

İletişim ve Aile

TRT

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Adına
İmtiyaz Sahibi (Owner) Selin BURCU

Genel Yayın Yönetmeni/Bilimsel Yayın Koordinatörü (General Publication Director/Scientific Publication Coordinator) İbrahim ACAR
Yazı İşleri Müdürü (Editorial Manager) Recep ORHAN
Baş Editör (Editor-in-Chief) M. Fırat ÜNAL
Sayı Editörü (Guest Editor) Doç. Dr. Hülya SEMİZ TÜRKÖĞLU
Editör Kurulu (Editors) Doğan EMİROĞLU | Şeyma BÖYÜK
İngilizce Dil Editörü (English Language Editor) Öğr. Gör. Serhat BOLAT (Yozgat Bozok Üniversitesi)

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Prof. Dr. Hatun BOZTEPE TAŞKIRAN (İstanbul Üniversitesi) | Prof. Dr. Hediyeullah AYDENİZ (Marmara Üniversitesi) | Prof. Dr. Köksal BÜYÜK (Anadolu Üniversitesi) | Prof. Dr. Rıdvan ŞENTÜRK (İstanbul Ticaret Üniversitesi) | Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL (Anadolu Üniversitesi) | Doç. Dr. Zuhale AKMEŞE (Dicle Üniversitesi)

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. Abdullah ÖZKAN (İstanbul Üniversitesi) | Prof. Dr. Ali Murat KIRIK (Marmara Üniversitesi) | Prof. Dr. Besim YILDIRIM (Atatürk Üniversitesi) | Prof. Dr. Mehmet Sezai TÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) | Prof. Dr. Nazım ANKARALIGİL (Ulusallararası Balkan Üniversitesi) | Prof. Dr. Zakir AVŞAR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi) | Doç. Dr. Aydın ÇAM (Çukurova Üniversitesi) | Doç. Dr. Can DİKER (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) | Doç. Dr. Ekmele GEÇER (Marmara Üniversitesi) | Doç. Dr. Ersin DİKER (Gümüşhane Üniversitesi) | Doç. Dr. Nebahat AKGÜN ÇOMAK (Galatasaray Üniversitesi) | Dr. Öğr. Üyesi Mesut BOSTAN (Marmara Üniversitesi) | Öğr. Gör. Dr. Mustafa ÇAKIROĞLU (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Hakem Kurulu (Referees Board)

Prof. Dr. Abdulkadir ATİK (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Adem YILMAZ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Aytekin CAN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Aytil TAMER TORUN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Cem YAŞIN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Enderhan KARAKOÇ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatma NİSAN (İnönü Üniversitesi)
Prof. Dr. Hatun BOZTEPE TAŞKIRAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Himmet HÜLÜR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Işıl KABAĞCI YURDAKUL (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Kamil İŞERİ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Zihni TUNCA (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Muzaffer ŞAHİN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer ÖZER (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Tuğba BİNGÖL (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur ATAN (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet Faruk ÇEÇEN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Aslıhan ZİNDEREN (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Aynur KARABACAK ÇELİK (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayşe BİLGİNER KUCUR (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayten EROL (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)
Doç. Dr. Başak GEZMEN (İstanbul Medipol Üniversitesi)
Doç. Dr. Betül ÖNAY DOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Beyler YETKİNER (İnönü Üniversitesi)
Doç. Dr. Derya GÜL ÜNLÜ (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ekmele GEÇER (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Enes BALOĞLU (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatma Gaye GÖKALP YILMAZ (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Fikret YAZICI (Erciyes Üniversitesi)
Doç. Dr. Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Doç. Dr. Murat AYTAŞ (Selçuk Üniversitesi)
Doç. Dr. Nil ÇOKLUK (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuz KUŞ (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer ERDOĞAN (Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Özer SİLSÜPÜR (Trabzon Üniversitesi)
Doç. Dr. Özlem ARDA (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Özlem DUĞAN (Uşak Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan BAYRAKCI (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Serpil KIR ELİTAŞ (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Songül MOLLAOĞLU (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşeşöl ÇİLİNGİR (Erciyes Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Eda ARISOY (Ankara Bilim Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali GAZİ (Malatya Turgut Özal Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Rabia ZAMUR TUNCER (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman TÜRKÖĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ümit AYDOĞAN (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Esmâ SANCAR (İstanbul Üniversitesi)

Tasarım (Design) Bedra Nur AYGÜN ALKAN

Sosyal Medya Sorumluları (Social Media Specialists) M. Fırat ÜNAL | Doğan EMİROĞLU

Redaksiyon (Redaction) Nurettin BİLEN

Yayın Türü

Hakemli, Yılda 3 Sayı, Yerel Süreli Yayın

Mayıs 2025

(Ocak, Mayıs, Eylül)

TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı (TR Dizin)

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir.

© Yayınlanan yazıların telif hakları TRT'ye aittir, yayıncının izni alınmadan yazıların tümü, bir kısmı ya da bölümleri çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

TRT Genel Müdürlüğü Turan Güneş Bulvarı 06109 OR-AN ANKARA

www.trtakademi.com/trtakademidergisi

İÇİNDEKİLER

ISSN 2149-9446 | Cilt 10 | Sayı 24 | Mayıs 2025 | İletişim ve Aile

379-385 • Editör Yazısı

MAKALE

386-421 • Ömer Faruk YÜCEL

Dijital Dünyada Aile: TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Konumu Üzerine Bir İnceleme

– Araştırma Makalesi

Family in the Digital Age: A Research on The Position of the Family in the Contents of TRT Haber – Research Article

422-443 • Aysu UĞUR BALCI

Crood'lar Film Serisi Özelinde Animasyon Sinemasında Aile, Antropoloji ve Arketipler

– Araştırma Makalesi

Family, Anthropology, and Archetypes in Animation Cinema: A Case Study of The Croods Film Series – Research Article

444-471 • Hatice OĞUZ ÖZGÜR - Meyrem TUNA UYSAL

Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı İlişkisi Bağlamında “Adolescence” Dizisinin Sosyolojik Analizi – Araştırma Makalesi

A Sociological Analysis of the Series “Adolescence” in the Context of The Relationship Between Social Media and Peer Bullying – Research Article

472-493 • Özlem GÖZÜN KAHRAMAN - Emrullah Can YAVUZ - Songül DAKAK

İlkokul Dönemi Çocuğu Olan Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi – Araştırma Makalesi

Investigation of Digital Parenting Awareness Levels of Parents with Primary School Children – Research Article

494-527 • Hülya Anakız ERTÜRK

Yeni Medyada Diaspora Ailelerinin Anlatıları Üzerine Bir Analiz:

DiasporaTürk Instagram Sayfası Örneği – Araştırma Makalesi

An Analysis on the Narratives of Diaspora Families in New Media: The Case of DiasporaTürk Instagram Page – Research Article

528-561 • Recep ALTAY

Dijital Medyada Aile İçi İletişim ve Kültürel Dinamikler: Teknoloji ve

Aile Temalı Kamu Spotlarının İzleyici Alımlanması – Araştırma Makalesi

Intra-Family Communication and Cultural Dynamics in Digital Media: The Audience Reception of Public Service Announcements on Technology and Family Themes – Research Article

562-593 • Selin AKINÇ AKPINAR

Ebeveyn Perspektifinden Medya: Disney'in Prenses Ro Modelleri – Araştırma Makalesi

Media from a Parent Perspective: Disney's Princess Role Models – Research Article

594-623 • Seyhan AKSOY - Armağan ABANUZ

Televizyon ve Aile: Kolektif İzleme Pratiğinin Dönüşümü Üzerine Bir Saha

Araştırması – Araştırma Makalesi

Television and Family: A Field Research on the Transformation of Collective Viewing Practice – Research Article

- 624-651 • **Özlem BARIŞ – Segâh YEŞİLYURT**
Sosyal Medyada Ailelerin Medyatikleşmesi: Popüler Aileler Örneği – *Araştırma Makalesi*
Mediatization of Families in Social Media: The Example of Popular Families – Research Article
- 652-683 • **Cansu ÖKSÜZ KARADEMİR - Büşra KIRMIZIOĞLU**
Zeytin Ağacı Dizisinde Aile Dizimi ve İletişim: Travmaların Kuşaklararası Aktarımı ve Yeniden İnşa Süreci – *Araştırma Makalesi*
Family Constellation and Communication in the Series Another Self: Intergenerational Transmission of Traumas and the Reconstruction Process – Research Article
- 684-705 • **Mustafa GÜLER - Nevriye Gökçe ŞENSES**
Ergenlerde Deprem Sonrası Travma Tepkisinin İnternet ve Dijital Oyun Bağımlılığı İle İlişkisi – *Araştırma Makalesi*
The Relationship of Post-Earthquake Trauma Reaction with Internet and Digital Game Addiction in Adolescents – Research Article
- 706-735 • **Gamze YILMAZ GÜNTAY – Vedat GÜNTAY**
Aile İçi İletişimde Oyunun Gücü: “Bluey” Çizgi Filmi Çözümlemesi – *Araştırma Makalesi*
The Power of Play in Family Communication: An Analysis of the Bluey Animated Series – Research Article
- 736-765 • **Mahmut Fevzi CENGİZ**
İdeolojik Bir Aile Kurgusu: Çin’de Tek Çocuk Politikası Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi – *Araştırma Makalesi*
An Ideological Construction of Family: A Semiotic Analysis of the One-Child Policy Posters in China – Research Article
- 766-799 • **İlknur ŞAHİN**
Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu – *Araştırma Makalesi*
Representation of Disabled Children in Accessible Cartoons: Presentation of Family and Child Approach in the Example of Kardeşim Ozi – Research Article
- 800-829 • **Damla AKAR**
Sosyal Medyada Aile Algısı: Ekşi Sözlük Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme – *Araştırma Makalesi*
Perception of Family in Social Media: An Evaluation Based on Ekşi Sozluk Entries – Research Article
- ➔ **ANALİZ/DEĞERLENDİRME**
- 830-837 • **Emine DURMUŞ**
Modern Zamanın Kaygıları ve Kolaylıkları Arasında Ebeveyn Olmak
- 838-847 • **Ali BÜYÜKASLAN**
Kavramsal Tanımlar Bağlamında Medya ve Aile Etkileşimi
- 848-855 • **Derya GÜL ÜNLÜ**
Dezenformasyon ve Dijital Tehditler Karşısında Aileyi Korumak

Dijital Çağda Aile ve İletişimin Dönüşümü: Medya, Kültür ve Toplumsal Yansımalar

→ Hülya SEMİZ TÜRKÖĞLÜ*

Toplumsal hayatın en temel dinamiklerinden biri olan aile kurumu, tarihsel süreç boyunca ekonomik sistemler, dini inanışlar, kültürel kodlar ve eğitim düzeyleri gibi birçok unsurdan etkilenerek şekillenmiştir. Ailenin yapısı, işlevleri ve tanımı farklı toplumsal bağlamlarda değişiklik gösterse de, bireylerin toplumsallaşma sürecinde merkezi bir rol üstlenmeye devam etmektedir. Kimlik kazanımı, değer aktarımı, sosyal rollerin öğrenilmesi ve duygusal gelişimin sağlanmasında ailenin taşıdığı işlevsel önem, bu kurumun toplumsal yapı içindeki yerini sabit kılmaktadır. Ancak tüm bu işlevlerine rağmen, aile kavramı üzerine yapılacak tanımların ortak bir zeminde buluşması oldukça güçtür.

Geleneksel aile yapıları ve bu yapıları eşlik eden kültürel normlar ile iletişim biçimleri, özellikle dijitalleşmenin etkisiyle son yıllarda köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi, sosyal medya platformlarının gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi ve dijital medya araçlarının yaygın biçimde kullanılması; aile içi iletişim kalıplarını, ebeveynlik tutumlarını ve çocukluk deneyimlerini yeniden tanımlamıştır. Bu bağlamda medya, yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda aile yapısını yeniden inşa eden ve bireysel-toplumsal davranışları dönüştüren bir unsur hâline gelmiştir. Aile kurumunun bu çok boyutlu dönüşümünü anlamlandırmak adına, medya ve aile ilişkisini farklı disiplinler ışığında ele alan akademik çalışmalar günümüz toplumsal yapısına ilişkin önemli analizler sunmakta; dijital çağda aile kavramının yeniden yorumlanmasına olanak tanımaktadır.

Bu dijital dönüşüm sürecinde en çok etkilenen alanlardan biri ise aile içi iletişimidir. Zira aile kurumu, hem bireyin toplumsallaşma sürecinde temel bir rol üstlenmekte hem de bu süreci etkili iletişim pratikleri aracılığıyla inşa

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, hulyasemiz@istanbul.edu.tr

etmektedir. İletişim, yalnızca bilgi aktarımı değil; aynı zamanda duygu paylaşımı, sosyal öğrenme ve ilişkisel bağların kurulması açısından da hayati bir işlev taşır. Bu bağlamda, aile içinde gerçekleşen karşılıklı iletişim süreçleri, bireylerin kimlik gelişiminden psikolojik sağlığına kadar birçok alanda belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla, dijitalleşmenin etkisiyle değişen iletişim biçimlerinin, aile içi etkileşimleri ve toplumsallaşma dinamiklerini nasıl dönüştürdüğü, incelenmesi gereken önemli bir konudur.

TRT Akademi Dergisi tarafından çıkarılan “İletişim ve Aile” temalı bu sayıda, dijital çağın aile yapıları ve iletişim dinamikleri üzerindeki etkileri disiplinler arası bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu kapsamda, iletişim ve aile olgusu dijitalleşme bağlamında çok boyutlu bir şekilde incelenmekte; medya temsilleri, televizyon dizileri, kamu spotları, animasyon filmler ve sosyal medya platformları aracılığıyla ailenin nasıl yeniden şekillendiği sorgulanmaktadır.

Bu sayıda, “İletişim ve Aile” teması kapsamında aile yapısının dönüşümü, iletişim biçimlerinin değişen doğası ve bu değişimlerin toplumsal etkileri çok yönlü bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Yoğun bir editoryal hazırlık süreci ve titizlikle yürütülen hakem değerlendirmelerinin ardından, her biri kendi alanında özgün katkılar sunan 15 araştırma makalesi ile iletişim-aile ilişkisini farklı perspektiflerden ele alan 3 analiz/değerlendirme yazısı yayımlanmıştır. Sayıda yer alan tüm çalışmalar, bilimsel niteliğin korunmasına ve akademik standartların en üst düzeyde karşılanmasına özen gösterilerek hazırlanmıştır.

“Dijital Dünyada Aile: TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Konumu Üzerine Bir İnceleme” başlıklı makale, dijitalleşmenin aile yapısı üzerindeki etkilerini kamu yayıncılığı bağlamında incelemektedir. TRT Haber’in internet sitesinde yer alan “çocuk”, “ebeveyn” ve “aile” temalı haberler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, dijital çağda ailenin korunması, çocukların eğitimi ve ailelerin bilinçlendirilmesi konularının ön plana çıktığını göstermektedir. Çalışma, dijital medya ortamında aile kurumunun temsil biçimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

“Crood’lar Film Serisi Özelinde Animasyon Sinemasında Aile, Antropoloji ve Arketipler” başlıklı makale, Crood’lar film serisi özelinde animasyon sinemasında aile olgusu, antropolojik ve arketipsel bir perspektiften ele alınmaktadır. Joseph Campbell’in kahramanın yolculuğu modeli ve Jung’un arketip

kuramı çerçevesinde, aile yapısı, toplumsal değişimler ve karakter gelişimi betimsel analizle değerlendirilmiştir. Çalışma, animasyonların geleneksel mitleri modern anlatılarla harmanlayarak aileyi sosyokültürel bir temsil alanı olarak nasıl kurguladığını ortaya koymaktadır.

Dijitalleşmenin çocukluk ve ergenlik evrelerindeki etkisi medya-sosyoloji keşişiminde önemli bir yer tutmaktadır. “Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı İlişkisi Bağlamında ‘Adolescence’ Dizisinin Sosyolojik Analizi” başlıklı makale, ergenlik dönemindeki gençlerin dijital ortamda yaşadıkları zorbalık deneyimlerini anlamaya yönelik önemli bir örnektir. Çalışma, dijital çağda ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal medya kullanımı ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi sosyolojik perspektifle incelemektedir. Dört bölümlük mini dizi içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; zorbalık türleri, sosyal medya dinamikleri ve aile içi iletişimin etkisi analiz edilmiştir. Bulgular, sosyal medyanın zorbalığı görünür kılmakla kalmayıp pekiştirici bir işlev üstlendiğini ve mevcut müdahale mekanizmalarının yetersizliğini ortaya koymaktadır. Sosyal medyanın yeni bir denetim alanına dönüştüğü bu süreçte, ailelerin çocuklarıyla kurduğu iletişim hem koruyucu hem de yönlendirici bir niteliğe sahip olmalıdır.

Ebeveynlerin dijital farkındalığı ve medya okuryazarlığı ise çocukların medya kullanım biçimlerini doğrudan etkilemektedir. “İlkokul Dönemi Çocuğu Olan Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi” başlıklı makale, ebeveynlerin medya karşısındaki tutumlarını ve çocukların dijital dünyaya giriş yaşını göz önünde bulundurarak aile-içi denetim mekanizmalarının nasıl işlediğini incelemektedir. 1-4. sınıfa devam eden çocukların ebeveynlerinin dijital ebeveynlik farkındalıklarını çeşitli değişkenler bağlamında incelemektedir. 256 ebeveynle yürütölen çalışmada, annelerin farkındalık düzeylerinin babalardan daha yüksek olduğu; güvenlik filtresi kullanan ve dijital aktivitelere aktif katılan ebeveynlerin puanlarının ise anlamlı biçimde arttığı belirlenmiştir. Bulgular, ebeveyn rehberliğinin farkındalık gelişiminde etkili olduğunu göstermektedir.

“Yeni Medyada Diaspora Ailelerinin Anlatıları Üzerine Bir Analiz: Diaspora-Türk Instagram Sayfası Örneğı”, başlıklı makale DiasporaTürk hesabındaki aile temalı anlatıları tarihsel ve sosyolojik bağlamda incelemektedir. Anlatılar; iletişim, mikro/makro saldırılar ve aidiyet konularında çözümlenmiş; anlatı analizi ve nicel içerik analizi teknikleriyle hem içerik hem sunum biçimi

değerlendirilmiştir. Araştırma, diaspora aile deneyimlerinin katmanlı yapısını ve yeni medyadaki temsil biçimlerini anlamaya yönelik katkı sunmaktadır.

Aile içi iletişimin dijital ortamda nasıl yeniden şekillendiğini anlamak için medya temsilleri, diziler, kamu spotları, animasyon filmler ve sosyal medya içerikleri gibi farklı alanlara yönelmek gerekmektedir. “Dijital Medyada Aile İçi İletişim ve Kültürel Dinamikler: Teknoloji ve Aile Temalı Kamu Spotlarının İzleyici Alınlanması” başlıklı makale, dijitalleşmenin aile içi iletişimi nasıl dönüştürdüğünü, 2025 “Aile Yılı” kapsamında yayımlanan teknoloji ve aile temalı kamu spotları aracılığıyla incelemektedir. Farklı yaş ve demografik profillere sahip bireylerle yapılan görüşmeler neticesinde, kamu spotlarının aile mahremiyeti, kültürel değerler ve dijital farkındalık konularında bilinç oluşturduğu, ancak etkinliğin artırılması için içerik uyumu ve erişilebilirliğin önem taşıdığı belirlenmiştir.

“Ebeveyn Perspektifinden Medya: Disney’in Prenses Rol Modelleri” başlıklı makale, Disney prenseslerinin ebeveynler tarafından nasıl algılandığını bilişsel alımlama analiziyle incelemiştir. Araştırmada, prenseslere ilişkin ‘Kişisel Özellikler’, ‘Kişilerarası İletişim’ ve ‘Rol Model Özellikleri’ gibi beş tema ele alınmıştır. Bulgular, ebeveynlerin algılarının bireysel deneyim ve toplumsal anlatılarla şekillendiğini; sosyoekonomik farklılıklara rağmen ortak temalarda birleştiğini göstermektedir. Bu durum, medyanın bilişsel süreçlerdeki belirleyici etkisini vurgulamaktadır.

“Televizyon ve Aile: Kolektif İzleme Pratiğinin Dönüşümü Üzerine Bir Saha Araştırması” başlıklı makale, televizyonun ailede kolektif izleme aracı olarak algılandığı dönemin ardından dijitalleşme ve internetin yaygınlaşmasıyla izleme pratiğinin nasıl değiştiğini incelemiştir. On aileyle yapılan saha araştırmasında, farklı cihazlardan içerik izlenmesi nedeniyle kolektif izlemenin azaldığı, ebeveyn ve çocukların farklı tercihler nedeniyle ayrı içerikler izlediği ve izleme alışkanlıklarının bireyselleştiği saptanmıştır.

“Sosyal Medyada Ailelerin Medyatikleşmesi: Popüler Aileler Örneği” başlıklı makale, Instagram’da popüler 12 aile profilinin 446 gönderisi üzerinden ailelerin medyatikleşmesini nicel içerik analiziyle incelemiştir. Bulgular, aile temalarının reklam, mizah, aile bağı, romantizm ve kutlamalar ekseninde yoğunlaştığını göstermektedir. Popüler aile hesapları, ideal ve standart aile imajını sunarken tüketim, eğlence ve romantizm vurgusunu ön plana çıkar-

maktadır. Bu durum, sosyal medyada aile yapısının medyatik bir temsiline işaret etmektedir.

“Zeytin Ağacı Dizisinde Aile Dizimi ve İletişim: Travmaların Kuşaklararası Aktarımı ve Yeniden İnşa Süreci” Netflix’in Zeytin Ağacı dizisinde Aile Dizimi Yönteminin kuşaklararası travmaların aktarımı ve iletişim süreçlerine etkisini tematik analizle incelemiştir. Bulgular, dizinin Aile Dizimini dramatik anlatıya başarıyla entegre ederek karakterlerin travmalarla yüzleşme ve iyileşme süreçlerini yansıttığını göstermektedir. Çalışma, dijital platformların terapötik içeriklerle toplumsal bilinçlenmeye katkısını vurgulamaktadır.

“Ergenlerde Deprem Sonrası Travma Tepkisinin İnternet ve Dijital Oyun Bağımlılığı İle İlişkisi” başlıklı makale, Kahramanmaraş depremi sonrası ergenlerde travma sonrası stres ile internet ve dijital oyun bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlar, travma stres düzeyi arttıkça bağımlılıkların da arttığını göstermektedir. Ayrıca, kızların travma stresi, erkeklerin ise dijital oyun bağımlılığı düzeyleri daha yüksektir. Bulgular, cinsiyet farklılıklarını ve müdahale planlamasında travma sonrası stresin etkisini vurgulamaktadır.

“Aile İçi İletişimde Oyunun Gücü: “Bluey” Çizgi Filmi Çözümlemesi” başlıklı makale, Bluey çizgi filmi özelinde oyunun aile içi iletişimi güçlendirmedeki rolü incelenmektedir. Tematik analiz yöntemiyle seçilen bölümlerde, oyunun duygu yönetimi, sosyal beceriler, değer aktarımı ve iletişim sorunlarının çözümündeki etkileri ele alınmıştır. Bluey, oyun aracılığıyla ebeveyn-çocuk etkileşimini görünür kılmakta ve çocukların gelişimine yönelik eğitici içerikler sunarak aile içi bağları pekiştiren bir anlatı modeli sunmaktadır. Bu yapımların hem çocuklara hem de yetişkinlere sunduğu mesajlar, çağdaş ebeveynliğin beklentileri ve çocuk gelişimi açısından anlamlı ipuçları sunar.

“İdeolojik Bir Aile Kurgusu: Çin’de Tek Çocuk Politikası Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi” başlıklı makale, Çin’in Tek Çocuk Politikası kapsamında üretilen propaganda posterlerini Roland Barthes’ın göstergebilimsel yaklaşımıyla incelemiştir. On poster üzerinden yapılan analizde, modernleşme, çekirdek aile, cinsiyet rolleri ve ulusal kalkınma temalarının güçlü görsel ve dilsel kodlarla işlendiği belirlenmiştir. Bulgular, posterlerin ideolojik dönüşümü yansıtan kültürel kimlik ve kolektif bilinç inşasında önemli rol oynadığını göstermektedir.

“Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili: Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu” başlıklı makale, TRT Çocuk’taki Kardeşim Ozi çizgi filminde engelli karakterlerin aile ve çocuk perspektifinden temsiline odaklanmıştır. İçerik analiziyle yedi tema belirlenmiş; engelli çocuk temsili, aile ilişkileri, toplumsal etkileşim ve farkındalık öne çıkmıştır. Bulgular, medyada engelli bireylerin doğru ve çeşitli temsillerinin toplumsal kabul ve farkındalığı artırmada kritik olduğunu göstermektedir. Yapım sayısının artması önem taşımaktadır.

“Sosyal Medyada Aile Algısı: Ekşi Sözlük Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı makale, Ekşi Sözlük’te yer alan 742 ‘aile’ tanımı üzerinden aile kurumunun işlevlerine yönelik algıyı doküman analiziyle incelemiştir. Bulgular, ailenin en çok psikolojik doyum sağlama işleviyle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Olumlu tanımlarda destekleyici yönler vurgulanırken, olumsuz tanımlarda bireyin özgürleşmesini engelleyen faktörler ön plandadır. Çalışma, dijital kültürde aile algısının dönüşümüne ışık tutmaktadır.

Bu sayıda yer alan analiz/değerlendirme yazıları, dijital çağda aile olgusunun dönüşümünü farklı yönleriyle ele almaktadır. “Modern Zamanın Kaygıları ve Kolaylıkları Arasında Ebeveyn Olmak” başlıklı yazı, ebeveynliğin günümüzde karşı karşıya kaldığı ikilemleri; dijital kolaylıklar ile artan kontrolsüz bilgi akışı ve yoğun yaşam pratikleri üzerinden değerlendirmektedir. “Kavramsal Tanımlar Bağlamında Medya ve Aile Etkileşimi” başlıklı yazı, medya ve aile kavramlarının kuramsal arka planını irdeleyerek, karşılıklı etkileşim biçimlerini kapsamlı bir şekilde tartışmaktadır. “Dezenformasyon ve Dijital Tehditler Karşısında Aileyi Korumak” başlıklı yazı ise özellikle sosyal medya ortamında yaygınlaşan yanlış bilgi ve dijital güvenlik riskleri karşısında aile bireylerinin bilinçlendirilmesi ve korunması gerekliliğini ele almaktadır. Her üç analiz/değerlendirme yazısı da, aile yapısının medya ile etkileşiminde ortaya çıkan güncel sorunları bütüncül bir bakış açısıyla analiz etmektedir.

Bütün bu çalışmalar ışığında, analiz/değerlendirme yazılarında da vurgulandığı gibi, modern zamanın kaygıları ile dijital çağın kolaylıkları arasında ebeveyn olmak ciddi bir sorumluluk gerektirmektedir. Medya ve aile etkileşimini kavramsal olarak ele almak, dezenformasyon ve dijital tehditler karşısında aile yapısını korumak için etkili stratejiler geliştirmek hayati öneme sahiptir.

Sonuç olarak, dijital çağda aile iletişimi çok boyutlu, karmaşık ve dinamik bir

olgudur. Medya içeriklerinin doğru okunması, aile bireylerinin medya okur-yazarlığı ile donatılması ve kültürel kodların yeniden sorgulanması, sağlıklı bir iletişim ortamı için elzemdir. Akademik araştırmalar bu dönüşümü anlamak ve yönlendirmek adına büyük bir katkı sağlamaktadır.

Bu sayıda yer alan çalışmaların, iletişim ve aile konusundaki akademik birikimi derinleştireceği ve alana ilişkin pratik yaklaşımlara anlamlı katkılar sunacağı kanaatindeyim. Sayının yayın sürecine destek sağlayan TRT yönetimine, titiz ve özverili editoryal süreci başarıyla yürüten dergi ekibine, sürecin her aşamasında gösterdikleri iş birliği için içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu sayıya bilimsel derinlik ve içerik zenginliği kazandıran kıymetli yazarlarımıza da değerli katkıları ve emekleri için teşekkür ederim.

Çalışmaların, düşünce ve araştırmalarınıza katkı sağlamasını dilerim.

Dijital Dünyada Aile: TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Konumu Üzerine Bir İnceleme

→ Ömer Faruk YÜCEL*

Öz

Toplumlari, uluslari, kültürleri ve medeniyetleri ileriye taşıyan en temel kurumların başında aile gelmektedir. Aile, çok eski zamanlardan beri toplumların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Birliğin ve beraberliğin, eğitimin, iletişimin ve sosyal hayatın merkezinde yer almaktadır. Ailenin güçlü olması, toplumu ayakta tutan diğer temel kurumlara da destek vermekte, dolayısıyla ulusların geleceklerini inşa etmede de etkili olmaktadır. Bu yüzden aile ve iletişime yönelik araştırmaların ve akademik literatürün oluşturulması da son derece önem arz etmektedir. Özellikle dijital çağda aile kurumuna yönelik tehditler, ailenin konumu üzerinde yeni tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Pek çok alanda hayatı kolaylaştıran dijitalleşme, bireyselleşmenin ve yeni sosyalleşme biçimlerinin gelişmesine sebep olmuş, aile üyeleri arasındaki bağların zayıflaması üzerinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla aile kurumunun dijitalleşme karşısında yeni bir konum edinmesi gerekliliği doğmuştur. Bu çalışmada kamu yayıncılığı yoluyla ailenin dijital çağdaki konumunun nasıl temsil edildiği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) bünyesinde yer alan TRT Haber'in internet sitesinde yayınlanan dijitalleşme ve aile temasını ön plana çıkaran "çocuk", "ebeveyn" ve "aile" etiketi/teması altındaki haberler amaçlı örneklem olarak seçilmiş ve içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada ailenin yeni konumu özelinde görev ve sorumlulukları, çocukların korunması ve eğitilmesi, ailelerin bilinçlendirilmesi gibi hususların ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda dijital çağda ailenin dijital habercilik yürüten TRT Haber'de nasıl temsil edildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Dijitalleşme, İletişim, TRT Haber, Dijital Ebeveynlik

*Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Malatya, Türkiye

E-mail: omerfaruk_yucel@inonu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3035-004X

Yücel, Ö. F. (2025). *Dijital Dünyada Aile: TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Konumu Üzerine Bir İnceleme*. TRT Akademi, 10(24), 386-421. <https://doi.org/10.37679/trta.1664334>

Family in the Digital Age: A Research on The Position of the Family in the Contents of TRT Haber

→ Ömer Faruk YÜCEL

Abstract

Family is at the beginning of the most fundamental institutions that carry societies, nations, cultures and civilizations forward. Family has played an important role in the development of societies since ancient times. It is at the center of unity and solidarity, education, communication and social life. A strong family also supports other basic institutions that keep society standing and so it is effective in building the future of nations. Therefore, the creation of research and academic literature on family and communication is of highly importance. Threats to the family institution, especially in the digital age, bring about new discussions on the position of the family. Therefore, it has become necessary for the family institution to get a new position in the face of digitalization. This study attempts to reveal how the position of the family in the digital age is represented through public broadcasting. In this context, news articles under the tags/themes of “child”, “parent” and “family”, which highlight the theme of digitalization and family, published on the website of TRT News, which is a part of the Turkish Radio and Television Corporation (TRT), were selected as a purposive sample and examined by content analysis method. It has been determined that issues such as the duties and responsibilities of the family specifically in its new position, the protection and education of children, and raising awareness of families are highlighted in the study. In this context, it was tried to show how the family is represented in TRT News executing digital journalism in the digital age.

Keywords: Family, Digitalization, Communication, TRT Haber, Digital Parenting

1. Giriş

Aile, öteden beri toplumların en temel birimi olarak görülen, üzerine muhtelif değerler atfedilen bir kavramdır. Anne, baba, çocuklar ve akrabalarından oluşan toplum birimi şeklinde kolaylıkla tarif edilen aile kavramı; çevrelediği, etkilediği ve kapsadığı unsurlar bakımından sosyolojik olarak her zaman önemini muhafaza etmiştir. Ailenin siyasi, ekonomik ve bilimsel açıdan ilgi görmeye devam etmesinin en temel sebebi, toplumların ve kültürlerin taşınmasında önemli işlevlere sahip olmasından ileri gelmektedir. Nitekim aile yapısının tarihi gelişimi ve değişimi, toplumların sosyolojik ve kültürel değişimini de beraberinde getirmektedir.

Toplumların değişmesinde olduğu gibi aile yapısının değişmesinde de siyasi, ekonomik ve sosyal etkilerin yanı sıra teknolojik değişimin de büyük bir etkisi söz konusudur. Nitekim aile sosyolojisi üzerine yapılan çalışmalar, aile yapısının kültürden kültüre değişkenlik gösterdiğini, zamana, mekâna ve medeniyet dairesi çerçevesindeki gelişmelere doğrudan bağlı olduğunu göstermektedir (Wringley, 1977; Goody, 2004; Fındıkoğlu, 2011).

Ailenin değişimine etki eden bir diğer husus ise ailenin temsil edildiği medya içerikleridir. Teknolojik gelişmenin neticesinde ortaya çıkan yeni medya, ailenin değişiminde etkili olduğu gibi aile kurumunu tehdit eden uygulamalarıyla da önem verilmesi gereken bir alan hâlini almıştır. Dijital dünyada ebeveynlerin çocukların gelişimindeki rollerinin değişmesi aile kavramının yeniden konumlandırılma ihtiyacının ortaya çıktığı gerçeğini de hatırlatmaktadır.

Medya içeriklerinde ailenin nasıl temsil edildiğini ele alan muhtelif çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Abdülrezak Altun ve Mine Gencil Bek (2013) tarafından kaleme alınan “Haberlerde Aile İçi Şiddetin Temsili” başlıklı çalışmada, 4 gazetenin bir yıl boyunca aile içi şiddet temalı haberleri analiz edilmiştir. Haberlerde kişi hikâyelerinin ön plana çıkarıldığı, polisiye olaylarla ilişkilendirilerek aktarıldığı, saldırıların gerekçelendirildiği ve kadınları acınacak bir şekilde tasvir ettiği yönünde bulgular tespit edilmiştir (Altun ve Gencil Bek, 2013, s. 32). Bu çalışmanın bulgularıyla doğru orantılı olarak bir başka çalışmada Deniz Çoban ve Merve Kaplan (2022), medyada aile içi şiddeti konu alan içeriklerin “bilinçlendirme” ve “etik standartlara” uyumdan uzak olduğunu, söz konusu içeriklerin tıklanma veya izlenme kaygısıyla yapıldığını belirterek medyanın aile içi şiddeti normalleştiren bir tutum içerisinde

olduğunu vurgulamışlardır. Seda Külekçi (2024) “Medyada Muhafazakâr Aile Temsili: Kızılıcak Şerbeti Dizisi Örneği” başlıklı çalışmasında televizyon dizilerinin aile yapıları üzerinde olumsuz örnek oluşturma etkisine sahip olduğunu, nitekim *Kızılıcak Şerbeti* dizisinde ataerkil aileyi sürdüren muhafazakâr aile yapılarında hem kadınların hem de erkeklerin negatif bir şekilde temsil edildiğini belirtmiştir. Yeni medyayla birlikte sosyal medya platformlarında da ailenin temsiline yönelik araştırmalar önem kazanmıştır. Mehmet Sinan Tam (2020, s. 540) Instagram’da aile etiketiyle paylaşılan fotoğrafları incelediği çalışmasında ailelerin çeşitli başlıklar altında paylaşımlar yaptığını belirtmiş; söz konusu çalışmada, Instagram’da paylaşılan fotoğraflarda çekirdek aile dışında kalan akraba ve arkadaşlar, araba, evcil hayvan, yemek ritüelleri gibi unsurlar aileden biri olarak sayılmış ve ailelerin çocuklarının fotoğraflarını bilinçsizce paylaşımlarından dolayı sosyal medya okuryazarlığının ailelere öğretilmesi gerektiğine yönelik tespitlere yer verilmiştir. Son olarak Instagram’da annelik temsili ele alan çalışmasında Celalettin Vatan- daş ve Tuğba Kızılsimşek (2024) sosyal medyada rol model olmaya çalışan annelerin paylaşımlarını incelemiş, annelik ile ilişkilendirilen ürünlerin tanıtımıyla tüketime dayanan ve anneliğe özel tüm bilgilerin açıkça paylaşılabilirdiği, mahrem sınırlarını zorlayan içeriklerin üretildiğini tespit etmiştir. Bu çalışmaların tespitleri, medyada/sosyal medyada aileyi tehdit eden dijital tehlikelere yer verilmediğini ve ailenin olumsuz bir şekilde temsil edildiğini göstermektedir.

Toplumların gelişmesinde önemli bir rol üstlenen aile kurumunun medyadaki bu olumsuz temsili, aileye yönelik olumsuz bakış açısına sebep olmaktadır. Ayrıca aileyi tehdit edebilecek, bölünmesine yol açabilecek dijital tehlikelere yönelik farkındalık oluşturmak, ailenin dijital dünyadaki konumunu anlamak açısından son derece önemlidir. Bu çalışma, dijital dünyada ailenin yeni konumunun kamu yayıncılığı yoluyla nasıl belirlenmeye çalışıldığını ve aile kurumunun dijital tehlikeler karşısındaki rolünü göstermeyi amaçladığı için önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın problemi, kamu yayıncılığı faaliyeti yürüten TRT Haber’in “aile”, “ebeveyn” ve “çocuk” temalı içeriklerinde dijital tehlikelere karşı ailenin nasıl konumlandırılmaya çalışıldığını tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmanın soruları şu şekilde belirlenmiştir:

1. Dijital dünyada aileyi tehdit eden unsurlar TRT Haber'in içeriklerinde nasıl temsil edilmiştir?
2. Kamu yayıncısı olarak TRT Haber içeriklerine göre aile üyelerinin (ebeveyn-çocuk) görev ve sorumlulukları nedir?
3. TRT Haber, aile, ebeveyn, çocuk etiketi altındaki haberleriyle nasıl bir aile temsili ortaya koymaktadır?
4. TRT Haber, aile kurumunun önemini belirtmek için medyanın hangi işlevlerini ön plana çıkarmıştır?

Bu sorulara cevap verebilmek için TRT Haber içeriklerinde ailenin temsili, ebeveynlerin rolleri ve sorumlulukları, çocukların korunması gibi konulara dair haberler tespit edilmiş; söz konusu haberler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir.

İçerik analizi yöntemi, iletişim araştırmalarında sıklıkla kullanılan ve iletişim araçları tarafından üretilen içeriğin sistematik bir şekilde incelenmesini mümkün kılan bir araştırma yöntemidir. Daniel Riffie vd. (2005, s. 11) iletişim içeriğinin merkeziliğine vurgu yaparak bir çıktı olarak iletinin/içeriğin "önceki bireysel, örgütsel, toplumsal ve diğer bağlamların varsayılan sonucu veya kanıtı" olduğunu belirtmiştir. Böylelikle medya metinleri, belirli toplumsal süreçleri yansıtan, içinde o süreçlere dair izler taşıyan kodları barındırabileceği gibi çeşitli bireysel unsurları da içerebilir. Verilerin ayrıntılı analiziyle çeşitli kavramlara ve temalara erişilerek çıkarımlarda bulunmayı gerektiren çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Alanka, 2024, s. 71).

2. Toplumun ve Kültürün Taşıyıcı Birimi: Aile

Aile, kadın ve erkeğin hukuki birleşmeleri sonucunda kurulan, aynı çatı altında yaşayan, ekonomik ve kültürel paylaşımlarda bulunan bireylerin oluşturduğu toplum birimidir (Doğan, 2016, s. 3). Hilmi Ziya Ülken *Sosyoloji Sözlüğü*'nde aileyi tanımlarken kültür kavramının ayırt edici niteliğinin önemine dikkat çekmiştir. Aile maddesinde geçen şu ifadeler kavramı tanımladığı gibi nitelikleri hakkında da önemli bilgiler vermektedir:

"Hemen her yerde çekirdeğini ana-çocuk bağlantısı kurar. İnsan cinsinin bütün sosyal değişikliklerine rağmen bütün toplum çeşitlerinde aynı olan biyolojik şartlar bu çekirdeğin sabitliğini gerektirir. Bu çekirdeğin çevresinde aile organlaşması çok de-

ğışık şekiller alır. Fakat bütün toplumlarda karı-koca, ana-baba ve çocuklar, akraba ve ailenin gerçek veya öyle sayılmış üyeleri arasındaki münasebetleri kurala koyan bir kültür tipi vardır.” (Ülken, 1969, s. 7).

Aileler, bulundukları toplumun kültürel özelliklerini göstermekle beraber kendi aralarındaki devamlı ilişkinin bir sonucu olarak aile görgüsü tabiriyle ifade edilebilecek davranış, görgü ve kurallar da geliştirebilirler (Ağdemir, 1991). Bu açıklamalardan yola çıkarak aile kavramı yalnızca biyolojik bir bağ ile açıklanamaz; toplumların kültürel özelliklerini ve birbirleriyle etkileşimi sonucu kurdukları aile kültürünün niteliklerini de içinde barındırır.

2.1. Tarihi Süreçte Ailenin Değişimi Üzerine

Aile yapısı, tarihi süreç içerisinde muhtelif değişimler yaşamıştır. Toplumları yakından ilgilendiren siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler aile yapıları üzerinde önemli etkiler göstermiştir. Aile sosyolojisinde ailenin geçirdiği safhalar çok farklı kategorilere ayrılmıştır. Bugünkü modern aile yapısı, Batı Avrupa’da sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin ilerlemesiyle ortaya çıkmıştır. Rasyonalite, uzmanlaşma, bireyselleşme, bazı küresel ilkelerin yerleşmesi gibi modernleşme unsurları ile endüstrileşmenin ilerleyişi, ailenin modern yapıya kavuşmasında etkili olmuştur (Wrigley, 1977, s. 81). Aile yapılarının tarihsel süreçte değişimlerini ele aldığı çalışmada Bert N. Adams (2010, ss. 499-502) Avrupa’da daha az görülen ataerkil ve geniş aile yapısının 19. yüzyılda sanayileşme ve modernleşme süreci ile birlikte yerini modern ve çekirdek aileye bırakmaya başladığını belirtmiştir. Ataerkil aile yapısının zayıflamasında sosyal değişimler, endüstrileşme, şehirleşme gibi siyasi ve iktisadî şartlar etkilidir. Zira tarım toplumunda aile üyelerinin artışı önemliyken, şehirde eşler arasındaki rollerin de paylaşımı artarak böyle bir genişleme ihtiyacı ortadan kalkmıştır. 20. yüzyılda çekirdek aileler, teknolojik dönüşümle birlikte daha bilinçli hareket etmeye, bununla birlikte boşanma sayısı artmaya, farklı çekirdek aile yapıları (çocuksuz, tek ebeveynli vb. gibi) ortaya çıkmaya başlamıştır (Adams, 2010, s. 503).

Jack Goody (2004, ss. 177-179), Avrupa’da ailenin gelişimini ele aldığı çalışmada 19. yüzyıldaki endüstriyelleşme ve modernleşme süreçlerinin hızlanmasıyla ailenin yapısında önemli değişimler olduğunu belirtmiştir. Batı’da çekirdek ailenin yaygınlaşmasında fabrikalarda çalışan işçilerin ak-

rabalarından daha uzak yerlere taşınmasının etkisi söz konusudur. Bununla birlikte esas değişim, peşi sıra gelen üç endüstri devrimiyle gerçekleşmiştir: İlkinde aile üyelerinin geçim için çalışma zorunluluğuyla birlikte siyasi sistem, mali fırsatlar, eğitim olanakları etkili olmuştur. İkincisinde kadınların çalışma alanlarını çeşitlendiren imkânlar genişlemiş, üçüncüsünde ise yaygın eğitim olanakları artmıştır (Goody, 2004, ss. 206-207). Goody'nin (2004) ailenin değişimiyle ilgili yaptığı şu tespit önemlidir: "Tüketim harcamaları ve tüketim toplumunun üretim sistemi, "çalışan eş"lerin ve bir bütün olarak da çalışan kadının katılımını talep etmiştir. Böylelikle ekonomi ve seküler ideolojiler, kilise ve dinsel örgütlenmelerin ilgi alanlarına el koymuşlar ve aile yaşamının çerçevesini değiştirmişlerdir." (s. 207).

Türk aile yapısı, Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleştirilen inkılaplarla dönüşüme uğramıştır. Hem siyasi hem de hukuki düzenlemeler sonucunda geleneksel ailede kadın-erkek arasında birbirinden ayrışan roller, çekirdek aile yapısında paylaşılmaya başlanmıştır (Bayer, 2013, s. 104). Ziyaeddin Fahirî Fındıkoğlu (2011), tarihi süreç içerisinde gelişim gösteren 5 aile tipi tespit etmiştir: (1) Siyasi bakımdan farklılaşmamış onunla girift bir hâlde bulunan ve üyelerinin birbiriyle eşit hâlde olduğu *klan* tipi aile. (2) Kan beraberliğine dayanan, akrabalık ilişkilerinin önem kazanmaya başladığı ve siyasi topluluktan ayrışmış hâlde bulunan *zadruga* tipi aile. (3) Ecdat dinine ve geleneklere olan saygı ve inancı temsil ettiğine inanılan baba figürünün ön planda olduğu ve siyasi topluluktan tamamen ayrışmış, kan esasına dayalı *pederşahi* (*ataerkil*) aile. (4) Büyük ve birleştirici bir dinin varlığının aile ayinlerinin yerine geçmesi ve siyasetin aile yapısını düzenleyen güce kavuşmasıyla babanın haklarının ve gücünün sınırlandığı *Cermen pederî* (*ataerkil*) aile tipi. (5) Siyasi, iktisadi değişmelere bağlı olarak gelişen, medeni kanunlarla ferdin hak ve hürriyetini önceleyen, siyasi irade tarafından düzenlenmeye çalışılan ve ataerkil yapının güçsüzleştiği *yeni aile* tipi (ss. 254-259).

Ziya Gökalp (1991, ss. 255-256) ise Türk aile yapısını boy-sop-soy-baba yanlı-evlilik ailesi şeklindeki merhalelerden geçtiğini belirterek her aşamada ailenin küçülmeye başladığını ifade etmiştir. Gökalp'in tespiti aile değişiminin sebepleri üzerinde durmaktan ziyade zaman içerisinde girdiği hâllere odaklanır. Görülmektedir ki gerek Batı'da gerek Türklerde aile, "çekirdek aile", "yeni aile", "modern demokratik aile" isimleriyle vücut bulan ve gittikçe küçülen bir yapıya doğru hareket etmiştir. Ailenin yapısındaki bu değişim aile içi iletişim ve rolleri de değiştirmiştir.

2.2. Medyada Ailenin Görünümleri

Ailenin tarihi süreçteki değişimi, aile sosyolojisi başta olmak üzere pek çok sosyal bilimler sahasının inceleme alanı içerisinde olmuştur. Bu değişimin kitle iletişim araçlarının nasıl yansıtıldığı, aile yapısına ilişkin teorilerin anlaşılmasını daha mümkün kılabileceği gibi medya-siyaset ilişkisi bağlamı da göz önünde bulundurularak devrin siyasi anlayışının aileye olan bakışını anlamak bakımından da önemli fikirler sunabilir.

Türk aile yapısının medyada temsiline yönelik çalışmalar Cumhuriyet öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı grupta incelenebilir. Cumhuriyet öncesi yayınlarda aile, çoğunlukla kadınlara yönelik içerikler oluşturan dergilerin muhtevasında yer almıştır. Tanzimat Devri'nde neşredilen dergilerde kadın-erkek eşitliği, feminist içerikli yazılar yer almakla birlikte modern demokratik aile, tam anlamıyla yansıtılmamıştır. Bu dönemdeki yayınlar, çoğunlukla kadınları bilgilendirmeye yönelik içerikler üretmiştir (Değirmencioğlu ve Varlı Güner, 2024).

II. Meşrutiyet (1908) Dönemi'nde basın hayatı yeniden canlanmış, kadınların temsili önceki dönemlere göre artmıştır. Kadın yazarlar çoğalmış, kadın ve aile temalı dergilerin sayısında bir artış yaşanmıştır (Aydın, 2015, s. 87). Bu dönemde basın çok eşlilik, kadınların eğitimi ve kadınların toplumdaki yeri konularına odaklanmış (Değirmencioğlu ve Varlı Güner, 2024, s. 69); aile, genellikle kadınlar üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet öncesinde basın içeriklerinde kadının eğitilmesi ve toplumda edindiği roller en önemli mesele olmuştur. Bu kapsamda kadın hakları, kadınların sosyal hayattaki konumu ailenin temsili üzerinde rol oynamıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin özgürlük ortamında çoğalan kadın dergilerinde evlilik ve aile teması yoğun olarak işlenmiştir. Songül Keçeci Kurt (2015) bu dergiler üzerine yaptığı araştırmada; geleneksel bir metot olan görücü usulü ile evlenmenin eleştirildiğini, ailede uyumun sağlanabilmesi için erkekler gibi kadınların da modern okullarda eğitim görmesi gerektiği, aile içinde kadının yerinin güçlendirilmesinin önemli olduğuna yönelik içeriklerin yer aldığını tespit etmiştir. Ayrıca Kurt'a göre (2015, s. 1093) bu dönem kadının sosyal hayat içinde yavaş yavaş yerini bulmaya çalıştığı, bununla birlikte kadınların anne-eş rolü ile birlikte ele alındığı, evlilik ve aile kurumu içindeki roller milletin ve vatanın menfaati için kutsanan unsurlar olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ailenin medya görünürlüğü de değişmiştir. Siyasi ve hukuki düzenlemeler hem kadınların toplum içindeki varlığını güçlendirmiş hem de erkeklerle eşit haklara sahip olarak aile kurumunda demokratik modern aile lehine bir denge oturtulmaya çalışılmıştır. 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe giren Medeni Kanun, bu hususta atılan en önemli adımlardan biri olmuştur. Medeni Kanun ile çok eşlilik yasaklanmış, resmî nikâh zorunlu hâle gelmiş, aile düzeninde kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Türk basınında gerek Medeni Kanun ile ilgili yayınlanan haberlerde gerekse devrin gazetecilerinin köşe yazılarında, söz konusu hukuki düzenlemenin kadınlara hak ettiği değeri verdiği vurgulanmış; Kanun ile birey haklarına ve eşitlik hukukuna saygı getirildiği belirtilmiş; Kanun'a aykırı evlenmeye çalışanlar kınanmıştır (Yellice, 2018, ss. 327-328). Yabancı basın da Medeni Kanun'u olumlu karşılamıştır. Kanunu Türk Batılılaşmasının önemli bir aşaması, kadının toplumda eşit olarak önemli bir konum elde etmesi şeklinde değerlendirmiştir (Yellice, 2018, ss. 329-330).

Bununla birlikte Erken Cumhuriyet Dönemi basınında modern demokratik ailenin temsil edilmesinden çok ulus-devlet sürecinde kadınların aile kurmakla görevli, annelik ve doğurganlık rollerinin öne çıkarıldığı tespiti de yapılmıştır (Gülen, 2015). Hande Gülen (2015, ss. 161-162), Cumhuriyet'in ilk yıllarında neşredilen kadın ve aile temalı dergiler üzerine yaptığı çalışmada, millî kadının aile kadını olarak tasvir edildiği ve millî ailenin temeli için önemli görülmesini Michel Foucault'nun biyoiktidar söylemiyle ilişkilendirmiştir. Yine bu dönem basınında ailenin görünümü II. Meşrutiyet'te kadına ve aileye biçilen role benzer şekildedir. Mehtap Kaya (2019, ss. 993-994) bu dönemde kadının millete faydalı evlat yetiştirmek gibi bir ideal çerçevede tasvir edildiğini ve ailenin öneminin de basında bu yönde temellendirildiğini belirtmektedir. Nitekim dönemin aydınları, ideal anne tipini, ev işlerini iyi yürütebilen "iyi eş-iyi anne" olabilen kadın olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla bu tip bir kadın algısı, kadının toplumsal hayatta kazandığı fikri ve sosyal özgürlüklerden daha fazla ön plana çıkarılmıştır.

Modern çekirdek ailenin medyadaki görünümünde sinema filmleri de önemli bir örnek oluşturur. Yeşilçam sinemasında Türk ailesi birlik beraberlik, saygı ve sevgi gibi değerlerle betimlenirken, 2000 sonrası filmlerde aynı değerler görülmemektedir. Dilar Diken Yücel'e göre (2022, ss. 64-65) 2000 sonrası filmlerde aile; bireyci menfaatler, ekonomik çıkarlar, ahlaki yozlaşma gibi

sebeplerin yol açtığı evlilikte sadakatsizlik, kardeşlik ilişkilerinin bozulması, anne-babanın aracı role indirgenmesi gibi temel ailevi değerlerin sarsıldığı bir çerçevede tasvir edilmektedir.

Türk dizilerinin aile yapısı üzerindeki etkilerini demografik özelliklerine göre tespit etmek amacıyla yapılan çalışmada, Türk dizilerinin genel olarak aile yapısı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu, eşler arasındaki ilişkiyi, aile içinde anne-baba ile çocuk ve kardeşler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre eğitim düzeyi yükseldikçe dizilerin toplumsal ahlak üzerindeki olumsuz etkisinin yüksek olduğunu belirtenlerin oranının yükseldiği tespit edilmiştir (Özsoy vd., 2022, ss. 315-329). Dolayısıyla sinema ve televizyon gibi medya araçları tarafından üretilen içeriklerde muhtelif değişkenlere bağlı olarak ailenin olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir.

Günümüz aile yapısının üzerinde büyük bir etkiye sahip olan dijital teknoloji kullanımı, modern dünyada zaten küçülen ailenin üyeleri arasındaki etkileşimin de giderek azalmasına sebep olmaktadır. Serbest zamanlarda ailelerin birlikte geçirdikleri verimli zaman, dijital teknolojilerin hayata girmesinden sonra artan bireyselleşmenin de etkisiyle azalmakta; aile içi iletişimi zedeleyerek dijital bağımlılığa giden sürecin önü açılmaktadır (Yıldırım, 2021, ss. 1242-1244).

Dijital medya kullanımının artışıyla hayatı kolaylaştıran teknik imkânların yanı sıra insanların duygu ve düşüncelerini daha hızlı ve rahat bir şekilde paylaşabildikleri sosyalleşme ortamının da önemli bir etkisi söz konusudur. Tuba Köksal (2021, s. 1252) dijital sosyal ağlarda insanların gerçek kimliklerini istedikleri gibi gizleyebildikleri iletişim ortamını 'suretsiz toplum' olarak tanımlamıştır. Sanal kimliklerle paylaşım yapabilme özgürlüğü, bir yandan sosyal medyaya talebi artıran bir unsur olarak ön plana çıkmakta bir yandan da Jean Baudrillard'ın simülasyon kuramında belirttiği gibi gerçekliğin yerini alan yapay bir gerçekliğin hüküm sürdüğü simülasyon dünyasını (Güngör, 2022, s. 732) hatırlatmaktadır. Bu durum toplumun temel taşı olan aileyi ve aile bireylerini de etkilemekte, özellikle çocukların olumsuz içeriklerle karşılaşabilme riski karşısında ebeveynlere yeni sorumluluklar yüklemektedir (Şen ve Erol, 2024, ss. 10-11).

Aile, her geçen gün karmaşıklılaşan girift bir yapıda tasvir edilmektedir. Fakat aileyi oluşturan temel çekirdek ailenin dijital dünyadaki konumlanışında ebeveyn-çocuk ilişkisinin ayrı bir önem kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla medya etkisi de göz önüne alındığında, dijitalleşmeyle birlikte ailelerin rolüne dair medya temsiline nasıl gerçekleştiği sorusuna odaklanmak yerinde bir girişim olacaktır.

3. Dijital Dünyada Aile Olmak: Sınırlar ve Roller

Dijitalleşme, bilgi ve enformasyon çağının kritik kavramlarından biri olarak hayatın merkezinde yer almaktadır. Dijitalleşmenin temelinde olan internet kullanımı yoğun bir şekilde artmaya devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan 2024 yılı “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” raporuna göre Türkiye’de internet kullanan bireylerin oranı %88,8’dir. Aynı rapora göre bireylerin sosyal medya kullanımını ve mesajlaşma istatistikleri “%86,2 ile WhatsApp, %71,3 ile YouTube ve %65,4 ile Instagram” olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024). İnternet kullanımının artışıyla birlikte dijital teknolojiler yoluyla medya kullanımı daha önce hiç olmadığı kadar arttırmış ve vazgeçilmez araçlar hâline getirmiştir. Nitekim insanlar günümüzde hayatın akışına ayak uydurmak için gereken iş ve eylemlerinin önemli bir kısmını dijitalleşme yoluyla gerçekleştirmektedir. Bununla birlikte dijitalleşmenin gündelik hayatta çeşitli bağımlılıklara yol açması, mahremiyet ihlaline zemin oluşturması, kişisel verilerin güvenliği ve siber suçlar gibi adli, tıbbi ve politik pek çok meseleyi gündeme getirmiştir (Sili Kalem, 2022, s. 98).

Dijital dünyada aile üyelerinin medya tüketim biçimleri, çocukların gelişimi üzerinde belirleyici olmaktadır. Rachel Barr (2019) erken çocukluk çağında ebeveyn medya tüketiminin ve kontrolünün çocuklar üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında *teknofrans* (technoferece) –çocuklar farklı etkinlik yaparken arka planda medya sesinin devam etmesi- yoluyla medya maruziyeti yaşayan çocukların dikkatini düzenleme kapasitesini bozabildiğini belirtmektedir (s. 342). Bunun yanı sıra Barr’a göre (2019, ss. 342-344) çocukların ebeveyn kontrolüyle ve bizzat katılımıyla gerçekleştirilen *ortak medya katılımı* ile dijital medya teknolojilerini kullanma ve içeriklerini tüketme faaliyeti, çocukların öğrenmelerine olumlu yönde katkı sağladığına dair önemli bulguların olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla dijital medya kullanımında kontrollü olmak ve olmamak arasında önemli bir fark ortaya çıkmakta bu

durum, çocuğun gelişimi kadar aile ilişkilerinin sağlıklı yürütülmesinde de etkili olmaktadır.

Dijital teknolojiler, ailede ebeveyn-çocuk ilişkisi başta olmak üzere pek çok yeni kavramın tartışılmasına sebep olmaktadır. Medya teknolojilerinin yoğun olarak kullanıldığı çağımızda ebeveyn kontrolü, çocukların medya ile geçirdikleri zamanı yönetme ihtiyacı anlamına gelmektedir. Ebeveynler, çocuklarının günlük ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğunu üstlendikleri için zamanı planlayabilmek isterler ve teknoloji kullanımını sınırlamaya çalışırlar (Lahikainen ve Arminen, 2017, ss. 185-187).

Dijital medya kullanımına yönelik olarak “ebeveyn arabuluculuğu” kavramı, ebeveyn ve çocuklar arasında medya kullanım biçimini düzenleyen bir anlaşmadır. Dijital dünyada hemen her ailede ebeveyn ve çocuklar arasında ebeveyn kontrolünün sıklığına ve türüne göre değişkenlik gösteren bir arabuluculuk türü mevcuttur (Eichen vd., 2021, ss. 2163-2164). Eichen vd. (2021) ebeveyn ve belirli yaş grubundaki çocukları arasındaki dijital kullanım anlaşmasının sebeplerini ve değişkenlerini tespit etmeye çalıştıkları çalışmada anne ve babaların büyük çoğunluğunun dijital medya kullanımına ödül/motivasyon ve ceza amaçlı izin verdiğini bulgulamışlardır. Çocukların ödül veya ceza için dijital medya kullanımını elde etmelerinin davranışlarında kalıcı bir değişikliğe sebep olmayabileceği, bu tutumun çocuklarda medyaya bağlanma isteğini artırabileceği de belirtilmiştir.

Ebeveyn arabuluculuğunun yaygın biçimleri *kısıtlayıcı arabuluculuk* ve *aktif arabuluculuk* biçimleridir (Coyne vd., 2017). Coyne vd. (2017, ss. 113-115) medya aracılığına yönelik yaptıkları çalışmada medya kullanım alışkanlıklarını düzenlemede ebeveyn medya kullanımı, çocukların yaş grubu, çevreye ilişkin unsurların önemli değişkenler olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre kısıtlayıcı arabuluculuk, çocukların medya kullanım süreleri ve içerikleri ile ilgili kontrol sağlama anlamına gelirken; aktif arabuluculuk, ebeveynlerin çocuklarıyla ortak izleme yoluyla medya içeriklerini tartışarak gelişimlerine katkıda bulunmak veya içeriğin olumsuz yönlerinin öğrenilerek bilinç kazandırmaya yöneliktir. Kısıtlayıcı arabuluculuk daha çok koruma odaklı bir biçimken, aktif arabuluculuk öğrenmeye daha yakındır ve her ikisi de bilinçli ebeveyn rolleriyle medyanın olumsuz etkilerini gidermede önemli teknikler olabilir.

Dijital ebeveynlik kavramı ise ailelerin dijital dünyada yeni konumlarını belirleyen bir diğer unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Ebeveynlerin dijital araçların kullanımında doğru bir model olabilmeleri anlamına gelen dijital ebeveynlik (Arıcı Doğan ve Döğner, 2023, s. 2) dijital medya teknolojilerini bilinçli bir şekilde kullanabilen, kişilerin haklarına dijital ortamlarda da saygı duyulması gerektiğini aşıl原因 ebeveynliktir (Yurdakul vd., 2013, s. 888).

Dijital ebeveynlik, aile içerisinde ebeveynlerin çocuklarını dijital tehlikelerden ve risklerden gelebilecek zararlardan korumasıdır. Dijital medya yoluyla çocuklara ulaşan zararlı içerikler, “siber zorbalık, pornografi, cinsel içerikli mesajlar” şeklinde olabilmekte, ebeveynler ise çocuklarını bu içeriklerden korumak için dijital çağa ayak uydurmaları gerekmektedir (Yaman vd., 2019, s. 1). Ebeveynlerin siber zorbalık davranışı farkındalığıyla ilgili yaptıkları çalışmada Uslu ve Durak, ebeveyn denetiminde ve ebeveyn yeterliliğinde eğitim düzeyi arttıkça farkındalığın da arttığını, denetimde ise kültürel farklılıkların önemli bir rol oynadığını belirtmişlerdir. Mesela Türk kültüründe annelerin ebeveyn denetim rolü babalara göre daha yüksektir (Uslu ve Durak, 2022, ss. 6-7). Dolayısıyla dijital ebeveynlik konusunda farkındalık düzeyinin tüm toplumu kapsayacak şekilde artırılması için çeşitli uygulamalara ihtiyaç olduğu gerçektir. Bu bağlamda farkındalığı arttırmaya yönelik medya içerikleri de ayrı bir öneme sahiptir.

Dijital medyanın aile içi iletişimsizlik başta olmak üzere özellikle çocuklar üzerinde fiziki, psikolojik, kültürel, ideolojik vb. pek çok olumsuz etkisi söz konusudur. Bu olumsuz etkileri en aza indirmek veya engellemek için dijital medya okuryazarlığı konusunda bilinçli ebeveyn rolü son derece önemlidir. Gerçek ile kurguyu ayırt edebilme, kontrollü medya kullanımı, medya içeriklerini belirli amaç doğrultusunda tüketme, medya dışı kültür-sanat, spor, gezi etkinliklerini teşvik etme ve uygulama gibi konularda etkili olan ebeveynler, çocuklarını dijital medyanın tehlikelerinden koruyarak aile içi iletişim ve huzuru sağlayabilecektir (Karaboğa, 2019, ss. 2055-2061).

Dijital dünyada aileleri ilgilendiren bir başka önemli kavram ise aile içi iletişimidir. Aile içi iletişim, aile üyelerinin anne-baba-çocuk(lar) arasındaki iletişimi olarak tanımlanabilmektedir. Özellikle çocukların gelişiminde etkili olan aile içi iletişimde ebeveynin rehber olma rolü ön plana çıkmaktadır. Çocuk, yeterli rehberlik sonrasında kararlarında özgür ve kurallar tüm aile üyeleri arasında eşit olduğunda, etkin dinleme ile duygularına kulak verilir.

diğinde sağlıklı bir aile içi iletişim mümkün olabilir (Şahin ve Aral, 2012, ss. 62-63). Dijital çağda çocukların teknoloji kullanımında önemli artışlar olmuştur. Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun (2020, ss. 2250-2254) “dijital çocuk(luk)” kavramını anlattıkları çalışmada, ulusal/uluslararası kuruluşların raporlarına dayanarak çocukların dijitalleşme sürecinde ekran süreleri ve yalnız başına geçirdikleri zamanın artmakta olduğuna ve teknolojinin bilinçsiz kullanımıyla birtakım tehlikelere açık hâle geldiğine dikkat çekmişlerdir. Buradan hareketle dijitalleşme sürecinde aile içi iletişim(sizlik) konusu bu dönemde önemli meselelerden biri hâline gelmektedir.

Çocukların ilk eğitim süreci aile içinde başlamakta, zamanla okul ve çevre bu eğitim sürecine dâhil olmaktadır; bu yüzden çocukların eğitiminde ve gelişiminde okul-aile iş birliği son derece önemlidir (Ardakoç, 2020, s. 76; Aykol ve Yıldırım, 2020, s. 92). Dijital dünyada ise dijital ebeveynlik becerisi, aile içi iletişimde ve çocuk gelişiminde etkilidir. Hanifi Parlar ve Sevda Dere (2025, ss. 102-104) aile içi iletişimin güçlenmesi ile dijital ebeveynlik yeterliliği arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, dijital ebeveynlik öz yeterliliği yüksek olan ebeveynlerin çocukların eğitim sürecinde ve gelişiminde daha yüksek katılıma sahip olduklarını, bunun da aile içi iletişimi güçlendirerek diğer dijital okuryazarlık becerilerindeki katılımı desteklediğini tespit etmişlerdir.

Sonuç olarak dijital dünyada aile olmak, her şeyden önce bilinçli ve eğitilmiş ebeveyn olmayı gerekli kılmaktadır. Dijital teknolojilerin kontrolsüz kullanımı teknoloji bağımlılığına ve aile üyeleri arasında iletişimsizliğe sebep olabilmektedir. Dolayısıyla ailenin dijitalleşme karşısında muhtemel tehlikelere karşı tedbir alması önemlidir. Fakat bunun sağlanmasında aynı zamanda toplumun taşıyıcı birimi olan ailelere örnek olabilecek medya temsilinin varlığı son derece önemlidir. Ailelerin dijital medya karşısında nasıl bir rol oynayacağı, ebeveyn-çocuk ilişkileri, aile içi iletişim gibi konularda medya içeriklerinin üretilmesi toplumun düzeni ve bütünlüğü için de önem arz etmektedir.

4. TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Yeni Konumu

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), 1 Mayıs 1964 tarihinde Türk mediasında kamu yayıncılığı faaliyeti yürütmek için kurulan yayın kuruluşudur. TRT, kurulduğu yıldan bugüne kadar pek çok farklı tematik kanalla televizyon yayınlarını ve dijital mecra üzerinden de kamu yayıncılığı faaliyetini sür-

dürmektedir (TRT, 2025a). TRT Haber kanalı ise gündeme ilişkin haberlerin yayınlandığı haber temalı bir kanal olarak görev yapmaktadır. TRT Haber, kurumsal web sayfasında “Haberin Olsun” sloganıyla kamu yayıncılığından ödün vermeden halkın haber alma ihtiyacını karşılarken haber yayıncılığında ilk tercih ve referans kaynak” şeklinde tanıtılmıştır (TRT, 2025b). TV yayınının yanı sıra gerek sosyal medya kanallarından gerekse trthaber.com web sitesi üzerinden internet haberciliği yapmaktadır.

Bu araştırmada kamu yayıncısı olarak TRT Haber’in internet haber sitesinde yayınlanan haberlerinde, ailenin nasıl temsil edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Ocak 2024-Şubat 2025 tarihleri arasında “trthaber.com” internet sitesi üzerinden dijitalleşme ve aile konusuyla ilgili “ebeveyn”, “çocuk” ve “aile” anahtar kelimeleri kullanılarak arama yapılmış; ailenin yeni konumunu ilgilendiren haberler amaçlı örneklem tekniğiyle seçilmiş ve çeşitli kategoriler altında analiz edilmiştir. Söz konusu anahtar kelimelerle aynı ismi taşıyan etiketlerin altında listelenen haberlerin bir kısmının ortak olduğu görülmüştür. Seçim yapılırken ailenin dijital çağda görev ve sorumlulukları, devletin aile politikaları, söylem ve eylemleri, ebeveyn-çocuk ilişkisi gibi kriterler dikkate alınmış; bunun dışında kalan çoğunluğu çocuk kategorisi altında yer alan ve bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin dışında kalan haberler kapsam dışında tutulmuştur. Araştırmanın amacı ve sorularıyla ilgili haberler örnekleme dâhil edilmiştir. Kuramsal çerçevede ele alınan ve ailenin dijital çağdaki yeni görev ve rolleriyle ilgili tanımlayıcı kavramların haber içeriklerindeki karşılıkları aranmış, TRT Haber’in dijital çağda aileyi nasıl temsil ettiği bu kavramlar ışığında incelenmiştir.

Haber Teması/Etiketi	Haber Sayısı	Oran
Çocuk	17	29,82
Ebeveyn	14	24,56
Aile	26	45,61
Toplam	57	100

Tablo 1. TRT Haber Aile Temalı Haberlerin İstatistiki Dağılımını Gösteren Tablo

Tablo 1’de görüleceği üzere TRT Haber’de her üç etiket/tema altında yayınlanan haberlerden aile teması diğer temalardan öndedir. Aile etiketi altındaki

haberlerin önemli bir kısmı çocuk etiketi altında da yayınlanmıştır. Bu durum ailenin daha çok çocuklar özelinde anlamlandırıldığı ve tasvir edildiğini göstermektedir. Haberlerin içerikleri incelendiğinde ise özellikle dijitalleşmenin çocuklar üzerindeki etkileri, ebeveyn rolleri ve aile politikalarına ilişkin haberlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

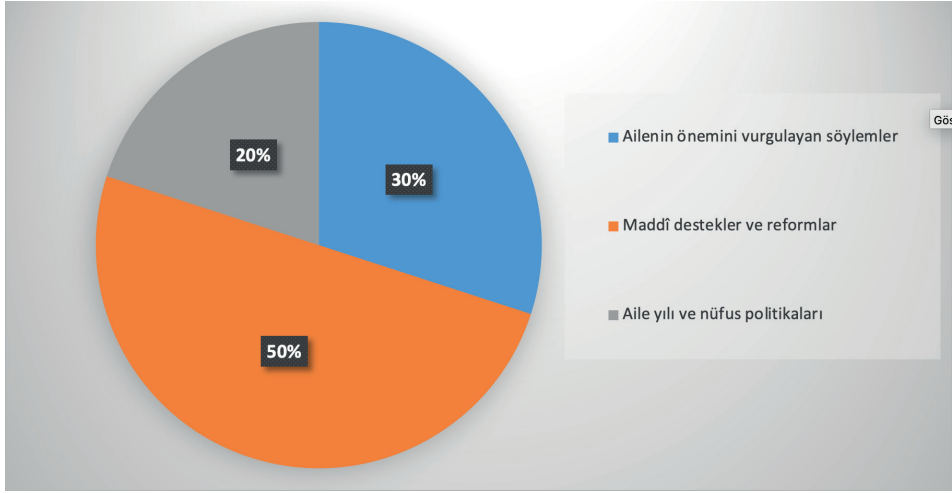
Haber Kategorisi	Haber Sayısı	Oran
Aile Politikaları	20	35,08
Dijital Ebeveynlik	8	14,03
Dijital Tehlikeler	15	26,32
Ebeveyn Roller	8	14,03
Çocuk Gelişimi	6	10,53
Toplam	57	100

Tablo 2. TRT Haber’de Aile Temalı Haberlerin İçeriklerine Göre Kategorik Dağılımı

Tablo 2’de de görüldüğü üzere aile temalı haberlerde dijitalleşmenin muhtelif tehlike ve olumsuzlukları (%26,32), dijital ebeveynlik (%14,03) ebeveynlerin dijital çağdaki rolleri (%14,03) kategorilerine odaklanan haberlerin sayısı diğerlerine göre daha yüksektir. Söz konusu haberlerin içerikleri incelendiğinde TRT Haber’in kamu yayıncısı kimliğini özellikle bu çerçeveye oturttuğunu ve ebeveynleri uyaran bir yayın anlayışı oluşturmaya çalıştığı söylenebilir.

4.1. Aile Politikalarına Yönelik Haber İçerikleri

TRT Haber, kamu yayıncısı olma sıfatıyla ailenin korunması, desteklenmesi, ebeveyn eğitimi başta olmak üzere devletin gerçekleştirdiği politikalara önemli ölçüde yer vermiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, toplumda farkındalık oluşturmak amacıyla 2025 yılını “Aile Yılı” ilan etmiş, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Mahinur Özdemir Göktaş ise “Aile Yılı” dolayısıyla devletin ilgili kurumlarının ailenin önemini vurgulamak amacıyla çalışacağını belirtmiştir (TRT Haber, 2025a).

Grafik 1. Aile Politikaları Kategorisi Altındaki Haberlerin Alt Temalara Göre Dağılımı

Grafik 1'den de anlaşılacağı üzere aile politikalarıyla ilgili toplam üretilen haberlerin yarısı (Fr: 10 / %50) maddi destekler ve reformlar alt temasına ayrılmıştır. Burada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının faal bir rolü olduğu görülmektedir. Örneğin “Aileyi tehdit eden risklere karşı strateji belgesi hazırlanacak” başlığıyla yayınlanan haberde “Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı” kapsamında yapılacak faaliyetlerle ilgili bilgilendirmelere yer verilmiş, devletin ilgili bakanlıkları, Diyanet İşleri Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşlarıyla koordineli bir şekilde aileyi tehdit eden akım ve unsurlarla mücadele etmeyi amaçlayan ve aileyi koruyacak standartları belirleyen bir strateji belgesi hazırlanacağı belirtilmiştir (TRT Haber, 2024a).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı başta olmak üzere devletin ilgili kurumlarının ailelere yönelik maddi destek ve reformlarını duyuran pek çok habere yer verilmiştir. Haberlerin başlıkları ve spotları dikkate alınarak nitel veri analizi için kullanılan MAXQDA 2020 programı aracılığıyla aşağıdaki kelime bulutu oluşturulmuştur.

Şekil 1. Maddi Destekler ve Reformlara İlişkin İçerikleri Gösteren Kelime Bulutu

Şekil 1’den de görüleceği üzere devletin ilgili kurumları ailenin korunması ve desteklenmesi için birtakım uygulamaları hayata geçirmiştir. Ailelerle ilgili destekler yalnızca maddi niteliğe sahip değildir, aynı zamanda aile içi iletişimi artırmak ve ebeveyn farkındalığı oluşturmak gibi konulara da ağırlık vererek manevi bir özelliğe de sahiptir.

Hükûmet tarafından ailenin önemini vurgulayan söylemler de TRT Haber’de yer bulmuştur. TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş’un aileyi korumanın millî bir ödev olduğunu ifade etmesi (TRT Haber, 2024b); Bakan Göktaş’ın “Güçlü aile demek, güçlü Türkiye demek” yönündeki açıklaması (TRT Haber, 2024c); Emine Erdoğan’ın aileyi “bireyin özü, toplumun harcı” yönündeki tanımlaması (TRT Haber, 2025b) bununla ilgili önemli örneklerdir. Bu konuyla ilgili önemli haberlerden bir tanesi ise “kök aile”nin, yani Türk kültür ve geleneklerine uygun şekilde evlenme usulünün hâlen önemini koruduğunu belirten araştırmanın habere konu olmasıdır (TRT Haber, 2024d). Hükûmeti temsil eden kişilerin aile kurumunun önemini, korunması ve desteklenmesi gerektiği yönündeki açıklamalarının yayınlanması ve “kök aile” yapısının korunduğunu belirten araştırmanın haberleştirilmesi, TRT Haber’in de aileyle ilgili bu yönde bir kamuoyu oluşturmaya çalıştığını göstermektedir.

Aile politikalarını ilgilendiren bir diğer konu ise nüfus politikaları olmuştur. Türkiye'nin son yıllarda nüfus artış hızının düşmesi ve buna yönelik hükûmetin çeşitli tedbirler almaya başlaması TRT Haber'in içeriklerine de yansımıştır. Bakan Göktaş'ın "dinamik nüfus yapısı" oluşturma yönündeki açıklaması (TRT Haber, 2024e) ile Sağlık Bakanı Kemal Memişoğlu'nun do-

ğurganlık oranının düşmesinin aileler için tehdit olduğunu belirtmesi (TRT Haber, 2024f) hükûmetin nüfus artış oranını ve genç nüfusun önemini vurgulayan politikasındaki kararlılığı göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

4.2. Dijital Çağda Aile: Dijital Tehlikeler ve Dijital Ebeveynlik

TRT Haber, dijital çağda aile temasıyla ilgili iki ana temaya ağırlık vermiştir: Dijital tehlikeler ve dijital ebeveynlik. Dijital medya teknolojilerinin kontrolsüz kullanımı özellikle çocuklar üzerinde fizyolojik ve psikolojik etkiler oluşturduğu gibi güvenlik riskleri de doğurmaktadır. Haber içeriklerinde sıklıkla bu konulara yer veren TRT Haber, bu yayın anlayışıyla ebeveynlere rehber olmaya çalışarak uyarıcı bir rol üstlenmiştir.

Dijital Tehlike Türü	Haber Sayısı	Oran
Fizyolojik	2	13,33
Psikolojik/Bilişsel	10	66,66
Güvenlik Riskleri	3	20
Toplam	15	100

Tablo 3. Dijital Tehlikelerin Kategorik Dağılımı

Tablo 3'te de görüleceği üzere dijital medya kullanımının sıklığına bağlı olarak ortaya çıkan fizyolojik etkilere dair iki haber yayınlanmıştır. İlki uzun ekran süresine maruz kalmaya bağlı olarak miyop ve görme bozukluklarının eskiye nazaran daha erken yaşlarda ortaya çıkması ve vakaların hızla arttığını belirten haberdır (Sayın vd., 2024). İkincisi ise çocuklarda artan tablet kullanımı sebebiyle omurga eğriliği ve duruş bozuklukları oranının yükseldiğine yönelik haberdır (TRT Haber, 2024g). Her iki haberde de ebeveynlerin riskleri azaltması için alabileceği önlemlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Dijital tehlikeler arasında en çok üretilen içerik psikolojik/bilişsel etkiler üzerine gerçekleşmiştir. Yoğun dijital medya kullanımı aile üyeleri için aile içi iletişimsizlik ve bağımlılık geliştirme potansiyeline sahiptir. Bunun yanı sıra TRT Haber içeriklerinde dijital medya kullanımının türüne bağlı olarak çocuklar üzerinde oluşabilecek muhtemel psikolojik/bilişsel etkiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Dijital Medya Kullanımı	Psikolojik/Bilişsel Etkiler
Yoğun Dijital İçerik Tüketimi	Özsaygı yitimi, yalnızlık, sosyal izolasyon, sanal-gerçek ayrımını yapamama, 'hikikomori' sendromu
Dijital Oyunlar	Cinsel istismar, dijital bağımlılık, siber zorbalık, sosyal izolasyon, gerçeklik algısı
Sosyal Medya	Mahremiyet ihlali, dijital bağımlılık, çevrim içi zorbalık
Dijital Medya Teknolojileri	Dikkat süresinde azalma, duygusal kırgınlık, sabır becerisinde gerileme
Yapay Zekâ Uygulamaları	Aşırı gerçeklik algısı, karar alma becerisini şekillendirme, eleştirel düşünce geliştirememe

Tablo 4. Dijital Medya Tüketiminin Psikolojik/Bilişsel Etkileri

Tablo 4'te de görüleceği üzere "Dijital Tehlikeler" medya kullanımının türüne göre de farklılık gösterebilmektedir. Söz konusu içeriklerde özellikle en büyük ortak nokta dijital teknolojilerin kontrolsüz kullanımına yapılan vurgu olmuştur.

Yoğun Dijital İçerik Tüketimi: Sosyal medya ve dijital içeriklerin küçük çocuklarda yoğun tüketimi çeşitli psikolojik etkilere yol açmaktadır. "Makyaj videoları küçük yaş grubunu tehdit ediyor" başlığıyla yayınlanan haberde özellikle kız çocuklarının güzellik standartlarının erken yaşta şekillenmeye başlamasının özsaygılarını olumsuz yönde etkileyeceği belirtilmiştir (Sayın ve Sarıoğlu, 2025a). Dikkat çeken bir diğer haber ise İtalya'da gençlerde yalnızlık ve sosyal izolasyonun artması sebebiyle mobil cihazlara yasak getirilmesinin gündemde olmasıdır. Haberde 'hikikomori sendromu' olarak bilinen ve toplumsal hayattan tamamen uzaklaşmayı ifade eden durumun yaygınlığa başladığı ve tedbir alınması gerekliliği belirtilmiştir (Sayın, 2024a).

Dijital Oyunlar: Çocuklar ve gençler arasında yaygın hâle gelen dijital oyunların da başta dijital bağımlılık olmak üzere çeşitli psikolojik etkilere sebep olacağı belirtilmiştir. Çevrim içi oyunlardaki tehlikeye dikkat çeken bir haberde siber suçların da konusu olabilecek, çocukların yaşına ve ruhsal gelişimine uygun olmayan mesaj ve içeriklere maruz kalabileceği, bunun da korku, utanç, travma, sosyal izolasyon gibi tehlikelere yol açabileceği vurgulanmıştır (Sayın vd., 2024). Oyunların çocukların gelişiminde oynayacağı olumsuz sonuçlardan bir diğeri ise şiddet, cinsellik ve küfür gibi içeriklere maruz kalmalarıdır. Haberde görüşlerine başvurulanan Psikiyatrist Prof. Dr. Abdülkadir Çelik, ebeveyn kontrolü ve sınırlama olmadığı takdirde oyunların, çocukların his dünyalarına olumsuz etkiler bırakabileceğini ve gerçeklik algılarını değiştirebileceğini belirtmiştir (TRT Haber, 2024h).

Sosyal Medya: TRT Haber, çocukların sosyal medya kullanımına dair çeşitli ülkelerdeki yasakları örnek gösteren içeriklere yoğunluk vermiştir. ABD'nin Florida eyaletinde 2025 yılından itibaren 14 yaş altındaki çocuklara "bağımlılık" yaptığı ve olumsuz örnek oluşturan davranışlar kazandırdığı için sosyal medya yasaklanmıştır (Sayın, 2024b). Bir diğer haberde ise Türkiye'nin de 13 yaş altına sosyal medyayı sınırlamayı planladığı belirtilmiş ve dünyadaki örneklerle yer verilmiştir. Buna göre Avustralya'da 16 yaş altı çocuklara; Fransa'da 15 yaş altı çocuklara ebeveyn izni olmaksızın; İngiltere ve ABD'de 13 yaş altındaki çocukların sosyal medya hesabı açmasının yasaklandığı belirtilmiştir. Haberde çocuklara sosyal medya yasağı getirilmesinin sebepleri zorbalık, olumsuz içerik, psikolojik etki, kişisel veri güvenliği gibi unsurlar olarak sıralanmıştır (Bilgici, 2024).

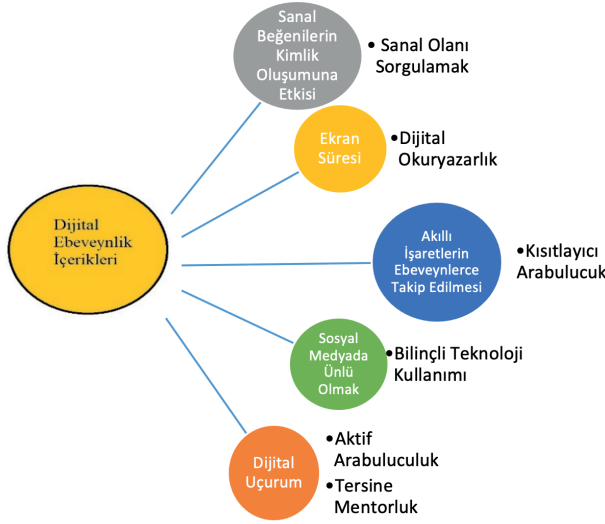
Dijital Medya Teknolojileri: Hız odaklı dijital teknolojiler, çocukların bekleme becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. TRT Haber'de yayınlanan habere göre "Tek dokunuşla elde edilen oyunlar, reklamsız içerikler ve otomatik oynatılan videolar" çocukları sabırsız olmaya itmekte; bu da stresle mücadele ve plan yapma konularında olumsuz etki uyandırmaktadır. Haberde ayrıca dijital teknolojilerin anında sonuç alma beklentisini ar-

tırdığı ve bu durumun hızlı öfkelenme, vazgeçme gibi duygusal kırgınlığa, dikkat süresinin kılmasına ve uzun süreli hedeflerden kaçınmaya sebep olduğı belirtilmektedir (Sayın, 2025a).

Yapay Zekâ Uygulamaları: Son dönemde gündelik hayatımıza giren yapay zekâ uygulamalarının çocuklar üzerinde oluştura-bileceğı olumsuz etkiye dair 3 adet içerik üretilmiştir. Bu haberlerden ikisi yapay zekânın çocuklar üzerinde oluştura-bileceğı muhtemel olumsuz etkilere; diğeri ise dijital çağda olumsuz tehlikeleri bertaraf etmede yapay zekânın rolünü tartışmaya açmaktadır. Psikiyatri Uzmanı Önder Küçük, yapay zekâ uygulamaları, çocuklarda aşırı gerçeklik algısı uyandırabildiğini, bunun da mahremiyet ihlaline kapı araladığını belirterek özellikle 10 yaşın altındaki çocukların karar verme süreçleri ve ayırt edebilme yeteneğı gelişmediğı için risk altında olduğunu belirtmiştir (Sayın, 2024c). Bir diğeri haberde eğitim alanında yapay zekânın kişiye özğü öğrenme, verileri analiz etme, değerlendirme gibi olumlu katkıları vurgulanmakla birlikte; eleştirel düşünce geliştireme yönünden önemli bir risk barındırdığına dikkat çekilmiştir (Sayın vd., 2025). Bunların yanı sıra dijital çağdaki risklerden çocukların korunması için yapay zekânın tespit ve ayıklama özelliğinin ön plana çıktığı da belirtilmektedir. Haberde, “etik sorumluluklar, mahremiyet ve insan gözetimi” gibi unsurlar dikkate alındığında dijital tehlikelerden korunmada yapay zekânın etkili olabileceğı vurgulanmıştır (Sayın ve Keskiner, 2024a).

Dijital tehlikeler içinde güvenlik riskleri de önemli bir yer tutmaktadır. Bununla ilgili olarak uzman isimlerin açıklamalarına başvurulmuştur. “Dijital oyunlar avlanma sahasına dönüşüyor” başlıklı haberde, oyun platformlarının “cinsel saldırı, istismar ve özel hayatın gizliliğinin ihlali” risklerini taşıdığı belirtilmektedir. Haberde görüşleri aktarılan Dr. Ömer Kemal Buhari, söz konusu risklerin önüne geçilmemesi hâlinde güvenlik riskleri, çocuklar ve nihayetinde aileler üzerinde olumsuz psikolojik sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır (TRT Haber, 2024i). Oyunlarla ilgili “Çocuklar risk altında” başlığıyla yayınlanan bir başka haberde Doç. Dr. Turgay Şirin’in görüşlerine yer verilmiş ve çocukların çevrim içi istismara uğrayabileceğı, çevrim içi dolandırıcılık ve suistimal gibi dijital suçların yine bu oyunlar yoluyla gerçekleşebileceğı risklerine değinilerek bu oyunların mutlaka denetim altında olması gerektiğı görüşleri aktarılmıştır (TRT Haber, 2024j).

Dijital tehlikeler karşısında ebeveynlerin rolleri de TRT Haber içeriklerinde ön plana çıkmıştır. Söz konusu içerikler incelendiğinde dijital tehlikelerin çocuklar üzerindeki etkisini azaltmak ve denetim sağlayabilmek için ‘dijital ebeveynlik’ rolünü içeren haberlere yer verilmiştir.

Şekil 2. Haber İçerikleri ve Dijital Ebeveynlik Uygulamaları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Şema

Şekil 2’deki şemaya dair birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. “Sanal beğeniler çocukların kimliğini nasıl şekillendiriyor?” başlıklı haberde çocuklara dijital mecralardaki beğeni ölçütleriyle ilgili rehber olmak gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır. Haberde görüşüne başvurulanan Klinik Psikolog Mehmet Büyükçorak, “Beğeni ve takipçi sayısı gibi ölçütler, çocukları sürekli bir kıyaslama içine sokar ve bu durum, gerçek benlik algısının zayıflamasına yol açabilir.” ifadesiyle risklere dikkat çekmiş ve ebeveynlerin çocuklarını dijital dünyada sanal olanı sorgulamaya teşvik etmeleri gerektiğini belirtmiştir (TRT Haber, 2024k).

“Çocuğum fenomen olmak istiyor” başlıklı haberde ise ebeveynlerin çocuklarının dijital içerik üretimi isteklerini kırmadan yaşlarına uygun, mahremiyet ihlaline yol açmadan bilinçli kullanımı teşvik etmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Sayın, 2024d). Çocukları dijital tehditlerden korumak için yapılması gerekenlerle ilgili Psikolog Pınar Daldikler’in görüşüne başvurulmuştur.

Daldikler, ebeveynlerin öncelikle kendilerinin dijital medya kullanımlarını azaltmaları gerektiğini, çocuklarına ise yasaklayıcı şekilde değil, koruyucu ve öğretici bir tavırla sınırlama getirmelerinin önemini vurgulamıştır. Bu noktada aileler kadar öğretmenler de etkili olabilmektedir (Sayın, 2025b).

TRT Haber, dijital ebeveynlik rollerinden birinin de dijital uçurumun kapatılmasıyla mümkün olacağına dair içerik üretmiştir. Dijital yerliler olan çocuklar ile dijital göçmenler olan ebeveynler arasındaki farkın “birlikte öğrenmek ve keşfetmek” tekniği ile kapatılabileceğine dikkat çekilmiştir (Sayın ve Bilgiçi, 2024a). Çocuklar, dijital teknolojilerden öğrendikleri olumlu deneyimleri aileleriyle paylaşırken, ebeveynler de dijital bağımlılık konusunda farkındalık ve rehberlik görevi yürütebiliyor. “Tersine mentorluk” olarak değerlendirilen bu uygulama, çocukların değerli hissetmelerini sağlarken aile içindeki iletişimi de olumlu yönde etkileyebilmektedir (Sayın ve Sarıoğlu, 2025b).

Bu haberlerin yanı sıra TRT Haber’de dijital ebeveynlik rehberliği infografik ve bilgilendirici içeriklerle de sağlanmaya çalışılmıştır. “Dijital çağda çocuklara okuma sevgisi kazandırmanın yolları” başlıklı haberde çocuklara okuma kültürünü kazandırmak için yapılabileceklerle değinilmiştir (Sayın, 2024e).

Görsel 1. “Dijital Çağda Okuma Sevgisi” Başlıklı İnfografik (Sayın, 2024e)

Sonuç olarak dijital ebeveynlik, TRT Haber'in içeriklerinde sıklıkla yer verilen bir uygulama olmuştur. Dijital tehlikeler karşısında ailelerin nasıl bir konum alması gerektiğini belirten haberler, dijital çağda ailelere rehber olma görevi üstlenmiştir. Bu yönüyle aile politikalarına dair içerikleri destekleyici bir rol oynamıştır.

4.3. Ebeveyn Roller

TRT Haber'de dijital ebeveynliğin yanı sıra aile içi iletişimde ve çocuk gelişiminde ebeveynlerin rollerinin neler olması gerektiğine dair de içerikler paylaşılmıştır. Tespit edilen 8 haberde ebeveynlerin rollerine dair öne çıkan özellikler şu şekildedir:

	Haber Başlığı	Ebeveyn Rolü
1	Tutarsız yetiştirilen çocuk kurallara uymuyor (Sayın, 2024f)	Kuralların çocuğun fikrine uygun hazırlanarak uygulanması
2	Ebeveyn çocuğuyla arkadaş olabilir mi? (Sayın, 2024g)	Ne otoriter ne arkadaş, dengeli olmalı
3	Anneni mi babanı mı daha çok seviyorsun? (Sayın ve Keskiner, 2024b)	Çocuğun cevabına tepki gösterilmemeli, bu tarz sorulara karşı sınır koyma davranışı kazandırılmalı
4	Çocuklarda endişe ile baş etmenin yolları: Ne yapmalı, ne yapmamalı? (Sayın vd., 2024).	Görmezden gelmemek, problem çözmeye teşvik, güven verici iletişim, uygun dil kullanımı ve dinleyip anlama
5	Ceza ve tehdit ebeveyn-çocuk ilişkisini nasıl etkiliyor? (Sayın ve Bilgici, 2024b)	Empati, duygusal destek, davranış sebeplerini anlamak, yargılamamak
6	Çocukların yaratıcılığında ebeveynlerin rolü ne? (Sayın, 2024h)	Destekleyici, teşvik edici, farklı fikirlere açıklık, hata korkusunu yenmeye teşvik etmek, dinlemek ve saygı göstermek
7	Sanılanın aksine çocuklar kuralları sever (Sayın ve Keskiner, 2024c)	Pozitif dil kullanımı, sebepleri açıklama, gelişimine uygun kural koyma, tutarlı olma

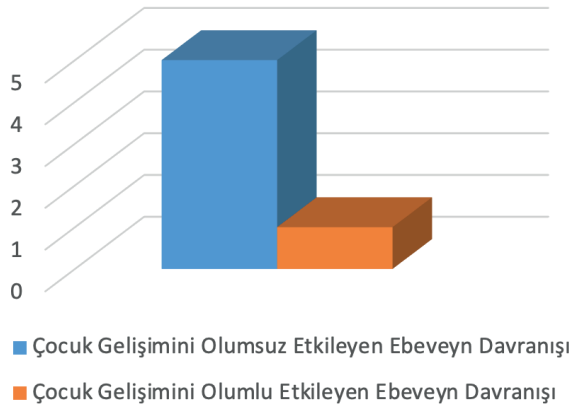
8	Mükemmel ebeveynlik gerçekçi bir hedef mi? (Sayın ve Toklu, 2024)	Sosyal medyanın mükemmelli-yetçilik baskısı yerine çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılamak, sevgi ve rehberlik sunmak

Tablo 5. Ebeveyn Rollerine İlişkin İçerikler ve Rollere Dair Açıklamalar

Tablo 5'te görüleceği üzere aile içinde iletişimi güçlendirmek ve ailede dengeyi sağlayabilmek için ebeveynlerin çocuklara nasıl davranacağını bilmesi gerekmektedir. TRT Haber, ürettiği içeriklerle ebeveynlerin muhtemel meselelerde nasıl davranmaları gerektiği konusunda rehber olmaya çalışmıştır. Tablo 5, dikkatle incelendiğinde TRT Haber, ideal bir ebeveyn tasvirini şu şekilde yapmıştır: Ebeveynler; mükemmelliyetçilikten uzak, dengeli, tutarlı, empati kurabilen, olumlu ve çocuğun yaşına uygun bir dil kullanabilen, gerektiğinde sınır çizebilen, çocuğun gelişimini teşvik eden, fikirlerine saygı gösterebilen, duygusal olarak destekleyici olmalıdır.

4.4. Çocuk Gelişimi

TRT Haber içeriklerinde aileyi ilgilendiren bir diğer önemli tema çocuk gelişimi olmuştur. Çocuk gelişimi içerikleri ebeveyn rollerinden keskin bir şekilde ayırlanamamaktadır. Fakat içeriklerde çocuğun gelişimini odak noktasına alan toplamda 6 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberlerde çocuğun gelişimini tehdit eden unsurlara daha fazla dikkat çekilmiştir. Aşağıdaki grafikte haberlerin içerdikleri anlama göre kategorik dağılımı gösterilmiştir.

Grafik 2. İçeriklerin Ebeveyn Davranışlarının Çocuk Gelişimindeki Etkisine Göre Dağılımı

Grafik 2, TRT Haber'in çocuk gelişimi içeriklerinde olumsuz ebeveyn davranışlarının etkilerine daha fazla yer verilmiş olduğunu göstermektedir. Ebeveynleri, yapmamaları gereken davranışlar konusunda uyarıcı rol oynayan içerikler üreterek aynı ebeveyn rollerinde olduğu gibi ideal bir model çizmeye çalışmıştır.

Çocuk Gelişimini Olumlu Etkileyen Ebeveyn Davranışı: Bu konuyla ilgili yalnızca bir haber üretilmiştir. Bu haberde babanın çocuk gelişimi üzerindeki olumlu etkilerine odaklanılmıştır. Babalığın zamanla öğrenildiği aktarılan haberde, "her şeyi bilen" değil empati kurabilen anlayışlı baba modelinin çocuk gelişiminde daha uygun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca güven duygusu vermede, kişiliğini oluşturmada, tutarlı ve dürüst olma konularında etkili olan bir babanın "güçlü bir baba figürü" oluşturabileceği vurgulanmıştır (TRT Haber, 2025c).

Çocuk Gelişimini Olumsuz Etkileyen Ebeveyn Davranışı: Konuyla ilgili yayınlanan 5 haberden belki de en önemlisi "aşırı korumacı ebeveynlik" tarzının çocukları psikolojik ve sosyal gelişim yönünden olumsuz etkilediğidir. Haberde, çeşitli sebeplerle aşırı korumacı ebeveynlik rolü üstlenmenin en olumsuz yönünün çocuğun "bağımsız bir kimlik" oluşturmaması riski olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra "sosyal becerilerde yetersizlik, problem çözme becerilerinde eksiklik, bağımlılık, yetersizlik, özgüven eksikliği, kaygı ve stres" gibi olumsuz psikolojik ve sosyal etkilere de sebep olabileceği vurgulanmıştır (Sayın ve Bilgici, 2024c). Bir diğer olumsuz ebeveyn davranışı, çocuklara fazla iltifat etmenin onlara özgüvenden çok kaygı oluşturmaması olmuştur. Çocuk Gelişimci Ayşegül Koçali'ye göre çocuklar övüldükleri özelliklere sahip olup olmadığını sorgulayabilir veya kayıtsız şartsız övme/iltifat davranışı, çocukları dışa bağımlı birey haline getirebilir hatta narsizme sürükleyebilir. Bunun yerine çocukların deneyim yoluyla özdeğerlerini artırmasının daha uygun olduğu belirtilmiştir (TRT Haber, 2025d).

Ebeveynlerin boşanması, çocuklar için her durumda olumsuz bir davranış olarak değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte yapılan araştırmaların sonuçlarının paylaşıldığı bir haberde ebeveynleri boşanan çocukların ileride birtakım olası sağlık riskleriyle karşılaşabileceği belirtilmektedir (TRT Haber, 2025e). Tekrar vurgulamak gerekir ki TRT Haber'in bu içeriğinde ebeveyn boşanması olumsuz bir davranış şekli olmamakla birlikte aile birliğinin bozulması çocukların yetişkin olduklarında dahi üzerlerinde olumsuz etkiler bırakabilme riskine vurgu yapılmıştır.

“Çocukların iç sesi: Kendilerine ne söylüyorlar?” başlıklı haberde Klinik Psikolog Gülsen Erden’in görüşlerine başvurulmuştur. Erden, çocukların çoğu zaman ebeveynlerinden veya öğretmenlerinden aldıkları tepkiler sonucunda olumsuz iç sesler geliştirebildiklerini belirtmiştir. Dijital dünyada deneyimledikleri dışlanma vs. gibi tepkilerin de önemli bir risk olduğu belirtilmiştir (Sayın, 2025c).

Son olarak Klinik Psikolog Seda Aydoğdu ile yapılan görüşmenin aktarıldığı bir haberde çocukların aileleriyle uyuma davranışının doğru olmadığı vurgulanmıştır. Bu durumun çocuğun uyku alışkanlığı edinmesinde zorluklar yaşama, ebeveyne olan ihtiyacı artırma, korkuyu yenememe gibi sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilmiştir (Sayın, 2024i).

5. Sonuç

Modern ulus-devlet yapıları, kültürel birliği haiz geniş ve homojen toplumlara, toplumlar ise ortak kültürü ileriye taşıyacak ailelere ihtiyaç duyar. Aile, insanlık tarihi boyunca çeşitli değişimler geçirmiş, 19. ve 20. yüzyıllarda modern çekirdek aile yapısına kavuşmuştur. Gittikçe küçülen aileler, hâlen toplumun en güçlü birimleri olarak anılmaktadır. Dolayısıyla ailenin güçlenmesi ve korunması ile ilgili politikalar ve düzenlemeler modern toplumlar için önemli bileşenler olmaya devam etmektedir.

Ailenin yapısı ve medyadaki görünümü, her dönemde farklı bir hâl almıştır. Türk aile yapısı, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde kadın hakları ve kadının görevleri temaları üzerinden tasvir edilmiştir. Bir yandan kadınların aile ve toplum içinde eşitliğini öngören düzenlemelerle modern ailenin kuruluşuna vurgu yapılırken öte yandan kadınlar çocukların, evin ve yuvanın koruyucuları ve bakımından sorumlu üyeleri olarak anlatılmaya devam etmiştir.

Dijitalleşme döneminde ise modern aileden beklentilerin arttığı gözlenmektedir. Ebeveynlik rolleri çeşitlenmiş; dijital okuryazarlık becerilerine ve dijital ebeveynlik yeterliliğine sahip olmak, dijital çağda yeni ailede merkezi bir konum kazanmıştır. Bu çalışmada dijital dünyada ailenin yeni konumu, kamu yayıncılığı faaliyetiyle nasıl tanıtıldığı ve ailenin nasıl tasvir edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda TRT Haber’in içeriklerinde dijitalleşme ve aile temalı haberler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

TRT Haber'in ürettiği haberlerde beş temanın öne çıktığı belirlenmiştir. İlk tema aile politikalarıdır ki burada devletin aileye olan bakış açısını gözlemlemek de mümkündür. Nitekim ailenin önemine ilişkin söylemlerin yoğun olarak yer aldığı içeriklerde ailelere sağlanan maddi destekler ile çeşitli reformlar da ön plana çıkmıştır. Her geçen yıl yaşlı nüfusun artışı ve doğurganlık oranlarının azalması aile ve nüfus politikalarını tekrar gündeme getirmiş; nitekim 2025 yılı aile yılı ilan edilmiştir. İçeriklerde başta Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı olmak üzere hükûmeti temsil eden siyasetçilerin açıklamalarında pozitif bir dil kullanılmıştır. Ailenin iyileştirilmesi, korunması ve desteklenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca içeriklerde Türk kültür ve geleneklerine uygun aile yapısının korunacağı; ailenin dijital medya dâhil dış kaynaklı tehditlere karşı tedbirli olabilmesi için farkındalık oluşturulacağı yönünde söylem ve eylemler ön planda tutulmuştur.

Dijital dünyada ailenin konumunun ne olması gerektiğine yönelik içerikler, TRT Haber'in kamu yayıncılığı yoluyla rehber ve uyarıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Haberler incelendiğinde; dijital medya kullanımının, başta dijital bağımlılık ve aile içi iletişimsizlik olmak üzere özellikle çocuklar üzerinde fizyolojik, psikolojik ve güvenlik riskleri bakımından önemli tehditler oluşturduğu yönünde üç kategorinin öne çıktığı tespit edilmiştir. TRT Haber, dijital tehlikeler kategorisi altında yayınlanan haberlerinde daha çok uzman görüşlerine başvurarak haberlerini oluşturmuş ve ebeveynlerde farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Dijital tehlikelere karşı ebeveynlerin oynaması gereken rolleri tanıtması ve bu yönde bilgilendirici içerikler (infografik, istatistik, uzman yorumları gibi) üretmesi dijital ebeveynlik kavramının sağlıklı bir aile yapısı için kilit önemde olduğunun göstergesi olmuştur.

Dijital ebeveynliğe dair içeriklerde "aktif arabuluculuk" ve "ortak medya kullanımı" gibi kavramlara karşılık gelen tavsiyelerde bulunarak ebeveynlere rehberlik etmeye çalışmıştır. Fakat dijital medya kullanımında ebeveynlerin kısıtlayıcı arabuluculuk olarak da bilinen "sınır çizme" davranışını da uygulamalarının belli durumlarda uygun olacağı belirtilmiştir. TRT Haber, bu tutumuyla dijital tehlikelere dikkat çekerek farkındalığı artırmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik konusunda farkındalık oluşturarak ebeveynleri dijital tehlikeler konusunda bilinçlendirmeye çalışmıştır.

TRT Haber, bunların yanı sıra ebeveynlerin gündelik hayatta çocuklarına nasıl davranması gerektiği konusunda eğitici-bilgilendirici bir işlevi yerine

getirmiştir. Ebeveyn rollerinin çocuğun yaşı, psikolojik ve sosyal durumuna göre şekillendiği hatırlatılmıştır. Çocuk gelişimi için olumsuz/olumlu ebeveyn rollerinin tartışıldığı içerikler hazırlaması, ailenin iki önemli bileşeni ile ilgili bilinç kazandırmaya çalıştığını göstermektedir. Dijital ebeveynlik yeterliliği yüksek olmayan toplum kesimlerinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda TRT Haber'in bu içerikleri, kamu yayıncılığı faaliyeti kapsamında önemli bir eğitime işlevini yerine getirdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak TRT Haber içeriklerinde aile, dijital tehditlere açık birimler olarak tasvir edilmiştir. Çocukları dijital tehlikelerden kurtarmayı ebeveynlerin dijital çağda en önemli sorumlulukları arasında göstermiştir. Ebeveynlerin rolleri, dijital çağda mutlu ve sağlıklı üyelerden oluşan bir aile olmanın gereklilikleri şeklinde sunulmuştur. Dijital ebeveynlik, iletişimde yetkinlik, empati, dijital medya tüketimini sınırlayabilme ve denetim altında tutabilme gibi özellikler ebeveynlerin en önemli rolleri arasında gösterilmiştir.

TRT Haber, internet haberciliği yoluyla aile kurumunun önemini vurgulayan içerikler hazırlamıştır. Medyanın toplumu geliştirmek ve toplumsallaşma/modernleşme sürecini gerçekleştirmek için sahip olduğu eğitime, bilgilendirme ve bilinç kazandırma gibi işlevleri yerine getirmiştir. Nitekim bu çalışmada da gösterilmeye çalışıldığı gibi ailenin korunması, eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi yönünde içerikler hazırlayarak dijitalleşme sürecinde toplumun gelişmesine katkı sağlamıştır.

Dijital çağda ailenin temsiline yönelik literatürün genişlemesi için saha çalışmalarının yaygınlaşması yerinde olacaktır. Ebeveynlerin bu çalışmada da belirtilen yeni sorumluluklar konusunda ne kadar bilinçli olduğu, hükûmetin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konudaki çalışmalarının yerinde olup olmadığı gibi soruların cevaplanması, aile ve iletişim ile ilgili çalışmalara önemli kaynaklar oluşturacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

Adams, B. N. (2010). Themes and threads of family theories: A brief history. *Journal of Comparative Family Studies*, 41(4), 499-505.

- Ağdemir, S. (1991). Aile ve eğitim. Sosyal politika çalışmaları dergisi, 1(1).
- Akbaş, Ö. Z. ve Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. Turkish Studies-Social, 15(4), 2245-2265.
- Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. Kronotop İletişim Dergisi, 1(1), 64-84.
- Altun, A., ve Bek, M. G. (2013). Haberlerde aile içi şiddetin temsili. Kadın Araştırmaları Dergisi, (13).
- Ardakoç, İ. (2020). Eğitimde veli/aile katılımı: Engeller ve öneriler. Alanyazın, 1(2), 75-84.
- Arıcı Doğan, D. ve Döğner, S.S. (2023). Annelerin dijital ebeveynlik tutumları ile aile-çocuk internet bağımlılığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. International Journal of Social Sciences and Education Research, 9(1), 1-14.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. Current Research in Social Sciences, 1(3), 84-96.
- Aykol, B. G., & Yıldırım, B. (2020). Öğretmen ve Veli Görüşlerine Göre Ailenin Eğitime Katılımı. Yıldız Journal of Educational Research, 5(1), 89-118.
- Barr, R. (2019). Growing up in the digital age: Early learning and family media ecology. Current directions in psychological science, 28(4), 341-346.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4(8), 101-129.
- Bilgici, C. (2024). Sosyal medyada çocuklar: Yasaklar ve yeni düzenlemeler. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/sosyal-medyada-cocuklar-yasaklar-ve-yeni-duzenlemeler-890332.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Coyne, S. M., Radesky, J., Collier, K. M., Gentile, D. A., Linder, J. R., Nathanson, A. I., Rasmussen, E. E., Reich, S. M., Rogers, J. (2017). Parenting and digital media. Pediatrics, 140, 112-116.
- Çoban, D., & Kaplan, M. (2022). Aile içi şiddette medyanın rolü. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 2(1), 127-146.
- Değirmencioglu, G., ve Gürer, S. Z. V. (2024). Cumhuriyet Dönemi'nin İlk Yıllarında Aile Temalı Gazetelerde Kadının Temsili: "Meraklı Gazete" Üzerine Bir İnceleme. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 28(1), 67-80.
- Diken Yücel, D. (2022). 2000 Sonrası Türk Sinemasında Aile Kurumunun Krizi ve Kutsallığın Yitimi. A. Özsoy, D. Diken Yücel (Ed.), Popüler Temalarıyla Yakın Dönem Türk Sineması içinde (ss. 41-67). Nobel Akademik.
- Doğan, İ. (2016). Türk Aile Sosyolojisi: Tarih-Gelenek-Modern Zamanlar. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Eichen, L., Hackl-Wimmer, S., Eglmaier, M. T. W., Lackner, H. K., Paechter, M., Rettenbacher, K., Walter-Laager, C. (2021). Families' digital media use: Intentions, rules and activities. British Journal of Educational Technology, 52(6), 2162-2177.
- Fındıkoğlu, Z. F. (2011). Türk Aile Sosyolojisi. Journal of Istanbul University Law Faculty, 11(3-4), 252-282.
- Goody, J. (2004). Avrupa'da Aile: Bir tarihsel – antropolojik deneme. (Çev. S. Arısoy). Literatür Yayınları.

- Görgülü, E. (2022). Jean Boudrillard'ın Simülasyon Kuramı Bağlamında Metaverse ve Gerçeklik. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(74), 727-738.
- Gülen, H. (2015). Kemalist Modernleşme'de Aile, Ulus, Kadın ve Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu Dergileri. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (12), 152-164.
- Karaboğa, M. T. (2019). Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 2040-2073.
- Kaya, M. (2019). "İdeal, Asri, Züppe Kadın": Erken Cumhuriyet Dönemi Dergilerinde Kadın Algısı. *History Studies*, 11(3), 983-1008.
- Köksal, T. (2021). Dijital Dünya'da 'Süretsiz Toplum'. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 1249-1259.
- Kurt, S. K. (2015). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı kadın dergilerinde aile ve evlilik algısı. *Belleken*, 79(286), 1073-1098.
- Külekçi, S. (2024). Medyada Muhafazakâr Aile Temsili: Kızılılık Şerbeti Dizisi Örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSH-SR)*, 11(112), 2103-2113.
- Lahikainen, A. R., ve Arminen, I. (2017). Family, media and the digitalization of childhood. A. R. Lahikainen, T. Mälkiä, K. Repo (Ed.), *Family interaction and the digitalization of childhood içinde* (ss. 185-194). Edward Elgar Publishing.
- Özsoy, A., Sarıtaş, İ., Eray Sarıtaş, Ş., Kara Özatik, E., Can Maraşlı, M., Özbulduk Kılıç, I., Güngör Kılıç, E. (2022). Türk Dizilerinin Toplumsal Dönüşüme Etkisi (2010-2020). *Kültürel Değişim ve Endüstrileşme Sürecinde Türk Dizileri (2010-2020) içinde* (ss. 291-426). İstanbul Ticaret Odası.
- Parlar, H., & Dere, S. (2025). Dijital Ebeveynliğin, Aile İçi İletişim ve Velinin Eğitime Katılımı Üzerine Etkisi: Yapısal Eşitlik Modeli. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(66), 79-110.
- Riffie, D., Lacy, S. ve Fico, F. G. (2005). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative ve Content Analysis in Research. (Second Edition)*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Sayın, E. (2024a). İtalya'nın sosyal medya yasağının arkasındaki neden: Hikikomori sendromu. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/italyanin-sosyal-medya-yasaginin-arkasindaki-neden-hikikomori-sendromu-879001.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Sayın, E. (2024b). ABD'den sosyal medyayı sınırlayıcı yasa: 14 yaş altına yasak. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/abdden-sosyal-medyayi-sinirlayici-yasa-14-yas-altina-yasak-846989.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Sayın, E. (2024c). Çocukların yapay zekayla etkileşiminde tehlike çanları çalıyor. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklarin-yapay-zekayla-etkilesiminde-tehlike-canlari-caliyor-890421.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. (2024d). Çocuğum fenomen olmak istiyor!. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocugum-fenomen-olmak-istiyor-837172.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. (2024e). Dijital çağda çocuklara okuma sevgisi kazandırmanın yolları. TRT

- Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocugum-fenomen-olmak-istiyor-837172.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. (2024f). Tutarsız yetiştirilen çocuk kurallara uymuyor. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/tutarsiz-yetistirilen-cocuk-kurallara-uymuyor-832235.html>. (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. (2024g). Ebeveyn çocuğuyla arkadaş olabilir mi?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/ebeveyn-cocuguyla-arkadas-olabilir-mi-849163.html>. (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. (2024h). Çocukların yaratıcılığında ebeveynlerin rolü ne?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklarin-yaraticiliginda-ebeveynlerin-rolu-ne-868676.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. (2024i). Çocukların aileyle uyuması: Alışkanlık mı, güvende hissetme ihtiyacı mı?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklarin-aileyle-uyumasi-aliskanlik-mi-guvende-hissetme-ihtiyaci-mi-835833.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. (2025a). Dijital çağda sabır: Çocukların bekleme becerisi neden zayıflıyor?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/dijital-cagda-sabir-cocuklarin-bekleme-becerisi-neden-zayifliyor-896355.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Sayın, E. (2025b). Çocukları dijital tehditlerden korumanın anahtarı: Aile ve sınırlama. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklari-dijital-tehditlerden-korumanin-anahtari-aile-ve-sinirlama-893485.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. (2025c). Çocukların iç sesi: Kendilerine ne söylüyorlar?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklarin-ic-sesi-kendilerine-ne-soyluyorlar-894528.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. Toklu, T., Erdener, Ç. (2024). Tablet tehlikesi: Çocuklarda omurga eğriliği 2 kat arttı. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/tablet-tehlikesi-cocuklarda-omurga-egriligi-2-kat-artti-869224.html> (Erişim Tarihi: 10.03.2025).
- Sayın, E. ve Bilgici, C. (2024a). Ebeveynler çocuklarıyla dijital uçurumu nasıl kapatabilir?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/ebeveynler-cocuklariyla-dijital-ucurumu-nasil-kapatabilir-886757.html>. (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. ve Bilgici, C. (2024b). Ceza ve tehdit ebeveyn-çocuk ilişkisini nasıl etkiliyor?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/ceza-ve-tehdit-ebeveyn-cocuk-iliskisini-nasil-etkiliyor-866138.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. ve Bilgici, C. (2024c). Aşırı korumacı ebeveynlik çocukların gelişimini tehdit ediyor. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/asiri-korumaci-ebeveynlik-cocuklarin-gelisimini-tehdit-ediyor-871683.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

- Sayın, E. ve Keskiner, N. (2024a). Dijital dünyada çocukları yapay zeka mı koruyacak?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/dijital-dunyada-cocuklari-yapay-zeka-mi-koruyacak-874273.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. ve Keskiner, N. (2024b). Anneni mi babanı mı daha çok seviyorsun?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/anneni-mi-babani-mi-daha-cok-seviyorsun-851689.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. ve Keskiner, N. (2024c). Sanılanın aksine çocuklar kuralları sever. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/sanilanin-aksine-cocuklar-kurallari-sever-870791.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E. ve Sarioğlu, S.. (2025a). Makyaj videoları küçük yaş grubunu tehdit ediyor. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/makyaj-videolari-kucuk-yas-grubunu-tehdit-ediyor-878478.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Sayın, E. ve Sarioğlu, S. (2025b). Tersine Mentorluk: Çocuklardan ebeveynlere bilgi köprüsü. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/tersine-mentorluk-cocuklardan-ebeveynlere-bilgi-koprusu-894769.html>. (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E. ve Toklu, T. (2024). Mükemmel ebeveynlik gerçekçi bir hedef mi?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/mukemmel-ebeveynlik-gercekci-bir-hedef-mi-873655.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E., Keskiner, N. ve Sarioğlu, S. (2025). Yapay zeka çocukların eleştirel düşünme becerilerini köreltir mi?. TRT Haber <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/yapay-zeka-cocuklari-elestirel-dusunme-becerilerini-koreltir-mi-878144.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- Sayın, E., Keskiner, N., Bilgici, C. (2024). Çocuklarda endişe ile baş etmenin yolları: Ne yapmalı, ne yapmamalı?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklarda-endise-ile-bas-etmenin-yollari-ne-yapmali-ne-yapmamali-862851.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- Sayın, E., Keskiner, N., Toklu, T. (2024). Çevrim içi oyunlardaki tehlike giderek artıyor mu?. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cevrim-ici-oyunlardaki-tehlike-giderek-artiyor-mu-872609.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- Sili Kalem, A. (2022). Gündelik Hayatın Dijitalleşmesi Karşısında Sosyoloji. Medeniyet ve Toplum Dergisi, 6 (2), 95-102.
- Şahin, S. ve Aral, N. (2012). Aile içi iletişim. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(3), 55-66.
- Şen, G. ve Erol, A. (2024). Modernleşme Sürecinde Dijital Medyanın Aile Üzerindeki Etkileri. KAİDE Dergisi (ASBÜ Uluslararası Aile Araştırmaları Dergisi), 2(1), 1-30.
- Tam, M. S. (2020). Sosyal medyada aile kurumunun sunumu: Instagram örneği. E. Dindi, A. İnan Kılıç, D. Fırıncı, F. Koçak (Ed.), Aile Kurumunun Bekasına Yönelik Çağdaş Fırsatlar/Tehditler Bildiriler Kitabı Cilt 2 içinde (ss. 531-542). Sinop Üniversitesi.

- TRT Haber. (2024a). Aileyi tehdit eden risklere karşı strateji belgesi hazırlanacak. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/aileyi-tehdit-eden-risklere-karsi-strateji-belgesi-hazirlanacak-862381.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2025).
- TRT Haber. (2024b). TBMM Başkanı Kurtulmuş: Aileyi korumak milli bir ödevdir. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/tbmm-baskani-kurtulmus-aileyi-korumak-milli-bir-odevdir-865006.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- TRT Haber. (2024c). Bakan Göktaş: Güçlü aile demek, güçlü Türkiye demektir. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-goktas-guclu-aile-demek-guclu-turkiye-demektir-871469.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- TRT Haber. (2024d). Türkiye'deki evliliklerde "kök aile" önemini koruyor. <https://www.trthaber.com/haber/yasam/turkiyedeki-evliliklerde-kok-aile-onemini-koruyor-864999.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- TRT Haber. (2024e). Bakan Göktaş: Dinamik bir nüfus yapısı oluşturmaya kararlıyız. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-goktas-dinamik-bir-nufus-yapisi-olusturmaya-kararliyiz-892086.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- TRT Haber. (2024f). Sağlık Bakanı: Doğurganlık oranının düşmesi aile yapısını tehdit ediyor. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/saglik-bakani-dogurganlik-oraninin-dusmesi-aile-yapisini-tehdit-ediyor-887915.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).
- TRT Haber. (2024g). Miyop vakaları üç katına çıktı: Gen teknolojisi tedavi için umut veriyor. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/miyop-vakalari-uc-katina-cikti-gen-teknolojisi-tedavi-icin-umut-veriyor-880624.html> (Erişim Tarihi: 10.03.2025).
- TRT Haber. (2024h). Sanal ortamdaki zararlı içerikler çocukları olumsuz etkiliyor. <https://www.trthaber.com/haber/saglik/sanal-ortamdaki-zararli-icerikler-cocuklari-olumsuz-etkiliyor-872329.html> (Erişim Tarihi: 11.03.2025).
- TRT Haber. (2024i). Dijital oyunlar avlanma sahasına dönüşüyor. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/dijital-oyunlar-avlanma-sahasina-donusuyor-872343.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- TRT Haber. (2024j). Çocuklar risk altında. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/cocuklar-risk-altinda-872193.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- TRT Haber. (2024k). Sanal beğeniler çocukların kimliğini nasıl şekillendiriyor? <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/sanal-begeniler-cocuklari-kimligini-nasil-sekillendiriyor-887934.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2025).
- TRT Haber. (2025a). Cumhurbaşkanı Erdoğan duyurdu: 2025 'Aile Yılı' ilan edildi. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-duyurdu-2025-aile-yili-ilan-edildi-893836.html> (Erişim Tarihi: 08.03.2025).
- TRT Haber. (2025b). Emine Erdoğan: Aile sevginin ve huzurun temeli; bireyin özü, toplumun harcıdır. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/emine-erdogan-aile-sevginin-ve-huzurun-temeli-bireyin-ozu-toplun-harcidir-894425.html> (Erişim Tarihi: 09.03.2025).

- TRT Haber. (2025c). Çocuğun gelişiminde babanın yeri ve önemi. <https://www.trt-haber.com/haber/cocuk/cocugun-gelisiminde-babanin-yeri-ve-one-mi-897131.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- TRT Haber. (2025d). Özgüven övgüyle değil, deneyimle kazanılıyor. <https://www.trthaber.com/haber/cocuk/ozguven-ovguyle-degil-deneyimle-kazaniliyor-897516.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- TRT Haber. (2025e). Ebeveyn boşanması sağlığını yıllar sonra etkileyebilir. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ebeveyn-bosanmasi-sagliginizi-yillar-sonra-etkileyebilir-895770.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2025).
- TRT. (2025a). TRT Kurumsal Tarihçe. <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce> (Erişim Tarihi: 08.03.2025).
- TRT. (2025b). TRT Kurumsal Televizyon. <https://www.trt.net.tr/kurumsal/televizyon> (Erişim Tarihi: 08.03.2025).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492) (Erişim Tarihi: 30.04.2025).
- Uslu, N. A. ve Durak, H. Y. (2022). Parental Awareness and Supervision to Prevent Cyberbullying: Scale Adaptation and a Review in terms of Demographic Variables. *Children and Youth Services Review*, 133, 1-9.
- Ülken, H. Z. (1969). Sosyoloji sözlüğü. Milli Eğitim Basımevi.
- Wrigley, E. A. (1977). Reflections on the History of the Family. *Daedalus*, 71-85.
- Vatandaş, C. ve Kızılsimşek, T. (2024). Sosyal Medyada Annelik Görünümleri: Etkileyici Annelik. *İletişim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 206-231.
- Yaman, F., Dönmez, O., Akbulut, Y., Yurdakul, I. K., Çoklar, A. N., ve Guyer, T. (2019). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin çeşitli demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 44(199), 149-172.
- Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk kadını modernleştirme girişimleri, Türk ve dünya basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 16(24), 321-368.
- Yıldırım, İ. (2021). Sosyal Medya, Dijital Bağımlılık ve Siber Zorbalık Ekseninde Değişen Aile İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5) 1237-1258.
- Yurdakul, I. K., Dönmez, O., Yaman, F., ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883- 896.
- Ziya Gökalp (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*. (Haz. Y. Çotuksöken). İnkılâp Kitabevi.

Crood'lar Film Serisi Özelinde Animasyon Sinemasında Aile, Antropoloji ve Arketipler

→ Aysu UĞUR BALCI*

Öz

Filmler, gündelik hayatta görülen olayları, durumları ve kavramları görsel-işitsel imajlarla izleyiciye aktarmaktadır. Sinemada aile kavramı, tür ve tema çerçevesinde şekillenerek hikâyelerde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle aile temasının sıkça işlendiği animasyon filmleri hem çocuk hem de yetişkin izleyicilere yönelik eğlendirici olduğu kadar düşündürücü anlatılar sunmaktadır. Renkli ve hareketli dünyasıyla animasyon anlatısı, çocuk seyircilere belirli mesajlar iletmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, Crood'lar film serisi özelinde animasyon sinemasında aile kavramının nasıl işlendiğini antropolojik ve arketipsel bir bakış açısıyla incelemektedir. Bu araştırma, animasyon sinemasının yalnızca çocuklara yönelik bir eğlence aracı olmanın ötesinde, toplumsal yapıları, kültürel normları ve aile içi ilişkileri nasıl yansıttığını ve yeniden şekillendirdiğini ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Özellikle Joseph Campbell'in kahramanın yolculuğu modeli ve Carl Gustav Jung'un arketip kavramı çerçevesinde, animasyon filmlerinde karakter gelişimi ve aile dinamiklerinin nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmış olup Crood'lar filmlerinde aile yapısı, öykünün ilerleyişi ve toplumsal değişimler, kahramanın yolculuğu modeliyle incelenmiştir. Çalışma, animasyon sinemasının aile kavramını nasıl şekillendirdiğini, geleneksel ve modern değerlerin nasıl işlendiğini ve aile içi rollerin zamanla nasıl değiştiğini ortaya koyarak, animasyonun sosyokültürel bir anlatı aracı olarak işlevini incelemektedir. Çalışma sonucunda modern animasyonların aile kavramını ele alırken arketipleri daha esnek bir şekilde kullandığı görülmektedir. Aile kavramı ve arketiplerin dinamik kullanımı, filmi geleneksel mitlerden beslenen ancak modern anlatılarla harmanlanan özgün bir yapım hâline getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Film Çalışmaları, Animasyon Sineması, Aile, Arketip, Kahraman

*Arş. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, Türkiye

E-mail: aysu.ugur@hbu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0671-2909

Uğur Balci, A. (2025). Crood'lar Film Serisi Özelinde Animasyon Sinemasında Aile, Antropoloji ve Arketipler. TRT Akademi, 10(24), 422-443. <https://doi.org/10.37679/trta.1647513>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 26.02.2025 Revize Tarihi: 22.03.2025 Kabul Tarihi: 22.05.2025

DOI: 10.37679/trta.1647513

Family, Anthropology, and Archetypes in Animation Cinema: A Case Study of The Croods Film Series

➔ Aysu UĞUR BALCI

Abstract

Films convey events, situations, and concepts observed in everyday life to the audience through audiovisual imagery. In cinema, the concept of family takes shape within the framework of genre and theme, occupying a significant place in storytelling. Particularly, animated films, where the theme of family is frequently explored, offer narratives that are not only entertaining but also thought-provoking for both children and adult viewers. With its colorful and dynamic world, animation storytelling aims to communicate specific messages to young audiences. This study examines how the concept of family is portrayed in animation cinema through an anthropological and archetypal perspective, focusing on The Croods film series. The research is significant in demonstrating that animation cinema goes beyond being merely a source of entertainment for children, as it reflects and reshapes social structures, cultural norms, and family relationships. Specifically, within the framework of Joseph Campbell's Hero's Journey model and Carl Gustav Jung's concept of archetypes, the study explores how character development and family dynamics are structured in animated films. The research employs a descriptive analysis method, examining The Croods films in terms of family structure, narrative progression, and societal transformations through the Hero's Journey model. This study investigates how animation cinema shapes the concept of family, how traditional and modern values are represented, and how family roles evolve over time. By analyzing these elements, the research highlights the function of animation as a sociocultural narrative medium. The findings indicate that modern animated films adopt a more flexible approach in using archetypes when addressing the concept of family. The dynamic use of family themes and archetypes makes the film a unique production, drawing inspiration from traditional myths while blending them with modern storytelling.

Keywords: Film Studies, Animation Cinema, Family, Archetype, Hero

1. Giriş

Sinema; toplumsal yapıları, kültürel normları ve bireyler arası ilişkileri yansıtırma gücüne sahip önemli bir anlatı aracıdır. Filmler, gündelik hayatın olaylarını, durumlarını ve kavramlarını görsel-işitsel imajlarla izleyiciye aktararak farklı bakış açıları sunmaktadır. Sinemada aile kavramı, birçok tür ve tema içinde önemli bir yer tutmakta, özellikle dramatik çatışmaların kaynağı ve karakter gelişiminin temel unsuru olarak öne çıkmaktadır. Animasyon filmleri, aile ile izlenebilecek bir yapıda tasarlanarak çocuk seyirciye hitap etmektedir. Öyle ki çoğu filmin konusunda aile teması geçmektedir. Animasyon sinemasının teknik üretiminin yanı sıra filmlerin yumuşak güç aracı olarak kültür aktarımında kullanıldığı (Akgün, 2024, s. 20), güncel konulara göre temaların değiştiği ve modern anlatılarla kahramanlığa bakışın çeşitlendiği görülmektedir. Animasyon sineması, aile temasının en sık işlendiği türlerden biri olup, yalnızca çocuklara yönelik bir eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal değerleri aktaran güçlü bir mecra olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte animasyon filmlerindeki aile içi dinamikler ve karakterlerin yapısının belirli arketiplerden oluştuğu görülmektedir. Bu arketipler, masallarda, mitlerde, destanlarda ve filmlerde benzer kalıplarda olmaktadır. Zira insanı anlatan her sanat, insan olma hâlinin değişik versiyonlarının bir yansımasıdır. Arketipler çok önemlidir çünkü rüyalarda, sanat eserlerinde ve edebiyatta yarattığımız sembollerin temelidir (Jung, 1969).

Carl Gustav Jung (2006, s. 155) insanlığın davranışlarındaki ortak kalıpları, edimleri ve rolleri, geleneksel aktarıma bağlı gelişen kolektif bilinç dışı olarak yorumlamaktadır. Bu anlayışa göre insanlar bazı inanış ve davranışlarını atalarından almıştır. Bu inanışlar, her kültürde görülen evrensel kodlardan oluşmaktadır. Arketipler ise evrensel kodların bir yansıması olmaktadır. Arketip, Yunanca arkhe (ilkel, orijinal, köken) ve tupos (model, desen) kelimelerinden türetilmiştir. Arketipler, gündelik yaşamda görüldüğü gibi sinema gibi sanatlarda da bulunmaktadır. Carl Gustav Jung'un arketip teorisi, eserlerdeki kişilik alanındaki karakterleri incelemek için popüler bir yöntemdir (Ekaputri, 2019). Bu bağlamda çalışma, Crood'lar film serisi özelinde animasyon sinemasında aile kavramının nasıl ele alındığını incelemektedir. Antropolojik ve arketipsel bir bakış açısıyla ele alınan bu inceleme, filmlerin aile yapısı, toplumsal değişim ve karakter gelişimi açısından nasıl bir anlatı sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Arketipler, masallarda, mitlerde, destanlarda ve öykülerde tekrarlayan motifler ve temaları oluşturmaktadır.

Arketipler, farklı kültürlerde benzer biçimde görülmektedir (Tecimer, 2005, s. 91). Animasyon sinemasının mit, destan, masal, hayali bir evren ya da gerçek dünyadan esinlendiği düşünüldüğünde arketipleri sıklıkla kullanması doğal bir durumdur. Özellikle modern animasyon sinemasında, kavramlar ve anlatılar dönüşüme uğramış, arketiplerin içkin anlamlarının bazı noktalarda değiştiği gözlemlenmiştir. Karakterler artık keskin bir iyi-kötü ayrımına tabi tutulmamakta, farklı karakterler başrol olmakta, otoriter arketiplerin de hata yapabildiği ve zamanla doğruyu bulabildiği anlatılarda vurgulanmaktadır. Örneğin yeni film üretimlerinde yapay zekâ, çevre kirliliği, tarihi anlatılar gibi farklı temalar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda filmin örneklem olarak seçilmesinin nedeni tarihi anlatılarla ilgili bir animasyon olarak farklı bir temayı ele alması ve aile kavramını modern bir anlatıyla sunmasıdır. Çalışmanın önemi ise animasyon sinemasının teknik ve eğitim boyutunun yanı sıra içeriğinin ele alındığı sınırlı çalışma olmasından kaynaklıdır. Çalışmada, Joseph Campbell'in kahramanın yolculuğu modeli ve Carl Gustav Jung'un arketip kavramı temel alınarak, filmlerde karakterlerin dönüşüm süreçleri ve aile teması analiz edilmektedir. Çalışmada betimsel analiz yöntemi kullanılmış olup, Crood'lar film serisi aile, arketipler, anlatı yapısı, antropoloji ve toplumsal dönüşüm bağlamında değerlendirilmiştir.

2. Sinemada Aile Kavramı ve Arketipler

Aile, bireylerin kan bağı, evlilik veya duygusal bağlarla bir araya geldiği en temel toplumsal birimdir. Aile, bireyin doğduğu, büyüdüğü ve toplumsal değerleri öğrendiği ilk ortamdır. Aile kavramı, sosyolojik bir kavram olarak kültürle, yaşam biçimiyle ve eğitimle ilişkilidir. Zira kişi, yaşamla ilgili bilgileri ilk olarak ailede öğrenmektedir. Sosyolojik açıdan bakıldığında aile, bireylere kimlik kazandıran, onları topluma hazırlayan ve duygusal destek sağlayan bir kurumdur. Psikolojik olarak ise güven, sevgi, aidiyet ve bağlanma gibi temel ihtiyaçların karşılandığı yerdir.

Birey, varoluşu gereği toplumsal bir varlıktır ve her zaman başka insanlara ihtiyaç duymaktadır. Malinowski (2016, s. 42) üreme, güvenlik, sağlık gibi ihtiyaçları temel ihtiyaçlar; akrabalık, barınma, temizlik gibi ihtiyaçları da kültürel tepkiler olarak tanımlamaktadır. Temel ihtiyaçlar ve kültürel tepkiler zamanla çeşitlenmiştir. Geleneksel toplumlarda aile genellikle geniş aile (ebeveynler, çocuklar, büyükanne ve büyükbaba, akrabalar) şeklinde örgütlenirken, yoğun iş hayatının olduğu küreselleşmiş toplumlarda çekir-

dek aile (anne, baba ve çocuklar) daha yaygındır. Aile kavramının incelenmesinde önemli yer tutan sembolik etkileşimsel yaklaşımına göre, aile içinde her bireyin bir rolü vardır ve bireylerin davranışları kendi eylemlerine ve başkalarına verdiği anlamı yansıtır (Hallaç ve Öz, 2014, s. 150). Aile içi roller, hemen hemen çoğu geleneksel kültürde belirgindir. Geleneksel kodlar, tarih boyunca kuşaktan kuşağa benzer şekilde aktarılmıştır. Anne, çocuklarını topluma ve yaşama, kişilikli, karakterli olarak hazırlarken, kişisel bakımlarına yol gösterici eylemler yapar. Bunu yaparken de en temel toplumsal davranış eğitimi gerçekleştirmiş olur. Baba ise ailenin geçimini sağlamak üzere çalışırken aileye kol kanat gerer, kültür ve değer taşıyıcısı olarak rol model olurken toplumsal değerleri korur. Ancak küreselleşmiş toplumlarda bu durum daha esnek hâle gelmiş, kadın da iş yaşamında aktif rol almış ve ev içi roller eşit şekilde paylaşılmaya başlanmıştır. Aile içi rollerin belirli arketipler oluşturması şüphesiz yaşamın kendisinin bir yeniden inşası ya da yansması olarak görülen sinemada da görülmektedir. Çünkü sinema, kolektif anıların ve kimliklerin pekişmesinde büyük bir rol oynar (Morley ve Robins, 2011, s. 131). İnsanı merkeze alan sanatlar içinde sinema, görsel ve işitsel imajlarıyla insan olmanın farklı hâllerini yansıtır. Farklı hikâyeler, farklı perspektiflerle seyircilere aktarılır. Sinemanın gücü tam bu noktadan gelerek sayısız bakışla, sayısız hikâyeleri ve karakterleri gözler önüne serer.

Sinemanın, gündelik yaşam ve kültürle olan ilişkisi çok boyutludur. Toplumların değerleri, alışkanlıkları ve sosyokültürel dinamikleri sinemaya yansırken sinema da bu unsurları şekillendirme gücüne sahiptir. Sinemada gerçekçilik kuramına göre, filmler verili bir dünyanın resmedilmesidir ve kamera bir sine-göz gibi olan biteni kaydetmektedir (Vertov, 2007, s. 48). Sinemanın kurgu, renk, müzik gibi öğeleriyle bir anlam inşa ettiği biçimci görüşe göre, filmler verili gerçekliği değiştirebilir ve bir anlam üretebilir. Zira, “sinema yeni sözcüklerle konuşur” (Monaco, 2002, s. 159). Filmler ister doğrudan gerçekliği yansıtsın ister sinemasal öğelerle yeniden şekillendirilsin, sonuçta insanı anlatan ve insanın ürettiği bir sanat, toplumdan bağımsız düşünülemez. Bu nedenle, gündelik hayatımızı var eden dinamikler, beyaz perdede de kaçınılmaz şekilde kendini gösterir. “Çağdaş sinema ve tiyatro, bize gündelik hayatın hakikatının belirlediği başka eserler sunmaktadır” (Lefebvre, 2012, s. 16). Bülent Diken ve Carsten B. Laustsen’in (2016) Filmlerle Sosyoloji adlı eserinde, sinemanın toplumsal yapı ile güçlü bir etkileşim içinde olduğu vurgulanmaktadır. Yazarlar, filmlerin yalnızca toplumu yansıtmakla kalma-

yıp aynı zamanda onu yeniden şekillendiren ve üreten bir unsur olduğunu belirtir. Bu bağlamda, sinema ve toplum arasında karşılıklı ve sürekli bir etkileşim söz konusudur.

Aile, sinemada sıkça dramatik çatışmaların kaynağı olarak kullanılır. Aile içi ilişkiler, çatışmalar, bağlılık, ihanet, sadakat gibi duygusal derinliği olan unsurlar sinemanın güçlü anlatım araçlarıdır. Sinemada aile kavramının ele alınışı ve arketipler filmin dönemine, yapımına, ülkesine, ülkenin kültür kodlarına, film türüne, hatta yönetmenine göre değişebilmektedir. Arketip, Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji kuramında ortaya koyduğu bir kavramdır ve kolektif bilinç dışında yer alan evrensel semboller, imgeler ve kalıplaşmış karakterler anlamına gelir. Jung (2006, s. 155) arketiplerin atalardan miras olarak aktarıldığını ifade eder. Arketipler, insanlığın ortak deneyimlerinden beslenen ve mitlerden, masallardan, edebiyattan ve sanattan günümüze kadar aktarılan evrensel anlatı unsurlarıdır. Arketipler masallarda, mitlerde ve öykülerde bulunan benzer imgeler, motifler ve temalardır (Tecimer, 2005, s. 95). Arketip imgesi özellikle edebiyat ve sinema gibi anlatı temelli alanlarda sıkça kullanılır. Hikâyelerde kahraman, bilge kişi, gölge, anne figürü, hilebaz ve yol gösterici rehber gibi karakter tipleri arketipsel öğelere örnek olarak verilebilir. Arketipte olduğu gibi anne arketipinin de birçok tezahürü vardır (Jung, 2005, s. 30). Örneğin, Klasik Hollywood sinemasında aile, genellikle idealize edilir ve toplumsal normlara uygun bir şekilde temsil edilir. Özellikle iyi kadın-kötü kadın gibi belirli kalıpların yerleşmesinde Amerikan sineması büyük ölçüde rol oynamıştır. 1920'lerde Amerikan film endüstrisinde görülen yıldız sistemiyle popüler kadın oyuncular öne çıkmış, güzel ve çekici kadınların başrolde olduğu filmler yapılmıştır (Monaco, 2002, s. 234). 'Kadın filmleri', kadınların toplumsal rolleri, aşkları, cinsellikleri ve deneyimlerini konu edinmiştir. Ancak bu dönemde kadınlar ya masum, ev içi rollerini üstlenen ve bir erkeğe muhtaç şekilde tasvir edilmiş ya da fethat, çekici ve oyunbaz karakterler olarak olumsuz rollerde yer almıştır (Basinger, 1993, s. 26). Bu dönemde kadınlar özgür bir ortamda gösterilse de filmlerin sonunda geleneksel normlara dönüş sağlanarak mutlu sona ulaşıldığı vurgulanmıştır (Haskell, 2016, s. 45). Günümüz popüler filmlerinde bu geleneksel kodlar ve arketipler görülmektedir. 1950'lerde ise İtalyan Yeni Gerçekçilik ve Fransız Yeni Dalga gibi akımlarda kadınlar bağımsız ve bireysel bir şekilde temsil edilirken, karakterler yalnızca iyi ya da kötü olarak değil, çok boyutlu ve insani yönleriyle ele alınmıştır. Bu iki anlatı farklılığı Türk sineması açısından da görülmektedir.

Yeşilçam sinemasında aile, genellikle geleneksel, fedakâr, sevgi dolu ve toplumsal değerleri koruyan bir yapı olarak betimlenmiştir. Filmlerde aile, bireyi topluma hazırlayan, ona ahlaki değerler kazandıran bir unsur olarak işlenirken, aile içindeki çatışmalar, fedakârlık ve toplumsal baskılar da önemli temalar arasında yer almıştır. Türk sinemasının Yeşilçam döneminde kadın ve erkek rollerinde belirli arketipler vardır. Kadınlar, köyden kente göç eden ya da evde sevdiği erkeği bekleyen masum figürler olarak veya tehlikeli kadın (femme fatale) karakteriyle temsil edilmiştir. Melodramlarda zengin kız-fakir oğlan aşkı gibi klasik öykü kalıpları vardır. Yeşilçam sinemasında bu arketipler dışında aile kavramına önem verildiği görülmektedir. Ataerkil bir yapı içinde, aile reisi olarak baba figürü ön plandadır. Anne, fedakâr bir karakterdir ve evin düzenini sağlayan kişi olarak temsil edilir. Çocuklar, masumiyetin simgesi olarak görülür ve genellikle zorluklar içinde hayata tutunmaya çalışır. Filmlerde büyük aile yapısı yaygındır ve geniş aile içindeki dayanışma vurgulanır. Gurbet Kuşları (1964, Halit Refiğ), Neşeli Günler (1978, Orhan Aksoy), Canım Kardeşim (1973, Ertem Eğilmez) gibi filmlerde melodram türü, aile kavramı etrafında şekillendirilmiştir. Bağımsız Türk sinemasında, dünya sinemasında olduğu gibi kent ve taşra yaşamındaki aile içi sorunlar, kadın temelli anlatılar ve kadın karakterlerin yalnızca iyi ya da kötü olarak değil, çok boyutlu şekilde işlenmesi gibi temalar öne çıkmaktadır. Sinema, aile kavramını sadece bireysel ilişkiler üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal bir eleştiri aracı olarak da kullanır. Ailenin tüketim toplumundaki rolü (American Beauty, 1999), geleneksel değerlerin sorgulanması (A Separation, 2011) gibi temalar sinemada karşımıza çıkmaktadır. Dram, komedi, melodram, kara film, fantastik film gibi türlerde görülen aile kavramı, animasyon sinemasında kendine özgü formlarda mevcuttur. Animasyon sinemasında aile teması hem çocuklar hem de yetişkinler için evrensel değerler sunarak duygusal bağlar kurmayı amaçlamaktadır. Aile içi ilişkiler, sevgi, fedakârlık ve aidiyet gibi kavramlar, karakter gelişimini destekleyen temel unsurlar olarak işlenmektedir. Aynı zamanda, küreselleşmiş modern aile yapısındaki değişimler, kuşak çatışmaları ve bireyselleşme gibi konular da animasyon filmlerinde ele alınarak izleyiciye hem eğlenceli hem de düşündürücü bir anlatı sunmaktadır.

3. Animasyon Sinemasında Tema, Anlatı ve Aile Kavramı

Animasyon sineması, durağan görsellerin (çizimler, kuklalar, bilgisayar üretimi görüntüler vb.) sıralı bir şekilde konumlandırılarak hareketli hâle getirilmesiyle oluşturulan film türüdür. Canlandırma ya da animasyon, “tek tek resimleri ya da devinimsiz nesneleri, gösterim sırasında devinim duygusu verebilecek biçimde düzenleme ve filme aktarma işidir” (Özön, 2000, s. 133). Animasyon sineması, genellikle çocuklara hitap etse de yetişkinlerin de izleyebileceği şekilde çok katmanlı anlatılarla inşa edilmektedir. Çocuk ve yetişkin seyirci kitlesine hitap etmesinden dolayı filmler genellikle komedi anlatılarını içermektedir. Güldürürken ve eğlendirirken bir mesaj vermeyi amaçlayan animasyon filmlerinde kahraman, zorlukları aşıp mutlu bir sona ulaşır. Toplumsal düzen yeniden sağlanır, ilişkiler düzelir ve yaşam devam eder. Komedi, insanın hayatta kalma gücünü ve hayatın yenilenebilirliğini vurgular (Campbell, 2008, s. 23). Animasyon sineması, kahramanın yolculuğu, başına gelen kötü olaylar ve o kötü olayları yenmesi biçiminde ilerler. Filmlerde, klasik senaryo anlatısındaki giriş, gelişme ve sonuç bölümleri belirgin bir şekilde işlenirken, çatışma genellikle zirve noktasına ulaşp ardından çözüme kavuşacak şekilde yapılandırılır. Postmodern ya da parodik anlatıda ise geleneksel masalların ve mitlerin yapıları sorgulanır. Örneğin Shrek (2001) filmi klasik masalları parodi hâline getiren bir animasyondur. Filmde geleneksel peri masallarındaki iyi-kötü ayrımı, kahramanlık, aşk ve mutlu son gibi kalıpları ironik, mizahi ve modern bir bakış açısıyla ele alınır. Geleneksel masallarda kahraman genellikle yakışıklı, cesur ve asil biridir. Ancak Shrek, çirkin, kaba ve toplumdan dışlanmış bir ‘canavar’ olarak sunulur. Bununla birlikte animasyon filmleri zamana ve teknolojiye göre konularını çeşitlendirmektedir. Geçmişte masallar ve fantastik hikâyelerle sınırlı olan animasyonlar, günümüzde yapay zekâ, çevre krizi, bireyselleşme, toplumsal cinsiyet eşitliği ve dijitalleşme gibi çağdaş temaları işlemeye başlamıştır. Örneğin, Next Gen (2018) filmi, insan ve robotlar arasındaki ilişkiye odaklanan bir yapımdır. Filmde yapay zekâ ile duygusal bağ kurma ve teknoloji bağımlılığı gibi konular işlenmektedir. Wall-E (2008) filminde çevre kirliliği ve tüketim çılgınlığı temaları ele alınmaktadır. Filmde insanlığın dünyayı terk etmek zorunda kaldığı bir gelecek anlatılmaktadır.

Animasyon filmleri, görsel ve işitsel öğrenmeyi destekleyen, bilgiyi daha etkili ve eğlenceli hâle getiren güçlü bir eğitim aracıdır. Hem çocuklar hem de yetişkinler için eğitsel içeriğin sunulmasında geniş bir yelpazeye sahiptir.

Animasyon sineması, yumuşak güç aracı olarak kültürel ve ideolojik kimliklerin yansıtıldığı sempatik bir ifade şeklidir (Akgün, 2024, s. 20). Aynı zamanda animasyon sineması, farklı kültürlerin değerlerini, geleneklerini, mitlerini ve toplumsal yapılarını anlatan güçlü bir araçtır. Bu araç dil, müzik, yemek, giyim ve ritüeller gibi kültürel unsurları sinema diliyle anlatır. Örneğin Doğu kültürünü yansıtan animasyonlar (*Spirited Away*, 2001, Japonya), Batı kültürünü anlatan filmler (*Coco*, 2017, ABD; Meksika'nın Ölüler Günü kültürünü anlatır) bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Animasyon sineması, aile kavramını sıklıkla işleyen ve bu temayı farklı bakış açılarıyla ele alan bir türdür. Geleneksel aile yapılarından küreselleşmiş aile formlarına kadar çeşitli anlatılar, animasyon filmlerinde karşımıza çıkmaktadır. Aile içi ilişkiler, ebeveyn-çocuk bağları, kardeşlik, kuşak çatışmaları ve bireyselleşme gibi temalar animasyon sinemasının önemli yapı taşlarından biridir. Animasyon sinemasında aile konusu diğer türlerde olduğu gibi belirli kalıplarla verilmektedir. Klasik animasyon filmlerinde anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile teması işlenir. Aile birliği, fedakârlık, sevgi ve bağlılık gibi kavramlar öne çıkar. Bu tür filmler genellikle, ailenin bir arada kalmasının önemi üzerine odaklanır. Aslan Kral (1994), Kayıp Balık Nemo (2003) gibi animasyonlar aile birliğinin önemi ve aile için mücadele vermek üzerine kuruludur. Muhteşem aile stereotipinden farklı olarak modern animasyonlarda boşanma, ölüm veya kayıp nedeniyle eksik kalan aile yapıları sıkça ele alınır. Filmlerde çocuk karakterlerin eksik ebeveyn figürüyle büyümesi ve bununla başa çıkmaya çalışması anlatılır. Örneğin Lilo ve Stitch (2002), anne ve babası olmayan Lilo'nun, ablasıyla kurduğu güçlü kardeşlik bağını konu edinir. Postmodern animasyonda aile kavramı ise verili değil seçilmiş aile ve dostluklar üzerinden işlenmektedir. Madagaskar (2005) filminde birbirinden farklı hayvanlar, birbirlerini bir aile olarak kabul eder. Shrek, geleneksel aile yapısının dışında, Fiona ve arkadaşlarıyla kendi 'seçilmiş ailesini' oluşturur. Klasik animasyonlarda aile, idealize edilmiş ve kutsal bir yapı olarak sunulurken, modern animasyonlar farklı aile formlarına ve gerçek hayattaki zorluklara daha fazla odaklanmaktadır.

4. Crood'lar Film Serisinde Aile, Antropoloji ve Arketipler

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma, Crood'lar film serisi özelinde animasyon sinemasında aile kavra-

mının nasıl işlendiğini antropolojik ve arketipsel bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Antropoloji, insan yaşamının toplumsal ve kültürel yönlerini incelemektedir. Crood'lar filmi antropolojik bir hikâye sunarak aile kavramını tarihsel, toplumsal ve evrimsel açıdan ele almaktadır. Çocuk seyirci açısından filmin tarihsel arka plan oluşturması önemli görülmektedir. Zira hem mitoslar hem de arketipler masallarda, filmlerde hatta gündelik hayatta kendine yer edinmektedir (Tecimer, 2005, s. 96). Crood'lar filmi, animasyon anlatısında aile kavramına farklı bir bakış açısı kazandırırken, kahraman arketipleri açısından da çeşitli örnekler sunmaktadır. Arketiplerin belirlenmesinde Joseph Campbell'in kahramanın yolculuğu şeması ve Jung'un arketip sınıflandırmaları kullanılmaktadır. Joseph Campbell "The Hero with a Thousand Faces" (2008) adlı kitabında edebiyat, tiyatro ve sinema gibi anlatılarda ve dünya mitolojilerinde ortak kahraman anlatılarına vurgu yapmaktadır. Campbell (2008, s. 77) kahramanın geçirdiği temel süreçleri şöyle tanımlar;

1. **Ayrılış:** Kahraman, sıradan dünyasından ayrılarak bilinmeye-ne doğru bir yolculuğa çıkar.
2. **Giriş:** Kahraman, yolculuk sırasında çeşitli zorluklarla karşılaşır, dostlar ve düşmanlar edinir, büyük bir sınavdan geçerek güçlenir.
3. **Dönüş:** Kahraman, edindiği bilgiyi veya gücü dünyasına geri getirir, ancak geri dönüş süreci de kendi içinde mücadeleler içerir. Kahraman, korkularından arınmış, dönüşümünü tamamlamış ve bilgeliğe ulaşmıştır.

Jung da benzer şekilde arketip kavramını kolektif bilinç dışında bulunan ve insanlık tarihinin ortak deneyimlerinden türeyen evrensel semboller ve temalar olarak tanımlamaktadır. Jung (2006, s. 155) arketip imgelerinin ve alışkanlıkların atalardan miras kaldığını belirtmektedir. Böylelikle yüzyıllık deneyimleri ifade eden kolektif bilinç dışı, arketiplerle görülmeye başlar (Tecimer, 2005, s. 94). Jung'a göre, bu arketipler bilinç dışı düzeyde var olur ve rüyalar, mitler, dini öğretiler, sanat ve edebiyat gibi birçok kültürel formda kendini gösterir. Bu bağlamda çalışmanın araştırma soruları şöyledir;

- Crood'lar filminde aile kavramı modern anlatı açısından nasıl ele alınmaktadır?
- Crood'lar filminde aile yapısı, tarihsel ve antropolojik açıdan nasıl değerlendirilebilir?

- Joseph Campbell'in kahramanın yolculuğu modeli ve Carl Gustav Jung'un arketip kavramı, Crood'lar filminde nasıl karşılık bulmaktadır?

Çalışmada verilerin toplanması filmin sahne sahne analiz edilerek içerik çözümlemesi yapılmasıyla sağlanmıştır. Çalışmada, filmlerden alınan sahneler, diyaloglar, karakterlerin özellikleri ve anlatı yapısı analiz edilmiştir. Filmler, birden fazla kez izlenerek sahne sahne ayrıştırılmış, önemli anlatı sekansları not alınmıştır. Her sahne, karakterlerin özellikleri, aralarındaki ilişkiler, anlatı yapısı, kullanılan semboller ve diyaloglar açısından analiz edilmiştir. Joseph Campbell'in kahramanın yolculuğu modeli ve Carl Gustav Jung'un arketip kuramı, analiz sürecinde kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır. Film izlendikten sonra veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, verilerin belirli temalara, kavramlara göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır (Özdemir, 2010, s. 336). Bu analiz türü, elde edilen bulguların okuyucuya anlamlı ve yorumlanmış bir şekilde aktarılmasını amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Bu yöntemin uygulanması, filmdeki belirli sahnelerin, diyalogların, görsel öğelerin, karakterlerin ve anlatının ayrıntılı olarak analiz edilmesini gerektirir. Bu bağlamda film sahnelerine ayrılarak anlatı yapısı ve karakter tipolojisi açısından incelenmiştir. Çalışmada aynı zamanda aile kavramının filmde nasıl işlendiği ve arketiplerin nasıl karşılık bulduğu ele alınmıştır.

4.2. Bulgular ve Analiz

Crood'lar serisinin ilk filmi, Chris Sanders ve Kirk DeMico'nun yönetmenliğinde 2013 yılında yapılmış bir Amerikan animasyon filmidir. Crood'lar, tarih öncesi çağda geçen ve bir ailenin hayatta kalma mücadelesini konu alan bir animasyon filmidir. Film, geleneksel ve icatların merkezde olduğu küresel yaşam arasındaki çatışmayı, aile içi ilişkileri ve değişime uyum sağlama sürecini eğlenceli bir dille anlatmaktadır. Crood ailesi, tehlikelerle dolu bir dünyada yaşayan ilkel bir mağara insanı ailesidir. Ailenin lideri olan baba Grug, ailesini tehlikelerden korumak için son derece katı kuralları olan bir hayat sürmektedir. Ancak genç ve meraklı kızı Eep, sürekli olarak mağaradan çıkmak ve yeni dünyaları keşfetmek istemektedir. Bir gün, yeni bir çağın başlangıcını haber veren büyük bir doğal felaket (deprem, kıtaların ayrılması) yaşanır ve Crood ailesi yaşadıkları mağarayı terk etmek zorunda kalır. Guy adında yenilikçi ve zeki bir gençle tanışır. Guy, ateşi kullanabilen, doğayı okuyabilen ve modern düşünceye sahip biri olarak Crood ailesinin

geleneksel yaşam anlayışına meydan okur. Aile, bu yeni dünyanın sunduğu zorluklarla yüzleşirken, değişimin kaçınılmaz olduğunu öğrenir ve yeni hayata uyum sağlamayı kabul etmek zorunda kalır.

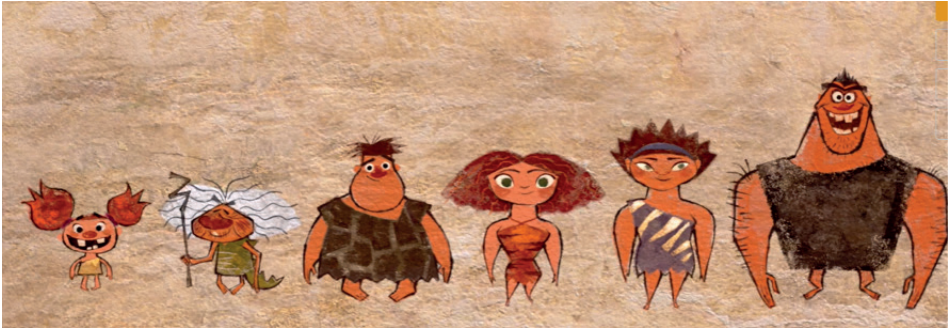
Crood'lar 2: Yeni Bir Çağ isimli ikinci film ise 2020 yılında gösterime girmiştir. Filmde, Crood ailesinin, ilk filmde mağaralarını terk ettikten sonra yeni bir yaşam arayışına girmesi anlatılır. Yolculukları sırasında, Bettermans (Daha İyiler) adlı başka bir aileyle tanışır. Bettermans ailesi, Crood'lardan daha gelişmiş, tarımla uğraşan, düzenli bir yaşam süren ve medeni bir yapıya sahiptir. Ancak bu iki aile, yaşam tarzları açısından tamamen farklıdır: Crood'lar, ilkel, vahşi doğaya alışkın, avcı-toplayıcı bir aileyken Bettermans, organize bir topluluk yapısına sahip, medeni, tarımla geçinen bir ailedir. İki filmin de konusu antropolojik bir anlatı sunarken ilk insanların yaşam biçimini, avcılık-toplayıcılıktan tarım toplumuna olan evrimini esprili bir dille konu edinir. Seyirciler, modern öncesi toplumlarda insanların ne gibi zorluklarla karşılaştığını, insanın toplumsal evrim sürecini ve aile içi rollerin nasıl konumlandığını öğrenmektedir.

Görsel 1. Crood'lar ve Crood'lar 2 Filminden Kareler

Filmin aile temasını işleme biçimine bakıldığında, günümüzdeki cinsiyet rolleri ve aile içi kalıplarının avcılık-toplayıcılık döneminin geleneksel kodlarından oluştuğu görülmektedir. Filmdeki karakterler incelendiğinde, geleneksel bir aile yapısının temel unsurlarını barındırdığı görülmektedir;

- Grug (Baba): Otoriter ve korumacı, değişime karşı direnen baba figürü.
- Ugga (Anne): Dengeli, sevgi dolu ve destekleyici bir anne figürü.
- Eep (Kız Çocuk): Özgürlüğüne düşkün, keşfetmeye meraklı ve maceraperest genç birey.
- Thunk (Oğul): Babasının kurallarına uyan ancak beceriksiz ve saf bir karakter.
- Gran (Büyükanne): Aileye mizah katan, güçlü ve bilge yaşlı kadın figürü.
- Sandy (Bebek): Küçük ama vahşi bir bebek figürü.

Görsel 2. Crood Ailesi

Jung'un arketip kavramına göre bakıldığında Grug (baba) koruyucu/baba arketipi olarak geleneksel ve korumacı bir figürdür. Eep, maceraperest ve meraklı kişiliğiyle tipik bir kâşif arketipidir. Guy, modern zekâsı ve yenilikçi fikirleriyle bilge arketipine uymaktadır. Ugga, ailesini destekleyen ve dengeli koruyan anne arketipidir (Jung, 2005, s. 30). Otorite figürü olarak Grug'u tamamlar ve aile içinde duygusal istikrar sağlar. Eep ve Grug arasında köprü rolü oynayarak uyumun sağlanmasına yardımcı olur. Thunk, saf, iyimser ve öğrenmeye açık yapısıyla masum arketipine uymaktadır. Gran, yaşı gereği bilge kadın arketipine sahip gibi görünse de daha çok vahşi kadın özellikleri

göstermektedir. Komik ve asi tavırları, onu tipik bir bilge karakterden ayırmaktadır. Filmdeki karakterler ataerkil ve geleneksel bir aile düzenini yansıtmaktadır. Zira, avcılık-toplayıcılıkta baba ava giden, yemek bulan kişiyken anne ev içi düzeni sağlayan kişidir. Filmde, ilkel insanların mağarada yaşadığı, yemek bulmakta zorlandığı, yırtıcı hayvanlardan korunmak için aldığı önlemler gibi tüm ilkel yaşam pratikleri gösterilmektedir. Film, ana karakter Eep'in anlatıcı sesiyle başlar. Eep, gece ve gündüz hep mağarada kaldıklarından ve burada çok sıkıldığından yakınıır. Seyirci Eep'in ağzından tüm hikâyeyi öğrenir ve aileyi tanır. Eep, babasının güçlü olması sebebiyle hayatta kaldıklarını ifade eder. Diğer komşuları ya hastalıktan ya da yırtıcı hayvanlardan dolayı ölmüştür. Mağara yaşamı, bu sahnede komik bir dille resmedilmektedir. Eep, dışarı çıkmanın ve eğlenceli olan her şeyin kötü olduğunu ifade eder. Geleneksel aile rolleri, filmin başında gösterilmeye başlanır. Baba avlanır, anne yemek yapar, iki genç çocuk ve bir bebeğin kendi dertleri vardır. Büyükanne ise onlarla birlikte yaşamaktadır. Eep, genç bir kız olarak bir maceraya atılmak ve mağara dışındaki yaşamı keşfetmek ister. Campbell'in (2008, s. 77) kahramanın yolculuğu olarak nitelediği ilk aşama olan ayrılış, filmin ilerleyen sekanslarında kendini gösterir. Eep, özgür olmak isteyen bir kız olarak öykünün gidişatını etkileyecek bir şey yapar. Gruş, aileyi mağarada tutarak tehlikelerden koruyacağını düşünür. Eep ise dış dünyaya meraklıdır ve babasının baskıcı kurallarına karşı gelir. Aile, zaman zaman çatışsa da en büyük güç kaynağı olarak gösterilir. Zorluklar karşısında aile fertleri birlikte hareket ederek hayatta kalır. Campbell'in (2008, s. 77) kahramanın birinci aşaması olarak nitelediği ayrılış aşamaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Çağrıya Kulak Verme: Kahraman, olağan hayatını terk etmek için bir çağrı alır.

Çağrıyı Reddetme: Başlangıçta, kahraman korku veya belirsizlik nedeniyle çağrıyı reddeder.

Büyülü Yardımcı: Bilge bir rehber veya doğaüstü bir varlık kahramana yardım eder.

İlk Eşiği Geçme: Kahraman, bilinmeyen dünyaya adım atarak macerasına başlar.

Tablo 1. Kahramanın Yolculuğunda Ayrılış Aşamaları

Eep, bir gece mağaradan kaçar ve dış dünyayı keşfetmek ister. Dışarıda Guy adında modern düşüncelere sahip genç bir adamla tanışır. Guy, ateşi kullanabilen, akıllı ve doğayı okuyabilen bir karakterdir. Guy, dünyanın değiştiğini ve büyük bir felaketin yaklaştığını söyler. Kahramanın yolculuğunda ilk adım çağrıya kulak verme ile başlar. Eep, Guy'ı tanımadığı için onunla gitmeyi reddeder. Crood'lar yeniliğin kötü olduğuna inanır. Bu yüzden yeni icatları, yeni kişileri ve yerleri istemezler. Grug, Guy'un fikirlerini reddeder ve ailesini korumak için eski yöntemlere bağlı kalır. Bu aşamada hem Eep hem de Grug için çağrının reddedilme aşaması gerçekleşir. Sonrasında Eep ve ailesi, bilinmeyen dünyaya adım atarak macerasına başlar. Çünkü büyük bir deprem sonucunda Crood'ların yaşadığı mağara yıkılır ve aile hayatta kalmak için bilinmeyene doğru yola çıkar.

Denemeler, Müttefikler ve Düşmanlar: Kahraman, karşısına çıkan zorlukları aşarak güçlenir.

Babayla Uzlaşma: Kahraman, otorite figürüyle yüzleşerek önemli bir içsel dönüşüm yaşar.

Yüce Bilgi veya Ödül: Kahraman, dönüşümünü tamamlayarak bilgi veya büyük bir ödül kazanır.

Tablo 2. Kahramanın Yolculuğunda Başlangıç Aşamaları

Kahraman yolculuğunun ikinci aşamasını Campbell (2008, s. 121) başlangıç/giriş olarak adlandırır. Guy, ailenin hayatta kalmasına yardımcı olur ancak Grug, Guy'un fikirlerinden rahatsız olur. Guy'un zekâsı, Grug'un fiziksel gücüne meydan okur ve aile içinde bir liderlik çatışması doğar. Yolculuk boyunca Eep ve Guy birbirine yakınlaşırken Grug kendini dışlanmış hisseder. Aile yeni dünyaya uyum sağlamaya çalışırken modern düşünceyle geleneksel yaşam tarzı çatışmaya devam eder. Aile, devasa bir kıtalar arası kırım ile karşı karşıya kalır. Hayatta kalmak için Guy'un zekâsını ve Grug'un gücünü birleştirmeleri gerekir. Grug, sonunda Guy'un zekâsının hayatta kalmak için daha önemli olduğunu anlar. Eski yöntemlerinin her zaman işe yaramayacağını kabul etmek zorunda kalır. Ailesini kurtarmak için ilk defa kendi zekâsını kullanarak yaratıcı bir çözüm bulur. Aile büyük bir uçurumun karşısında mahsur kalır. Grug, ailesini kurtarmak için kendisini feda etmeye karar verir.

Onları güvenli bir yere fırlatırken kendisi geri kalır ve ölmek üzere olduğunu düşünür. Ancak yeni dünyada hayatta kalmanın yollarını öğrenmiştir ve zekâsını kullanarak geri döner. Kahramanın yolculuğunda son aşama ise dönüştür.

Geri Dönüşü Reddetme: Kahraman, edindiği gücü bırakıp eski hayatına dönmek istemez.

Sihirli Kaçış: Kahraman, düşmanlardan kaçarken öğrendiği bilgiyi veya kazandığı gücü yanında götürmek zorundadır.

İki Dünya Arasında Ustalaşma: Kahraman hem eski hem de yeni dünyasını anlamış ve dengeyi kurmuştur.

Özgürce Yaşama: Kahraman, korkularından arınmış, dönüşümünü tamamlamış ve bilgiye ulaşmıştır

Tablo 3. Kahramanın Yolculuğunda Dönüş Aşaması

Grug, sonunda değişimi kabullenerek kendi zekâsını kullanarak ailesini kurar. Baba ve kız arasındaki çatışma sona erer. Grug artık değişimi kabul eden bir lider olur. Kahraman, öğrendiği bilgiyi kullanarak eski dünyasına geri döner veya yeni bir dünya kurar. Grug, artık yeniliklere açık bir baba ve liderdir. Ailesiyle birlikte, yeni dünyada yaşamayı öğrenirler. Eep ise hayalinin peşinden giderek dışardaki dünyayı tanımaya başlar. Eep ailesiyle ne kadar tartışsa da onlarla bir arada olmaktan mutluluk duyar. Eep, babası Grug'un ailesini kurtarmak için kendini feda ettiğini gördüğünde, onun aslında kötü niyetli olmadığını ve sadece ailesini korumaya çalıştığını fark eder. İlk başta ona karşı asi ve isyankâr bir gençken sonunda babasını kabul etmeye ve ona güvenmeye başlar. Babasının zekâsını kullanarak hayatta kalması, Eep'in de ona bakış açısını değiştirir. Eep, bağımsızlığını tamamen reddetmeden, ailesiyle birlikte nasıl güçlü olunacağını öğrenir. Eep, ilk baştaki asi genç kız değil, ailesiyle birlikte hem geçmişten hem de yeniliklerden güç alan bir birey hâline gelir.

Kahramanın Yolculuğu Aşaması	The Croods'taki Karşılığı
Olağan Dünya	Crood ailesinin mağaradaki düzeni
Maceraya Çağrı	Eep'in mağaradan kaçışı ve Guy ile tanışması
Çağrının Reddi	Grug'un değişime direnci
İlk Eşiği Geçiş	Mağaranın yıkılması ve yolculuğun başlaması
Denemeler ve Sınavlar	Ailenin Guy'un rehberliğinde hayatta kalmaya çalışması
Babayla Uzlaşma	Grug'un Guy'un yöntemlerini kabul etmesi
En Büyük Sınav	Grug'un ailesini kurtarmak için kendini feda etmesi
Ödül ve Dönüş	Aile, yeni dünyada yaşamayı öğrenir

Tablo 4. Crood'lar Filminde Kahramanın Yolculuğu Aşamaları

Film, aile içi dinamikler, ebeveyn-çocuk ilişkileri, kuşak çatışması ve değişim-uyum sağlama gibi temaları ele alarak aile kavramını merkezine alan bir animasyon filmidir. Film, geleneksel aile yapısını ve modernleşme sürecini tarih öncesi bir dünya üzerinden anlatırken, aile içindeki sevgi, dayanışma ve değişim gibi kavramları da işlemektedir. Filmde aile teması üzerinden, değişimin kaçınılmaz olduğu, ailenin bireye en büyük desteği sağladığı ve hayatta kalmanın yeniliğe uyum gerektirdiği mesajı verilmektedir. Film, bazı noktalarda klasik aile içi rolleri esnetmektedir. Klasik bir anlatıda beklenen Eep'in babasının sözünden çıkmaması ve babanın haklı olmasıyla ailenin kurtuluşunun gösterilmesidir. Ancak filmde Grug ve Eep yaşadıkları dönüşümle bir arada güçlü olduklarını göstermiş, baba Grug'un yeniliğe karşı değişimleri ile aile kurtulabilmiştir.

Crood'lar 2: Yeni Bir Çağ isimli devam filminde ise yine değişimin ve aile olmanın işlendiği bir anlatı vardır. Kahramanın ayrılış aşaması yani ilk dönüşümü, yeni bir yer aramasıyla başlar. Crood ailesi, ilk filmde mağaralarını kaybettikten sonra yeni bir yaşam alanı bulmak için yolculuk etmektedir. Grug (baba), ailesinin vahşi doğada hayatta kalmasını sağlamak için çaba gösterirken Eep ve Guy'un ilişkisi gelişmeye devam eder. Grug, Eep'in büyüyüp bağımsızlaşmasından rahatsız olmaya başlar. Maceraya çağrı aşamasında aile, bir cennet gibi görünen, korunaklı bir vaha keşfeder. Bu vahada yaşayan "Bettermans" (daha iyiler) ailesi ile tanışırlar. Crood ailesi, bilinmeyen bir dünyaya girer ve farklı bir yaşam tarzıyla karşılaşır. Bettermans ai-

lesi, onlar için bir değişim ve gelişim fırsatı sunar. Bettermans ailesi, daha modern, medenileşmiş, tarım yapan ve kuralları olan bir toplum düzeniyle yaşamaktadır. Crood'ları vahşi, geri kalmış ve kaba bulurlar. Önceki filmdeki arketipler Crood ailesi açısından devam etmekle birlikte gölge arketipini simgeleyen Bettermans, ilk etapta aydınlanmış, bilgili ve uygar bireyler gibi görünseler de zamanla gölge arketipi özellikleri göstererek kendi kusurlarını ortaya koyarlar. Crood'lar'ı ilk başta küçümsemeleri ve kontrol etmeye çalışmaları, "sahte kahraman" veya "yanlış rehber" figürü olmalarına yol açar. Gölge arketipi, insanın bastırmaya çalıştığı karanlık yönleridir.

Çağrının reddi aşamasında Eep, modern yaşamın sıkıcı olduğunu düşünerek eski hayatına özlem duyar. Grug, Bettermans ailesinin modern hayatına hayran kalırken, Eep bu düzeni kurallarla dolu bulur. Bettermans ailesi, Guy'un Eep yerine kendi kızları Dawn ile birlikte olmasını istemektedir. Giriş olarak adlandırılan ikinci aşamada kahramanlar kötü düşmanlarla (maymunlarla) karşılaşır. Bettermans ailesinin yaptığı hatalar sonucunda Punch Monkeys adlı maymunlar, onları kaçıır. Babayla uzlaşma aşamasında iki baba, ailelerini kurtarmak için bir araya gelmek zorunda olduklarını anlar. Grug ve Phil Betterman (diğer ailenin babası), başta düşmanken iş birliği yapmak zorunda kalırlar. Kadınlar ve gençler de kendi yöntemleriyle ailelerini kurtarmaya çalışır. Crood ve Bettermans aileleri, birlikte çalışarak düşmanı yenmenin yollarını öğrenir. Kahramanın dönüş aşamasında ise kahraman, öğrendiği bilgiyi kullanarak eski dünyasına geri döner veya yeni bir dünya kurar. Grug ve Phil Betterman, artık birbirlerini anlamaya başlar ve düşman olmaktan çıkarlar. Eep ve Dawn arkadaş olur ve bağımsızlıklarını birlikte keşfederler. Aileler, vahşi doğada yaşamının ve modernleşmenin bir arada var olabileceğini kabul ederler. Artık tek bir büyük aile olarak yollarına devam ederler.

Kahramanın Yolculuğu Aşaması	Crood'lar 2'de Karşılığı
Olağan Dünya	Crood ailesi vahşi doğada göçebe olarak yaşıyor.
Maceraya Çağrı	Bettermans ailesi ile tanışıyorlar.
Çağrının Reddi	Grug, modern yaşamı reddediyor.
İlk Eşiği Geçiş	Aile, vahada yaşamaya başlıyor.
Denemeler ve Sınavlar	İki aile arasında uyum sağlama mücadelesi.
Babayla Uzlaşma	Grug ve Phil iş birliği yapıyor.
En Büyük Sınav	Punch Monkeys'le savaş.
Ödül ve Dönüş	Aileler birlikte yaşamayı öğreniyor.

Tablo 5. Crood'lar 2: Yeni Bir Çağ Filminde Kahramanın Yolculuğu Aşamaları

Serinin ikinci filminde iki farklı aile yapısı gösterilir. Çatışma, avcılık-toplayıcılıkla geçinen aile ile onlara göre modern sayılabilecek tarım toplumunu simgeleyen aile arasında yaşanır. Filmde iki farklı aile modeli karşılaştırılır. Crood ailesi, geleneksel, doğaya bağımlı bir aile, avcı-toplayıcı bir yaşam süren, korumacı, ataerkil bir aile yapısına sahiptir. Grug (baba), ailenin lideridir ve her kararı kendisi verir. Aile, doğayla iç içe ve tehlikelerle mücadele ederek hayatta kalmaya alışkındır. Eep, genç nesil olarak bağımsız olmayı ve kendi yolunu çizmeyi istemektedir. Bettermans ailesi, yardımcı aletlerin kullanıldığı, medeniyet yanlısı bir ailedir. Yerleşik yaşama geçmiş, tarımla uğraşan ve konforlu bir hayat süren bir yaşamları vardır. Phil ve Hope Betterman, kurallara dayalı ve düzenli bir yaşam sürmektedir. Doğayı kontrol etmeye çalışan, 'medenileşmiş' bir bakış açısına sahiptirler. Kızları Dawn, dış dünyayı tanımadığı için daha korunaklı büyütülmüştür. Film, aynı zamanda ebeveynlerin çocuklarının bireyselleşme sürecine uyum sağlaması gerektiğini vurgular. Grug (baba) ve Eep (kızı) arasındaki çatışma, ebeveynlerin çocuklarını özgür bırakmakta zorlanmalarını yansıtır. Eep, ailesinden bağımsız olmak ve Guy ile kendi hayatını kurmak ister. Grug, Eep'in büyüdüğünü kabul etmekte zorlanır ve onun hâlâ korunmaya ihtiyacı olduğunu düşünür. Dawn ise ilk defa Eep sayesinde dış dünyayı keşfeder ve ailesinin onu fazla koruyucu davrandığını fark eder. Her iki aile de kendi yaşam biçimlerini savunur ve kendi çekirdek ailelerini korur. Bu filmdeki temel mesele de aile biçimleri farklı olsa da kişilerin ortak bir yolda buluşabileceği ve iş

birliği yapabileceğidir. “Aile, yalnızca aynı yaşam tarzına sahip insanlardan oluşmaz, farklılıkları kabul etmek önemlidir” önermesi mevcuttur. Her iki film de animasyon sinemasında aile konulu filmlere örnektir ve yenilikçi bir anlatısı vardır. Crood'lar kahramanların dönüşüm yaşadığı, ailenin önemini vurgulayan, esprili ve keyifli bir filmidir. Zira, komedi anlatısı, hayattaki her değişimle birlikte yenilenen yaşam biçimlerini hatırlatır (Campbell, 2008, s. 23). Film, animasyon sineması içinde hem antropolojik bir hikâye sunması hem de aile temasını işlemesi sebebiyle farklı bir yerde durmaktadır.

5. Sonuç

Crood'lar film serisi, animasyon sinemasında aile kavramının işlenişine dair kapsamlı bir örnek sunarken, Jung'un arketip teorisi ve Campbell'in kahramanın yolculuğu modeli çerçevesinde de değerlendirilebilecek önemli bir anlatıya sahiptir. Film, geleneksel aile yapısından yardımcı alet ve icatlara dayalı ve değişime açık bir aile modeline geçişi mizahi ve dramatik öğelerle ele almaktadır. Jung'un arketip yaklaşımına göre kolektif bilinç dışı atalardan miras kalan birikimdir ve evrensel olarak farklı kültürlerde görülmektedir. Antropolojiyle yakından ilişkili olan arketipler, insan davranışları ve yaşam biçimiyle ilgili eskiden süregelen kodları göstermektedir. Jung'un arketip yaklaşımına göre bireylerin davranışları belirli arketiplere göre şekillenmektedir ve mitler, masallar, filmler bu arketipleri kahraman tipolojisine uygun hâle getirmektedir. Animasyon sineması, masal ve mitlerden sıklıkla yararlanmakla birlikte arketipleri, kahramanı tanıtmakta kullanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada antropolojik bir hikâye sunan Crood'lar isimli animasyon film hem kahramanın yolculuk aşamaları hem de aile içi rolleri oluşturan arketipler açısından analiz edilmiştir. Film, seyirciye mağara hayatında yaşayan ve avcılıkla uğraşan bir ailenin geçirdiği dönüşümü anlatmaktadır. Anne, baba, çocuk, kâşif, bilge, gölge arketipleri antropolojik bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Crood'lar, Jung'un arketip teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, aile içindeki rollerin klasik arketiplerle nasıl örtüştüğünü gözler önüne sermektedir. Grug, otoriteyi ve düzeni temsil eden baba arketipi olarak karşımıza çıkarken, Eep kâşif arketipi ile özgürlüğü ve değişimi simgeler. Filmde bilge arketipi olarak konumlanan Guy, yenilikçi fikirleriyle grubun dönüşümünü tetiklerken büyükanne karakteri vahşi kadın arketipi ile geleneksel bilgeliliği sıra dışı bir tavırla harmanlar. Crood'lar filmi, Jung'un arketip teorisi bağlamında incelendiğinde, karakterlerin belirli arketiplere dayalı

olarak şekillendiği ve hikâyenin bu dinamikler üzerinden ilerlediği görülmektedir. Bununla birlikte olay öyküsü Campbell'in kahramanın yolculuğu olarak nitelediği aşamalardan oluşmaktadır. Görüldüğü üzere animasyon sineması aile kavramını ele alırken arketipler ve kahramanın dönüşümü şemasını sıkça kullanmaktadır. Çalışmanın bir diğer bulgusu ise modern animasyon sinemasının arketipleri bazı aşamalarda dönüştürebildiğidir. Bir başka ifadeyle, anne, baba, çocuk figürleri sabit bir kalıpta kalmak yerine dönüşüm göstermektedir. Baba Grug, öncesinde kendi doğrularına inanan ve ailesini koruyan bir kişiyken, yeniliklere açık hâle gelip yaşam biçimini değiştirmeye başlamıştır. Benzer şekilde, Eep sadece asi bir genç karakter olarak değil, ailesiyle uyum içinde bireysel kimliğini inşa eden bir kahraman olarak gelişmektedir. Sonuç olarak, Crood'lar film serisi, animasyon sinemasının yalnızca çocuklara yönelik bir eğlence aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal değerlerin, kültürel normların ve aile içi ilişkilerin dönüşümünü yansıtan güçlü bir anlatı sunduğunu göstermektedir. Aile kavramı ve arketiplerin dinamik kullanımı, filmi geleneksel mitlerden beslenen ancak modern anlatılarla harmanlanan özgün bir yapım hâline getirmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akgün, A. C. (2024). Bir Yumuşak Güç Aracı Olarak Çizgi Film: Rafadan Tayfa Örneği. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (22), 209-234.
- Basinger, J. (1993). *A Woman's View: How Hollywood Spoke to Women, 1930-1960*. Wesleyan University Press.
- Campbell, J. (2008). *The Hero with a Thousand Faces*. New World Library.
- Diken, B. ve Laustsen, C. (2016). *Filmlerle Sosyoloji*. (S. Ertekin, Çev.). Metis Yayıncılık.
- Ekaputri, N. I. D., & Fanani, A. (2022). *Persona and Shadow In Shatterday By Harlan Ellison and Fight Club By Chuck Palahniuk*. JEELL (Journal of English Education, Linguistics and Literature), 8(2).
- Hallaç S ve Öz F. (2014). Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 6(2):142-153.
- Haskell, M. (2016). *From Reverence to Rape: The Treatment of Women in the Movies*. University of Chicago Press.
- Jung, C.G. (1969). *The Archetypes and the Collective Unconscious*. Princeton University Press.
- Jung, C. G. (2005). *Dört Arketip*. (Z. Yılmaz, Çev.). Metis Yayınları.

- Jung, C. G. (2006). Analitik Psikoloji. (E. Gürol, Çev.) Payel Yayınları.
- Lefebvre, H. (2012). Gündelik Hayatın Eleştirisi 1. (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Malinowski, B. (2016). Bilimsel Bir Kültür Teorisi. (D. Uludağ, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Monaco, J. (2002). Bir Film Nasıl Okunur? (E. Yılmaz, Çev.). Oğlak Yayıncılık.
- Morley, D. ve Robins, K. (2011). Kimlik Mekânları. (E. Zeybekoğlu, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323-343.
- Özön, N. (2000). Sinema, Televizyon, Video, Bilgisayarlı Sinema Sözlüğü. Kabalcı Yayınevi.
- Tecimer, Ö. (2005). Sinema: Modern Mitoloji. Plan B Yayınları.
- Vertov, D. (2007). Sine-Göz. (A. Ergenç, Çev.), Agora Kitaplığı.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları.

Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı İlişkisi Bağlamında “Adolescence” Dizisinin Sosyolojik Analizi

→ Hatice OĞUZ ÖZGÜR* → Meyrem TUNA UYSAL**

Öz

Bu çalışma, dijital çağda ergenlik dönemindeki bireylerin sosyal medya deneyimleri ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi sosyolojik bir bakış açısıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, “Adolescence” adlı dört bölümlük mini dizi, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; dizideki karakter etkileşimleri, sosyal medya kullanımları ve zorbalık sahneleri belirlenen tematik çerçeve doğrultusunda analiz edilmektedir. Çalışma kapsamında, zorbalık türleri, zorbalığın psikolojik ve sosyal sonuçları, sosyal medyanın bu süreçteki rolü, aile içi iletişimin etkisi ile fail, mağdur ve tanık dinamikleri değerlendirilmektedir. Buna göre çalışma bulguları, çocukların ve gençlerin gerçek yaşamlarındaki zorbalık eylemlerini sosyal medya aracılığıyla pekiştirdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sosyal medyada kullanılan emojilerin, yorumların ve sembollerin çocuklar ve gençler arasında zorbalığı meşrulaştıran ya da görünmez kılan bir dile dönüştürdüğü gözlemlenmektedir. Dizi örneği üzerinden yapılan çözümlemeler, sosyal medyanın zorbalığı yalnızca görünür kılmakla kalmayıp aynı zamanda hızlandırıcı ve çoğaltıcı bir rol üstlendiğini; ailelerin ve eğitim kurumlarının ise bu süreçte yeterli farkındalık ve müdahale kapasitesine sahip olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, sosyal medya çağında ergenlik döneminde yaşanan zorbalık pratiklerini anlamak ve toplumsal farkındalık oluşturmak açısından önemli bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Ergenlik, Akran Zorbalığı, Siber Zorbalık, İçerik Analizi

*Öğr. Gör. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uluborlu Selahattin Karasoy Meslek Yüksekokulu Terapi ve Rehabilitasyon Bölümü, Isparta, Türkiye

E-mail: haticeoguz@isparta.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5901-3488

**Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Isparta, Türkiye

E-mail: meyremtuna@sdu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8910-8058

Oğuz Özgür, H., & Tuna Uysal, M. (2025). Sosyal Medya ve Akran Zorbalığı İlişkisi Bağlamında “Adolescence” Dizisinin Sosyolojik Analizi. TRT Akademi, 10(24), 444-471. <https://doi.org/10.37679/trta.1670889>

A Sociological Analysis of the Series “Adolescence” in the Context of The Relationship Between Social Media and Peer Bullying

→ Hatice OĞUZ ÖZGÜR → Meyrem TUNA UYSAL

Abstract

This study aims to examine the relationship between social media experiences of adolescents and peer bullying in the digital age from a sociological perspective. The study employs content analysis to examine the four-episode mini-series “Adolescence”, focusing on character interactions, uses of social media, and scenes involving bullying, all analyzed through a pre-determined thematic framework. The study addresses the following themes: types of bullying, the psychological and social consequences of bullying, the role of social media in these processes, the influence of family communication, and the dynamics among perpetrators, victims, and bystanders. The findings indicate that children and adolescents reinforce real-life bullying behaviors through social media platforms. Moreover, the use of emojis, comments, and symbols on these platforms creates a communicative code that renders bullying either normalized or invisible, contributing to the construction of an informal subculture among youth in digital spaces. The analysis reveals that social media not only makes bullying more visible but also functions as an accelerator and amplifier of these behaviors. Furthermore, it is observed that families and educational institutions often lack the awareness and intervention capacity to address these dynamics effectively. In this regard, the study offers significant insights into understanding bullying practices in adolescence within the context of digital media and aims to contribute to broader societal awareness.

Keywords: Social Media, Adolescence, Peer Bullying, Cyber Bullying, Content Analysis

1. Giriş

Ergenlik, bilişsel gelişim, kimliğin yeniden belirlenmeye çalışılması ve özerklik gelişimi gibi önemli değişimlerin yaşandığı gelişimsel bir dönemdir. Ergenlik ilerledikçe, gençler aileleriyle daha az, akranlarıyla daha fazla zaman geçirme eğilimindedirler (Elsaesser vd., 2017, s. 62). Ergenlik sürecindeki bireyler için akranlarıyla olan ilişkileri onların yaşamlarında hayati bir önem taşımaktadır. Ergen çocuklar, akranları ile olan ilişkilerinde sosyal beceriler geliştirerek akranlarının beğenisini kazanabilmek ve bir akran grubuna dâhil olabilmek için çaba sarfetmektedirler. Bu süreçte ergen çocukların akran grupları ile uzun bir süre birlikte zaman geçirmekte ve sosyalleşmektedirler. Ancak bu durum ergen çocukların sosyalleşme sürecine bir yandan olumlu katkılar sağlarken diğer yandan onların zorba davranışlara maruz kalmalarına ya da zorba davranışlar sergilemelerine de neden olabilmektedir. Zira ergen çocuklar okulda, akran grubunda, toplumsal çevrelerinde zorbalığı mağdur ya da fail olarak deneyimlemektedirler (Baştürk Akca vd., 2014, s. 18).

Ergenlerin yaşamlarında giderek daha belirgin hâle gelen çevresel bağlamlardan biri de dijital teknoloji ürünlerinden biri olan internettir. İnternet, ergenlerin çevrim içi kişiler arası şiddete karışması da dâhil olmak üzere risk almak için yeni platformlar sağlamaktadır (Elsaesser vd., 2017, s. 62). Özellikle internet aracılığı ile sosyal medya kullanımı ergen çocukların günlük yaşamlarının önemli bir pratiği hâline gelmektedir. Sosyal medya kullanımının “iletişim kurma, bilgiye kolay ulaşım, yeni bilgiler edinme, vb.” gibi olumlu yönleri bulunmakla birlikte “bağımlılık, şiddete maruz kalma vb.” gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Nitekim ergenlerin sosyal medya uygulamalarına kolay erişim ve yaygın kullanım durumu onların hem akranları hem de diğer kullanıcılar tarafından zorbalığa maruz kalmalarına yol açmaktadır (Craig vd., 2020, ss. 100-101). Bu bakımdan sosyal medya, bireyler için sadece bir iletişim aracı değil; aynı zamanda güç gösterimi, etiketleme, ifşa, dışlama gibi zorbalık pratiklerinin yeniden üretildiği bir platforma dönüşmektedir. Dolayısıyla sosyal medya uygulamalarının artmasıyla birlikte sosyal medyada zorbalığa maruz kalma durumu da her geçen gün artmaktadır.

Görüldüğü üzere günümüzde zorbalık biçim değiştirmekte, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla ilerlemesiyle gençlerin bu teknolojileri amacı dışında kullanmaları sonucunda zorbalık ergen çocuklar arasında yeni ve daha tehlikeli bir boyut kazanmaktadır (Baştürk Akca vd., 2014, ss. 18-19). Bu zorbalık türü günümüzde siber zorbalık olarak dile getirilmektedir.

Dijital şiddetin en yaygın biçimi, siber zorbalıktır (Shariff ve Gouin, 2006, s. 27). Dijital teknoloji araçları kullanılarak yapılan siber zorbalık, sanal alanda hedef alınan bireyleri korkutmak, kızdırmak ya da utandırmak (tehdit edici mesajlar göndermek, utanç verici videolar yayınlamak, anonim hesaplar aracılığıyla başkalarına kötü mesajlar göndermek, vb.) amacıyla tekrarlanan kasıtlı davranışları kapsamaktadır (UNICEF, 2025). “Bir grup veya birey tarafından, elektronik iletişim biçimleri kullanılarak, kendisini kolayca savunamayan bir mağdura karşı tekrar tekrar ve zaman içinde gerçekleştirilen saldırgan, kasıtlı bir eylem” olarak ifade edilen siber zorbalık, teknolojiye erişimi olan her yaş grubundan bireyi etkileyebilmektedir (Patchin ve Hinduja, 2006, s. 152; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007, s. 33; Giumetti ve Kowalski, 2022, s. 1). Buna göre bireyler “kısa mesajlar, e-postalar, sohbet odaları ve sosyal medya uygulamaları” dâhil olmak üzere birçok farklı teknoloji ürünleri aracılığıyla siber zorbalığa maruz kalabilmektedir (Giumetti ve Kowalski, 2022, s. 1).

Siber zorbalığa en fazla maruz kalan yaş gruplarından biri ergenlerdir. Zira ergenler dijital teknoloji ürünlerini diğer yaş gruplarına göre daha yoğun kullanmakta ve dolayısıyla siber zorbalığa daha fazla maruz kalmaktadırlar. Yapılan bir çalışmada (Shariatpanahi vd., 2021, s. 1) ergenlerin yaklaşık %30’unun siber zorbalığa maruz kaldığı, %31’inin siber zorbalık girişiminde bulunduğu ve %41’inin arkadaşlarının siber zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir. Ergenlerin siber zorbalık deneyimlerini ve bunun sağlıkları üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmada ergenlerin yaklaşık %34’ünün siber zorbalık mağduru olduğunu ve %27’sinin de yılda en az bir kez siber zorbalık yaptığı belirtilmektedir (Albdour vd., 2019, s. 706). Farklı bir çalışmada (Mishna vd., 2010, s. 362) ise ergenlerin yaklaşık %50’sinin çevrim içi zorbalığa maruz kaldığı, %34’ünün de çevrim içi alanda zorbalık yaptığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte yine aynı çalışmada katılımcıların “dış görünüş, ırk, okul performansı, cinsiyet, cinsellik, aile, engellilik, vb.” konularda siber zorbalığa maruz kaldıkları dile getirilmektedir. Sosyal medya kullanımı ve siber zorbalık mağduriyeti arasındaki ilişkiyi ele almak üzere Kanada’daki ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik yapılan bir çalışmada (Sampasa-Kanyinga ve Hamilton, 2015, s. 704) ergenlerin yaklaşık %19’unun son 12 ayda siber zorbalığa maruz kaldığı ve cinsiyet bakımından ele alındığında bu durumun kız öğrencilerde daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca çalışmada sosyoekonomik bakımdan daha düşük bir konuma sahip, alkol ve

tütün kullanan kız öğrencilerin siber zorbalığa daha fazla maruz kaldıkları belirtilmektedir. Gençlerin sosyal medya platformlarındaki tutum ve davranışlarını anlamaya çalışan başka bir çalışmada da (Tripathi, 2017, s. 1) sosyal medyanın gençler için kontrolsüz bir güç alanı ve şiddet içeren bir platform olduğunu ele almaktadır. Yine aynı çalışmada gençler arasındaki gerçek yaşamdaki sokak şiddetinin sosyal medya aracılığıyla siber suç ve siber zorbalığa dönüştürüldüğü belirtilmektedir. Ergenlerin siber zorbalık deneyimlerini ele alan bir çalışmada (Li, 2007, s. 1777) ergenlerin yaklaşık %15'inin dijital iletişim araçlarını kullanarak zorbalık yaptıkları ve yaklaşık %26'nın da siber zorbalığa maruz kaldığı belirtilmektedir.

Siber zorbalık mağduru ergenler hem psikolojik hem de fiziksel sağlık bakımından olumsuz etkilenmektedir. Örneğin siber zorbalık mağdurları hem “stres, kaygı, depresyon, zorlukları, okulda kendini güvende hissetmeme ve korku, güçsüzlük, öz güven kaybı, üzüntü ve sosyal olarak geri çekilme” gibi psikolojik sorunlar hem de “uyku sorunları, sinirlilik, baş ağrısı, gerginlik, yorgunluk, iştahsızlık, üzüntü, cilt sorunları, mide rahatsızlığı/karın ağrısı ve yatak ıslatma” gibi fiziksel sorunlar yaşayabilmektedirler (Albdour vd., 2019, ss. 706-707). Yapılan bir çalışmada da siber zorbalığın sanal sosyal alanda gerçekleşirken, zorbalığın kolayca gerçek toplumsal alana diğer bir ifadeyle bir sınıfa yayılabildiği, sınıfın sosyal iklimini olumsuz etkileyebildiği ve öğrencilerin sınıftaki aidiyet duygusunu zayıflatabildiği belirtilmektedir. Bu durum onların zihinsel iyilik hâllerini bozabildiği gibi işlevlerini daha da engelleyebilmektedir (Rosenbaum ve Aizenkot, 2020, s. 1). Dolayısıyla siber zorbalık sonucunda ergenlerin sosyal yaşamının, okul performansının, fiziksel sağlığının ve psikolojik sağlığının bozulması, kişinin kendine zarar verme ve intiharı gibi olumsuz durumlarla karşılaşılma riski yaşandığı için endişe edici toplumsal bir sorun hâline dönüşmektedir.

Geleneksel zorbalığın çoğu okulda gerçekleşirken, siber zorbalığa maruz kalan ergenler daha çok bu zorbalığı evdeyken yapmaktadır. Hatta çocuklarının dijital teknolojik araçlara erişimi konusunda onlara aracılık yapan ebeveynler ergenlerinin evde internette geçirdiği zamanı ve bu ortamda mevcut olan olumsuz etkileşimlerin kapsamını pek önemsememektedir. Ancak siber zorbalığın evde yaygın olarak görülmesi ve ebeveynlerin bu araçlara erişim üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, çevrim içi kişiler arası şiddetin önlenmesinde ailenin rolünün önemi büyüktür (Han ve Demirtaş, 2020, s. 1149).

Nitekim ergenlerin sanal alandaki deneyimlerini izlemede karşılaştıkları zorluklara rağmen, ebeveynler siber zorbalığı önleme ve müdahale çabalarında kritik bir role sahiptir (Elsaesser vd., 2017, s. 63; Baştürk Akca ve Sayımer, 2017, ss. 14-15).

Yukarıda anlatılanlardan hareketle ergenlik dönemindeki bireyler için sosyal medya önemli bir gündelik yaşam pratiğine dönüşmüş durumdadır ve onların toplumsal yaşamlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda söz konusu olguları konu alan medya ürünleri, sosyal medyanın ergenlik dönemindeki bireylerin yaşamlarına olan etkisini sosyolojik açıdan inceleyebilmek için araştırmacılara pratik bir gözlem alanı sunmaktadır. Sosyal medya, bireylerin kendilerini farklı kimlikler aracılığıyla inşa ettiği, ancak aynı zamanda bu platformlarda zorbalığa uğrama veya zorbalık yapma eğiliminde olduğu bir alan yaratmaktadır. Adolescence dizisi de tam olarak bu olguya odaklanan, günümüz toplumunda ergenlerin sosyal medya ile etkileşimi, akran zorbalığının dinamikleri ve aile ilişkilerinin bireyin davranışları üzerindeki etkilerini anlamak açısından dikkate değer bulunmaktadır.

Dijitalleşen dünyada ergenlerin sosyal medya ile kurduğu ilişkinin, onların sosyal deneyimlerini nasıl dönüştürdüğünü anlamak amacıyla yapılan bu çalışmanın önemli bir boşluğu dolduracağı hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, çalışma sadece bir medya içerik analizi değil, aynı zamanda çocukların ve gençlerin zorbalık deneyimlerini yönetme süreçlerine ışık tutarak, ebeveynler ve eğitimciler için de farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

2. Yöntem

Çalışmada Adolescence dizisinin¹ bir nitel araştırma yöntemi olan içerik analizi tekniği ile ele alınması amaçlanmaktadır. Bu yöntemin tercih edilme sebebi, medya ürünlerinin sunduğu anlatılar aracılığıyla toplumsal olguların sistematik biçimde çözümlenebilmesine olanak tanınmasıdır (Alanka, 2024). Bu kapsamda Adolescence dizisinin tercih edilmesinin temel nedeni, ergenlik döneminde sosyal medya ile şekillenen akran ilişkilerini, zorbalık biçimlerini ve aile dinamiklerini çarpıcı bir biçimde ele almasıdır. Dizi, gerçek zamanlı çekim tekniği ve sade anlatım diliyle, izleyiciye hem mağdurun hem failin

¹ Dizinin Künyesi: Yayın Yeri: Netflix, Yayın Yılı: 2025, Tür: Suç, Dram, Bölüm Sayısı: 4, Yönetmen: Philip Barantini, Yapımcılar: Jack Thorne, Stephen Graham, Oyuncular: Stephen Graham, Ashley Walters, Erin Doherty, Owen Cooper, Christine Tremarco, Faye Marsay, Amelie Pease

hem de tanığın iç dünyasına erişim imkânı sunmaktadır. Dizi bu özellikleriyle yüksek izlenme oranına sahiptir² ve sosyal medya platformlarında da yoğun etkileşim yaratmaktadır. Diğer yandan, dizide işlenen olayların gerçek bir vakadan esinlenerek kurgulanmış olması da bu çalışma için tercih edilmesinde etkili olmaktadır. Nitekim bu durum çalışmanın sosyolojik bağlamda derinlikli analiz yapılmasına elverişli özgün bir anlatı zemini sunmaktadır. Karakterlerin sosyal medya kullanımı, dijital etkileşim biçimleri ve şiddet davranışları üzerinden geliştirilen olay örgüsü, içerik analizine konu olacak temaların sistematik biçimde gözlemlenebilmesine de olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, çalışma sosyal medya ve zorbalık arasındaki ilişkiyi sosyolojik bir bakış açısıyla ele alarak, dijital çağda çocukların ve gençlerin deneyimlerine dair derinlemesine bir analiz sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın temel hedefleri arasında; Adolescence dizisindeki zorbalık türlerini (siber zorbalık, sözel zorbalık, dışlanma vb.) belirlemek ve sınıflandırmak; sosyal medyanın zorbalık deneyiminde nasıl bir araç veya hızlandırıcı olarak kullanıldığını analiz etmek; zorbalık mağdurları ve faillerinin psikolojik, sosyal ve davranışsal dinamiklerini dizinin anlatı yapısı üzerinden incelemek; aile-çocuk etkileşiminin çocukların sosyal medya kullanımı üzerindeki etkisini değerlendirmek; dizinin sunduğu toplumsal mesajları sosyolojik kavramlarla ilişkilendirerek, gençlerin dijital dünyada karşılaştıkları tehlikeleri anlamlandırmak unsurları yer almaktadır.

Çalışma kapsamında içerik analizi ile Adolescence dizisinde ele alınan sosyal medya kullanımı, akran zorbalığı ve bu süreçlerin ergenler üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Dizinin tüm bölümleri tekrarlı olarak izlenmiş, özellikle zorbalık ve sosyal medya etkileşimi içeren sahneler detaylı biçimde analiz edilmiştir. Dizide diyaloglar, betimleyici öğeler ve karakter etkileşimleri sistematik olarak not alınmış ve belirlenen kodların gruplanması yoluyla temalar geliştirilmiştir. Çalışmanın analiz süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir (Ültay, 2021):

- **Kodlama:** Dizi sahnelerinde geçen sosyal medya etkileşimleri, zorbalık biçimleri, aile iletişimi ve karakter dinamikleri gibi unsurlar incelenmiş, sahnelere özgü diyaloglar kodlanmıştır.

² Bknz: <https://www.bbc.com/news/articles/c62kyg00q71o>; <https://variety.com/2025/tv/news/adolescence-ratings-netflix-views-1236340680/>

- **Kategorilendirme:** Aynı anlama gelen veya benzer işlevleri olan kodlar bir araya getirilerek kategorik kümeler oluşturulmuştur.
- **Temalaştırma:** Elde edilen kodlar ve kategoriler literatürle uyumlu olacak şekilde ana temalar altında toplanmıştır.

Kodlama sürecinin güvenilirliğini sağlamak amacıyla üçüncü bir uzmandan görüş alınmış ve hemfikir olunan ifadeler üzerinden kodlama yapılmıştır. Geçerliliği sağlamak için ise sahne temelli doğrudan alıntılar/örneklendirmeler yapılarak literatürle ilişkilendirilmiştir.

2.1. Çalışmanın Sınırlılıkları

Medya çözümlemesine dayalı bu çalışma, tek bir dizi üzerinden yürütüldüğü için elde edilen bulgular, genellenebilirlik açısından sınırlı kalmaktadır. Adolescence dizisi, oluşturulduğu topluma özgü kültürel ve kurumsal kodları yansıtmakta olduğundan, farklı sosyokültürel bağlamlarda benzer çalışmaların tekrarlanmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca dizi anlatısının kurguya dayalı olması, gerçek yaşam pratiklerinden belli ölçüde sapma içerme potansiyeline sahiptir. Bununla birlikte, çalışma içerik analizi nitel yöntem ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmış olsa da bu yöntemin doğası gereği araştırmanın yorumlayıcı konumu ön plandadır. Dolayısıyla elde edilen analizler, farklı araştırmacılar tarafından benzer yöntemle yeniden değerlendirildiğinde farklı yorumlar doğurma ihtimalini taşımaktadır. Bu bağlamda çalışma, daha geniş örneklem setlerine (farklı diziler, belgeseller, kullanıcı içerikleri vb.) dayalı karşılaştırmalı medya analizleriyle desteklenmeye açıktır.

2.2. “Adolescence” Dizisinin Kapsamı

Dizi, ergenlik dönemindeki çocukların sosyal medya etkisiyle şiddet ve zorbalığa yönelimine ilişkin gerçekliği çarpıcı ve radikal bir şekilde ortaya koymaktadır. Dört bölüm olarak yayınlanan bu dizi İngiltere’de 13 yaşında bir erkek çocuğun (Jamie Miller), okuldan tanıdığı akranı bir kız çocuğunu (Katie) bıçakla öldürmesi ekseninde yaşananları konu almaktadır. Dizi, “Aslında suçlu kim?”, “Bu neden yaşandı?”, “Önlenebilir miydi?” gibi temel sorulara odaklanmaktadır.

Dizinin ilk bölümünde olaylar polislerin cinayetle suçlanan Jamie’yi sabahın erken saatlerinde ailesinin evine yapılan baskınla tutuklamaları ile başlamaktadır. Polisler tarafından apar topar karakola götürülen Jamie, şaşkın ve kork-

muş bir hâlde masumiyetini açıklamaya çalışmaktadır. Babasının refakatinde gerçekleşen sorgulamada, Jamie'nin sosyal medya paylaşımları ve Katie (öldürdüğü kız) ile olan ilişkisi mercek altına alınmaktadır. Soruşturmanın sonunda, polis Jamie'ye Katie'yi öldürdüğünü gösteren güvenlik kamerası görüntülerini sunmaktadır.

İkinci bölüm, Jamie'nin okulunda geçmektedir ve dedektifler Bay Bascombe ile Bayan Frank'ın, Jamie ve Katie'nin sınıf arkadaşlarıyla görüşmelerini konu almaktadır. Bu süreçte, öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki kontrolünün zayıfladığı ve öğrencilerin cinayetle ilgili dedikodularla meşgul olduğu gözlemlenmektedir. Katie'nin yakın okul arkadaşı Jade, derin bir üzüntü ve öfke içindedir; Jamie'nin okul arkadaşı Ryan'ı Katie'nin ölümünden sorumlu tutarak ona saldırmaktadır. Dedektifler, Ryan'la yaptıkları görüşmelerde başlangıçta iş birliği görsele de cinayet silahı konusu açıldığında Ryan kaçmaya çalışmaktadır. Sonunda yakalanan Ryan, cinayette kullanılan bıçağın kendisine ait olduğunu itiraf etmekte ve suç ortaklığı nedeniyle tutuklanmaktadır. Dedektifler genel olarak okuldaki soruşturmalar sürecinde, öğrencilerin zorbalık ve şiddet davranışlarını normalleştirdiklerini, bunları eğlence ve popülerlik aracı hâle getirdiklerini, kendi aralarında dijital ortama da taşıdıkları ilginç bir iletişim dili geliştirdiklerini, dış görünüşün çocuklar arasında önemsendiğini, şiddete meyilli erkeklik anlayışının yaygınlığını gözlemlemektedirler. Bölüm, Eddie Miller'ın (Jamie'nin babası) Katie'nin öldürüldüğü yere çiçek bırakmasıyla sona ermektedir.

Dizinin üçüncü bölümü, 13 yaşındaki Jamie Miller ile klinik psikolog Briony Ariston arasındaki yoğun ve derinlemesine bir görüşmeyi merkezine almaktadır. Bu bölüm, Jamie'nin cinayetle suçlanmasının ardından yedi ay sonrasına odaklanmakta ve Briony'nin Jamie'yi psikolojik bakımdan değerlendirme sürecinin beşinci ve son seansını izleyiciye sunmaktadır. Bölüm boyunca, Jamie'nin duygusal dalgalanmaları ve Briony'nin profesyonel yaklaşımı arasındaki dinamik ilişki vurgulanmaktadır. Jamie, zaman zaman savunmacı, alaycı ve öfkeli tepkiler gösterirken, Briony sabırlı ve kararlı bir tutum sergilemektedir. Bu etkileşim, Jamie'nin suçunu ve altında yatan nedenleri anlamaya yönelik derinlemesine bir psikolojik inceleme sunmaktadır.

Dizinin dördüncü ve son bölümü, Jamie Miller'ın sınıf arkadaşını öldürmesinden on üç ay sonrasını konu almaktadır. Bu bölümde, Jamie'nin babası Eddie'nin 50. doğum günü sabahına odaklanılmaktadır. Görünürde

sıradan bir gün gibi başlayan bu sabah, ailenin yaşadığı derin travmanın izlerini taşımaktadır. Eddie ve eşi Manda, geçmişte yaşananları anlamlandırmaya çalışırken oğullarının nasıl böyle bir suçu işlediğini sorgulamaktadırlar. Bu süreçte, ebeveynler olarak kendi rollerini ve ihmallerini de değerlendirmektedirler.

Genel olarak Adolescence dizisi, ergenlik dönemindeki bireylerin birbirleriyle etkileşimleri sürecinde birtakım unsurların (sosyal medya kullanımı, aile içi dinamikler, sosyoekonomik durum vs.) etkisiyle ortaya çıkan akran zorbalığının çeşitli tezahürlerini ve bu dönemdeki bireyin psikososyal gelişimini derinlemesine işleyerek izleyicilere sarsıcı ve sorgulamayı teşvik edici bir anlatımla sunmaktadır.

3. Bulgular

Bu bölümde, Adolescence dizisine yönelik gerçekleştirilen nitel içerik analizi sonuçları, çalışmanın amacı doğrultusunda oluşturulan tematik çerçeveye uygun biçimde sunulmaktadır. Temaları oluşturan kategori ve kodlar Tablo 1’de gösterilmektedir. Bölümün devamında her bir tema altında temsilci sahnelerle desteklenen bulgusal açıklamalara yer verilmektedir.

Temalar	Kategoriler	Kodlar
Zorbalık Türleri	Sözel Zorbalık, Siber Zorbalık, Fiziksel Zorbalık	“Aşağılama”, “Küçük Düşürme”, “Alay”, “Hakaret”, “İtme”, “Tükürme”, “Bıçaklama” vb.
Zorbalığın Sonuçları	Psikolojik Etkiler, İntikam ve Şiddet Döngüsü, Sosyal İzolasyon, Akademik Başarının Düşmesi	“İntikam”, “Yalnızlaşma”, “Okuldan Uzaklaşma”, “Başarı Notlarının Düşmesi” vb.
Sosyal Medyanın Rolü	Zorbalığın Hızla Yayılması, Anonimlik Sağlaması, Güç Algısı, Taklit ve Sosyal Baskı	“Çıplak Fotoğraf Yayma”, “Etiketleme”, “Hedef Gösterme”, “Olumsuz Yorum” vb.

Aile İletişiminin Etkisi	İhmal ve İletişimsizlik, Kontrol ve Baskı, Destekleyici Aile Dinamikleri	“Aileden Kopma”, “İletişimsizlik”, “Kontrol”, “Destek Olma” vb.
Fail, Mağdur ve Tanık Dinamikleri	Failin Psikolojik Motivasyonu, Mağdurun Direnç Göstermesi, Zorbalığa Tanık Olanların Tutumları	“Görmezden Gelme”, “Normalleştirme”, “Sessizlik” vb.

Tablo 1. Temaların Kapsamı

3.1. Zorbalık Türleri

Bu tema, dizide ön plana çıkan farklı zorbalık biçimlerini belirleyebilmek için oluşturulmuştur. Dizide her bölümde zorbalığın çeşitli biçimlerde tezahür ettiği görülmektedir. Özellikle akran zorbalığı kapsamında “sözel zorbalık, siber zorbalık, fiziksel zorbalık” eylemlerinin örnekleri görülmektedir.

Dizide örnekleri görülen okul ortamındaki sözel zorbalık davranışları hem öğrencilerin kendi aralarında hem de diğerlerine yönelik sergilenmektedir. Buna göre dizide öğrencilerin, öğretmenlerine, akranlarına ve hatta güvenlik güçlerine yönelik zorbalayıcı davranışlarda bulundukları görülmektedir. Bu davranışlar arasında küçümseme, aşağılama, dışlama ve tehdit sıklıkla yer almaktadır. Örneğin Jade’in öğretmenini kastederek “... gidebilir miyim bayan alt kademe?” şeklinde küçük düşürücü ifadelerde bulunması bu durumu destekler niteliktedir. Yine başka bir sahnede Adam’ın arkadaşlarının onun arkasından domuz sesi çıkarıp taklit yaparak sınıfta küçük düşürmeye çalışması ve Jade tarafından okul bahçesinde herkesin gözü önünde Katie’nin ölümüyle suçlanarak tartaklanan Ryan’ı diğer öğrencilerden birinin “Kızdan dayak yedin, sosis kafa!” diye alay ederek küçük alayıcı, dışlayıcı küçük düşürücü ifadelerde bulunması okul ortamında yaşanan sözel zorbalık davranışlarını gözler önüne sermektedir.

Dizinin ilerleyen kısımlarında polis sorgulaması sırasında Jamie’nin kendi sosyal medya hesabından beğendiği ve çekici bulduğu kadınlara ait görece pornografik görüntüleri paylaştığı ve bunlara agresif yorumlar yazdığının tespit edildiği sahneler yer almaktadır. Burada aynı zamanda Jamie’nin sos-

yal medya paylaşımlarına Katie tarafından damgalayıcı ve hedef gösterici yorumlar yapıldığı görülmektedir. Başka bir sahnede ise Katie’nin ve diğer kız öğrencinin çıplak fotoğraflarının sosyal medyada izinsiz paylaşıldığı Jamie’nin anlatımlarında anlaşılmaktadır. Bu sahneler dizide geçen siber zorbalık davranışlarını örneklendirmektedir. Görüldüğü üzere bu sahnelerde ergenler birbirlerini rahatsız eden, zorbalayan eylemleri sosyal medya aracılığıyla da gerçekleştirmektedirler.

Dizideki zorbalık türlerinden biri olarak fiziksel zorbalık davranışı da görülmektedir. Örneğin polisin kapalı devre kameralardan elde ettiği görüntülere göre Jamie, Katie’yi akşam saatlerinde gizlice takip etmekte ve bunun üzerine ikisi otoparkta tartışmaya ve itişmeye başlamaktadır. Bu tartışma sonucunda Jamie, Katie’yi bıçaklayarak ölümüne sebep olmaktadır. Dizide geçen başka bir fiziksel zorbalık örneği ise okul ortamında bulunan çocukların dedektifin (Bay Bascombe) oğlunun (Adam, 12-14 yaşlarında) yemekhanede tabağına ve onun üzerine çöp atmaları, onu tehdit ederek zorla para istemeleri ve onu tartaklamaları yer almaktadır.

3.2. Zorbalığın Sonuçları

Dizide zorbalık eylemlerinin mağdurlar ve failer üzerindeki etkilerini açıklayabilmek için bu tema oluşturulmuştur. Zorbalık davranışlarıyla ilgili hem fail hem de mağdur olan Jamie, kendisine yönelik olumsuz düşünceler içerisinde. Örneğin kendisinin çirkin olduğu ve çevresindekilerce beğenilmediği kanaatinde. Ayrıca suçu tespit edildiği için de korku ve endişe duymaktadır. Bunların yansıtıldığı sahneler, zorbalık davranışının bireydeki psikolojik etkilerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte dizide depresyon, kaygı, korku, utanç gibi duygusal tepkilerin zorba veya mağdur rolündeki diğer karakterler tarafından da sergilendiği görülmektedir.

Dizide zorbalığın sonuçlarından olarak intikam ve şiddet döngüsünün nasıl işlediğine dair sahneler de yer almaktadır. Bu sahnelerde mağdurun zamanla saldırganlık göstermeye başladığı ve intikam dürtüsüyle eyleme geçerek şiddet uyguladığı görülmektedir. Örneğin psikolog Briony ve Jamie arasında geçen konuşmalardan Jamie ve yakın arkadaşlarının okul ortamında ve sosyal medyada diğer çocuklar tarafından fiziksel ve sözel olarak zorbalığa maruz bırakıldıkları anlaşılmaktadır. Bu konuşmalar sürecinde Katie’nin de

benzer biçimde sosyal medya aracılığıyla zorbalığa uğradığı görülmektedir. Jamie de Katie'nin bu olayın ardından zayıf hissedeceğini düşündüğünü ve kendisini de zayıf olarak gördüğü için eşit konuma geldiklerini düşünmektedir. Bundan dolayı Jamie, Katie'ye birlikte fuara gitmeyi teklif etmektedir fakat Katie tarafından küçümsenerek reddedilmektedir. Ardından Jamie'nin Katie'yi sosyal medyadan gönderilere etiketleyici ve hedef gösterici yorumlar yazmak gibi zorbalama olayları devam etmektedir. Bu süreçte Jamie'nin Katie'yi korkutmak ve ondan intikam almak için ona zarar verdiği açığa çıkmaktadır.

Zorbalığı fail ya da mağdur olarak deneyimleyenler bunun bir sonucu olarak farklı biçimlerde sosyal izolasyon davranışları sergilemektedir. Dizide çeşitli sahnelerde zorbalanan ergenlerin yalnızlaştığı, okula gitmek istemediği, arkadaşlarıyla etkileşimi sınırlandırdığı görülmektedir. Örneğin ilk bölümden itibaren Adam'ın okula gitmemek için zaman zaman bahaneler ürettiği ve devamsızlık yaptığı, arkadaşlarıyla iletişiminin zayıf olduğu izlenmektedir. Benzer biçimde Jamie'nin işlediği suç sonrası arkadaşları tarafından dışlanması ve damgalanması, bireylerin zorbalık olayı sonrası nasıl etiketlendiğini ve yalnızlaştırıldığını göstermektedir.

Okul çağındaki çocuklarda zorbalık davranışlarına maruz kalmak ya da zorbalık yapmak akademik başarının düşmesine de sebep olmaktadır. Örneğin, ilk bölümde Jamie'nin polis sorgusu sırasında okul hayatına dair de bilgiler verilmektedir; öğretmenlerinden alınan bilgilere göre aslında başarılı bir çocuk olan Jamie'nin son bir yıldır davranış sorunları olduğu ve okul başarısının düşmeye başladığı ortaya çıkmaktadır.

3.3. Sosyal Medyanın Rolü

Dizinin de merkezinde yer alan sosyal medyanın ergenlerin zorbalık sürecinde nasıl bir işlev üstlendiği bu tema altında analiz edilmektedir. Sosyal medya aracılığıyla zorbalığın hızla yayılması, sosyal medyanın kullanıcılara anonimlik sağlaması ve bunun güç algısını oluşturması önemli işlevlerdir ve dizide çeşitli sahnelerde örneklendirilmektedir. Jamie'nin okulundan iki kızın çıplak fotoğraflarının dijital ortamda izinsiz yayılması ve neredeyse tüm okul arkadaşlarının bundan haberdar olması sosyal medyanın zorbalık davranışlarının yayılmasındaki işlevine örnektir. Yine farklı sahnelerde işlenen, Jamie'nin çevrim içi platformlarda sergilediği davranışlar (yaptığı paylaşım-

lar ve başkalarının gönderilerine yazdığı yorumlar), anonimlik ve sanal ortamın bireylere nasıl bir güç hissi verebileceğini ve bu durumun saldırgan davranışları nasıl teşvik edebileceğini göstermektedir.

Sosyal medyanın ergenlerin zorbalık davranışları üzerindeki bir diğer önemli işlevi taklit ve sosyal baskı oluşturulmasına olanak sunmasıdır. Dizide karakterlerin başkalarını sosyal medya aracılığıyla öğrenerek taklit edebildiği (başka bir karakter özelliğine sahipmiş gibi davranmak) veya zorbalık yapmak için grup baskısına boyun eğdiği de yer almaktadır. Örneğin psikolog Briony ve Jamie arasında geçen konuşmalardan, Jamie’nin sosyal medya ve akranları aracılığıyla şiddete meyilli bir erkeklik anlayışı geliştirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum arka planda, sosyal medya ortamlarında genç erkekler arasında yaygınlaşan “erkeklığın kanıtlanması” baskısıyla ilişkilidir. Jamie, sanal ortamda beğeni kazanmak, güçlü görünmek ve grubun onayını almak için gerçekte olmadığı bir kimliği benimsemekte; bu da zorbalık içeren davranışları hem içselleştirmesine hem de yeniden üretmesine zemin hazırlamaktadır.

3.4. Aile İletişiminin Etkisi

Dizide ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkisinin zorbalık sürecine olan etkisini analiz edebilmek amacıyla bu tema oluşturulmuştur. Dizide yer verilen ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde ihmal ve iletişimsizlik, kontrol ve baskı kategorileri ön plana çıkmaktadır. Bunlara ek olarak destekleyici aile dinamikleri de gösterilmektedir.

Ebeveynlerin çocuklarının zorbalığa maruz kaldığını veya zorbalık yaptığını fark etmemesi durumu aile iletişimi bakımından sarsıcı bir geçektir. Örneğin sahnelerden birinde Jamie’nin ebeveynleri arasında geçen konuşmalardan, çocuklarına yönelik ilgili ve yönlendirici olmakla birlikte kontrol edici ve mükemmeliyetçi davranışlar sergiledikleri anlaşılmaktadır. Fakat bununla birlikte Jamie’nin bilgisayar sahibi olduktan sonra odasına kapandığının ve aile üyeleriyle iletişiminin azaldığının farkındadırlar. Bu durum, Jamie’nin kendi duygularını bastırmasına, sürekli olarak onay arayışına yönelmesine ve sosyal ilişkilerde güç kazanmak adına zorlayıcı ya da saldırgan davranışlar geliştirmesine zemin hazırlamaktadır. Aile içindeki aşırı kontrol ve beklenti baskısı, bireyin dış dünyada kendini kabul ettirme çabasını radikal ve riskli biçimlerde ortaya koymasına neden olabilmektedir.

Başka bir sahnede okul ortamında zaman zaman arkadaşları tarafından çeşitli biçimlerde zorbalanan Adam ve babası dedektif Bascombe arasında geçen diyaloglardan, baba ve oğul arasındaki iletişimin güçlü olmadığı anlaşılmaktadır. Cinayetle ilgili delil toplamak için okul ortamında yaptığı araştırma sürecinde oğluya ve onun sınıf arkadaşlarıyla da konuşan Bascombe, oğlunun arkadaşlarıyla olan ilişkilerine hâkim olmamakla birlikte, ergenlerin kendi aralarında geliştirdikleri çevrim içi alt dili ve oğlunun daha önce zorbalığa uğrayıp uğramadığını bilmediğini fark etmektedir.

Bunlara rağmen bazı sahneler de destekleyici aile tutumlarının çocukları ile kurulan güven ilişkisini nasıl pekiştirdiğini göstermektedir. Örneğin Jamie'nin ailesinin çocuklarının cinayetle suçlanıyor olması durumunu şaşkınlıkla karşıladıkları ve Jamie'nin böyle bir davranışı kesinlikle yapmayacağı düşüncesinden hareketle onu sonuna kadar savunma sahneleri yer almaktadır. Bu örnek, destekleyici aile tutumunun önemini gösterse de dizinin ilerleyişinden anlaşıldığı üzere, aile içi iletişimin duygusal boyutta kalması, çocuğun dijital yaşamındaki riskleri fark etmede yeterli olmamaktadır. Aile içindeki empati ve güven, zorbalıkla baş etmede önemli bir kaynak olsa da etkili bir koruma ancak bu ilişkinin dijital farkındalıkla da desteklenmesiyle mümkün görünmektedir.

3.5. Fail, Mağdur ve Tanık Dinamikleri

Bu tema zorbalıkla çeşitli rollerle ilişen bireylerin durumlarını analiz etmek için oluşturulmuştur. Failin psikolojik motivasyonu, mağdurun direnç göstermesi, zorbalığa tanık olanların tutumları bu temanın analizini destekleyen kategorilerdir.

Dizinin başkarakterinin fail olmasının ardındaki psikolojik motivasyonu Jamie'nin psikolog ile konuşurken Katie tarafından beğenilme beklentisinin olduğunu açıkladığı sahnelerinden anlaşılmaktadır. Katie'nin onu reddetmesi hatta onu hem okulda hem sosyal medyada çeşitli söylemlerle zorbalaması Jamie'yi hırslandırmaktadır. Bu durum, Jamie'nin değer görme ve kabul edilme arzusu ile aşağılanma deneyimi arasındaki çatışmanın, onun saldırganlık potansiyelini tetiklediğini göstermektedir. Sosyal medya aracılığıyla maruz kaldığı dışlanma ve alay, Jamie'nin bastırıldığı öfke duygusunu körüklemektedir; bu da onun fail kimliğine yönelmesine zemin hazırlamaktadır. Böylece psikolojik kırılmalar, dışlayıcı sosyal deneyimlerle birleşerek şiddetin gerekçelendirildiği bir iç dünya yaratmaktadır.

Başka bir sahnede mağdur karakterinin zorbalığa karşı geliştirdiği savunma mekanizmaları (kaçma, karşılık verme, yetişkinlerden yardım isteme vb.) örneklendirilmektedir. Sosyal medyada “inel” diye etiketlenerek zorbalanan Jamie, kendisiyle benzer biçimde siber zorbalığa uğrayan Katie’nin zayıf anını kollayarak, aynı zorbalığı ona yaparak karşılık vermektedir. Bu durum, Jamie’nin doğrudan kaçınma ya da yardım isteme gibi pasif savunma stratejileri yerine, kendini koruma adına saldırganlığı tercih ettiğini ve mağdur konumundan fail pozisyonuna geçiş yaptığını göstermektedir.

Dizideki zorbalık eylemlerine tanık olanların ise zorbalık karşısında sergiledikleri normalleştirici, mücadele edici, umursamaz vb. tutumları ise Jamie’nin okuluna cinayetle ilgili delil toplamaya gelen dedektifler tarafından, öğrencilerin zorbalık olaylarını normalleştirdiklerinin anlaşılması sahneleleriyle örneklendirilmektedir. Gerek sosyal medyada gerek okul ortamında öğrencilerin birbirlerine yönelik zorbalama davranışları, oldukça sıradan ve eğlence aracı olarak karşılanmaktadır. Örneğin Katie’nin ölümünden Jamie’nin sorumlu olduğunu öğrenen sınıf arkadaşlarının, bu trajik olayı ciddiyetle ve korkuyla karşılamaları beklenirken, kendi aralarında alaycı tavırlarla ve kahkahalarla duruma tepki verdikleri izlenmektedir.

Bu durumdan daha da ilginç olanı ise Jamie’nin okulundaki öğretmenlerin ve okuldaki diğer personellerin de öğrencilerin birbirlerine yönelik zorbalık davranışlarını normalleştirmeleri ve bu davranışlara kayıtsız kalmalarıdır. Örneğin Adam (dedektifin oğlu) okul yemekhanesinde diğer öğrenciler tarafından para vermesi için tehdit edilirken o sırada oradan geçen bir öğretmen sözlü olarak öğrencileri basitçe uyarak ilerlemektedir. Nitekim dizide sahnelenen olaylardan hareketle burada öğretmenlerin kendi aralarındaki konuşmalardan okuldaki zorbalık eylemlerinden bıktıkları ve çözüm üretmek konusunda motivasyona sahip olmadıkları, idari olanaklarının da yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Başka bir sahnede, dedektif Bascombe’un oğlu Adam ile yaptığı okul konuşmasında, Adam kendisinin akran zorbalığına uğradığını ima ederek ve babasına olayların sosyal medya üzerinden anlaşılabilceğini söylemektedir. Instagram’daki yorumlar ve kullanılan alt kültür dili (emojiler, semboller, kelimeler) üzerinden Katie’nin Jamie’yi zorbaladığını açıklamaktadır. Babası bu dili anlamakta zorlanmakta ama daha sonra bunun ciddi bir zorbalık olduğunu görmektedir. Ardından durumu öğretmen Fenumore’a ve diğer

dedektif Frank'a bildirerek, Katie'nin aslında Jamie'ye siber zorbalık yaptığını belirtmektedir. Bunun üzerine öğrencilerle herkesten daha fazla zaman geçiren öğretmen de gençler arasındaki dijital iletişimi tam anlamadığını fark etmektedir. Görüldüğü üzere zorbalığın tanığı konumunda olan yetişkinler, sosyal medya üzerinden yapılan akran zorbalığının ve çevrim içi alt kültürlerin gençler üzerindeki etkilerini anlama konusunda zaman zaman yetersiz kalmaktadırlar.

4. Tartışma

Bu bölümde, Adolescence dizisine yönelik içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular, sosyolojik bir bakış açısıyla ve güncel literatür ışığında değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında belirlenen temalar aracılığıyla, dijital çağda sosyal medya kullanımının akran zorbalığı üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak ele alınmakta; bireysel davranış örüntülerinin ötesinde, aile, okul ve çevrim içi topluluklar gibi sosyal bağlamların zorbalık pratiklerini nasıl şekillendirdiği tartışılmaktadır. Ayrıca, zorbalık rollerinin (fail, mağdur, tanık) dijital ortamda giderek akışkan hâle gelmesi, bu çalışmanın özgün katkılarından biri olarak tartışma sürecinin merkezinde yer almaktadır.

Bulgular, Adolescence dizisinde akran zorbalığının farklı biçimlerde tekrar eden bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle siber zorbalık örnekleri, sosyal medyanın gençler arasındaki etkileşimleri nasıl dönüştürdüğünü ve geleneksel zorbalık biçimlerini dijital ortama nasıl taşıdığını literatürdeki benzer çalışmalarla da uyumlu biçimde gözler önüne sermektedir (Erdur Baker ve Kavşut, 2007; Bayar ve Uçanok, 2012; Kocaşahan, 2012; Çelen vd., 2020; Oğuz Özgür ve Özkul, 2022; Mutlu Yılmaz ve Bahar, 2024). Bu bulgular, kimi araştırmacıların (Tokunaga 2010; Kowalski vd., 2014), dijital ortamdaki zorbalık biçimlerinin görünürlüğünü artırdığı, ancak aynı zamanda fail-mağdur rollerini belirsizleştirdiği yönündeki görüşleriyle de örtüşmektedir.

Dizide yer alan sahneler, özellikle sosyal medya üzerinden yapılan damgalama ve ifşa eylemleri ile siber zorbalığın yalnızca çevrim içi tacizle sınırlı kalmadığını; utandırma, teşhir ve dijital dışlama gibi çok katmanlı formlar aldığını göstermektedir (Vogels, 2022; Spadina ve Ljubic, 2023). Jamie'nin sosyal medya paylaşımlarına yapılan sert yorumlar, Katie'nin çıplak görüntülerinin yayılması gibi sahneler, ergenlerin çevrim içi ortamda maruz kal-

dıkları veya uyguladıkları zorbalıkların sadece bireysel bir mesele değil, aynı zamanda bir toplumsal iletişim biçimi hâline geldiğini göstermektedir (Alim, 2016; Glomb ve Liao, 2003).

Sözel ve fiziksel zorbalık örnekleri de dizide önemli yer tutmaktadır. Özellikle okul ortamında arkadaşlar arasında, hatta öğrencilerin öğretmenlere karşı kullandıkları küçümseyici dil, güç ilişkilerinin ve hiyerarşik yapıların akran grubu içinde nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir. Sözel şiddetin normalleşmesi, öğrencilerin hem eğlence aracı hem de sosyal kontrol mekanizması olarak zorbalığı kullanmaları, Olweus (1993)’un zorbalığa ilişkin “tekrarlayan ve kasıtlı zarara yol açma” tanımıyla doğrudan örtüşmektedir. Bu bağlamda dizi, zorbalık türlerinin yalnızca bireysel eğilimlerden değil, sosyal medyanın ve okul ortamındaki iletişim dinamiklerinin şekillendirdiği geniş bir kültürel zeminden beslendiğini göstermektedir (Livingstone ve Smith, 2014; Kowalski vd., 2014).

Dizideki göstergeler, sosyal medyanın yalnızca bir iletişim ve eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda zorbalığın üretildiği, yayıldığı ve görünmezleştiği bir alan olarak işlev gördüğünü göstermektedir (Yu vd., 2024). Jamie’nin ve arkadaşlarının sosyal medya paylaşımları, yorumlar üzerinden etiketlenmeleri, çeşitli dışlayıcı kavramlarla damgalanmaları, sosyal medyanın gençler arasında alternatif bir şiddet ve güç dili inşa ettiğini ortaya koymaktadır (Mengü ve Mengü, 2015; Zorlu, 2016; Molnar, 2022; Al-Tamimi, 2022).

Bu bağlamda sosyal medyanın genişleyen işlevi, Michel Foucault’un (2020) panoptikon kavramıyla ilişkilendirilerek açıklanabilir. Dizideki karakterler, çevrim içi platformlarda sürekli olarak birbirlerini gözetleme ve yargılama pozisyonundadır. Bu gözetim hâli, bireylerin davranışlarını sansürlemesine neden olmak bir yana, kimi zaman zorbalığın araçsallaştığı gösteri kültürünün bir parçasına dönüşmektedir (Papacharissi, 2010). Özellikle Jamie’nin sosyal medya üzerinden hedef gösterilmesi, kullanılan emojilerin bir anlam taşıması ya da yorumlardaki metaforik dil, bu gözetimin nasıl bir sosyal denetim aracına dönüştüğünü göstermektedir.

Ayrıca sosyal medya, yalnızca görünürlük sağlayan bir mecra değil; zorbalığın hızını ve etkisini artıran bir katalizör olarak da işlev görmektedir (Yemen, 2021). Katie’nin özel görüntülerinin izinsiz paylaşılması, dedikoduların sosyal medya aracılığıyla hızla yayılması gibi olaylar, Boyd (2014) ve Livin-

gstone (2012)'un gençlerin dijital ortamda karşılaştığı riskler üzerine yaptığı çalışmaları destekler niteliktedir. Bu araştırmalarda, gençlerin sosyal medyada benlik sunumları ve akran ilişkileri sırasında mahremiyetin giderek silikleştiği, zorbalığın kolayca çoğaltılabildiği vurgulanmaktadır.

Bir diğer önemli boyut ise dizideki karakterlerin sosyal medya etkileşimlerinde “anonimlik ve güç algısı” ile hareket etmeleridir. Jamie'nin çevrim içi ortamdaki davranışları, bireyin sanal ortamda gerçek kimliğinden uzaklaşarak daha saldırgan bir karaktere bürünebileceğini göstermektedir. Bu durum, dijital ortamların bireylere fiziksel dünyada sahip olmadıkları bir güç ve özgürlük hissi kazandırdığına ilişkin literatürle örtüşmektedir (Suler, 2004; Tokgöz Bakıroğlu, 2013; Kaymaz ve Aytaç, 2024).

Dizideki karakterler arasında “maskülenlik”, “menosfer”, “dışlama” gibi sosyal medya diliyle örülmüş sembollerin yeniden üretildiği ve gençler arasında şiddete meyilli erkeklik anlayışlarının da yaygınlaştığı görülmektedir. Bu tür söylemlerin, bireyler arasında cinsiyet temelli güç ilişkilerini beslediği ve zorbalık için zemin oluşturduğu açıktır (Farrell vd., 2019; Baker ve Blumberg, 2024). Tüm bunlar, sosyal medyanın gençlerin dünyasında sadece bir sosyalleşme aracı değil; aynı zamanda zorbalığın yeniden üretildiği, güç ilişkilerinin kurulduğu ve duygusal şiddetin görünmezleştirildiği bir alan olduğunu ortaya koymaktadır (Jane, 2017; Malkoç, 2018).

Ulaşılan bulgular, ailelerin dijital çağda çocuklarının yaşadığı zorbalık deneyimlerinden büyük ölçüde habersiz olduklarını ve ebeveynlik rollerinin dönüşümüne yeterince uyum sağlayamadıklarını göstermektedir (Soldatova ve Rasskazova, 2016; Sasson ve Mesch, 2016; Sasson vd., 2023). Jamie'nin ailesi özelinde görüldüğü üzere, çocuk evde, fiziksel olarak “güvende” görünse de dijital alanda maruz kaldığı şiddet ve dışlanma, ebeveynler tarafından fark edilememektedir. Jamie'nin odasında saatler geçirmesi, bilgisayar başında olması ebeveynlerce “tehlikesiz” olarak yorumlanmakta, ancak bu aslında çocuğun izole olduğu, kontrolsüz bir dijital alanda zorbalıkla temas ettiği bir sürece işaret etmektedir. Bu durum, Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Kuramı (1979) ile de ilişkilendirilebilir. Aile, çocuğun gelişimini etkileyen mikrosistem içerisinde en etkili çevrelerden biridir. Ancak dizide aile içi mikro etkileşimin zayıflığı, çocuğun davranışları üzerindeki koruyucu etkiyi sınırlandırmaktadır. Özellikle dördüncü bölümde Jamie'nin ebeveynlerinin, çocuklarının bilgisayarla ne yaptığını bilmedikleri yönündeki ifadeleri, di-

jital ebeveynliğin eksikliğini göstermektedir. Literatürdeki benzer konulu çalışmalara göre çocukların dijital ortamdaki güvenlikleri için ebeveynlerin dijital yeterlilikleri önemli görülmektedir (Pekyürek, 2022; Tiryaki, 2023).

Benzer şekilde, dedektif Bascombe’un kendi oğluyla kurduğu iletişimdeki kopukluk da dikkat çekicidir. Oğlunun sosyal çevresini, zorbalık deneyimlerini veya dijital platformlardaki etkileşimlerini bilmemesi, ebeveynlerin dijital alanda çocuklarıyla ilgili sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getiremediklerini göstermektedir (Elsaesser vd., 2017). Livingstone ve Helsper (2008) da ailelerin çoğu zaman çocuklarının internet üzerindeki deneyimlerini anlama, yönlendirme ve sınırlandırma konusunda yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Ebeveynler çocuklarının çevrim içi deneyimlerini düzenlemek için çeşitli stratejiler benimsemekle birlikte bu stratejiler pek de etkili olmamaktadır.

Dizide ebeveynlerin çocuklarına yönelik beklentileriyle gerçeklik arasındaki uyumsuzluk da önemli bir tartışma alanı sunmaktadır. Jamie’nin babasının mükemmeliyetçi ve kontrolcü tavırları, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını geri plana itmektedir. Babasının kendi ideallerine göre Jamie’yi yönlendirmesi, çocuğun kendi benliğini ifade etme imkânını sınırlamakta ve içsel baskı biriktirmesine neden olmaktadır. Bu durum, zorbalıkla karşılaşan bireyin, yaşadığı duygusal çatışmayı açıkça paylaşamaması ve yalnızlaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Araştırmalar, ebeveynlerin aşırı kontrolcü ve baskıcı tutumlarının, ergenlerin depresyon ve anksiyete düzeylerini artırarak, onların duygusal ifadelerini kısıtladığını ve sosyal izolasyona yol açtığını göstermektedir (Cui vd., 2014; Chyung vd., 2021). Ayrıca, ebeveyn-çocuk arasındaki çatışmaların, ergenlerin problemleri davranışlar sergilemesine ve akran zorbalığına maruz kalma riskinin artmasına neden olmaktadır (Liang vd., 2023).

Dizide ebeveynlerin çocuklarını savunma ve koruma eğilimleri de vurgulanmaktadır. Özellikle Jamie’nin babasının, oğlunun suçsuz olduğuna olan inancı ve duygusal tepkileri, ebeveynlerin çocuklarına karşı besledikleri güveni ve bağlılığı göstermektedir. Ancak bu bağlılık, dijital çağda çocukların psikolojik ve sosyal durumlarını anlamak için tek başına yeterli olmamaktadır. Nitekim araştırmalar, duygusal bağlılığın güçlü olmasının, ebeveynin çocuğun dijital dünyasındaki deneyimlerini anlamadığı takdirde yeterli bir koruma sağlamadığını belirtmektedir (Kopuz vd., 2022; Söğütöller ve Başer, 2023).

Dizide aileler, çocuklarının sosyal medya kullanımı ve zorbalık deneyimlerine dair ya duyarsız ya da etkisiz müdahaleci roller üstlenmektedir. Bu durum, ebeveynliğin artık sadece fiziksel dünyaya değil, dijital ortama da uzanması gerektiğini; aksi takdirde çocuğun potansiyel sosyal ve psikolojik risklere açık hâle gelebileceğini göstermektedir.

Önemli bulgulardan biri de geleneksel olarak keskin şekilde ayrılan “zorbalık yapan-fail”, “zorbalığa uğrayan-mağdur” ve “tanık” rollerinin, dijital çağın karmaşık sosyal yapısında iç içe geçtiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Jamie karakteri bu çoklu kimliği temsil eder niteliktedir. Dizide hem siber ve sözel zorbalığın mağduru hem de fiziksel zorbalığın faili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Sherin Bauman’ın (2013) siber zorbalık literatürüne kazandırdığı “akışkan roller” yaklaşımı ile doğrudan ilişkilidir. Bauman, dijital ortamların bireylerin farklı anlarda hem fail hem mağdur hem de tanık olabileceği esnek roller sunduğunu belirtir. Jamie’nin Katie tarafından aşağılanması, sosyal medyada “incel” olarak etiketlenmesi hem duygusal hem sosyal olarak örselenmesine neden olurken; bu süreç aynı zamanda onun şiddete yönelmesini ve faile dönüşmesini tetiklemektedir. Bu dönüşüm, zorbalık döngüsünün nasıl içselleştirildiğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Zorbalıkla baş etmede yeterli duygusal destek ve yönlendirme alamayan bireylerin, şiddeti bir savunma biçimine dönüştürmesi, özellikle ergenlik döneminde sıkça rastlanan kırılğanlıkların bir sonucudur (Tian vd., 2019; Qian vd., 2022).

Öte yandan dizide tanık olan bireylerin (öğrenciler, öğretmenler ve ebeveynler) pasifliği dikkat çekicidir. Zorbalığa doğrudan müdahale etmeyen ya da bu davranışları “ergenlik normalleri” içinde değerlendiren tanıkların bu tutumu, “seyirci etkisi” (bystander effect) kavramıyla uyumludur (Latané ve Darley, 1970). Öğrencilerin alaycı tepkileri, zorbalığı destekleyen kahkahalar veya öğretmenlerin duyarsızlığı, bu tür şiddet biçimlerinin nasıl toplumsal olarak meşrulaştırıldığını ve sıradanlaştığını gözler önüne sermektedir (Ahn, Rodkin ve Gest, 2013). Ayrıca ergenlerin anlam dünyasının, yetişkinler tarafından yeterince anlaşılamadığı da dizide sıkça vurgulanmaktadır. Adam’ın babasına, sosyal medyada kullanılan sembollerin anlamlarını açıklaması ve bu dijital alt kültürün, zorbalığın araçsallaştırıldığı bir iletişim koduna dönüştüğünü göstermesi oldukça çarpıcıdır. Bu durum, çocuklar arasında kurulan dijital iletişim biçimlerinin yalnızca dilsel değil, aynı zamanda ideolojik

anlamlar taşıdığını göstermektedir. Bu tür dijital alt kültürler, gençler arasında cinsiyetçi ve baskıcı zihniyetlerin yayılmasına zemin hazırlayarak, çevrim içi zorbalığın artmasına yol açmaktadır (Harper, 2017; Guerra, 2020).

Sonuç olarak, dizide fail, mağdur ve tanık rollerinin hem birbirine geçtiği hem de birbirini etkilediği çok katmanlı bir yapı dikkat çekmektedir. Bu yapının doğru analiz edilebilmesi, yalnızca bireysel davranışların değil, toplumsal kültürün ve dijital etkileşimin bir bütün olarak değerlendirilmesini gerektirir.

5. Sonuç

Bu çalışma, dijital çağın ergenlerinin gündelik yaşamlarında ve sosyal medya aracılığıyla maruz kaldığı ya da uyguladığı zorbalık biçimlerini görsel bir anlatı olan Adolescence dizisi üzerinden inceleyerek literatüre çok boyutlu ve eleştirel bir katkı sunmaktadır. İçerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilen bu çözümleme hem medya temsillerinin sosyolojik analizine katkı sağlamakta hem de sosyal medya ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi kültürel kodlar ve gündelik yaşamdaki dönüşümler çerçevesinde yeniden değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Çalışmanın temel katkılarından biri, dijital iletişim ortamlarında fail, mağdur ve tanık rollerinin sabit değil; dinamik ve iç içe geçmiş biçimlerde yeniden üretildiğini göstermesidir. Genç bireylerin çevrim içi etkileşimlerinde rol geçişlerinin ne kadar akışkan olduğunu ortaya koyması, geleneksel zorbalık literatürünü sorgulayan özgün bir bakış açısı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal medya dili, emojiler ve semboller aracılığıyla inşa edilen alternatif şiddet biçimleri ile “görünmeyen zorbalık” olgusuna dikkat çekilmesi, özellikle sosyoloji ve medya çalışmaları alanlarında hâlâ sınırlı yer bulan bir meseleye odaklanması açısından önemlidir.

Çalışmanın bir diğer önemli katkısı, aile ve okul bağlamlarının siber zorbalıkla mücadeledeki rollerine dikkat çekerek, ebeveynlerin ve eğitimcilerin bu mücadelede nasıl yetersiz kaldığını açık bir şekilde ortaya koymasıdır. Ebeveynlerin dijital ebeveynlik becerilerinin sınırlılığı, eğitimcilerin müdahale etmedeki yetersizliği ve tanık bireylerin duyarsızlığı; sosyal çevrenin ergen birey üzerindeki etkisini yeniden tartışmaya açmaktadır.

Bu yönüyle çalışma, yalnızca akademik alana değil; aynı zamanda eğitimciler, aileler ve politika yapıcılar için de çeşitli pratik çıkarımlar sunmaktadır. Erken yaşta dijital medya okuryazarlığını geliştirmeye yönelik eğitim programlarının yaygınlaştırılması, ebeveynlerin dijital dünyaya dair farkındalıklerinin artırılması ve aile içi iletişim becerilerini destekleyen sosyal politikaların oluşturulması önemli görülmektedir. Ayrıca okullarda akran zorbalığına karşı bütüncül ve önleyici müdahale stratejilerinin geliştirilmesi elzemdir.

Gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik olarak; farklı yaş gruplarını, cinsiyetleri veya kültürel bağlamları karşılaştıran medya içerik analizleri yapılabilir. Ayrıca gençlerin sosyal medya deneyimleri ile zorbalık pratikleri arasındaki ilişki, kapsamlı nitel ve nicel araştırmalarla ampirik olarak test edilebilir. Eğitimcilerin ve ailelerin akran zorbalığı, siber zorbalık gibi konularda bilgi ve farkındalık düzeylerini ölçen çalışmalar ise bu alandaki uygulamalı bilgi birikimine önemli katkılar sunacaktır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %50 (1. Yazar), %50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- Ahn, H. J., Rodkin, P. C., & Gest, S. (2013). Teacher-Student Agreement on "Bullies and Kids They Pick On" in Elementary School Classrooms: Gender and Grade Differences. *Theory Into Practice*, 52(4), 257-263. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.829728>
- Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, 1(1), 64-84.
- Albdour, M., Hong, J. S., Lewin, L., & Yarandi, H. (2019). The impact of cyberbullying on physical and psychological health of Arab American adolescents. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 21, 706-715. <https://doi.org/10.1007/s10903-018-00850-w>
- Alim, S. (2016). Cyberbullying in the world of teenagers and social media: A literature review. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 6(2), 68-95. <https://doi.org/10.4018/IJCBPL.2016040105>

- Al-Tamimi, J. (2022). Language of Violence in Social Media: A Linguistic Cognitive Study. *Journal of Language Teaching & Research*, 13(2), 338-349. <https://doi.org/10.17507/jltr.1302.14>
- Baker, J., & Blumberg, F. C. (2024). Manfluencers and young men’s misogynistic attitudes: The role of social media use and online communities. *Sex Roles*, 90(5-6), 311-324. <https://doi.org/10.1007/s11199-024-01538-2>
- Baştürk Akca, E., Sayımer, İ., Balaban Salı, J., & Ergün Başak, B. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalarındaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 17-30.
- Baştürk Akca, E. & Sayımer, İ. (2017). Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: Mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 1-19. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2017.5.001.x>
- Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What Does Research Tell Us? *Theory Into Practice*, 52(4), 249-256. <https://doi.org/10.1080/00405841.2013.829727>
- Bayar, Y., & Uçanok, Z. (2012). Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: Genellenmiş akran algısının aracı rolü. *Turkish Journal of Psychology/Türk Psikoloji Dergisi*, 27(70), 101-114.
- Boyd, D. (2014). *It’s complicated: The social lives of networked teens*. Yale University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Chyung, Y. J., Lee, Y. A., Ahn, S. J., & Bang, H. S. (2021). Associations of Perceived Parental Psychological Control with Depression, Anxiety in Children and Adolescents: A Meta-Analysis. *Marriage & Family Review*, 58(2), 158–197. <https://doi.org/10.1080/01494929.2021.1941496>
- Craig, W., Boniel-Nissim, M., King, N., Walsh, S. D., Boer, M., Donnelly, P. D., ... & Pickett, W. (2020). Social media use and cyber-bullying: A cross-national analysis of young people in 42 countries. *Journal of Adolescent Health*, 66(6), 100-108. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.03.006>
- Cui, L., Morris, A. S., Criss, M. M., Houlberg, B. J., & Silk, J. S. (2014). Parental psychological control and adolescent adjustment: The role of adolescent emotion regulation. *Parenting*, 14(1), 47-67.
- Çelen, Ç. Çöp, E., Dinç, G. Ş., Hekim, Ö., Göker, Z. Sekmen, E. & Üneri, Öz. Ş. (2020). Çocuk psikiyatrisi polikliniğine başvuran ergenlerde akran zorbalığı ile siber zorbalık ve öfke ifade tarzlarının ilişkisi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 14, 108-118. <https://doi.org/10.12956/tjpd.2018.398>
- Elsaesser, C., Russell, B., Ohannessian, C. M., & Patton, D. (2017). Parenting in a digital age: A review of parents’ role in preventing adolescent cyberbullying. *Aggression and Violent Behavior*, 35, 62-72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.004>
- Erdur Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.

- Erdur-Baker, Ö. & Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Siber zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31–42.
- Farrell, T., Fernandez, M., Novotny, J., & Alani, H. (2019). Exploring misogyny across the manosphere in Reddit. *Proceedings of the 10th ACM Conference on Web Science*, 87-96. <https://doi.org/10.1145/3292522.3326045>
- Foucault, M. (2000). Hapishanenin doğuşu (M. Ali Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Giumetti, G. W., & Kowalski, R. M. (2022). Cyberbullying via social media and well-being. *Current Opinion in Psychology*, 45, 101314. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2022.101314>
- Glomb, T. M., & Liao, H. (2003). Interpersonal aggression in work groups: Social influence, reciprocal, and individual effects. *Academy of Management Journal*, 46(4), 486-496. <https://doi.org/10.5465/30040640>
- Guerra, P. (2020). Under-Connected: Youth Subcultures, Resistance and Sociability in the Internet Age. İçinde Gildart, K., vd. (Ed.) *Hebdige and Subculture in the Twenty-First Century*. Palgrave Studies in the History of Subcultures and Popular Music. (ss. 207-230). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-28475-6_10
- Han, F., & Demirtaş, H. (2020). Geleneksel veya siber zorbalığa maruz kalmanın okula yabancılaşmaya ilişkin etkileri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(3), 1136-1152. <https://doi.org/10.17679/inuefd.753122>
- Harper, M. G. (2017). The online culture of cyberbullying: Examining the cycle of subcultures through media constructions of cyberbullying as a deviant youth internet phenomenon. (Yayın No. 10268485). [Yükseklisans Tezi] Windsor Üniversitesi.
- Jane, E. A. (2017). *Misogyny online: A short (and brutish) history*. SAGE Publications.
- Kashy-Rosenbaum, G., & Aizenkot, D. (2020). Exposure to cyberbullying in WhatsApp classmates' groups and classroom climate as predictors of students' sense of belonging: A multi-level analysis of elementary, middle and high schools. *Children and Youth Services Review*, 108, 104614. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104614>
- Kaymaz, F., & Aytaç, Ö. (2024). Çocuk sosyalleşmesi ve internet. İçinde T. Erdoğan (Ed.), *Sosyolojide Güncel Araştırmalar*, (ss. 53-77). Livre de Lyon.
- Kocaşahan, N. (2012). Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık. (Yayın No. 31286797). [Yükseklisans Tezi] Balıkesir Üniversitesi.
- Kopuz, T., Turgut, Y. E. & Aktı Aslan, S. (2022). Dijital Ebeveynlik Tutumu ile Çocukların Güvenli İnternet Kullanımları Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42, 123-153. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111996>
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137. <https://doi.org/10.1037/a0035618>

- Latané, B., & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* Appleton Century Crofts.
- Li, Q. (2007) New bottle old wine :A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2005.10.005>
- Liang, C., Liu, J., Gao, Y. vd. (2023). Developmental Pathway from Childhood Abuse to Adolescent Peer Victimization: The Role of Rejection Sensitivity and Aggression. *J. Youth Adolescence*, 52, 2370–2383. <https://doi.org/10.1007/s10964-023-01833-3>
- Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52(4), 581–599. <https://doi.org/10.1080/08838150802437396>
- Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). Annual research review: Harms experienced by child users of online and mobile technologies: the nature, prevalence and management of sexual and aggressive risks in the digital age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635–654. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12197>
- Livingstone, S., Haddon, L., & Görzig, A. (2012). *Children, risk and safety on the internet: Research and policy challenges in comparative perspective*. Policy Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt9qgt5z>
- Malkoç, İ. B. (2018). *Siber kamusal alanda metalaşan kimlikler ve otosansür: Twitter örneği*. (Yayın No. 516238). [Yükseklisans Tezi] İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Mengü, M., & Mengü, S. (2015). Violence and social media. *Athens Journal of Mass Media and Communications*, 1(3), 211-228. <https://doi.org/10.30958/ajmmc.1-3-4>
- Mishna, F., Cook, C., Gadalla, T., Daciuk, J., & Solomon, S. (2010). Cyber bullying behaviors among middle and high school students. *American Journal of Orthopsychiatry*, 80(3), 362-374. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.2010.01040.x>
- Molnar, L. I. (2022). “I didn't have the language”: Young people learning to challenge gender-based violence through consumption of social media. *Youth*, 2(3), 318-338. <https://doi.org/10.3390/youth2030024>
- Mutlu Yılmaz, N., & Bahar, H. H. (2024). İlkokulda Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Turkish Journal of Primary Education*, 9(2), 102-120. <https://doi.org/10.52797/tujped.1528959>
- Oğuz Özgür, H., & Özkul, M. (2022). Risk toplumunda kuşakların yeni şiddet deneyimi: Dijital şiddet. *Turkish Studies*, 17(3), 551-568. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.62045>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/pits.10114>
- Papacharissi, Z. (2010). *A private sphere: Democracy in a digital age*. Polity Press.

- Patchin, j. W., & Hinduja, S. (2006) Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169. <https://doi.org/10.1177/1541204006286288>
- Pekyürek, M. F. (2022). Ebeveynlerin dijital ebeveynlik yeterliklerinin artırılmasına yönelik e-çeriklerin geliştirilmesi. (Yayın No. 31498074). [Yükseklisans Tezi] Bartın Üniversitesi.
- Qian, G., Wu, Y., Wang, W., Li, L., Hu, X., Li, R., ... & Dou, G. (2022). Parental psychological control and adolescent social problems: The mediating effect of emotion regulation. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 995211. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.995211>
- Sampasa-Kanyinga, H., & Hamilton, H. A. (2015). Use of social networking sites and risk of cyberbullying victimization: A population-level study of adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(12), 704-710. <https://doi.org/10.1089/cyber.2015.0145>
- Sasson, H., & Mesch, G. (2016). The Role of Parental Mediation and Peer Norms on the Likelihood of Cyberbullying. *The Journal of Genetic Psychology*, 178(1), 15-27. <https://doi.org/10.1080/00221325.2016.1195330>
- Sasson, H., Tur-Sinai, A., Dvir, K., Harel Fisch, Y. (2023). The Role of Parents and Peers in Cyberbullying Perpetration: Comparison among Arab and Jewish and Youth in Israel. *Child Indicators Research*, 16, 717-737. <https://doi.org/10.1007/s12187-022-09986-6>
- Shariatpanahi, G., Tahouri, K., Asadabadi, M., Moienafshar, A., Nazari, M., & Sayarifard, A. (2021). Cyberbullying and its contributing factors among Iranian adolescents. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction*, 10(3), e112178. <https://doi.org/10.5812/ijhrba.112178>
- Shariff, S. ve Gouin, R. (2006). Cyber-dilemmas: Gendered hierarchies, new technologies and cyber-safety in schools. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, 31(1), 27-37.
- Soldatova, G. U., & Rasskazova, E. I. (2016). Adolescent Safety on the Internet: Risks, Coping with Problems and Parental Mediation. *Russian Education & Society*, 58(2), 133-162. <https://doi.org/10.1080/10609393.2016.1214492>
- Söğütlüler, T., & Başer, E. (2023). Dijital Çağda Ebeveyn Olmak: Çocuk İzleyiciler ve Ekrandaki Şiddet Üzerine Bir Araştırma. *TRT Akademi*, 8(19), 814-845. <https://doi.org/10.37679/trta.1328304>
- Spadina, N., & Ljubic, S. (2023). Cyberbullying and digital exclusion as new forms of workplace mobbing. *Revija za evropsko pravo*, 25(2), 19-37. https://doi.org/10.56461/iup_rlr.2024.5.ch19
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 321-326. <https://doi.org/10.1089/1094931041291295>
- Tian, Y., Yu, C., Lin, S., Lu, J., Liu, Y., & Zhang, W. (2019). Parental psychological control and adolescent aggressive behavior: Deviant peer affiliation as a mediator and school connectedness as a moderator. *Frontiers in Psychology*, 10, 358. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00358>

- Tiryaki, S. (2023). Riskler ve Olanaklar Arasında Dijital Ebeveynlik: Bibliyometrik Bir Analiz. TRT Akademi, 8(19), 746-765. <https://doi.org/10.37679/trta.1324472>
- Tokgöz Bakıroğlu, C. T. (2013). Sosyalleşme ve kimlik inşası ekseninde sosyal paylaşım ağları. Akademik Bilişim, 13, 1047-1054.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. Computers in Human Behavior, 26(3), 277-287. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014>
- Tripathi, V. (2017). Youth Violence and Social Media. Journal of the Social Sciences, 52(1-3), 1-7.
- UNICEF (2025). Cyberbullying: What is it and how to stop it. (Erişim Tarihi: 10.05.2025). <https://www.unicef.org/stories/how-to-stop-cyberbullying>
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 188-201. <https://doi.org/10.21733/ibad.871703>
- Vogels, E. A. (2022). Teens and cyberbullying 2022. Pew Research Center. (Erişim Tarihi: 01.04.2025) <https://www.pewresearch.org/internet/2022/12/15/teens-and-cyberbullying-2022/>
- Yemen, S. (2021). Şiddetin sosyal medya üzerinden yayılması: Emine Bulut cinayeti. (Yayın No. 716568). [Yükseklisans Tezi] Sakarya Üniversitesi.
- Yu, S., Ab Hadi, B., & Izyandiyana, S. N. (2024). Analysis of the Dissemination Mechanism and Influence of School Factors and Cyberbullying among Youth in China in the Post-Epidemic Personal Media Era. Pakistan Journal of Life & Social Sciences, 22(1), 1-15. <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.1.001>
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. Humanities Sciences, 11(1), 13-32. <http://doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.1.4C0200>

İlkokul Dönemi Çocuğu Olan Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi

→ Özlem GÖZÜN KAHRAMAN*

→ Emrullah Can YAVUZ** → Songül DAKAK***

Öz

Bu araştırmada, çocuğu ilkökula devam eden anne babaların dijital ebeveynlik farkındalıklarının; ebeveynlerin çocukların dijital aktivitelerindeki rolüne, araştırmaya dâhil olan ebeveyne, dijital aktivitelere katılım durumuna, güvenlik filtresi kullanım durumuna, çocuk ve ebeveynlerin dijital aktivite sürelerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini çocuğu ilkökula (1-4. sınıf) devam eden 256 ebeveyn (152 anne, 104 baba) oluşturmuştur. Çalışmada veri toplama aracı olarak, Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (DEFÖ) ve araştırmacılar tarafından oluşturulan Genel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda annelerin dijital ebeveynlik farkındalıklarının babalardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Çocuğunun dijital aktivitelerine aktif katılım gösteren ve kontrol eden güvenlik filtresi kullanan ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocukların dijital aktivite süreleri ile ebeveynlerin dijital ihmal puanları; ebeveynlerin dijital aktivite süreleri ile de olumsuz model olma puanları arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu bulgular doğrultusunda anne ve babaların ilgi, rehberlik ve gözetiminin dijital ebeveynlik farkındalığını artırdığı söylenebilir. Çocukların dijital deneyimlerini yönetme konusunda özellikle babaların dijital ortamlarda uygun rol modeller oluşturmasının önemli olduğu vurgulanmalıdır. Hem çocuğun hem de ebeveynlerin dijital aktivite süresinin artmasının dijital ebeveynliği olumsuz yönde etkileyeceği dikkate alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Ebeveynlik, İlkokul Dönemi, Çocuk, Dijital Aktivite, Anne-Baba

*Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Karabük, Türkiye

E-mail: okahraman@karabuk.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2767-0592

**Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, Kırklareli, Türkiye

E-mail: ecanyavuz@gmail.com

ORCID: 0000-0001-8243-5478

***Araştırmacı, Karabük, Türkiye

E-mail: songuldakak@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3560-2357

Gözüin Kahraman, Ö., Yavuz, E. C., & Dakak, S. (2025). İlkokul Dönemi Çocuğu Olan Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. TRT Akademi, 10(24), 472-493. <https://doi.org/10.37679/trta.1663212>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 22.03.2025 Revize Tarihi: 22.04.2025 Kabul Tarihi: 22.05.2025

DOI: 10.37679/trta.1663212

Investigation of Digital Parenting Awareness Levels of Parents with Primary School Children

→ Özlem GÖZÜN KAHRAMAN

→ Emrullah Can YAVUZ → Songül DAKAK

Abstract

In this study, the digital parenting awareness of 256 parents (152 mothers, 104 fathers) with primary school children (grades 1–4) was examined. The Digital Parenting Awareness Scale and a General Information Form were used to assess how parents' roles, participation in digital activities, use of security filters, and time spent online influenced awareness. Results indicated that mothers scored higher than fathers, and that parents actively engaged in children's digital pursuits and employing security filters displayed higher awareness. Moreover, there was a moderate link between children's digital activity duration and parents' digital neglect scores, as well as between parents' own digital activity time and negative modeling scores. These findings highlight the importance of parental guidance and supervision in fostering digital parenting awareness. In particular, mothers and fathers who show greater involvement and monitoring in their children's online experiences demonstrate stronger digital parenting capabilities. In line with these findings, it can be said that the interest, guidance and supervision of mothers and fathers increase digital parenting awareness. It should be emphasised that it is especially important for fathers to create appropriate role models in digital environments to manage children's digital experiences. It should be taken into consideration that the increase in the duration of digital activity of both children and parents will negatively affect digital parenting.

Keywords: Digital Parenting, Primary School, Children, Digital Activity, Parents

1. Giriş

Dijital çağın çocukları; doğdukları andan itibaren yaşamlarına eşlik eden akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve diğer akıllı cihazlarla çevrili ortamlarda yaşamaktadır. Öyle ki 2013 yılında 6-15 yaş grubundaki çocukların internet erişimi %50,8, 2021 yılında %82,7, 2024 yılında ise bu oran %91,3 olmuştur (TÜİK, 2024). İnternete erişim sağlayan çocukların sayısının artmasıyla birlikte anne babalar ebeveynlik rolleri, yeterlikleri ve yetkileri hakkında çeşitli soru işaretleri taşımaktadır (Livingstone ve Byrne, 2018). Dijital anne baba ya da dijital ebeveyn olarak da adlandırılan günümüz anne babaları, klasik tutum ve rollerinin yanı sıra dijital dünyaya ilişkin sorumluluklarla da karşı karşıya kalmaktadır.

Çocuğun olduğu her yerde, ebeveyn ilgisi, rehberliği ve gözetimi bir gerekliliktir. Günümüzde çocuklar teknolojiyle doğup büyüdüğü için “dijital yerliler” olarak tanımlanmaktadır (Prensky, 2001). Fakat dijital dünyanın risklerinden korunmak ve teknolojiyi doğru bir şekilde kullanmak için çocukların ebeveyn rehberliğine ihtiyaç duydukları belirtilmektedir (Rode, 2009; Selwyn ve Odabaşı, 2017). Bu ihtiyaç sonucu, çocukları dijital dünyanın tehlikelerinden korumak için dijital ebeveynlik kavramı ortaya çıkmıştır (Rode, 2009). Birçok farklı tanımla yapılsa da dijital ebeveynlik, özünde çocukların dijital dünyada güvenli ve sorumlu şekilde gezinmesine yardımcı olmak için rehberlik, eğitim ve izlemeyi birleştiren çok yönlü bir yaklaşımdır (Benedetto ve Ingrassia, 2020; Kabakçı Yurdakul vd., 2013; Manap ve Durmuş, 2020; Mascheroni vd., 2018; Rode, 2009). Çocukla açık iletişimi, çocuğun dijital ortamlardaki etkinliklerine aktif katılımı, çocukların dijital kimliğinin korunmasını, dijital dünyanın fırsatlarının çocuklarla birlikte öğrenilmesini ve çocukların dijital dünyanın tehlikelerinden korunmasını içeren dijital ebeveynlik becerileri, anne babaların mevcut sorumlulukların dijital dünyaya uyarlanması olarak da ifade edilebilir (Milovidov, 2017).

Dijital ebeveynlik, teknolojiye ve teknolojik araçlara karşı yeterlilik sorumluluğunu içermektedir (Lewis, 2022). Bu dijital yeterlilikler temel olarak; teknolojiyi temel düzeyde kullanma, dijital sorunları çözme ve yenilikleri takip etme olarak ifade edilebilmektedir. Daha yüksek dijital ebeveynlik öz yeterliliğine sahip ebeveynlerin sınırlar koyma, açık iletişim kurma ve çocuklarını çevrim içi riskler konusunda eğitme konusunda daha proaktif olduğu ifade edilmektedir (Fidan ve Olur, 2023; Pons-Salvador vd., 2022). Fakat dijital

medya araçlarının kullanımında sadece sınırlamalar ya da kurallar koymak etkili çözümler olmamaktadır. Anne babalar, çocuklarını dijital ortamlardaki tehlikelere karşı koruyan, güçlendiren, baş etme yollarını gösteren ve dijital yenilikleri öğretirken onlara doğru model olmaya çalışan rolde olduklarında çocuklar etkili bir dijital medya kullanıcısı olmakta ve katı kurallara olan ihtiyaçları azalmaktadır (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020). Ebeveynler, çocuklarının dijital olgunluk kazanmasında da diğer gelişim alanlarını destekleme konusunda olduğu gibi önemli roldedir. Anne babalar çocuklarını dijital dünyada güvende tutmaktan sorumlu olmakla birlikte (Sadiku vd., 2017), kendi medya tüketimleri ile çocuklarına yaşamlarının ilk zamanlardan itibaren örnek olmaktadır. Evdeki dijital medya kullanım biçimi ve tüketilen medya içerikleri çocuğun medya okuryazarlık becerilerini şekillendirmektedir (Şimşek, 2020). Fakat sınırsız ve çok çeşitli içeriği barındıran dijital dünyada tüm bu süreçlerin yönetimi ebeveynler için kolay olmamaktadır. Auxier vd. (2020) tarafından yapılan araştırmada anne babalar dijital teknolojinin bir sonucu olarak günümüz ebeveynliğinin 20 yıl önceki ebeveynliğe kıyasla daha zor olduğunu ifade etmiştir. Anne babalar dijital teknolojilerin gelişmesiyle çocukların dijital içeriklere ulaşımını artırdığını ifade etmekte ve ebeveynliği zorlaştıran bir faktör olarak görmektedir. Anne babaların dijital medya içerikleri hakkında bilgi sahibi olması, dijital medyayı sorumlu şekilde kullanması ve çocuklarını doğru yönlendirmesi, çocukların dijital medyayı daha sağlıklı ve etkili kullanmasına yardımcı olacaktır (Supanitanon vd., 2020). Konok vd. (2020)'nin çocukların dijital medya kullanımı ve anne babaların dijital ebeveynlik stillerinin incelendiği araştırmada anne babaların model olma durumları ve dijital medya kullanımına ilişkin tutumlarının çocukların dijital medya araçlarını kullanma durumlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Çocuklarının dijital medya kullanım sürecine dâhil olan ebeveynlerin çocuklarıyla daha aktif ve uzun süre ekran karşısında kaldığını göstermektedir. Otoriter tutum sergileyen ebeveyne sahip olan çocuklar ekran karşısında daha az vakit geçirir de geçirdikleri süre boyunca pasif ve nitelikli olmayan kullanım yaptıkları ortaya çıkmıştır. Araştırmada ayrıca ebeveynlerin bilgi düzeyi ve eğitim durumlarının da çocukların dijital medya kullanım süreçlerinde etkili olduğu belirtilmektedir (Konok vd., 2020). İnan Kaya vd. (2018) tarafından yapılan bir başka araştırmada ise anne babalar kendilerini riskler ve önlemler hakkında bilgi sahibi olarak nitelendirmekle birlikte çocuklarının dijital etkinliklerini izleme, olumsuz ve zararlı içe-

riklerden koruma, kontrol etme, destekleme, dijital araçlardan uzak tutma ve kullanımlarını sınırlama gibi konularda bilgi edinmek istedikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Özsoy ve Atılğan (2018) tarafından 0-8 yaş arasındaki çocuklar ve ebeveynleriyle yapılan araştırma sonucuna göre araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin hem dijital dünyanın risklerine hem de sunduğu fırsatlara ilişkin bilgilerinin oldukça sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ebeveynlerin internetin fırsatlarından çok risklerine odaklandıkları da araştırma sonucuna yansımıştır. Gül ve Özgür (2023)'ün araştırmasına yansıyan bulgular ise çocuklarını korumak için yeterli önlem almayan ve dijital davranışlarıyla çocuklarına olumsuz model olan ebeveynlerinin çocuklarının dijital oyun bağımlısı olma riski taşıdığını göstermektedir.

Bu bağlamda çocuklar için rol model olan ve temel gelişimsel ihtiyaçlarını karşılayan ebeveynlerin çocuklarının dijital dünyadaki ihtiyaçlarına da karşılık vermesi ve sorumlu davranması gerekmektedir. Ülkemizde dijital ebeveynlik kavramı, dijital oyun bağımlılığı (Gül ve Özgür, 2023), internet bağımlılığı ve aile içi roller (Manap ve Durmuş, 2021), dijital riskler (İnan-Kaya vd., 2018), çocukların internet kullanımı (Özsoy ve Atılğan, 2018) gibi farklı değişkenlerle incelenmiştir. Yurt dışında ise ebeveynlerin dijital yeterliliği (Pons-Salvador vd., 2022), dijital ebeveynlik farkındalığı ve ebeveyn aktif arabuluculuğunun çocukların teknolojiyi kullanma durumuna etkisini (Balakrishnan ve Charania, 2023; Helsper vd., 2021; Lafton vd., 2023) inceleyen çalışmalar olsa da özellikle çocuğun yaşamında ebeveynlerin rehberlik ve kontrolünün çok önemli olduğu ilkökul yıllarına odaklanan daha fazla sayıda çalışmaya ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ayrıca sadece annelerin dijital farkındalık düzeylerine odaklanan çalışmalar (Üstündağ, 2024) olmakla birlikte, babaların dâhil edildiği çalışmalarda (Sümeysa vd., 2021; Toran vd., 2024) ise örneklem sayısının annelere göre daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Bu çalışmada daha fazla babaya ulaşılması etkili karşılaştırmalar yapabilmek için önemli görülmüştür. Çalışmanın amacı, çocuğu ilkökula devam eden anne babaların dijital ebeveynlik farkındalıklarının dijital davranışları ve alışkanlıkları bağlamında incelenmesidir. Bu doğrultuda, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Araştırmaya dâhil olan ebeveyne göre DEFÖ alt boyutlarından alınan puanlar anlamlı farklılık göstermekte midir?

2. Ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlardaki aktivitelerindeki rollerine göre DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanlar anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlardaki aktivitelerine katılım durumlarına göre DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanlar anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Ebeveynlerin güvenlik filtresi kullanma durumuna göre DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanlar anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Çocuğun ve ebeveynlerin dijital ortamda geçirdiği günlük süre ile DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında nasıl bir ilişki vardır?

2. Yöntem

Bu araştırma, ilişkisel tarama modeli temelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama yöntemi, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bir araştırma yöntemidir. Bu yöntem, değişkenlerin birbiriyle olan bağlantısını, bu bağlantının yönünü ve gücünü ortaya koymayı hedefler (Büyüköztürk, 2021; Karasar, 2020). Araştırmada uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, araştırmacının belirli bir ölçüt veya amacı göz önünde bulundurarak, ulaşılması kolay ve gönüllü katılım sağlayan bireylerden oluşan bir örneklem grubu seçmesiyle gerçekleştirilen, hızlı ve pratik bir örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk vd., 2021). Bu doğrultuda araştırmanın örneklemini çocuğu ilkökula (1-4.sınıf) devam eden 256 ebeveyn (152 anne, 104 baba) oluşturmuştur.

Değişken	Grup	n	%
Araştırmaya Katılan	Anne	152	59,4
	Baba	104	40,6
Ebeveyn Öğrenim Düzeyi	İlkokul	25	9,8
	Ortaokul	10	3,9
	Lise	62	24,2
	Ön Lisans	17	6,6
	Lisans	110	43,0
	Lisansüstü	32	12,5

Anne Çalışma Durumu	Çalışıyor	138	53,9
	Çalışmıyor	118	46,1
Çocuk Teknoloji Süre	1 saatten az	54	21,1
	1 saat	96	37,5
	2-3 saat	61	23,8
	4-5 saat	17	6,6
	6+ saat	28	11,0
Ebeveyn Teknoloji Süre	1 saatten az	29	11,3
	1 saat	61	23,8
	2-3 saat	70	27,3
	4-5 saat	49	19,1
	6+ saat	47	18,5
Toplam		256	100

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bulgular

Tablo 1’de araştırmaya dâhil olan ebeveyn ve çocuklara ilişkin demografik bulgular yer almaktadır. Tabloya göre araştırmaya dâhil olan ebeveynlerin %59,4 ünü anneler oluşturmakta, ebeveynlerin %43’ünün lisans mezunu ve annelerin %53,9’unun çalıştığı görülmektedir. Ebeveynlerin verdiği bilgilere göre çocukların %37,5’i ders ve ödev yapma amacı dışında günde 1 saat dijital teknolojik araçlarla vakit geçirmektedir. Ebeveynlerin ise %27,3’ünün günlük ortalama 2-3 saat arasında dijital teknolojik araçlarla vakit geçirdikleri görülmektedir.

2.1. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (Manap ve Durmuş, 2020) ve araştırmacılar tarafından oluşturulan Genel Bilgi Formu kullanılmıştır.

2.1.1. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği (DEFÖ)

Ebeveynlerin, Dijital Ebeveynlik farkındalığını belirlemek amacıyla hazırlanan ölçek dört alt boyut ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri likert tipi derecelendirme ile Hiçbir Zaman (1), Nadiren (2), Bazen (3), Sıklıkla (4) Her Zaman (5) şeklinde puanlanmaktadır. Ölçek, Olumsuz Model Olma (OMO), Dijital İhmal (Dİ) Verimli Kullanım (VK), Risklerden Koruma (RK) alt boyutlarından meydana gelmekte ve bu alt boyutların her biri kendi için-

de toplam puanı hesaplanarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin tamamı için ayrıca bir toplam puan hesaplanmamaktadır. Ebeveynlerin; Olumsuz Model Olma ve Dijital İhmal alt boyutlarından düşük puan almaları, Verimli Kullanım ve Risklerden Koruma alt boyutlarından ise yüksek puan almaları Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının yüksek olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir.

Ölçeğe ait cronbach alpha iç tutarlılık katsayıları incelendiğinde, OMO alt boyutu için .79; Dİ alt boyutu için .78; VK alt boyutu için .71 ve RK alt boyutu için .63 değerlerinin elde edildiği görülmektedir.

2.1.2. Genel Bilgi Formu

Genel Bilgi Formu'nda ebeveynlerin ve çocukların teknolojik araç gereçleri günlük kullanım süresi, ebeveynlerin çocukların dijital etkinliklerindeki rolü ve rehberlik biçimlerine ait sorular da yer almaktadır.

2.2. Veri Toplama ve Analizi

Araştırmmanın etik kurul izni Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan etik izin alınmıştır (05.05.2021- Sayı: E.29394). Gönüllü olan anne babalara ulaşmak için sosyal medya platformlarından yararlanılmıştır. Araştırmanın verileri 2023-2024 yılı içerisinde, Google Form kullanılarak toplanmıştır. Çalışmaya katılan anne ve babalara WhatsApp ve Instagram yoluyla ulaşılmış ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 256 anne ve baba dijital olarak hazırlanmış anketi doldurmuştur.

Araştırmada hangi istatistiksel işlemlerin yapılacağına karar vermek amacıyla ölçeğin alt boyutlardan elde edilen puanların normal dağılıma uygun olup olmadığı çarpıklık ve basıklık katsayılarına göre incelenmiştir. Tablo 2'de ölçeğe ait alt boyutların çarpıklık ve basıklık kat sayıları yer almaktadır. Tabloya göre alt boyutların çarpıklık ve basıklık değerleri $\pm 1,5$ arasındadır. Çarpıklığın ve basıklığın $\pm 1,5$ arasında bir değer alması verilerin normal dağılım gösterdiği anlamına gelmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Değişkenlerden elde edilen puanlar normal dağılım gösterdiği için, verilerin analizinde parametrik testlerden olan Bağımsız Örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi; değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için de Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde çocuğu ilkokula devam eden 256 ebeveynden toplanan verilerin bulgularına yer verilmiş ve açıklanmıştır.

Değişken	n	Mini- mum	Maksi- mum	Ortala- ma	SS	Çarpıklık	Basıklık
Olumsuz Model Olma	256	1,00	4,25	2,08	0,62	0,38	-0,14
Dijital İhmal	256	1,00	4,00	2,20	0,72	0,35	-0,42
Veri Kul- lanımı	256	1,50	5,00	3,97	0,65	-0,76	-1,16
Risklerden Koruma	256	1,50	5,00	3,69	0,85	-0,47	-0,57

Tablo 2. DEFÖ Alt Boyutlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 2’de araştırmadan elde edilen bulgulara yönelik betimsel istatistikler yer almaktadır. Tabloya göre ebeveynlerin olumsuz model olma puan ortalamaları $2,08 \pm 0,62$, dijital ihmal ortalamaları $2,20 \pm 0,72$, veri kullanımı puan ortalamaları $3,97 \pm 0,65$ ve risklerden koruma puan ortalamaları $3,69 \pm 0,85$ olarak hesaplanmıştır. Ölçekten elde edilen ortalama puanlara ilişkin değerlendirme kategorileri oluşturmak için $(n-1)/n$ ($4/5=0,8$) formülü kullanılmıştır (Metin, 2014). Ölçeğin her bir alt boyutundan elde edilen ortalama puanlar 1,00-1,80 arasında ise “Çok Düşük”; 1,81-2,60 arasında ise “Düşük”; 2,61-3,40 arasında ise “Orta”; 3,41-4,20 arasında ise “Yüksek” ve 4,21-5,00 arasında ise “Çok Yüksek” olarak kategorize edilmiştir. Buna göre ebeveynlerin dijital ihmal ve olumsuz model olma puanlarının düşük düzeyde, veri kullanım ve risklerden koruma puanlarının ise yüksek olduğu söylenebilir. Dijital ihmal ve olumsuz model olma puanlarının düşük olması ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Değişken	Ebeveyn Görüşü	n	%
Ebeveyn Rolü	Kullanım süresi ve içeriklere karışmam	15	5,9
	Kullanım süresi ve içeriklere müdahale ederim	190	74,2
	İçeriklere ve kullanım süresine çocuğumla birlikte karar veririm	51	19,9
Değişken	Ebeveyn Görüşü	n	%
Ebeveyn Katılımı	Aktif olarak katılır ve çocuğumla birlikte kullanırım	34	13,3
	Arada bir ne yaptığını kontrol ederim	204	79,7
	Çocuğum dijital ortamda vakit geçirirken ben de işlerimi yaparım	18	7,0
Toplam		256	100

Tablo 3. Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Rolü ve Çocuklarının Dijital Etkinliklerine Katılımına İlişkin Görüşleri

Tablo 3'te ebeveynlerin çocuklarının dijital aktivitelerindeki rolü ve bu aktivite süreçlerine katılım durumlarına ilişkin bulgular yer almaktadır. Tabloya göre anne babaların %74,2'si çocuklarının dijital aktivitelerinde kullanım süresi ve içeriklere müdahale etmektedir. Ebeveynlerin sadece %19,9'u içerikler ve sürelerle çocuklarıyla birlikte karar verdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte anne babaların %79,7'si çocuklarının dijital aktivitelerine arada bir ne yaptıklarını kontrol etmektedir. Aktif katılım gösteren ve çocuklarıyla birlikte bu süreçlere dahil olan anne babaların oranı %13,3 olarak belirlenmiştir.

Boyut	Ebeveyn	n	$\bar{X}$	ss	t	sd	p
Olumsuz Model Olma	Anne	152	8,02	2,29	-2,24	197,91	0,02
	Baba	104	8,75	2,69			
Dijital İhmal	Anne	152	8,82	2,87	0,14	254	0,88
	Baba	104	8,76	2,98			

Veri Kullanımı	Anne	152	16,37	2,02	3,66	159,66	0,01
	Baba	104	15,18	3,17			
Risklerden Koruma	Anne	152	15,08	3,12	1,74	192,13	0,07
	Baba	104	14,29	3,80			

Tablo 4. Araştırmaya Dâhil Olan Ebeveyne Göre DEFÖ Alt Boyutlarından Alınan Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Tablo 4'te araştırmaya katılan ebeveyne göre anne babaların dijital ebeveynlik farkındalık durumlarına yer verilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre babaların olumsuz model olma puan ortalamalarının ($X_{Baba}=8,75$) annelerin puan ortalamalarına göre ($X_{Anne}=8,02$) daha yüksek olduğu tespit edilmiştir [$t(197,91)=-2,24$ $p<0,02$]. Veri Kullanımı boyutu puanlarında ise annelerin puan ortalaması ($X_{Anne}=16,37$) babaların puan ortalamasına göre ($X_{Baba}=15,18$) daha yüksektir [$t(159,66)=3,66$ $p<0,02$]. Elde edilen bulgulara göre babaların dijital ihmal puanlarının yüksek olduğunu ve babaların annelere göre veri kullanımı farkındalıklarının daha düşük olduğu görülmektedir. Ölçeğin diğer alt boyutlarından alınan puan ortalamaları incelendiğinde ise anne ve babalar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Ölçek	Grup	n	X	ss	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Olumsuz Model Olma	A	15	10,00	2,50	Grup Arası	63,09	2	31,54	5,27	0,01
	B	190	8,35	2,52	Grup İçi	1512,64	253	5,97		
	C	51	7,68	2,10	Toplam	1575,73	255			
Dijital İhmal	A	15	11,53	3,52	Gruplar Arası	133,49	2	66,74	8,33	0,01
	B	190	8,75	2,87	Grup İçi	2027,34	253	8,01		
	C	51	8,15	2,43	Toplam	2160,84	255			
Veri Kullanımı	A	15	12,33	3,88	Gruplar Arası	203,33	2	101,66	16,68	0,01
	B	190	16,06	2,39	Grup İçi	1541,60	253	6,09		
	C	51	16,27	2,22	Toplam	1744,93	255			

Risk- lerden Koru- ma	A	15	11,66	3,39	Gruplar Arası	154,56	2	77,28	6,84	0,01
	B	190	15,00	3,44	Grup İçi	2855,37	253	11,28		
	C	51	14,76	3,43	Toplam	3009,93	255			

A: Süre ve içeriklere karışmam, B: Süre ve içeriklere müdahale ederim, C: Süre ve içerik-
lere çocuğumla birlikte karar veririz

Tablo 5. Ebeveynlerin, Çocuklarının Dijital Ortamlardaki Aktivitelerindeki Rollerine Göre DEFÖ Alt Boyutlarından Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

Tablo 5'te anne babaların, çocuklarının dijital etkinliklerindeki rollerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgulara göre anne babaların olumsuz model olma [$F(2,253)=5,27$, $p=0,01$], dijital ihmal [$F(2,253)=8,33$, $p=0,01$], veri kullanımı [$F(2,253)=16,68$, $p=0,01$] ve risklerden koruma [$F(2,253)=6,84$, $p=0,01$] puan ortalamalarının çocuklarının dijital etkinliklerindeki rollerine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan farklılığın hangi grubun lehine olduğunu belirlemek için yapılan post hoc LSD testi sonucuna göre “Kullanım süresine ve içeriklere müdahale etmem.” diyen ebeveynlerin olumsuz model olma ve dijital ihmal boyutu puan ortalamaları “İçeriklere müdahale ederim.” ve “İçeriklere birlikte karar veririz.” diyen ebeveynlere göre daha yüksektir. Ayrıca kullanım süresi ve içeriklere müdahale etmeyen ebeveynlerin risklerden koruma ve veri kullanımı konusundaki farkındalıklarının da diğer ebeveynlere göre daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Ölçek	Grup	n	X	ss	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Olum- suz Model Olma	A	34	7,61	2,61	Gruplar Arası	49,41	2	24,70	4,09	0,02
	B	204	8,31	2,42	Grup İçi	1526,31	253	6,03		
	C	18	9,66	2,95	Toplam	1575,73	255			
Dijital İhmal	A	34	7,00	2,65	Gruplar Arası	195,48	2	97,74	12,58	0,01
	B	204	8,91	2,77	Grup İçi	1965,35	253	7,76		
	C	18	10,94	3,18	Toplam	2160,84	255			
Veri Kul- lanımı	A	34	17,02	2,61	Gruplar Arası	133,12	2	66,56	10,44	0,01
	B	204	15,89	2,41	Grup İçi	1611,80	253	6,37		
	C	18	13,66	3,44	Toplam	1744,93	255			

Risk- lerden	A	34	16,08	2,88	Gruplar Arası	202,90	2	101,45	9,14	0,01
Koru- ma	B	204	14,79	3,36	Grup İçi	2807,03	253	11,09		
	C	18	11,94	3,68	Toplam	3009,93	255			

A=Aktif katılım ve ne yaptığını kontrol ederim, B=Arada bir ne yaptığını kontrol ederim, C=Çocuğum bu araçlarla ilgilenirken bende kendi işlerimi yaparım

Tablo 6. Ebeveynlerin, Çocuklarının Dijital Ortamlardaki Aktivitelerine Katılım Durumlarına Göre DEFÖ Alt Boyutlarından Elde Edilen Puanların Karşılaştırılması

Tablo 6’da ebeveynlerin, çocuklarının dijital ortamlardaki aktivitelerine katılım durumlarına göre DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılması verilmiştir. Bu bulgulara göre anne babaların olumsuz model olma [$F(2,253)=4,09$, $p=0,02$], dijital ihmal [$F(2,253)=12,58$, $p=0,01$], veri kullanımı [$F(2,253)=10,44$, $p=0,01$] ve risklerden koruma [$F(2,253)=9,14$, $p=0,01$] puan ortalamalarının çocuklarının dijital içeriklerine katılım durumuna göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Ortaya çıkan farklılığın hangi grup lehine olduğunu belirlemek için yapılan post hoc LSD testine göre “çocuğum bu araçlarla ilgilenirken ben de kendi işlerimi yaparım” cevabını veren ebeveynlerin olumsuz model olma puanları “Aktif katılım ve ne yaptığını kontrol ederim.” cevabını veren ebeveynlere göre daha yüksektir. Dijital ihmal boyutunda ise çocuğun dijital aktiviteleri esnasında kendi işlerini yapan ebeveynlerin dijital ihmal puanlarının arada bir kontrol eden ve aktif katılım gösteren ebeveynlere göre daha yüksektir. Veri kullanımı ve risklerden koruma boyutlarında da çocuğun dijital aktivitelerine aktif olarak katılan ebeveynlerin farkındalık puan ortalamalarının diğer ebeveynlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği	Güvenlik Filtresi	n	X	ss	t	sd	p
Olumsuz Model Olma	Evet	224	8,25	2,52	-1,19	254	0,23
	Hayır	32	8,81	2,19			
Dijital İhmal	Evet	224	8,57	2,78	-3,33	254	0,01
	Hayır	32	10,37	3,28			
Veri Kullanımı	Evet	224	16,12	2,43	3,97	254	0,01
	Hayır	32	14,21	3,24			
Risklerden Koruma	Evet	224	15,33	3,14	7,79	254	0,01
	Hayır	32	10,78	2,69			

Tablo 7. Güvenlik Filtresi Kullanma Durumuna Göre DEFÖ Alt Boyutlarından Elde Edilen Puanların Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

Tablo 7’de güvenlik filtresi kullanma durumuna göre DEFÖ alt boyutlarından elde edilen puanların karşılaştırılmasına ilişkin bulgular verilmiştir. Bu bulgulara göre ebeveynlerin dijital içeriklere yönelik güvenlik filtresi kullanma durumlarına göre dijital ihmal [$t(254)=-3,33$; $p=0,01$], veri kullanımı [$t(254)=-3,97$; $p=0,01$] ve risklerden koruma [$t(256)=7,79$ $p=0,01$] puan ortalamalarının farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Dijital içeriklere ulaşılan cihazlarda güvenlik filtresi kullanan anne babaların dijital ihmal boyutu puanları ($X_{kullanan}=8,57 < X_{kullanmayan}=10,37$) kullanmayanlardan daha düşüktür. Risklerden koruma ($X_{kullanan}=16,12 > X_{kullanmayan}=14,21$) ve veri kullanımı boyutu puan ortalamalarında ($X_{kullanan}=15,33 > X_{kullanmayan}=10,78$) güvenlik filtresi kullanan ebeveynlerin puanlarının güvenlik filtresi kullanmayanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Değişkenler		Olumsuz Model Olma	Dijital İhmal	Veri Kullanımı	Risklerden Koruma
Çocuğun Günlük Ders Dışı Dijital Aktivite Süresi	r	-0,07	0,32	-0,03	-0,03
	p	0,25	0,01	0,57	0,65
	n	256	256	256	256
Ebeveynlerin Günlük Dijital Aktivite Süresi	r	0,31	0,10	-0,04	-0,05
	p	0,01	0,10	0,54	0,39
	n	256	256	256	256

Tablo 8. Çocuğun ve Ebeveynlerin Dijital Ortamda Geçirdiği Günlük Süre ile DEFÖ Alt Boyutlarından Elde Edilen Puanlar Arasındaki İlişki

Tablo 8’de çocukların ders dışı günlük dijital aktivite süreleri ve ebeveynlerin günlük dijital aktivite süreleri ile dijital ebeveynlik farkındalık ölçeği boyutları arasındaki ilişkiye ait bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre çocukların günlük dijital aktivite süreleri ile dijital ihmal boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,32$; $p=0,01$). Ayrıca ebeveynlerin günlük kullanım süresi ile olumsuz model olma boyutu arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır ($r=0,31$; $p=0,01$). Elde edilen anlamlı farklılık ortaya çıkan ilişkileri yorumlamak için tek başına yeterli olmamaktadır. İlişkinin gücünü belirlemek için korelasyon katsayılarının da incelenmesi gerekmektedir. Büyüköztürk vd. (2011) korelasyon katsayısının ($|r| \leq .30$) olması durumunda zayıf bir ilişki, ($.30 < |r| \leq .70$) arasında olması durumunda ise orta düzeyde, ($|r| \leq .70$) olması arasında ise yüksek bir ilişkiden bahsedilebileceğini ifade etmektedir. Buradan hareketle çocukların dijital aktivite süreleri ile ebeveynlerin dijital ihmal puanları ve ebeveynlerin dijital aktivite süreleri ile de olumsuz model olma puanları arasında orta düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir. Elde edilen bu bulgulara göre çocukların dijital aktivite süreleri arttıkça ebeveynlerin dijital ihmal puanlarında da artış meydana geldiği görülmektedir. Bununla birlikte ebeveynlerin günlük dijital aktivite süresi arttıkça da olumsuz model olma puanlarının arttığı ortaya çıkmıştır.

3. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma kapsamında çocuğu ilkökula devam eden anne babaların dijital ebeveynlik farkındalıklarının; ebeveynlerin çocukların dijital aktivitelerindeki rolüne, araştırmaya dâhil olan ebeveyne, dijital aktivitelere katılım durumuna, güvenlik filtresi kullanım durumuna, çocuk ve ebeveynlerin dijital aktivite sürelerine göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın sonuçları, ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir. Araştırmanın çalışma grubunda yükseköğrenim mezunu ebeveynlerin sayısının fazla olması bu sonucu oluşturmuş olabileceği düşünülmektedir. Alan yazında ebeveynlerin eğitim seviyesi arttıkça, dijital ebeveynlik farkındalığı ve tutumlarının da pozitif yönde değiştiğini ortaya koyan araştırmalar yer almaktadır. (Kopuz vd., 2022; Manap ve Durmuş, 2021; Yaman vd., 2024).

Araştırmadan elde edilen bulgular babaların olumsuz model olma puanlarının annelere göre yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Yani babalar dijital

teknoloji kullanımında annelere göre daha fazla olumsuz model olma eğilimindedir. Yapılan araştırmalarda da babaların olumsuz model olma durumlarının annelere göre daha yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Manap ve Durmuş, 2021; Nayci, 2021). Yapılan bir araştırmada babalar çalışma saatleri, yorgunluk ve çocuğuyla nasıl vakit geçireceğini bilememek gibi durumları çocuklarıyla nitelikli vakit geçirmelerinin önünde engel olarak belirtmiştir (Türkoğlu vd., 2013). Yapılan bir başka çalışmada ise annelerin dijital ortamlarda uygun olan ve olmayan davranışlar hakkında babalara kıyasla çocuklarıyla daha fazla konuştuğu ve bu süreçte aktif rol aldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Hem çevrim içi etkinliklerde hem de diğer etkinlik veya ortamlarda sergilenmesi gereken uygun davranışların çerçevesinin belirlenmesi söz konusu olduğunda annelerin ön planda olduğu belirtilmiştir (Anderson, 2016).

Babalar, dijital ihmal puanları açısından annelere göre daha yüksek puanlar alırken veri kullanım farkındalıklarında da annelere kıyasla daha düşük farkındalık düzeyleri göstermektedir. Ancak, ebeveynler arasında ölçeğin diğer alt boyutları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Literatürde, annelerin dijital ebeveynlik farkındalıklarının babalara göre daha yüksek olduğunu belirten araştırmalar (Nikken ve Schols, 2015; Sümeýra vd., 2021; Yaman vd., 2024) olmakla birlikte, bazı çalışmalar da cinsiyete dayalı bir fark olmadığını öne sürmektedir (Altındağ Kumaş ve Sardohan Yıldırım, 2024; Yaşaroğlu ve Sönmez, 2022). Bu bulgular, dijital ebeveynlik farkındalığının yalnızca cinsiyete bağlı olmadığını, farklı faktörlerin bu farkındalık düzeylerini etkileyebileceğini göstermektedir.

Ebeveynlerin dijital aktivitelere aktif katılım oranlarının düşük olması, çocukların dijital okuryazarlık kazanmasında ebeveynlerin etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Çocukların dijital aktivitelere ebeveynlerin aktif katılımının, çocukların dijital okuryazarlığını artırma konusunda pozitif etkiler yaratabileceği literatürde vurgulanmaktadır (Dong vd., 2021). Aksine, katı kuralların uygulanması ve çocukların bağımsız cihaz kullanımının sınırlandırılması, dijital okuryazarlık üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Purnama vd., 2022). Bu bulgular, ebeveynlerin dijital aktivitelerde aktif bir katılım göstermelerinin, çocukların dijital dünyada daha güvenli ve bilinçli bir şekilde yer almalarını sağladığını desteklemektedir.

Çocuklarının dijital teknolojilere müdahale etmeyen ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin, içeriğe müdahale eden veya içerikleri birlikte karar

olarak belirleyen ebeveynlere göre daha düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, dijital yeterlilikle ilişkilendirilebilir; çünkü dijital yeterliliğe sahip ebeveynler, çocuklarının dijital deneyimlerini yönetme konusunda daha fazla strateji geliştirebilmektedir (Nikken ve Oprea, 2018; Pons-Salvador vd., 2022). Ebeveynlerin dijital aktiviteleri kontrol etme sıklığı arttıkça, dijital ihmal ve veri güvenliği gibi konularda daha yüksek farkındalık sergilediği bulunmuştur. Dijital medya kullanımını denetleyebilmek için ebeveynlerin dijital yeterliliğe sahip olmaları gerektiği düşünülmektedir (Nikken ve Oprea, 2018; Rek ve Kovačič, 2018). Teknolojik bilgi eksiklikleri, zaman kısıtlamaları ve dijital içeriklerin hızla değişen doğası, ebeveynlerin dijital teknolojilere müdahale etme tutumlarını etkileyebileceği düşünülmektedir.

Araştırma, güvenlik filtresi kullanan ebeveynlerin dijital ihmal boyutundaki puanlarının, kullanmayanlara göre daha düşük olduğunu ve risklerden korunma ile veri kullanımı açısından farkındalıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, dijital güvenlik araçlarının kullanımıyla dijital ihmalin ve çocukların uygunsuz içeriklere maruz kalma riskinin azaldığını desteklemektedir (Iftikhar vd., 2021; Kur vd., 2019; Mitchell vd., 2005).

Çocukların günlük dijital aktivite sürelerinin artışı, dijital ihmal boyutuyla pozitif yönde anlamlı bir ilişki göstermektedir. Bu bulgu, UNICEF'in aşırı ekran süresinin çocukların ruhsal refahını ve sosyal etkileşimlerini olumsuz etkileyebileceğine dair uyarılarını desteklemektedir (Kardefelt-Winther, 2017). Ayrıca, ebeveynlerin dijital medya kullanım süreleri ile olumsuz model olma boyutunda anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu durum, ebeveynlerin dijital medya kullanımının çocukları üzerinde negatif bir model oluşturduğunu göstermektedir. Çocukların dijital medya kullanım alışkanlıkları, ebeveynlerinin dijital davranışlarıyla şekillenmekte ve ebeveynler, çocukları için taklit edilecek bir model oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, bu durumu doğrulamaktadır (Pazarcıkci, 2024; Vaala ve Bleakley, 2015). Ayrıca, bir nitel araştırmada çocukların ifadeleri ile yoğunlukla ebeveynlerinin dijital teknolojiyi yoğun kullanmasının ve bu durumun çocuğa gösterilen ilginin azalmasına yol açmasının olumsuz etkilerine dikkat çektiği gözlemlenmiştir (Danet, 2020).

4. Öneriler

Ebeveynlerin dijital içeriklere müdahale etme tutumları, dijital yeterlilik ve güvenlik stratejilerinin etkin kullanımı, çocukların çevrim içi deneyimlerinin güvenliğini artıran önemli faktörlerdir. Ebeveynlerin dijital medya kullanımına dair farkındalık düzeylerinin artırılması, çocukların dijital dünyada daha güvenli ve sağlıklı deneyimler yaşamasını sağlayacaktır. Ebeveynlerin dijital medya kullanımı hakkında bilinçlendirilmesi, dijital içeriklerin güvenliği, zaman sınırlamaları ve sağlıklı dijital alışkanlıklar konularında eğitilmeleri önemlidir. Bu tür eğitim programları, ebeveynlerin dijital okuryazarlığını artırarak çocuklarının dijital aktivitelerine daha bilinçli katılmalarını sağlayacaktır. Ebeveynlerin dijital içeriklere güvenlik filtresi kullanarak erişimleri, çocukların dijital dünyada karşılaşabileceği riskleri azaltacaktır. Güvenlik filtreleri ve izleme yazılımlarının kullanımı, dijital ihmal ve olumsuz içeriklere maruz kalmayı engelleyebilir. Çocukların dijital aktivitelerine ebeveynlerin aktif katılımını teşvik eden stratejiler geliştirilmelidir. Ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte dijital içerikleri keşfetmesi, dijital okuryazarlığın gelişimini destekleyecektir. Ebeveynlerin kendi dijital medya kullanım alışkanlıklarının çocuklar üzerinde olumlu bir etki yaratması için rol model olmaları gerekmektedir. Ebeveynlerin dijital cihaz kullanımını sınırlamaları ve çocuklarına daha fazla zaman ayırmaları, olumsuz dijital modelleme riskini azaltacaktır. Çocukların günlük dijital aktivite süreleriyle ilişkili olarak, ebeveynlerin ekran süresi ve dijital içeriklere müdahalede daha dikkatli olmaları gerektiği vurgulanmalıdır. Aşırı ekran süresinin çocukların ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebileceği unutulmamalıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %40 (1. Yazar), %35 (2. Yazar), %25 (3. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 05.05.2021 tarihli ve 29394 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Altındağ Kumaş, Ö. ve Sardohan Yildirim, A. E. (2024). Exploring digital parenting awareness, self-efficacy and attitudes in families with special needs children. *British Journal of Educational Technology* 55(5), 2403-2418.
- Anderson, M. (2016). Parents, teens, and digital monitoring. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/internet/2016/01/07/parents-teens-and-digital-monitoring/> [Erişim Tarihi: 20.04.2024]
- Auxier, B., Anderson, M., Perrin, A. ve Turner, E. (2020). Parenting children in the age of screens. <https://www.pewresearch.org/internet/2020/07/28/parenting-children-in-the-age-of-screens/> [Erişim Tarihi: 20.04.2024]
- Balakrishnan, R., and Charania, A. (2023). Parental digital competence and influences on parenting mediation. *Studies in Technology Enhanced Learning*, 3(3), 1-26.
- Benedetto, L. ve Ingrassia, M. (2020). Digital parenting: Raising and protecting children in media world. In *Parenting-Studies by an Ecocultural and Transactional Perspective*. IntechOpen. <https://www.intechopen.com/chapters/72249#> [Erişim Tarihi: 02.04.2024]
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2021). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Danet, M. (2020). Parental concerns about their school-aged children's use of digital devices. *Journal of Child and Family Studies*, 29(10), 2890-2904.
- Dong, C., Cao, S. ve Li, H. (2021). Profiles and predictors of young children's digital literacy and multimodal practices in central China. *Early Education and Development*, 1(22). <https://doi.org/10.1080/10409289.2021.1930937>
- Fidan, N. K. ve Olur, B. (2023). Examining the relationship between parents' digital parenting self-efficacy and digital parenting attitudes. *Education and Information Technologies*, 28, 15189-15204. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11841-2>
- Gül, I. ve Özgür, H. (2023). Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılıkları ile ailelerin dijital ebeveynlik farkındalıkları arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(3), 2032-2071.
- Helsper, E. J., Schneider, L. S., Van Deursen, A. J. A. M. ve van Laar, E. (2021). The youth digital skills indicator. *Youth Skills (ySKILLS)*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4608010>
- Iftikhar, Z., Haq, Q. R. U., Younus, O., Sardar, T., Arif, H., Javed, M. ve Shahid, S. (2021). Designing parental monitoring and control technology: A systematic review. In *Human-Computer Interaction-INTERACT 2021: 18th IFIP TC 13 International Conference, Bari, Italy, August 30-September 3, 2021, Proceedings, Part IV* (pp. 676-700). Springer International Publishing.
- İnan-Kaya, G., Mutlu-Bayraktar, D. ve Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: Perceptions on digital risks. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 131-157.

- Kabakcı Yurdakul, I., Dönmez, O., Yaman, F. ve Odabaşı, H. F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4), 883-896.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kardefelt-Winther, D. (2017). How does the time children spend using digital technology impact their mental well-being, social relationships and physical activity?: An evidence-focused literature review. <https://www.eukidsonline.de/wp-content/uploads/Children-digital-technology-wellbeing.pdf> [Erişim Tarihi: 02.04.2024]
- Konok, V., Bunford, N. ve Miklósi, A. (2020). Associations between child mobile use and digital parenting style in Hungarian families. *Journal of Children and Media*, 14(1), 91-109. <https://doi.org/10.1080/17482798.2019.1684332>
- Kopuz, T., Turgut, Y. E., and Aslan, S. A. (2022). Dijital ebeveynlik tutumu ile çocukların güvenli internet kullanımları arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123-153.
- Kur, J. T., Kolo, J. W. ve Iorpagher, M. M. (2019). Parental controls and mediation of children's digital media use: A study of parents at Federal University of Technology, Minna, Nigeria. *Journal of Mobile Computing and Application*, 6(6), 111.
- Lafton, T., Wilhelmsen, J. E. ve Holmarsdottir, H. B. (2024). Parental mediation and children's digital well-being in family life in Norway. *Journal of Children and Media*, 18(2), 198-215.
- Lewis, K., Howard, S., Verenikina, I. ve Kervin, L. (2022). Parent perspectives on young children's changing digital practices: Insights from COVID-19. *Journal of Early Childhood Research*, 21(1), 76-90. <https://doi.org/10.1177/1476718x221145486>
- Livingstone, S. ve Byrne, J. (2018). Parenting in the digital age: The challenges of parental responsibility in comparative perspective. In M. Giovanna, P. Cristina, and J. Ana (Eds.), *Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age*.
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2020). Development of Digital Parental Awareness Scale. *İnönü University Journal of the Faculty of Education (INUJFE)*, 21(2), 978-993.
- Manap, A. ve Durmuş, E. (2021). Dijital ebeveynlik farkındalığının çeşitli değişkenler, aile içi roller ve çocukta internet bağımlılığı açısından incelenmesi. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 141-156. <https://doi.org/10.19160/ijer.837749>
- Mascheroni, G., Ponte, C., ve Jorge, A. (2018). Dijital ebeveynlik: Dijital çağda ailelerin karşılaştığı zorluklar. *Göteborg Üniversitesi*.
- Metin, M. (2014). Nicel veri toplama araçları. M. Metin (Ed.), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde* (ss. 161-214.). Pegem Akademi.

- Milovidov, E. (2017). Parenting in the digital age. <https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7513-parenting-in-the-digital-age-parental-guidance-for-the-online-protection-of-children-from-sexual-exploitation-and-sexual-abuse.html> [Erişim Tarihi: 02.04.2024]
- Mitchell, K. J., Finkelhor, D. ve Wolak, J. (2005). Protecting youth online: Family use of filtering and blocking software. *Child Abuse and Neglect*, 29(7), 753-765.
- Nayci, Ö. (2021). Examination of digital parenting awareness of the primary school students' parents during the COVID-19 pandemic. *Pegem Journal of Education and Instruction*, 11(2), 58-71.
- Nikken, P. ve Oprea, S. J. (2018). Guiding young children's digital media use: SES-differences in mediation concerns and competence. *Journal of Child and Family Studies*, 27(6), 1844-1857. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1018-3>
- Nikken, P. ve Schols, M. (2015). How and why parents guide the media use of young children. *Journal of Child and Family Studies*, 24(11), 3423-3435. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0144-4>
- Özsoy, D. ve Atılğan, S. S. (2018). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 11(2), 96-125.
- Pazarcıkci, F. (2024). Risk factors for technology addiction in young children ages 2-5 years. *Journal of Pediatric Nursing*, 78, e141-e147.
- Pons-Salvador, G., Zubietta-Méndez, X., ve Frias-Navarro, D. (2022). Parents' digital competence in guiding and supervising young children's use of the Internet. *European Journal of Communication*, 37(4), 443-459. <https://doi.org/10.1177/02673231211072669>
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants, part 2: Do they really think differently? *On the Horizon*, 9(6), 1-9.
- Purnama, S., Wibowo, A., Narmaditya, B. S., Fitriyah, Q. F. ve Aziz, H. (2022). Do parenting styles and religious beliefs matter for child behavioral problem? The mediating role of digital literacy. *Heliyon*, 8(6), e09788. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09788>
- Rek, M., ve Kovačič, A. (2018). Media and preschool children: The role of parents as role models and educators. *Medijske studije*, 9(18), 27-43. <http://orcid.org/0000-0003-0928-1163>
- Rode, J. A. (2009). Digital parenting: Designing children's safety. *Proceedings of the 23rd British HCI Group Annual Conference on People and Computers: Celebrating People and Technology içinde* (pp. 244-251). British Computer Society.
- Sadiku, M. N., Tembely, M. ve Musa, S. M. (2017). Digital parenting. *Journal of Multi-disciplinary Engineering Science and Technology*, 4(1), 6454-6456.
- Selwyn N. ve Odabaşı H. F. (2017). Çocuklar ve gençlerin dijital yaşamla mücadeleleri, H. F. Odabaşı (Ed.), *Dijital Yaşamda Çocuk* (ss. 1-18). Pegem Akademi.

- Supanitayanon, S., Trairatvorakul, P., ve Chonchaiya, W. (2020). Screen media exposure in the first 2 years of life and preschool cognitive development: A longitudinal study. *Pediatric Research*, 88, 894-902. <https://doi.org/10.1038/s41390-020-0831-8>
- Sümeýra, A., Burcu, G. S. ve Metin, K. (2021). Examining the relationship between multidimensional parenting styles and digital parenting awareness levels of parents. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 13(4), 546-573.
- Şimşek, G. (2020). Teknoloji ve çocukların bütünsel iyi oluşu. E. Sezerer Albayrak (Ed.), #DijiÇocuk içinde (ss.31-59). Gazi Kitabevi.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
- Toran, M., Kulaksız, T. ve Özden, B. (2024). The parent-child relationship in the digital era: The mediator role of digital parental awareness. *Children and Youth Services Review*, 161, 107617.
- TÜİK. (2024). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2024-53492). Erişim Tarihi: 22.04.2025
- Türkoğlu, B., Çeliköz, N. ve Mustafa, U. S. L. U. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2).
- Üstündağ, A. (2024). Parenting in the digital age: How is the digital awareness of mothers? *Journal of Learning and Teaching in Digital Age*, 9(1), 50-60.
- Vaala, S. E. ve Bleakley, A. (2015). Monitoring, mediating, and modeling: Parental influence on adolescent computer and Internet use in the United States. *Journal of Children and Media*, 9(1), 40-57.
- Yaman, F., Yurdakul, I. K., Akbulut, Y. ve Dönmez, O. (2024). An examination of the digital parenting profiles in Turkey. *Child Psychiatry and Human Development*, 55(2), 384-393.
- Yaşaroğlu, C. ve Sönmez, D. (2022). Evaluating the digital parenting levels of parents of primary school students during the pandemic based on different variables. *Research on Education and Media*, 14(2), 97-107. <https://doi.org/10.2478/rem-2022-0027>
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. ve Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social*, 15(4), 2245-2265. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43395>

Yeni Medyada Diaspora Ailelerinin Anlatıları Üzerine Bir Analiz: DiasporaTürk Instagram Sayfası Örneği

→ Hülya Anakız ERTÜRK*

Öz

DiasporaTürk Instagram hesabı anlatıları; diaspora Türkleri ve onların dönem koşulları hakkında betimleyici ve tanımlayıcı arşiv niteliğinde veriler sunmaktadır. Bu hesaptaki, anlatılar diaspora ailelerini anlamak açısından önem taşımaktadır, nitekim anlatılarda aile teması sıklıkla işlenen konulardan biridir. Diaspora aile anlatıları; aile içi iletişim ve haberleşme, mikro ve makro saldırılar, çalışma koşulları ve Türkiye’de yabancı olma durumları gibi konular etrafında çerçevelenmiştir. Çalışmada anlatıların "ne" söylediği ve "nasıl" söylendiği araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda amaçlı örneklem dâhilinde seçilen veriler anlatı analizi tekniği ile tarihsel ve sosyolojik bağlamda nitel bir yaklaşımla çözümlenmiştir. Bu çözümleme ile “Diaspora ailelerinin anlatıları hangi katmanlar üzerinden açıklanmaktadır?” araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışmanın diğer amacı anlatıların sunulma biçimlerini incelemektir; bu doğrultuda nicel içerik analizi tekniği kullanılarak “Yeni medya aracı olarak Instagram’ın diaspora aile anlatılarını sunma biçimleri nelerdir?” araştırma sorusu nicel veriler üzerinden yorumlanmıştır. Çalışma diaspora ailelerinin deneyimlerini anlamak, dönem betimlemesi yapmak ve Instagram’daki anlatıların anlatı formatlarını tespit etmek açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Diaspora Türk Aileleri, Instagram, Anlatı, Anlatı Analizi, İçerik Analizi

*Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Niğde, Türkiye
 E-mail: hulyaerturk@ohu.edu.tr
 ORCID: 0000-0001-5447-7603

Ertrürk, H. A. (2025). Yeni Medyada Diaspora Ailelerinin Anlatıları Üzerine Bir Analiz: DiasporaTürk Instagram Sayfası Örneği. TRT Akademi, 10(24), 494-527. <https://doi.org/10.37679/trta.1670451>

An Analysis on the Narratives of Diaspora Families in New Media: The Case of DiasporaTürk Instagram Page

→ Hülya Anakız ERTÜRK

Abstract

The DiasporaTürk Instagram account narratives provide descriptive and descriptive archival data about diaspora Turks and their period conditions. The narratives in this account are important for understanding diaspora families, as the theme of family is one of the most common topics in the narratives. Diaspora family narratives are framed around issues such as communication and communication within the family, micro and macro attacks, working conditions and being a foreigner in Turkey. The main objectives of the study are 'what' the narratives say and 'how' they are said. In line with these objectives, the data selected within the purposive sampling were analyzed with a qualitative approach in a historical and sociological context with the narrative analysis technique. With this analysis, an answer to the research question "Through which layers are the narratives of diaspora families explained?" was sought. The other aim of the study is to examine the ways in which the narratives are presented; in this direction, the research question "What are the ways in which Instagram as a new media tool presents diaspora family narratives?" was interpreted through quantitative data by using quantitative content analysis technique. The study is important in terms of understanding the experiences of diaspora families, describing the period and identifying the narrative formats of the narratives on Instagram.

Keywords: Diaspora Turkish Families, Instagram, Narrative, Narrative Analysis, Content Analysis

1. Giriş

Türkiye'den Avrupa'ya ekonomik kaygılarla gerçekleştirilen göç, aile dinamiklerini etkilemiştir. Nitekim aile içi iletişim uluslararası sınırlar içerisinde gerçekleştirilirken, toplumsal yapının özellikleri de aile içi iletişime yön vermiştir. Zaman ve mekân sınırı ebeveyn tanımlamasını değişime uğratmış ve ebeveynlik rolleri uzaktan yürütülmüştür.

Göçün aile açısından anlamı; geride kalanlar ve göç edenler için deneyimsel olarak farklılık göstermiştir. Göçün gerisinde kalanlar için tek bir özlem söz konusu iken göç eden için bu durum aile özleminin yanı sıra ülke özlemini de içermektedir.

Başlangıçta kısa süreli bir göç olgusu gibi görünse de tarihsel süreç içerisindeki değişimler aileyi etkilemiştir. Nitekim aile birleşimleri gerçekleştirilmiş, göç artmaya devam etmiş ve bunun sonucunda giderek artan Türk sayısı Avrupa için endişeye yol açarak başlangıçtaki misafir işçi tanımı, yabancıya dönüşmüştür.

Yabancı olmanın anlamı; aynı etnik kökene mensup olmamaktır. Avrupa'da doğmak, bilimsel gelişim göstermek, ekonomik ve sosyal sisteme katkı sağlamak gibi entegrasyon çabaları etnik kökenin önüne geçmemektedir. Yabancı olmak mikro düzeyde bireyin kendisini öteki olarak hissetmesine neden olurken, makro düzeyde radikal ırkçı grupların kriminolojik tehditlerinde yer almaktır.

Bireysel bir göç hareketi olarak başlayan bu devinim, sonrasında aile birleşimleri ile Avrupa'da yeni bir nüfus inşa etmiştir ve bu yayılım diaspora olarak ifade edilmektedir. Avrupa'daki Türklerin diaspora yayılımı ise emek diasporası bağlamında ele alınmıştır. Diaspora Türk ailelerinin gündelik yaşantıları ve rutinin dışındaki edinimleri anlatılar aracılığıyla aktarılmıştır. Bu anlatılar toplumsallık içermektedir; nitekim bireysel deneyimlerin bir yansıması olması dışında, Avrupa'daki göçmen kimliği ve kültürel uyum süreçlerinin kuşaklararası aktarımı da söz konusudur.

Sosyal medya aracılığıyla bu anlatılar kamusal alana taşınmaktadır; anlatıların kamusal alana taşınması bireysel deneyimlerin toplumsal sonuçlarını göstermektedir ve her bir bireysel anlatı içerisinde toplumsal sorunları ve konuları içermektedir. Anlatılar, kimlik inşası ve kültürel aktarım gibi işlevlerinin yanı sıra, bu platformlar aracılığıyla toplumsal dayanışmayı da güçlen-

dirmektedir. Nitekim diaspora bireyleri bu platformlarda bir araya gelmekte, ortak deneyimlerini yorumlarda birbirlerine aktarmakta ve ana yurtları ile bağlantılarını sürdürmektedirler ve bu durum ortak bir kimlik bilinci üretimi gerçekleştirilmektedir. Geleneksel medyada yeterince temsil edilmeyen gruplar için sosyal medya önemlidir; göçmenler ana akım toplum karşısında azınlık gruplar oldukları için geleneksel medyadaki görünümeleri belirgin değildir. Sosyal medya aracılığıyla toplumsal deneyimler kamusal alana taşınarak görünür kılınmıştır. Algılanan ayrımcılık konusu, bireysel bir anlatı olsa dahi, toplumsallıkla ilişkilendirilen bir temadır ve sosyal medya aracılığıyla ayrımcılık konusu, öz temsil bağlamında bireysel anlatılar üzerinden toplumsal sorunların kamusalığa dönüşümünü gerçekleştirmektedir.

Ana gönderinin altında yorumlardan da yeni anlatılar ortaya çıkmaktadır. Bu durum sosyal medyanın içerik üretme ve paylaşma özgürlüğünü yansıtırken, yorumlar içerisinde bireyler kendi deneyimlerini de görünür hâle getirmekte ve deneyimlerini kişisel bir meselenin ötesine taşımaktadırlar. Aynı tema altında farklı deneyimlerden oluşan anlatılar ortaya çıkmaktadır, bu sayede toplumsal dayanışma ve kültürel buluşma ile birlikte kolektif hafıza üretilmektedir.

Bu çalışma yorumsamacı bir bakış açısıyla nitel açıdan hikâyelerin içerikleri konusunda çözümleme sunarken nicel açıdan da Instagram'ın sunum biçimlerini yansıtmaktadır.

DiasporaTürk hesabı gerçek anlatılardan oluşan ve anlatının etkinliği artırmak için farklı iletişim stratejilerinin kullanıldığı bir hesap olarak değerlendirilebilir. DiasporaTürk sayfası, görüşme, gazete haberleri, Gökhan Duman'ın "11. Peron" adlı eseri gibi kaynakları referans göstermektedir. Bu hesap, gerçek anlatılardan derlenen; toplumsal kategorileri temsil edebilme gücüne sahip içerikleri ve aile temasını dönem betimlemesi bağlamında sunan özgün paylaşımlarıyla öne çıkmaktadır. Bireysel hikâyeler üzerinden toplumsal çıkarımların gerçekleştirildiği bu çalışmada dönemsel koşulların betimlemesi yapılmıştır. Anlatıdaki içerikler, bireysel deneyimlerin ötesinde, politik, kültürel ve toplumsal yapının dışavurumudur.

2. Kavramsal Çerçeve

Göç en basit tanımıyla bir yer değiştirme hareketidir ve insanlar çağlar boyunca zorunlu ve rızaya dayalı nedenlerle göç etmişlerdir (Abadan Unat,

2017, s. xxxi). Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eski bir süreci ifade etmektedir. Nitekim Homo migrans ve Homo sapiens türlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte, ilk göç hareketlerinin başladığı ve bu hareketliliğin farklı coğrafyalarda günümüze kadar sürdüğü bilinmektedir (Cavalli Sforza, 1996, s. 316). Dünya tarihi içerisinde insanlar bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirmişlerdir, Türkiye ise tarihsel süreç içerisinde hem göç alan hem de göç veren bir ülke olmuştur. Lozan Barış Antlaşması sonrası mübadele göçü, Balkan göçleri, Kafkas göçleri, Ahıska Türkleri göçleri, Uygur göçleri, Orta Doğu göçleri gibi birçok göç hareketine Türkiye ev sahipliği yapmıştır. Diğer taraftan, Türkiye göç veren bir ülke konumunda da olmuştur; nitekim 2. Dünya Savaşı sonrasında, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın farklı ülkelerine Türkiye'den yoğun iş gücü göçü gerçekleşmiştir.

Almanya'ya ilk göç 1961 yılında gerçekleştirilmiştir; 2. Dünya Savaşı sonrasında savaşın yıkıcı etkilerinden kurtulmayı hedefleyen Almanya¹, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu sekiz Akdeniz ülkesinden iş gücü talebinde bulunmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye'den Almanya'ya yönelik işçi göçü süreci başlamıştır. Başlangıçta bu çağrıya sınırlı sayıda kişi yanıt vermiş olsa da ilerleyen yıllarda göç edenlerin sayısı hızla artmıştır (Ertürk, 2023, s. 293).

Almanya'ya göç, Avrupa'ya yapılan göçü anlamak açısından önem taşımaktadır; anlatılarda da ifade edildiği üzere Avrupa'ya göç Almanya ile özdeşleştirilmiştir. Başlangıçta Türkler, yıkık Almanya'yı inşa edecek güç olarak görülmüş ve Almanya bu göç sürecine önem vermiştir. Yapılan anlaşma sonrasında, Haydarpaşa Tren Garı'ndan yola çıkan 450 kişilik ilk Türk işçi ekibi, Almanya'nın Düsseldorf kentine ulaşmış ve burada Alman Çalışma Bakanı tarafından törenle karşılanmıştır (Şahin, 2012, s. 2). Sonrasında göç edenlerin sayısı artmış ve misafir işçilikten, yerleşik düzene geçmişlerdir. Bu durum konjonktürel süreç içerisinde farklılık göstermiştir. Almanya ve Avrupa'ya yapılan göçün dönemlerine bakıldığında; 1960 ile 1970 arasında birinci kuşak Türkler göç etmiştir. Türkler beden gücü gerektiren işlerde çalışmışlardır. Bu dönemdeki Türkler ailelerine maddi destek sağlamak amacıyla, düşük ücretlerde çalışmışlardır. 1970'li yıllar ise Aile Birleşim Yasası'nın devreye girdiği yıllardır; bu yasa Türk göçmenlere hukuksal ve ekonomik haklar tanımıştır.

¹ Almanya, 2. Dünya Savaşı sonrası harabeye dönüşen Almanya'yı inşa etmek için, dışardan işçi talep etmiştir. Nitekim o dönem Berlin Duvarı örülmüştür; bu durum sonucunda Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya giden günü birlik işçi hareketliliği durmuştur (Fulbrook, 2011, s. 22).

1980'lere gelindiğinde ise Türkler, ekonomik, hukuksal ve siyasal alanlarda daha görünür hâle gelmiş; örgütlenmeler gerçekleştirmişler, Almancayı etkin biçimde kullanmaya başlamışlar ve bu sayede Türklerin entegrasyon süreçleri hızlanmıştır (Yılmaz, 2023, s. 161). 1990'lı yıllarda² Avrupa'ya iltica göçleri gerçekleşmiştir; 1980 Darbesi sonrasında Türkiye'den Almanya'ya sığınma amaçlı göçler yapılmıştır ve bu durum 2000'li yıllara kadar devam etmiştir (İçduygu ve ark. 2014, s. 198). 2000'li yıllar, 11 Eylül saldırıları sonrasında İslamofobi söylemlerinin yaygınlaştığı yıllar olmuş ve Avrupa'da yayılan İslam düşmanlığı Türklere de yansımıştır (Sirkeci ve ark., 2012, s. 375; Pamuk, 2019, s. 71). 2000'li yılların ortasında, göç tersine dönmüş; nitekim dönen kişi sayısı giden kişi sayısına göre artış göstermiştir (Sirkeci ve ark, 2012, s. 376).³ Bu değişim süreçleri aileleri etkilemiştir ve toplumsal dönüşüm süreçlerinden en çok aile etkilenmektedir (İhtiyar, 2024, s. 100).

Anlam itibarıyla diaspora konusunda, alanın önemli isimlerinden William Safran'ın diaspora ölçütü kullanılabilir; Safran'a göre diaspora etnik gruplarının yaşamlarının bir boyutunu belirtmek için kullanılan yaygın bir terimdir. Daha önceleri, Yahudi, Ermeni, Yunan ve Afrikalılar gibi birkaç azınlık gruba atfedilen bu terim değişime uğramış ve her türden göçmen grup için kullanılmaya başlanmıştır. Diaspora grupları şu özelliklere sahiptir; kendilerinin veya atalarının iki veya daha fazla yabancı bölgeye dağılmış olmaları gerekir. Kendi ana yurtları hakkında kolektif bir hafıza ve mite sahiptirler. Göç ettikleri toplum tarafından tam anlamıyla kabul edilmediklerine veya kabul edilmeyeceklerine inanırlar. Ana yurtlarını gerçek ideal evleri olarak görürler ve uygun koşullar gerçekleştiğinde döneceklerine inanırlar ve kendi ana yurtları ile kültürel, siyasi ve tarihi olarak bağlarını korurlar. Bu kavramsal tanımlama ideal tip olarak görülür, ancak diaspora toplulukları bunların yalnızca birkaçına da sahip olabilir (Safran, 1991, s. 1). Ancak bu tanımsal çerçevenin modern diasporalar için geçerliliği yoktur, nitekim eve dönüş olmazsa olmaz bir koşul değildir (Başer, 2013, s. 72). Cohen ise diaspora tanımlı yaparken zoraki göçten bahsetmez ve bireylerin kolonyal veya gönüllü olarak ana yurtlarından ayrıldıklarında da diasporanı gerçekleştirebileceğini söyler ve diaspora kimliklerinin pejoratif yanlarının dışında olumlu özelliklerle-

² Bu dönemin temel problemlerinden biri de yabancı düşmanlığıdır ve Türklere bu dönemde çeşitli ırkçı saldırılar gerçekleştirilmiştir (Kaya, 2007, s. 221).

³ Dönüş nedenleri içerisinde, Türklere yönelik makro ve mikro saldırılar, Alman ekonomisindeki durgunluk ve Türkiye'nin gelişim göstermesi yer almaktadır (Tekin ve Hasskamp, 2011, s. 171).

rinin de olacağını savunur. Bununla birlikte diasporaların kolektif bir kimlik oluşumunu tetiklediğini savunurken, diaspora bireyleri için asıl önemli olan hususun ulusötesi bağları olduğunu iddia eder (2008, s. 8).

Diaspora türleri kendi içerisinde sınıflandırmaktadır; zorla yerinden edilme-ye dayalı ve travmatik olaylar ile gerçekleşen mağdur diasporalar, asıl amaç-ın yayılmak ve kontrol kurmak olduğu sömürgeci grupların yaptığı impara-torluk diasporaları, ticaret ve ekonomik girişimcilik amacıyla yapılan ticaret diasporaları, coğrafi bir vatana dayanmayan, ancak yine de kültürel kimlik, dijital etkileşim gibi ortak tarih bilinci ve din bağlarıyla birbirine bağlanan va-tansızlaştırılmış diasporalar, ana vatanda ve göç ettiği ülkede siyasi olarak var olma durumu siyasi diasporalar, sabit bir vatan kavramına sıkıca bağlı olmayan kültürel semboller ve ritüeller üzerinden kimliğini sürdüren grup-lar ise kültürel diasporalardır. Bununla birlikte iş gücü ihtiyacı nedeniyle, göç eden topluluklar emek diasporaları olarak adlandırılmaktadır (Cohen, 2008). Bu bağlamda, Almanya gibi Avrupa ülkelerindeki Türklerin konumu 'diaspora' kavramı üzerinden açıklanırken (Aksoy ve Tekten Aksürmeli, 2018, s. 87), Avrupa'daki Türk diasporası emek diasporası ile ifade edilebilir.

Avrupa'ya yönelik göç, başlangıçta kısa süreli ve diaspora kavramıyla ilişki-lendirilmeyen bir yer değiştirme hareketi olarak tasarlanmıştır. Ancak Aile Birleşimi Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, birinci kuşak Türkler eş-lerini ve çocuklarını yanlarına aldırması; böylece diasporik yapının temelleri atılmıştır. Rızaya dayalı bu göç süreci, anavatana duyulan özlem ve kendi kültürel yapılarını yeniden inşa etme çabalarıyla birlikte diaspora ailelerinin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

1970'li yıllar çalışma açısından önem taşımaktadır, nitekim bu tarihten itiba-ren ilk kuşak Türkler, bulundukları Avrupa ülkesine ailelerini göç ettirmiş-lerdir ve bu yıllar Türk diasporasına yön vermiştir.

Bu dönemde Aile Birleşim Yasası çıkmıştır. Aile birleşimi ise tam anlamıyla gerçekleşmemiştir, küçük çocuklar Türkiye'de akrabalarının yanında kalır-ken, büyük çocuklar çalışabilecek yaşta oldukları için ailelerin yanına gide-bilmişlerdir. O dönemde aile yapısında görülen bu sosyal değişim kişisel ter-cihlerden kaynaklı bir olgudur. Göçün ilk yıllarında çekirdek aile yapısı söz konusu iken, çocukların büyüyerek evlenmesi ile ailenin sosyal yapısı değiş-miş, aile genişlemiştir. Diaspora ailelerinin yapılarına bakıldığında, kent top-lumlarında görülen çekirdek aile yapısı yerine geniş ve akraba ailesi karışımı

bir yapılanma söz konusudur. Bu yapılanma sosyal ilişkileri güçlendirerek Türklerin yaşadığı ortak mahalleler ve sokaklar ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2021, ss. 182-183). Almanya'daki geniş Türk nüfusunu içeren ve Türk esnaflarının oluşturduğu dükkân, kafe ve restoranlardan oluşan Kreuzberg bölgesi bunlardan birisidir.⁴

Gurbetçileri bu mahallerde bir araya getiren şey sadece göçmen olma süreci ile ilgili değildir, ortak kader, sıra ve gurbet duyguları bu kişileri aynı mahallelerde birleştirmiştir (Baran, 2023, s. 61). Bu mahallelerin oluşumu Türk aile kültürünü güçlendirmiştir, nitekim Türkler kendi kültürlerindeki kişilerle evlilikler gerçekleştirmişlerdir (Korkmaz, 2021, s. 177). Ortak mekânlarda kurulan ilişkilerde iş arkadaşlığı, karşı cinsle arkadaşlık, birlikte yaşam, evlilikler gibi bir arada bulunma durumları ortaya çıkmıştır (Baran, 2023, s. 64). Türkler kendi ortak mahallelerinde buluşarak, sosyalleşme yapılarını oluşturmuşlar ve kendi kültürel mekânlarını inşa etmişlerdir. Ancak Avrupa'da yaşamının temel koşulu entegrasyondur, entegrasyonun temel belirleyici unsuru ise dildir. Dönem içerisinde alt sınıf ailelerin yaşadığı dil problemi sosyal yaşama dâhil olmayı engellemiştir; nitekim yabancı dil sorunu olan bir aile sağlık sistemine başvuruda bulunurken, sosyal yardım başvurusu yaparken veya çocuklarını okula gönderirken zorlanmıştır. Dil sorunu ailelerin haklarını yeterince talep edememesine neden olurken, göçmen aileleri sistemin dışına itmiştir (Akbaş, 2011).

Dil problemine rağmen diaspora aileleri kültürel ve sosyal entegrasyon içerisinde kendi kültürel yapılarını oluşturmuşlardır. Kavramsal çerçevede göçün tarihsel sürecinden, bu süreç içerisindeki diaspora oluşumundan ve diaspora ailelerinin konumundan bahsedilmiştir.

Diaspora aileleri deneyimleri ve anlatıları edebi eserler, bloglar ve sosyal medya gibi alanlarda sunulmaktadır. Her bir alan kendi özelliklerine yapısal özellikleri bağlamında anlatıların etkinliği artırmak istemiştir. Instagram da bu alanlardan birisidir ve Instagram görsel kültürün sunumunda önemli bir mecradır. Metnin görselleleştirilmesi Instagram'ı etkili hâle getirmektedir. Nitekim görsel estetik kültürünün yükselişe geçmesi ve toplumsal iletişim sistemlerinin görseller üzerinden temellendirilmesi, görsel estetik kültürünün yükselişini sağlamıştır; buna bağlı olarak Instagram; bireysel ve kolektif anlatıların inşa edildiği bir alana dönüşmüştür (Sönmez ve ark.,

⁴ Kreuzberg gibi yerleşim yerleri getto tipi yapılar ve Avrupa getto kavramını reddederek yerine diaspora kullanılması söylenmektedir (Erder, 2006, ss. 5-6).

2022, s. 129). Instagram; reels videosu, çoklu fotoğraf ve video paylaşımı, anlık gönderi ve bu gönderilerde müzik kullanımı açısından etkin bir görsel kültür alanıdır. Bu etkin görseller metinle birleşirken, paylaşımın görsel çekiciliği metnin okunmasını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte gönderi metninin altına yorum yapılması görselin veya metnin yorumlamasını, buna bağlı olarak alternatif içerik üretimini sağlamaktadır. Yapısal özellikleri itibarıyla Instagram, çoklu paylaşımlara izin veren, görsel bir kültür inşa eden ve kullanıcılara arasında etkileşim sağlayan bir yapıya sahiptir. Ayrıca Instagram görsel içerikler vasıtasıyla metinle veya metin olmadan daha fazla bilgi aktarımı olabileceğini göstermektedir (Sucu ve ark., 2019, s. 13).

3. DiasporaTürk Instagram Sayfasındaki Aile Anlatılarının Çözümlemesi

3.1. Metodoloji

Gerçeğe dayalı, kurgusallık içermeyen anlatılar, tarihsel betimleyici kanıtlar sunmaktadır. DiasporaTürk Instagram kullanıcı hesabı, Avrupa'daki Türklerin göç süreci içerisindeki deneyimlerini sunan önemli bir veri kaynağıdır. Çalışma diaspora anlatılarının çözümlemesi ve literatüre katkı sunması açısından önem taşımaktadır. Anlatıların "ne" söylediği ve "nasıl" söylendiği araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda belirlenen aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. "Yeni medya aracı olarak Instagram'ın diaspora aile anlatılarını sunma biçimleri nelerdir?"
2. "Diaspora ailelerinin anlatıları hangi katmanlar üzerinden açıklanmaktadır?"

Çalışmanın oluşum aşamaları ise şu şekilde gerçekleşmiştir. İlk aşamada aile temasını içeren anlatı 225 anlatı (Evren) içerik analizi tekniği kullanılarak tematik olarak kategorileştirilmiştir. Bu kategoriler "Instagram Anlatı Analizindeki Kategorik Değişkenleri Dağılımı" adlı tabloda yer almaktadır. Kategorilere uygun olarak, amaçlı örneklem dâhilinde 225 anlatı içerisinde 17 anlatının analizi (Örneklem)⁵; nitel bir araştırma tekniği olan "anlatı analizi tekniği"⁶ ile tarihsel ve sosyolojik bağlamda çözümlenmiştir. Araş-

⁵ Nitel bir araştırma için, çözümlenen örneklem büyüklüğünün yeterli sayıda olduğu düşünülmektedir. Nitekim Neuman'a göre nitel çalışmalar için az sayıda örneklem üzerinden detaylı çözümlemeler yapılmaktadır ve dolayısıyla nitel araştırmalarda veri büyüklüğü önem taşımamaktadır (2007, s. 89).

⁶ Anlatı bireylerinin deneyimlerinin bir bölümünden oluşmaktadır ve bu bölümler yapılandırılmış bir biçimde sunulmaktadır; hikâye ise başlangıç, gelişme ve sonuçtan oluşan anlatıların bütünüdür. Anlatı analizi ise bireylerin yaşamlarındaki belirli kesitlerin sistematik olarak toplanarak çözümlenme süreci ve bu kesitlerin temsil biçimlerine bakılmasıdır (Uğuz ve Tekindal, 2021, s. 85). Bu çalışmanın verileri de anlatılardan oluşmaktadır; nitekim bu verilerin içeriğinde kronolojik bir sıralama yoktur ve diaspora ailelerinin hayatlarının bir bölümündeki kesitler sunulmuştur.

tırmanın bir diğer amacı ise bu anlatıların sunulma şekilleridir; bu amaç doğrultusunda Instagram'ın yapısal özellikleri bağlamında anlatıların 'nasıl' sunulduğu nicel içerik analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Kodlama cetveli oluşturulmuş ve kodlama cetvelinde gönderi formatına ve gönderinin özelliklerine, müzik tercihlerini, dil kullanımlarına, anlatıların uzunluğuna ve etkileşimleri gibi kategorilere yer verilmiştir. Bu çalışmada karma yöntem tercih edilmiştir.

3.2. Bulgular ve Yorum

3.2.1. Kategorilerine Göre Anlatıların Çözümlemesi

Anlatılardaki konular; ailelerin iletişim süreçleri ve ayrılık durumları, algılanan ayrımcılık ve maruz kaldıkları ırkçı saldırılar, göçmen ailelerin mesleki deneyimleri ve çalışma koşulları ile kültürel sıkışmışlığın getirmiş olduğu her iki ülkede de yabancı olma durumudur. Bu konular anlatılara bağlı kalınarak sosyolojik açıdan tarihsel bağlamda çözümlenmiştir.

3.2.1.1. Göçmen Ailelerin Ayrılık ve İletişim Süreçleri

Görsel 1. Aile Fotoğrafına Kendini Photoshop ile Ekleyen Gurbetçi Türk⁷

Diaspora Türklerinin aile anlatılarında dönem betimlemesi yapılarak göçün aileler ve bireyler üzerindeki psikolojik ve sosyokültürel etkileri detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Göç edenlerle geride kalan aile üyeleri arasındaki duygusal bağ, birbirleriyle iletişim şekilleri ve birbirlerine duydukları özlem

⁷ “Dedem 1972’de Almanya’da işçi ailesi ona bir fotoğraf gönderir. Dedem kendisinin fotoğrafta olmayışına üzüldüğü bir stüdyonun yolunu tutar. O zamanlar daha Photoshop yok. Vesikalığına bir ceket ve kravat çizdirip, kendisini fotoğrafın ortasına, eşinin yanı başına ekletir. Aile şimdi tamamlanmıştır.” (DiasporaTürk, 8 Ağustos 2022).

açık şekilde gözlemlenmektedir. Bu anlatılar, dönemin Türk toplum ve aile yapısını anlamak açısından önemlidir. Anlatılarda eşlerin birbiriyle olan ilişkileri, ebeveynlerinden ayrılan çocukların deneyimleri duygusal bir dil kullanılarak aktarılmıştır.

Göçün çocuklar üzerinde bıraktığı duygusal etki, aşağıdaki örnekte okunabilir; nitekim babalarının evden ayrılışı esnasında yaşanan duygu durumu şu sözlerle ifade edilmiştir: *"Kardeşlerim ve ben babamın dönüş gününün sabahında başlayan 'hırıldılarımızı' evden çıkış saatinde ağlamaya, çıkışa yakın dakikalarda çığlığa ve son dakika yalvarmaya çevirirdik; Baba ne olur bizi de götür. Biz bavula sığarız baba!"* (DiasporaTürk, 9 Şubat 2023).

İkinci örnekte, göç sürecindeki babanın ailesiyle bağını sürdürme çabası, he-diyeleşme pratiği üzerinden açıklanmıştır: *"Kızım mektuba bir ayakkabı çizmiş, annesi de 'kesen müsaitse' diye not yazmış. Gidip 1 saatte ayakkabısını aldım. Daha dönmeme 8 ay vardı."* (DiasporaTürk, 18 Haziran 2023).

Bu anlatılarda çocukların perspektifinden ailelerin birbirlerine duydukları özlem, kavuşma anları ve ayrılık süreçlerine dair deneyimler aktarılmıştır. Bir babanın geliş ve dönüş döngüsü, çocukların duygusal tepkileri travmatik bir deneyime dönüşmüştür. Bununla birlikte çocuğun mektuba ayakkabı çizmesi ve eşinin *"kesen müsaitse"* ifadesinin hegemonik bir anlam taşıdığı söylenebilir. Nitekim göçmen işçi babadan, ebeveyn rolü için rızaya dayalı bir ekonomik talep söz konusudur. Bu durum, ataerkil toplumlarda erkeğe atfedilen ekonomik sorumlulukların sahibi rolünün bir sonucu olarak yorumlanabilir. Ayrıca göçmen işçi babanın, ayakkabıyı alması, ebeveyn rollerinin uzaktan devam ettirildiğini göstermektedir.

Bireysel hafızada yer edinen bir diğer çocukluk anlatısı ise şu şekildedir: *"Babamın gelişini sabırsızlıkla bekliyorum. Bir kapıda, bir penceredeyim. Gözüm hep yollarda. Sonra babam geliyor ama ardından bir daha Almanya'ya gidiyor, gidip gelmeler yıllarca sürüyor. Çalışması lazım... Onun arabası sanıp nice arabaya el sallıyorum."* (DiasporaTürk, 8 Ekim 2022). Çocuk için baba duygusu belirsizlik olarak ifade edilebilir; nitekim göçmen çocuklar için baba figürü fiziksel varlığıyla olduğu kadar, yokluğuyla da belirleyici bir anlama sahiptir.

Göçün geride bıraktığı çocuk kadar göç eden yetişkin çocuklar da ebeveynlerine karşı özlem duymaktadır; nitekim bir anlatıda *"Türkiye'ye ara ara gelse de vatanına ve annesine hep hasret kalmış, tanıdığı tanımadığı gördüğü her kadına"*

‘Ana’ diye hitap ederdi dedem.” (DiasporaTürk, 1 Aralık 2024), ifadeleri geçmektedir. Anlatıda memlekete duyulan özlemin yanı sıra anneye duyulan özlem ve onun yokluğunun oluşturduğu baskı, gurbet işçisi için her kadında anneyi arama refleksine dönüşmüştür.

Yukarıdaki anlatılar doğrultusunda, ebeveynlere duyulan özlem, göç edenler ve geride kalanlar açısından benzer anlamlar taşımaktadır ancak göçmenler aile özlemi kadar, memleket özlemini de deneyimlemişlerdir. Nitekim TRT Radyoya denk gelen ve onu tutkalla yapıştıran göçmenlerin anlatıları da memleket özlemini yansıtmaktadır.

Görsel 2. TRT Radyo Dinleyen Gurbetçi Türkler

“Bir gün nasıl olduysa TRT’yi denk getirdik. Bir daha bulamayız diye radyonun düğmesini tutkalla yapıştırdık. Sonra da o çaldı biz ağladık” (DiasporaTürk, 30 Ekim 2024).

Radyo düğmesinin tutkalla sabitlenmesi, diaspora bireylerinin kendi kültürlerini muhafaza etme anlayışının fiziksel bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bireylerin bu araçlarla duygusal bağ kurarak, radyoyu karşı tanıdıklık hissi geliştirdikleri söylenebilir.

Dönemin koşulları içerisinde radyo etkin bir role sahiptir⁸ ve diaspora anlatılarında radyo önemli bir metafor olarak sunulmuştur. O dönemde Türkiye radyoları yurt dışındaki işçiler için iki şekilde yayın yapmıştır. Bunlardan

⁸ Radyo, o dönemde etkin bir kitle iletişim aracı olarak yer almıştır. Nitekim, Crawley ve Hawyer’a göre 1950’lerde televizyonun hızlı yükselişi, radyonun önüne geçememiştir (2021, s. 304).

ilki, Türkiye radyolarından yapılan yayınlar iken diğeri yabancı radyolar aracılığıyla Türkçe yayın gerçekleştirilmiştir. Bu radyo yayınlarının hedef kitlesi yurt dışındaki işçiler ve onların Türkiye'deki aileleridir (Özakman, 1967, s. 141). Radyo ile birlikte eş zamanlı kullanılan bir diğer kitle iletişim aracı televizyondur.

Görsel 3. 1971 Yılında Amsterdam'da Bit Pazarından İlk Televizyonunu Satın Alan Aile (DiasporaTürk, 12 Ağustos 2024).

Televizyon yayıncılığı kamu yayın kuruluşu tarafından ilk kez 1965 yılında başlatılmıştır. Avrupa Türk Televizyonu (ATT) yayınları 1984 yılında, TD1 özel televizyon yayıncılığı da 1985'te gerçekleştirilmiştir. İlk Türkçe yayınları Almanya'da yapılmıştır, 1990'lı yıllarda TRT -INT yayınları Avrupa'da yaygınlaşmıştır (Soydan, 2019, s. 8). Bu yayınlar, diaspora Türkleri ile Türkiye arasında bağ kurmuştur; aşağıdaki diaspora anlatısı televizyonun kültürel bağ kurma işlevini açıklamaktadır.

Türkiye'ye döndükten sonra, televizyonda Türk İstiklal Marşı'nın çalınmasına heyecan duyan, bir diaspora Türk'ünün anısı şu şekilde aktarılmıştır:

Babam Almanya'dan televizyon getirmiş, biz başına toplanmış merakla izlerken o yorgunluktan koltukta uyuyakaldı. O zamanlar TRT gece 12 gibi İstiklal Marşı'yla kapanırdı. Babam marşı duyar duymaz bir anda pijamalarıyla ayağa fırlayıp hazır ola geçti. Gözleri kapalı öylece duruyordu. Biz hepimiz şaşırıktık. Annem 'vah bizim adama ne olmuş böyle?' dedi. Babam uzun zamandır

İstiklal Marşı'mızı duymamıştı. Marş bitene kadar yerinden hiç oynamadı, bittiğinde de anneme cevabını verdi: Gurbet Hanım gurbet... (DiasporaTürk, 6 Nisan 2018).

Bu ifadeler bağlamında, televizyon diaspora aileleri için bir yayın aracı olmanın ötesindedir; milli kimliğin sürdürülmesi açısından ulusal yayıncılık aktif bir role sahip olmuştur. Bu anlatıda göçmenlik deneyimlerinin, diaspora Türkleri üzerinde oluşturduğu baskıyı görmek mümkündür ve bu baskı sonucunda oluşan gurbetçilik deneyimleri, gurbetin olmadığı yerde de devam etmektedir. Gurbetçinin *"Gurbet Hanım, gurbet..."* ifadesi, bireyin göçmenlik yaşantısının duygusal sonucu olarak okunabilir.

Radyo ve televizyon metaforları, gurbetçilerin ülkeye duydukları özlemle ilişkilendirilmiş; aile içi iletişim ise yazılı ve sesli mektuplar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir ve dönem içerisinde mektuplar etkili iletişim aracı olarak kabul edilmiştir. Dönem koşullarına bakıldığında Türkiye'deki birçok köyde elektrik ve telefon hattı yoktur, mektuplar ise gecikmeli olarak taraflara ulaşmaktadır (Kahn, 2020, s. 56). Nitekim bir gurbetçi Türk anlatısında *"Düğünden iki ay sonra gittim gurbete. Ama hasretlik zor geldi, bıraktım. Öyle erken döndüm ki eşime yazdığım mektup bile benden sonra geldi"* (DiasporaTürk, 12 Eylül 2019), şeklindeki ifadeyle, gecikme süresinden bahsetmiştir.

Mektuplar posta dışında, Türkiye'ye gelen misafir işçi aracılığıyla da gönderilmiştir. Mektupların arasında sesli mektuplar da bulunmaktadır; sesli mektuplar elektronik kültür ürünleridir ve kasetlerin içerisindeki sesli mesajlardır. Türkiye'ye gelen misafir işçi, elindeki gönderiyi sahibine teslim etmekle ve gönderi yanıtını geri götürmekle sorumlu olan kişidir. Aileler bu kişi vasıtasıyla gelen kasetlerdeki sesli mesajlara cevap olarak seslerini kaydetmişlerdir (Kahn, 2020, s. 58). Nitekim bu durum *"Sesini banta çekip Almanya'dan eve yollamış. Aynı banta konuş, sen de gönder demiş. Kıyıp da sesinin üstüne konuşmadım. Ona yine eskisi gibi mektup yazdım."* (DiasporaTürk, 26 Eylül 2024) şeklinde anlatılmıştır.

Bu anlatıda, sesin üzerine başka bir ses kaydedememe durumu; gönderen kişinin sesinin kaybolabileceği endişesiyle, duygusal bir kaygı yansıması olarak okunabilir. Ayrıca sesi gönderen kişinin yüceltildiği ve adeta kutsallaştırıldığı da görülmektedir.

Mektuplar ve ses kayıtları yalnızca kişiler arasında değil, aynı zamanda geniş aile ve sosyal çevre içerisinde de paylaşılmıştır (Alpagu, 2024). Öyle ki “Kasete sesimi çekip memlekete yolluyordum ama teyp annemlerde olduğundan eşime özel bir şey diyemiyordum. En son kasette ona bir türkü söyledim. O anladı.” (DiasporaTürk, 17 Ağustos 2024).

Bir başka anlatıda ise eşler arasındaki iletişime toplumsal normlar ve kabuller yön vermiş, bireylerin duygularını ifade etme biçimleri bu sosyal çerçeve içinde şekillenmiştir.

Babam Zürih’ten bir kaset göndermiş, oradaki işçilik günlerini anlatıyor. Kasetin sonunda anneme diyor ki “Hanım, kasetin arka yüzünü yalnızken dinle.” Ardından annem bizi yatırıyor, herkes odasına çekiliyor. Gece sessizce annemlerin odasına gidiyorum. Kapı aralığından annemin ağladığını görüyorum. Babam kasetin arka yüzünde anneme Ferdi Tayfur’un bir şarkısını söylüyor: Bilsen uzaklarda kimler ağlıyor, gelemem sevdiğim felek koymuyor... (DiasporaTürk, 4 Ocak 2025).

Bu anlatılar, dönemin Türk aile yapısı ve toplumsal normları hakkında, sosyokültürel bağlamda önemli veriler sunmaktadır. Sesli mektuplarda iletilen mesajların çoğunlukla tüm aile bireylerine hitap etmesi, iletişimin bireysellikten ötede, kolektif bir yapı içerisinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum, mahremiyet sınırlarının belirginliğini yitirmesine yol açmakta; buna bağlı olarak gurbetçiler duygularını doğrudan ifade etmekten kaçınarak müziksel öğeler ve metaforik anlatımlar aracılığıyla dolaylı bir ifade biçimini tercih etmektedirler.

Sesli mektuplar olarak adlandırılan kasetler, okur yazar olmayan göçmenler tarafından tercih edilirken, yazılı mektuplar belirli bir eğitim düzeyine sahip kişiler tarafından kullanılmıştır. Kadınlar arasında okur yazarlık oranı düşüktür, kadınlar mektuplarına başkalarına yazdırmıştır ve erkekler teknolojik araçlara erişimlerinin daha fazla olması sebebiyle, ses kayıtlarını etkin bir şekilde kullanmışlardır (Alpagu, 2024).

Diaspora Türklerine ait bu anlatılar göç olgusuyla şekillenen aile yapısı ve toplum yapısı hakkında veriler sunmaktadır. Göçün bireyler üzerinde oluşturduğu, aile üyelerinin birbiriyle olan iletişimleri ve deneyimleri aktarılmıştır. Göç, göç eden ve geride kalanlar üzerinde farklı şekillerde deneyimlenmiştir.

3.2.1.2. Maruz Kalınan Ayrımcılık ve Yabancılaştırma

Ergenlikten yetişkinliğe geçiş... İş ararken başvurularımız en alt sıralarda yer alıyordu, tıpkı ev ararken olduğu gibi. Ayrımcılık ve ırkçılığın gölgesinde bu süreç çok daha zorlu geçiyor ve kimlik arayışımızın her aşaması derin yaralar bırakıyordu. Bir ara bir markette istemeden şahit olduğum şu durumu göçmen kökenli herkes bilir. 70'li yaşlardaki yaşlı bir Alman, markette kaybolmuş gibi görünüyordu. 30'lu yaşlarda siyah saçlı genç bir adam onunla konuştu ve aralarında şu konuşma geçti:

- Aslen nerelisin?
- Duisburgluyum.
- Ah! Hiç Duisburglu birine benzemiyorsun.
- Bir Duisburglu neye benziyor?
- Yani senin gibi değildir. Sen daha çok Arap ya da Türk görünüyorsun!
- Annem ve babam aslen İranlı.
- Ben de onu söylüyorum. Yani Duisburglu değilsin!

Yaşlı adam konuşmayı bitirdi ve makarna paketi için teşekkür etmeden gitti. Genç adam konuşmaya tanık olduğumu fark etti ve yanıma geldi. "Karşıya geçmemize izin vermiyorlar. İster Almanya'da doğup tıp okuyun ister Goethe'nin Faust'undan alıntı yapın, biz hep yabancı kalıyoruz!" dedi. "Biliyorum." diye yanıtladım (DiasporaTürk, 22 Kasım 2024).

Bu anlatı, kolektif bir yaşamı temsil eden bireysel bir deneyim olarak açıklanabilir. Etnik köken farklılığı bağlamında kimlik farklılığı, aidiyet temsil krizi ve uygulanan ayrımcılık gibi faktörler söz konusudur. Avrupa'ya ait olmayan etnik kimliklerin, aidiyet krizi yaşayabildikleri, yabancı olarak konumlandırılabilirdikleri ve ayrımcılığa maruz kalmalarının toplumsal düzeyde olağanlaştığı anlaşılabilmektedir.

Bu anlatı bağlamında etnik kökenin bireyin kimliğini belirlemede etkin olduğu söylenebilir. Edward Said, İslamofobik belirleyicilik üzerinden göçmen, göç ettiği toplum tarafından asimile olmuş olsa da göçmenin hep 'öteki' ola-

çağını ifade etmektedir (Mohrem, 2020). Yaşlı adamın “*Sen Duisburglu değil-sin.*” ifadesi, Avrupa’ya mensup olmanın doğuştan edinilen bir kimlik olarak görülebileceğini ve etnik kökenin, bedensel olarak bir mekânda bulunmaktan daha tanımlayıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Anlatıda geçen karşıya geçenler, toplumsal aidiyeti olan kişilerdir. “Duisburglu değilsin.” ifadesi günlük yaşamda karşılaşılan mikro saldırganlık olarak değerlendirilebilir. Anlatıda yer alan diğer mikro saldırganlık ifadeleri ise; göçmenlerin iş başvurularının ertelenmesi, barınma sorunu yaşama gibi deneyimleri, göçmenlerin sosyal ve kamusal alana dâhil olmalarını engelleyen yapısal sorunlardır. Genç adamın “*Karşıya geçmemize izin vermiyorlar. İster Almanya’da doğup tıp okuyun ister Goethe’nin Faust’undan alıntı yapın, biz hep yabancı kalıyoruz!*”, ifadesi; diaspora Türklerinin eğitim seviyeleri yükselse de ve Avrupa’da doğmuş olsalar dahi, göçmenlerin Avrupa toplumu tarafından tam anlamıyla kabul edilmediğini ve Türklerin o dönemde ‘yabancı’ olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

1989 yılında Berlin Yabancılar Komisyonu Başkanı, “*Türkler Almanca’yı kendi dillerinden daha iyi konuşsalar da Türkiye’ye sadece tatillerde kısa süreli gitseler de Alman ya-sasında hep yabancı olacaktır.*” ifadesini kullanmıştır (Unat, 2017, s. 98). Başlangıçta misafir işçi olarak adlandırılan Türkler sonrasında yabancı kimlik tanımlaması ile ötekine dönüşmüştür.⁹ İlk göç edenler, Almanya’da çiçeklerle ve kutlamalarla karşılanmıştır (Şahin, 2012, s. 2). Sonrasında aile birleşimlerine bağlı olarak, Türklerin diğer uluslara göre sayılarının ivme kazanması, bunun sonucunda Türk kültürünün Avrupa kültürünü asimile edebileceği kaygısı, Avrupa’da aşırı sağ partilerinin yükselişi ve buna bağlı olarak radikal ırkçı gazetelerin politikacılar ile iş birliği içerisine girmesi, Türk göçmenler hakkında olumsuz içerikler üreten yayınlar yapması, radikal sağdan gelen saldırıları tetiklemiştir.¹⁰ Aynı zamanda Türkler, Almanya’daki iş gücünün yerini alarak işsizliğe neden oldukları düşüncesi ile ekonomik bir tehdit olarak görülmüştür. 11 Eylül saldırıları sonrasında İslamofobi düşüncesinin yayılmasıyla da Türklere karşı ayrımcılık (Kaya, 2007, ss. 221-222; Ertürk, 2023, s. 294) uygulanmıştır.

⁹ 1970’li yılların sonlarına doğru “Gastarbeiter” (konuk işçi) kullanımdan kaldırılarak, bunun yerine “Ausländischer Arbeitnehmer” (yabancı işçi) ve “Einwanderer” (göçmen) ifadeleri kullanılmıştır. Sonraki süreçte, ülkedeki kalıcı olarak yaşayan göçmenleri tanımlamak amacıyla FDP tarafından “Ausländische Mitbürger” (yabancı yurttaşlar) ifadesi yer almıştır (Abadan – Unat, 2017, s. 105).

¹⁰ Özellikle 2010 yılında Alman Sosyal Demokrat Partisinden Thilo Sarrazin’in göçmenlerle ilgili ırkçı ifadeler içeren kitabı Almanya Kendini Yok Ediyor kitabı, Türklere yönelik karşıtlığı artırmıştır (Pamuk, 2019, s. 70).

Tarihsel süreç içerisinde ise Türkler ırkçı gruplar tarafından saldırılara uğramıştır. Nitekim, Almanya'nın Wolfenbuettel kentinde, 1982 yılında bir Türk anne ile üç çocuk kundaklama sonucunda çıkarılan yangında öldürülmüş, 1984 yılında Hamburg'da Mahmut Kaymakçı adlı bir Türk, dazlakların saldırısı sonucu başı taşla ezilerek katledilmiştir. 17 Aralık 1988 yılında Almanya'nın Schwandorf kentinde bir bina kundaklanmış ve bu binada bir Alman, üç Türk hayatını kaybetmiştir (Yeni Şafak, 2013). Aşağıdaki anlatıda 1988 yılında kundaklanan binada aynı aileden üç kişinin katledildiği olay hakkında bilgi verilmektedir.

Görsel 4. 1988 Yılında Schwandorf'ta İçinde Türklerin Yaşadığı Kundaklanan Bina

Olayın sorumlusu, 19 yaşındaki Neo-Nazi Josef Seller, Türklerin ev, araba sahibi olmalarını istemediğini ve Türklerden nefret ettiğini söylemiştir. *"İçerisinde Türkler yaşadığı için binayı ateşe verdim."* diyerek suçunu kabul etmiştir. Yangın sırasında olay yerinde olmayan ailenin kızı Leyla, saldırgan Neo-Nazi'nin Türklerin hayat koşullarını kıskanmasına şaşırılmış ve gurbet işçisinin çalışma koşullarını babası üzerinden şu sözlerle ifade etmiştir:

Yıllardır demir-çelik fabrikasında ağır bir işte çalışıyordu. Defalarca iş kazası geçirmiş, yaralanmıştı. Üstü başı kirli gelmediği bir gün bile yoktu, hemen her akşam ertesi güne yetişsin diye iş kıyafetleri yıkıyordu. Böyle bir hayatı kim kıskanırdı?

Leyla, olaydan sonra kendine yeni bir hayat kurmaya çalıştı. Schwandorf'un güneyinde bir eve yerleşti. İkinci oğluna, ölen kardeşinin adını verdi ancak aylarca ona ismiyle hitap edemedi. Bugün oğulları Erkan 37, Mehmet 35 ve kızı Aysu 28 yaşındalar. Aynı şehirde yaşıyorlar. Geçtiğimiz yıllarda yanan evin önüne

küçük bir anıt yaptırıldı. Anma günü, o zamanlar 14 yaşında olan Aysu, annesine şunu sordu: Anne, büyük annemler neden öldü? Leyla ise 'nefret yüzünden' yanıtı verdi. Anne, bu neyin nefreti diyerek soru yönelten Aysu'ya ise Leyla sessiz kaldı (Di-aspıraTürk, 17 Aralık 2024).

Leyla'nın yaşadığı bu olay, Neo-Nazi ideolojisinin bir sonucudur; göçmen karşıtlığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan şiddet olarak ifade edilebilir. Söz konusu saldırı, bireysel bir eylem değildir; etnik kökene gerçekleştirilmiş olması nedeniyle yapısal ırkçılığın somut bir yansımasıdır. Olayın faili, etnik kökeni Türk olan birinin, Alman sosyoekonomik şemasında yer almasını reddetmektedir.

Avrupa'da Türk göçmenler, Alman Gazeteci Yazar Günter Wallraff'ın¹¹ da ifade ettiği üzere çoğunlukla alt sınıf işlerde istihdam edilmiş ve zorlu çalışma koşullarına maruz kalmışlardır.

Leyla, yaşadığı büyük kayba rağmen hayatına derin bir acı ile devam etmiştir. İkinci çocuğuna, yangında katledilen kardeşinin adını vermesi, bu travmanın kuşaklar arasındaki etkisini sunmaktadır. Kızı Aysu'nun "*Neyin nefreti?*" sorusuna, sessizlikle tepki vermesi, ikinci kuşak Türklerin kendilerini ifade etme süreçlerinde yaşadıkları güçlüklerin, bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim yaşanan duygu net olarak ifade edilmemiş, yalnızca sessizlik ve kırgınlıkla ifade edilmiştir.

Alexander (2012, s. 3)'a göre göçmenlerin maruz kaldıkları şiddet ve adaletsizlikleri konuşamamanın temelinde dinleyenin olmaması ve travmanın yeniden hatırlanması bulunmaktadır. Burada Leyla ailesini bu nedenler ile yaklaşımda bulunmuş olabilir ancak kızı Aysu durumu sorgulamıştır. Bu durum, üçüncü kuşak Türk ailelerine yapılan saldırıları sorgulama biçimlerini yansıtmaktadır.

Kundaklanan binanın karşısına anıt yapılmıştır; anıtlar ırkçı makro saldırıları için hafıza mekânları ve mücadele alanları olarak adlandırılabilir. Olayların hatırlanması açısından devlet politikasının anıtlara yer vermesi önemlidir.

Bir diğer makro saldırı ise Solingen'de evleri benzin dökülerek yakılan, Genç

¹¹ Günter Wallraff Türklerin çalışma ve yaşam koşullarını 'En Alttakiler' adlı eserinde ele almıştır. Bu esere ait bilgilere makalenin ilerleyen bölümlerinde ulaşılabilir.

Ailesi'nden 5 kişinin hayatını kaybettiği olaydır. Olayda öldürülen aile için *"Genç Ailesi, evlerinin bulunduğu Mitte semtinde Türk komşularından çok Alman komşuları bulunuyordu. Kendi hâlinde, kimseyle sorunu olmayan bir aileydi."* betimlemelerine yer verilmiştir.

Görsel 5. 1993 Solingen Saldırısında Türklerin Yaşadığı Bina

O dönemde Neo-Nazi saldırıların çokluğu ve Solingen'deki olay şu şekilde aktarılmıştır.

1984'te Satır ailesinden 7 kişinin hayatını kaybettiği Duisburg yangını henüz hafızalarda tazeydi. 28 Mayıs'ı 29 Mayıs 1993'e bağlayan gece Solingenli 4 Neo-Nazi, içerisinde Türklerin yaşadığı evi benzin dökerek ateşe verdi. Dış kapının yanmasıyla birlikte alevler ahşap merdivenleri sarmış, aile fertlerinin çoğu dumandan ve alevlerden kaçamamıştı. Kurtulanların çoğu yaralıydı.

Saldırı sonrasında Türkler kundaklama korkusu ile posta kutularındaki Türkçe isimleri silmişler, yangına karşı evlerinde kovalarla su bulundurmuşlar, pencere ve balkonlardan merdiven sarkıtlamışlardır. Solingen olayı sonrasında ırkçılığa karşı birçok gösteri ve yürüyüş düzenlenmiş; anıtlar ve anmalar yapılmıştır ve Mevlüde Genç, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı sembol isimlerden biri olmuştur. Mevlüde Genç, yıllar sonra *"Katiller dışında kimseye nefretim yok. Barış içinde yaşayalım diye acımı içime gömdüm."* demiştir (DiasporaTürk, 29 Mayıs 2024).

"Kendi hâlinde, kimseyle sorunu olmayan" aile ifadesi, saldırının tesadüfi ya da bireysel bir eylem suçu olmadığını; aksine, Neo-Nazi şiddetinin etnik kökeni

amaçlayan nefretinin sistematik sonuçlarından biri olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte *“Türk komşularından çok Alman komşuları bulunuyordu.”* ifadesi, Türk karşıtlığının Alman halkına genellenerek indirgenemeyeceğini ve bu saldırıların ırkçı gruplara ait olduğunu düşündürmektedir. Nitekim anlatının sonunda, Mevlüde Genç’in: *“Katiller dışında kimseye nefretim yok. Barış içinde yaşayalım diye acımı içime gömdüm.”* ifadesi saldırının yükümlülüğünü tüm Alman halkına değil, faillere yüklediğini göstermektedir. Bu açıklama Mevlüde’nin Alman toplumuna karşı bir nefret duygusu geliştirmediğini, aksine etnosantrizme karşı uzlaşımçı bir direniş gösterdiğini ve sosyal entegrasyonu sürdürme çabasını yansıtmaktadır.

3.2.1.3. Göçmen Ailelerin Mesleki Deneyimleri ve Çalışma Koşulları

Alman gazeteci-yazar Günter Wallraff, 1986 yılında yayımladığı ‘En Altta’ adlı eserinde, Türk işçilerin kötü çalışma koşullarını ve maruz kaldıkları ayrımcılığa yer vermiştir. Bu çalışmayı hazırlarken “Ali” adını kullanarak Türk işçi kimliğine bürünmüş böylece Türk işçileri ve işverenleri doğrudan gözlemleyerek deneyim temelli bir eser oluşturmuştur.

Görsel 6. Günter Wallraff’ın, Türklerin Çalıştığı İşleri Yaparken Çekilen Bir Fotoğraf Karesi (DiasporaTürk, 11 Aralık 2024).

Eserde, Türk işçilerin sağlığının ihmal edildiğini, kanserojen maddelere karşı gerekli koruyucu tedbirlerin alınmadığı ve bu maddelerin bileşenleri konusunda Türk işçilerin uyarılmadığı ifade edilmektedir. Nitekim eserde bu durumu yansıtan şu ifadeler yer verilmiştir:

Würgassen Atom Santrali, teknik bir arıza nedeniyle elektrik akı-

mı sistemine bağlanamıyor. Santral, tehlikeli bölgeye inip arızayı giderebilecek Türk işçileri arıyor. Bu işçilerin son derece ağır hastalıklara yol açabilecek yoğunlukta radyoaktif ışın yemeleri olasılığı büyük. Bunun sonucu kansere yakalanmaları söz konusu. İşletmenin koyduğu ön koşul şöyle: Türk işçilerine bu işin ne kadar tehlikeli olduğu söylenmeyecek. İşleri bittikten sonra da en kısa yoldan ülkelerine dönmeleri sağlanacak (Wallraff, 1986, s. 222).

Wallraff da kronik bir rahatsızlığa yakalanmıştır ve DiasporaTürk sayfasında Wallraff'ın şu sözlerinden bahsedilir:

Çalıştığım yerde biriken metal tozdan kimse görmeden bir avuç alıyorum. Bir taş kadar ağır. Bremen Üniversitesine göndererek analizini istiyorum. Bir süre sonra sonuçlar geliyor. Raporda şimdiye kadar bu derece tehlikeli dozda bir maddeyle karşılaşmadıkları yazıyor. Neler yok ki! Astat, baryum, kurşun, civa, kobalt, rodyum, gadolin, titan, volfram, sirkonyum... Ve tam 25 zehirli madde daha! (DiasporaTürk, 11 Aralık 2024).

Bununla birlikte Wallraff, Almanya'daki işçi sendika örgütlerinin göçmen işçilerin kötü çalışma şartlarını savunmadığını ifade etmektedir. Türk işçiler, Perşembe'ye göre yeteneklerinin altındaki işlerde çalışmışlardır. Türkiye'de kendilerine taahhüt edilen ve imzaladıkları iş yerleri, Almanya'ya geldiklerinde değiştirilmiştir (2005, s. 65).

Benim adım Nursel. 4 saatte tek başıma 84 oda, 10 tuvalet, 2 mutfak temizliyorum. Tam bir makine gibi hareket ederek 4 saatte tüm işi bitirmek mümkün olabiliyor. Eskiden her odaya girdiğimde içeride çalışan varsa özür diliyordum, sonra bunun vakti kaybettirdiğini fark ederek vazgeçtim (DiasporaTürk, 8 Mart 2024).

Asansörle 854 metre derinliğe ineriz. Sonra aşağıda çalışacağımız yere varmak için 25 dakika trenle devam ederiz. 35 derece sıcaklıkta 7 saat çalıştıktan sonra geri çıkarız. İşte bu yaşamak değil. Yaşım 32 ama artık kocadım, hevessiz kaldım (DiasporaTürk, 12 Şubat 2024).

Çalışma sistemi ise parça başı şeklindeydi. Kadınlar ne kadar ça-

lışırsa o kadar ücret almaktadır. Bu çalışma düzeni kadınların çoğu zaman mola vermesine ve hatta tuvalete gitmesine bile engel olmuştur. . Bu nedenle birçoğunda böbrek, mesane ve romatizma sorunları baş göstermiştir (DiasporaTürk, 29 Aralık 2024).

Bu anlatılar Günter Wallraff'ın deneyimlerinden farklı değildir. Anlatılarda çalışma koşullarının güçlüğü, ücretlendirme politikaları ve sosyal izolasyon sonucunda fiziksel ve psikolojik tahribat ortaya çıkmıştır. Mola vermek ücret kesintisine neden olurken, en temel ihtiyaçlar giderilmemiştir. Yeterince sıvı alınmaması kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolünü zorlaştırmıştır. Bu durum bedenler üzerindeki ekonomik tahakkümün göstergesi olarak kabul edilebilir.

"Buradaki olmuşluğumuzu olmaktan saymıyoruz. Yaşım 32 ama artık kocadım, hevesiz kaldım." ifadesi, gurbetin bireyin zaman algısını ve benlik deneyimini etkileme şeklini göstermektedir. Gurbette geçirilen zaman, yaşamaktan ve deneyimden sayılmamıştır; genç bedenler, yaşlarından önce yaşlanmışlardır. Çalışmada bir diğer konu önemli kategori ise ana yurttan ve göç edilen yerde yabancı olma durumudur, aşağıdaki kategoride yer verilmiştir.

3.2.1.4. Türkiye'de Yabancı Olmak: Alamancı veya Almancı

Türkiye'de Avrupa'ya giden Türkler için, Almanya'da yabancı, Türkiye'de Alamancı ya da Almancı ifadesi kimliklerine eklenmiştir. Gurbet işçisi ister Almanya'ya ister başka bir Avrupa ülkesine göç etsin, Alamancı ya da Alamancı¹² olarak tanımlanmıştır (Tezcan, 1974, ss. 51-52). Nitekim diaspora anlatılarının birinde bir Gurbetçi Türk, "Bilenler bilir, yurtdışında hangi ülkede gurbetçi olursanız olun adınız hep "Alamancı"dır. Size "Hollandacı" diyecek hâlleri yok ya!" (DiasporaTürk, 17 Aralık 2023) ifadesini kullanmıştır.

Türklerin farklı ülkelere göç etmiş olsalar da genellikle "Alamancı" ya da "Almancı" olarak adlandırılmalarının temel nedenleri arasında, Almanya'nın ilk göç edilen ülke olması, bu ülkedeki Türk nüfusunun yoğunluğu ve göçmenlerin orada tanıdıklarının bulunması yer almaktadır (Gelekçi, 2014, s. 106).

¹² "Gurbetçi" ve "Almancı" kavramlarının, artık Avrupa'da yaşayan Türkleri tanımlamakta yetersiz kaldığı; bu bireylerin kendilerini giderek daha çok "Euro-Türkler" olarak tanımladıkları görülmektedir. Almanya'da yaşayan Türkiye kökenlilere yönelik "Almanlılar" gibi ifade kullanmak Avrupada'ki Türk kökenlilerin toplumsal olarak inşa ettiklerini kendilerine özgü formasyonlarını göz ardı etmektir (Gökalep Yılmaz, 2017).

Alamancılar veya Yasa'ya göre Alamancı aileler yurda kesin dönüş yapmış veya yapmamış olan belirli bir süre yabancı bir Avrupa ülkesinde çalışan işçilerdir ve daha çok kırsal özellikler taşımaktadırlar. Genellikle bireyci özellikler sahiptirler ve çocuklarının sosyoekonomik açıdan önemli işlerde çalışmasını isteyen bu kişiler giyim tarzları ile ayrılırlar; erkekler takım elbise gibi kıyafetleri tercih ederken, kadınlar çarpıcı renkler kullanmaktadırlar ve gençler çağdaş giyim stilini tercih ederler (1979, ss. 84-85). Ayrıca gurbetçilerin memleketlerine döndüklerinde sahip oldukları gösterişli evler, modern ev içi yaşam tarzları ve giyim biçimleri de onları bu şekilde stereotipleştirmiştir (Gelekçi, 2014, s. 106).

Almanya'da eklenen bu ön ekin anlamı etnik kökenin yüklediği farklılıklar iken, Türkiye'de ise bir gurbet işçisini "Alamancı" yapan şey değişen kültürel pratikleridir. Her iki toplumda da kullanan bu ön eklerin sebebi göçmenlerin gittiklerinde ve döndüklerinde beraberinde taşıdığı alışkanlıklardır.

Pierre Bourdieu, alışkanlık anlamına gelen habitus kavramını, bireylerin kültürel öğrenme sürecini şekillendiren ve bu süreçte edinilen eğilimlerin, tekrarlar yoluyla bireyin eylem ve davranışlarına yansımaları ifade etmek için kullanır. Bourdieu'ya göre habitus, sadece düşünsel değil, aynı zamanda bedensel bir süreçtir; bireyin toplumsal deneyimlerle kazandığı alışkanlıklar zamanla kişinin bedeninde cisimleşerek pratik yaşamın içinde kendiliğinden işlerlik kazanmaktadır ve "*Beden toplumsal dünyanın içindedir, ancak toplumsal dünya da bedenin içindedir*" (1990, s. 190) şeklinde ifade etmektedir.

Göç eden ve göç ettikleri yerlerden dönen kişilerin bu sosyal değişimi, Bourdieu'nun bakış açısıyla habitus değişimi olarak okunmaktadır. Göç eden kişiler göç ettikleri toplumda, yeni habituslarında sosyal ve kültürel sermayelerinin eksikliğini hissetmektedirler (Sayımlar ve Coşkun, 2023, s. 158).

Göçmen bir ailenin çocuğuna ait anlatı, habitusun göç bağlamındaki yeniden üretimini ortaya koyan anlamlı bir örnektir.

1976 yılında dünyaya gelmişim. Anne ve babam çalıştıkları için abimi bir bakıcıya vermişler. Ben abimden 20 ay sonra dünyaya gelince bakıcı masrafı artmasın diye beni 40 günlükken Tekirdağ'daki teyzeme bırakmışlar. Birkaç yıl çalışıp döneriz diye düşünmüşler ama öyle olmamış.

Sonrasında kişi kendi ismine yabancılaşmıştır, nitekim teyzesinin soyismmini kendi soyismi zannetmiş, Almanya'dan gelen biyolojik anne ve babasını bir

teyze ve amca zannetmiştir. Sonra gerçek anne ve babası onu Almanya'ya götürmüşlerdir.

7 Eylül 1988'de Almanya'ya taşındım. İlk başlarda onlara “Anne ve baba” derken bir hayli zorlandım. Geceleri çok kez ağladığım olmuştur. Teyzem beni öz evladından ayırmazdı. Ona teyze demeye dilim varmazdı. Dil bilmediğim için Almanya'da okula iki sınıf geriden başladım. Çocuklarda önlük olmaması tuhafıma gitmişti. İlk gün öğretmen sınıfa girince ben hemen ayağa kalktım. Diğerleri bir anda gülmeye başladılar. Şaşırmıştım. Sonradan öğrendim ki Almanya'da böyle bir adet yokmuş (DiasporaTürk, 13 Ağustos 2024).

Burada ekonomik nedenler yüzünden ailesinden ayrı yaşayan kendi kimliğine yabancılaşan bir bireyin anlatısını görmek mümkündür. Çocuk biyolojik anne ve babasını öğrendiğinde ise bir kimlik krizi yaşamıştır ve biyolojik ebeveynlik tanımlaması söz konusu değildir; bu durum Hegel'in yabancılaşma kavramı ile açıklanabilir. Hegel'in yabancılaşma anlatısı bireyin kendi özüne ve tarihsel sürecine uzaklaşması anlamına gelmektedir (2018, ss. 284-286). Bu anlatıdaki yabancılaşmayı, topluma yabancılaşma anlamında da söylemek mümkündür. Habitus bağlamında ise Alman sosyal yaşamına kendi alışkanlıklarından dolayı entegre olamamıştır.

İzinlerinde, evine gelen çocuklar için babaları bir yabancıya dönüşmüştür. Aşağıdaki anlatıda, ilk kez babası ile karşılaşan bir çocuğun anlatısına yer verilir. Babası Avrupa'dan döndükten sonra çocuklarını sarılarak uyandırmaya çalışan baba ile ilk karşılaşma anlatılır:

Kim bu adam? Tanımıyorum. “Uyan hadiii... Yeter, naz yapma!” diyor. Korktum, sıkıca yumdum gözlerimi. Belki rüyadır biter dedim. Ama bitmedi. Kim bu, kim? Beni bıraktı bir ara kız kardeşimi öpmeye başladı. O ara açtım gözlerimi. Simsiyah sakalları, yüzünde tuhaf bir gülümseme var. Yüzüme yaklaştıkça gözleri büyüyen, dişleri devleşen bir adam. Kim bu? Annem nerede? Korkumdan bağırıyorum. “Uyan bak sana ne aldım” diyor. Yorganın üzerinden üstüme serdiği elbiseyi işaret ederek, “Sen sever misin maviyi?” diye soruyor. Kız çocuğuna mavi olur mu hiç diyor annem kısık sesle. O zaman anladım işte. Bu yabancı adam babam(mış) demek ki (DiasporaTürk, 21 Aralık 2024).

Türk işçilerinin, evlerinden uzak kalması, aileleri ile görüşememeleri duygusal bağ açısından sorun olarak görülebilir. Nitekim göç sadece fiziksel bir uzaklık değildir, aynı zamanda karakterlerini yabancılaştıran bir dönüşümün de adıdır. Bu anlatıda coğrafi uzaklığın, baba karakterini bir yabancıya dönüştürdüğü söylenebilir. Göç olgusuyla babanın tanıdıklık hissi ve babalık tanımlamasının dışına çıkılarak babanın yabancıya dönüşümü anlatılmaktadır. Bu bağlamda, baba çocuğuyla bağ kurmaya çalışsa da babalık yalnızca kavramsal düzeyde varlık göstermekte ve pratikte somut bir ilişki biçimine dönüşmemektedir.

3.2.2. Instagram Anlatıların Sunulma Biçimleri Nicel Açıdan Bir Değerlendirme

Fotoğraf Kullanımı	Sayı	Yüzde
Renkli Format	105	46.67
Siyah – Beyaz Format	96	42.67
Siyah – Beyaz – Renkli Format	24	10.659
Toplam	225	100,0
Müzik Kullanımı	Sayı	Yüzde
Müzik Kullanımı Yok	187	83.11
Türkçe Müzik Kullanımı	34	15.11
Yabancı Müzik Kullanımı	4	1.78
Toplam	225	100,0
Gönderi Formatı	Sayı	Yüzde
Tek Fotoğraf Karesi	121	53.78
Birden Çok Fotoğraf	104	46.22
Toplam	225	100
Metin Uzunluğu	Sayı	Yüzde
Kısa	86	38.22
Orta	58	25.78
Uzun	81	36.00
Toplam	225	100,0

Dil Kullanımı	Sayı	Yüzde
Duygusal	118	52.44
Rasyonel	82	36.44
Mizah	25	11.12
Toplam	225	100.0
Anlatının Teması	Sayı	Yüzde
Aile İçi İletişim	69	30.67
Hasret – Ayrılık	47	20.89
Yaşam Koşulları	35	15.56
Yabancılaşma ve Adaptasyon	35	15.56
Çalışma Koşulları	25	11.11
Algılanan Ayrımcılık	11	4.89
Yolculuk	3	1.31
Toplam	225	100.0
Fotoğraf ve Anlatı İlişkisi	Sayı	Yüzde
Var	201	89.33
Yok	24	10.67
Toplam	225	100.0

Tablo 1. Instagram Anlatı Analizindeki Kategorik Değişkenleri Dağılımı

Çalışmanın ikinci metodolojik kısmını nicel içerik analizi tekniği oluşturmaktadır; bu bağlamda fragmente olmayan, bireysellikten ötede toplumsal bağlam ve söylemsel derinlik içeren 225 adet aile anlatısının sunulma biçimleri analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre renkli veya siyah beyaz fotoğraf türünün kullanılması dönem betimlemesi açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmada renkli fotoğraf kullanımı ile siyah beyaz fotoğraf kullanımı birbirlerine yakın yüzdelerdir. Analog renkli fotoğrafçılık kullanılırken, siyah-beyaz kullanılması da teknolojik geçiş sürecini göstermektedir. Bununla birlikte tek fotoğraf karesinin yanı sıra, birden çok fotoğrafında kullanıldığı görülmektedir, bu durum anlatının içeriği ile ilişkilendirilebilir. Fotoğraf, anlatı hakkında betimleyici görsel sunmaktadır; nitekim fotoğraf ve anlatı

arasında %89.33 oranında bir ilişki tespit edilmiştir. Anlatının içeriğini pekiştirmek ve katkı sağlamak amacıyla birden çok fotoğrafın %46.22 oranında kullanıldığı görülmektedir.

Kullanılan müzik ve müzik türü anlatının etkinliğini artırabilmektedir; yapılan analize göre gönderilerde %83.11 oranında müzik kullanılmamıştır. Müzik duygu aktarımı sağlayan, gönderinin alımlayıcı üzerinde etki uyandırma potansiyeli taşıyan stratejik unsur olarak nitelendirilebilir. Ancak gönderiler duygusal içeriklerden oluşan ifade ve görsellerden oluşmaktadır ve duygusal dil kullanımı (%52.44) baskındır. Dilin ve fotoğrafların duygusal tonu müzik kullanımının önüne geçmiştir. Gönderiye eklenen müzik türü ise daha çok Türkçe seslendirmelerden (%15.11) oluşmaktadır. Türkçe seslendirmelerin kullanılması kültürel aidiyetin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Anlatılar çoğunlukla kısa veya uzun metinlerden oluşmaktadır; kısa anlatılar betimleyici ve *“Her ev bir duygudur.”* gibi çarpıcı cümlelerden oluşurken uzun anlatılar kişinin göçmenlik deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde anlatma arzusunun sonuçlarından biridir.

Aile temasını içeren anlatı kategorilerinde en yüksek yüzdeye sahip konu, aile içi iletişim konusudur, aile içi iletişim sesli veya yazılı mektuplarla haberleşme konularını içerirken hasret ve ayrılık konusu göç edenler ve göçün ardında kalanlar açısından ele alınmıştır. Anlatının her teması belirli bir dil çerçevesinde sunulmuştur. Aşağıdaki tabloda tema ile dil kullanımı arasındaki ilişkiye bakılmıştır ve yapılan ki kare testi sonucunda anlatı teması ile dil arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹³

¹³ Ki Kare Değeri 71.89, Serbestlik Derecesi 12, Anlamlılık Düzeyi 0.00000000014 olarak tespit edilmiştir; bu değer $p < .001$ anlamlılık düzeyinden küçüktür.

Dil Kullanımı	Hasret ve Ayrılık	Aile İçi İletişim	Ayrımcılık	Yolculuk	Yabancılaşma ve Adaptasyon	Yaşam Koşulları	Çalışma Koşulları	Toplam
Duygusal	32.2	38.98	4.24	1.69	3.39	11.02	8.47	99.99
Mizah	0.0	24.0	0.0	0.0	56.0	16.0	4.0	100.0
Rasyonel	10.98	20.73	7.32	1.22	20.73	21.95	17.07	100.0
Toplam	43.18	83.71	11.56	2.91	80.12	48.97	29.54	

Tablo 2. Dil Kullanımı ile Anlatı Teması Arasındaki Çapraz Tablo Analizi

Aile içi iletişim ile hasret ve ayrılık temaları en çok duygusal dil aracılığıyla aktarılırken; yaşam koşullarının betimlenmesinde rasyonel dil öne çıkmaktadır. Mizahi dilde ise gurbetçi deneyimleri içerisinde özellikle adaptasyon ve yabancılaşma temaları dikkat çekmektedir.

Yapılan içerik analizi sonucunda, anlatılar; Instagram postlarına müzik ekleme ve birden çok görsel yükleme gibi platforma özgü fonksiyonlar aracılığıyla anlatı stratejileri içerisinde konumlanmıştır. Anlatıların içerikleri büyük ölçüde duygusal paylaşımlardan oluşmakta, metinsel anlatım ise müzikal seslendirmeye kıyasla daha belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışma, göçün sadece mekânsal bir değişiklik olmadığını ve bireylerin yaşamlarındaki derin dönüşüm ve değişimlerin sonuçlarını yansıtmaktadır; nitekim elde edilen bulgulara göre diaspora aileleri duygusal ve kimliksel açıdan yer değiştirmişlerdir. Clifford (1994) bu yer değiştirme hareketini melezleşme ve çoklu aidiyet kavramları üzerinden açıklamaktadır, diasporaların sabit aidiyetleri yoktur ve diaspora bireyleri için alternatif bir kimlik tanımlaması yapılır.

Diaspora yerinden zorla sürülme, gönderilme hareketi olarak nitelendirilemez, literatürde Safran'ın bu tanımı eleştirilmiştir. Bu çalışmadaki diaspora

tanımı Cohen'in tanımına karşılık gelmektedir, nitekim Türk diasporasında gönüllü olarak ana yurttan göç etme durumu vardır ve ulusötesi bağlar söz konusudur. Ulusötesi bağların korunması Clifford'un "eş zamanlı yerde kök salma" yaklaşımını da desteklemektedir.

Çalışmada iki temel araştırma sorusu etrafında çerçevelendirilmiştir; bunlardan ilki "Diaspora ailelerinin anlatıları hangi katmanlar üzerinden açıklanmaktadır?" şeklindedir. Anlatılardan elde edilen verilere göre Avrupa diğer kültürlerle kapalı bir toplumdur. Nitekim, bir göçmen Avrupa'da doğumlu olsa da bilimsel gelişim gösterse de etnik kökeni Avrupa olmadığı müddetçe öteki olarak tanımlanmaktadır. Dönemin diaspora Türk aileleri, ilk geldiklerinde geçici işçi veya gitmediklerinde ise yabancı olarak görülmüşlerdir. Diaspora aileleri konjonktürel süreç içerisinde makro ve mikro düzlemde saldırıların hedefinde yer almıştır; mikro düzeyde iş başvurularında, ev kiralarında Türkler reddedilirken makro bağlamda Türklerin yaşadığı binalar kundaklanmıştır. Bununla birlikte Türklerin çalışma koşulları ekonomik tahakkümün bedenler üzerindeki kontrolünü ortaya çıkarmış; diaspora aileleri zor çalışma koşullarında ve ağır işlerde çalıştırılmışlardır. Kansorejen madde üreten işlerin, zararları konusunda bilgilendirmeden Türklerin yönlendirilmesi, ayrımcılığın bariz örneklerinden biridir.

Dönemin iletişim teknolojileri ve haberleşme araçları iletişim biçimlerine yön vermiştir. Radyo ve televizyon diaspora ailelerinin Türkiye ile bağlantılarıdır ve memleket özlemi bu araçlar vasıtasıyla giderilmiştir. Türkler aileleri ile mektuplar üzerinden iletişim kurmuştur. Sesli mektupları tüm aile üyeleri dinlemiş, eşler arasındaki iletişim ise diğer aile üyelerinin anlamayacağı özel metaforlarla aktarılmıştır. Sesli mektuplar okur yazar olmayan kişiler tarafından kullanılan bir haberleşme aracı olmuştur.

Bununla birlikte diaspora ailelerinin Avrupa'da ve Türkiye'de algılanma biçimleri ise habitus kavramı üzerinden açıklanmıştır. Nitekim Türkler dil ve etnik farklılıklardan kaynaklı sosyal yaşama entegre olamamış bu durum Türklerde sıkışmışlık hissi yaratmıştır. Stuart Hall, diaspora kimliklerini iki kültür arasındaki sıkışmışlık olarak ifade etmektedir (1990, ss. 225-226). Türkiye döndüklerinde ise farklı bir adaptasyon sürecine dâhil olmuşlardır, eklemlenen Almanca kimliği üzerinden stereotipleştirilerek, pejoratif bir anlama dönüşmüştür.

Anlatılar, göç sürecinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda psikososyal boyutunun da olduğunu ve diaspora topluluklarında nesiller arası duygusal kırılmaları nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Çalışmanın diğer amacı anlatıların sunulma biçimlerini incelemektir; bu doğrultuda “Yeni medya aracı olarak Instagram’ın diaspora aile anlatılarını sunma biçimleri nelerdir?” araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. Buna göre; anlatılar ve fotoğraflar arasında ilişki kurulduğu, anlatıların uzun ve kısa metinlerden oluştuğu, duygusal bir dil tercih edildiği ve temalarda öne çıkan konunun aile içi iletişim olduğu saptanmıştır. Bu analiz ile anlatıların duygusal dışavurumları, kültürel aidiyetleri ve kimlik inşaaı açısından önemli bir alan sunduğu görülmektedir. Fotoğraf ve anlatı arasında güçlü bir ilişki bulunurken uzun metinlerin tercih edilmesi anlatıların derinliğini ifade etmektedir. Aile, ayrılık gibi temalar, göçmen deneyimini yansıtırken bu anlatılar duygusal dil ile ifade edilmiştir. Mizahi bir dil yabancılaşma ve adaptasyon konusunda kullanılırken, rasyonel dilde yaşam koşulları betimlemesi yapılmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N. (2017). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akbaş, E. (2011). Sosyal Hizmetlerin Sivil Oluşumu: Berlin’deki Göçmen Sivil Toplum Örgütleri Üzerine Bir Araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2), 113–136.
- Aksoy, E., & Tekten Aksüremeli, Z. S. (2018). Diaspora İçinde Diaspora: Almanya Ale-vileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (85), 87–102.
- Alexander, J. C. (2012). *Trauma: A Social Theory*. Polity Press.
- Alpagu, F. (2024). Archiving Migration and Social Class: A Case Study of Audio and Written Letters in DOMiD. *Zeitschrift für Migrationsforschung – Journal of Migration Studies*, 4(2), 127–153.
- Baser, B. (2013). Diasporada Türk-Kürt sorunu: Almanya ve İsveç’te İkinci Kuşak Göçmenler. *İletişim Yayınları*.
- Baran, I. (2023). Birlikte yaşam tecrübesi olarak Almanya Türk toplumunun Alman toplumu ile yatay ilişkileri ve müphemlik. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi – Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies*, 12, 60–83.

- Bourdieu, P. (1990). In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology (M. Adamson, Trans.). Stanford University Press.
- Cavalli-Sforza, L. L., Menozzi, P., & Piazza, A. (1996). The History and Geography of Human Genes. Princeton University Press.
- Clifford, J. (1994). Diasporas. *Cultural Anthropology*, 9(3), 302–338.
- Cohen, R. (2008). *Global diasporas: An introduction* (2nd ed.). Routledge.
- Crowley, D., & Heyer, P. (2021). *İletişim Tarihi: Taş Devri Sembollerinden Sosyal Medyaya* (B. Ersöz, Çev.; 7. Edisyondan Güncellenmiş 6. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- (DiasporaTürk, 6 Nisan 2018). <https://www.instagram.com/p/BhPAYZpBZDM/>, Erişim Tarihi: 03.03. 2025.
- (DiasporaTürk, 12 Eylül 2019). <https://www.instagram.com/p/B2UnzjOATv3/>, Erişim Tarihi: 03.03.2025.
- (DiasporaTürk, 8 Ağustos 2022). https://www.instagram.com/p/ChAiS3ooxbk/?img_index=1, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 8 Ekim 2022). <https://www.instagram.com/p/CjcqEgbgVV1/>, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (DiasporaTürk, 18 Haziran 2023). https://www.instagram.com/p/CtoBg6Kg8_j/. Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (DiasporaTürk, 17 Aralık 2023). <https://www.instagram.com/diasporaturk/p/C086Fd-BlaqV/>, Erişim Tarihi: 03.03. 2025.
- (DiasporaTürk, 12 Şubat 2024). <https://www.instagram.com/p/C3PbSwkIOt4/>, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (DiasporaTürk, 29 Mayıs 2024). https://www.instagram.com/p/C7jLOWzoVWt/?img_index=1, Erişim Tarihi: 11. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 12 Ağustos 2024). <https://www.instagram.com/p/C-kIP6QoNbJ/>, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 13 Ağustos 2024). https://www.instagram.com/p/CmgWq9o9nK/?img_index=1, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 17 Ağustos 2024). <https://www.instagram.com/p/C-w7JJtovW6/>, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 26 Eylül 2024). <https://www.instagram.com/p/DAY5npyI-rN>, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 30 Ekim 2024). https://www.instagram.com/p/DBv34k2IQ2o/?img_index=5, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 22 Kasım 2024). <https://www.instagram.com/p/DCrMnXfoQBo/>, Erişim Tarihi: 03.03. 2025.
- (DiasporaTürk, 1 Aralık 2024). https://www.instagram.com/p/DDCTX28IviT/?img_index=1, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (Diasporaturk, 11 Aralık 2024). https://www.instagram.com/p/DDb5ZMSoVOX/?img_index=2, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (DiasporaTürk, 17 Aralık 2024). https://www.instagram.com/p/DDrby0xI0oB/?img_index=1, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.

- (DiasporaTürk, 21 Aralık 2024). <https://www.instagram.com/p/DD18ECsof4k/>, Erişim Tarihi: 11.03.2025.
- (DiasporaTürk,29Aralık2024).https://www.instagram.com/diasporaturk/p/DEK-gOwBov0O/?img_index=1, Erişim Tarihi: 03.03. 2025.
- (DiasporaTürk, 4 Ocak 2025). https://www.instagram.com/p/DEZvWESIHF/?img_index=1, Erişim Tarihi: 13. 03. 2025.
- (DiasporaTürk, 9 Şubat 2025). https://www.instagram.com/p/DF2ixgFI29k/?img_index=1, Erişim Tarihi: 05. 03. 2025.
- Eder, S. (2006). Refah Toplumunda Getto. İletişim Yayınları.
- Ertürk, H. A. (2023). Kültürleşme, Kişilerarası İletişim ve Almanya'daki Türkler. Literatürk Academia.
- Fulbrook, M. (2011). Almanya'nın Kısa Tarihi (S. Demirci, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Gelekçi, C. (2014). Türkiye'den Yurt Dışına Gerçekleşen İşçi Göçlerine Bağlı Olarak Dilimize Yerleşen Bir Kavram: 'Almancılar'. Hacettepe Üniversitesi Türiyat Araştırmaları Dergisi, (21), 95–114.
- Hall, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. In J. Rutherford (Ed.), Identity: Community, Culture, Difference (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923–2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.
- İhtiyar, B. (2024). Türk Dizilerinde Aile Temsili: Gönül Dağı ve Yalı Çapkını Dizileri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. NOHU İFAD, 3(1), 99–115.
- Kahn, M. L. (2020). Between Ausländer and Almanci: The Transnational History of Turkish-German Migration. Bulletin of the German Historical Institute, (66), 53–82.
- Kaya, A. (2007). İslâm, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, M. A. (2021). Almanya Türklerinde Aile Kültürü (Family Culture in German Turks). Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 160–185.
- Mohrem, B. (2020). Examining the Concept of the 'Other' According to Edward W. Said. International Journal Online of Humanities (IJOHNMN), 6(2), 1–14.
- Neuman, W. L. (2007). Basics of Social Research: Qualitative and Quantitative Approaches. Pearson Education.
- Özakman, T. (2011). Dış Ülkelerdeki İşçilerimize Hitap Eden Radyo Yayınları. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, (18), 141–158.
- Pamuk, İ. (2019). Almanya'da Kimlik Aidiyet ve Türkiye Kökenli Öğrenciler. Yeni İnsan Yayınevi.
- Perşembe, E. (2005). Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon. Araştırma Yayınları.
- Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. Diaspora: A Journal of Transnational Studies, 1(1), 83–99.
- Safran, W. (1991). Diaspora in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. Diaspora: A Journal of Transnational Studies, 1(1), 83–99.

- Sayımlar, S., & Coşkun, Ç. (2023). Göç ve Habitus: Gurbet Kuşları Filminin Bourdieu'nun Kavramları Üzerinden Bir İncelemesi. *International Journal of Human Mobility*, 3(2), 158–171.
- Sirkeci, İ., Cohen, J. H., & Yazgan, P. (2012). Türk Göç Kültürü: Türkiye ile Almanya Arasında Göç Hareketleri, Sosyo-Ekonomik Kalkınma ve Çatışma. *Migration Letters*, 9(10), 373–386.
- Sönmez, G., Keskin, S., Laleh, N., & Kömür, G. (2022). Dijital Hikâye Anlatısı Olarak Instagram Kimliği: 'Biyografi' Yazma Kültürü Üzerine İnceleme. *Yeni Medya*, 2022(13), 127–147.
- Soydan, E. (2019). Avrupa Ülkelerinde Yapılan Türkçe Televizyon Yayınlarının Dünyü ve Bugünü Üzerine Bir İnceleme. *TRT Akademi Dergisi*, 4(7), 6–25.
- Sucu, A., Şenkal, Y., & Aydın, D. (2019). Sosyal Ağlarda Dijital Hikâye Anlatımı. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(53), 1–20.
- Şahin, S. (2012). Almanya'da Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı: Kazanımlar ve Tehditler. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 1(1), 1–15.
- Tezcan, M. (1974). Alamancı Aile: Ülkemizde Yeni Bir Aile Türü. *Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yayınları*.
- Uğuz Arsu, Ş., & Tekindal, M. (2021). Nitel Araştırmalarda Anlatı Araştırmasının Tanımı, Kapsamı ve Süreci. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 21(1), 85–124.
- Wallraff, G. (1986). *En Alttakiler* (Çev. A. Tümertekin). Alan Yayıncılık.
- Yılmaz, E. A. (2023). 1960'lardan Günümüze Almanya'daki Türk Göçmenlerin Durumu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarafından Desteklenen Türk Diasporası. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 161–177.
- Yasa, İ. (1979). Dış göçler ve "Alamancı aile". *Sosyoloji Konferansları*, (17), 82–87.
- Yeni Şafak. (2013). <https://www.yenisafak.com/gundem/her-zaman-alevlerin-hedefinde-oldular-499534>. Erişim tarihi: 1 Mart 2025.
- Gökalt Yılmaz, G. (2017). Avrupa'da yaşayan Türkiyelilere dair gurbetçi ve Alamancı söylemlerinin yeniden düşünülmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(Göç Özel Sayısı), 1473–1490.

Dijital Medyada Aile İçi İletişim ve Kültürel Dinamikler: Teknoloji ve Aile Temalı Kamu Spotlarının İzleyici Alımlanması

→ Recep ALTAY*

Öz

Teknolojinin hızla gelişmesi, aile içi iletişim dinamiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu değişim, farklı kültürlerden bireylerin aile iletişimlerine yönelik algılarını ve davranışlarını etkilemektedir. Kamu spotları, bu değişimi yönlendirmek ve aile değerlerini korumak amacıyla kullanılan önemli iletişim araçlarıdır. Nitekim bu kapsamda Türkiye’de 2025 senesi "Aile Yılı" olarak ilan edilmiş ve aynı isimle bir kamu spotu yayınlanmıştır. Bu çalışmada, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından paylaşılan teknoloji ve aile temalı 6 kamu spotu incelenmiştir. İlgili araştırma, dijital medyanın aile içi iletişiminde nasıl yansıdığı ve teknoloji ile aile temalı kamu spotlarının izleyiciler tarafından nasıl alımlandığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. İzleyici temelli bu çalışmada, farklı demografik özelliklere sahip yaşları 20 ile 58 arasında değişen 10 kişiyle derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kamu spotlarının izleyicilerde aile mahremiyeti, kültürel değerler, çocuk hakları ve teknolojinin doğru kullanımı gibi konularda farkındalık yarattığı anlaşılmaktadır. Ancak, bu tür kampanyaların etkisini artırmak için hedef kitleye uygun içerikler, tekrarlı maruz kalma süreçleri ve erişilebilirlik gibi faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiği izler kitle tarafından dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Medya, Aile Yılı, Aile İçi İletişim, Kamu Spotu, İzleyici Araştırması

*Öğr. Gör. Dr., Iğdır Üniversitesi Tuzluca MYO Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, Iğdır, Türkiye

E-Mail: recep.altay@igdir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9250-3382

Altay, R. (2025). *Dijital Medyada Aile İçi İletişim ve Kültürel Dinamikler: Teknoloji ve Aile Temalı Kamu Spotlarının İzleyici Alımlanması*. TRT Akademi, 10(24), 528-561. <https://doi.org/10.37679/trta.1663725>

Intra-Family Communication and Cultural Dynamics in Digital Media: The Audience Reception of Public Service Announcements on Technology and Family Themes

→ Recep ALTAY

Abstract

The rapid advancement of technology has significantly altered intra-family communication dynamics. This transformation affects the perceptions and behaviors of individuals from different cultures and generations regarding family communication. Public service announcements are essential communication tools used to guide this change and preserve family values. In this context, 2025 has been declared the "Year of the Family" in Türkiye, and a public service announcement with the same name has been released. In this study, public service announcements on technology and family, prepared by the Ministry of Family and Social Services and the Presidency of Religious Affairs, were analyzed. The study aims to analyze how digital media influences family communication and how public service announcements on technology and family themes are decoded by audiences. In this audience-centered research, semi-structured interviews were conducted with 10 participants aged between 20 and 58, representing diverse cultural backgrounds and professional groups. According to the results, public service announcements were found to raise awareness among viewers on issues such as family privacy, cultural values, children's rights, and the proper use of technology. However, it was expressed by the target audience that factors such as content tailored to the target group, repeated exposure processes, and accessibility should be considered to increase the effectiveness of such campaigns.

Keywords: Digital Media, Year of the Family, Intra-Family Communication, Public Service Announcement, Audience Research

1. Giriş

Teknolojinin hızlı gelişimi, toplumsal yapıyı ve bireyler arası ilişkileri önemli ölçüde etkilemiştir. Bu süreçte dijital medya, iletişim biçimlerini dönüştürerek, toplumsal değerlerin ve kültürel normların şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Boyd, 2014). Toplumun temel yapı taşı olarak aile, bu dönüşümden etkilenmiş ve dijital teknolojilerin etkisiyle iletişim biçimlerinde çeşitli değişiklikler gözlemlenmiştir. Aile içi iletişimdeki bu dönüşüm, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal manada da geniş kapsamlı sonuçlar doğurmaktadır (Livingstone ve Helsper, 2008). Dijital teknolojiler, aile üyeleri arasında yeni iletişim kanalları açarken, aynı zamanda geleneksel yüz yüze iletişimin yerini alarak aile bağlarının zayıflamasına da neden olabilmektedir. Bu durum, özellikle kültürel değerlerin aktarımı ve aile içi dayanışma gibi konularda yeni tartışmaları gündeme getirmektedir (Aral, 2022).

Kamu spotları, toplumsal sorunlara dikkat çekmek ve geniş kitlelerin bu konulara odaklanmasını sağlamak amacıyla hazırlanan önemli iletişim araçlarıdır. Bu spotlar, bireylerin belirli konulara ilişkin farkındalıklarını artırmayı, tutum ve davranışlarında istenen yönde değişimler yaratmayı hedeflemektedir. Toplumsal süreçleri düzenlemeye yönelik bu çabalar, kamu spotlarını sosyal sorunların çözümüne katkıda bulunan etkili bir araç hâline getirmektedir. Özellikle sağlık, aile içi iletişim ve zararlı alışkanlıklar gibi toplumun genelini ilgilendiren konular, kamu spotlarının sıklıkla ele aldığı temalar arasında yer almaktadır (Bütün vd., 2018).

Bu bağlamda, medya organları tarafından yayımlanan kamu spotları, toplumsal değerlerin, kültürel normların ve aile içi iletişim biçimlerinin izleyicilere nasıl sunulduğunu inceleyerek önemli bir araştırma alanı yaratmaktadır (Aytekin, 2016). Türkiye’de son yıllarda özellikle teknoloji ve aile temalı kamu spotları, bu süreçte önemli bir rol oynayarak izleyicilere hem teknolojinin doğru kullanımına dair mesajlar vermekte hem de aile içi iletişimin korunması ve güçlendirilmesine yönelik farkındalık yaratmaktadır.

İlgili araştırmada, teknoloji ve aile temalı kamu spotlarının aile içi iletişimine yansımaları, izleyicilerin algı, tutum ve davranışları üzerinden ele alınmıştır. Çalışma söz konusu kamu spotlarının izleyici alımlanmasına odaklanarak, bu spotların toplumsal ve bireysel anlamda davranış değişikliği yaratma potansiyelini değerlendirmesi bakımından önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yayınlanan, “Beni

Paylaşma ve Aile Yılı" ile Diyanet İşleri Başkanlığınca paylaşılan, "Telefonun değil, eşinin yüzüne bak, Fenomen olma, iyi ebeveyn ol, Hesap açma, ailene kucak aç, Online oynama, onunla oyna" isimli kamu spotları analiz edilmiştir. Araştırmada, her iki kamu kurumu tarafından paylaşılan spotlar arasında bir kıyaslama yapma gayesi güdülmemiştir. Zira ilgili araştırmanın tema sınırlandırması kapsamında veri sunabilecek 6 kamu spotu, çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın alanyazın taramasını içeren bölümde, teknoloji kullanımının aile içi iletişimine etkileri, dijital mecrada kültürel değerlerin yer alışı ve kamu spotlarının iletişim stratejileri konularına değinilmiştir. Araştırmanın uygulama kısmında ise elde edilen bulgular alımlama analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Verilen cevaplardan hareketle, "dijital medyanın aileye etkisi, kamu spotlarıyla ilk temas ve farkındalık oluşumu, aile yılı ve beni paylaşma spotlarına dair, dijital iletişim, geleneksel-modern ilişkiler ve kamu spotlarının görsel-işitsel yansıması" başlıklı ön plana çıkan temalar özelinde bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Teknoloji Kullanımı ve Aile İçi İletişim

Dijital teknolojiler, bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırarak eğitim ve öğrenme süreçlerini desteklemektedir. Online eğitim platformları, dijital kütüphaneler ve etkileşimli öğrenme araçları sayesinde bireyler, mekân ve zaman sınırlaması olmadan bilgiye ulaşabilmektedir (Selwyn, 2021). Ancak, sürekli çevrim içi olma durumu, bilgi kirliliğine maruz kalma ve odaklanma sorunları gibi olumsuz etkiler de yaratabilmektedir. Özellikle gençler, dijital ortamda karşılaştıkları bilgileri eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme konusunda zorlanabilmekte ve yanlış yönlendirilebilmektedir. Bu nedenle, bireylerin dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmeleri ve güvenilir bilgi kaynaklarını ayırt edebilmeleri, dijital çağın getirdiği fırsatlardan bilinçli bir şekilde yararlanmalarını sağlayacaktır. Teknolojik ilerlemeler, bireylerin iletişim alışkanlıklarını ve sosyal bağlarını temelden dönüştürmüş, dijital iletişim araçlarının yaygın kullanımı ise aile içi iletişim dinamiklerinde köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Nitekim bu dönüşüm, aile üyeleri arasındaki etkileşim biçimlerini yeniden şekillendirmiş ve beraberinde hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurmuştur (Boyd, 2014).

Teknoloji, aile üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştıran bir araç olarak kullanılabilmektedir. Özellikle coğrafi olarak birbirinden uzakta yaşayan aile üyeleri, dijital iletişim araçları sayesinde sürekli iletişim hâlinde kalabilmektedir. Ezhova ve Zamozhnykh (2018), teknolojinin insanlar arasındaki bağları güçlendirdiğini ve özellikle aile üyeleri arasında duygusal yakınlık sağladığını belirtmektedir. Aynı şekilde Baym (2015), sosyal medya ve mesajlaşma uygulamalarının aile içi iletişimi artırdığını ve aile üyelerinin birbirleriyle daha sık etkileşim kurmasını sağladığını dile getirmektedir. Öte yandan teknoloji, aile bireyleri arasındaki iletişimi kolaylaştıran bir araç olarak görülse de aynı zamanda çeşitli zorluklar da mevcuttur. Araştırmalar, özellikle mobil cihazlar ve sosyal medya kullanımının aile içi etkileşimi hem artırdığı hem de zayıflattığı yönünde farklı bulgular sunmaktadır (Boyd, 2014; Turkle, 2015).

Teknolojinin aşırı kullanımı, aile içi etkileşimi olumsuz etkileyerek duygusal bağların zayıflamasına yol açabilmektedir. Dillard ve Peck (2000), teknoloji bağımlılığının yüz yüze iletişimi azalttığını ve bunun aile ilişkilerinde kopukluklara neden olduğunu belirtmektedir. Radesky vd., (2014), özellikle yemek sırasında akıllı telefon kullanımının aile içi sohbetleri kısıtladığını vurgularken, Livingstone ve Helsper (2008), teknolojinin aşırı kullanımının ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceğini ifade etmektedir.

Teknolojinin aile içi iletişimdeki rolü, bireylerin teknolojiye adaptasyon hızına ve kullanım alışkanlıklarına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Dijital yerliler olarak adlandırılan Z kuşağı, anlık mesajlaşma ve sosyal medya platformlarını yoğun bir şekilde kullanırken, önceki kuşaklar daha geleneksel iletişim yöntemlerine bağlı kalabilmektedir (Tapscott, 2009). Bu farklılıklar, aile içi iletişimde zaman zaman anlaşmazlıklara yol açsa da teknolojinin bilinçli kullanımı kuşaklar arası etkileşimi artırabilir. Nitekim dijital platformlar sayesinde ebeveynler ve çocuklar ortak ilgi alanları etrafında etkileşim kurabilir ve aile içindeki bağları güçlendirebilir (Clark, 2012).

Kültürel farklılıklar, teknolojinin aile içi iletişimdeki rolünü belirleyen önemli bir faktördür. Bireyselci kültürlerde teknoloji, bireylerin kişisel alanlarını genişletirken, toplumcu kültürlerde aile üyeleri arasındaki bağları güçlendiren bir araç olarak kullanılabilmektedir (Hofstede, 2001). Asya toplumlarında dijital platformlar, aile bireylerinin bir arada olmasa bile sürekli bağlantıda kalmasını sağlarken Batı toplumlarında bireyselleşmeyi teşvik ederek yüz yüze iletişimi azaltabilmektedir (Kim, 2017). Dolayısıyla teknolojinin aile

üzerindeki etkileri, kültürel normlar ve aile yapıları doğrultusunda farklılık göstermektedir.

3. Dijital İletişim Araçları ve Kültürel Değerler

Dijital iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi, bireylerin ve toplumların kültürel değerlerini ifade etme, aktarma ve dönüştürme biçimlerini büyük ölçüde değiştirmiştir. Sosyal medya platformları, internet tabanlı haber kaynakları, mobil uygulamalar ve benzeri dijital araçlar, kültürel etkileşimi artırırken, kültürel değerlerin yeni ve dönüşmüş biçimlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu süreç, geleneksel kültürel aktarım yöntemlerini de önemli ölçüde dönüştürmüştür. Castells (2010), "Ağ Toplumu" kavramıyla, dijital iletişim ağlarının kültürel sınırları belirsizleştirdiğini ve küresel bir kültürün oluşumunu hızlandığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, dijital küreselleşmenin yerel kültürlerin zayıflamasına veya erozyona uğramasına yol açabileceğini belirtmiştir. Bu durum, kültürel çeşitliliğin korunması konusunda endişelere neden olmaktadır.

Sosyal medya platformları, bireylerin ve toplumların kültürel kimliklerini yeniden şekillendirmelerine olanak tanıyan önemli alanlar hâline gelmiştir. Özellikle gençlerin sosyal medyayı kullanarak kültürel kimliklerini oluşturma ve ifade etme süreçlerine dikkat çekmiştir. Ancak, Van Dijck (2013), sosyal medyanın farklı kültürel unsurları tek tip bir yapıya dönüştürme riski taşıdığını da vurgulamaktadır. Bu, kültürel çeşitliliğin azalmasına ve homojenleşmeye yol açabilir. Dijital medya, kültürel belleğin kaydedilmesi, saklanması ve yeniden sunulması konusunda da yeni imkânlar sunmaktadır. Dijital platformlar, arşivleme ve anlatı geleneğinin devam etmesine katkıda bulunurken, kültürel aktarımın biçimini de değiştirmektedir. Bu durum, kültürel değerlerin dijital ortamda yeniden yorumlanmasını ve farklı coğrafyalardaki insanlar tarafından benimsenmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak, bu süreç aynı zamanda kültürel öğelerin özgünlüğünün kaybolma riskini de beraberinde getirmektedir (Green ve Jenkins, 2011).

Aile, kültürel değerlerin aktarılmasında temel bir kurumdur. Geleneksel olarak aile içinde nesiller arasında aktarılan dil, gelenekler, inançlar ve davranış kalıpları, kültürel kimliğin korunmasında hayati bir rol oynamaktadır (Giddens ve Sutton, 2023). Ancak dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, aile içi iletişim dinamiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle genç nesiller,

dijital platformlar aracılığıyla küresel kültüre daha fazla maruz kalmakta ve bu durum, yerel kültürel değerlerin aile içinde aktarılmasını zorlaştırabilmektedir (Livingstone, 2009).

Dijital iletişim araçları, kültürel değerlerin korunması ve tanıtılması açısından önemli fırsatlar da sunmaktadır. Örneğin, dijital platformlar, yerel dillerin, müziklerin, sanat formlarının ve geleneklerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayabilmektedir. Ayrıca, aile üyeleri arasında coğrafi mesafelerin ortadan kalkması, dijital iletişim araçları sayesinde kültürel bağların korunmasına yardımcı olabilmektedir (Madianou ve Miller, 2013). Ancak, bu araçların aşırı kullanımı, aile içi yüz yüze iletişimin azalmasına ve kültürel değerlerin aktarımının zayıflamasına neden olabilmektedir. Kültürel çeşitliliğin korunması, dijital dünyada dikkatli bir yaklaşım gerektiren bir konudur. Küresel dijital platformların hâkimiyeti, yerel kültürlerin marjinalleşmesine ve zamanla unutulmasına yol açabilmektedir. Bu nedenle, dijital dünyada kültürel değerlerin nasıl korunacağı ve geliştirileceği konusunda stratejik adımlar atılması büyük önem taşımaktadır. Ailelerin, dijital araçları kültürel değerlerin aktarımı için bir fırsat olarak kullanmaları, bu süreçte kritik bir rol oynayabilir. Zira, dijital platformlarda aile büyüklerinin deneyimlerini paylaşmaları, genç nesillerin kültürel mirasla bağlarını güçlendirebilir (Morley, 2003).

Sonuç olarak bakıldığında dijital iletişim araçları, kültürel değerlerin korunması ve aktarılması sürecinde hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Aile dinamiklerinin bu süreçteki rolü, kültürel çeşitliliğin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Dijital dünyada kültürel değerlerin nasıl korunacağı ve geliştirileceği konusunda dengeli bir yaklaşım benimsemek, hem aile içi iletişimi güçlendirecek hem de kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasını sağlayacaktır.

4. Kamu Spotları ve İletişim Stratejileri

Kamu yararını gözeten ve hemen hemen her alanda kullanılan kamu spotlarının ne kadar etkili bir şekilde kullanıldığı önemli bir çalışma konusudur. Kamu spotlarına ayrılan bütçeler, kurumların bu spotları tasarlama ve hazırlama sürecinde harcadıkları emek ve vatandaşların bu spotları izlemek için ayırdıkları zaman düşünüldüğünde, kamu spotlarının etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının ne kadar kritik olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır (Bütün vd., 2018, s. 275).

Dillard ve Peck (2000, s. 490), kamu spotlarının etkileyici ve ikna edici yönlerini duygusal açıdan inceleyen çalışmalarında, mesajların inandırıcılığı açısından kamu spotlarının beğenilmesinin önemli bir faktör olduğunu ortaya koymuştur. Diğer yandan, Nan (2008, s. 517), tarafından yapılan bir araştırmada, kamu spotlarının izleyicilerin beğenisini kazanacak şekilde tasarlanmasının büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır. Glazer (2004, s. 67), ise izleyicilerin kamu spotlarında içerikten ziyade üretim kalitesine odaklandığını belirterek, mizahın etkili bir araç olduğunu ve üretimdeki eksiklikleri kapatabileceğini ifade etmiştir. Kamu spotları, olumlu tutum geliştirmeyi amaçlıyorsa mizah odaklı bir tasarım önerilebilir; ancak acil ve hayati mesajların iletildiği durumlarda mizahi bir yaklaşım, konunun ciddiyetini zedeleyebilmektedir (Zalluhoğlu vd., 2015, s. 469).

Kamu spotlarının tasarım ve hazırlık sürecinde, tasarımcıların hedef kitleyle pilot uygulamalar yaparak izleyici tepkilerini kaydetmeleri ve bu tepkileri test etmeleri önerilmektedir (Bator ve Cialdini, 2000, s. 527). Spotların etkililiği, tasarım süreçlerinin doğru bir şekilde yönetilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Zira iletişim uzmanları ve kamu kurumlarının vatandaşlardan geri bildirim almaları, sürecin daha verimli ve etkili hâle gelmesine katkı sağlayacaktır (Güllülü ve Türk, 2015, s. 38).

Kamu spotlarının, toplumun tüm kesimleri tarafından kolayca anlaşılabilir bir şekilde tasarlanması büyük önem taşımaktadır. Kullanılan dilin anlaşılır olması, yazıların okunaklılığı ve simgelerin kültürel normlarla uyumlu olması, mesajın herkes tarafından doğru bir şekilde algılanmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, kamu spotlarının tasarımında güncel ihtiyaçların da dikkate alınması gerekmektedir (Bilgiç, 2016, s. 58). Kamu spotlarında sunulan bilgilerin içeriği kadar, bu bilgilerin nasıl sunulduğu da kritik bir rol oynar. Görseller, sahneler, müzik, seslendirme ve metinler gibi tüm unsurların uyumlu ve sistematik bir şekilde bir araya getirilmesi büyük önem taşır. Boer vd., (2006, s. 437) tarafından yapılan bir çalışmada, görsellerin çekiciliği artırdığı ancak anlaşılabilirliği azaltabileceği, metinsel öğelerin ise güvenilirlik ve kavrayışı geliştirdiği tespit edilmiştir. Kamu spotlarının izleyiciler üzerinde etkili olabilmesi için, içeriğin izleyicilerin önyargılarından uzak olması ve kurgunun alışkanlıkları değiştirme potansiyeline sahip bir yapıda tasarlanması oldukça önemlidir (Yaman ve Göçkan, 2015, s. 63).

Kamu spotları, toplumun ahlaki ve kültürel değerlerini korumak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla önemli bir iletişim aracı olarak kullanılmaktadır. Bu tür içerikler, aile birliğini güçlendiren, toplumsal dayanışmayı artıran ve bireyler arasında empati ve anlayışı teşvik eden mesajlar içerir. Özellikle aile içi iletişimin önemini vurgulayan kamu spotları, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerini güçlendirmeye yönelik pratik öneriler sunar. Ayrıca, kuşaklar arasındaki farklılıkları anlamaya ve bu farklılıkları bir zenginlik olarak kabul etmeye yönelik mesajlar, toplumsal uyumun sağlanmasına katkıda bulunur. Bu sayede, hem aile içi bağlar güçlenir hem de toplumun ortak değerleri korunarak nesilden nesile aktarılır. Bu tür çalışmalar, sosyal psikoloji ve iletişim bilimleri alanında yapılan araştırmalarla da desteklenmekte ve toplumsal refahın artırılmasında etkili bir rol oynamaktadır (Rice ve Atkin, 2009).

Öte yandan, Noar (2006), kamu spotlarının toplumsal farkındalık yaratma ve davranış değişikliği sağlama gücüne dikkat çekerek spotların aile, sağlık, çevre ve eğitim gibi alanlarda toplumsal davranışları dönüştürmedeki önemini vurgulamaktadır. Kamu spotlarının farklı kültürler ve kuşaklar tarafından nasıl algılandığını incelemekte ve bu algıların iletişim stratejileri üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Madianou ve Miller (2013), kamu spotlarının göçmen aileler tarafından nasıl algılandığını incelemektedir. Kamu spotlarında aile teması, toplumsal değerlerin korunması ve aile içi bağların güçlendirilmesi amacıyla sıkça işlenmektedir.

Bu çalışmalar, kamu spotlarının aile değerlerini koruma ve aile bağlarını güçlendirme üzerindeki etkilerini gözler önüne sererken, aynı zamanda farklı kültür ve kuşak grupları arasındaki farklılıkları göz önünde bulundurarak, kamu spotlarının daha etkili kullanımı için stratejilerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

5. Amaç ve Yöntem

Bu araştırmanın amacı, dijital medyanın aile içi iletişimi nasıl etkilediğini ve teknoloji ile aile temalarını işleyen kamu spotlarının izleyiciler tarafından nasıl algılandığını incelemektir. Bu kapsamda aile içi iletişim ve teknoloji temalı kamu spotları dikkate alınmış ve ilgili tarama sonucunda tespit edilen Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Tablo 1’de yer alan spotlar örneklem olarak belirlenmiştir.

Kamu Spotu	Hazırlayan Kurum	Alan	Süre
Aile Yılı	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Aile İçi İletişim ve Kültür	2 dakika
Beni Paylaşma	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	Sosyal Medya Bağımlılığı ve Aile	46 saniye
Telefonun Değil, Eşinin Yüzüne Bak	Diyanet İşleri Başkanlığı	Telefon Bağımlılığı ve Aile	52 saniye
Fenomen Olma, İyi Ebeveyn Ol	Diyanet İşleri Başkanlığı	Sosyal Medya Bağımlılığı ve Aile	38 saniye
Hesap Açma, Ailene Kucak Aç	Diyanet İşleri Başkanlığı	Sosyal Medya Bağımlılığı ve Aile	36 saniye
Online Oynama, Onunla Oyna	Diyanet İşleri Başkanlığı	Oyun Bağımlılığı ve Aile	57 saniye

Tablo 1. Kamu Spotlarına Ait Bilgiler

Bu araştırma, alımlama analizi yöntemi temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Alımlama analizleri, medya metinlerinin bireyler tarafından nasıl anlaşıldığını ve yorumlandığını incelemeyi hedefler. Bu analiz yaklaşımında, medya metinlerinin farklı şekillerde yorumlanabileceği ve çoklu anlamlar taşıyabileceği varsayılır. Alımlama araştırmalarının amacına ulaşabilmesi için, medya metinleri ile izleyicilerin bu metinlere yönelik tepkileri arasındaki ilişkinin analiz edilmesi ve bu ilişkinin net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir (Hall, 1980, s. 136). Kitle iletişim araştırmaları kapsamında alımlama çalışmaları, izleyicilerin medya içeriklerini nasıl algıladığını ve yorumladığını anlamaya yönelik yeni perspektifler sunarak bu alanda önemli bir katkı sağlamaktadır (Morley, 2003, s. 89). İlgili çalışmada, alımlama analizi çerçevesinde derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, belirli bir konu hakkında ilgili kişilere yöneltilen sorular aracılığıyla bilgi toplama sürecini ifade eder. Bu süreçte, katılımcı sayısı, soruların içeriği ve odak noktaları, araştırmanın konusu ve hedefleri doğrultusunda belirlenir (Kvale, 2007, s. 45).

Katılımcılar	Cinsiyet	Medeni Durum	Yaş	Meslek	Eğitim Durumu
K1	Kadın	Bekâr	30	Öğretmen	Lisans
K2	Erkek	Evli	35	Esnaf	Lisans
K3	Erkek	Evli	52	Memur	Lisans
K4	Kadın	Evli	41	Ticaret	Ön Lisans
K5	Erkek	Bekâr	20	Öğrenci	Lise
K6	Kadın	Evli	28	Ev Hanımı	Lisans
K7	Kadın	Evli	55	Muhasebe	Lise
K8	Kadın	Evli	43	Akademisyen	Yüksek Lisans
K9	Kadın	Evli	44	Bankacı	Lisans
K10	Erkek	Evli	58	Polis	Lise

Tablo 2. Katılımcı Bilgileri

Bu çalışmada, amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak belirli demografik özelliklere sahip Tablo 2’de görüldüğü üzere toplam 10 katılımcı (6 kadın, 4 erkek) ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların seçiminde cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve mesleki geçmiş gibi dört temel değişken dikkate alınmıştır. Araştırmanın örneklem grubu, 20-58 yaş aralığında, çoğunluğu lisans ve lisansüstü mezunu olan, farklı meslek dallarında deneyim sahibi bireylerden oluşmaktadır. Amaçlı örnekleme, araştırma sorusuna en uygun ve zengin veriyi sağlayabilecek katılımcıların bilinçli olarak seçilmesini gerektiren nitel bir örnekleme stratejisidir (Kelly, 2010, s. 317). Bu yöntem, rastgele seçim yerine, belirli kriterlere uygun bireylerin araştırmaya dâhil edilmesini esas alır (Bernard, 2002). Özellikle, amaçlı ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak, kamu spotlarına ilişkin yorum yapma becerisi yüksek, konuya dair bilgi ve deneyim sahibi kişiler belirlenmiştir (Patton, 2010). Bu yaklaşım, veri kalitesini ve araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla tercih edilmiştir.

Katılımcılara ulaşmak için sosyal medya ve e-posta yoluyla iletişim kurulmuş, gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya dâhil olmayı kabul edenlerle çevrim içi ve yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Etik kurallar gereği, katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutularak, her biri K1, K2 gibi kodlarla tanımlanmış ve yaş bilgileri parantez içinde belirtilmiştir. Bu şekilde, verilerin anonimliği korunurken, demografik analizlerin yapılabilmesine de olanak sağlanmıştır.

6. Bulgular ve Yorum

Bu araştırmada, izleyici görüşmelerinden elde edilen veriler analiz edilerek kamu spotlarına ilişkin beş ana tema ve bir alt tema belirlenmiştir. Birinci ana tema, dijital medya kullanımının aile içi iletişim dinamikleri üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. İkinci ana tema, izleyicilerin kamu spotlarıyla ilk karşılaşma deneyimlerini ve bu spotların farkındalık düzeylerine olan etkisini incelemektedir. Üçüncü ana tema, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının “Aile Yılı ve Beni Paylaşma” kampanyası kapsamında yayınlanan spotlara yönelik algıları ele almaktadır. Dördüncü ana tema ise anlatsal yapıya odaklanmakta olup, “geleneksel-modern” ikilemi alt temasıyla desteklenmektedir. Son olarak, izleyici tepkilerinden yola çıkarak oluşturulan beşinci tema, kamu spotlarının görsel-işitsel unsurlarının algılanış biçimlerine ilişkin bulguları içermektedir.

6.1. Dijital Medyanın Aileye Etkisi

Dijital medya, aile içi iletişim dinamiklerini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle sosyal medya platformları ve anlık mesajlaşma uygulamaları, coğrafi olarak uzakta yaşayan aile üyeleri arasında iletişimi kolaylaştırarak aile bağlarını güçlendirmektedir. Ancak dijital medyanın aşırı kullanımı, yüz yüze iletişimi azaltarak aile içi ilişkilerde yüzeyselleşmeye neden olabilmektedir (Vangelisti, 2013). Öte yandan farklı kuşakların teknolojiye adaptasyon düzeylerindeki farklılıklar, aile içi iletişimde çatışmalara yol açabilmektedir. Zira genç kuşakların dijital medyada daha fazla vakit geçirmesi, aile büyükleriyle olan iletişimlerini zayıflatabilmekte ve kültürel değerlerin aktarımını engelleyebilmektedir (Akbaş ve Dursun, 2020). Bu nedenle, dijital medyanın aile üzerindeki etkilerini anlamak ve dengeli bir kullanım sağlamak, modern toplumlarda aile içi iletişimin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Dijital medyanın aile içi iletişim üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla katılımcılara yöneltilen ilk soruda, bireylerin olumlu ve olumsuz örnekler sunduğu gözlemlenmiştir. Farklı yaş gruplarından katılımcıların dijital medya kullanımına ilişkin görüşlerinin kesiştiği ortak nokta ise medyanın aile üyeleri arasındaki iletişimi kolaylaştırdığı yönündedir.

“Sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları sayesinde ailemle her an iletişimde kalabiliyorum. Özellikle uzaktaki akrabalarla

bağlantı kurmak çok kolay. Aile grubu sohbetlerimiz var, bu sayede herkesin ne yaptığını anında öğrenebiliyorum. Bu, aile bağlarını güçlendiriyor.” (K1, 30)

“Çocuklarımla ve uzaktaki akrabalarla iletişim kurmak artık çok daha kolay. Video görüşmeleri sayesinde onları daha sık görebiliyorum. Aile içinde önemli duyuruları veya etkinlikleri sosyal medya üzerinden paylaşıyoruz, bu da herkesin haberdar olmasını sağlıyor.” (K4, 41)

“Torunlarımla video görüşmesi yapabiliyorum, bu beni çok mutlu ediyor. Onları daha sık görmek aile bağlarımızı güçlendiriyor. WhatsApp sayesinde ailemle düzenli iletişim kurabiliyorum. Bu, özellikle uzaktaki çocuklarımla bağlantıda kalmamı sağlıyor.” (K7, 55)

Bu sonuçlar, dijital medyanın aile iletişiminde bağlayıcı bir köprü rolü oynadığını ve özellikle dağınık aile yapılarında sosyal desteğin sürekliliği için kritik olduğunu göstermektedir. Kuşaklar arası kullanım motivasyonları farklı olsa da gençler için günlük paylaşım, yaşlılar için torunlarla temas, temel ihtiyaç aidiyet ve bağlılık ekseninde örtüşmektedir. Ancak Hampton ve Wellman’a göre, dijital iletişimin niteliksel derinliği yüz yüze iletişimin yerini tamamen doldurabilmesi veya aşırı kullanımın iletişimi yüzeyselleştirme riski bu verilerde sorgulanmamıştır (2018).

Dijital medyanın olumsuzlukları dile getirilirken demografik farklılığının etkisi belirgin olarak görülebilmektedir. Zira genç katılımcıların yüz yüze iletişimi çok fazla önemsememelerine karşın, dijital göçebe olarak adlandırılan bireyler, sosyal medyanın toplumsal ilişkileri zedelediğini dile getirmiştir. Prensky (2009), tarafından yapılan bir araştırma, dijital medya kullanımının özellikle gençler arasında yüz yüze iletişimi azalttığını ve bu durumun sosyal ilişkilerde zayıflamaya neden olduğunu ortaya koymuştur. Aynı çalışmada, dijital göçmenler olarak adlandırılan daha yaşlı kuşakların, sosyal medyanın toplumsal bağları zayıflattığı yönündeki endişelerini dile getirdikleri belirtilmiştir. Nitekim ilgili araştırmanın çalışmamızın bulgularını destekler mahiyette olduğu görülmektedir.

“Dijital medya hayatımızın her alanında bundan uzaklaşmamız çok zor. Ailem yemek yerken neden telefonla uğraşıyorsun di-

yor. Yemek saatinde hem karnımı doyuruyorum hem de arkadaşlarımla iletişim kurabiliyorum. Bu konuda ailemle bir türlü anlaşamıyoruz.” (K5, 20)

“Çocuklarım sürekli telefonlarıyla vakit geçiriyor, bu yüzden onlarla kaliteli zaman geçirmek zorlaşıyor. Sosyal medyada paylaşılan bazı içerikler, aile içinde gereksiz tartışmalara yol açabiliyor.” (K8, 43)

“Teknolojiyi kullanmakta zorlanıyorum, bu yüzden bazen aile içi iletişimde eksik kalıyorum. Gençlerin sürekli telefonla ilgilenmesi, yüz yüze sohbetlerimizi azalttı.” (K10, 58)

Geleneksel ve modern aile bireylerine göre dijital medya kullanımının, beklentilerin farklılaşmasından kaynaklı olarak değiştiği anlaşılmaktadır. Bu tespiti K3 ve K9 kodlu katılımcılar, sosyal medyanın kültürel ritüelleri yerine getirme konusunda sağladığı olanakları ifade ederken, K6 kodlu katılımcının ise medyanın iş hayatının yoğunluğundan fırsat bulamayan bireylere sunduğu imkânlarla değinmiştir. Boyd (2014), araştırmasında sosyal medya platformlarının ailelerin kültürel değerlerini paylaşmasına, etkinliklerini organize etmesine ve günlük hayatlarını birbirlerine aktarmasına olanak tanıdığı vurgulanmıştır. Bu durum, aile bağlarının sürdürülmesinde dijital medyanın önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

“Dijital medya, aile büyüklerinin gençlerle iletişim kurmasını kolaylaştırıyor. Özellikle bayramlarda herkes bir araya geliyor. Aile içinde kültürel değerlerimizi paylaşmak için sosyal medyayı kullanıyoruz.” (K3, 52)

“Şehirde yaşayan çocuklarımızla düzenli iletişim kurabiliyoruz. Bu, aile bağlarını korumamıza yardımcı oluyor. Köydeki etkinlikleri sosyal medyada paylaşarak şehirdeki akrabalarımızı haberdar ediyoruz.” (K9, 44)

“Dijital medya, aile içi iletişimi daha esnek hâle getirdi. Herkes kendi programına göre iletişim kurabiliyor. Aile etkinliklerini ve tatil planlarını sosyal medya üzerinden organize ediyoruz, bu da herkesin katılımını kolaylaştırıyor.” (K6, 28)

Katılımcıların ifadeleri, dijital medyanın aile içi iletişimde birleştirici bir işlev üstlendiğini ve kültürel sürekliliği desteklediğini ortaya koymaktadır. Ancak, dijital iletişimin yüz yüze etkileşimin yerini tamamen dolduramayacağı unutulmamalıdır. Örneğin, bayramlarda fiziksel bir araya gelmenin sembolik değeri (K3) veya köydeki etkinliklere fiziksel katılımın sosyal sermayeyi güçlendirmesi (K9), dijitalin sınırlarını göstermektedir (Madianou ve Miller, 2013).

6.2. Kamu Spotlarıyla İlk Temas ve Farkındalık Oluşumu

Kamu spotları, izleyicilerle ilk temasını genellikle televizyon, sosyal medya veya dijital platformlar aracılığıyla kurar. Bu ilk temas, izleyicilerin mesajı algılama biçimlerini ve kampanyalara dair tutumlarını şekillendirmede kritik bir rol oynar (Cury, 2011). Teknoloji ve aile bağlantısını konu alan kamu spotlarının izleyiciler tarafından nasıl algılandığı, bu tür içeriklerin etkisini ve toplumsal karşılığını anlamak açısından önemli bir göstergedir. İlgili spotların bireyler tarafından daha önce görülüp görülmediği ve neler hissettirdiğine dair sorular, bu tür mesajların ne ölçüde yaygınlaştığını ve normalleştirdiğini belirlemeye yardımcı olabilmektedir.

Katılımcılar da bu konuyla ilgili görüşlerini beyan ederken sosyal medya platformları aracılığıyla kamu spotlarıyla ilk temas kurduklarını ve ilgili spotların kendilerinde bir farkındalık oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bu konuyla ilgili K2, K9 ve K10 kodlu izleyiciler görüşlerini aşağıdaki şekilde dile getirmiştir;

“Evet, bu tür kamu spotlarını Instagram ve YouTube’da gördüm. Özellikle “Telefonun değil, eşinin yüzüne bak” gibi sloganlar dikkatimi çekti ama doğrusu spotların bana özgü bir durumu yoksa çok fazla ilgilenmiyorum. Mesela tütün ürünleri kullanmıyorum. Bununla ilgili bilgilendirici spotlar şahsımda pek bir farkındalık oluşturmuyor.” (K2, 35)

“Kamu spotlarını hem televizyonda hem de Facebook’ta gördüm. “Hesap açma, ailene kucak aç” mesajı çok hoşuma gitti. Aile içi iletişimin önemini hatırlatıyor.” (K10, 58)

“Diyanet’in kamu spotlarını ramazan ayında sık sık görüyorum. Özellikle “Fenomen olma, iyi ebeveyn ol” sloganı, çocuklarımla ilişkimi düşünmemi sağladı.” (K9, 44)

Kamu spotlarının etkisi, bireylerin medya tüketim alışkanlıklarına, yaş gruplarına ve kültürel arka planlarına göre değişiklik göstermektedir. Özellikle aile içi iletişimi güçlendirmeye yönelik mesajlar, izleyicilerde teknolojinin doğru kullanımı konusunda farkındalık oluşturabilmektedir. Ancak, bu tür kampanyaların başarısı, içeriklerin hedef kitleye uygun şekilde tasarlanmasına ve tekrarlı maruz kalma süreçlerine bağlıdır (Terskikh, 2017). Görüşmeciler kamu spotlarında verilmek istenen mesajların hedeflenen izleyiciye ulaştığını ancak akılda kalıcılık anlamında tekrarın yetersiz olduğu ve ilgili spotlara erişim problemleri gündeme getirilmiştir;

“Evet, Instagram veya TikTok’ta karşına çıktı. Kısa videolar hâlinde paylaşıyordu. Biraz düşündürdü ama günlük hayatımda pek bir şey değişmedi. Zaten teknoloji hayatımızın bir parçası.” (K5, 20)

“Televizyondan haber aralarında izledim. Aile içi iletişimi güçlendirmeye yönelik mesajlar vardı. Ben de bir farkındalık oluşturdum aslında. Akşamları hep birlikte telefonları bir kenara koyuyoruz. Çocuklarımla daha kaliteli vakit geçirmeye başladım. Ancak şöyle bir eksiklik var bu spotlara yıllar sonra ulaşmaya çalışıyorum çoğu kez ilgili kurumun sitesinden bile kaldırıldığını görüyorum.” (K8, 43)

“Metroda veya otobüs duraklarında dijital ekranlarda gördüm. Bu videoların kamusal alanda yayılması kıymetli. Ama uzun vade kalıcılığı olmuyor. Belki bu konuda farklı çalışmalar yürütülebilir.” (K7, 55)

Katılımcıların ifadeleri, dijital medya ve kamusal alanlardaki iletişim kampanyalarının aile içi iletişim üzerinde kısıtlı ancak önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal medya platformlarında karşılaşılan içeriklerin düşündürücü olsa da günlük yaşamda kalıcı bir değişim yaratmadığı belirtilirken, bu durum Livingstone’nin (2018), çalışmasında vurguladığı gibi gençlerin dijital içeriklere maruz kalma sıklığının artmasına rağmen bu içeriklerin davranış değişikliği oluşturmada yetersiz kalabileceği görüşünü desteklemektedir.

6.3. “Aile Yılı ve Beni Paylaşma” Spotlarına Dair

T.C. Cumhurbaşkanlığının 2025 yılını “Aile Yılı” ilan etmesi, toplumda aile kurumunun önemini vurgulamak ve aile içi iletişimi güçlendirmek amacıyla atılmış stratejik bir adımdır. Bu karar, modern hayatın getirdiği hızlı değişimler, teknolojinin yaygınlaşması ve bireyselleşme eğilimleri nedeniyle zayıflayan aile bağlarını yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, bu kapsamda aile değerlerini korumaya yönelik eğitim programları, kamu spotları ve toplumsal farkındalık kampanyaları planlamaktadır. Aile içi şiddet, çocuk hakları ve teknolojinin doğru kullanımı gibi güncel konular, aile kurumunun toplumsal dayanıklılık ve sosyal refah üzerindeki kritik rolünü hatırlatırken, bireylerin aile bağlarını güçlendirmesi için pratik öneriler sunmayı hedeflemektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). Bu girişim, sadece aile içi iletişimi değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi de destekleyecek uzun vadeli bir sosyal politika olarak değerlendirilebilmektedir. Farklı demografik özelliklere sahip bireyler, “Beni Paylaşma” ve “Aile Yılı” kamu spotlarına genellikle olumlu yaklaşmış, bu tür kampanyaların aile mahremiyeti ve toplumsal farkındalık için önemli olduğunu vurgulamıştır.

“Çocukların sosyal medyada istismar edilmesi konusu gerçekten önemli. Artık çocuk fotoğraflarını paylaşıırken daha dikkatliyim. Mahremiyet anlamında daha bilinçli davranmaya başladım. Kendi fotoğraflarımı bile paylaşıırken bir kere daha düşünüyorum.” (K2, 35)

“Torunlarımın fotoğraflarını sosyal medyada paylaşmanın risklerini anladım. Artık daha dikkatliyim. Bu tür konulara pek aşına değilim ama kampanya sayesinde öğrendim. Çocukların mahremiyeti gerçekten önemli.” (K10, 58)

“Aile bağları bizim kültürümüzde çok önemlidir. Bu kampanya, bu değerleri korumamız gerektiğini bir kez daha hatırlattı. Teknoloji, aile içi iletişimi her kültürde etkiliyor. Bu kampanya, bu konuda farkındalık yaratmak için iyi bir adım.” (K8, 43)

“Aile bağlarını zaten önemsiyoruz ama bu kampanya bize bunu bir kez daha hatırlattı. Ailemizle daha sık bir araya geliyoruz. Teknolojiyi pek kullanmasak da aile içi iletişimin önemini biliyo-

ruz. Bu kampanya, şehirde yaşayanlar için daha faydalı olabilir.”
(K7, 55)

Katılımcıların cevapları, dijital mahremiyet ve aile içi iletişim konusundaki farkındalık kampanyalarının bireyler üzerinde önemli bir etki yarattığını göstermektedir. Çocukların sosyal medyada istismar riskine karşı geliştirdikleri mahremiyet bilinci vurgulanırken, bu durum Link’in araştırmasında belirttiği gibi, ebeveynlerin çocukların dijital ayak izlerini yönetme konusunda artan duyarlılığını yansıtmaktadır (2017). Bir diğer önemli veri ise kampanyaların kültürel değerleri koruma ve aile bağlarını güçlendirme yönündeki etkisine dikkat çekmektedir ki bu bulgular, Green ve Jenkins’in çalışmasında, teknolojinin aile içi iletişimde kültürel değerlerle uyumlu kullanımının öneme ilişkin sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (2011).

Zira izleyicilerden bazıları ise kamu spotlarındaki mesajların daha derinlemesine işlenmesi gerektiği ve pratik öneriler sunulmasını talep ettikleri anlaşılmaktadır;

“Kampanyalar güzel ama daha derin mesajlar verilmeli. Teknolojinin etkileri daha detaylı anlatılabilir. Bu tür spotlar daha geniş kitlelere ulaşmalı. Özellikle kırsal kesimde yaşayanlar için daha fazla çaba gösterilmeli.” (K1, 30)

“Spotlar, örneğin teknolojinin aile içi iletişimi nasıl etkilediğini gösteriyor ama bununla nasıl başa çıkacağımızı anlatmıyor. Pratik adımlar sunulsa daha etkili olurdu.” (K6, 28)

“Pratik öneriler, görsel veya yazılı materyallerle desteklenmeli. Örnek vermek gerekirse broşürler veya internet siteleri üzerinden daha detaylı bilgiler sunulabilir.” (K5, 20)

Katılımcılar, mevcut dijital medya ve aile iletişimi kampanyalarının içerik ve erişilebilirlik açısından yetersiz kaldığına dair önemli eleştiriler sunmaktadır. K1 kodlu görüşmeci, kampanyaların mesaj derinliği ve kırsal kesime ulaşma konusunda eksiklikler olduğunu vurgularken, bu durum literatürdeki “dijital uçurum” olarak adlandırılan ve teknolojiye erişim, kullanım becerileri ve faydalanma düzeyi açısından bireyler veya toplumsal gruplar arasındaki eşitsizliği hatırlatmaktadır (Deursen ve Dijk, 2011). Öte yandan K6 ve K5 kodlu görüşmeciler ise kampanyaların teorik bilgiden ziyade pratik çözümler sunması gerektiğini belirterek, bu görüşleriyle Bandura’nın (2004)

“sosyal öğrenme teorisi” çerçevesinde davranış değişikliği için somut modellerin önemini desteklemektedir.

Kamu spotlarının etkili olabilmesi için sürekli ve tutarlı olarak tekrarlanması gerekir. Zira iletişim teorilerine göre, spotlardaki mesajların tekrarlanması, izleyicilerin bu mesajları benimsemesi ve davranış değişikliği göstermesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (McGuire, 1989). Nitekim izleyicilerin kamu spotlarının etkili olabilmesi için sürekli ve tutarlı bir şekilde tekrarlanması gerektiği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Ancak bu tekrarların dengeli olması, farklı platformlarda yapılması ve mesajların güncelliklerini koruması gerektiği önerilmektedir.

Bu konuyla ilgili K3, K4 ve K9 kodlu izleyiciler görüşlerini aşağıdaki şekilde dile getirmiştir;

“Spotlar sürekli tekrarlandığında, mesajların güncel kalması da önemli. Özellikle teknoloji gibi hızla değişen alanlarda, spotların içeriği de güncellenmeli. Mesela sosyal medya riskleriyle ilgili bir spot, yeni platformlar ve trendler dikkate alınarak sürekli güncellenmeli.” (K3, 52)

“Bir şeyler devamlı olarak tekrar edilirse akılda kalıcı olur ama sürekli olduğunda insanlar mesajı önemsememeye başlayabilir. Bu nedenle tekrarlar dengeli olmalı. Mesajların sürekli tekrarlanması, izleyicilerde bir yorgunluk yaratabilir. Bundan dolayı spotların içeriği ve sunumu da çeşitlendirilmeli.” (K4, 41)

“Spotlar sadece televizyonda değil, sosyal medya, radyo ve hatta billboardlarda da tekrarlanmalı. Böylece daha geniş kitlelere ulaşılır. Ayrıca genç kuşak genelde televizyon izlemiyor. Bu nedenle, spotların Instagram, TikTok gibi platformlarda da sürekli paylaşılması gerekiyor.” (K9, 44)

Görüşmeciler tarafından dijital medya ve aile iletişimi konusundaki kamu spotlarının etkinliğini artırmak için güncellik, denge ve çok kanallı yayılım stratejilerinin kritik önem taşıdığı ortaya konulmuştur. K3 kodlu katılımcının vurguladığı gibi, teknolojinin hızla evrimleşen doğası, kampanya içeriklerinin düzenli olarak güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu görüş, Hoffmann’ın (2007) “Diffusion of Innovations” teorisinde belirttiği teknolojik adaptasyon süreçleriyle uyumludur - mesajların benimsenmesi için yeniliklerle senkronize edilmesi gerekliliğini vurgular.

Dijitali aile içi iletişim açısından tehdit olarak algılayan katılımcılar, “Aile Yılı” kapsamında hazırlanan kamu spotlarını genel olarak olumlu bir farkındalık aracı olarak değerlendirmiştir. Özellikle çocukların dijital mahremiyetine yönelik tehditlerin altını çizen görüşmeciler, sosyal medyada çocuk görsellerinin paylaşılmasına ilişkin riskleri daha iyi kavradıklarını ve bu doğrultuda davranış değişikliğine gittiklerini ifade etmiştir. Bu durum, kamu spotlarının bireylerin dijital ortamlardaki davranışlarını yeniden değerlendirmelerine katkı sunduğunu göstermektedir. Öte yandan, teknolojinin aile içi iletişimde geleneksel kültürel değerleri aşındırdığına inanan kişiler, bu kampanyaların söz konusu değerleri hatırlatma ve koruma işlevi gördüğünü vurgulamışlardır.

6.4. Anlatının İnşası

6.4.1. Geleneksel ve Modern İlişkiler

Günümüzde kamu spotları, dijital iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte geleneksel ve modern iletişim yöntemleri arasında köprü kuran önemli bir araç hâline gelmiştir. Bu spotlar, toplumsal mesajların aktarılmasında hem geleneksel medya kanallarını hem de sosyal medya gibi dijital platformları etkili bir şekilde kullanmaktadır. Öte yandan spotlar, dijital iletişimin aile içi ilişkilerde yarattığı dönüşüme eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Bu mesajlar, modern bireyin dijital dünyadaki varlığını geleneksel aile değerleriyle karşılaştırarak, teknolojiyi aile bağlarını zayıflatan bir unsur olarak konumlandırmaktadır (Castells, 2010). Ancak, dijital iletişim yalnızca bireyleri birbirinden koparan değil, aynı zamanda yeni bağlanma biçimleri geliştiren bir araç olarak da değerlendirilmelidir (Baym, 2015).

Kamu spotlarında geleneksel-modern ilişkiler açısından, yüz yüze iletişimin idealize edilmesi ve dijital mecraların aile içi etkileşimi tehdit eden bir unsur olarak sunulması dikkat çekmektedir. Bu noktada, teknoloji kullanımını aile içi iletişimin bozulmasının temel nedeni olarak göstermek, geleneksel değerleri normatif bir çerçevede yüceltirken, modern yaşam pratiklerini dışlayıcı bir tutum sergileyebilir. Kamu spotlarının hazırlanma sürecinde dijital iletişim stratejilerinin yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin de dikkate alınması büyük önem taşımaktadır. Modern iletişim tekniklerinin geleneksel değerlerle harmanlandığı, cinsiyetçi kalıplardan arındırılmış içerikler, toplumsal dönüşümü destekleyebilir ve daha kapsayıcı bir iletişim ortamı

yaratılmasına katkıda bulunabilir (Miller ve Slater, 2020).

Araştırmanın bu kısmında Diyanet İşleri Başkanlığınca paylaşılan, “Telefonun değil, eşinin yüzüne bak, Fenomen olma, iyi ebeveyn ol, Hesap açma, ailene kucak aç, Online oynama, onunla oyna” isimli kamu spotlarının izler kitleye yansımaları ele alınmıştır. Verilen cevaplardan hareketle görüşmecilerin söylemlerine göre, kamu spotlarının sloganik cümleler kullanması, dijital mahremiyet kavramına dikkat çekmesi ve ebeveynlik sorumluluklarını hatırlatarak akılda kalıcılığın sağlanması anlamında ilk olarak spotların olumlu etkileri ön plana çıkarılmıştır;

“Telefonun değil eşinin yüzüne bak, kamu spotunu izledikten sonra eşimle ilişkimizde teknolojinin nasıl bir engel olduğunu fark ettim. Artık akşamları telefonları bir kenara bırakıyoruz. Bu mesaj, ilişkilerde iletişimin önemini hatırlattı. Eşimle daha fazla sohbet ediyoruz. Aradan uzun bir süre geçti ama sloganları çok beğendiğim için daha hatırımda yer ediniyor.” (K3, 52)

“En çok dikkatimi çeken Diyanetin “hesap açma ailene kucak aç” videosu oldu. Torunlarımın sosyal medyada istismar edilmesi konusunda daha bilinçli davranmaya başladım. Artık onların fotoğraflarını paylaşmıyorum.” (K7, 55)

“Bizim kültürümüzde fenomenlik diye bir şey olmadığı için bireylerin mahremiyeti zaten ön plandadır. Ancak iyi ebeveyn ol diye mesaj veren spot, sosyal medyanın risklerini anlamamızı sağladı. Bu tür kampanyalar, nasıl iyi aile olunur onu da öğretti bizlere.” (K9, 44)

Kamu spotlarının aile içi ilişkiler ve teknoloji kullanımı üzerinde somut değişikliklere yol açtığı görülmektedir. K3 kodlu katılımcının deneyimi, “Telefonun değil eşinin yüzüne bak” gibi akılda kalıcı sloganların, çiftler arasında teknoloji kullanımını sınırlamaya yönelik farkındalık yarattığını ortaya koyuyor. Bu mesajın uzun süre hatırlanması ve davranış değişikliğine yol açması, etkili iletişim kampanyalarının gücünü göstermektedir. McQuail ve Windahl’ın (2015) “İletişim Modelleri” çalışmasında vurguladığı gibi, basit ve tekrarlanan mesajların davranış değişikliği oluşturmadaki etkinliği ile örtüşmektedir. K9 kodlu görüşmecinin vurgusu ise kültürel değerlerle uyumlu kampanyaların etkisine işaret etmektedir. “İyi ebeveyn ol” gibi mesajların,

geleneksel aile yapısını güçlendirirken aynı zamanda çağın risklerine karşı ebeveynleri uyardığı görülüyor. Bu durum, toplumsal değerlerle teknolojik gerçekleri harmanlayan iletişim stratejilerinin başarısını göstermektedir.

Diğer bazı görüşmeciler ise Diyanet İşleri Başkanlığının hazırlamış olduğu kamu spotlarının izleyiciler üzerinde bıraktığı etkilerden bahsederken, spotlarda yer alan mesajların yüzeysel kaldığı ve yeterince pratik çözümler sunmadığı ifade edilmiştir. Öte yandan teknolojinin tamamen kötülendiği ve toplumun farklı kesimlerinin dikkate alınmaması gibi eksikliklerin dile getirildiği görülmektedir;

“Spotlar, sorunları belirtiyor ama çözüm önerileri sunmuyor. Örnek vermek gerekirse “Fenomen olma, iyi ebeveyn ol, Online oynama, onunla oyna” diyor ama bunu nasıl yapacağımızı anlatmıyor. Burada amaç teknoloji bağımlılığı ise daha somut adımlar önerilirse elle tutulur olur.” (K10, 58)

“Hesap açma, ailene kucak aç kamu spotunda teknolojiyi tamamen kötülemek yerine, nasıl doğru kullanabileceğimizi anlatsalar daha faydalı olurdu. Teknoloji, hayatımızın bir parçası ve tamamen uzaklaşmak mümkün değil. Spotlar, teknolojinin olumsuz yönlerine odaklanıyor. Oysa teknoloji, aile içi iletişimi güçlendirmek için de kullanılabilir.” (K4, 41)

“Bu spotlar, geleneksel aile yapısını ön plana çıkarıyor. Ancak günümüzde farklı aile yapıları da var (tek ebeveynli ve geniş aileler vb.). Bu çeşitlilik dikkate alınmalı. Ayrıca spotlar herkesin aynı standartlara sahip olduğunu varsayıyor. Oysa her ailenin dinamikleri ve ihtiyaçları farklı.” (K2, 25)

Görüşmecilerin değerlendirmeleri, Diyanet İşleri Başkanlığının kamu spotlarının içerik ve yöntem açısından bazı eksiklikler barındırdığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, spotlar sorunları teşhis etmekle yetinmekte ancak pratik çözüm önerileri sunmamaktadır. Özellikle teknoloji kullanımı konusunda eleştirel bir yaklaşım benimseyen spotların, teknolojinin kontrollü kullanımına yönelik somut stratejiler önermediği görülmektedir. Ayrıca, spotların toplumsal çeşitliliği yeterince dikkate almadığı ve geleneksel aile yapısını merkeze alan bir söylem geliştirdiği belirtilmektedir. Bu bulgular, kamu spotlarının daha kapsayıcı, çözüm odaklı ve

güncel toplumsal gerçeklikleri yansıtan bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini göstermektedir (Bütün vd., 2018).

İzleyicilerin diğer bir kısmı da spotların didaktik bir dil kullandığı, sürekli tekrarlanması ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi anlamında bazı eleştirilerde bulunmuştur. Nitekim dile getirilen bu yapıcı eleştiriler, kamu spotlarının daha etkili ve kapsayıcı olması için önemli birer geri bildirim niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Kamu spotlarında çoğunlukla tercih edilen eğitici dil, mesajlara maruz olma sıklığı reklam yorgunluğu oluşturarak spotların etkisini azaltabilmektedir (Kotler ve Lee, 2008).

Bu konuyla ilgili K5, K1 ve K6 kodlu izleyiciler düşüncelerini aşağıdaki şekilde ifade ettikleri görülmüştür;

“Online oynama onunla oyna spotu başta olmak üzere mesajlar çok didaktik ve öğüt verici bir dille sunulmuş. Bu tür bir yaklaşım, izleyicileri mesajdan uzaklaştırabilir.” (K5, 20)

“Bu tür mesajlar sürekli tekrarlandığında, insanlar artık önemsememeye başlıyor. Mesajların etkisini kaybetmemesi için daha yaratıcı bir yaklaşım benimsenmeli.” (K1, 30)

“Özellikle Telefonun değil, eşinin yüzüne bak” mesajı, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiriyor. Bu tür mesajlar, kadın ve erkek rollerine dair kalıplaşmış düşünceleri güçlendirebilir. Spotlar, aile içi sorumlulukları cinsiyet temelinde ele alıyor. Oysa günümüzde bu sorumluluklar paylaşılmalı.” (K6, 28)

Görüşmecilerin eleştirileri, Diyanet İşleri Başkanlığının kamu spotlarının iletişim stratejileri ve toplumsal cinsiyet temsilleri açısından bazı eksiklikler barındırdığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, mesajların didaktik ve öğüt verici üslubu iletişim etkinliğini azaltmakta ve izleyicilerde mesaj yorgunluğuna yol açmaktadır. Bu bulgular, kamu spotlarında yaratıcı ve etkileşimli iletişim tekniklerinin kullanılması gerekliliğini desteklemektedir (Zalluhoğlu vd., 2015, s. 470). Öte yandan, spotlardaki toplumsal cinsiyet temsillerinin geleneksel roller çerçevesinde şekillendiği (K6), bu durumun çağdaş aile dinamikleriyle uyumsuzluk gösterdiği görülmektedir. Araştırmalar, medya içeriklerindeki toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının, cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretimine katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır (Noar, 2006).

Kamu spotlarına eleştirel yaklaşan katılımcılar açısından “Aile Yılı” teması, dijitalleşmenin bireyler üzerindeki etkilerine karşı aile kurumunun yeniden hatırlatılması ve güçlendirilmesi açısından önemli bir toplumsal müdahale olarak görülmektedir. “Aile Yılı” kapsamında geliştirilen bu kamu spotları, yalnızca teknoloji kullanımını sınırlamaya çağırarak kalmayıp aynı zamanda aile bireyleri arasında yüz yüze iletişimin, duygu paylaşımının ve ortak zaman geçirmenin önemini vurgulamaktadır. Bu yönüyle kampanyalar, günümüzün hızla değişen dijital dünyasında, aile kurumunu bir denge unsuru olarak konumlandırmakta; bireylerin ilişkisel farkındalık geliştirmesine ve değer temelli bir iletişim kültürünün teşvik edilmesine katkı sağlamaktadır. “Aile Yılı” bu bağlamda, sadece geleneksel değerleri yüceltmekle kalmayan, aynı zamanda çağdaş toplumsal sorunlara duyarlı bir farkındalık yaratma çabasını da temsil etmektedir.

6.5. Kamu Spotlarının Görsel ve İşitsel Yansımaları

Kamu spotlarının görsel ve işitsel öğeleri, mesajların etkili bir şekilde iletilmesinde ve izleyiciler üzerinde kalıcı bir etki yaratılmasında kritik bir rol oynar. Görsel olarak, spotlarda genellikle sıcak ve samimi renkler, doğal ışıklandırma ve günlük hayattan tanıdık mekanlar kullanılır. Bu, izleyicilerin mesajlarla daha kolay özdeşleşmesine olanak tanır. (Messaris, 1996). İşitsel öğeler ise özellikle duygusal bir etki yaratmak için yumuşak ve hüzünlü müziklerle desteklenir. Müzik ve seslendirme, spotun atmosferini belirleyip mesajın tonunu güçlendirerek izleyicilerin mesajlara daha açık olmasını sağlamaktadır. Didaktik olmaktan ziyade hikâye anlatıcılığına dayanan anlatım tarzı ise izleyicilerin mesajları daha kolay içselleştirmesini sağlamaktadır. Görsel ve işitsel öğelerin etkili bir şekilde birleştirilmesi, kamu spotlarının hem duygusal çekiciliğini artırır hem de davranış değişikliği yaratma potansiyelini güçlendirir (Cohen, 2011).

Görüşmeciler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan spotlarda yer alan görsel-işitsel unsurların hedef kitleye hitap etmesi, samimiyet ve gerçeklik temsilleri ile anlatım tarzı anlamında spotların başarısı dile getirilmiştir. Bu beğeniye K4, K2 ve K5 kodlu izleyiciler şu şekilde dile getirmiştir;

“Özellikle Aile Yılı Kamu spotunda görüntüler gerçekçi ve günlük hayattan alınmış gibi. Kaç kuşaktan insanların bir arada olması ve mutluluklarını paylaştıkları sahneleri çok samimi

buldum. Müzikte bu görüntüleri destekler mahiyette. Anlatım olarak da gayet açık anlaşılır.” (K4, 41)

“Spotların muhafazakâr- seküler ilişkiler bağlamındaki temsili-ni açıkçası çok beğendim. Farklı yaşantılara sahip insanları rol yapıyor gibi durmadan bir arada verebilmek önemli. Teknik ve kurgusal anlamda destek alındığı çok belli. Bu tarz projelerin devamlılığını kıymetli buluyorum.” (K2, 35)

“Aile içi iletişimin ve birlikte geçirilen zamanın değerini vurgula-ma anlamında güzel işler yapılmış. Aile üyeleri arasındaki sevgi, saygı ve dayanışma gibi duygusal bağların korunması gerektiği hatırlatılması yerinde bir farkındalık olmuş.” (K7, 55)

Diğer bazı görüşmeciler ise kamu spotlarında kullanılan görsellerin temsi-li ve ebeveynlerin profilleri bağlamında, spotların toplumun geneline hitap etmesi noktasında bazı eksiklikleri içeren değerlendirmelerde bulunmuştur;

“Aile Yılı kamu spotunu birçok konuda başarılı buluyorum. An-cak yapıcı bir eleştirilerde bulunmak istiyorum. Ülkenin geneline ifade eden görsellerin kullanımı zor elbette. Ama sadece şehir yaşantısını anlatan, kırsala dair bir görüntü ve nesnenin kullanıl-maması bir eksiklik. Bu konuda herkesin özdeşlik kurması zor olacaktır.” (K1, 30)

“Günümüzde her şeyin teşhir edildiği bir ortamda çocuk gibi hassas bir konuda dijital mahremiyeti ön plana çıkaran bir spo-tun varlığı çok önemli. Bunun yanında zengin görünümlü, elit bir aile görseli genel kitleye hitap etme anlamında eksik kalacak-tır. Daha orta cenahta yer alan ebeveynlerin videoda kullanılmama-sı gerçekliği pekiştirecektir.” (K8, 43)

Kamu spotlarında görsel unsurlar, mesajın genişletilmesini kolaylaştırmalı ve hedef kitlenin dikkatini çekmelidir. Nitekim dikkat çekici ve anlaşılır gör-sellerin ve müziklerin kullanımı metaforik ve sembolik anlatım için gerek-li görülmektedir (Cohen, 2010). Zira bu tespit izleyiciler tarafından da dile getirilmektedir. Katılımcılar, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan teknoloji ve aile temalı kamu spotlarında görsel temsilin yetersiz olduğu, ses-lendirmenin ve kamera açılarının yeterince profesyonel olmadığı ve oyuncu-ların hikâye anlatım tarzlarında bazı eksikliklerin yaşandığını dile getirmek-tedirler;

Yıllar önce televizyonlarda denk geldiğim kamu spotları bunlar. Özellikle sloganları hâlâ daha aklımda. Fikir güzel ancak alanında yeterince uzman olmayan kişiler tarafından çekilmiş görüntüler mevcut. Bu ise ister istemez etkileme gücünü düşürüyor.” (K7, 55)

“Sadece iki ya da üç kamera hareketi kullanılarak yapılmış videolar var. Belki ben bu işten anladığım için bu yorumları yapıyorum ama görsel zenginlik anlamında eksiklikler yer alıyor. Bunlar dikkate alınırsa çok daha güzel olacaktır.” (K1, 30)

“Müzik/fon konusunda bir değerlendirme yapmak istiyorum. Seslendirmenin daha sıcak ve samimi olmasını beklerdim. Aile Yılı kamu spotunda tam olarak bu yapılmış. Sloganik cümleler çok güzel akılda kalıcı ama videonun tamamına yedirilememiş bir yerde havada kalmış diyebilirim. Bu konuda profesyonel kişilerden yardım alınsaydı çok güzel şeyler ortaya çıkabilirdi.” (K5, 20)

“Oyuncu tercihinde rol yaptıkları çok belli olan kişiler seçilmiş. Diğer videolar da izlendiğinde spotların hikâye anlatım tarzında havada kalan bazı unsurlar görülebilmekte.” (K8, 43)

Bu araştırmanın bulguları, dijital medyanın aile içi iletişim dinamikleri üzerinde çift yönlü bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bir yandan coğrafi mesafeleri aşarak aile bağlarını güçlendiren diğer yandan yüz yüze etkileşimin kalitesini düşürerek ilişkileri yüzeyselleştiren dijital iletişim araçları, kuşaklar arası uyum sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Katılımcıların teknoloji kullanımına ilişkin çelişkili deneyimleri, Hampton ve Wellman’ın (2018) “ağlı bireycilik” teorisini destekler niteliktedir. Dijital bağlantıların fiziksel etkileşimin yerini tam olarak dolduramadığını, ancak yeni bağlanma biçimleri yarattığını göstermektedir.

Kamu spotlarının etkililiği incelendiğinde, izleyicilerin bir kısmı mesajların farkındalık yarattığını belirtirken, diğerleri davranış değişikliği konusunda yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar, Noar’ın (2006) “iletişim sürekliliği modeli” ile uyumludur. Tek seferlik maruziyetin tutum değişikliği için yeterli olmadığını, sistemli tekrarlar gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle “Aile Yılı” kampanyasına yönelik olumlu geri bildirimler, toplum-

sal değerlerle teknolojik gerçeklikleri bütünleştiren mesajların etkisini kanıtlamaktadır (Green ve Jenkins, 2011).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kamu spotlarına ilişkin katılımcı değerlendirmeleri, üç temel eksen üzerinde yoğunlaşan bir perspektif ortaya koymaktadır. Birincisi, mesaj aktarımında benimsenen didaktik iletişim tarzının pedagojik etkililiği sınırlandırdığı yönündedir. İkincisi, içeriklerin sosyolojik gerçeklik bağlamında toplumsal çeşitliliği kapsayıcı bir şekilde yansıtması anlamında yetersiz olduğuna dair tespitlerdir. Üçüncü ise sunulan sorun analizleri ile çözüm önerileri arasında pratik uygulanabilirlik açısından bir kopukluk bulunduğu yönündedir.

7. Sonuç

Dijital medyanın hızla yaygınlaşması, aile içi iletişim dinamiklerini ve kültürel değerleri derinden etkilemektedir. Teknolojinin günlük yaşamın merkezine yerleşmesi, aile üyeleri arasındaki iletişim biçimlerini dönüştürürken, geleneksel kültürel yapılar üzerinde de önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu süreç, özellikle aile içi ilişkilerde yüz yüze iletişimin azalması, dijital bağımlılık ve kuşaklar arası iletişim sorunları gibi yeni zorlukları beraberinde getirmektedir (Buckingham, 2013). Nitekim tam bu noktada aile içi iletişim için teknolojinin bilinçli kullanımına yönelik kamu spotları önem arz etmektedir. Bu spotlar, genellikle teknolojinin aşırı ve kontrolsüz kullanımının aile içi iletişimi zayıflatabileceğine dikkat çekerken, diğer yandan doğru kullanıldığında teknolojinin aile bağlarını güçlendirebileceğini vurgulamaktadır (Livingstone ve Helsper, 2008).

İlgili araştırmada, dijital medyanın aile içi iletişimine nasıl yansıdığı ve teknoloji ile aile temalı kamu spotlarının izleyiciler tarafından nasıl alınıldığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan "Beni Paylaşma ve Aile Yılı" ile Diyanet İşleri Başkanlığının, Telefonun değil, eşinin yüzüne bak, Fenomen olma, iyi ebeveyn ol, Hesap açma, aileye kucak aç, Online oynama, onunla oyna" başlıklı kamu spotları referans alınmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ışığında, dijital medyanın aile içi iletişimi üzerinde çift yönlü bir etkiye sahip olduğunu görülmektedir. Teknolojik cihazlar, bir yandan özellikle uzak mesafelerdeki akrabalarla iletişimi kolaylaştırarak aile bağlarını güçlendiren bir araç olarak kullanılabilirken,

öte taraftan yüz yüze iletişimi azaltarak kuşaklar arası çatışmalara neden olabilmektedir. Teknolojinin bilinçli ve dengeli kullanımı, aile içi iletişimi güçlendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Ailelerin, dijital medyayı iletişimi artıran bir araç olarak kullanırken, yüz yüze etkileşimi de korumaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

İzleyicilerin kamu spotlarıyla ilk temasına ve dolaylı olarak oluşan farkındalık düzeylerine bakıldığında genellikle televizyon, sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla ilk teması kurmaktadır. Zira izleyicilerin mesajı algılama biçimlerini ve kampanyalara dair tutumlarını şekillendirmede bu temas kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle teknoloji ve aile iletişimi temalı kamu spotları, bireylerde teknolojinin doğru kullanımı konusunda farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Katılımcıların ifadeleri, bu tür spotların özellikle sosyal medya platformlarında (Instagram, YouTube, Facebook) ve kamusal alanlarda (metro, otobüs durakları) karşılına çıktığını ve bazı durumlarda etkili olduğunu göstermektedir.

T.C. Cumhurbaşkanlığının 2025 yılını “Aile Yılı” ilan etmesi ve bu kapsamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca yürütülen kampanyalar, toplumda aile kurumunun önemini vurgulamak ve aile içi iletişimi güçlendirmek açısından önemli bir adımdır. Bu girişim, modern hayatın getirdiği hızlı değişimler, teknolojinin yaygınlaşması ve bireyselleşme eğilimleri nedeniyle zayıflayan aile bağlarını yeniden canlandırmayı hedeflemektedir. Nitekim bu kapsamda hazırlanan “Beni Paylaşma ve Aile Yılı” kamu spotları izleyicilerde, aile mahremiyeti, çocuk hakları ve teknolojinin doğru kullanımı gibi konularda farkındalık yarattığı anlaşılmaktadır. Özellikle K2, K10 ve K8 gibi katılımcılar, kampanyalar sayesinde çocukların sosyal medyada istismar edilmesi gibi risklerin farkına vardıklarını ve bu konuda daha bilinçli davranmaya başladıklarını ifade etmiştir. Zira durum, kamu spotlarının toplumsal farkındalık oluşturmada etkili bir araç olduğunu göstermektedir. Ancak, bu tür kampanyaların etkisini artırmak için hedef kitleye uygun içerikler, tekrarlı maruz kalma süreçleri ve erişilebilirlik gibi faktörlerin göz önünde bulundurulması gerektiği izler kitle tarafından dile getirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan dört kamu spotuna bakıldığında ise dijital dünyanın aile içi ilişkilerde yarattığı dönüşüme eleştirel bir yaklaşım sunarken, yüz yüze iletişimi idealize etmekte ve dijital mecraları aile içi etkileşimi tehdit eden bir unsur olarak konumlandırmaktadır. Görüş-

mecilerin değerlendirmelerine bakıldığında, kamu spotlarının içerik ve yöntem açısından bazı eksiklikler barındırdığını ortaya koymaktadır. Araştırmada ilk olarak ele alınan, “Telefonun değil, eşinin yüzüne bak” isimli kamu spotunun toplumsal çeşitliliği yeterince dikkate almadığı ve geleneksel aile yapısını merkeze alan bir söylem geliştirdiği, modern yaşam pratiklerinin görmezden gelindiğine dair tespitler dile getirilmiştir.

Kamu spotlarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini dikkate alması, daha kapsayıcı bir iletişim ortamı yaratılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, katılımcıların bir kısmı, spotların geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirdiğini ve kadın-erkek rollerine dair kalıplaşmış düşünceleri güçlendirdiğini ifade etmiştir. Özellikle K6 kodlu katılımcı, “Telefonun değil, eşinin yüzüne bak” gibi mesajların aile içi sorumlulukları cinsiyet temelinde ele aldığını ve bu durumun günümüz toplumunda kabul görmeyen bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir. Bu tür mesajlar, aile içi sorumlulukların paylaşılması gerektiği gerçeğini göz ardı edebilmekte ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından eleştirilere neden olabilmektedir.

İrdelenen diğer bir kamu spotu olan, “Fenomen olma, iyi ebeveyn ol” isimli içerikte ise ebeveynlerin teknolojiye uzak bir şekilde çocuklarıyla iyi zaman geçirmesi gerektiği dile getirilmektedir. Ancak bu spotların sadece sorunları tespit ettiği ve yeterince bir çözüm önerisi sunmadığı anlaşılmaktadır. İncelenen üçüncü ve dördüncü kamu spotu olan, “Hesap açma, ailene kucak aç, Online oynama, onunla oyna” paylaşımlarında da teknoloji kullanımı konusunda eleştirel bir yaklaşım benimsenmekte fakat teknolojinin kontrollü kullanımına yönelik somut stratejiler önermediği izler kitle tarafından dile getirilmektedir. Bu bulgular, kamu spotlarının daha kapsayıcı, çözüm odaklı ve güncel toplumsal gerçeklikleri yansıtan bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini göstermektedir (Bütün vd., 2018).

İzleyicilerin diğer bir kısmı da spotların didaktik bir dil kullandığı, sürekli tekrarlanması ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmesi anlamında bazı eleştirilerde bulunmuştur. Nitekim dile getirilen bu yapıcı eleştiriler, kamu spotlarının daha etkili ve kapsayıcı olması için önemli birer geri bildirim niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Kamu spotlarında çoğunlukla tercih edilen eğitici dil, mesajlara maruz olma sıklığı reklam yorgunluğu oluşturarak spotların etkisini azaltabilmektedir (Kotler ve Lee, 2008).

Kamu spotlarının görsel ve işitsel öğeleri, mesajların etkili bir şekilde iletilmesinde ve izleyiciler üzerinde kalıcı bir etki yaratılmasında kritik bir rol oynamaktadır. İzleyiciler, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hazırlanan spotlarda yer alan görsel-işitsel unsurların hedef kitleye hitap etmesi, samimiyet ve gerçeklik temsilleri ile anlatım tarzı anlamında spotların başarısını dile getirmiştir. Ancak özellikle Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan spotlara dair bazı yapıcı eleştirilerinde yer aldığı görülmüştür. Nitekim kamu spotlarında kullanılan görsellerin temsili ve ebeveynlerin profilleri bağlamında ve spotların toplumun geneline hitap etmesi noktasında bazı eksiklikler ön plana çıkarılmıştır. Öte yandan ilgili kamu spotlarında yer alan oyuncuların profesyonelliği, hikâye anlatım tarzı ve teknik açıdan daha da iyileştirilmesi, spotların toplumda sağlıklı bir dijital kültürün oluşmasına ve aile bağlarının korunmasına katkı sağlayabilmesi adına önemli görülmüştür.

Bu çalışma, sadece belirli temalarda kamu spotlarına maruz kalan izleyicilerin alınlanma süreçlerini incelemekte olup, dijital medya kullanımının aile içi iletişim üzerindeki etkilerini geniş bir perspektifte ele almaması ilgili araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır. Buradan hareketle diğer araştırmacılara, sosyal medya platformları, video konferans uygulamaları veya dijital oyunlar gibi farklı medya türlerinin aile içi iletişim üzerindeki etkilerinin ortaya konması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı'nın 14.03.2025 tarihli ve 168213 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). Ailenin korunması ve güçlendirilmesi. <https://ulusaleyem.aile.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 15.03.2025).
- Akbaş, Ö. Z., ve Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social Journal*, 15(4), 2245-2265.
- Aral, N. (2022). Dijital dünyada çocuk olmak. *TRT Akademi Dergisi*, 7(16), 1134-1153. <https://doi.org/10.37679/trta.1181774>

- Aytekin, H. (2016). Görsel-işitsel medyada sağlık-güvenlik halleri: Tartışılması gereken bir alan olarak kamu spotu. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 43, 1-20.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bator, R., ve Cialdini, R. (2000). The application of persuasion theory to the development of effective proenvironmental public service announcements. *Journal of Social Issues*, 56(3), 527-542. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00182>
- Baym, N. K. (2015). *Personal connections in the digital age*. Cambridge: Polity Press.
- Bilgiç, B. (2016). Türkiye’de kamu spotu oluşum süreci ve yayın politikaları. *İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 25-61.
- Boer, H., Ter Huurne, E., ve Taal, E. (2006). Effects of pictures and textual arguments in sun protection public service announcements. *Cancer Detection and Prevention*, 30(5), 432-438. <https://doi.org/10.1016/j.cdp.2006.06.006>
- Boyd, D. (2014). *It’s complicated: The social lives of networked teens*. Connecticut: Yale University Press.
- Bütün, M., Selçuk, M., Akadal, E., ve Gülseçen, S. (2018). Kamu spotlarının etkililiği üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim*, 11(2), 273-291.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Clark, L. S. (2012). *The parent app: Understanding families in the digital age*. England: Oxford University Press.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). California: Sage Publications.
- Cury, I. (2011). Commercials and public service announcements. In I. Cury (Ed.), *Directing and producing for television* (pp. 191-204). England: Routledge.
- Dillard, J. P., ve Peck, E. (2000). Affect and persuasion: Emotional responses to public service announcements. *Communication Research Journal*, 27(4), 461-495. <https://doi.org/10.1177/009365000027004003>
- Ezhova, E., ve Zamozhnykh, E. (2018). Communication strategies in public service advertising. 2018 IEEE Communication Strategies in Digital Society Workshop (ComSDS), St. Petersburg, 15-18. <https://doi.org/10.1109/ComSDS.2018.8354955>
- Giddens, A., ve Sutton, P. W. (2023). *Sociologia*. Portugal: Penso Editora.
- Glazer, E. L. (2004). *The effect of humor on memory and reactance in public service* [Master's thesis, Michigan State University]. Michigan.
- Green, J., ve Jenkins, H. (2011). Audience research and convergence culture. In J. Holt & A. Perren (Eds.), *Media industries: History, theory, and method* (pp. 213-224). New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Güllülü, U., ve Türk, B. (2015). Kamu spotlarının sigara bırakma/azaltma niyeti üzerinde etkileri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (16), 23-41.

- Hall, S. (1980). Encoding/decoding. In S. Hall, D. Hobson, A. Lowe, ve P. Willis (Eds.), *Culture, media, language* (pp. 128-138). Hutchinson.
- Hampton, K. N., ve Wellman, B. (2018). Lost and saved again: The moral panic about the loss of community takes hold of social media. *Contemporary Sociology*, 47(6), 643-651.
- Hoffmann, V. (2007). Book review: five editions (1962-2003) of everett rogers: diffusion of innovations. *Knowledge and Innovation Management*, 64.
- Hofstede, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions, and organizations across nations* (2nd ed.). California: Sage Publications.
- Kim, Y. Y. (2017). Integrative communication theory of cross-cultural adaptation. The international encyclopedia of intercultural communication, 1-13. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0152>
- Kvale, S. (2007). *Doing interviews*. California: Sage Publications.
- Ling, R. (2017). The social dynamics of mobile group messaging. *Annals of the International Communication Association*, 41(3-4), 242-249.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the internet*. Cambridge: Polity Press.
- Livingstone, S., ve Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting Electronic Media*, 52(4), 581-599. <https://doi.org/10.1080/08838150802437396>
- Madianou, M., ve Miller, D. (2013). *Migration and new media: Transnational families and polymedia*. England: Routledge.
- McQuail, D., ve Windahl, S. (2010). *İletişim modelleri: Kitle iletişim çalışmalarında*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Morley, D. (2003). *Television, audiences and cultural studies*. England: Routledge.
- Nan, X. (2008). The influence of liking for a public service announcement on issue attitude. *Communication Research Journal*, 35(4), 503-528. <https://doi.org/10.1177/0093650208315961>
- Noar, S. M. (2006). A 10-year retrospective of research in health mass media campaigns: Where do we go from here? *Journal of Health Communication*, 11(1), 21-42. <https://doi.org/10.1080/10810730500461059>
- Prensky, M. (2009). H. sapiens digital: From digital immigrants and digital natives to digital wisdom. *Innovate: Journal of Online Education*, 5(3).
- Radesky, J. S., Kistin, C. J., Zuckerman, B., Nitzberg, K., Gross, J., Kaplan-Sanoff, M., ... ve Silverstein, M. (2014). Patterns of mobile device use by caregivers and children during meals in fast food restaurants. *Pediatrics*, 133(4), e843-e849. <https://doi.org/10.1542/peds.2013-3703>
- Rice, R. E., ve Atkin, C. K. (2009). Public communication campaigns: Theoretical principles and practical applications. In J. Bryant ve M. B. Oliver (Eds.), *Media effects* (pp. 452-484). Routledge.
- Selwyn, N. (2021). *Education and technology: Key issues and debates*. London: Bloomsbury Publishing.

- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: How the net generation is changing your world*. New York: McGraw-Hill.
- Terskikh, M. V. (2017). Humor and fear appeals in public service announcements discourse. *Voprosy Kognitivnoy Lingvistiki*, (3), 155–161.
- Turkle, S. (2015). *Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age*. New York: Penguin Press.
- Van Deursen, A., ve Van Dijk, J. (2011). Internet skills and the digital divide. *New media & society*, 13(6), 893-911.
- Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. London: Oxford University Press.
- Vangelisti, A. L. (Ed.). (2013). *The Routledge handbook of family communication*. England: Routledge.
- Yaman, F., ve Göçkan, İ. (2015). Kamu spotu reklamlarının sigara kullanıcıları üzerindeki etkisi: Afyonkarahisar ilinde bir uygulama. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 6(11).
- Zalluhoğlu, A. E., Karşlı, C., Candemir, A., ve Günay, G. N. (2015). Sosyal pazarlama çerçevesinde kamu spotlarının incelenmesi: Keşifsel bir analiz. 20. Ulusal Pazarlama Kongresi.

Ebeveyn Perspektifinden Medya: Disney'in Prenses Rol Modelleri

→ Selin AKINÇ AKPINAR*

Öz

Bu araştırmada, çocuk edebiyatında ve popüler kültürde sıkça yer bulan Disney prenseslerinin, ebeveynler tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir. Disney prensesleri, küresel ölçekte geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak çocukların rol modellerini ve toplumsal cinsiyet algılarını etkileyen önemli figürler hâline gelmiştir. Bu bağlamda, çocukların sosyalleşme süreçlerinde medya ve edebi eserlerin etkisi göz önünde bulundurularak ebeveynlerin bu karakterlere yönelik tutum ve değerlendirmeleri araştırmanın odak noktasını oluşturmuştur. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan bilişsel alımlama analizi ile yürütülen çalışma, ebeveynlerin prenses karakterlere dair algılarını beş tema etrafında incelemiştir: 'Kişisel Özellikler', 'Kişiler Arası İletişim', 'Prenseslerin Benzerlikleri', 'Ağırlıklı Ego Durumu' ve 'Rol Model Özellikleri'. Araştırma bulguları, ebeveynlerin Disney prenseslerini değerlendirmelerinde eğitim seviyesi ve meslek durumunun sınırlı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Katılımcılar, bireysel deneyim ve toplumsal anlatıların etkisiyle prensesleri yorumlamış ve genel anlamda benzer temalar etrafında birleşmişlerdir. Farklı sosyoekonomik gruplardan gelen katılımcıların ortak temalar etrafında toplanması, medyanın bilişsel alımlama süreçlerinde ne denli belirleyici bir gücü olduğunu göstermektedir. Bu durum, medya temsillerinin sadece bireysel deneyimlerle değil, toplumsal anlatılarla da şekillendiğini ve izleyicilerin algılarını ortak anlatılar üzerinden inşa ettiğini ortaya koyarak medya içeriklerinin etkisini güçlü bir biçimde vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Perspektifi, Medya, Çocuk, Disney, Prenses Rol Modelleri

*Arş. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü,
Bolu, Türkiye

E-mail: selinakinc@ibu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1510-0605

Akınç Akpınar, S. (2025). Ebeveyn Perspektifinden Medya: Disney'in Prenses Rol Modelleri. TRT Akademi, 10(24), 562-593. <https://doi.org/10.37679/trta.1653763>

Media from a Parent Perspective: Disney's Princess Role Models

→ Selin AKINÇ AKPINAR

Abstract

This study examined how Disney princesses, who are frequently featured in children's literature and popular culture, are perceived by parents. Disney princesses have become important figures that influence children's role models and gender perceptions by reaching a wide audience on a global scale. In this context, considering the impact of media and literary works on children's socialization processes, the focus of the study was on parents' attitudes and evaluations towards these characters. The study, which was conducted using cognitive reception analysis, one of the qualitative research methods, examined parents' perceptions of princess characters around five themes: 'Personal Characteristics', 'Interpersonal Communication', 'Similarities of Princesses', 'Predominant Ego State' and 'Role Model Characteristics'. The research findings showed that education level and occupational status had a limited effect on parents' evaluations of Disney princesses. Participants interpreted the princesses under the influence of individual experiences and social narratives and generally united around similar themes. The fact that participants from different socioeconomic groups gathered around common themes shows how media has a decisive power in cognitive reception processes. This situation strongly emphasizes the effect of media content by revealing that media representations are shaped not only by individual experiences but also by social narratives and that audiences construct their perceptions through common narratives.

Keywords: Parent Perspective, Media, Child, Disney, Princess Role Models

1. Giriş

Disney prensesleri birer masal karakteri olmanın ötesinde, bireylerin toplumsal normları ve bireysel kimlik algılarını etkileyen önemli bir medya ürünü olarak rol oynamaktadır (Towbin ve ark., 2003; England, Descartes ve Collier-Meek, 2011). Özellikle Elsa gibi popülerliği sınırları aşan prensesler, oyunculardan kıyafetlere, dijital içeriklerden sosyal medya trendlerine kadar birçok alanda varlık göstermekte ve çocukların yanı sıra ebeveynlerin de dikkatini çekmektedir. Çeşitli tarihsel dönemleri temsil eden bu figürler, yalnızca masalsı dünyaların bir parçası olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerine, kişisel kimliklere ve bireyler arası iletişim örüntülerine ilişkin güçlü mesajlar taşımaktadır. Bu bağlamda, Disney prenseslerinin tarihsel evrimini medya içerikleri ve bilişsel alımlamalar üzerinden ele almak, çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Sosyal öğrenme kuramının temel varsayımlarına göre özellikle çocuklar, çevresel uyaranlara karşı yüksek düzeyde duyarlılık gösterdiklerinden, medya ortamında sıklıkla karşılaştıkları karakterler, onlar için güçlü birer model işlevi görebilmektedir. Bu bağlamda, çocuklar medya aracılığıyla maruz kaldıkları karakterlerin davranış, tutum ve değerlerini gözlemleyerek öğrenebilmekte ve bu unsurları kendi davranış repertuarlarına dâhil edebilmektedir. Disney prenseslerinin zaman içinde değişen temsilleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve ideal figürlere ilişkin normların dolaylı biçimde aktarılmasına aracılık etmektedir. Bu anlamda çalışmada Disney karakterlerinin bireysel normları nasıl temsil ettiği, hangi değerleri ön plana çıkardığı ve ne tür davranışsal mesajlar ilettiği, incelenmeye değer bir konu olarak görülmektedir. Çalışma kapsamında, farklı tarihsel bağlamları temsil eden Pamuk Prenses (geleneksel dönem), Belle (modern/geçiş dönem) ve Elsa (postmodern dönem) karakterleri, karakterlerinin sosyal rolleri ve iletişim tarzları üzerinden medya temsillerine dair derinlemesine bir bakış sunulmaktadır.

2. Sosyal Öğrenme Teorisi

Albert Bandura 'Sosyal Öğrenme Teorisi'ni 1963 yılında yayımlanan *Social Learning and Personality Development* (Sosyal Öğrenme ve Kişilik Gelişimi) kitabı ile tanıtmıştır. Bandura ve Richard H. Walters, Sosyal Öğrenme Teorisi'nin temel fikirlerini ilk olarak bu kitap ile açıklamışlardır. Daha sonra Bandura bu alandaki araştırmasını genişleterek 1977 tarihli *Social Learning Theory* (Sosyal Öğrenme Teorisi) adlı kitabında bu fikir hakkında daha fazla

ayrıntıya girmiştir. Bu çalışma sayesinde daha geniş bir kitle teoriden haberdar olmuştur.

Bandura'nın geliştirdiği 'Sosyal Öğrenme Teorisi (Social Learning Theory)' ya da diğer adıyla 'Sosyal Bilişsel Teori (Social Cognitive Theory)' başkalarının eylemleri ve bu eylemlerin izlenmesine dayanan, doğrudan olmayan bir öğrenmeye atıfta bulunmaktadır. 'Sosyal Öğrenme Teorisi'nde öğrenmenin, tepki sonuçları ve model alma aracılığıyla gerçekleştiği belirtilmektedir. 'Gözleyerek Öğrenme (Observational Learning)' olarak kabul edilen bu öğrenme modeline göre bireyler, deneme ve yanılmaya gerek duymadan, bütünlüşmüş ve genel öğrenme kalıplarını kazanabilmektedirler (Demirbaş ve Yağbasan, 2005, s. 5).

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre bireylerin davranışları, çevresel, bilişsel ve davranışsal unsurların süregelen etkileşimi ile şekillenmekte ve açıklanmaktadır. Akranlar, sınıf ve aile, sosyal öğrenmenin gerçekleştiği sosyal bağlamların örnekleridir. Bandura'ya göre insan davranışını etkileyen ve dönüştüren temel güçlerden biri sosyal etkileşimdir (Bandura, 1977, s. 5). Toplumdaki her birey diğerlerini izleyerek onlardan bilgiler almaktadır. Bu anlamda bireylerin yakın bağlarının olduğu sosyal gruplaşmaların öğrenmede önemli bir etkisi vardır (Akers vd., 1989, s. 689).

3. Sosyal Öğrenme Aracı Olarak Medya: Disney Prensesleri

Medya, çocukların kültürünü ve duygularını etkileyen ve düşüncelerini şekillendiren önemli bir sosyal güçtür. Çocuklar çok küçük yaşlardan beri medya araç gereçlerini kullanmayı öğrenmekte ve zamanlarının çoğunu internet ve televizyon karşısında geçirerek medya teknolojileriyle iç içe geçmiş bir yaşam formunu sürdürmektedir. 'Televizyon çocuğu' ve 'bilgisayar çocuğu' terimleri artık bu yeni nesli tanımlamak için kullanılıyor. Bu durum çocukların iletişim tarzını değiştirmiş, yüz yüze etkileşim yerine dolaylı iletişim ve asosyalleşme ile sonuçlanmıştır. Ayrıca, kitap okuma kültürünün azalmasına ve büyük ölçüde görsel medyaya dayanan popüler kültür öğelerinin yaygınlığının artmasına yol açmıştır. Günümüzde okullar ve aileler, medya gibi farklı amaçları olan ticari çıkar örgütleriyle karşı karşıyadır. Çocuklar genellikle medyada gördükleri kahramanlarla özdeşleşmekte, duygusal bağlar kurmakta ve onların yaşam tarzlarını taklit etmektedir. Bununla birlikte, ebeveynlerin ve öğretmenlerin çocuklar için olumlu rol modeller olma durumları-

nı sürdürmeleri gerektiğini unutmamak önemlidir (Karaboğa, 2018, ss. 2-3).

Diğer pek çok ülkedeki gibi Türkiye’de de çocuklar medya teknolojilerinden önemli ölçüde yararlanmakta ve medya ile güçlü ilişkiler sürdürmektedir. Sanders’e göre çocuklar haftanın yedi günü, günde ortalama beş saat televizyon izlemekte ve elektronik medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Sanders (1999, s. 44)’ün ifadelerinde görüldüğü gibi,

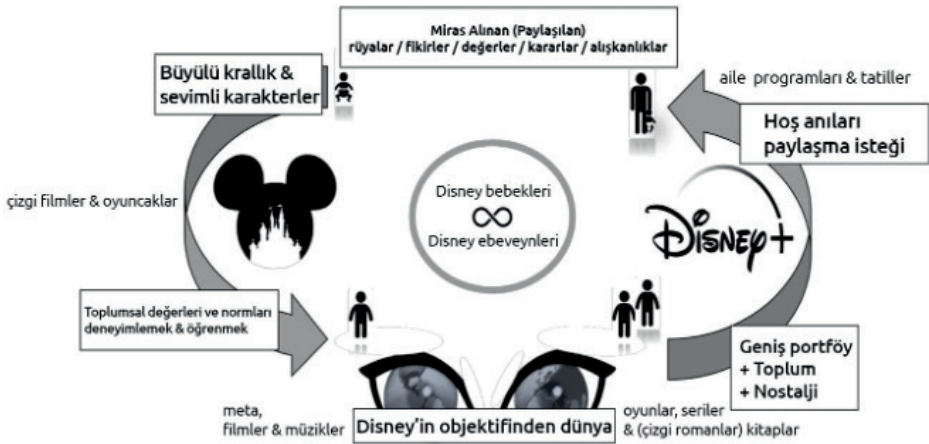
Bir çocuk altı yaşından on sekiz yaşına gelene kadar toplam on altı bin saat televizyon izliyor ve ayrıca dört bin saat radyo ya da plak dinliyor ya da film seyrediyor. Bu iletişim araçlarının önünde geçirdiği süre, okulda ya da ailesiyle geçirdiği süreden daha fazla. Yirmi yıldan az bir süre içinde altı ile on sekiz yaş arası çocukların televizyon izleme süreleri %70 oranında arttı. Bu artış fark eden uyanık elektronik eşya şirketleri çocukları bilgisayar ve video oyunlarına alıştırdı.

Günümüzde ebeveynler, çocuklarına masal okumak için zaman bulamayacak kadar yoğun çalıştıklarından yakınmaktadır. Ayrıca, çizgi film ve dizilerin hayatlarına girmesi, çocukların masal okumak yerine bu tür programları izlemeye odaklanmalarına neden olmuştur. Masal dinleyerek hayal güçleri zenginleşen çocukların yerini yetişkinler tarafından tasarlanan çizgi filmleri izleyen çocuklar almış durumda ve yaratıcılıkları gün geçtikçe körelmektedir. Bu noktada Postman (2012, s. 100), televizyonun gündelik hayat üzerindeki etkisi arttıkça kültürel değişiminde hızlandığını ve bu sürecin çocukluğu derinden etkileyen kültürel bir çözülmeye, çocuk ve kitap kültürünün kaybolmasına yol açtığını savunmaktadır. Kitap okuma etkinliği çocuk eğitimi açısından zihinsel ve ruhsal gelişim noktasında hem istek hem zaman hem de dikkat ve gayret isteyen önemli etkinliklerdendir.

Disney medyasına bakıldığında hem çocuklara hitap eden eğlenceli içerikler sunarken, aynı zamanda ebeveynlere de güvenli, eğitimsel ve değer odaklı bir tüketim deneyimi vadettiği bilinmektedir. Bu strateji, ailelerin birlikte vakit geçirebileceği bir deneyim sunduğundan, markanın her iki hedef grubunu da kapsayan geniş bir müşteri kitlesine ulaşmasını sağlamaktadır (Bryman, 1995, s. 8). Dolayısıyla Disney anlatıları, sadece çocukların değil, yetişkinlerin de toplumsal normlar ve değerlerle kurduğu ilişki üzerinde iz bırakmaktadır. Forgacs (1992, s. 361)’ın belirttiği üzere, Disney’in hikâye ve

karakterleri, bireylerin çocukluklarından yetişkinliklerine kadar yaşamlarında yer bulmakta ve bu süreçte ebeveynlerin çocukları için Disney ürünlerini satın alma, filmlerini izletme ve hikâyelerini aktarma eğiliminde oldukları görülmektedir.

Bohas'ın (2015) belirttiği üzere, çocukları için Disney ürünlerini satın almayan bazı ebeveynlerin kendilerini suçlu hissettiklerini ifade etmeleri, Disney'in kültürel etkisinin bireylerin değer sistemlerinde ne kadar derin bir yer edindiğini göstermektedir. Bu durum, Disney prenseslerinin yalnızca bireysel değil, aynı zamanda kuşaklar arası anlamlandırma süreçlerine dâhil olduğunu ortaya koymaktadır.

Görsel 1. Disney Bebekleri ve Ebeveynleri Arasındaki Bitmeyen Döngü

Kaynak: Griszbacher, N., Kemény, I., ve Varga, Ákos. (2022).

Disney prensesleri, sosyal medya platformları sayesinde yeni bir etkileşim düzeyine ulaşmıştır. Tüketiciler, favori prenses karakterleriyle özdeşleşmek için görseller, videolar ve hikâyeler aracılığıyla bu karakterlerle bağ kurmakta, bu durum karakterlerin etkisini daha da artırmaktadır. Özellikle Elsa figürü, TikTok ve Instagram gibi platformlarda trend olan içeriklerde sıkça yer almakta, kullanıcılar bu karakterin temsili üzerinden çeşitli ürünleri tanıtmakta ya da karakterin ruhunu yansıtan içerikler paylaşmaktadır. Calvert (2020) ve Steinberg (2021), sosyal medya aracılığıyla medya karakterlerinin çocuklar ve gençler üzerindeki etkisini araştırmış ve bu karakterlerin hem

psikolojik bağlanma yarattığını hem de karaktere ait ürünlerin satın alınmasını teşvik ettiğini vurgulamışlardır. Disney prensesleri, bu bağlamda yalnızca ekranlardan değil, sosyal medya aracılığıyla günlük yaşamın bir parçası hâline gelerek kültürel bir olguya dönüşmektedir.

4. Prenseslerin Ebeveynler Tarafından Alımlanması

Çalışma kapsamında 7-11 yaş aralığında kız çocuğu olan 20 kadın katılımcı ile bilişsel alımlama analizi yönteminden hareketle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 7-11 yaş aralığı, çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinde önemli bir dönemdir. Bu yaş dönemi, Jean Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre somut işlemler döneminde yer almaktadır. Bu dönemde çocuklar, mantıksal düşünme becerilerini geliştirerek soyut kavramları daha iyi anlama yetisine sahip olmaktadır. Ayrıca, ergenlik öncesi dönem olan bu yıllar, çocukların gözlem yoluyla öğrenmeye en açık oldukları dönemlerden biridir. Bu yaşlarda çocuklar, dış dünya ve kendileri hakkındaki algılarını şekillendirmeye başlayarak medyanın etkisine açık hâle gelmektedir. Özellikle bu yaş aralığındaki çocuklar, kimlik gelişimi ve cinsiyet rolleri gibi önemli konularda daha fazla farkındalık kazanmakta ve bu süreçte medya temsilleri, önemli rol modeller olarak işlev görebilmektedir.

Sosyal öğrenme teorisi ve çocuk gelişimi literatürüne göre ebeveynler, özellikle anneler, çocukların medya içerikleriyle ilişkisini düzenleyen ve şekillendiren önemli aracı figürlerdir. Annelerin çocuklarının medya içeriklerine yaklaşımındaki etkisi, yalnızca içerikleri sınırlandırma veya sunma biçiminde değil, aynı zamanda çocukların bu içerikleri nasıl anlamlandırabileceklerine dair bilişsel çerçeveleri şekillendiren bir süreçtir.

Bilişsel alımlamada anlatının, anlatı ile okur arasındaki dinamik ilişkide devamlı yeniden doğuşu düşüncesi, okurun yorumunun anlatının anlamını tamamladığı fikrini kabul etmenin bir parçasıdır. Anlatının ima ettiği bilişsel stil, okuyucunun, dinleyicinin veya izleyicinin genel bilişsel sistemini etkileyebilir, zihnindeki çerçeveleri, senaryoları ve imge şemalarını değiştirebilir; bunları daha önce bilişte hiç gerçekleşmemiş bir şekilde birleştirebilir; boşlukları doldurabilir; beklentileri farklılaştırabilir; hatta yeni kavramlar ve kavramsal metaforlar üretebilir. Bu anlamda alımlanan anlatı, özellikle alıcının alma biçiminde tercih normlarına izin verdiği ve onları değiştirdiği öl-

çüde, okuyucunun bilişi üzerinde çok güçlü ve dönüştürücü bir etkiye sahip olabilir. Anlatı-okuyucu ilişkisinin ikiliği bu durumda kritik öneme sahiptir. Bu dinamik ilişki yalnızca anlamın aktarılmasında değil, aynı zamanda anlamın üretimi ve yeniden şekillenmesinde de merkezi bir rol oynamaktadır (Nakıboğlu, 2022, ss. 44-45).

Çalışma kapsamında 20 kadın ebeveyn ile görüşülmüştür. Görüşülen ebeveynler, sosyoekonomik düzey kriterlerine dikkat edilerek amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonrasında ortaya çıkan veriler MAXQDA 2024 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcılar 'K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K18, K19, K20' şeklinde kodlanmıştır. Çalışmada farklı demografik grupların, medya temsillerine dair farklı algılara sahip olabileceği, bu çeşitliliğin medya temsillerine dair algıların daha bütünsel bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Katılımcı	Meslek	Eğitim Seviyesi	Görüşme Yöntemi
K1	Ev Hanımı	Yüksek Lisans	Yüz Yüze
K2	Ev Hanımı	Lisans	Yüz Yüze
K3	Akademisyen	Doktora	Yüz Yüze
K4	Sosyal Medya Uzmanı	Lise	Uzaktan Bağlantı
K5	Öğretmen	Lisans	Uzaktan Bağlantı
K6	Mühendis	Lisans	Yüz Yüze
K7	Akademisyen	Doktora	Yüz Yüze
K8	Öğretmen	Lisans	Uzaktan Bağlantı
K9	Grafik Tasarımcı	Yüksek Lisans	Yüz Yüze
K10	Ev Hanımı	Lisans	Uzaktan Bağlantı
K11	Öğretmen	Yüksek Lisans	Yüz Yüze
K12	Akademisyen	Doktora	Uzaktan Bağlantı

K13	Ev Hanımı	Lise	Uzaktan Bağlantı
K14	Memur	Lisans	Yüz Yüze
K15	İnsan Kaynakları Uzmanı	Yüksek Lisans	Uzaktan Bağlantı
K16	Öğretmen	Lisans	Yüz Yüze
K17	Mağaza Müdürü	Lise	Uzaktan Bağlantı
K18	Ev Hanımı	Ortaöğretim	Yüz Yüze
K19	Yazılımcı	Lisans	Yüz Yüze
K20	Satış Danışmanı	Lise	Yüz Yüze

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

4.1. Filmlere İlişkin Bilgiler

4.1.1. Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (Snow White and the Seven Dwarfs/1937)

1937 yapımı Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, kötü kalpli üvey annesinin kıskançlık nedeniyle yaşamı tehlikeye giren zarif bir prensesin hikâyesini anlatır. Film, Kraliçe'nin sihirli aynasından Pamuk Prenses'in en güzel olduğunu öğrenmesiyle başlar ve Kraliçe, Pamuk Prenses'i öldürmesi için avcıyı görevlendirir. Ancak avcı, vicdan azabıyla prensesi serbest bırakır. Ormanda kaybolan Pamuk Prenses, yedi cücenin kulübesine sığınır ve onlarla birlikte yaşamaya başlar. Kraliçe, Pamuk Prenses'in hayatta olduğunu öğrendikten sonra, zehirli bir elma ile onu derin bir uykuya dalmaya zorlar. Uykusundan ancak gerçek aşkın öpücüğüyle uyanabilecek olan Pamuk Prenses, bir prensin öpücüğüyle uyandığında, büyü bozulur ve mutlu bir şekilde hayatına devam eder. Film, Pamuk Prenses'in Prens ile birlikte saraya doğru yola çıkması ve mutlu bir yaşam umuduyla sona erer.

4.1.2. Güzel ve Çirkin (Beauty and the Beast/1991)

Disney'in 1991 yapımı Güzel ve Çirkin animasyonu, içsel güzellik, aşk ve kişisel dönüşüm temalarını işler. Film, şımarık ve kibirli bir prensin, yaşlı bir dilenciye reddedip, onun gerçek güzellik uyarısını dikkate almaması sonucu bir canavara dönüşmesi ile başlar. Büyücü tarafından lanetlenen prens, gerçek sevgiyi bulamazsa bu lanetin sonsuza kadar süreceği bir zaman dilimin-

de sıkışır. Belle adındaki genç kadın, kasabasındaki normlara uymayan ve edebiyatla ilgilenen biridir. Babası Maurice'in bir kalede hapsedildiğini öğrendiğinde, kendini rehin olarak sunarak babasını kurtarır ve kalede Canavar ile tanışır. Zamanla Canavar ile aralarında duygusal bir bağ gelişir. Gaston, Belle'i evlenmeye zorlamak için babasını tehdit eder ve kasaba halkını Canavar'a karşı kıskırtır. Sonunda Canavar, Belle'in sevgisiyle iyileşir ve eski hâline döner. Film, Belle ve Prens'in karşılıklı sevgisiyle mutlu sonla biter.

4.1.3. Karlar Ülkesi (Frozen/2013)

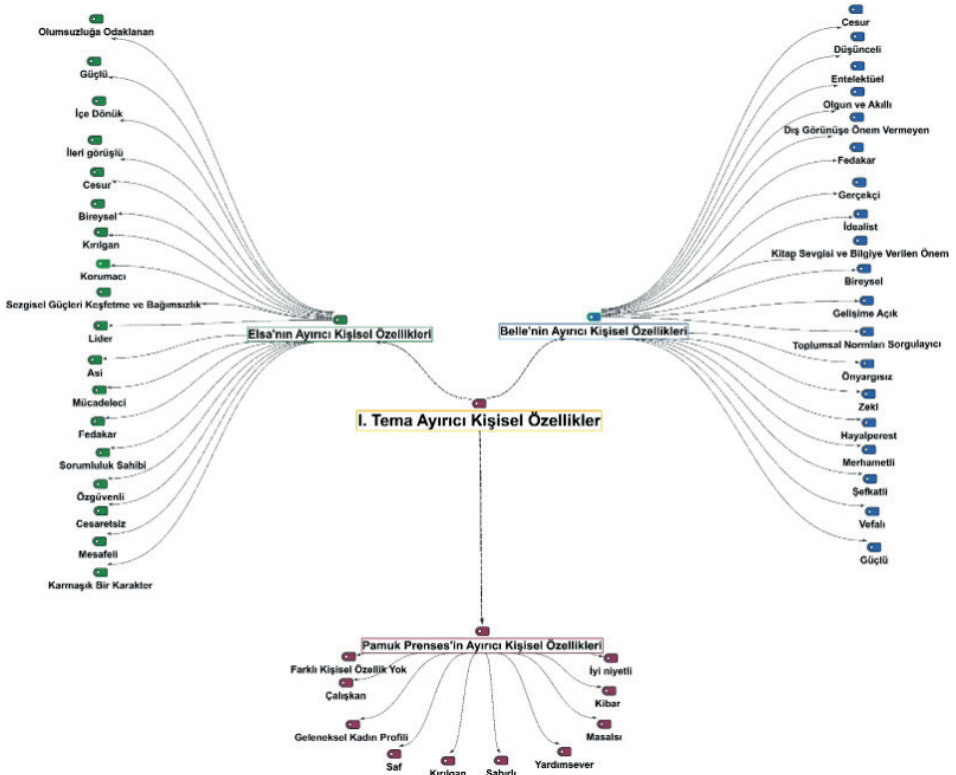
Disney'in Karlar Ülkesi (Frozen) filmi, Elsa ve Anna adlı iki kız kardeşin aşk, kendini kabullenme ve bireysel kimlik keşfi temalarını işleyen öyküsünü anlatır. Çocukluk yıllarında birbirlerine yakın olan Elsa ve Anna, Elsa'nın doğaüstü buz ve kar kontrolü yeteneği nedeniyle birbirlerinden uzaklaşmak zorunda kalırlar. Elsa, gücünden korkarak toplumdan soyutlanır. Yıllar sonra Elsa'nın taç giyme günü, Anna için fırsatlar yaratırken, Elsa'nın duygu patlaması sonucunda Arendelle sonsuz bir kışa mahkûm olur. Elsa, kendini izole edip bir buz sarayı inşa eder, bu da onun kimlik arayışının bir simgesidir. Anna, Elsa'yı kurtarmak için yola çıkar ve çeşitli maceralar yaşar. Yolculuk boyunca Anna, gerçek sevginin fedakârlıkla özdeş olduğunu öğrenir. Hikâyenin zirve noktasında, Anna'nın kendini feda etmesi, geleneksel aşk tanımını aşarak gerçek sevginin kardeşlik bağında da var olabileceğini gösterir. Elsa, gücünün korkudan değil, sevgiden kaynaklandığını fark eder ve Arendelle üzerindeki laneti kaldırarak kraliçelik görevini kabul eder. Sonuçta, film sevgi ve uyum temalarıyla Arendelle'de yeni bir dönemin başlangıcını simgeler.

4.2. Alımlama Analizi Bulgularının Tematik Gösterimi

Bulgular bölümünde katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmeler sonrası elde edilen veriler MAXQDA 2024 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları temelde ebeveynlerin prenses karakterlerin kişisel özellikleri, ego durumları, iletişim biçimleri ve sosyal rol model olma durumlarına yönelik görüşlerini değerlendirmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu kapsamda çalışmayı temsil ettiği düşünülen toplam beş adet tema belirlenmiştir: (1) Kişisel Özellikler, (2) Kişiler arası İletişim, (3) Diğer Karakterler ile Benzerlik, (4) Ağırlıklı Ego Durumu, (5) Rol Model Özellikleri şeklindedir.

4.2.1. Birinci Tema: Kişisel Özellikler

Alımlama analizine dair ilk bulgu karakterlerin kişisel özelliklerine yöneliktir. Katılımcılara Pamuk Prenses karakterini nasıl değerlendirdiklerini öğrenmek amacıyla karakterin ayırıcı kişisel özellikler ile ilgili bir soru sorularak görüşmeye başlanmıştır. Disney'in geleneksel dönemini temsil eden ilk prenses olma özelliği taşıyan Pamuk Prenses ile ilgili cevaplara bakıldığında katılımcılar Pamuk Prenses'in kişisel özelliklerini toplamda 9 kategoride değerlendirmişlerdir. Katılımcıların Pamuk Prenses'in kişisel özelliklerini ağırlıklı olarak 'safılık' kategorisinde değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu kategoriye geleneksel roller, yardımseverlik ve kibarlık takip etmiştir. Birinci temaya ait prenses karakterlerin ayırıcı kişisel özellikleri kod matrisi aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır.

Şekil 1. Birinci Tema: Prenses Karakterlerin Ayırıcı Kişisel Özellikleri Kod Matrisi

Pamuk Prenses'in kişisel özellikleri ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Pamuk Prenses'in ayırt edici özelliği diğerlerine göre oldukça saf, hiç tanımadığı insanlarla hemen de kaynaşan, fazla iyi niyetli bir karakter olması. Yedi Cüceler'e ve insanların iyiliğine, yabancılara kolayca güveniyor. Onun nezaketi ve rahatsız edici derecedeki iyiliği tüm temaslarında görülmekte. Güven veren biri özelliğini taşıyor ama aslında kendi çok savunmasız. Pamuk Prenses'in bu denli olumlu bakış açısı ile diğer prenseslerden ayrıldığını düşünüyorum. (K2)

Pamuk Prenses diğer prenseslere göre çok iyi kalpli ve çocuksu bir karakter. Çünkü filmin başından itibaren kendi hayatını ve geleceğini düşünmedi. İlk karşılaştığı ve tanımadığı cüceler için iyilik düşündü, onları korudu ve ev işleri yaptı. Sanki anneleri gibiydi, ellerini yıkatması, kendi kurallarını koyması, onları yemeğe çağırması gibi davranışları geleneksel kadın profiline uygun. Sanırım Disney'in ilk prensesi Pamuk Prenses ve diğer prenseslere baktığımda onun kadar geleneksel prensesler de var. Mesela Külkedisi'ydi değil mi Sindirella? Köle gibi davranılıyordu ona ve gerçekten pasifti ama o yine ara yollar deneyip baloya falan gidiyordu. Pamuk Prenses ise her şeyi hemen kabul etmiş, mücadele yok. Tek yaptığı annelik. (K3)

Pamuk Prenses diğer prenseslere göre çok ürkek ve ütöpik bir karakter. Çünkü o fazlasıyla masum, masalsı, sonuç olarak iyi. Pamuk Prenses, Elsa ve Belle'e göre masum ve saftı. Ayrıca duruma göre şekillenebildi. Bir evin sorumluluğunu oldukça iyimser, kibar ve şefkatli bir biçimde üstlendi. Herkese çok iyi davrandı. Tam bir fedakâr anne gibiydi. (K18)

Pamuk Prenses, film boyunca iyilik, nezaket ve merhamet gibi olumlu özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Katılımcı görüşleri de bu özellikleri büyük ölçüde onaylamaktadır. Katılımcılar, Pamuk Prenses'in saf bakış açısının, onu "savunmasız" bir karaktere dönüştürdüğünü belirterek onun bu masumiyetinin, karakterin toplumsal normlarla uyumlu ama aynı zamanda teh-

likeye açık yönlerini de gözler önüne sermektedirler. Bazı katılımcılar onun bu bakıcı yönünü dile getirmekte ve onun “tam bir fedakâr anne” gibi davrandığını vurgulamaktadırlar (K18). Bu özellik, karakterin sıcak ve besleyici doğasını simgelemektedir. Katılımcılar, onun masumiyetini ve pozitif bakış açısını yansıtan bu annelik davranışlarını, geleneksel kadınlık rolleri ile ilişkilendirerek, filmdeki toplumsal cinsiyet temalarıyla da örtüşen bir analiz sunmaktadırlar. Özellikle K3’te ifade edilen, “cüceler için annelik yapması” durumu, Pamuk Prenses’in geleneksel kadın profiline nasıl hizmet ettiğini ve bu özelliklerin masaldaki kadınlık anlayışını nasıl şekillendirdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Pamuk Prenses’in iyimserliği ve masumiyetine dair görüşler, karakterin pasif doğasını da vurgulamaktadır. Bazı katılımcılar, Pamuk Prenses’i “çok ürkek” ve “ütopik” bir karakter olarak tanımlamaktadırlar (K18). Bu özellik, onun idealize edilmiş bir figür olarak toplumun beklentilerine yanıt verdiği anlamına gelmektedir. Pamuk Prenses’in hikâyesi, diğer prenses karakterlerinden farklı olarak mücadele yerine kabullenme ve teslimiyet üzerine kuruludur. Katılımcılar, onun “Her şeyi hemen kabul etmiş, mücadele yok.” şeklindeki tutumunu eleştirirken (K3), bu pasifliği fedakâr bir karaktere işaret eden bir özellik olarak da yorumlamaktadırlar.

Belle karakterinin ayırıcı kişisel özellikleri ile ilgili cevaplar incelendiğinde en sık bahsedilen özelliğin, birincil kod olarak ortaya çıkan ‘entelektüel’ olduğu, bunu ‘zeki ve olgun’ kodunun takip ettiği görülmüştür. Bu bulgular, katılımcıların ağırlıklı olarak Belle’i bilgeliğin göstergesi olan özellikler ile algıladığını göstermektedir. İkincil öne çıkan kod olan ‘zekâ ve olgunluk’ kodları ile karakterin analitik yönleri vurgulanmaktadır. Bu tematik unsurlar ile entelektüel ve bilge nitelikleri izleyicilerde yankılanan çok yönlü bir karakter olarak Belle’in kapsamlı imajını oluşturmaktadır. Belle’in kişisel özellikleri ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Diğer prenseslere göre Belle çok zeki ve kendini babasının yerine koyacak kadar cesur biri. Aynı zamanda hedefleri olan, diğer insanların ne düşündüğünü ve kuralları gerçekten umursamayan idealist bir karakter. (K1)

Belle karakteri diğer prenseslerden farklı olarak kimseye ihtiyaç duymayan, gelişime açık, meraklı, araştırmacı, bilgili, her şeyi

kabul etmeyen, idealist ve hayatta kalmak için bir erkeğe ihtiyaç duymayan güçlü bir karakter. (K8)

Belle, merakı ve çabası ile diğer prenseslerden farklılaşmış. Kitap sevgisi ve öğrenme isteği, onu sıradan köy halkından ayırmış. Ayrıca, yakışıklılığa önem vermiyor ve ön yargılardan uzak, daha ne diyebilirim bilmiyorum. (K17)

Belle idealleri olan bir kız, kitap aşığı, özellikle babasını destekleyici ve meraklı... Aynı zamanda kendini toplumdan soyutluyor çünkü gelişime açık, dışa dönük bir karakter. Diğer iki prenses-ten farkına gelirim idealleri ve hayalleri var. Ancak ütopyik değil gerçekçi bir karakter. Yani iyi özellikleri ve kötü özellikleri var. Kendini kabullendirme çabası yok Pamuk Prenses gibi. Toplumun biçtiği roller dışında (ev işleri ve evlilik) bir kimliği var. (K19)

Belle karakterinin filmdeki en dikkat çeken özelliği, entelektüel doğası ve kitaplara olan sevgisidir. Film boyunca, Belle'in kitaplara olan ilgisi yalnızca onu çevresinden ayıran bir özellik olarak değil, aynı zamanda iç gözlemsel bir arayış ve köyünün sınırlarını aşma arzusunun bir yansıması olarak da görülmektedir. Katılımcılar da genel olarak Belle'i "çok zeki" ve "hedefleri olan" bir "kimseye ihtiyaç duymayan" ve "gelişime açık" bir karakter olarak ifade etmektedir.

Elsa ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında 'lider' temasının öne çıktığı bunu 'fedakâr' temasının takip ettiği görülmüştür. Elsa'nın ayırıcı özelliği ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Elsa'nın ayırıcı özelliği asi olması. Onun özel güçleri var. Bu yüzden güçlü bir karakter, gizli bir fedakârlık, anaç ve gizli yönü de çok baskın. Ancak diğer iki prenses karaktere göre daha soğuk bir karakter. Biraz karmaşık aslında. Görünürde korkak ama içerde çok güçlü. Bu konuda kafam karışık. (K1)

Elsa egolu, kararlarında çok net, fazlasıyla bencil ve bireysel bir karakter. Kız kardeşini çok sevmesine rağmen arasına fazlasıyla mesafe koydu. Hiçbir fikir onu geri çevirmedi. Kendine buzdan şato yarattı. Bir noktada kendini suçlu gördü ve bu yüzden geri çekti. Elsa'da diğer iki karakterdeki sıcaklık ve tatlı dillilik yok. O

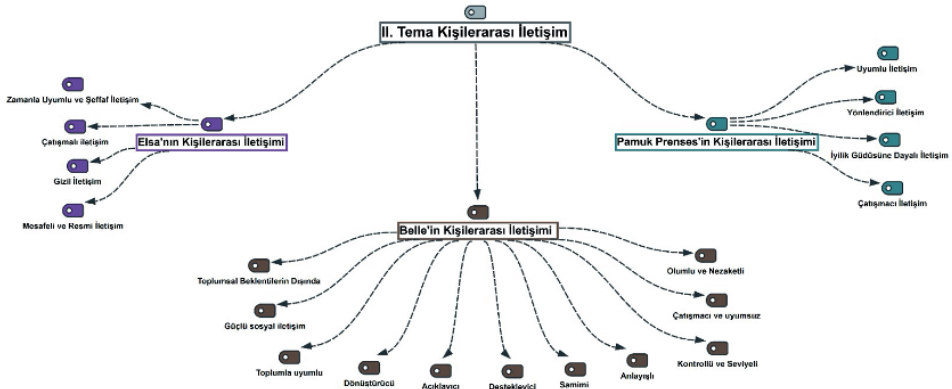
yüzden çok zıt. Hep saklandı, herkesten uzak kaldı. Diğer prensesler böyle değildi, Daha yumuşak huylu ve uyumluydular. Görünüş olarak da Elsa diğerlerinden bayağı farklı. Fazlasıyla güzel ve süslü. Bir de Elsa çok popüler. Çocuklar bizim zamanımızda Pamuk Prenses olmak istiyorduk ama şimdi kız çocuklar Elsa olmak istiyor. (K2)

Elsa dışındaki iki prenses de aslında başından itibaren iyi bir prenses rolünü üstleniyor. Ancak Elsa; asil, farkındalığı yüksek ve insanlara hemen güvenmeyen bir karakterdir. (K6)

Elsa'nın en belirgin kişisel özelliği, güçlü olmasına rağmen başkalarına zarar verme korkusu nedeniyle kendisini izole etmesidir. Elsa, başlangıçta kendisini bastırarak, güçlerinden korkarak ve duygularını engelleyerek içsel bir mücadele verir. Bu içsel çatışma, film boyunca karakterinin gelişimini şekillendirir. Elsa'nın kendini izole etmesi ve yalnız kalma tercihi, onun korkuları ve içsel güvensizlikleriyle yüzleşmesini zorlaştıran bir durumdur ancak bu yalnızlık, aynı zamanda onun kişisel gelişiminde önemli bir dönüm noktası olur. Elsa'nın krallığına ve ailesine karşı duyduğu yüksek sorumluluk, onu sürekli olarak fedakârlık yapmaya zorlayan bir başka önemli özelliktir. Elsa ayrıca geleneksel bir prensesin özelliklerinden uzak bir karakterdir. Onun güçlü bir birey olarak tasvir edilmesi, filmdeki en belirgin temalardan biridir. Elsa'nın "egolu" ve "bireysel" bir karakter olarak tanımlanması, bazı katılımcılar tarafından yalnızca bağımsızlıkla değil, aynı zamanda duygusal mesafeye de ilişkilendirilmiştir (K2). Bazı katılımcılar da Elsa'yı "gizli bir fedakârlık" ve "gizli bir anaçlık" taşıyan, ama aynı zamanda oldukça güçlü ve dirençli bir karakter olarak tanımlamaktadırlar (K1).

4.2.2. İkinci Tema: Kişiler Arası İletişim

Üç prensesin kişiler arası iletişimlerine dair ikinci tema, karakterlerin iletişim dinamiklerinde farklı kategorilerin ortaya çıktığını göstermektedir. İkinci temaya ait bu analiz, her bir prensesin iletişim tarzının nasıl kodlandığını anlamaya yönelik bir çerçeve sunmaktadır. Prenses karakterlerin kişiler arası iletişimleri kod matrisi aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır.

Şekil 2. İkinci Tema: Prenses Karakterlerin Kişiler Arası İletişimleri Kod Matrisi

Pamuk Prenses'in kişiler arası iletişimi teması katılımcılar tarafından dört kod ile değerlendirilmiştir. Kişiler arası iletişim teması ile ilgili bazı ifadelerle bakıldığında Pamuk Prenses'in genel iletişimi şu şekilde değerlendirilmiştir:

Olumlu, uyumlu ve pasif bir iletişim kuruyor. Üvey annesiyle olan ilişkisinde prenses olmasına rağmen hizmetçilik yapacak derecede uyumlu ki bu bence normal değil biraz aptalca geldi. Bir noktada sorgulamasını beklerim. Yedi cücelerle olan iletişiminde ise daha etkindi, cüceleri yönlendirmesi ihtiyaçlarında onlara yardımda bulunması vs. Pamuk prensesin davranışlarında bu şekilde bir değişim gözlemledim. Cadı ile de biraz tedbirsiz bir iletişim kurdu ve filmin başında olduğu gibi tekrar uyumlu, sorgulamayan bir karaktere döndü ve elmayı yedi. (K2)

K13 de Pamuk Prenses'in uyumlu ve itaatkâr bir iletişim kurduğunu vurgulamıştır:

Prenses fedakârlık yaparak ve itaat ederek herkesle olumlu iletişim kurmaya çalışıyor. Pamuk Prenses'in genel iletişimi uyumlu ve kabullenicidir. Diğer karakterlerle olan iletişiminde bunu görebiliriz. Naif ve kırılgan tavırları vardır. Prensesin hayvanlarla coşkulu şarkı söylemesi, cücelerin zaman zaman aksi yorumları olsa da prensese yardım etmeleri film içinde aslında pamuk prensesin kabullenilmesi umuduyla herkese her şey için fedakârlıkta bulunabileceğini gösteren bir itaatkâr iletişim ve tutum içinde olduğunu gösterir. İkili iletişimlerinde her zaman iyimser ve naif bir karakter olmuştur. (K13)

Ben Pamuk Prenses'in iletişimini kısmen çatışmacı buluyorum. Başlarda cücelerden korkup sonra sevmesinden dolayı olumlu iletişimi vardı. Ama cüceler onun istediği gibi davranmasaydı çatışabilirdi. Cadı ile iletişimi de ilk başta iyi niyetinden dolayı olumluydu ama cadının gerçek kimliği ile tanıştıktan sonra çatışmalı bir iletişimi oldu. (K12)

Pamuk Prenses'in iletişimsel özellikleri, onun kişisel özellikleriyle paralel olarak film boyunca izleyiciye sunulmaktadır. Pamuk Prenses'in iletişim tarzı genellikle uyumlu, itaatkâr ve fedakârdır. Katılımcı görüşleri, bu özellikleri olumlu bir biçimde yansıtmaktadır ancak farklı görüşler de gözlemlenmektedir (K2). K12'nin yorumu ise Pamuk Prenses'in iletişiminin her zaman pasif olmadığını, çevresel ve karakter bazlı değişimlere bağlı olarak geliştiğini vurgulamaktadır. Bu, karakterin iletişiminin yalnızca uyumlu değil, aynı zamanda çatışma ve olgunlaşma süreçlerinden geçen bir karakter olarak alımlandığını da göstermektedir.

Belle karakterinin kişiler arası iletişimi ile ilgili verilen cevaplar analiz edildiğinde, 'empatik ve dönüştürücü', 'pozitif', 'çatışmacı', 'kontrollü ve seviyeli', 'açıklayıcı' gibi kodların öne çıktığı belirlenmiştir. Katılımcı görüşleri, Belle'in iletişimsel özelliklerini çok yönlü bir biçimde tanımlayarak onun iletişiminin empatik, cesur, çatışmacı ve seviyeli olduğunu vurgulamaktadır.

Belle karakterinin filmin genelinde olumlu, cesur bir iletişimi vardır. Ancak Gaston'a karşı çatışmalı bir iletişimi oldu. Babası ve Canavar'a karşı son derece olumlu bir iletişim kurdu. Bir de Belle diğer iki prenesten daha aktifti iletişim konusunda. Sanki diyalogları daha fazla. Daha çok konuşuyor. Ama belli bir seviye dışlanıyor filmde. Belle entelektüel bir görüntü çizerken kasaba halkı aşağıda gösteriliyor. Belle'in iletişim kurduğu kişinin de soylu bir kral olması bu dışlamayı belirginleştirmiş. (K7)

Belle'in iletişimi genel anlamda olumlu ve nazikti. Gaston'u her seferinde nazikçe reddetti. Canavarla olan iletişimi başta çatışmalıydı ancak zamanla olumlu hâle geldi. Belle Canavarı eğitip onu bir beyefendi hâline getirdi bu zaman zarfında da duygusal bir bağ kuruldu. Belle'in Canavar ile bağ kurması da onun gerçekten kibar ve nazik olması ve aynı şeylerden zevk almalarıdır. (K9)

Canavar'a karşı başta çok kızgın ve öfkeliydi. Dış görünüşün dışında iyi niyet keşfetti. Sonradan merhametli davrandı, destek oldu. Babasıyla iletişimi sağlıklıydı, destekleyiciydi. Film boyunca tutarlı bir iletişim devam etti. Babasının hakkını savundu. Gaston'la iletişimi ise seviyeliydi. Ondan hoşlanmadığını belli eden tavırları vardı. Ancak onunla yine de açık ve gerçekçi bir iletişim kurdu. (K15)

K7'deki görüş, Belle'in iletişiminde özellikle çatışmalı bir dönemin yaşandığını belirtmektedir. Belle, Gaston'a karşı açıkça negatif bir tutum sergilemiş ve bunu nazikçe ama net bir şekilde ifade etmiştir. Bununla birlikte filmde temsil edildiği gibi Belle'in Canavar'la olan ilişkisinin dönüşümü de bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir (K9). Bu dönüşüm, Belle'in içsel güzellik ve iyiliği keşfetmesinin bir yansıması olarak onun dönüştürücü iletişim gücüyle uyumludur. Belle, negatif duygularını ve düşüncelerini her zaman dürüst ve açık bir şekilde ifade etmeyi tercih eder, bu da onun hem rasyonel hem de duygusal bir iletişim tarzı sergilediğini gösterir. K15'teki görüş de Belle'in iletişimdeki tutarlılığına ve seviyeli yaklaşımına dikkat çekmektedir.

Elsa ile ilgili değerlendirmelere bakıldığında 'lider' temasının öne çıktığı bunu 'fedakâr' temasının takip ettiği görülmüştür. Elsa'nın ayırıcı özelliği ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Elsa gizli bir iletişim kuruyor. Güçlerinin zarar vereceğini öğrenince soğuk ve asi bir karaktere dönüşüyor. Anna ile başlangıçta çok sıcak, doğal, eğlenceli iken taç töreninden sonra kızgın, eleştirel, öfkeli bir hâle bürünüyor. Babasına karşı itaakâr, sözüne sadık. Hans ile iletişimi ise sert ve mesafeli. Kasaba halkına karşı sıcaklık gösterse de genel olarak mesafeli duruşu nedeniyle karşılık bulamıyor. (K5)

Anna ile iletişimi gizli iletişim şeklindeydi. Elsa bir sır sakladığı için durum böyle oldu ve kendini soyutladı. Anne ve babası ile iletişimi resmî de itaatkârdı. Babasının sözüne çok bağlı davrandı. Hans ile iletişimi ise mesafeli ve temkinliydi. Elsa'nın mesafeli duruşu insanların ona davranma şeklini de etkiledi. Elsa kişilere inanmakta ve güvenmekte son derece titizdi. (K9)

Elsa'nın resmî bir iletişimi vardır. Pek fazla iletişim kurmuyor. Kız kardeşi ile iletişimi ise görünenin dışında aslında sıcak ve

samimi ancak onu korumak için yakınlık kurmuyor. (K18)

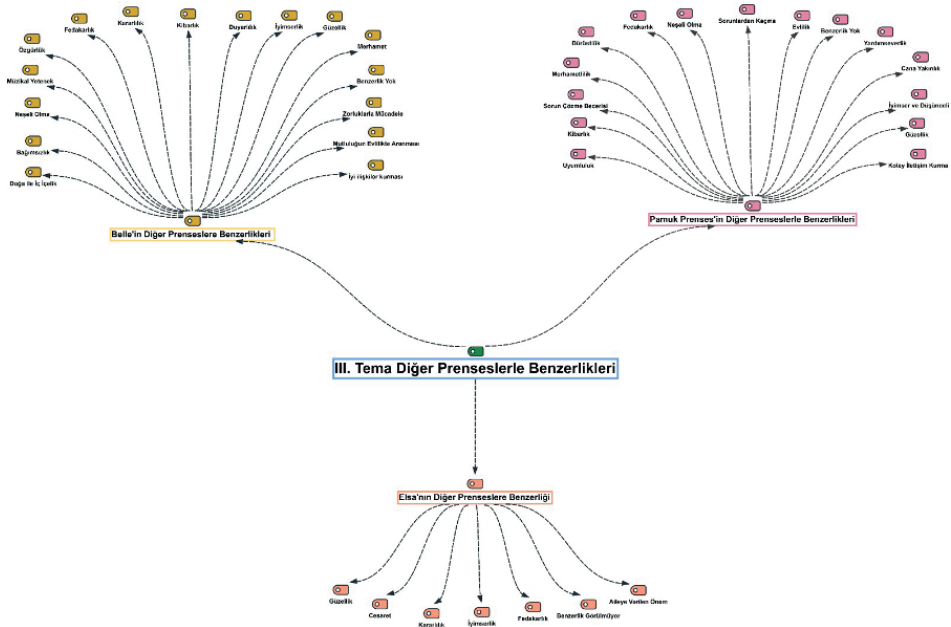
Soğukluk ve mesafeli olma durumu onun iletişimine yansdı. Kolay iletişim kuramadı kimseyle. Kardeşinin ona yalvarmasına rağmen onu umursamayacak kadar ketum. Kapıya gittiği bir sahne vardı kız kardeşinin. ‘Elsa kardan adam yapalım mı?’ gibi bir şey söylüyordu. Ama Elsa kapıyı bile açmadı. Bu kadar soğuk bir karakter. (K17)

Katılımcı görüşlerine bakıldığında, Elsa’nın iletişim tarzının mevcut durumla uyumlu şekilde genellikle mesafeli ve kontrollü bir yapıda olduğu belirtilmektedir. Katılımcılar, Elsa’nın iletişimindeki mesafeyi, özellikle Anna ile olan ilişkisini ele alırken vurgulamaktadır (K5).

Elsa’nın, özellikle Anna ile olan ilişkilerinde, bir “gizli iletişim” kurduğuna dair görüşler de vardır (K9). Bu durum, Elsa’nın kişisel güven sorunlarını ve başkalarına güvenme konusundaki temkinli tutumu ile uyumludur. K18’de belirtilen görüş, Elsa’nın mesafeli duruşunu, onun başkalarıyla sağlıklı iletişim kurmasını engelleyen ve bu durumun, Elsa’nın yalnızlaşmasına neden olması ile ilişkilendirilmiştir. Bu yorum Elsa’nın iletişiminde temsil edilen mesafe temasındaki süreç ile uyumludur. K17’deki görüş de Elsa’nın Anna’ya karşı soğuk tavrını ve duygusal engellerini vurgulamaktadır.

4.2.3. Üçüncü Tema: Prenseslerin Birbirine Benzerlikleri

Bu çalışmada ele alınan Pamuk Prenses, Belle ve Elsa karakterleri, Disney’in kadın figürleri olarak dönemlerine uyumlu özellikler taşımaktadır. Her biri, ait olduğu dönemin toplumsal normlarıyla şekillenmiş olmakla birlikte, Disney’in klasik güzellik standartları ve etkili iletişim becerileri gibi benzer yönlere sahiptir. Karakterlerin kişiler arası iletişimi, başlangıçtaki farklılıklarına rağmen her zaman etkili ve anlayışlı doğalarıyla uyumlu hâle gelmektedir.

Şekil 3. Üçüncü Tema: Prenses Karakterlerin Birbirine Benzerliği Kod Matrisi

Pamuk Prenses karakterinin iyimser ve düşünceli olmasını diğer karakterler ile bağdaştırıyorum. Belle ve Elsa gibi o da etrafındaki insanlar için olumlu şeyler düşünüyor, çoğu zaman fedakâr davranıyor ve her hareketini düşünerek sergiliyor. (K1)

İyilik ve nazıklık açısından ortak özellikler taşıdığını düşünüyorum. Her biri etrafındaki insanlara, hayvanlara ve varlıklara karşı sevecen ve yardımsever bir şekilde yaklaşıyorlar. (K2)

Elsa da diğer prensesler gibi güzel. Belle ve Elsa'nın fedakâr, net ve kararlı olduğunu söyleyebilirim. Aileleri için her şeyi göze alabilecek kadar cesurlar. Ayrıca prensesler ebeveynlerinin her ikisini ya da birini hikâyenin içinde ya da başında kaybediyorlar. Elsa'nın da anne babası ölüyor. (K6)

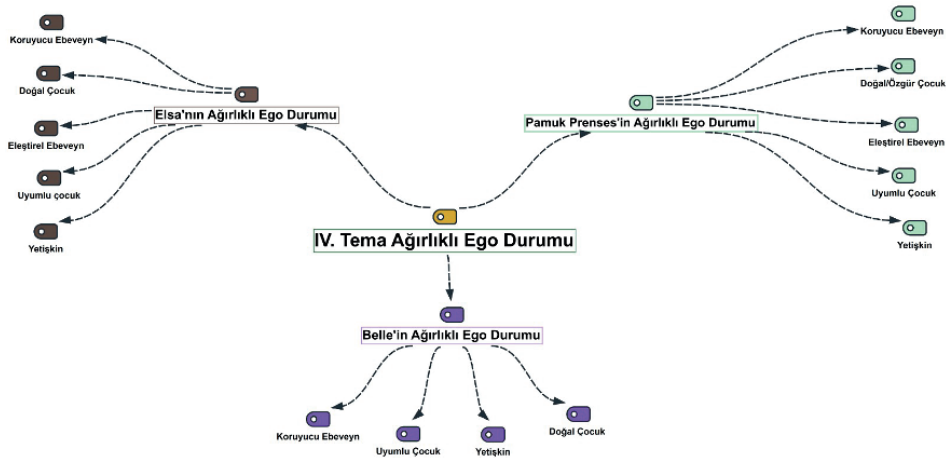
Evet, birçok prenses gibi Pamuk Prenses de iyilik ve doğruluğu temsil eder. Karakterler bizlere ve çocuklarımıza iyilik ve doğruluk mesajları verir. Mesela tüm prensesler her yönüyle iyidir hikâyenin sonunda, bu şaşmaz. Biz film bitince karakterleri doğru ve iyi özelliklerle hatırlarız. Yani ben kendim için diyorum. (K8)

Üçüncü tema ile ilişkili ifadeler genel olarak Disney prenseslerinin idealize edilmiş ortak özellikler taşıdığı ve izleyiciler tarafından bu özellikler üzerinden tanımlandığını ortaya koymaktadır. Bu, Disney'in prenses figürleri arasında paylaşılan değerler sisteminin izleyici algısında da yer ettiğini göstermektedir.

4.2.4. Dördüncü Tema: Ağırlıklı Ego Durumu

Ağırlıklı Ego Durumu temasında üç filmin baş karakterlerinin anlatıdaki ego durumları yer ile ilgili katılımcı ifadeleri yer almaktadır. Karakterin diğer figürlerle olan iletişimde ön plana çıkan ego durumları ve kullandığı transaksionlar, iletişim desenlerinin belirlenmesine yardımcı olmuştur. Transaksyonel Analiz (TA), ego durumlarının sıklığını egogramlarla sembolize etmektedir. Egogram; Eleştirel Ebeveyn (EE), Koruyucu Ebeveyn (KE), Yetişkin (Y), Doğal Çocuk (DÇ) ve Uygulu Çocuk (UÇ) olmak üzere, bir bireyin diğerleriyle iletişim kurarken harcadığı enerjiyi grafiksel olarak gösteren bir araçtır (Akkoyun, 1995).

Üç karakterin egogramı incelendiğinde Pamuk Prenses'in film boyunca öne çıkan ego durumu Koruyucu Ebeveyn'dir. Belle karakterinin öne çıkan egosu ise Yetişkin'dir. Son olarak Elsa karakterinin film boyunca ağırlıklı olarak sergilediği ego durumu ise Uygulu Çocuk'tur. Katılımcılara dördüncü tema ile ilgili soru sorulmadan önce ego durumları ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Dördüncü temaya ait prenseslerin ağırlıklı ego durumu kod matrisi aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır.

Şekil 4. Dördüncü Tema: Prenseslerin Ağırlıklı Ego Durumu Kod Matrisi

Pamuk Prenses karakterinin ağırlıklı ego durumu ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri şu şekildedir:

Pamuk Prenses'in Koruyucu Ebeveyn ego durumundan hareket ettiğini düşünüyorum. Çünkü hayvanlara ve cücelere ilgi-bakım-koruma sağlıyor. Cüceleri bir ebeveyn hatta anne gibi besliyor, düşünüyor ve onlar için elinden geleni yapıyor. (K13)

Pamuk Prenses özgür çocuk ego durumunda sanki. Film boyunca içinden geldiği gibi davranıyor. Kimseyi umursamadan doğal davranması, kendini kısıtlamaması, saf ve içinden geldiği gibi hareket etmesi onun özgür yanının baskın olduğunu gösteriyor. (K16)

Çocuk ego durumu olduğunu düşünmekteyim. Hayvanlara şarkı söylemesi, herkesle iyi olmaya çalışması, her söylenene itaat etmesi ve kaderini kabullenmesi gibi özellikler Uyumlu Çocuk ego durumunu düşündürdü bana. Çünkü onaylanmak adına aşırı şekilde her şeye razı gelip uyum sağlamaya çalışmaktadır. (K18)

Belle karakterinin ağırlıklı ego durumu ile ilgili bazı katılımcı ifadeleri ise şu şekildedir: Köyde herkes dans ederken ya da genç kızlar evlenmek için birçok eylem yaparken Belle toplumdan farklı, toplumun normlarına karşı bir duruş sergileyen bir karakter olduğu için onların dışında kendini kitapların dünyasına yöneltmiştir. Bu yüzden daha çok Doğal Çocuk egosu hâkimdir. Aynı zamanda babasının durumundan dolayı yetişkin ego durumuna da sahip bir karakterdir. (K3)

Belle genellikle Yetişkin ego durumundan iletişim kuruyordu. Mantıklı, problem çözmeye yönelik yaklaşımı, onun bu ego durumunu öne çıkarır. Ancak, Çocuk ego durumundan gelen merak ve hayal gücü de zaman zaman belirgindi. (K16)

Belle diğer karakterler ile pek fazla iletişim kurmamaktadır. Çünkü asıl hedefi okumak, köyün dışına çıkmaktır. Genel olarak Doğal Çocuk ego durumundan iletişim kurmaktadır. Çünkü genellikle kendisinin canı istediği gibi davranıyor ve kolay kolay boyun eğmiyor. (K18)

Ağırlıklı ego durumu teması ile ilgili son olarak Elsa karakteri ile ilgili bazı ifadeler şu şekildedir:

Elsa'nın elindeki sihirli güç yüzünden endişeli ve korkulu olması hem kardeşine hem de halkına karşı korumacı davranmayı seçip kendinden ödün vermesi bir gül güven oluşturmak istemesi onun Koruyucu Ebeveyn ego durumundan iletişim kurduğunu düşündürmektedir. (K2)

Eleştirel Ebeveyn. Çünkü çok kontrolcü, mesafeli, kuralcı ve duygularını gizlemeyi iyi biliyor. Anna ile olan iletişimi uzun bir süre eleştireldi. (K4)

Aslında Elsa diğer prenseslerde olduğu gibi net bir tanımlamaya girmiyor. Kardeşine zarar vermek istemediği için ağırlıklı olarak Koruyucu Ebeveyn ego durumuna sahip. Ayrıca Yetişkin ego durumundan da iletişim kuruyor. Çünkü kararlar aldığı ve çıkarımlar yaptığı tıpkı bir yetişkin gibi... Bunun yanında korktuğunda ve saklanmaya çalıştığında bastırılmış bir çocuk gibi de... Bu anlamda o sanki çok yönlü bir karakter. (K11)

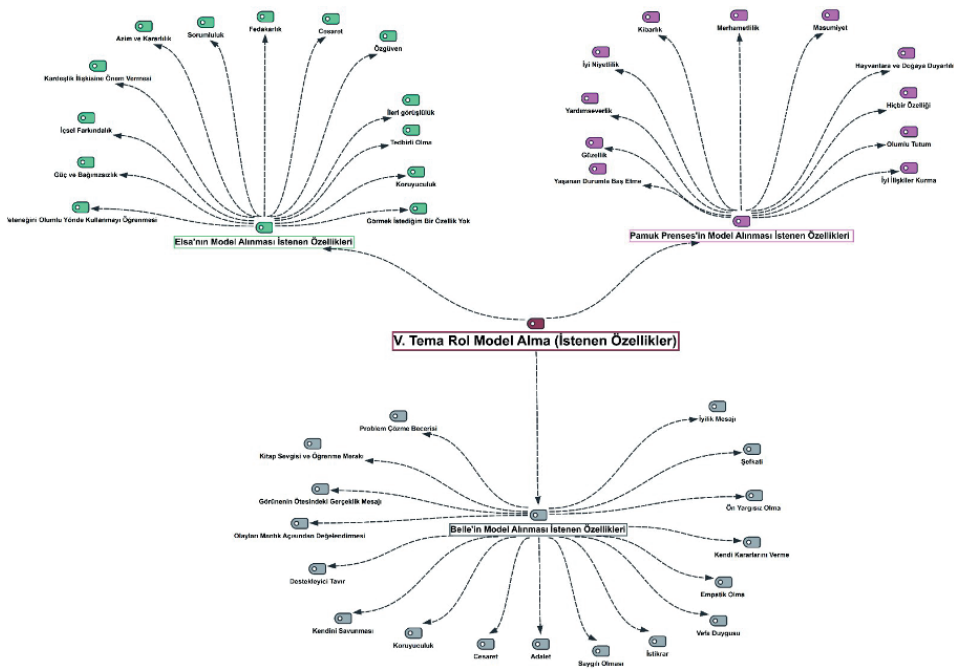
Elsa aynı anda farklı ego durumlarına sahip bir karakter. Biri daha baskın diyemiyorum. Mantıksal olması, durumlarla kendi yöntemi ile baş etmesi gibi yönlerden Yetişkin ego durumunda bence. Ama sorumluluk alıp her şeyi açıklamak yerine toplumdan dışlanmamak için mesafeyi seçmesi Yetişkin'liğe hiç uymuyor. İlişkileri zarar görüyor. Bu taraftan Uyumlu Çocuk gibi. Koruyucu Ebeveyn yönünü de görüyoruz aynı anda hatta eleştirel gibi görünse de koruyucu bir tutum sergiliyor. Örnek olarak kardeşi evlenmek istediğinde ona eleştirel bir yerden tepki veriyor gibi görünüyordu ancak Koruyucu Ebeveyn tutumu ile onu koruma isteği söz konusuydu. (K19)

Elsa karakteri, mevcut durumla uyumlu bir şekilde katılımcı görüşlerine göre de farklı ego durumlarını bir arada barındıran çok yönlü bir figür olarak tanımlanmaktadır. Elsa'nın sihirli gücü nedeniyle endişeli ve korumacı bir tutum sergilemesi, onu ağırlıklı olarak Koruyucu Ebeveyn ego durumunda iletişim kurmaya yöneltmektedir (K2). Bununla birlikte, karakterin Anna ile olan iletişimi başlangıçta eleştirel ve mesafeli olup aynı zamanda bir Yetişkin

gibi kararlar alıp çıkarımlar yapması da vurgulanmıştır (K4, K11). Bazı katılımcılar, Elsa'nın farklı ego durumları arasında geçiş yaptığını, özellikle de korumacı ve eleştirel tutumlarının bir arada var olduğunu ifade etmişlerdir (K19). Bu değerlendirmeler, Elsa'nın karakterinin karmaşık ve çok katmanlı doğasıyla örtüşmektedir.

4.2.5. Beşinci Tema: Rol Model Özellikleri

Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda beşinci tema ‘Rol Model Özellikleri’dir. Söz konusu tema kendi içinde ‘Olumlu Rol Model Özellikleri ve Olumsuz Rol Model Özellikleri’ olmak üzere iki alt koda ayrılmıştır. Beşinci temaya ait ‘Olumlu Rol Model Özellikleri’ alt kodunun, kod matrisi aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır:

Şekil 5. Beşinci Tema: Prenseslerin Olumlu Rol Model Özellikleri Kod Matrisi

Katılımcılar tarafından Pamuk Prenses, Belle ve Elsa'nın olumlu rol model özellikleri, karakterlerin bireysel nitelikleri ve sosyal bağlamları ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Pamuk Prenses'in olumlu rol model özellikleri ile ilgili katılımcıların ifadelerine bakıldığında 5 kodun öne çıktığı görülmüştür. Bunlar: 'Masumiyet, kibarlık, yardımseverlik, iyi niyetlilik, ilişkisellik'

şeklindedir. Pamuk Prenses'e atfedilen özellikler geleneksel bir kadınlık modeli örneğini sunmaktadır. Bu özellikler, Pamuk Prenses'in genellikle pasif ve itaatkâr bir figür olarak alımlandığını göstermektedir; masumiyet ve ilişkisellik gibi nitelikler, karakterin başkalarıyla uyumlu ve bağımlı bir kimlik içinde algılanmasına hizmet etmektedir. Pamuk Prenses'i geleneksel değerlere uygun, olumlu bir rol model olarak kabul katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

Pamuk prenses hiçbir olayda hiç kimse için kötü düşünmeyen, yapıcı ve destekleyici bir karakter. Bu özellikleri olumlu. Kimseyi reddetmiyor, misafirperver... Cücelerin evini hemen benimsemi ve evi çok iyi idare etti. Bu özellikleri ile iyi bir örnek olabilir. (K4)

Pamuk Prenses ilgili, anaç, daha çok iyi özellikleri olan bir karakter. Onun koruyuculuğu, sıcakkanlılığı, ilgisi ve şefkati bir çocuk için ileriye dönük rol model oluşturabilir. Ben isterim yani bunları kızımın örnek almasını. (K10)

Son derece uyumlu, olumlu düşünen bir karakter, yaşadığı olay kötü olsa da nasıl daha iyi olabilirim diye hareket ediyor. Uyumlu olduğu için hayatta kalıyor. Cüceler onu kabul etmiyor, o kendini kabul ettiriyor. Bu uyumluluk dengeli olursa hayatta çok şey kazandırır. (K12)

Belle karakterinin olumlu rol model özelliklerinin katılımcılar tarafından 'bağımsız, ön yargısız, çözümçül ve akılcı' bir kadın rol modeli şeklinde alımlandığını söylemek mümkündür.

Belle karakteri ortama uyum sağlamayı ve başkalarını desteklemeyi çok iyi yapıyordu. Mesela Canavarı iyi yönde dönüştürmesi bunu gösteren bir şey. Belle, zor insanlar ile bile çok kolay iletişim kurulabileceğini bize gösterdi. (K1)

Belle karakteri kendi kararlarını veren, kimseyi dış görünüşüne göre yargılamadan sadece iyi veya kötü biri mi diye bakan bir karakter. Çocuğumun da onun gibi akıllı ve düşünceli olmasını isterim. (K3)

Belle karakterine atfedilen özellikler modern ve eleştirel bir rol model sunmaktadır. Alımlama analizi çerçevesinde Belle, bireysel özgürlük ve entelek-

tüel gelişime önem veren izleyiciler için daha çekici bir rol modelidir.

Belle karakterindeki problemi çözme ve mücadeleci ruhu çocuğumda görmek isterim. Hayatta karşısına çıkan zorlukları Pamuk Prenses gibi kabullenmesinden ziyade Belle gibi çözüme ulaşmayı hedeflemesini isterim. (K5)

Gerek babasının içinde bulunduğu durum karşısında yaptığı eylemler olsun gerekse karşısında tüm kasabanın korktuğu bir Canavar olsun; cesur bir şekilde üstesinden gelmeye çalışması, savunma gücünün yüksek olması, entelektüel olması ile toplumun kişiler üzerindeki dayatmasına karşı duruşu çocuğum açısından olumlu özellikler olarak algılanmasını isterim. (K12)

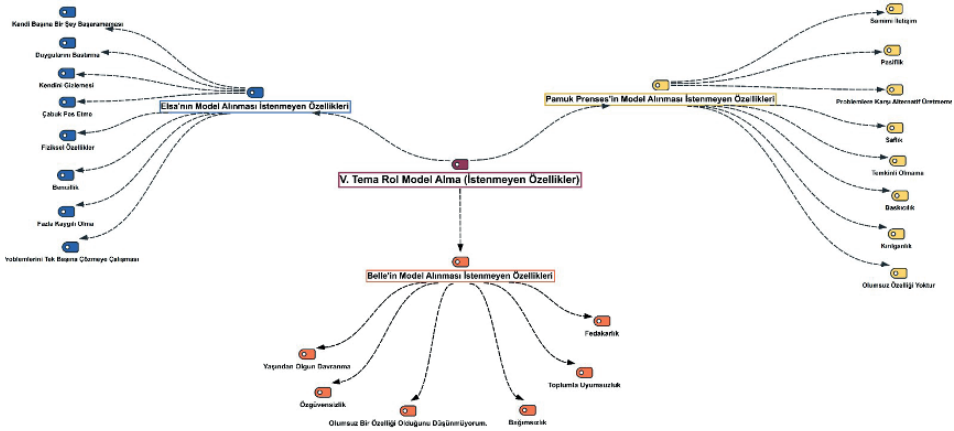
Elsa karakterinin olumlu rol model özellikleri kodu ile ilgili ifadelere bakıldığında Belle ile aynı kod sayısı (9)'na ulaşılmıştır. Bu kodlar 'temkinli olma, azim ve kararlılık, güç ve bağımsızlık, içsel farkındalık, sorumluluk, cesaret, öz güven, ileri görüşlülük, koruyuculuk' şeklindedir. Bunun yanında karakterin olumlu rol model özelliklerinin olmadığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Alımlama analizi çerçevesinde, Elsa'nın özellikleri 'bağımsızlık, kardeş sevgisi ve öz güven'e vurgu yapan izleyiciler tarafından olumlu bir rol model olarak algılanmıştır.

Elsa karakteri günümüzde çok yaygın. Kızım onu çok seviyor. Onun kıyafetleri, süsleri, bir sürü bir şeyi var. Bu durum, bu kadar tüketime sevk etmesi olumsuz bir şey bence. Ama Elsa'nın insanlara hemen güvenmemesi, içinde bulunduğu olayları sorgulayarak, düşünerek hareket etmesi çocuğum açısından örnek alınabilecek özelliklerdir. (K3)

Kendi ile yüzleşebilecek güçte olması ve dik durabilen karakteri çocuğum için olumlu bir örnek oluşturabilir. (K4)

Elsa'nın kardeşlik ilişkisinin iyi olması bir çocuk için çok iyi bir örnek. Onun koruyuculuğu, cesareti ve kendine güvenini etkileyici buluyorum. (K6)

Beşinci temayı oluşturan 'Olumsuz Rol Model Özellikleri' koduna alt kodların da üç prensese göre farklılık gösterdiği görülmüştür. 'Olumsuz Rol Model Özellikleri' alt kodunun, kod matrisi aşağıdaki tabloda aktarılmaktadır.

Şekil 6. Beşinci Tema: Prenseslerin Olumsuz Rol Model Özellikleri Kod Matrisi

Pamuk Prenses ile ilgili bu temada öne çıkan kodların ‘kırılganlık, düşünmeden hareket etme, baskıcılık, pasiflik ve saflık’ olduğu görülmüştür. Pamuk Prenses’in olumsuz rol model özelliklerine vurgu yapan katılımcılar tarafından sadece ev işleriyle meşgul olması ve tanımadığı birine güvenerek zehirli elmayı düşünmeden yemesi gibi eylemler, karakterin kritik düşünme becerilerinden yoksun olduğunu düşündürmüştü ve çocukların bilinçli karar alma konusunda kötü bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, cüceler üzerindeki dolaylı yönlendirmeleri baskıcılık olarak algılanabilirken sorunlar karşısında sergilediği pasif tutum, onun mücadeleci bir figür olarak algılanmasını engellemiştir. Naifliği ve tehlikeyi fark edememesi, özellikle çocuklara gerçek hayatta karşılaşılabilecekleri tehlikeler konusunda bir farkındalık kazandırma açısından yetersiz bir model olarak değerlendirilmiştir.

Bir kadının sadece ev işleriyle ilgilenen biri olarak sunulmasını son derece yanlış buluyorum. Pamuk Prenses’in güzel olmak ve ev işi yapmak dışında bir vasfı olmadığı gibi hikâye de zaten bir prensin onu bulmasıyla bitiyor. Bu temsil çocuklar için sakıncalı bence. (K15)

Mücadele etmeden durumu olduğu gibi kabul etmesi Pamuk Prenses’in model alınmaması gereken en sorunlu davranışı bence. Evine tekrar dönmemesine çok gıcık oldum. Sonuçta kendi babasının evi. Ama üvey annesi o evde kaldı. Ben bu hissi Sindiarella’da da yaşamıştım. Çok gıcık olmuştum. O da pasifti. Kendi evinde hizmetçilik yaptı. Kabul görmek için hep iyilik yaptılar. Ama bu yanlış bir şey. (K2)

Olumsuz rol model özellikleri kodunun alt kodları Belle karakterinde 'toplumla uyumsuzluk, yaşından olgun davranma, bağımsızlık, öz güvensizlik, fedakârlık' şeklindedir. Alımlama analizi açısından, Belle'in bağımsızlığı bazı katılımcılar tarafından toplumsal normlarla uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında Belle karakterinin olumsuz rol model özelliği tartışmadığını düşünen bazı katılımcılar da olmuştur.

Belle'in kızım için olumlu bir rol model olacağını düşünmüyorum. Babasını kurtarması için hayatını riske atıp Canavar ile yaşaması gibi aşırı fedakârlık özelliklerini çocuğumda görmek istemem. Masalda sonu güzel bitse de gerçek hayatta durum böyle olmayabilir. Yapılan fedakârlık hayatı olumsuz etkileyebilir, pişmanlığa neden olabilir. (K14)

Belle toplumdaki çok farklı. Okumak, kendini geliştirmek iyi bir şey ama her ortamda kitap okuması, günlük hayattan insanlarla bilimsel sohbetler yapmaya çalışması toplum tarafından hoş karşılanmamıştı. Babası da kendi de farklıydı toplumdaki. Çocuğum açısından düşününce bu farklılığı örnek almasını veya yaşamasını istemem. (K18)

Belle'in olumsuz rol model özellikleri ile ilgili değerlendirme yapan bazı katılımcılar, karakteri toplumsal cinsiyet normlarına meydan okuyan bir figür olarak görmemekte ve onun bireysellik ve entelektüellik vurgusunu yeter-siz bulmaktadır.

Belle dönemine göre çok zeki, bilgili ve özgün bir karakter. Aslında klasik Disney filmlerindeki pasif kadınlardan değil. Evlenmek istemiyor, hayalleri var vb. Ama film devamında yine aşk durumu ortaya çıktı. Onun hayali evlenmek değildi ama evlendi. Yine yakışıklı bir prens ile hikâye bitti. Bu durumda Pamuk Prenses'ten bir farkı kalmadı. (K2)

Olumsuz rol model özellikleri kodunun alt kodları Elsa karakterinde 'bireysel davranma, kendini gizleme, fazla kaygılı olma, bencillik, duygularını bastırma, çabuk pes etme ve fiziksel özellikler' olarak sıralanmaktadır. Bu kodlar, Elsa'nın daha 'içe dönük, bireyselci ve zaman zaman toplumsal beklentilere uymayan' davranışlar sergileyen bir karakter olarak algılandığını göstermektedir. Alımlama analizi çerçevesinde, bazı izleyiciler Elsa'nın bireyselliğini ve

kaygılarını olumsuz bir rol model özelliği olarak değerlendirmiştir.

Aslında cesur gibi gözüküp, kraliçe olana kadar asla odasından çıkmayıp iletişim kurmaktan korkan bir tavır sergilemesini, bu yüzden risk almaktan korkan bir karakter olma özelliğini çocuğun örnek almasını istemem. (K13)

Elsa kendi başına bir şey başaramıyor. Oldukça korkak ve izole. Elsa'nın iletişiminin olumlu hâle gelmesini kardeşi Anna'nın mücadelesi sağlıyor. Bu yüzden popüler olan Elsa olsa da Anna'dan öğrenecek daha çok şey olduğunu düşünüyorum. (K17)

5. Sonuç

Bu araştırmada, Disney'in farklı dönemlere ait prenses karakterleri olan Pamuk Prenses, Belle ve Elsa'nın ebeveyn perspektifinden nasıl algılandığı ve toplumsal normlarla ilişkili olarak nasıl anlamlandırıldığı incelenmiştir. Çalışmanın bulguları, bu karakterlerin kişisel özellikleri, iletişimsel yapıları, ego durumları ve rol model işlevleri açısından hem benzerlikler hem de farklılıklar sergilediğini ortaya koymuştur. Prenseslerin anlatı içindeki konumlanışı, ait oldukları dönemin toplumsal cinsiyet normlarıyla büyük ölçüde örtüşürken izleyiciler tarafından da bu çerçevede değerlendirilmiştir.

Katılımcı görüşleri ve mevcut çözümlemeler, karakterlerin toplumsal kabul görmüş iyilik, fedakârlık, empati ve güzellik gibi idealize edilmiş özelliklerle örtüşen benzer yönlerini desteklemiş; buna karşılık, dönemsel ve anlatısal farklılıkların kişisel özellikler ve iletişim tarzları düzeyinde ayrıştığını da ortaya koymuştur. Pamuk Prenses'in, dönemin geleneksel kadınlık anlayışıyla uyumlu bir biçimde fedakâr, nazik ve itaatkâr yapısının katılımcılar tarafından "iyi ve masum" olarak tanımlanması, mevcut durumla yüksek düzeyde örtüşmektedir. Benzer şekilde Belle'in, 'Yetişkin' ego durumunun belirleyici olduğu rasyonel ve problem çözmeye dönük iletişim tarzı, katılımcılar tarafından da bağımsız, cesur ve entelektüel bir karakter olarak tanımlanarak doğrulanmıştır. Elsa karakteri özelinde ise analizler ağırlıklı olarak 'Uygulu Çocuk' ego durumunun baskınlığını gösterirken, katılımcıların görüşleri Elsa'yı daha çok çoklu ego durumlarıyla tanımlamış ve onun karmaşık, çok boyutlu yapısına vurgu yapmıştır. Bu durum, anlatı çözümlemeleri ve izleyici algısı arasındaki farklılığın en belirgin şekilde Elsa karakterinde ortaya çıktığını göstermektedir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, çalışmanın genel bulguları, Disney prenseslerinin yıllar içerisinde kültürel ve toplumsal değişimlere bağlı olarak evrildiğini ve her birinin dönemine uygun kadınlık temsillerini yansıttığını doğrulamaktadır. Aynı zamanda bu karakterlerin, izleyici belleğinde yalnızca bireysel özellikleriyle değil, taşıdıkları toplumsal değerler ve kalıp yargılar aracılığıyla anlam kazandıkları da katılımcı görüşleriyle desteklenmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, prenses karakterler dönemin normlarına uyumlu biçimde kurgulanmış olmakla birlikte, iletişimsel yönleri ve empati temelli yaklaşımlarıyla izleyici belleğinde ortak bir rol model formu oluşturmuşlardır. Ebeveynlerin değerlendirmeleri, bu karakterleri yalnızca anlatısal bağlamda değil, aynı zamanda toplumsal değerler ve kültürel kodlar üzerinden anlamlandırdıklarını göstermektedir.

Buna ek olarak çalışmada ulaşılan veriler, prenses karakterlerin alımlanması sürecinde katılımcıların eğitim düzeyi ve mesleki geçmişinin sınırlı bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Katılımcılar farklı sosyokültürel geçmişlere sahip olmalarına rağmen prensesleri yorumlarken benzer temalar ve anlamlar etrafında ortaklaşmışlardır. İstisnai değerlendirmeler gözlemlense de bu durum genel eğilimi değiştirmemiştir. Elde edilen sonuçlar, medya içeriklerinin ebeveynler tarafından farklı şekillerde yorumlanabileceğini, ancak toplumsal anlatıların (özellikle dönemsel kadın temsilleri bağlamında) bilişsel alımlama süreçlerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 25.09.2023 tarihli ve 211663 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Akers, R., La Greca, A., Cochran J., Sellers C., (1989). Social learning theory and alcohol behavior among elderly. The Sociological Quarterly, 30 (4): 689.
- Akkoyun, F. (1995). Transaksyonel analiz ve yetişkin olmak. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 28(1), 1-11.

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. EnglewoodCliffs, Prentice-Hall.
- Bohas, A. (2015). Transnational firms and the knowledge structure: the case of the Walt Disney Company. *Global Society, Journal of Interdisciplinary International Relations*, 29(1), 23-41.
- Bryman, A. (1995). *Disney and the theme park experience: understanding the magic*. London: Routledge.
- Calvert, S. L. (2020). Children as consumers: advertising and media effects. *The Future of Children*, 30(1), 147-163.
- Demirbaş, M., Yağbasan, R. (2005). Sosyal öğrenme teorisine dayalı öğretim etkinliklerinin, öğrencilerin bilimsel tutumlarının kalıcılığına olan etkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 18(2).
- England, D. E., Descartes, L., & Collier-Meek, M. A. (2011). Gender role portrayal and the Disney princesses. *Sex Roles*, 64(7-8), 555-567.
- Forgacs, D. (1992). Disney animation and the business of childhood. *Screen*, 33(4), 361-374.
- Griszbacher, N., Kemény, I., & Varga, Ákos. (2022). The echoes of our favourite childhood figures: examining the role of disney in lifelong character development through its generational fairy tales. *GILE Journal of Skills Development*, 2(2), 51-72.
- Karaboğa, M. T. (2018). Medya çağında çocuk ve çocuk kültürü: şiddet ve tüketim kültürünün yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1-17.
- Nakıboğlu, G. (2022). Bilişsel anlatıbilim çerçevesinde, alımlama yönergeleri doğrultusunda anlatıda metinlerarasılığın ve göstergelerarasılığın kavramsal harmanlama kuramıyla incelenmesi ve bilişsel etkileme faktörünün değerlendirilmesi: Murat Gülsoy'un Sevgilinin Geciken Ölümü adlı romanı örneği. G. Kurt (Ed.), *Filolojide güncel araştırmalar: Current research in philology içinde* (s. 39-68). Ankara: Gece Kitablığı.
- Postman, N. (2012). *Öldüren eğlence televizyon*. Akınhay, O. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sanders, B. (1999). *Öküzün A'sı: elektronik çağda yazılı kültürün çöküşü ve şiddetin yükselişi*. Tahir, Ş. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Steinberg, L. (2021). Media influences on youth: the role of social media characters. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(2), 245-260.
- Towbin, M. A., Haddock, S. A., Zimmerman, T. S., Lund, L. K., & Tanner, L. R. (2004). Images of gender, race, age, and sexual orientation in disney feature-length animated films. *Journal of Feminist Family Therapy*, 15(4), 19-44.

EKLER

EK-1. Derinlemesine Görüşme Soruları

1. Pamuk Prenses'i izlediğiniz diğer prenseslerden ayıran kişisel özellikleri nelerdir?
2. Pamuk Prensesin diğer karakterler ile kurduğu iletişimi nasıl değerlendirirsiniz?
3. Pamuk Prenses karakterinin izlediğiniz diğer filmlerdeki prenses karakterler ile herhangi bir benzerliği olduğunu düşünüyor musunuz?
4. Pamuk Prensesin ağırlıklı olarak hangi ego durumundan iletişim kurduğunu düşünüyorsunuz?
5. Pamuk Prenses karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istersiniz?
6. Pamuk Prenses karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istemezsiniz?
7. Belle'yi izlediğiniz diğer prenseslerden ayıran kişisel özellikleri nelerdir?
8. Belle karakterinin diğer karakterler ile kurduğu iletişimi nasıl değerlendirirsiniz?
9. Belle karakterinin izlediğiniz diğer filmlerdeki prenses karakterler ile herhangi bir benzerliği olduğunu düşünüyor musunuz?
10. Belle'in ağırlıklı olarak hangi ego durumundan iletişim kurduğunu düşünüyorsunuz?
11. Belle karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istersiniz?
12. Belle karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istemezsiniz?
13. Elsa'yı izlediğiniz diğer prenseslerden ayıran kişisel özellikleri nelerdir?
14. Elsa karakterinin diğer karakterler ile kurduğu iletişimi nasıl değerlendirirsiniz?
15. Elsa karakterinin izlediğiniz diğer filmlerdeki prenses karakterler ile herhangi bir benzerliği olduğunu düşünüyor musunuz?
16. Elsa genel olarak hangi ego durumundan iletişim kurmaktadır?
17. Elsa karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istersiniz?
18. Elsa karakterindeki hangi özelliği çocuğunuzda görmek istemezsiniz?

Televizyon ve Aile: Kolektif İzleme Pratiğinin Dönüşümü Üzerine Bir Saha Araştırması

→ Seyhan AKSOY*

→ Armağan ABANUZ**

Öz

Televizyonun oturma odasına ait “biricik” bir cihaz olarak kabul edildiği yıllarda, televizyon izlemek ailecek gerçekleştirilen kolektif bir etkinlik olarak görülmüştür. Ancak teknolojik yenilikler, dijitalleşme ve özellikle de internetin yayıncılık alanında kullanılması, izleme pratiğini dönüştürmüştür. “Televizyon izlemek”, internete bağlanan her tür cihazdan “ekran izlemek” şeklinde karşılık bulmaya başlamıştır. Buradan hareketle çalışmada, David Morley’in (1986) Aile Televizyonu çalışmasının bir benzeri yapılmış ve “bugünün” televizyon izleme pratiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Saha araştırmasında, on aile ile evlerinde görüşme ve gözlem gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, internete bağlanan her türlü cihazdan içeriklerin izlenebilir olmasının bir yansıması olarak kolektif izlemenin çözüldüğü; ebeveynlerin kimi zaman çocuklarla birlikte izlenecek “uygun” içerik bulamadıkları kimi zaman da ebeveynlerin program tercihleri/beğenileri örtüşmediği için aile bireylerinin farklı odalarda veya aynı odada farklı içerikler izledikleri ve izlemenin giderek bireyselleştiği bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Aile, İzleyici, İzleyici Etnografisi, Bireyselleşme

*Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Isparta, Türkiye

E-mail: seyhanaksoy@sdu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5167-5866

**Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Isparta, Türkiye

E-mail: armaganabanuz@sdu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7836-1023

Aksoy, S., & Abanuz, A. (2025). Televizyon ve Aile: Kolektif İzleme Pratiğinin Dönüşümü Üzerine Bir Saha Araştırması. TRT Akademi, 10(24), 594-623. <https://doi.org/10.37679/trta.1670788>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 06.04.2025 Revize Tarihi: 09.05.2025 Kabul Tarihi: 22.05.2025

DOI: 10.37679/trta.1670788

Television and Family: A Field Research on the Transformation of Collective Viewing Practice

→ Seyhan AKSOY

→ Armağan ABANUZ

Abstract

In the years when television was considered a "unique" device belonging to the living room, watching television was seen as a collective activity carried out by the family. However, technological innovations, digitalization and especially the use of the internet in broadcasting have transformed the practice of viewing. "Watching television" has started to find its equivalent in the form of "watching a screen" from any device connected to the internet. From this point of view, in this study, a similar study to David Morley's (1986) Family Television study was conducted and an attempt was made to reveal 'today's' television viewing practice. In the field research, interviews and observations were conducted with ten families in their homes. As a result of the research, it was found that collective viewing has dissolved as a reflection of the fact that content can be watched from any device connected to the internet; sometimes parents cannot find "appropriate" content to watch with their children, sometimes parents' program preferences/likings do not match and family members watch different content in different rooms or in the same room, and viewing has become increasingly individualized.

Keywords: Television, Family, Audience, Audience Ethnography, Individualization

1. Giriş

Eleştirel paradigmanın içinde konuşlanan ve bu çalışmanın art alanını oluşturan kültürel çalışmalar geleneği için izleyici önemli çalışma konularından biridir. Geleneğin öncelikli ilgisi, izleyicinin herhangi bir televizyon metnini nasıl alımladığı olmuştur. İzleyicinin aktifliği nosyonuna yaslanan alımlama çalışmalarında, farklı demografik özelliklere sahip bireylerin televizyon içeriklerini farklı şekilde anlamlandırdıkları tespiti yapılmıştır. Bu, metnin çok anlamlılığının teorik bir soyutlamadan ibaret olmadığını ve doğrulanabilir olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Ancak televizyon izleme pratiği, gündelik yaşamın içine gömülüdür. Bu durum, televizyon izlemeye dair yapılacak anlamlandırmada, televizyon izleme pratiğini çevreleyen toplumsal süreçlere odaklanmayı gerekli kılar. Nitekim David Morley'in (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure* (Aile Televizyonu: Kültürel İktidar ve Ev İçi Boş Zaman) başlıklı çalışması ile ilgi; metinlerden, metnin okunduğu/alımlandığı ev içi televizyon izleme bağlamına kayar. Morley (1986) bu çalışmada televizyon izlemeyi, gündelik rutinlere gömülü kolektif bir faaliyet olarak görür ve "tüketim birimi" olarak aileyi, haneyi alır.

Televizyon izlemeyi, gündelik yaşam pratiklerinin ve toplumsal süreçlerin içinde arayan bu çalışmada da Morley'in (1986) çalışmasının bir benzeri yapılmıştır. Morley'in (1986, s. 18) çalışmasının hareket noktasını, televizyon izlemenin bireysel olmaktan çok, aynı evde yaşayan bireylerin gerçekleştirdiği ev içi bir etkinlik olduğu kabulü oluşturmaktadır. Ancak çalışmanın yapıldığı zamandan bu zamana değin televizyon yayıncılığında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Dijitalleşme ve internet dolayımı ile hem geleneksel televizyon hem de dijital yayın platformu ve video paylaşım platformu içerikleri, internete bağlanan her tür ekrandan (tablet, bilgisayar, telefon gibi) izlenebilir olmuştur. Böylelikle "televizyon izleme" eylemi, televizyon cihazının konuşlandığı oturma odasının ve televizyon ekranının ötesine taşınarak "ekran izleme" ye dönüşmüştür. Bu bağlamda farklı ekranlardan televizyon ve video içeriklerinin izlenebilir hâle gelmesinin, ev içi televizyon izleme pratiğini dönüştürdüğü kabulüne yaslanan bu çalışmanın amacı; ev içi bir faaliyet olarak "bugünün televizyon/ekran izleme pratiğini", aile bazında etnografik bir yöntemle tartışmaktır.

Televizyon ve izler kitlesi üzerine yapılmış mevcut çalışmalara bakıldığında-

da; bir televizyon içeriğinin, izleyiciler tarafından nasıl alımlandığını ortaya koyan çalışmaların yerli literatürde (Şeker, 2009; Şeker ve Şimşek, 2013; Gündoğdu, 2017; Karaduman ve Acıyan, 2019; Akgün ve Arık, 2021; Koçak vd., 2022; Ulusal, 2022) sayıca hâkimiyetinin olduğu görülmektedir. Televizyon içeriğinin izler kitle tarafından tabi tutulduğu farklı okumaları ortaya koyan bu çalışmaların nicel çokluğunun aksine yabancı literatürde (Morley, 1986; Lull, 1990; Lee ve Cho, 1990; Liebes ve Livingstone, 1994; O'Brien vd., 1999; Tseklevs vd., 2009; Obrist vd., 2008), izleme eyleminin yani okumanın gerçekleştiği bağlama (ev içine) odaklanan çalışmalar görece daha fazladır. Yerli literatürde izleme pratiğini ev içi bağlamda arayan çalışma (Özsoy, 2011; Çaylı Rahte, 2017) ise oldukça azdır. Bu minvalde, izleme pratiğinin internete bağlanan her tür cihazla gerçekleştiği bir ortamda; ailelerin gündelik izleme davranışlarını anlamaya odaklanan ve bunun izini, ev içinde süren bu çalışma literatüre katkı sağlayacaktır. İlâveten çalışma, teknolojik gelişmeler ve beraberinde internetin yayıncılık alanında kullanılmasının izleme pratiğini dönüştürdüğü öngörüsünden hareket eden ve bu dönüşümlerin, tekil olarak bireylerin izleme pratiği üzerindeki rolüne odaklanan çalışmalardan (Ateşalp ve Başlar, 2020; Ertekin, 2020; Gümüş, 2021; Özgür, 2022) da aileyi temel alması, etnografik yöntem ve teknikleri kullanması açısından farklılaşmaktadır.

2. Kültürel Çalışmalarda İzleyici ve Televizyon

Bu çalışmanın teorik art alanını oluşturan kültürel çalışmalar geleneği içerisindeki “izleyici çalışmaları” ekseriyetle televizyon izleyicisine yöneliktir. Kültürel çalışmalar geleneği içinde televizyon izleyicisine yönelik araştırmaların başlangıç noktası, David Morley’in *The Nationwide Audience* (1980) isimli çalışmasıdır. Hall’un (1980), izleyicinin medya içerikleri karşısında aktif olduğu ve bir medya içeriğini üç farklı şekilde okuyabileceklerini ileri sürdüğü Kodlama/Kodaçımleme çalışmasından hareket eden Morley (1980); farklı sınıfsal, toplumsal ve mesleki konumdaki kişilerden oluşan yirmi altı gruba, BBC’de yayınlanan *Nationwide* isimli programın bir bölümünü izletir. Katılımcıların, kodaçımları üzerine çalışır. İzler kitlenin toplumsal konumu ile televizyon mesajına dair yorumları arasındaki yakın rabıtayı inceler. Çalışmanın sonunda, farklı meslek grupları ya da farklı sınıfsal konumdaki katılımcıların yaptığı okumalar arasında basit bir korelasyon olmadığı yani toplumsal konum ile katılımcıların televizyon içeriğine dair gerçekleştirdik-

leri okumaların doğrudan bağlantılandırılmayacağı sonucuna ulaşır (Morley, 1980'den akt. Turner, 2016, ss. 158-161). Hall'un kodlama/kodaçımleme modeli geliştirme girişiminin bir ürünü olarak değerlendirilen bu çalışma, birey ve televizyon okumalarının Hall'un modelinin işaret ettiğinden bile daha karmaşık ve öngörülemez olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Turner, 2016, s. 130). Fakat araştırmanın yapay bir ortamda gerçekleştirilmiş olmasına karşılık televizyon izleme pratiğinin ev içi bir etkinlik olduğu ve katılımcıların, normal şartlarda Nationwide programını izlemeyi tercih edip etmeyeceklerinin göz önünde bulundurulmadığı yönündeki eksikliklerin de altı sıklıkla çizilir.

Sözü edilen bu eksiklikler kültürel çalışmalar geleneğini bir sonraki uğrağa, Dorothy Hobson'ın *Crossroads: Bir Pembe Dizi Draması* (1982) isimli kitaba götürür. Hobson bu eserinde, *Crossroad* isimli pembe dizinin üreticileri ve izleyicisi arasındaki eklemlemeyi ve çok katmanlı yapıyı inceler. Bunu yaparken hem programı üretenlerin hem de izleyicinin doğal ortamlarına dâhil olur. Katılımcıların evinde, onlarla diziye izler. Gerçekleştirdiği yapılandırılmamış görüşmeler ve gözlemler yoluyla verileri toplar. Araştırma sonucunda, izleyicilerin söz konusu dizi ile ilişkilerinin gündelik hayatlarındaki karşılığını ortaya koyar. Böylelikle izleyicileri araştırmacının dünyasına taşımaktansa, onların dünyasına giderek etnografi yapmaya dair ilk çabalardan biri olarak okunabilecek olan Morley'in *Nationwide Audience* çalışmasından farklılaşır (Turner, 2016, ss. 163-165).

Ien Ang, 1985 yılında *Watching Dallas* isimli çalışmayı yapar. Hollandalı kadın izleyicilerin, yazdıkları mektuplar üzerinden diziye nasıl okuduklarını ortaya koyar. Her ne kadar televizyona ya da bir televizyon içeriğine dair olmasa da Janice Radway'in (1984), aşk romanlarının okuyucuların gündelik yaşamlarındaki rolünü (günlük işlerden uzaklaşıp kendilerine ait bir alan açmak ve kendi dünyalarına kaçmak gibi) açığa çıkardığı *Reading the Romance* isimli çalışma da izleyici araştırmaları açısından önemlidir. Referans verilmesi gereken bir diğer çalışma da David Buckingham'ın (1987) *EastEnders and its Audience* isimli çalışmasıdır. *EastEnders*, dönemin İngiltere'sinde popüler bir pembe dizidir. Buckingham araştırmada, 1986 yılında Londra bölgesinde bazıları East End'deki veya yakınındaki okullarda okuyan ve yaşları 7 ile 18 arasında değişen çocuklar ve gençlerden oluşan toplam altmış izleyici ile on iki odak grup görüşmesi yapar. Araştırma sonucunda televizyonun,

“program hakkındaki konuşmaların... dostlukların ve düşmanlıkların inşa edildiği ve yeniden yapılandırıldığı daha geniş bir sosyal etkileşim sürecinin parçası olduğu” tespitini yapar (Buckingham, 1987, s. 162).

Yukarıda adı geçen çalışmalarda, gerek metin ve izleyici arasındaki bağlantıyı görme biçimindeki handikapları ve gerekse etnografik araştırmaların gücünü göstermesi bakımından Hobson’un etkisinin olduğu söylenebilir (Turner, 2016, s. 70). Bu minvalde Hobson’ın etkisinin açıkça görüleceği ve izleyici araştırmaları içinde önemli bir yere sahip olan bir diğer çalışma, Morley’in (1986) Aile Televizyonu isimli projesidir. Temel tezi, “Televizyon izlemenin değişen kalıplarının ancak aile ve boş zaman faaliyetlerinin genel bağlamı içinde anlaşılabilirliği” (Morley, 1986, s. 1). Bu projede Morley (1986, s. 7), televizyon izlemeyi bireysel bir faaliyet olarak değil aile bağlamında yürütülen sosyal bir faaliyet olarak ele alır ve ailelerin, günlük yaşamlarında televizyonla nasıl etkileşime girdikleri ve televizyonu nasıl kullandıkları üzerine odaklanır. Televizyon izlemeyi, izleyicilerin hayatlarını inşa ettikleri ailevi ya da ev içi ilişkilerin kurucu bir parçası olarak görür (Morley, 1986, s. 20). Bu bağlamda, Güney Londra’da yaşayan işçi sınıfı/alt-orta sınıftan 18 beyaz aile ile etnografik yönelimli bir araştırma gerçekleştirir. Ailelerin içine, hanelerine dâhil olarak bir iki saatle sınırlandırılmış derinlemesine görüşmeler ve gözlemler gerçekleştirir. Araştırma sonucunda Morley (1986): Özellikle video tercihinde en çok babanın ve erkek çocuğun, bazen kız çocuğun ama en az annenin hâkimiyetinin olduğu; kumandanın ve dolayısıyla televizyonun kontrolünün çoğu zaman erkeklerde olduğu; televizyon içeriklerini, erkekler “kesintisiz” bir şekilde izlerken kadınların daha çok başka bir ev içi pratiği yerine getirirken izleme eylemi gerçekleştirdikleri yönünde cinsiyet temelli iktidarın, aile içi televizyon izleme pratiğindeki rolünü ortaya koyar.

Morley (1992, s. 151) projenin, televizyon tüketim birimi olarak (tek başına birey yerine) aileyi ele almanın önemine yaslanarak ev içi izlemenin anlaşılmasına dönük ana hatları çizdiğini ancak analizlerde; aile biriminin dinamiklerinin tam teşekküllü bir analizini yapmak yerine cinsiyet temelli iktidarın ve bireylerin, bir tür paralel analizine doğru kayma eğiliminin farkında olduğunu belirtse de pek çok araştırmada olduğu gibi Aile Televizyonu projesinin de cevapladığından daha fazla soru ortaya koyduğunu da ekler. Tıpkı Morley’in çalışmasında olduğu gibi sosyal olarak inşa edildiği düşünülen ev içi izleme pratiğinin katılımcı gözlemini yapan ve televizyon izlemenin aile

içi iktidar örüntüleri ile ilişkisi üzerine önemli çalışmalar ortaya koyan bir diğer isim de James Lull'dur (1980; 1982; 1988a; 1989b; 1990). Çünkü Lull'a göre (1990, s. 148) "izleyiciler, yalnızca programlara ilişkin kendi yorumlarını yapmakla kalmaz, aynı zamanda izlemenin gerçekleştiği durumları ve izleme eylemlerinin ve program içeriğinin izleme anında ve sonraki iletişim faaliyetlerinde kullanılma biçimlerini de inşa ederler".

Kültürel çalışmalar geleneğindeki izleyici araştırmalarına dair sunulan çerçeveden de anlaşılacağı üzere Nationwide ile başlayan ve bir programın izleyiciler tarafından nasıl alımlandığına odaklanan çalışmalardan, medyanın gündelik hayattaki rolüne odaklanan izleyici etnografisine doğru yol alınır. Nitekim Pertti Alasuurati (1999) Rethinking the Media Audience isimli eserinde, İngiliz kültürel çalışmalar geleneği içinde üretilen izleyici çalışmalarını üç kuşağa ayırır. Birinci kuşak, Hall'un kodlama/kodaçımleme modeline dayanan alımlama çalışmalarıdır. İkinci kuşak öncelikle Ang, Hobson, Morley'in çalışmalarında olduğu gibi kimlik politikası özellikle de "toplumsal cinsiyet" temelli çözümlemeler yapar. Ancak ikinci kuşağın asıl ilgisi, James Lull'un televizyonun toplumsal kullanımına dair çalışmalarını (1980) ve Morley'in Aile Televizyonu'nda (1986) da olduğu gibi gündelik hayatta medyanın rolüne bakmaktır. Diğer bir ifadeyle; herhangi bir medya içeriğinin alımlanmasında gündelik hayatın rolüne değil gündelik hayatta medyanın rolüne odaklanılır. Üçüncü kuşak (Fiske, 1988; Allor, 1988; Grossberg, 1988) ise etnografi eleştirilerine dayanır ve izleyici kategorisinin kendisini sorun-sallaştırır (Alasuurati, 1999, ss. 4-6). Bu çalışmanın ilgisi, ikinci kuşak kültürel çalışmalar geleneğinin ilgisi ile benzeşmektedir. Nitekim çalışmada amaçlanan; bir televizyon içeriğinin, izleyiciler tarafından nasıl alımlandığı değil televizyon izleyicisinin gündelik hayatında televizyon ile kurduğu ilişki ve aile içi bir etkinlik olan "televizyon izleme" pratiğinin günümüzde nasıl gerçekleştirildiğinin izini etnografik bir yönelimle sürmektir.

3. Televizyon ve Aile

Televizyon izleyicisi kimdir? İzleme pratiğini, özel alanında gerçekleştiren toplumdan yalıtılmış atomize bir varlık mı yoksa kitle iletişim araçlarının karşısında farklılıklarının ya da niteliklerinin görmezden gelindiği, homojen kitleyi oluşturan bir üye mi? Nitekim televizyonla ilgili çoğu tartışmada izleyici sıklıkla bireysel izleyici ya da herhangi bir programın milyonlarca izleyicisi olmak üzere iki şekilde tanımlanır. Bireysel izleyici kategorisinin

dışladığı husus, bireylerin özel yaşamlarını ve kendilerini kurma biçimlerinin; kamusal yaşamın ekonomik, kültürel ve toplumsal bağlamından bağımsız olamayacağıdır. Bu bağlamda televizyon izleyicisinin bireyselliği, kamusal alandaki bireyselliğinden sınırlı ölçüde özerkleşebilen bir bireyselliktir. Televizyon izleyicisinin, kitle izleyicisi olduğunu söylemek ise onun, grup varlığını göz ardı etmektir (Çelenk, 2005, s. 98). Bu nedenle televizyon üzerine çalışan pek çok isim (Fiske ve Hartley, 2003; Morley, 1986) televizyon izleyicisini, “aile izleyicisi” olarak tartışmak gerektiğine vurgu yapar. Elbette her izleyici hem bireyselliğinin hem de büyük bir kitlenin üyesi olduğunun farkındadır. Fakat izleme pratiği söz konusu olduğunda çoğu insan televizyonu, bir ailenin parçası olarak izler (Fiske ve Hartley, 2003, s. 85). Morley’in de (1986, s. 2) altını çizdiği gibi bireysel ya da kitlenin bir üyesi olarak televizyon izleyicisi kategorilerine yaslanan izleyici araştırmalarında, televizyonun ağırlıklı olarak ev içi bir araç olduğu ve izlemenin büyük ölçüde aile içinde yapıldığı gerçeği çoğu zaman ya göz ardı edilmekte ya da doğrudan araştırılmak yerine, bir “arka plan” olarak varsayılmaktadır.

Oysa televizyon izlemek, gündelik pratiklerin eşlik ettiği bir eylemdir ve bu nedenle o bağlam içerisinde düşünülmelidir. Hatta ev içi sosyal ilişkilerin günlük örüntüsüne entegre olduğu ölçüde metaforik anlamda olduğu kadar gerçek anlamda da ailenin bir üyesi hâline gelir (Silverstone, 1994, s. 40). Televizyon izleyicisi sofraya hazırlarken, yemek yerken, ev temizliği yaparken, ödev yaparken, telefonda konuşurken vb. gibi bir dizi gündelik ev içi pratiğin arasına televizyonu sıkıştırır. Ailenin rutin faaliyetlerine işlevsel olarak kimi zaman bir arkadaş ya da arabulucu, kimi zaman aile üyeleri arasında sınır belirleyici, kimi zaman bir ödül ya da ceza olarak dâhil olur (Goodman, 1983). Yani televizyon, aile içi etkileşimin gündelik süreçlerine uyumlanır. Aile Televizyonu’na yazdığı önsözde Hall’un (1986) da belirttiği gibi “izleme, aile içi etkileşim için bir fırsat sağlamak ya da alan yaratmak için kullanılabilir. ...aile üyeleri arasında bağ kurabilir ya da sadece sarılmak için bir bahane sağlayabilir.”

Kuşkusuz televizyonun gündelik yaşamın bir parçası olmadığı, televizyonsuz dönemle kıyaslandığında; “köşedeki kutunun”, aile içi iletişiminin önünde bir engel olabileceği ve fertlerin kendilerini izole hissetmelerine neden olabileceği de söylenebilir (Rogge ve Jensen, 1988). Ancak televizyon cihazının teknolojik olarak yeni ve sadece oturma odasına ait olduğu dönemde, o ya

da bu şekilde aile üyelerinin bir arada bulunduğu, kolektif izleme pratiği gerçekleştirildikleri ve televizyon muhabbeti (TV talk) yaptıkları açıktır. Türkiye özelinde bir değerlendirmeyi, Tunç'un (2001) Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek isimli kitabına referansla yapmak mümkün. Tunç'un da vurguladığı gibi Türkiye açısından televizyonun ilk yılları, sadece çekirdek ailenin değil komşuların bir araya gelerek kolektif izleme gerçekleştirdikleri yıllardı. Çünkü herkesin televizyon cihazını satın alacak imkânı yoktu. Olanlar için de televizyon, oturma odalarının baş köşesine konuşlandırılacak ve üzeri dantellerle süslenecek kadar önemliydi. Zira yıllar içerisinde sihirli kutunun cazibesine tüketimciliğin yarattığı itme kuvveti ile kimseler dayanamadı. Önce her ailede bir televizyon, sonraki yıllarda ise neredeyse her odada bir televizyon şeklinde bir yayılım gösterdi.

Gerek dünyada ve gerekse Türkiye'de izleyici ve yayıncılık açısından esas dönüşüm, geleneksel medyanın internet dolayımıyla birbirine bağlanması ile yaşanmıştır. Yakınsama/yöndeşme olarak tanımlanan bu sürecin televizyon izleyicisi açısından anlamı, televizyon ekranı dışındaki başka ekranlardan da televizyon içeriklerini tüketebilmesi olmuştur. Zira geleneksel televizyonda yayınlanan bir program; internete bağlanan bilgisayar, tablet, telefon gibi herhangi bir cihazdan izlenebilir hâle gelmiştir. İlâveten Netflix, Puhu TV, Disney+, Tabii gibi dijital yayın platformları ve video paylaşım platformları (YouTube, Dailymotion, Vimeo gibi) ile yayıncılığın menzili genişlemiştir. Tüm bu dönüşümler, literatürde sıklıkla televizyonun sonunun geldiği yönündeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Mantık ve işleyiş olarak "televizyon ölmedi; istediğini, istediğin zaman (gerçek zamanlı veya gecikmeli olarak), istediğin yerde ve çeşitli ekranlardan izlediğin" (Katz ve Scannell, 2009, s. 7) yeni bir izleme pratiği ortaya çıkmıştır. Hâl böyle olunca televizyon izlemek artık yalnızca belirli bir etkinliğin yani "televizyon izleme" davranışının ötesine geçen bir "pratik" hâline dönüşmüştür. Salt televizyon cihazından değil internete bağlanan her tür cihazdan "ekran" izlemek anlamında karşılık bulmaya başlamıştır. Böylelikle televizyon izlemek, oturma odasında ailecek gerçekleştirilen bir eylem olmaktan giderek uzaklaşmış ve izleme eylemi bireyselleşmiştir (Turner ve Tay, 2009, s. 2).

4. Yöntem

Etnografi belirli bir grubun ya da topluluğun davranışlarını kendi evleri, iş yerleri, alışveriş merkezleri gibi mekânlarda doğrudan gözlemlemek ve bu

gözleme dayanarak bir betimleme yapmaktır. Bu çalışmada da Morley'in (1986) çalışmasında olduğu gibi etnografik bir saha araştırması yapılmıştır. "Burada, ... herhangi bir şeyi keşfetme, farklı, değişik, ilginç bir şeyler bulma kaygısı yoktur" (Kartarı, 2017, s. 218). Aksine bağlam gündelik yaşamdır ve gündelik yaşamda, "bugünün aile içi televizyon/ekran izleme pratiğini" ortaya koymaktır. Saha araştırmasında farklı demografik özelliklere sahip on aile ile kendi evlerinde, katılarak gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Veri toplama tekniği olarak gözlem ve görüşme bir arada kullanılarak çeşitleme stratejisine başvurulmuştur. Çeşitleme, nitel araştırmalarda geçerliğin ve güvenilirliğin sağlanmasında kullanılan başat stratejilerden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 91). Böylelikle gözlem aracılığıyla ulaşılan bazı bilgiler, görüşme yolu ile teyit edilirken görüşme yoluyla ulaşan bazı bilgiler de gözlem yoluyla teyit edilmiştir.

Görüşmeler, 2025 yılı Ocak ayında yapılmıştır. Görüşmelerin devamında, ailelerin müsaitlik durumuna göre değişen zaman aralıklarında (1-2 saat) onlarla birlikte televizyon izlenerek ve sohbet edilerek gözlemler gerçekleştirilmiştir. Görüşme gerçekleştirilecek aileler, kartopu örneklem ile belirlenmiştir. Kaynak kişilerden görüşülecek diğer kişilere ulaşılmıştır (Kümbetoğlu, 2008, s. 99). Ulaşılan ailelerdeki ebeveynlerin yaşları 31 ile 41 arasındadır. Ebeveynlerden 1'i ortaokul terk, 1'i lise terk, 1'i lise, 1'i ön lisans, 1'i doktora, 2'si yüksek lisans ve 13'ü lisans mezunudur. Ebeveynlerin meslekleri ise şöyledir: Öğretmen, grafik tasarımcı, işçi, doktor, mühendis, avukat, muhasebeci, kuaför ve esnaf. Görüşülen ailelerden beşinin (A1, A2, A5, A7, A10) 1 çocuğu, dördünün (A3, A4, A6, A9) 2 çocuğu ve bir ailenin (A8) 3 çocuğu bulunmaktadır. Çocukların yaşı ise 2 ile 17 arasında değişmektedir.

Tıpkı Morley'in (1986) çalışmasında olduğu gibi görüşmeler, ebeveynler ve çocuklarla (aile dinamiklerini takip etmek için) birlikte planlanmıştır. Fakat Morley'in (1992, s. 151) de sonradan altını çizdiği üzere pratikte bu görüşmeleri yetişkinlerle ve küçük çocuklarla (özellikle de 5 yaşından küçük) aynı anda sürdürmek pek mümkün olamamıştır. Sonuç olarak mülakatlar, her iki ebeveynle birlikte gerçekleştirilmiş ve 7 yaşından büyük çocuklar mülakata çoğu zaman kendi istekleri ile dâhil olurken istisna olarak A3'te 16 yaşındaki K., araştırmacının ricası ile mülakata sonradan dâhil olmuştur. Ancak burada genellikle çocukların, araştırmacıya ve görüşmeye yönelik ilgilerinin ve meraklarının azımsanmayacak düzeyde olduğu ve hatta görüşmelerde, "Bana

soru sorulmayacak mı?" cümlesinin çocuklar tarafından sık tekrar edildiği söylenebilir.

Saha araştırmalarında, insanlarla bir araya gelinen her karşılaşma etnografik karşılaşma değildir. Çaylı Rahte'nin (2018), Türkiye'de medya etnografisi araştırmalarını değerlendirdiği çalışmasında da belirttiği gibi bir araştırmanın, "etnografik" olması ile araştırmada, "etnografi yapılması" arasında fark vardır. Etnografik kelimesi, çoğunlukla kültürel çalışmalar geleneğinden beslenen alımlama ve/veya etnografik yöntemi referans alan çalışmalar için kullanılırken "etnografi yapmak", antropoloji alanı ile ilişkilendirilir. İkisi arasındaki ayrımı netleştirebilmek için sözü geçen çalışmada "medya etnografisi kriterleri" şu şekilde sıralanmıştır:

"1. Çalışma alan araştırması içeriyor mu? 2. Alan araştırması katılarak gözlem içeriyor mu? 3. Alan araştırması derinlemesine görüşme içeriyor mu? 4. Görüşmeler, görüşme yapılan kişilerin gündelik hayat pratiklerine ve kültürel, sosyal ve politik ilişkilene biçimlerine dair yoruma ulaşmaya imkân verecek bütüncül bir yaklaşım ile kurgulanmış mı? (Görüşülenlerin gündelik hayat pratiklerini anlayabilecek bir yoruma ulaşabilmek) 5. Sahanın sesi duyulabiliyor mu? (Görüşülen ya da gözlemlenen kişilerin ifadeleri, görüşleri, düşünce ve duygularına metinde yer vermek) 6. Alan araştırması yeterince uzun süreli mi? 7. Görüşülen kişi sayısı etnografik bir çalışma için yeterli mi?" (Çaylı Rahte, 2018, s. 596).

Bu çalışmada "etnografi yapmak" noktasında yukarıda sıralanan kriterler sağlanmıştır. Ancak kuşkusuz sahada kalınan süre açısından, antropolojik saha araştırmalarının süresi ile kıyaslandığında daha kısa süreli gözlemler gerçekleştirilmiştir. Bu durum tamamen medya etnografisi alanının ve izleyiciye dönük araştırmaların doğası ile ilintilidir. Katılımlı gözlem için ailelerin evlerine kabul almanın yeterince zor olduğu bir ortamda, gözlemlerin belirli bir süre ile sınırlandırılması mecburi idi. Görüşülen ve gözlemlenen kişi sayısının (20 yetişkin-16 çocuk) da makalede ele alınan konunun, derinlemesine tartışılması için gereken zemini sunduğu düşünülmektedir.

5. Bulgular

Çalışmada, saha araştırması kısmında yürütülen görüşmelerin deşifresi ve

sahaya ilişkin gözlemler doğrultusunda oluşturulan temalardan hareketle betimsel analiz yapılmıştır.

5.1. Farklı Odalarda veya Aynı Odada Farklı Ekranların İzleyicisi Olmak

İzleme pratiğindeki dönüşümün itici gücü, dijitalleşme ve internet olmuştur. Televizyon, oturma odasına ait “biricik” bir cihaz iken aile üyelerinin, o ya da bu şekilde bir arada izleme pratiği gerçekleştirdikleri izleme eyleminden; internete bağlanan her türlü cihazla, farklı odalardan veya aynı odadan farklı içeriklerin tüketilebilir hâle geldiği bir düzleme geçilmiştir. İnternete bağlanan cihazlar, televizyona benzer bir şekilde hanelere girmiştir. Önce oturma odasında ortak kullanım için eve girmiş ve daha sonra yavaş yavaş mutfaklara, yatak odalarına taşınmıştır. Karar artık bu mallardan herhangi birine sahip olup olmamak değil kaç tanesine sahip olunacağıdır (Livingstone, 2007, s. 303). Nitekim görüşme yapılan ailelerin sahip oldukları internete bağlanan cihaz sayıları da sözü edilen durumun nicel kanıtı niteliğinde okunabilir. İnternete bağlanan cihaz sayısının en az olduğu aile, 1 televizyon ve ebeveynlere ait 2 telefon ile A1’dir. A1, kekemelik sorunu yaşayan çocuklarını ekrandan uzak tutmaya çalıştıkları için bilinçli olarak ekran sayısını minimize etmiştir. Diğer ailelerin internete bağlanan cihaz sayıları ise şöyledir: A2’nin 7, A3’ün 11, A4’ün 8, A5’in 9, A6’nın 7, A7’nin 5, A8’in 7, A9’un 8 ve A10’un 4.

Yapılan görüşmelerde ailece televizyon izleme pratiğine ilişkin sorulardan ve ev içine dönük gözlemlerden hareketle, esasen ailelerin bir arada izleme pratiğini çok sık gerçekleştirmedeği söylenebilir. Bunun temel nedeni olarak görüşme yapılan özellikle de çocuğu/çocukları küçük yaşta olan ailelerin ortaklaştığı ve altını çizdikleri husus, “ailecek izlenecek” içeriğin olmayışı ya da zor bulunmasıdır. Bu nedenle özellikle geleneksel televizyon ve dijital platform içerikleri açısından ailecek izlediğiniz içerikler var mı ve varsa nelerdir sorusuna kimi zaman araştırmacıya, “Varsa sen söyle hocam.” şeklinde (gülüşmelerin de eşlik ettiği) cevaplar verilmiştir. Bu nedenle çoğu hanede anne ve babalar, izleme pratiğini çocuk/çocuklar uyuduktan sonra gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. Aileler özellikle çocukları ile ortak bir içerik izlemek için dijital platformlardan çocukların yaşına uygun çizgi film, animasyon ya da ilgi alanlarına hitap eden YouTube içeriklerini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Biz yine Disney’in... neydi çocuklarla izlediğimiz... Super Ma-

rio'yu izledik. Ters Yüz 1-2'yi izledik. ... Minyonları izledik. Birlikte izleyebiliyoruz yani. Ailece izleme pratiğimiz çocuk filmleri üzerine. Doğrudan film izlemek amacıyla bir araya geliyoruz. Film gecesi yapılıyor. Mısır patlatılıyor, ışık kapatılıyor" A4/Erkek.

"Bizim günlük hayatımız içerisinde yaptıklarımız ve yapmak üzere yola çıktığımız düşüncelerimizi gerçekleştiren kişileri takip ediyoruz. İşte karavancılar var, Atik ailesi var, Hello People var, Oralar Nereler var. Araba ile ilgili programlardan da Doğan Kabak'ı seviyoruz" A5/Erkek.

Yukarıda sözü edilen durum, daha küçük yaşlarda çocuğu olan aileler için geçerli iken 16-17 yaşında çocuğu olan iki ailede ise durum biraz daha farklı cereyan etmektedir. 16 yaşında oğulları bulunan A3, neredeyse birlikte aynı odada bile zaman geçirememekten dert yanmaktadır. A3/Kadın, 16 yaşındaki oğlunun sürekli odasında zaman geçirdiğini ve internet üzerinden arkadaşlarıyla konuşarak bilgisayar oyunu oynadığını şu sözlerle ifade eder: "Yüzünü gören cennetlik. Arada bir geliyor, geçiyor. O esnada görüyoruz K.'yi. Lavaboya falan giderse ya da bir şey ederse şöyle bir dolanıyor". Görüşme sırasında da K., odasında idi ve görüşmenin sonlarına doğru araştırmacının talebi ve ricası ile birkaç dakikalığına görüşmeye dâhil olmuştur. Annenin sözlerinden de çıkarılacağı üzere özellikle gençlerin bireyselleştirilmiş medya kullanımı, ebeveynler için 'izolasyon' endişesi yaratsa da yaşanan; sosyal etkileşimin aile odaklı olmaktan çıkıp akran odaklı hâle gelmesidir (Livingstone, 2005). A2'nin, boş zamanlarını çoğunlukla dışarıda arkadaşları ile geçiren 17 yaşındaki çocukları ise anne ve babası televizyon izlerken bazen onların yanında bulunuyor fakat o sırada telefonda başka içerikler izlediği için ebeveynlerin rahatsızlığını, baba ve çocuğun şu sözlerinden anlıyoruz.

A2/Erkek: Ses, gürültüden problem yaşıyoruz bazen.

A2/Erkek: Ben geldiğimde balkonda oluyorum. Onlar salonda oluyor. Normalde aynı odada olduğumda sesini kıs diyorlar.

A2/Erkek: Sepetliyoruz bunu ya da kulaklık taktırıyoruz.

Görüşme yapılan ailelerden A1 (eşlerden birisi çocukla ilgilenirken nadiren de olsa diğeri bir odaya çekilip izleme pratiği gerçekleştirmektedir), A7 (esnaf oldukları, eve geç geldikleri ve sigara içtikleri için daha çok mutfakta

oturmaktalar ve genellikle telefonlarından -ayrı ayrı- içerik izlemektedirler) ve A8'de (11, 5 ve 2,5 yaşlarında üç çocuğu bulunan ailede, eşler ortak bir zaman yaratamadıkları için birlikte izleme pratiği gerçekleştirememektedirler) eşler, çeşitli gerekçelerle izleme eylemini birlikte gerçekleştiremediklerini belirtmişlerdir. A2, A3, A4, A5, A6, A9 ve A10 da ise eşler, televizyon izleme eylemini sıklıkla birlikte/bir arada gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak araştırmada, birlikte/ bir arada ve aynı odada bulunmanın, izlemek için seçilen "ortak" içeriği izledikleri anlamına gelmediği tespit edilmiştir. Nitekim aynı odada aynı içeriği izlerseler de çiftlerden bazen biri bazen de her ikisi birden, telefonlarından başka içerikler izlediklerini ifade etmişlerdir. A3/Kadın, eşiyle birlikte dizi izlerken bazen telefonda başka içeriklerle ilgilendiğini ve eşinin buna tepkisini şu sözlerle ifade etmiştir: "Kızıyor. Telefon mu izliyorsun dizi mi izliyorsun diye bazen. Bir gözüm de bazen Instagram'da, o da başka bir şey değil hani akşam artık işler mişler bitip oturunca şöyle bir ne var ne yok diye elimize alıyoruz onu da. O da bir alışkanlık oldu yani". Çiftlerin birlikte televizyon izleme pratiğini sekteye uğratan bir diğer faktörün de program tercihlerindeki ve beğenilerindeki farklılıklar olduğuna işaret edilmektedir. A6/ Erkek: "Dizi seçimi eşteyken ayak uydurmayı şöyle yapabiliyoruz. Başka bir yerde kendimize farklı bir TV programı açmak yerine orada da tekrar dijital ekrana dönüyoruz. Hani küçük ekrana. Cep telefonuna. Biz dizi izlediğimizi zannederken ben orada tekrar tekrar reels izliyorum." 2 ve 5 yaşlarında iki çocuğu olan A9'da anne ve baba, çocuklarla ilgilenmekten televizyon izlemeye çok vakitlerinin olmadığını söylese de vakit buldukları zamanlarda da bazen aynı odada bazen de farklı odalarda farklı içerikler izlediklerini söylemişlerdir:

"Beraber takip ettiğimiz bir içerik, iki senedir yok. İkinci çocuk olduktan sonra mesela birimiz bir işle ilgilenirken diğerimiz çocuğu uyutuyor. Ortak pek bir vakit kalmıyor açıkçası. Ondan sonra az bir vakitte de herkes kendi takip ettiğini izliyor. Biri televizyondan izlerken diğeri yanında telefondan izliyor. O şekilde bir şeyimiz var ya da oda değişikliği yapıyoruz herkes televizyondan izlemek istiyorsa herkes odasını belirliyor" A9/Kadın.

Aynı odada telefondan farklı içeriklerin izlenmesi durumuna en çarpıcı örnek A5/Erkek katılımcının söylemi ile ortaya çıkmıştır. A5/Erkek, eşiyle birlikte televizyon izlerken, bir arada olduklarını unutup birbirlerine telefondan

içerik gönderdiklerini şöyle belirtmiştir: “Yeri geldiği zaman birbirimizi unutup birbirimize içerik attığımız zamanlar da oluyor. Hani bak ben bunu gördüm. Yani telefonu yan koltuktaki kişiye çevirmek yerine ben bunu gördüm. Sen de boş zamanında izle diyecek kadar aşırı konfor alanımızın içindeyiz diyebilirim yani.”

Diğer katılımcılardan farklı olarak televizyonda eşiyile birlikte herhangi bir içeriği izlerken telefonda farklı bir içerikle ilgilenme durumunu A2/Kadın şöyle açıklamıştır: “Elimizde telefonlar var bir şekilde. Çünkü hayatımızdaki her şey WhatsApp gruplarına bağlı. Yani işle ilgili şeyler... Şu an mesela bir projeyle ilgili çalışıyorum. Mecburen bir sürü oradan aktivite geliyor. Onları onaylamak zorundayım.” Ekran olarak kullanılan cihazların çeşitliliğinin yarattığı bireyselleşmeyi, A6’da kadın ve erkek birbirlerinin sözlerini tamamlarcasına, tek izleme aracı olarak televizyonun kullanıldığı zamanlarla kıyaslayarak şöyle ifade eder:

A6/Erkek: Ama keşke ...televizyon izlenebilse. Ben bunu isterim. Neden isterim? Şöyle, şimdi ben geriye dönüp baktığımda geniş aile içerisinde aynı odada oturuyoruz. Şimdi telefon geldi artık. Herkes kendi odasına çekiliyor. Bundan dolayı bence birleşemiyoruz. Şimdi bende de bir aydınlanma oldu. Yani büyük, geniş ailenin içerisinde öyle bir şansın yok. Oraya gideyim buraya gideyim.

A6/Kadın: Araç, fazlaştıkça insanlar ayrılıyor aslında.

A6/Erkek: Kişisel araçlar diyelim.

A6/Kadın: Kişisel araçlar. Yani şimdi ben geçmişe dönüp bakıyorum, televizyon sayısı arttığında anne baba ayrı şeyler izlemeye başladı. Telefonlar arttı. Şimdi çocuklar, anne, baba komple odalarında... Yani herkesin aslında odasında bir iletişim aracı... ya da bir izleme platformuna bağlı bir araç olduğu için... herkes kendi odasına geçiyor. İki oğlum oyun oynarken bile ayrı odalarda, odadan odaya bağırarak iletişim kuruyorlar. Hâlbuki aynı odada konuşarak da oynayabilirler ama kendi rahat hissettikleri alana çekiliyorlar. Biz mutfakta belki daha çok kendimizi rahat hissediyoruz, biz de mutfığa çekiliyoruz. Yani oturma odasında olsak da onlar odalarındalar.

Televizyonun yaygın şekilde kullanılmaya başlandığı ve gündelik yaşamın bir parçası olduğu ilk yıllarda aile, televizyona göre yapılanmış ve televizyonun olduğu oda, oturma odası olarak isimlendirilmiştir. Bu odada, Cubitt'in (1985'ten akt. Morley, 1986) tanımlamasıyla "oturma odası siyaseti" yürütülmekteydi ya da Ang'in (1996) tanımlamasıyla "oturma odası savaşları" yaşanmaktaydı. Zira babanın uzaktan kumandayı tekeline aldığı, sporun dizilere üstün geldiği, erkeğin "kendi programını" izlemek istemesi üzerine kadınların izlemesinin durdurulduğu ve çocukların tercihlerinin en son sıraya bırakıldığı bir ortam vardı ve başka "seçenek" de yoktu. Başta televizyon olmak üzere ailenin oturma odasını merkeze alan geleneksel imgeler yerine bugünün medyası daha kişiselleşmiş ve evin her yerine dağılmıştır. Özellikle internet aracılığı ile içerik tüketilen cihazların evlerde sayısının artması; medya kullanımının "Aile Televizyonu'ndan" (Morley, 1986) "bireyselleştirilmiş medya yaşam tarzlarına" (Flichy, 2006) doğru kayma yaratmıştır. Katılımcıların izleme pratiği açısından gerek çocuklarıyla çeşitli sebeplerden ötürü bir araya gelemeyişleri ve gerekse de eşleriyle birlikte gerçekleştirdikleri izleme eyleminde aynı odada olsalar bile telefonlarından başka içerikler tüketmeleri; "birlikte, ayrı yaşamak" (Flichy, 2006) tanımlamasını akla getirmektedir.

5.2. Ebeveynlerin Ekranla İmtihanı

Ekran, görüşme yapılan tüm ebeveynlerin ortak sorunu olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle küçük yaşta çocuğu olan ebeveynlerin, çocukların ekran süresini azaltmak için mücadele verdikleri görülmüştür. Ailelerle yapılan görüşmeler içerisinde, ekranın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini en belirgin şekilde örnekleyen aile, 4 yaşında çocukları bulunan A1 olmuştur. A1, çocuklarını yaklaşık 2-2,5 yaşına kadar her türlü ekrandan uzak tutmuş fakat çocuklarının, akranları ile teması başladıktan sonra ekranla da tanışıklığı başlamış. Bir süre herhangi bir kısıtlamanın olmadığı ve çocuğun, dilediği kadar televizyon ya da telefondan içerik izlediği bir dönemi de olmuş. Yakın zamanda ise aile, çocuklarının kekemelik sorunu yaşaması (terapistleri, yaşanan sorunun doğrudan ekranla bir ilgisinin olmadığını söylese de) üzerine ekranı kısıtlama (yarım saat televizyon, yarım saat telefondan YouTube içeriği) kararı almış. Ailenin ve çocuğun yaşadığı durum ve bunun etkileri, annenin sözleri ile şöyle vücut buluyor:

"Yani aslında yanımızda izliyor ama bizden bağımsız oluyor. Bizi duymuyor. Kapatıyor kendini. Yani kendini kilitliyor. Ken-

di de biliyor. Anne çok daldım değil mi? Yine kızacaksın değil mi? diyor. Hemen alıyorum ben, daldın diye. Tamam kızma, çok dalmayacağım diyor hemen. Ama dalmış oluyor. 5 dakika da versen dalıyor” A1/Kadın.

Görüşülen aileler -özellikle de yaşça küçük çocuğu olanlar- için tablet ve telefon içeriklerinin denetiminin, geleneksel televizyon ile kıyaslandığında görece daha zor olduğu görülmüştür. 2 ve 5 yaşlarında iki çocuğu bulunan ve çocuklarının ekran sürelerini (tablet, telefon ya da televizyon) günde bir buçuk saat ile sınırlandıran A4/Kadın, görüşme sırasında şu cümleleri ile konuyu açık seçik ortaya koymuştur:

“Ya şöyle zaten sesi geliyor izlediği şeyin. O şekilde ne izliyorsun diye gidip müdahale ediyorum. Ya da televizyondan izliyorsa zaten biz de görüyoruz. Tabii kontrol edemediğim tableten izlediği bir şeyler olabilir. Yani tamamen yüzde yüz kontrol edemiyorum tabletini. Ama televizyonu zaten görüyoruz” A4/Kadın.

Her ne kadar aileler için YouTube Kids kullanımı, içerikleri denetlemenin en bilindik yolu olsa da ailelerin sözleriyle, çocukların karşısına “bir şekilde başka içerikler” çıkmaktadır. Bu nedenle çocukları tablet ya da telefondan içerik izlediğinde ailelerin bir kulağının hep çocuklarında daha doğrusu, tablet ya da telefondan gelecek seste olduğu anlaşılmaktadır.

“Yanımda seyrediyor. Ben şey yapmıyorum. Hani mesela bırakayım, içeri gideyim, kendim takılayım. ... gözüm üstünde oluyor yani. Ne seyrettiğini biliyorum. ... Kulak orada oluyor. Ayrıca bizim adımıza açılan bir abonelikten izlediği için izleme geçmişini biz görebiliyoruz” A5/Kadın.

“Elif Sinem¹ falan diye bağırıyor. Kızım artık kapat şunları diyoruz. Kulağımız orada oluyor dediğimiz gibi. Değiştirmezse, elinden alıyoruz” A8/Erkek.

“İzlememesi gereken bir içeriğin sesini duyduğumuz zaman, hayır bunu izlemeyeceksin diyoruz. Geçiyor mesela onu hemen. ... İzlediği içeriğin sesini duyduğum için müdahale ediyorum” A9/Kadın.

¹ Elif Sinem, YouTube’da “ELİF SİNEM TV” adıyla çocuklara yönelik içerikler üreten popüler bir çocuk YouTuber’dır. Kanalında genellikle eğlenceli çocuk videoları, vloglar ve aile temalı içerikler paylaşmaktadır. 2 milyondan fazla aboneli bulunan Elif Sinem, özellikle küçük yaşta çocuklar tarafından takip edilmektedir.

Çocuklarının “sınırlı” ekran sürelerinde ailelerin kontrol etmekte güçlük yaşıadıkları ve sorun olarak gördükleri bir başka husus da YouTube tarafından geliştirilen ve bir sosyal medya içeriği türü olan Shorts videolardır. A1’de kadın ve erkek arasında geçen diyalog, söz konusu içerikleri nasıl anladıklarını dırdıklarının kanıtı niteliğindedir:

A1/Erkek: Son zamanlar çıktı ya neydi onun adı?

A1/Kadın: Şarts mı şorts mu ne.

A1/Erkek: Kısıtlıyorum. Bir de tabi az da olsa çıkıyor, nereden çıkıyorsa.

A1/Kadın: Nereden geliyor bilmiyorum, çocuk videoları bir anda ona geçiveriyor. Bir bakıyorum hemen saçma sapan bir şeyler söylüyor.

A7’de babanın, A9’da annenin YouTube Shorts videolarına ilişkin ifadeleri de benzer bakış açısını ve deneyimi yansıtmaktadır.

“Önceden tabletten olsun telefonda olsun bu YouTube’un Shorts’u vardı. Baktım orada çok salak saçma şeyler çıkıyor. Yeri geliyor argo geliyor, bilmem ne geliyor. Yasak koydum. Mese-la o günden itibaren hiç kesinlikle Shorts izleyeyim falan yok. YouTube mu izleyecek, o zaman YouTube Kids var oradan izli-yor” A7/Erkek.

“Argo kullanımı olan içerikler yasak. Çok kanlı savaşı şeylere dikkat etmeye çalışıyorum. Cinsel yönelim yönünden olan şey-lere dikkat etmeye çalışıyorum. Çünkü Shorts’ta falan genelde öyle şeyler çok çıkıyor” A9/Kadın.

Özellikle YouTube içeriklerinde ve reklamlarda gördüklerine sahip olma ve aileden talep etme noktasında A10’un verdiği örnek dikkat çekicidir. A10’un yedi yaşındaki çocukları; anne, baba ve çocuktan oluşan bir ailenin çektiği YouTube içeriğinde mısır yediklerini görür ve annenin sözleriyle, “kış günü mısır yiyeceğim diye tutturur.” Bu tarz içeriklerden etkilendiğini gören aile, telefonlarından YouTube’u siler. Çocuklarının, telefonda içerik izlemesine hem platform hem de zaman açısından sınırlama getirirler ve çizgi film kana-lı olarak da sadece TRT Çocuk’a izin verdiklerini söylerler. TRT Çocuk kana-lında reklam olmayışının da tercihlerini etkilediğini eklerler. Benzer şekilde

A8 de televizyondan içerik izleneceği zamanlarda, özellikle 2 ve 5 yaşlarındaki kızları için TRT Çocuk kanalını tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

“Çocuk kanallarında da genelde TRT Çocuk açık olur. Mesela Cartoon Network’te daha böyle vurdulu kırdılı şeyler falan var. TRT Çocuk biraz olsun daha eğitici” A8/Erkek.

Yaşça daha büyük çocuklara sahip olan A2 ve A3 için ebeveyn olarak çocuklarının ekran ile ilişkilerine dair deneyimleri, yaşça küçük çocuklara sahip ebeveynler ile kıyaslandığında farklılık arz etmektedir. 17 yaşında çocuğu olan A2 için ise sorun, çocuklarının izlemek için seçtiği içeriklerin deyim yerindeyse “niteliği”. Çünkü aile, çocuklarının izlediği içeriklerin, ona bir şey katacak ve kazandıracak içerikleri olmasını istiyor. Bu durum, görüşme sırasında anne, baba ve çocuk arasındaki şu diyalog ile açığa çıkıyor:

A2/Çocuk: Genelde Recep İvedik’in yeni bölümleri oluyor. Recep İvedik 8 çıkacak mesela. Dizilerde şu üç dört bölümü arka arkaya izleyeyim dediğim oluyor. YouTube’da izlemediğim dizi bölümlerini izliyorum.

A2/Erkek: Ne izliyor? Arka sokaklar, Çiçek Taksi. Hâlâ da izliyor. Sabah yine kahvaltı yaparken Çiçek Taksi izliyordu...

A2/Kadın: Komik şeyleri izliyor.

A2/Erkek: ...YouTuberlar var. Tehlikeli hareketler yapıyorlar. Şu ediyorlar, bu ediyorlar. Adanalılar var. Neydi onların adı?

A2/Çocuk: Sefa ile Mami.

A2/Erkek: ... Diyorum ki bunlar sana bir şey katmaz. İzleme diyorum. Yaptığı hareketler, kullandıkları şive, ağız, birbirine hitap şekilleri. Bunlar bizim hazzettiğimiz şeyler değil yani.

16 yaşında oğulları olan A3 için ise temel sorun, onların deyişi ile “bilgisayar bağımlılığı.” Evde tüm vaktini odasında geçiren, lise öğrencisi olan ve okula öğlen giden K., gece saat 2.50-3.00’e kadar arkadaşlarıyla bilgisayar oyunu oynamaktadır. Ailesi için bir taraftan sürekli bilgisayar oyunu oynaması başlı başına bir sorun iken diğer taraftan da sabah erkenden işe giden anne ve babası ile erkenden okula giden erkek kardeşi için gecenin geç saatlerine kadar K.’nın arkadaşları ile diyalog hâlinde oynadığı oyunlar sebebiyle “gürültü”

yapıyor olması başka bir “ailevi” sorun olarak kendini göstermektedir. Öyle ki Anne (A3), gece geç saatlere kadar oyun oynadığı için ses yapan K. yüzünden uykularının bölündüğünü ve hatta sinirinin bozulduğunu da bir serzeniş olarak araştırmacıyla (uzmanlığından ötürü çözüm üretebileceği ümidi ile) paylaşmıştır. On ve on dört yaşlarında iki çocuğu olan A6, çocuklarını ekrandan az da olsa uzaklaştırabilmek için diğer ailelerden farklı bir yol izlemektedir. Tatlıcı dükkânları olan A6, çocuklarının ödevleri haricinde telefondan oyun oynamalarını ve video izlemelerini önleyebilmek için kasada durup kendilerine yardımcı olmalarını sağlamışlardır.

Çocukların ekran kullanımını yönetme hususunda ebeveynlerin yaşadığı güçlük, sahaya ilişkin şu anekdotla aktarılabilir. A9’da anne, görüşme yapmak için evlerine gelen araştırmacıyı; görüşme öncesinde büyük çocuğuna, «çok oynadığı PUBG oyununu denetlemeye gelen bir görevli” olarak tanıtmış ve bu şekilde çocuğu korkutmuştur. Bu durumun çocuk üzerindeki etkisi, tam da araştırmacının evde bulunduğu sırada dramatik bir şekilde gözlemlenmiştir: Çocuk, görüşme esnasında aniden üzerine bir battaniye örterek yerde sürünmeye başlamış, evin diğer odasında bulunan diğer aile fertlerinin yanına giderek korku içinde onlara (görüşmecinin denetiminden çekinerek) diğer tüm cihazlardan PUBG oyununu sildiğini ancak tabletten silemediğini fısıldamıştır. Annenin sonrasında kullandığı “Bu, bize 4 ay gider.” şeklindeki ifadelerinden anlıyoruz ki aile; çocuğun, “birisinden (bu durumda araştırmacıdan/görevli sandığı kişiden) çekinmesi ya da korkması” aracılığıyla bile olsa en azından bir süre ekran kullanımını yönetme konusunda rahat olacakları umudunu taşımaktadır.

5.3. Program Tercihlerinde Cinsiyete Dayalı Ayrımlar

Kadına ve erkeğe atfedilen toplumsal cinsiyete dayalı roller, kadın ve erkeğin ev içi televizyon ve/veya ekran izleme alışkanlıklarını şekillendirmiştir. Hobson’ın televizyon izleme alışkanlıkları üzerine yaptığı çalışma; kadınların, erkeklerden farklı izleme biçimlerine sahip olduklarını göstermiştir. Bunun gerisinde, kadınların evlerini sürekli sorumluluklarının olduğu bir yer olarak görmeleri yatar. Erkekler için ev, boş zaman alanı iken kadınlar için ev hem çalışma hem de boş zaman alanıdır. Bu nedenle kadınlar, televizyon izlemeyi gündelik yaşamı sekteye uğratan bir faktör olarak görür (Hobson, 1982’den akt. Morley, 1992, s. 218). Hobson çalışmasında ev kadınlarını baz almıştır ancak çalışsın ya da çalışmasın; kapitalist, ataerkil toplumlarda çocuk bakımı

da dâhil ev işleri kadının sorumluluğu olarak görülmektedir. Bu nedenle adı geçen çalışma, doğrudan ev kadınları üzerine yapılmamış olsa bile benzer sonuçlarla karşılaşılacağı söylenebilir. Zira bu çalışmanın katılımcıları arasında çalışan ve çalışmayan kadınlar mevcut ve televizyonla ilişkileri benzerdir. Genellikle vurguları, ev içi sorumluluklardan arta kalan zamanlarda izleme pratiği gerçekleştirdikleri yönündedir.

“Çocuğun ödevi oluyor, tekrarı oluyor. Bütün işler bitiyor. Tamamen kafamız rahatlayınca bakıyoruz” A3/Kadın, lisans mezunu, çalışıyor.

“Sürekli çocukların biri okula gidiyor, öğlen geri getiriyorum. Yemek yiyor, geri götürüyorum. Üçte geri geliyor. Sürekli aslında onun ekseni etrafında döndüğüm için yani izlediğim günler de oluyor nadir. ...Çocuklar uyuduktan sonra televizyonu açabilirsek 2-3 saat izlemiş oluyorum” A4/Kadın, lisans mezunu, çalışmıyor.

Kadınlar, kendilerini evde özel bir boş zamana sahip olarak görmedikleri için ve her zaman yapılması gereken ev işleri varken “sadece” oturup televizyon izlemekten dolayı kendilerini rahatsız ve suçlu hissetmektedirler (Morley, 1986; Gray, 1987). A4’te kadın ve erkek arasında geçen diyalog mevzuu bilirlen bir örnek olarak okunabilir.

A4/Kadın: Genelde çocuklar yattıktan sonra. 22.00’den sonra 23.00’ten sonra birkaç saat. Haberlere bile bakamadığımız zaman oluyor. Benim günlerce haber izlemediğim zaman oluyor. Günlük 2 saat falan izliyoruzdur herhâlde.

A4/Erkek: Müge Anlı’yı anlatsana.

A4/Kadın: Müge Anlı’yı izleyemiyorum ki her zaman. Çok nadir. Bir şeyle uğraşırken de televizyonu açmıyorum. Çünkü oturamıyorsam eğer televizyonu açıp gitmiyorum. Ama aslında Müge Anlı’yı takip etmeyi seviyorum ama oturup izleyemiyorum yani.

Kadınların, daimi mekanlarından biri olarak görülen mutfak ve mutfaktaki televizyon, iş yaparken ev içi pratiklerin eşlikçisi olmaktadır. Lull’un (1990, s. 35) deyişi ile arka plan gürültüsü/sesi olarak kullanılmaktadır.

“Oturup da televizyon izleyebilecek bir vakit bulamadığım için ara kaçamaklar yapıyorum, yani temizlik yaparken açıyorum. Ya da çocukla, böyle mutfakta bir şeyler hazırlarken falan genelde televizyon açık oluyor” A7/Kadın.

“Zaten beş, beş buçukta eve geliyorum daha sonrasında pek seyretmek için zamanım kalmıyor. ...yemek hazırlarken televizyon mutfakta açık oluyor veya yemek yerken açık oluyor ve ara ara takip etmeye çalışıyorum” A8/Kadın.

“Mutfakta televizyon var. Orada yemek yaparken ya da işte ortalığı toplarken o devamlı açık. Öyle artık haber zamanı, haber geliyorsa ya da ne olursa öyle özellikle açıp takip ettiğim değil de. Bir kulağım orada oluyor. Yani ses olsun” A3/Kadın.

Her ne kadar mutfaktaki televizyon, kadınların kontrolünde gibi görünse de erkeğin mutfığa gelişi ile bozguna uğruyor ve hangi içeriğin izleneceğinin kararını yine erkek veriyor:

A3/Kadın: Yemek programları falan oluyor ya (Gülüyor.). Komik oluyor.

A3/Erkek: Benim onlarla hiç işim olmaz. Paparazzi sevmem. Müge Anlı'yı hiç sevmem. O tarz programların hiçbirini sevmem.

A3/Kadın: Zuhul Topal'la yemekteyiz. O tarz. Onları seviyorum ben. Onları açıp bakması hoşuma gidiyor.

A3/Erkek: Ben yokken seyreder. Ben oradayken onları açtırmıyorum.

Yukarıdaki diyalogun da işaret etiği gibi kadın ve erkeklerin program ya da içerik türlerine ilişkin tercihleri birbirinden farklıdır. Morley'in (1986, s. 156) de bulguladığı gibi erkekler “öncelikle”, “gerçeklere dayalı” programlara (haberler, belgeseller), kadınlar ise kurgusal programlara yönelik bir tercihle özdeşleştirilmektedir. Ancak bu çalışmada eşlerin, haber ve dizi içerikleri noktasında asgari müşterekte buluştuğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde katılımcıların en sık dillendirdiği diziler ise Şakir Paşa ve Ailesi, Kral Kaybederse, Kızılık Şerbeti ve Gönül Dağı'dır. Katılımcıların Şakir Paşa ve Ailesi ile Kral Kaybederse dizilerini tercih etmelerinin nedeni, A4'te kadın ve erkeğin

birbirlerini onaylayan şu cümleleri ile örneklenebilir:

A4/Kadın: Şakir Paşa ve Ailesi benim tarzıma hitap ediyor. Tarihi bir dizi.

A4/Erkek: Gerçekçi.

A4/Kadın: Aynen gerçekçi. Kral Kaybederse de öyle. Gerçek bir hayat hikâyesinden uyarlandığı için. Ben böyle psikolojik dizileri daha çok seviyorum. Yani normalde ben çok roman okuyan bir insan değilim. Daha çok kişisel gelişim, psikoloji kitapları okumayı çok seviyorum. Dizilerde de belki onu arıyorum, onu istiyorum.

A4/Erkek: Gerçek hikâyeden alıntı olması benim de hoşuma gidiyor.

Örneğin A5 de adı geçen dizileri takip ediyor. Fakat bu dizilerin izlenmesinin arka planında, izleyicinin merak duygusunu harekete geçirmelerinin ve oyuncu kadrolarının itici güç olduğunu düşünüyorlar. Ayrıca Şakir Paşa ve Ailesi dizisinin, hikâyeye konu olan ailenin üyelerince dava edilmesi ve yayın durdurma cezası almış olmasının da dizinin reklamına katkıda bulunduğunu düşünmektedirler. Gönül Dağı dizisinin tercih nedeni ise bizden bir hikâye olarak görülmesi ve insani duyguları ön plana çıkarmasıdır (A2, A3, A8).

“Gönül Dağı’ndaki olaylar şu yani kadını meta olmaktan çıkarıp ikili ilişkilerin daha çok saygı sevgi çerçevesinde işlendiği için ben izliyorum açık konuşuyorum. Diğer dizilerin çoğunda mafya var silah var kadın cinselliğiyle ön planda” A2/Erkek.

Kadın ve erkek katılımcıların tercihleri arasında en net ayrım, futbol karşılaşmalarında karşımıza çıkmıştır. Gerek dizilerde ve gerekse diğer içeriklerde yüzde yüz bir örtüşme sağlanmasa bile kadın katılımcılar; telefonda farklı içerikler izleyerek (A2, A3, A9) ya da içerik çok ilgisini çekmediği için ve/veya yorgun olduğu için uyuyarak (A4, A7, A10) da olsa aynı odada bulunabiliyorlar. Fakat ekranda futbol karşılaşmalarının olduğu zamanlarda durum biraz değişmektedir.

“Eşim maç izlerken ben mesela ev işlerini yapıyorum, maç izlemek istemediğim için. Genelde o şekilde” A2/Kadın.

“Maç saati geldi miydi işte giderim mesela mutfakla ilgilenirim. Ya da giderim salonda başka işlerim vardır onlarla ilgilenirim. Onun dışında çok fazla yani kimse kimseye müdahale etmez”
A3/Kadın.

5.4. Kolektif İzlemenin Yeni Görünümü: Abonelik Ücretleri ile Baş Etmenin Yolu Olarak Ortak Kullanım

İnternete bağlanan cihazların artışı ile kolektif izlemeden bireysel izlemeye doğru kayma yaşanmıştır. Ancak bu durum başka bir tür kolektif izlemeyi doğurmuştur. Zira kârının kaynağı abonelik ücreti olan internet tabanlı yayıncılık yaygınlaşmış ve tüketiciler, abonelik ücretleri ile baş edebilmenin ve sistemin kendilerine dayattığının dışına çıkabilmenin yolunu kolektif kullanımda bulmuştur. Tıpkı Michel de Certeau’nun (2008) etnografik izleyici çalışmalarında ortaya koyduğu gibi bu durumu; tabi olarak görülenlerin sistem ya da düzen içerisinde kazandıkları küçük ölçekli zaferler olarak görmek mümkündür. De Certeau’ya (2008) göre egemen sınıf ya da yönetenler “strateji” kurarken yönetilenler de “taktik” geliştirirler. Taktiksel pratik; gündelik hayat içerisinde, kullanım/tüketim anında açığa çıkan pratik bir zekâ ürünüdür. Böylelikle tabi sınıf/kullanıcı, “el çabukluğu veya kurnazlıkla” (de Certeau, 2008, s. 114) disipline edici stratejinin alanında kendisine yer açar. Nitekim görüşme yapılan ve dijital platform aboneliği bulunan 8 aileden yalnızca A8’in ortak kullanımı bulunmamaktadır. Kalan yedi aileden, A5 ve A9 ise daha önceden dijital platformları ortak kullanmış fakat daha sonra ortak kullanımdan vazgeçmiştir. Beş aile ise dijital platform yayıncılığı düzeninin içinde, sistemin izin verdiği ölçüde geliştirilen ve düzenin içine sızan ortak kullanım taktiği ile izleme pratiğini sürdürmektedir.

“Youtube aboneliğini Netflix’i ortak kullanıyoruz akrabalarla”
A4/Erkek.

“YouTube Premium aile üyeliği aldım. Bir arkadaşımın birlikte kullanıyoruz. Netflix aynı şekilde... Şifreyi verdim. İki aile kullanıyoruz ikisini de” A7/Erkek.

Tüketici/kullanıcı olarak sıradan insan; kendisine ait olmayan bir mülkiyet üzerinde yani erkin mülkiyetinde hareket eder. Bu nedenle sıradan insanın gündelik hayat pratikleri, kendisine ait olmayan mülkiyet üzerinde sayısız “kaçak avlanma”lara dayalı icatlardır (de Certeau, 2008). Dijitalden içerik izleme pratiğinde kullanıcının/tüketicinin icadı ise “kaçak izleme”dir.

“Exxen almadım. Gibi’yi ama kaçak göçek izliyorum. Çok seviyorum” A4/Erkek.

“Bulamadığımız içerikleri sitelerden falan kaçak izliyorum” A9/Erkek.

“BluTV’yi sırf bir dizi için almıştım. Neydi ya? Damızlık Kızın Hikayesi. Yani sırf onun için almıştım. Son bölümü BluTV’de yayınlanmıştı. Diğerlerini kaçak izliyorduk” A9/Kadın.

“Kaçak sitelerden. Bilgisayara yazdık, izledik” A1/Erkek.

Yukarıda sözü edilen yaratıcı kullanımın ve küçük ölçekli zaferin hazzını, A9’un 11 yaşındaki erkek çocuklarının da dâhil olduğu, içerikleri hangi platformlardan izliyorsunuz sorusu etrafında gerçekleşen şu diyalog gözler önüne sermektedir:

A9/Erkek: Netflix’ten.

A9/Çocuk: (Gülüyor ve sonra). Daha çıkmamış filmleri kaçak.

(Bunun üzerine anne ve baba da gülüyor)

A9/Çocuk: Ama şey nasıl desem uyduda filan parayla satıyorlar o filmleri. Ben niye parayla izleyeyim orada? Kaçak siteden açarım. Hem Türkçe dublajlı oluyor.

6. Sonuç

Kültürel çalışmalar geleneğinin içerisinde, gündelik hayatta televizyonun rolüne ve izleme pratiğinin nasıl gerçekleştiğine dair ufuk açıcı çalışmalar bulunmaktadır. Bunlardan biri de Morley’in (1986) Aile Televizyonu projesidir. Tıpkı Morley’in projesinde olduğu gibi bu makalede, gündelik hayatın içine gömülü olan ve bir boş zaman etkinliği olarak kabul edilen izleme pratiğinin günümüzde nasıl gerçekleştiğinin izi, etnografik bir yönelimle sürülmüştür. Bu çalışmanın etnografik merakının itici gücü, Morley’in çalışmasının yapıldığı zamandan bu zamana değin yayıncılık alanında internet dolayımıyla yaşanan dönüşüm ve eşlikçisi olarak internete bağlanan cihaz sayısındaki artıştır. Nitekim sözü geçen dönüşüm ve teknolojiler ile “televizyon izleme” yerini “ekran izleme”ye bırakmıştır.

Çalışmada, on aile ile evlerinde derinlemesine görüşme ve katılımlı gözlem

gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucu ulaşılan veriler ve sahaya ilişkin gözlemlerden hareketle temalar oluşturulmuş ve betimsel çözümleme yapılmıştır. Görüşme ve gözlem yapılan ailelerde, ebeveynlerin çoğu zaman çocuk/çocukları ile izleyebilecekleri ortak içerik bulma noktasında zorlandıkları; özellikle evin rutin işleri yapılırken çocukların tek başına tablet, telefon ya da televizyondan içerik izledikleri; çocukların internet dolayısıyla izledikleri içeriklerin, ebeveynler tarafından kontrolünün giderek güçleştiği; eşlerin ortak izleme pratiği gerçekleştirdikleri zaman dilimlerinde bazen cinsiyete dayalı program tercihleri sebebiyle izlenen içeriğin ilgilerini çekmediği, bazen de “alışkanlık” hâline geldiği için sıklıkla cep telefonlarından başka içeriklerle ilgilendikleri tespit edilmiştir. Bu bulguların arka planında ise internete bağlanan her tür cihazla içeriklerin izlenebilir olması yatmaktadır. Televizyonun oturma odasına ait biricik cihaz olduğu ve kolektif izlemenin gerçekleştiği Aile Televizyonu’ndan (Morley, 1986), internete bağlanan çeşitli ekranlardan çeşitli içeriklerin izlenebilir olduğu daha bireyselleşmiş bir izleme pratiğine doğru yol alınmıştır. İzleme pratiğinin bireyselleşmesinde, cihazların küçük ve taşınabilir olmasının ve izleyicinin mobil hâle gelmesinin önemli rolü vardır (Şakı Aydın, 2017). Elbette kolektif izleme tamamen ortadan kalmamıştır fakat hem cihaz hem de içerik anlamında seçeneklerin artması izleyiciyi parçalı hâle gelmiştir (Webster, 2005). Teknolojik gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan dijital yayın platformları ve her geçen gün sayılarının artması ise hanelerin, şifreyi birbirleri ile paylaşarak gerçekleştirdikleri yeni bir “kolektif izleme” ortaya çıkarmıştır. Bu durum, kolektif izlemenin yeni bir görünümü olarak okunabilir.

Son olarak aileyi baz alarak etnografik yöntemi kullanacak araştırmacıların, ailelerle ikinci bir ziyaret planlamaları önerilebilir. Zira aileler ile yapılan etnografik görüşme ve gözlemler en çok iki saat kadar sürmekte ve bir veya iki görüşmeye izin vermektedir. Bu nedenle üç veya daha fazla kişiden oluşan bir hanede bu görüşmeleri arzu edilen şekilde gerçekleştirmek ve çocukları sürece daha fazla dâhil etmek pek kolay değildir. Bu bir sorun olarak görmese de ikinci görüşmeyi gerçekleştirmek hem aile üyelerinin tam katılımını sağlamak hem de ebeveynlerin birbirlerine ve çocuklarına müdahaleleri ile gerçekleşen yorumları teyit etmek açısından iyi bir yol olarak düşünülebilir (Holloway ve Green, 2013).

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %50 (1. Yazar), %50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Üniversite Etik Kurulu Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 21.03.2025 tarih ve E.975602 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Akgün, H. ve Arık, E. (2021), İngiliz Kültürel Çalışmalar Ekolü ve Medya Mahallesi Haber Programının Alımlama Analizi, Erciyes İletişim Dergisi, Ocak/January 2021 Cilt/Volume 8, Sayı/Issue 1, 113-128.
- Alasuutari, P. (1999). Introduction: Three Phases of Reception Studies. Pertti Alasuutari (Der), içinde, Rethinking the Media Audience (s.1-21). Londra: Sage.
- Ang, I. (1996). Living Room Wars: Rethinking Media Audiences for a Postmodern World. London: Routledge.
- Ang, I. (1986). Watching Dallas: Soap Opera and the Melodramatic Imagination. London. Methuen.
- Ateşalp, S. T. ve Başlar, G. (2020). İnternette dizi izleme pratiklerinin dönüşümü: Aşırı izleme (binge-watching) üzerine bir araştırma. Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (32), 108-136.
- Buckingham, D. (1987). Public Secrets: EastEnders and its Audience. London: BFI
- Çaylı Rahte, E. (2018). Türkiye’de Medya Etnografisi Yapmak: Alanın Gelişimi ve Seyrine Eleştirel Bir Bakış. Mülkiye Dergisi, 42 (4), 593-637.
- Çaylı Rahte, E. (2017). Medya ve Kültürün Küresel Akışı: Türk Dizilerinin Kosova’da Alımlanması. Milli Folklor. 29 (114). 66-78.
- Çelenk, S. (2005). Televizyon Temsil Kültür. Ankara: Ütopya
- De Certeau, M. (2008). Gündelik Hayatın Keşfi I (L. A. Özcan, Çev.). Dost Kitabevi.
- Ertekin, İ. (2020). “David Morley’in Aile Televizyonu Araştırması Üzerine Bir Saha Çalışması”. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 12(2), 117-130.
- Fiske, J. ve Hartley, J. (2003). Reading Television, London: Routledge.
- Flichy, P. (2006). “New Media History”. İçinde. L.A. Lievrouw ve S. Livingstone (Der.), Handbook of New Media: Social Shaping and Consequences of ICTs. London: Sage. ss.187-204.
- Goodman, Irene F. (1983) ‘Television’s Role in Family Interactions: A Family Systems

- Perspective', *Journal of Family Issues*, 4 (2) 405-24.
- Gray, A. (1987) 'Behind Closed Doors: Video Recorders in the Home', içinde, Helen Baehr and Gillian Dyer (eds) *Boxed In: Women and Television*, London: Pandora.
- Gümüş, B. (2021). "Maraton İzleyiciliğinden Aşırı İzlemeye: Netflix'in İzleme Alışkanlıklarına Etkisi". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi* (37), 147-169.
- Gündoğdu, G. (2017). "Medikal/Estetik Televizyon Programlarının Muhafazakâr Kadın İzleyici Alımlamasına Yönelik Bir Etnografik Çalışma". *Intermedia International E-Journal*, 4(7), 303-316.
- Hall, S. (1980). "Encoding/decoding." içinde Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Love ve Paul Willis (edt.). *Culture, Media, Language*.
- Holloway, D., ve Green, L. (2013). "Using Ethnography To Understand Everyday Media Practices In Australian Family Life", içinde, Editors Radhika Parameswaren, *The International Encyclopedia of Media Studies*.
- Hobson, D. (1982). 'Crossroads': The Drama of a Soap Opera. London. Methuen.
- Karaduman, S., ve Acıyan, E. P. (2019). Netflix'in İlk Türk Dizisi "Hakan Muhafız" Üzerine Bir Alımlama Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (32), 669-687
- Kartarı, A. (2017). "Nitel Düşünce ve Etnografi: Etnografik Yönteme Düşünsel Bir Yaklaşım", *Moment Dergi*, 4(1): 207-220 ISSN: 2148-970X.
- Katz, E. ve Scannell, P. (2009). The end of television? its impact on the world (so far). *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. v. 625. London: Sage.
- Koçak, M. C., Küçük, O., ve Yıldız, B. (2022). "Türk TV Dizileri Üzerine Alımlama Analizi: "Medcezir" Dizisi". *Journal of Humanities and Tourism Research*, 12(3), 468-485.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Liebes, T., ve Livingstone, S. (1994). The structure of family and romantic ties in the soap opera: An ethnographic approach. *Communication Research*, 21(6), 717-741.
- Livingstone, S. (2007). "From family television to bedroom culture: young people's media at home". İçinde. Devereux, Eoin, (ed.) *Media studies: key issues and debates*. London, UK.ss 302-321.
- Lee, M., ve Cho, C. H. (1990). "Women watching together: An ethnographic study of Korean soap opera fans in the US". *Cultural Studies*, 4(1), 30-44.
- Livingstone, S. (2005). "In defence of privacy: Varieties of publicness in the individualised, privatised home". içinde S. Livingstone (Ed.), *Audiences and Publics: When Cultural Engagement Matters for the Public Sphere* (pp. 163-186). Bristol: Intellect Press.
- Lull, J. (1980). *The Social Uses of Television*. *Human Communication Research*, 6(3), 197- 207.
- Lull, J., (1982). "How Families Select Television Programs: A Mass Observational

- Study", *Journal of Broadcasting*, 26.
- Lull, J. (1988a). *Constructing Rituals of Extension through Family Television Viewing*. James Lull (Der.), içinde, *World Families Watch Television* (s. 237-259). Newbury Park, CA: Sage.
- Lull, J. (1988b). *The Family and Television in World Cultures*. James Lull (Der.), içinde, *World Families Watch Television* (s. 9-21). Newbury Park, CA: Sage.
- Lull, J. (1990). *Inside Family Viewing: Ethnographic Research on Television's Audience*, Routledge, Londra.
- Morley, D., (1992), *Television, Audiences and Cultural Studies*, Routledge, Londra.
- Morley, D. (1986). *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. Comedia, Londra.
- Morley, D. (1980). *The Nationwide Audience: Structure and Decoding*. Londra: BFI.
- O'Brien, J., Rodden, T., Rouncefield, M.J., ve Hughes, J. (1999). "At home with the technology: An in-home computing and ethnographic study of a set-top-box trial". *ACM Trans. Computer-Human Interaction*. 6, 3, 282--308.
- Obrist, M., Bernhaupt, R., ve Tscheligi, M. (2008). *Interactive television for the home: An ethnographic study on users requirements and experiences*. *International Journal of Human-Computer Interaction*. 24,2. Taylor & Francis. 174—196.
- Özgür, Ö. (2022). "Yeni Normal İzleme Biçimi Olarak Seri İzleme Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(2), 747-762.
- Özsoy A (2011). *Televizyon ve İzleyici: Türkiye'de Dönüşen Televizyon Kültürü ve İzleyici*. Ankara: Ütopya.
- Şeker, T. (2013). "5N1K Haber Programının Alımlama Analizi". *Selçuk İletişim*, 5(4), 105-117.
- Şeker, T., ve Şimşek, F. (2013). "Kodlama-Kodaçımı Bağlamında Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Alımlama Analizi". *Selçuk İletişim*, 7(2), 111-120.
- Radway, J. (1984). *Reading the Romance*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Rogge, J., ve Jensen, J. (1988). 'Everyday Life and Television in West Germany: an Empathetic-Interpretive Perspective on the Family as System', içinde James Lull (ed.) *World Families Watch Television*, London: Sage
- Silverstone, R. (1994). *Television and Everyday Life*, London: Routledge.
- Şakı Aydın, O., (2017). "Yeni Medya Yeni Televizyon: Kolektif İzlemenin Sonu Mu?" 1. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı. İstanbul.
- Tunç, A. (2001). *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek/70'li Yıllarda Hayatımız*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Turner, G. (2018). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. çev. Deniz Özçetin-Burak Özçetin. Heretik Yayınları: Ankara.
- Turner, G., ve Tay, J. (2009). *Introduction*. G. Turner ve J. Tay, (Ed.). *Television Studies*

- After TV: Understanding Television in the Post-Broadcast Era içinde (1-7). New York: Routledge.
- Tsekleves, E., Whitham, R., Kondo, K., ve Hill, A., (2009), Bringing the television experience to other media in the home: an ethnographic study", EuroITV '09: Proceedings of the 7th European Conference on Interactive TV and Video, p 201-210, Leuven: Belgium.
- Ulusal, D. (2022). "Gerbner'in Ekme Kuramı Bağlamında "Müge Anlı ile Tatlı Sert" Programının Alımlama Analizi". İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 2022(58), 1-17.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H., (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin.
- Webster, J. G. (2005). "Beneath the Veneer of Fragmentation: Television Audience Polarization in a Multichannel World", Journal of Communication, 55(2), 366-382.

Sosyal Medyada Ailelerin Medyatikleşmesi: Popüler Aileler Örneği

→ Özlem BARIŞ* → Segâh YEŞİLYURT**

Öz

Sosyal medya platformları içerdikleri geniş kitleler sebebiyle büyük bir etki potansiyeline sahiptir. Burada yer alan her şey gibi aile yapısı da oluşturulan temsil biçiminden etkilenmekte ve buna göre şekillenmektedir. Son dönemde ailenin medyatikleşmesi popüler aile hesaplarının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu medyatikleşme standart ve ideal aile yapısını sunmaya katkı sağlamıştır. Bu araştırma sosyal medya platformlarından Instagram içerisinde popüler hâle gelen ailelerin gönderilerinde sunulan temaları nicel içerik analizi yöntemi ile incelemektedir. Böylece ailenin medyatikleşmesi çerçevesinde ön plana çıkan temalar saptanmakta ve bu temaların sıklığı tablolar aracılığıyla aktarılmaktadır. Araştırma kapsamında 1 milyondan fazla takipçi kitlesi bulunduran 12 popüler aile profilinin takipçilerine sunduğu aile yapısı belirlenmektedir. 1 Ocak ve 1 Mart 2025 tarihleri arasında oluşturulan 441 Instagram gönderisinin incelendiği araştırma bulgularında, en sık rastlanan temalar reklam, mizah, aile bağı, romantik ambiyans ve parti-kutlama şeklinde sıralanmaktadır. Instagram’da popüler hâle gelen aile profilleri medyatik yapı çerçevesinde yoğun olarak tüketim teşviki, romantizm ve eğlence vurgusu gerçekleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Aile, Medyatikleşme, Instagram, Popüler Aile

*Araştırmacı Dr., Ostim Teknik Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Ankara, Türkiye

E-mail: ozlem.baris@ostimteknik.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5010-7776

**Öğr. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Alaçam Meslek Yüksek Okulu Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Samsun, Türkiye

E-mail: segah.yesilyurt@omu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8781-7472

Barış, Ö., & Yeşilyurt, S. (2025). Sosyal Medyada Ailelerin Medyatikleşmesi: Popüler Aileler Örneği. TRT Akademi, 10(24), 624-651. <https://doi.org/10.37679/trta.1666392>

Mediatization of Families in Social Media: The Example of Popular Families

→ Özlem BARIŞ → Segâh YEŞİLYURT

Abstract

Social media platforms have a great potential for influence due to their large audiences. Like everything else here, the family structure is also influenced and shaped by the way it is represented. The recent mediatization of the family has led to the prominence of popular family accounts. This mediatization has contributed to presenting the standard and ideal family structure. This research examines the themes presented in the posts of families that have become popular on Instagram, one of the social media platforms, through quantitative content analysis. Thus, the prominent themes within the framework of the mediatization of the family are identified and the frequency of these themes is conveyed through tables. Within the scope of the research, the family structure presented to followers by 12 popular family profiles with more than 1 million followers is determined. 441 Instagram posts created between January 1 and March 1, 2025 are analyzed and the most common themes has been listed as advertisement, humor, family bonding, romantic ambiance and party - celebration. Family profiles, which have become popular on Instagram, intensely has emphasized consumption promotion, romance and entertainment within the framework of the mediatic structure.

Keywords: Social Media, Family, Mediatization, Instagram, Popular Family

1. Giriş

Sosyal medya temsil bakımından her geçen gün daha fazla bireyin yer aldığı bir alan hâline gelmektedir. Ayrıca bu alan toplumun içerisinde barındırdığı aile yapısının da temsil edilmesine imkân tanımaktadır. Özellikle aile yapısı ve dinamiklerinde meydana gelen değişimler, sosyal medya platformlarında popüler aile yapısını inşa ederken bu ailelerin içerisinde kurulan bağların idealize edilmesine ve sınırların oluşturulmasına sebep olmaktadır. Sosyal medya platformlarında ailenin popülerleşmesi aile bağlarında beğenilme, paylaşılma, görüntülenme ve yorumlanma arzusu açığa çıkarmaktadır. Medyatikleşmenin meydana geldiği ailelerde yaşam ve aile bağları büyük oranda kamuoyu önünde gerçekleşmekte ve aile bireyleri medya mantığı ile hareket etmektedir (Şen, 2018, s. 56). Medyatik hâle gelen aile yapılarında sıradanlıktan arınma ile birlikte kurgusal bir bağ açığa çıkmaktadır. Bu bağın takipçi kesimine sunumu ise medya bağlamında değişmekte, beğenilme, izlenme vb. kaygılar taşımaktadır. Ayrıca medyatik hâle gelen aile bağları popüler yargıların yayılmasına yol açmaktadır (Bengtson, 2021, s. 275). Yayılan medyatik aile standartları bu aileleri takip eden diğer aile bireylerinin kıyaslama yapmasına neden olmaktadır. Karşılaştırma sonucunda aileler popüler ailelere nazaran aile bağlarında ve faaliyetlerinde yetersizlik hissi ile karşılaşabilmektedir. Dolayısıyla gerek aile ilişkileri gerekse aile bağlarında zayıflamalara neden olabilmektedir.

Medyatikleşme içerisinde abartı ve yozlaşma bulundurmaktadır. Göz önünde olmanın vurgulandığı medyatikleşme, toplumsal anlamda fark edilme, genelleme, karşılaştırma faaliyetleri de yaratmaktadır. Özellikle aile gibi kavramların medyatikleşmesi günlük yaşam ifşası, marjinalleşme, küreselleşme, standartlaşma, mahremiyet açığı gibi tehditler meydana getirmektedir (Le Moignan vd., 2017, s. 4935). Ailenin günlük aktivitelerinin beğenilme arzusu ile şekillenmesi aile içi bağlarda güvensizlik ve çeşitli travmalar yaratabilmektedir. Ailede medyatikleşme çocukların da belirli haklarının ihlaline sebebiyet verebilmektedir. Ebeveynler tarafından gözetilmesi gereken çocukların özellikle sıklıkla medya içeriklerine yansıtılması, çocuk istismarını da meydana getirebilmektedir (Baloğlu, 2023, s. 769).

Sosyal medya platformları siyaset, kültür, gelenek, aile gibi kavramların medyatik hâle geldiği önemli alanlardan biri olmaktadır. Medyatikleşme neticesinde sıradanlık ortadan kalkmakta ve normal olan abartılarak ifşa edil-

mektedir. Özellikle aile kavramının sosyal medya aracılığı ile medyatikleşmesi ailenin yeni fonksiyonlarla birlikte çeşitli değişimler yaşamasına sebep olmaktadır. Burada aile bireyleri yaşantısını kasıtlı olarak topluma sunmaktadır (Çekiç, 2021, s. 47). Güven ve samimiyetin kuvvetli olduğu toplumlarda medyatikleşme var olan aile yapısını değişmesine, geleneksel aile yapısında değerlerin etkilenmesine neden olmaktadır. Ayrıca sosyal medya platformlarının uluslararası yapısı küresel anlamda davranış kalıplarının yayılmasına olanak tanımaktadır. Ailenin sosyal medyada medyatikleşmesi ideal ebeveyn ve popüler aile kavramlarını da açığa çıkarırken aile yaşantısının toplum beğenisine sunulması gerçekleşmektedir (Arık, 2013, s. 106). Bu durum ailenin sosyal medya platformlarının ekonomik kazanç yönüne eğilim göstermesine neden olmaktadır. Reklamlar ve iş birlikleri ile kazanç elde eden aileler daha fazla izlenme ve kitleye erişme amacıyla aile kavramının yozlaşmasına neden olan çeşitli davranışlar sergileyebilmektedir (Jorge vd., 2023, s. 105). Dolayısıyla sosyal medyada ailenin medyatikleşmesi toplumsal anlamda ailenin dönüşümü için önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma medyatikleşen aile yapılarını sosyal medya platformlarından Instagram çerçevesinde ele almaktadır. 1 milyonun üzerinde takipçi kitlesi bulduran ve aile bireylerinin gündelik hayatlarını içerikleştiren bireylerden oluşan 12 sosyal medya popüler aile bireyi profilinin incelendiği çalışmada 441 Instagram gönderisi nicel içerik analizi yöntemine tabii tutulmuştur.

Sosyal medyada ailenin yer alış biçimi sıklıkla incelenmektedir. Özellikle Instagram'da aile konusu ebeveynlerin davranışları ve annelerin faaliyetleri üzerine temellendirilmiş birçok araştırma bulunmaktadır. Instagram anneleri ve ebeveynler bağlamında hazırlanan çalışmalar; çocukların istismarı (Akmeşe ve Parsa, 2019), mahremiyet algısı değişimi (Köktener ve Akgün, 2020), pazarlama, tüketim ve ticaret (Aytekin ve Ayaz, 2021; Çelik ve Kılıçer, 2022; Keskin Yılmaz, 2024), yaşam biçimi, ev işleri (Taşkın ve Boran, 2023), sosyal medya kullanım faaliyetleri (Başoğlu, 2020) gibi örneklendirilebilmektedir. Ayrıca ailenin sosyal medya ile değişen ilişki yapısı ve etkileri de incelenmektedir (Demircan, 2020; Güleç, 2018). Ailenin konu edindiği ve çocukların sosyal medya içeriklerinde yer aldığı araştırmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar çocukların içeriklerde paylaşımını "sharenting" kavramı ile incelemektedir. Ailelerin çocuklarını paylaşmalarının etkisi (Siibak ve Traks, 2019; Verwijvel vd., 2019), çocukların mahremiyeti (Cataldo ve Carollo, 2022;

Steinberg, 2016), ebeveynlerin sosyal medya kullanım pratikleri (Baloğlu, 2023; Blum Ross ve Livingstone, 2020; Brosch, 2016; Lazard vd., 2019; Maraşlı vd., 2016), çocuk hakları (Haley, 2020; Walrave vd., 2023), ya da sharenting kaynaklı meydana gelen riskler şeklinde sıralanabilmektedir (Kopecky vd., 2020). Çalışma Instagram’da ailelerin içerik temalarına odaklanmaktadır. Oluşturulan temaların yayılma sıklığını ve izler kitleye sunulan aile biçimini inceleyen çalışma bu yönüyle diğerlerinden ayrılmaktadır.

2. Medyatikleşme ve Sosyal Medyada Aile Sunumu

Medyanın aile üzerindeki etkisi medyalaştırma çerçevesinde Silverstone’un 1994 yılında hazırladığı çalışmada incelenmiştir. Medya tarafından şekillendirilen yaşam ve kültür alanı öncelikle medyalaştırma kavramı ile ön plana çıkmıştır. Sonraki süreçlerde medyatikleşme kavramı kullanılmış ve medyanın medyatikleştiren gücü araştırmalar konu edinilmiştir. Innis ve McLuhan medyanın “ifade edebilme” aracı olduğunu belirtmişlerdir. McLuhan mecraanın iletinin kendisi olduğuna işaret etmiştir. Buna göre mecra iletiyi şekillendirmekte, toplum üzerinde etki oluşturmakta, deneyim ve algı içermektedir. Bu durum mecraanın ve iletinin tarafsız olmadığını göstermektedir (Chandler ve Munday, 2018, s. 275). Medyatikleşme kavramında da toplum şekillendirme bulunmaktadır. Krotz ve Hepp’e göre (2011, s. 139) medyatikleşme, sembolik hâle getirme ve temsil etme imkânı bulmuştur. Medyatikleşme neticesinde ekonomi, spor, siyaset ve aile yapısında medya mantığına uyan bir biçim gelişmiştir. Bu sayede toplum, kültür değişimi yaşayarak farklılaşmıştır (Chandler ve Munday, 2018, s. 276). Medya medyatikleşme çerçevesinde toplumun iletişim biçimlerini ve yaşam pratiklerini de değiştirmektedir. Medyada yaygın olarak sunulan yemek, moda, gezi, alışveriş gibi konular birey tercihlerinden pazar dinamiklerine birçok alanda değişim yaratmaktadır. Bu nedenle medya araçları yalnızca iletişim ihtiyacını karşılamakta ayrıca toplumu ve bireyi değişime, dönüşüme sevk eden özelliği bulunmaktadır (Kaplan, 2023, s. 34).

Medyatikleşmenin toplum üzerindeki etkilerini genel olarak genişleme, yer değiştirme, birleşme ve uzlaştırma çerçevesinde incelemek mümkündür. Medya teknolojileri ile birlikte iletişimin doğa sınırları genişlemektedir. Medya teknolojileri iletinin geniş kesimlere taşınmasına imkân tanımaktadır. İletim gerçekleşirken onun canlı ve estetik çekiciliğini koruması sağlanmaktadır (Schulz, 2004, ss. 88-89). Özellikle toplum içerisinde medyanın kurum

ve sosyal etkinliklerinin yerini alması onun toplumsal kurum karakterlerini değiştirmesine katkı sağlamıştır. Çocuklar için bir oyun arkadaşı oluşturan internet ile banka şubesi gibi yapılar da hazırlanmış, medya araçlarında yer değiştirme gerçekleştirmiştir. Ayrıca ailenin dini ya da törensel etkinliklerinde de medya araçları kullanılabilir. Gündelik hayatın genel dokusuna katılan medya araçları ile medya ile gündelik yaşam birleşmektedir (Hepp, 2015, s. 55). Böylece bireyler çeşitli işlerle uğraşırken aynı zamanda kitle iletişim araçları ve medya ile ilgilenmektedirler. Kişinin medya araçları ile bütünleşmesi mümkün hâle gelmektedir. Bu durum kişinin medya aktörleri ile uyumlu bir şekilde davranış değiştirmesine imkân tanımaktadır. Medyatikleşme bu anlamda gündelik hayatın olgu ve olaylarına katılarak uygun bir biçim tasarlamaktadır tasarlanan biçim kitlelere uzlaşmış, ideal ve standart olarak sunulmaktadır (Tuncer, 2016, s. 159).

“Medyatikleşme” kavramı 2000’li yıllarda medya araçlarının yaygınlaşması sonucunda meydana gelen kavramlardan biri olmakta ve sıklıkla küreselleşme, ticarileşme, bireyselleşme, ya da metalaşma çerçevesinde ele alınmaktadır (Kortti, 2017, s. 115). Medyatikleşme ile herhangi bir kavram gündelik yaşamın sıradanlığından arınarak vurgulanmakta ve ön plana çıkarılmaktadır. Medyatikleşme, içerisinde teknoloji ile bütünleşen tarihsel bir süreç barındırmaktadır. Göz önünde bulunan çeşitli aktörler, medyanın içeriklerinde değişiklik meydana getirerek karmaşık bir meta süreç inşa etmektedir (Bengtson, 2021, s. 275).

Winfried Schulz’ a göre (2004, s. 87) medyatikleşme köken olarak medya güdümlü bir süreci temsil etmektedir. Birçok alanda kilit rol hâline gelen medyatikleşme faaliyetlerde ön plana çıkma için medyanın kullandığı sunumu ifade etmektedir. Couldry (2008, s. 376), medyatikleşme kavramının kitle iletişimi ile ilişkili olduğunu ve süreç içerisinde göstergebilim ile ekonomi bulunduğunu belirtmektedir. Toplumsal değişim sürecinde medyatikleşmenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Medyatikleşme toplumsal alanlarda değişimin yansımaları işaret eden aktör olmaktadır. İçerisinde kültürel süreçlerin de bulunduğu medyatikleşme medya temsilinin ideal olarak şekillendirdiği formu yaymaktadır ve bu form ile kısıtlanma meydana getirmektedir. Hjarvard da (2011, s. 113), medyatikleşmenin kültür ve toplumu şekillendirdiğini, değişimi tetiklediğini belirtmektedir.

Gündelik yaşamda sahip olunan herhangi bir değerin medyatikleşmesi, davranışın farklı ifadeleri ve varyasyonları için bir araç görevi üstlenmektedir. Medyatikleşme kavramı içerisinde kültürel, toplumsal bir değişim ve bağımlılık bulundurmaktadır. Kültürel ve sosyal pratikler medyaya entegre edildiği zaman etkileşim alanı genişleyen değerlerde çeşitli yozlaşma ve abartılarak sunma meydana gelmektedir. Medyatikleşme göz önünde olmayı artırırken aynı zamanda kıyaslama ve genelleme faaliyetini de çoğaltmaktadır (Peil ve Röser, 2014, s. 233). Bireysel faaliyetlerde ise farklılaşmayı tetikleyen medyatikleşmede, medyanın sınırı aşan gücü kullanılmakta, bu nedenle daha küresel değerlere yönelim gerçekleştirilmektedir. Modernleşme, küreselleşme ve kentleşme ile ilişkilendirilen medyatikleşme kavramı geleneksel ve yerelden uzaklaşmaya neden olmaktadır (Lundby, 2014, s. 205).

Medyatikleşme faaliyeti neticesinde medya ve kitle iletişim araçları aracılığıyla göz önünde bulundurulmuş değerler sömürge hâline gelmekte ve yeni bir ilişki türünü açığa çıkarmaktadır. Bu durum aile içerisindeki eylemlerin medyatikleşen değerlerde eylem, düşünce ve önem farklılığı inşa etmektedir. Medyatikleşme aile, siyaset, kurum ve din gibi birçok sosyokültürel alana etki etmektedir (Hjavar, 2014, s. 199).

Medyatikleşmeden etkilenen aile kavramı son dönemlerde sosyal medya içeriklerinde dikkat çekici bir öğe olarak sıklıkla yer almaktadır. Aile, önemli bir yapı olmakla birlikte içerisinde sevgi, şefkat, ekonomi, eğitim gibi birçok duygusal, sosyal, kültürel bağ bulundurmaktadır. Ailenin medya ile yoğun bir etkileşime girmesi aile yaşamını dönüştürmekte, ailenin kitle iletişim araçları ile bağlantısını artırmakta, günlük yaşamın ifşasına, sıradanlığın marjinal hâline getirilmesine yol açmaktadır (Tabrizi, 2019, s. 170). Popüler hâle gelmek, kitlelerin beğenisini kazanmak amacıyla sosyal medya içerisinde yer alan aileler, yalnızca aile birliği ve aile içi davranışları teşhir etmekle kalmamakta, aynı zamanda aralarında karmaşık ilişkiler bütünü meydana getirmektedir. Sosyal medyada aile sunumu bireylerin kimlikleşmesini, duygusal bağ kurmasını sağlarken bu bağın başkalarına aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aile hayatı; aile içi iletişim, aile bireylerinin öyküsü, ailenin günlük aktiviteleri gibi birçok içerik dijital medya aracılığıyla paylaşılmakta ve takipçilere yansıtılmaktadır (Le Moignan vd., 2017, s. 4935). Sosyal medyada ailenin paylaşılması iletişimin güçlenmesi, yeni fonksiyonlar kazanması, aile içi güven ve samimiyetin artması bakımından önemli katkılar sağlamaktadır.

Ancak aile içerisinde gelişmeye başlayan beğenilme ve fenomenleşme arzusu zaman zaman aile içi iletişimin içeriklere yansıtılması sonucunda çeşitli güvensizlik, psikolojik sorunlar meydana getirmektedir (Güleç, 2018, s. 109). Bu durum ebeveyn - çocuk iletişimine kadar birçok ilişkinin değişmesine ek olarak yeni medyanın kullanımı ile ailelerin sosyal medyaya adaptasyonu kuvvetlenmektedir. Böylece aile ve aile içi ilişkiler medyatikleşmekte bunun sonucunda aile yapısında sosyal, kültürel ve ekonomik değişiklikler açığa çıkmaktadır (Barnwell vd., 2021, s. 921). Aile içi ilişkilerin sıklıkla paylaşılması aile içi iletişimde değişimlerle birlikte iletişim araçlarının da medyatikleşmesine neden olmaktadır. Ebeveyn rollerinden çocuklarda birçok davranış değişikliği oluşmakta anne, baba ve çocuklar sosyal medya içeriklerine malzeme niteliği bulundurarak metalaşmaktadır (Thimm ve Nehls, 2017, s. 327).

Sosyal medyada fenomen hâline gelen ve ilgi çekici görülen aile yapıları, ebeveynlerin mutlu ailelerini paylaştıkları çocuklarını ve onların faaliyetlerini içerikleştirdiği idealize edilmiş görüntüler meydana getirmektedir (Shannon, 2018, s. 459). Özellikle sosyal medya aracılığıyla meydana gelen medyatikleşme kavramı içerisinde aile bireylerinin birbirine karşı sahip olduğu değerler ve aile içi ilişkiler metalaşmakta böylece dikkat çeken ve arzulanır öğeler hâline gelmektedir (Xie, 2022, s. 183).

Sosyal medyada yaygınlaşan popüler aile kavramında iyi ebeveynlik, mutlu aile tablosu, ilgili anne - baba, eğlenceli aile, başarılı çocuk, özverili ebeveynlik, romantik ebeveynlik gibi temalar sıklıkla vurgulanmaktadır. Ancak ailelerin sıradan yaşantısı ve içerisinde bulundurduğu uyumsuzluk durumlarını yansıtan içerikler sosyal medyada yer almamaktadır. Bu durum diğer kullanıcıların aile yaşantısını gözden geçirmesine neden olmakta ve içerisinde bulunduğu sorunlu yapının bir parçası olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir (Parsa ve Akmeşe, 2019, s. 163). Kıyaslama ve rekabet yaratan sosyal medya popülerliği aile birliği içerisinde çeşitli etkiler meydana getirmektedir.

3. Sosyal Medyada Popüler Ailelerin Etkisi

Sosyal medyada küresel çapta popüler hâle gelen davranışların aile içerisine yansması ailelerin bulundukları değerler, ilişkiler ve kültürel farklılıklar bakımından değişiklik gösterebilmektedir. Benzer şekilde küresel bir aile yapısı bulunduran sosyal medya aracılığıyla kültürel alışveriş meydana

gelebilmektedir. Baskın kültürlerin yer aldığı sosyal medya platformlarında popüler ailelere uyum sağlama çabası geleneksel aile yapısı ve değerler bütününe etki etmektedir. Bu bakımdan sosyal medya popüler aile davranışlarını kalıplaştırarak küresel çapta bir empoze inşa etmeye katkıda bulunmaktadır (Alsharkh, 2012, s. 23). Küresel değer yargılarına bürünen ebeveynler sosyal medyada birçok konseptte uygun olarak içerik üretebilmekte ve bu sayede popüler hâle gelmektedir. Mizah, cinsiyetçi söylem, tavsiye, giyim kuşam, eğitim, spor, gündelik hayat gibi birçok konu ebeveynler tarafından kitlelerin dikkatinin çekilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak ebeveynlik kalıplarının yayılması, ideal ebeveyn sınırlarının çizilmesi gibi faaliyetler de sosyal medyada popüler ebeveynler tarafından üretilen içerikler olarak nitelendirilmektedir. Oluşturulan içerikler zaman zaman prestij kazanma, kendini ispat etme, statü belirtme, dikkat çekme gibi amaçlar bulundurmaktadır (Soncu ve Çelik, 2022, s. 18). Ebeveynlerin; nesiller arası bağ, kutlama partileri, ebeveynlerin romantik anlar, aile bireylerinin özel günü, tatiller, seyahatler, lüks yaşam öğeleri içerikleri paylaştıkları da görülmektedir. Aile bireyleri bu içerikleri beğenerek, paylaşarak ve yorum yaparak aile birliğine bağlılıklarını göstermektedir (Ayhan ve Öztürk, 2021, s. 167). Aileler tarafından popüler kültür öğelerinin kullanımı kitlelerin dikkatinin çekilmesi için sıklıkla tercih edilmektedir. Böylece oluşturulan içeriklerle popülerliği artırma, reklam ve ürün tanıtımı içeren iş birlikleri kazanma, ekonomik gelir elde etme imkânına sahip olunmaktadır. Özellikle reklam verenlerin dikkatini çeken popüler aile profilleri aile bireylerinin reklam ögesi olarak kullanılması na neden olmaktadır. Anne, baba, çocuklar sıklıkla reklam malzemesi hâline gelmektedir (Jorge vd., 2023, s. 105).

Ailenin sosyal medyada ilişki kurma biçimleri popüler hâle geldiğinde aile bireyleri daha zengin içerikli ve karmaşık uygulamalar gerçekleştirmeye başlamaktadır. İzlenme, beğenilme, yorumlanma ve takip edilme isteği ile aile bireyleri birer içerik üreticisi konumuna getirilmekte, oluşturulan gönderilerin birer parçasını temsil etmektedir. Bu durum onları takip eden ve örnek alan bireyler üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler meydana getirmektedir (Geçgel ve Kana, 2024, s. 71). Sosyal medyada kitlelerin beğenisine sunulan içeriklerin kurgusallığı aile bireylerinin desteklenme, sevilme, görüntülenme gibi amaçlar için bir araya gelmesi düşüncesini körüklemektedir. Böylece aileler üzerinde birbiri arasındaki ilişkileri metalaştıran etki açığa çıkmaktadır. Medyatikleşen ailelerin yoğun olarak izlenmesi kullanıcıların daha fazla ek-

rana yönelme eğilimi göstermesine yol açmaktadır. Aile ile ilgili özel anlarda mahremiyeti sınırlarının genişletilmesi diğer kullanıcıların da etkilenecek mahremiyet açığı meydana getirmesine neden olmaktadır (Budak, 2017, s. 160). Ayrıca popüler ailelerin yaşantılarını sürekli olarak paylaşması ve bu yaşantıyı izler kitle için şova dönüştürmesi diğer kullanıcılarda kıyaslama ve hayal kırıklığı yaratmaya sebebiyet vermektedir. Tüm bunların sonucu olarak mutsuz aileler inşa edilmektedir.

4. Amaç

Bu çalışma sosyal medyada popüler olan ve 1 milyonun üzerinde takipçisi bulunan popüler ailelerin Instagram’da oluşturdukları içerikleri incelemektedir. Instagram’da aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu birçok içerik üreticisi bulunduğu için en fazla takipçi sayısına erişen hesaplar örnekleme dâhil edilmiştir. Bu nedenle araştırma kapsamında 1 milyonun üzeri takipçi bulunduran 12 ailenin oluşturdukları fotoğraf ve videolar analiz edilmiştir. Araştırma, ailelerin takipçilerine sundukları yaşam biçimlerini, medyatikleşme faaliyetlerinin nasıl gerçekleştiğini ve hangi öğelerin ön plana çıktığını saptamayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda araştırma soruları şu şekilde sıralanmaktadır:

- **AS 1:** Instagram’da popüler hâle gelen ailelerin yaşantıları nasıl medyatikleşmektedir?
- **AS 2:** Instagram’da popüler olan ailelerin takipçilerine sunduğu içeriklerde hangi temalar yoğun bulunmaktadır?

Araştırma Instagram’da popüler olan ailelerin yaşam biçimlerini nasıl medyatikleştirdiklerini açığa çıkarırken takipçi kitlesine “ideal ve popüler aile” sunumunu yayma şeklini de açıklaması bakımından önem taşımaktadır.

5. Gereç ve Yöntem

Araştırmada Instagram’da kendilerini video içerik üreticisi olarak tanımlayan, aile temalı içerikler üreten 12 popüler aile hesabı içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma 1 milyondan fazla takipçi sayısı bulunduran Instagram profiline sahip popüler aile hesapları ile sınırlandırılmıştır. Aileler en az ortak 3 farklı tema bulunduracak şekilde belirlenmiş 1 milyondan fazla takipçisi olup 3’ten az tema bulunduran hesaplar analize dâhil edilmemiştir.

Ayrıca seçilen ailelerin içerikleri güncel olmaları sebebi ile 1 Ocak - 1 Mart 2025 tarihleri arasında sınırlandırılmıştır. İncelenen 441 video ve fotoğraf nicel içerik analizi yöntemi ile sınıflandırılmıştır. Böylece popüler ailelerin en çok yer verdikleri temalar saptanarak izler kitleye sundukları “ideal aile” temsili belirlenmiştir. Popüler ailelerin oluşturdukları içeriklerin her biri, içeriklerin yoğun bulundurduğu tek bir tema ile ilişkilendirilmiştir. Temaların oluşturulmasında iki adet uzman akademisyen görüşüne başvurulmuş ve hesapların gönderileri ile temaların ilişkilendirilmesi yönünde görüş birliği sağlanmıştır. Araştırmada ailelerin oluşturdukları içeriklere yönelik olarak hazırlanan temalar ve kapsamaları şu şekilde sıralanmaktadır;

Lüks Yaşam: Seyahatler, lüks arabalar, havuzlu evler ve pahalı markaların bulunduğu içerikler bu temada yer almıştır.

Parti – Kutlama: Doğum günü, evlilik vb. yıl dönümü, baby shower, cinsiyet partisi gibi özel günlerin kalabalık davetlerin yer aldığı temadır.

Aile Bağı: Ebeveynlerin çocuklarla birlikte yer aldıkları, uyumlu, mutlu, özverili aile profillerinin oluşturulduğu içeriklerin yer aldığı temadır.

Romantik Ambiyans: Yalnızca ebeveynlerin birlikte geçirdikleri romantik anların dâhil edildiği temadır.

Aile Büyükleri: Büyük anne, büyük baba gibi yaşlı ebeveynleri yer aldığı içeriklerin bulunduğu temadır.

Reklam: Ebeveynlerin ya da çocukların konu edildiği reklamların ve iş birliği gerçekleştirilen içeriklerin bulunduğu temadır.

Mizah: Aile bireylerinin konu edildiği ve bu bireylerin komik yönlerinin vurgulandığı içeriklerin bulunduğu temadır.

Kültürel Değerler: Dini, geleneksel, kültürel, belirli gün ve haftaların gönderilere konu edinildiği içeriklerin bulunduğu temadır.

İçerik analizi oluşturulan temalar ile bu temaların sıklığının saptanması çerçevesinde gelişen sayısal bir ifade etme biçimidir (Stemler, 2001, s. 1). İletişim araştırmalarında sıklıkla kullanılan içerik analizi temaların oluşturulması,

istatistiksel yöntemlerle genellenmenin sağlanması imkânı bulundurmaktadır (Riffe vd., 2005, s. 23). Araştırmada popüler ailelerin Instagram hesabından takipçi kitlelerine sundukları ideal aile temaları belirlenerek sosyal medyada yer alan ailelere idealleştirilmiş ve medyatikleşmiş hayat biçimlerinin tespiti sağlanmıştır.

6. Bulgular

Araştırmada analiz edilen popüler ailelerin Instagram hesapları Tablo 1’de yer almıştır.

Sıra	Hesap Adı	Takipçi Sayısı	İçerik Sayısı
1	Ozlemlinaoz	3,1 M	67
2	Omertubaliya	2,1M	69
3	Mervenurakyuz	2M	30
4	Tolunayileyda	2 M	15
5	ozden.ozdogan	1,8 M	20
6	Nevrabilemm	1,5M	34
7	edakok59	1,4 M	21
8	Umrantoo	1,4M	32
9	Sahangiller	1,4M	66
10	nesrin.karatosun	1,3M	24
11	yagmur8okan	1,2M	45
12	kubrakocc_	1,1M	18
Toplam			441

Tablo 1. Araştırmada İncelenen Popüler Aile İçeriklerinin Oluşturulduğu Instagram Kullanıcı Adları

Tablo 1’de araştırma kapsamında incelenen popüler Instagram ailelerinin kullanıcı adları, takipçi sayıları ve 1 Ocak - 1 Mart 2025 tarihleri arasında oluşturdukları içerik sayısı gösterilmektedir. Buna göre içerik sayısı 15 ile 69 arasında değişmektedir. Toplamda ise 441 içerik paylaşımı yapılmıştır. Her

bir aile 1 milyonun üzerinde takipçi sayısı bulundurmaktadır. İncelenen aileler anne, baba ve çocuk veya çocuklardan oluşmaktadır. Ailelerin tamamı Aile Bağı temasına ilişkin içerik bulundurmaktadır. Dolayısıyla incelenen aileleri içerikleri anne, baba ve çocuklardan meydana gelmektedir. Ailelerin oluşturdukları içeriklerin sayısı ve tema yoğunlukları birbirinden farklı olmaktadır. Aileler arasında çeşitli temalarda içerik oluşturmayan içerik üreticileri de yer almaktadır. Ailelerin her biri çocuk sahibi olmasına karşın çocukların sayısında farklılık bulunmaktadır.

Temalar	Sayı (n)	Oran (f)
Lüks Yaşam	40	%9,1
Parti – Kutlama	42	%9,6
Aile Bağı	77	%17,4
Romantik Ambiyans	69	%15,6
Aile Büyükleri	15	%3,4
Reklam	92	%20,9
Mizah	86	%19,5
Kültürel Değerler	21	% 4,7
Toplam	441	%100

Tablo 2. Oluşturulan Temaların Sıklık Oranları

Tablo 2’de üretilen içeriklerin temalara göre oransal dağılımı gösterilmektedir. Buna göre en fazla tema %20,9 oranı ile reklam içeriklerinden meydana gelmiştir. İkinci tema %19,5 oranıyla mizah içerikleri olurken üçüncü yoğun tema %17,4 oranı ile aile bağı şeklinde sıralanmıştır. En yoğun temalar arasında dördüncü temayı romantik ambiyans %15,6 oranıyla, beşinci temayı ise %9,6 oranıyla parti - kutlama oluşturmuştur. Her bir popüler aile Instagram hesabı dağılımı incelendiğinde tablolar şöyle sıralanmaktadır:

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
Ozlem-linaoz	8	7	24	8	3	1	12	4	67
	%11,9	%10,4	%35,8	%11,9	%4,4	%1,4	%17,9	%4,4	%100

Tablo 3. 1. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 3'te ozlem-linaoz adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025'ten 1 Mart 2025'e kadar toplamda 67 gönderi paylaşılmıştır. Özlem Altınok Öz tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %35,8 (n: 24) oranında uyumlu, mutlu, özverili aile bağlarının sunulduğu içeriklere rastlanmıştır. Bir diğer yoğunluk ise %17,9 (n: 12) oranıyla aile bireylerinin mizah ögesi yapıldığı içerikler olarak sıralanmıştır. Üçüncü sırayı ise %11,9 oranıyla lüks yaşam öğelerini ve romantik ambiyansı içeren gönderiler almıştır. Instagram profilinin aynı zamanda incelenen diğer popüler aile profilleri içerisinde en fazla aile bağı temalı içerik üreten profil olduğu görülmektedir.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
Omertubaliya	16	8	5	11	-	24	2	3	69
	%23,1	%11,5	%7,2	%15,9	-	%34,7	%2,8	%4,3	%100

Tablo 4. 2. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 4'te omertubaliya adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025'ten 1 Mart 2025'e kadar toplamda 69 gönderi paylaşılmıştır. Tuğba Bağ tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %34,7 (n: 24) oranında ebeveynlerin ve çocukların yer aldığı reklam içerikleri saptanmıştır. Bir diğer yoğunluk ise %23,1 (n: 16) oranıyla havuzlu ev, lüks araba ve yurt dışı seyahatlerinin yer aldığı lüks yaşam öğelerinde tespit edilmiştir. Üçüncü sırayı ise %15,9 (n: 11) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu tema almıştır. Instagram kullanıcısının diğer aile profillerine nazaran en fazla lüks yaşam ve parti - kutlama temalı paylaşım yapan hesap olduğu görülmektedir. Buna ek olarak profile aile büyükleri temalı içeriğe rastlanmamıştır. Instagram hesabıyla birlikte

incelenen toplam 6 popüler aile profilinde söz konusu temaya ilişkin içerik bulunmamaktadır.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
mervenurakyuz	2	3	3	2	-	20	-	1	30
	%6,6	%10	%10	%6,6	-	%66,6	-	%3,3	%100

Tablo 5. 3. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 5’de mervenurakyuz adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 30 gönderi paylaşılmıştır. Merve Korkut tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %66,6 (n: 20) oranında ebeveynlerin ve çocukların yer aldığı reklam içerikleri saptanmıştır. Bir diğer yoğunluk ise %10 (n: 3) oranıyla anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile temalı içerikler şeklinde sıralanmıştır. Üçüncü sırada ise %10 (n: 3) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu tema bulunmaktadır. Ayrıca Instagram profilinde mizah temalı bir içeriğe rastlanmamıştır. Instagram profiline ek olarak incelenen toplam 4 popüler aile profilinde söz konusu tema yer almamıştır.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
Tolunayileyda	1	2	4	3	-	1	4	-	15
	%6,6	%13,3	%26,6	%20	-	%6,6	%26,6	-	%100

Tablo 6. 4. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 6’da tolunayileyda adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 15 gönderi paylaşılmıştır. Tolunay İlayda Topal tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %26,6 (n: 4) oranında anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile temalı içerikler bulunmaktadır. Benzer şekilde ikinci sırada da %26,6 (n: 4) oranında anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması yer almıştır. Üçüncü sırayı ise %20 (n: 3) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu tema almıştır. Instagram profili, içerisinde kültürel değerler

temalı herhangi bir gönderi bulundurmamıştır. Profile ek olarak incelenen 3 popüler aile hesabında daha kültürel değer temalı içeriğe rastlanmamıştır.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyüklükleri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
Nevrabilemm	5	8	5	6	3	4	-	3	34
	%14,7	%23,5	%14,7	%17,6	%8,8	%11,7	-	%8,8	%100

Tablo 7. 5. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 7’de nevrabilemm adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 34 gönderi paylaşılmıştır. Nevra Bilem tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %23,5 (n: 8) aile bireylerinin doğum günü, evlilik vb. yıl dönümü, cinsiyet açıklama veya baby shower gibi konularla gerçekleştirdikleri parti – kutlama temalı içerikler yer almıştır. İkinci sırada %17, 6 (n: 6) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu tema görülmektedir. Üçüncü sıra ise %14,7 (n: 5) oranıyla lüks marka, havuzlu ev, seyahat vb. yaşam biçimlerinin sunulduğu lüks yaşam temasından oluşmuştur.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyüklükleri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
ozden.ozdogan	1	1	12	4	-	-	-	2	20
	%5	%5	%60	%20	-	-	-	%10	%100

Tablo 8. 6. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 8’de ozden.ozdogan adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 20 gönderi paylaşılmıştır. Ozden Ozdogan tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %60 (n: 12) oranında anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile temalı içerikler bulunmaktadır. İkinci sırayı %20 (n:4) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu görülmüştür. Üçüncü sıra %10 (n: 2) oranıyla dini, geleneksel, belirli günler ve haftaların yer aldığı içeriklerden meydana gelen kültürel değerler teması ile oluşmuştur. Instagram profili, incelenen diğer popüler aile

profilleri içerisinde reklam temasına ilişkin içeriğin bulunmadığı tek hesap olmaktadır.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
Edakok	1	4	7	2	1	1	4	1	21
	%4,7	%19	%33,3	%9,5	%4,7	%4,7	%19	%4,7	%100

Tablo 9. 7. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 9’da edakok adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 21 gönderi paylaşılmıştır. Eda Kök tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %33,3 (n: 7) oranında anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile temalı içerikler bulunmaktadır. İkinci sırada %19 (n: 4) oranıyla aile bireylerinin doğum günü, evlilik vb. yıl dönümü, cinsiyet veya baby shower gibi konularla gerçekleştirdikleri parti – kutlama teması yer almıştır. Üçüncü sırada %19 (n: 4) oranıyla anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması saptanmıştır.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
umranto	3	3	4	-	2	2	18	-	32
	%9,3	%9,3	%12,5	-	%6,2	%6,2	%33,3	-	%100

Tablo 10. 8. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 10’da umranto adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 32 gönderi paylaşılmıştır. Ümrân Avcu tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %33,3 (n: 18) oranıyla anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması saptanmıştır. İkinci sırada % 12,5 (n: 4) oranında anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile bağı temalı içerikler bulunmaktadır. Üçüncü sırayı ise %9,3 (n: 3) oranıyla aile bireylerinin doğum günü, evlilik vb. yıl dönümü, cinsiyet açıklama veya baby shower gibi konularla gerçekleştirdikleri parti-kutlama teması oluşturmuştur.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
sahangiller	1	2	4	8	5	18	26	1	66
	%1,5	%3	%6	%12,1	%7,5	%27,2	%39,3	%1,5	%100

Tablo 11. 9. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 11’de sahangiller adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 66 gönderi paylaşılmıştır. Şahan ailesi tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %39,3 (n: 26) oranında anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması saptanmıştır. Bir diğer yoğunluk ise %27,2 (n: 18) oranıyla ebeveynlerin ve çocukların yer aldığı reklam içeriklerinde oluşmuştur. Üçüncü sırayı %12,1 (n: 8) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu görülmüştür. Bu profil ayrıca incelenen diğer aile profilleri içerisinde en fazla mizah ve aile büyükleri temalı içerik üreten hesap olmuştur.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	Toplam
yagmur8okan	1	2	4	6	1	1	9	--	24
	%4,1	%8,3	%16,6	%25	%4,1	%4,1	%37,5	-	%100

Tablo 12. 10. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 12’de yagmur8okan adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 24 gönderi paylaşılmıştır. Halil Okan Güner tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantısının sunulduğu Instagram profilinde en fazla %37,5 (n: 9) oranında anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması saptanmıştır. Bir diğer yoğunluk %25 (n: 6) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderilerin oluşturduğu temada bulunmuştur. Üçüncü sıra ise %16,6 (n: 4) oranıyla ebeveynlerin ve çocukların yer aldığı reklam içeriklerinden oluşmuştur.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	To-plam
kubra-kocc_	1	-	4	15	-	19	-	6	45
	%2,2		%8,8	% 33,3		%42,2		%13,3	100

Tablo 13. 11. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 13’de kubrakocc adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 45 gönderi paylaşılmıştır. Kübra Çelik tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantılarının paylaşıldığı Instagram profilinde en fazla %42,2 (n: 19) oranında ebeveynlerin ve çocukların yer aldığı reklam içerikleri bulunmuştur. İkinci sırada % 33,3 (n: 15) oranıyla anne, baba ve çocukların bir arada yer aldığı mutlu, uyumu, özverili aile bağı temalı içerikler yer almıştır. Üçüncü sırayı da %13,3 (n: 6) oranında dini, geleneksel, kültürel veya belirli gün ve haftaların konu edinildiği kültürel değerler temasını içeren gönderiler meydana getirmiştir. Instagram profili, incelenen diğer popüler aile profilleri içerisinde en fazla romantik ambiyans ve kültürel değer temalı gönderisi bulunan profil olmuştur.

Kullanıcı Hesabı	Lüks Yaşam	Parti – Kutlama	Aile Bağı	Romantik Ambiyans	Aile Büyük-leri	Reklam	Mizah	Kültürel Değerler	To-plam
nesrin-karatosun	-	2	1	4	-	1	11	-	18
	-	%11,1	%5,5	%22,2	-	%5,5	%61,1	-	100

Tablo 14. 12. Profile İlişkin Tema Sıklık Yüzdeleri

Tablo 14’te nesrinkaratosun adlı Instagram kullanıcı profilinde yer alan tema sıklığı bulunmaktadır. Buna göre 1 Ocak 2025’ten 1 Mart 2025’e kadar toplamda 18 gönderi paylaşılmıştır. Nesrin Karatosun tarafından yönetilen ve aile bireylerinin yaşantılarının paylaşıldığı Instagram profilinde en fazla %61,1 (n: 11) oranında anne, baba ya da çocukların komik gönderilere konu edinildiği mizah teması saptanmıştır. İkinci sırada %22,2 (n: 4) oranıyla ebeveynlerin baş başa geçirdikleri romantik ambiyans temalı gönderiler yer almıştır. Üçüncü sıra ise %11,1 (n: 2) oranıyla aile bireylerinin doğum günü, evlilik vb. yıl dönümü, cinsiyet açıklama veya baby shower gibi konularla gerçekleştirdikleri parti ve kutlamalardan oluşturmuştur.

Araştırma bulguları en fazla içerik üretilen temanın “reklam” teması olduğunu işaret etmiştir. %20,9 oranıyla ilk sırayı alan bu tema anne, baba veya çocukların içeriklere konu edinildiği ürünlerin tanıtılmasını, önerilmesini amaçlamıştır. Araştırmanın ikinci yoğun teması %19,5 oranıyla “mizah” içeren temadan oluşmaktadır. Araştırma bulgularına göre üçüncü yoğun tema “aile bağı” temsili bulunan içeriklerinden oluşmaktadır. Bu temada %17,4 oranında mutlu, uyumlu, özverili aile yapısı temsil edilmektedir. Araştırma bulguları içerisinde yer alan dördüncü ve beşinci yoğun temalar “romantik ambiyans” ile “parti - kutlama” tespit edilmiştir. Bulgular sosyal medyanın medyatik aile yapılarının takipçi kitlesine aile yaşamını reklam çerçevesinde sunduğunu göstermiş ayrıca ailelerin beğenilme, paylaşılma ve yorumlanma etkileşimleri amacıyla romantik ambiyansları ve eğlence amacıyla parti, kutlama davetlerini sıklıkla vurguladığı tespit edilmiştir.

7. Sonuç

Instagram’da popüler hâle gelen ailelerin sundukları içerikler takipçilerinin beğeni, yorum ve görüntülenme faaliyetlerini etkilemektedir. Bu aileler oluşturdukları içeriklerle popüler aile profilini yaygınlaştırmaktadırlar. Araştırma bulguları araştırmaya kaynaklık eden sorulardan ilkinin yanıtı için “ailenin medyatikleşmesi” kavramının aile bağlarını, aile yaşantısını, romantik öğeleri, kutlama faaliyetlerini, gezi ve seyahatleri ön plana çıkarılması sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. Araştırma bulguları gönderileri incelenen 12 ailenin aile medyatikleşmesi çerçevesinde aile yaşantısını 86 mizah içerikli paylaşım ile paylaştığını göstermektedir. Böylece aile yaşantısındaki anların komik yönleri medyatikleşerek ön plana çıkarılmıştır. Buna ek olarak toplamda 77 aile bağı teması içeren gönderi paylaştığı görülmüştür. Söz konusu gönderiler anne, baba ve çocukların yer aldığı uyumlu, mutlu, özverili aile yapısını teşvik etmektedir. Ailelerin 69 romantik tema bulunduran içerik paylaşarak anne ve babanın baş başa romantik dakikalar geçirdiği anları paylaştığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin romantizm içeren anlarını gönderi hâline getirmesi ideal eş, mutlu ebeveynlik, sonsuz aşk konularını içeriklerde sunduğuna işaret etmektedir. Araştırma bulguları 42 gönderi içerisinde parti – kutlama teması bulunduğunu saptamıştır. Aileler parti – kutlama teması içerisinde doğum günü, evlilik yıldönümü, sevgililer günü, baby shower, cinsiyet belirleme partisi gibi organizasyonlar eşliğinde özel günlerini kutlamıştır. Bu tema çeşitli kutlama partilerine dönüşen özel günleri içermektedir.

İncelenen aileler aile içerisindeki özel günleri Instagram içeriklerine taşıyarak medyatik bir aile yapısı inşa etmiştir. Tema yoğunlukları çerçevesinde Instagram'ın popüler ailelerinin belirli öğeleri içerikleştirdiklerini göstermektedir. Özellikle reklam, parti – kutlama, lüks yaşam ve romantik ambiyans temalarının yoğunluğu Ünlü ve Filan'a göre (2021) imaj yaratma, haz alma, statü oluşturma gibi gösteriş tüketimi öğeleri ile ilişkilendirilmektedir.

İkinci araştırma sorusunun yanıtı ise bulgular çerçevesinde takipçilere sunulan yoğun temaları oluşturmaktadır. Bu temalardan ilki %20 oranıyla reklam, %19,5 oranıyla mizah, %17,4 oranıyla ise aile bağı temaları olarak sıralanmaktadır. 1 Ocak - 1 Mart 2025 tarihleri arasında toplamda 12 popüler aile Instagram hesabının, 441 fotoğraf ile videonun, incelendiği çalışmada popüler aileler arasında en fazla içerik üretilen temanın “reklam” teması olduğu tespit edilmiştir. %20,9 oranıyla ilk sırayı alan bu tema anne, baba veya çocukların içeriklere konu edinildiği ürünlerin tanıtılmasını, önerilmesini amaçlamaktadır. Bu durum Instagram'da popüler hâle gelen ve diğer aileler için birer esin kaynağı niteliği taşıyan ailelerin genellikle Instagram hesaplarını reklam içerikleri üretmek amacıyla kullandığına işaret etmektedir. Reklam içeriğinin sıklıkla oluşturulması aile kavramı çerçevesinde tüketim teşvikinin gerçekleşmesini de sağlamaktadır. Ünlü ve Zeybek'e (2020) göre de fenomenler takipçi kitlesini tüketime teşvik eden iş birlikleri ve marka temsilcilikleri gerçekleştirmektedirler. Archer (2019) “Prosumer” olarak, takipçisi fazla olan sosyal medya yazarlarının genellikle uluslararası markalar tarafından tercih edildiğini belirtmiştir. Çalışmada incelenen 1 milyondan fazla takipçisi bulunan popüler aile profillerinin birçoğunun da reklam içeriği paylaştığı görülmektedir. Krzyżanowska (2020) de idealleştirilmiş ebeveynlik kavramının özellikle tüketimle içselleştirildiğini büyük oranda annelik kavramı ile bu faaliyetin gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Fernando ve diğerleri (2024) popüler ebeveynlerin özellikle annelerin ticari ürün tanıtımı yaptığını, bu ürünlerde de tüketici olarak çocuklarını metalaştırdığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla popüler aile kavramı içerisinde yaygınlaşan reklam ve tüketim faaliyetlerinde her bir bireyin medyatikleştiği söylenebilmektedir. Bu durum zaman zaman aile bireylerinin istismarına da sebep olabilmektedir. Başoğlu (2020) sosyal medyada fenomen olan ebeveynlerin, özellikle annelerin, gündelik hayatlarını ve çocuklarını sürekli bir tüketim faaliyeti içerisinde paylaştıklarını belirtmektedir. Bardakçı ve diğerleri (2021) ailelerin özellikle çocuklarını reklam ögesi hâline getirmesini bir istismar biçimi

olarak tanımlamaktadırlar. Tween olarak da nitelendirilen reklamlarda yer verilen çocuklar reklam ve iş birliği kazanma amacıyla aileleri tarafından içerik malzemesi hâline getirilmektedir. Araştırmanın ikinci yoğun teması %19,5 oranıyla “mizah” içeren temadan oluşmaktadır. Sosyal medyanın popüler ailelerinin mizah öğelerini kullanarak aile bağlarını “komik” içeriklerle sunması aile yapısının mizahi yönünün ön plana çıkarıldığını göstermektedir. Oluşturulan içeriklerde genellikle ebeveyn ve çocuklar mizah öğeleriyle donatılmış gönderilere konu edinilmektedir. Bal ve Coşan (2018), çocukların içeriklerde komiklik bağlamında istenmeyen görüntülere dahil edilmesini ve istismara uğramasını yalnızlaştırıcı bir durum olarak nitelemektedirler. Ebeveynlerin ve çocukların tüketimin bir ögesi hâline gelmesi gerek çocuklarda gerekse ebeveynlerde yalnızlaşma ortaya çıkarmaktadır. Gözen ve Şaldırak (2023) çocukların sosyal medyadaki içeriklere ekonomik gelir kazandırıcı bir öge olarak yer verilmesini Kidfucose kavramı ile tanımlamaktadırlar. Buna göre çocuklar komik temalarda sürekli tıklanmayı sağlayarak çocuk işçiliğini gerçekleştirmektedir. Araştırma bulgularına göre üçüncü yoğun tema “aile bağı” temsili bulunan içeriklerinden oluşmaktadır. %17,4 oranında mutlu, uyumlu, özverili aile teması bulunduran içerikler ailenin medyatikleşmesini sağlamakta ve aile yapısının standart sınırlarının oluşmasına imkân tanımaktadır. Standart aile bağının da sınırlarının işret edildiği aile bağı teması temanın dışında kalan aileler için “standartın dışında kalan” algısını yaratmaktadır. Germic ve diğerleri (2021) ideal ebeveynliğin sosyal medya aracılığıyla yayıldığını ve özellikle annelik kavramının alpha mom ile ilişkilendirildiğini belirtmektedirler. Bu kavrama göre anneler kariyerlerinde, annelik görevlerinde ve mükemmel eş olma çerçevesinde idealize edilmektedir. Araştırma da “aile bağı” temasıyla oluşturulan içeriklerin sıklığına vurgu yapmaktadır. Böylece idealize edilmiş aile yapısı yaygınlaştırılmaktadır. Chae (2014) de sosyal medyada popüler ebeveynlerin birbiri ile rekabet ettiğini, bir yarışmanın geliştiğini belirtmektedir. Ayrıca takipçi kitlesinin de bu rekabet ortamına dahil edilmesi neticesinde aileler arasında yarış geniş kitlelere yayılmaktadır.

Araştırma bulguları içerisinde yer alan dördüncü yoğun tema “romantik ambiyans” olarak tespit edilmiş olup bu temada ebeveynlerin birlikte geçirdikleri özel anları sosyal medyada içerik hâline getirdikleri görülmektedir. Ergül ve Yıldız’ a göre (2021) özellikle Instagram gibi sosyal medya platformlarında ebeveynlik rolleri çerçevesinde, çocukların bakımı ve romantik içeriklerin sıklıkla paylaşılmaktadır. Ebeveynlerin romantik ambiyanslarını sıklıkla

paylaşması aile içi ilişkilerin yayılmasını sağlamıştır. Böylece medyatik aile yapısında romantik ambiyansların sıklığının önemi vurgulanmaktadır. Standart aile bağları içerisindeki romantik ambiyans sıklığının vurgulanması da benzer şekilde popüler olmayan aile yapısında oluşan beklenti ve “normalin dışı” algısının oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bu durum aileler için “kıyaslama ve yetersizlik” açığa çıkarabilmektedir. Popüler aile hayatlarının medyatikleşmesi, izlenme, beğenilme ve yorum alma amacıyla aile yaşantısını abartılmış öğelerle sunması onları takip eden kullanıcılar için kıyaslama meydana getirebilmektedir. Araştırma bulguları sıklığı beşinci en fazla vurgulanan temanın parti – kutlama teması olduğunu göstermektedir. Ebeveynlerin yıl dönümü, doğum günü, cinsiyet açıklama ya da baby shower partisi gibi amaçlarla başkalarını davet ettiği kutlama etkinlikleri bu temada bulunan içerikleri işaret etmektedir. Parti - kutlama temasının incelenen temalar içerisinde ilk beş sırada yer alması medyatikleşen aile bağları içerisinde eğlence amacıyla gerçekleştirilen parti sıklığının önemini göstermektedir. Araştırma, medyatik aile bağları içerisinde Instagram’da içerik üreten popüler ailelerin gönderi sıklığının amaçlarını temalar aracılığıyla tespit etmektedir. Özellikle reklam, romantik ambiyans, parti – kutlama gibi içerik sıklığı izler kitlenin dikkatini çekecek biçimde abartılı bir şekilde sunulmaktadır. Bu durum popüler olmayan aile bireyi kullanıcılarının kıyaslama yapması sonucunda içeriklerden olumsuz yönde etkilenmesine ve aile bağlarının güçsüz hâle gelmesine sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla Instagram’da içerik üreten popüler aile profillerinin sunduğu temsillerin izlenme, beğenilme ve yorumlanma arzusu ile abartılarak sunulduğunun farkına varılması aile bağlarının kuvvetlendirilmesi için büyük bir öneme sahiptir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %50 (1. Yazar), %50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- Alsharkh, Y. N. (2012). The Social Media Effect On The Families Of The Saudi Society From The Perspective Of The Youth. USA:Arizona State University.
- Arık, E. (2013). Sıradan İnsanın Yükselişi: Sosyal Medya Şöhretleri. İletişim ve Diplomasi, (1), 97-112.
- Archer, C. (2019). How Influencer ‘Mumpreneur’bloggers And ‘Everyday’mums Frame Presenting Their Children Online. Media International Australia, 170(1), 47-56.
- Ayhan, H. ve Öztürk, E. (2021). Dijital Dünyada Ebeveyn Bakımı Görünürde Normal Bir Görünüm Olarak Paylaşan Ebeveynlik (Paylaşım): Geleneksel Bir Derleme. Türkiye Klinikleri Adli Tıp Ve Adli Bilimler Dergisi, 18(2), 165-177.
- Ayaz, Y. Y. ve Aytekin, P. (2021). Fenomen Annelerin Fenomen Pazarlaması Kapsamında Yaptıkları Paylaşımlar Üzerine Bir İçerik Analizi1. Journal of Social Research and Behavioral Sciences, 7(14), 210-237.
- Bal, Z. E. ve Coşan, D. (2018). Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklarında Sosyal Medya Kullanımı ve Yalnızlık Duygusu. Dijital Çağda İletişim, 99.
- Baloğlu, E. (2023). Instagram Çağının Dijital Ebeveynleri: Sharenting Bağlamında Bir İnceleme. TRT Akademi, 08 (19) , 766-785.
- Bardakçı, M. (2021). Teşhir Toplumunun Yeni Tehlikesi: Tween Fenomeni. IX. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, 9, 53-66.
- Barnwell, A., Neves, B. B. ve Ravn, S. (2023). Captured And Captioned: Representing Family Life On Instagram. New Media ve Society, 25(5), 921-942.
- Başoğlu, R. (2020). Annelerin Sosyal Medya Kullanımı Ve Instagramda Olan Popüler Anneler. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 7(1), 857-873.
- Bengtson, S., Fast, K., Jansson, A. ve Lindell, J. (2021). Media And Basic Desires: An Approach To Measuring The Mediatization Of Daily Human Life. Communications, 46(2), 275-296.
- Brosch, A. (2016). When the Child Is Born Into The Internet: Sharenting As A Growing Trend Among Parents On Facebook. The New Educational Review, 43, 225-235.
- Blum-Ross, A. ve Livingstone, S. (2020). “Sharenting,” Parent Blogging, And The Boundaries Of The Digital Self. In Self-(Re) Presentation Now (pp. 70-85). USA: Routledge.
- Budak, H. (2018). Sosyal Medya İletişiminde Mahremiyetin Serüveni. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(1), 146-170.
- Cataldo, I., Lieu, A. A., Carollo, A., Bornstein, M. H., Gabrieli, G., Lee, A., ve Esposito, G. (2022). From The Cradle To The Web: The Growth Of “Sharenting” – A Scientometric Perspective. Human Behavior and Emerging Technologies, 2022(1), 5607422.
- Chae, J. (2014). “Am I a Better Mother Than You?”: Media and 21st-Century Motherhood in the Context of the Social Comparison Theory. Communication Research, 42(4), 503-525.

- Couldry, N. (2008). Mediatization Or Mediation? Alternative Understandings Of The Emergent Space Of Digital Storytelling, *New Media & Society*, Volume 10 (3): 373–391, DOI: 10.1177/1461444808089414
- Çekiç, S. (2021). Sanal Dünyada Mahremiyet ve Özel Hayat. *Tevilat*, 2(1), 45-65.
- Çelik, E. ve Kılıçer, T. (2022). Sezgisel Sistematiik Model Perspektifinden Fenomen Annelerin E-Ağızdan Ağıza Pazarlama Sürecindeki Rolü Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi Ve İdari İncelemeler Dergisi*, (35), 195-222.
- Demircan, N. (2020). Yeni Medya İle Annelik Kavramının Tüketim Kültürü Çerçevesinde Dönüşümü: Instagram Anneleri Üzerine İnceleme (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Ergül, G. ve Yıldız, S. (2021). Sosyal Medyada Sosyal Annelik: Instagram Anneliği. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 611-627.
- Fernando, H., Larasati, Y. G., Wuysang, J. M., Florika, V. T., Rifmayanti, C., Morin, L. ve Akbar, R. A. (2024). The Commodification Of Children As Endorsements On Instagram Social Media. *Elegentia: IAS Journal of Arts, Media, and Technology*, 1(1), 43-57.
- Geçgel, H. ve Kana, F. (2024). Reflections Of Social Media, Television Series And Programs On Family Privacy According To Pre-Service Teachers' Views. *International Online Journal Of Educational Sciences*, 12(4), 70-84.
- Germic, E. R., Eckert, S. ve Vultee, F. (2021). The Impact Of Instagram Mommy Blogger Content On The Perceived Self-Efficacy Of Mothers. *Social Media+ Society*, 7(3), 20563051211041649.
- Gözen, Ö. ve Şaldırdak, G. A. (2023). Çocuk İşçiliğinin Yeni Yüzü: Kidfluence. *Çocuk Ve Medeniyet*, 8(14), 113-135.
- Güleç, V. (2018). Aile İlişkilerinin Sosyal Medyayla Birlikte Çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.
- Haley, K. (2020). Sharenting And The (Potential) Right To Be Forgotten. *Ind. LJ*, 95, 1005.
- Hepp, A. (2015). *Medyatikleşen Kültürler*, İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Hjarvard, S. (2011a). The Mediatization Of Religion: Theorising Religion, Media And Social Change. *Culture And Religion*, 12(2), 119–135.
- Hjarvard, S. (2014b). Mediatization And Cultural And Social Change: An Institutional Perspective. *Mediatization Of Communication*, 21, 199-226.
- Jorge, A., Garcez, B., Janiques De Carvalho, B. ve Coelho, A. M. (2023). Parenting On Celebrities' And Influencers' Social Media: Revamping Traditional Gender Portrayals. *Journalism And Media*, 4(1), 105-117.
- Kaplan, İ. (2023). Sosyal Medyada Dini İletişimin Medyatikleşmesi, (Doctor thesis, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Keskin Yılmaz, Y. (2024). Tüketici Marka Katılımı ve Instagram Anneleri. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Knauf, H. (2019). Disenchantment Of The Family: Mediatization Of Parenthood In Family Blogs. *Medienpädagogik: Zeitschrift Für Theorie Und Praxis Der Medienbildung*, 156-173.

- Kortti, J. (2017). Media History And The Mediatization Of Everyday Life. *Media History*, 23(1), 115-129.
- Köktener, A. ve Akgün, N. (2020). Mahremiyet Algısının Dönüşümü: Instagram Anneleri Üzerinden Bir Analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(9), 235-247.
- Kopecky, K., Szotkowski, R., Aznar-Díaz, I. ve Romero-Rodríguez, J. M. (2020). The Phenomenon Of Sharenting And Its Risks In The Online Environment. Experiences From Czech Republic And Spain. *Children And Youth Services Review*, 110, 104812.
- Krotz, F. ve Hepp, A. (2011). A Concretization Of Mediatization: How 'Mediatization Works' And Why Mediatized Worlds Are A Helpful Concept For Empirical Mediatization Research. *Empedocles: European Journal For The Philosophy Of Communication*, 3(2), 137-152. https://doi.org/10.1386/Ejpc.3.2.137_1
- Krzyżanowska, N. (2020). The Commodification Of Motherhood: Normalisation Of Consumerism In Mediated Discourse On Mothering. *Social Semiotics*, 30(4), 563-590.
- Lazard, L., Capdevila, R., Dann, C., Locke, A. ve Roper, S. (2019). Sharenting: Pride, Affect And The Day-To-Day Politics Of Digital Mothering. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(4), e12443.
- Le Moignan, E., Lawson, S., Rowland, D. A., Mahoney, J. ve Briggs, P. (2017). Has Instagram Fundamentally Altered The 'family Snapshot'? In *Proceedings Of The 2017 CHI Conference On Human Factors In Computing Systems*, (pp. 4935-4947), USA: Colorado Publication.
- Lundby, K. (2014). Mediatization Of Communication, Mediatization And Cultural And Social Change: An Institutional Perspective. *Journal Preservation, Digital Technology & Culture*, 54(1), 199.
- Maraşlı, M., Suhendan, E., Yılmaztürk, N. H. ve Cok, F. (2016). Parents' Shares On Social Networking Sites About Their Children: Sharenting. *The Anthropologist*, 24(2), 399-406.
- Munday, R. ve Chandler, D. (2018). *Medya ve İletişim Sözlüğü*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Parsa, A. F. ve Akmeşe, Z. (2019). Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı: Instagram Anneleri Örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 163-191.
- Peil, C. ve Röser, J. (2014). The Meaning Of Home In The Context Of Digitization, Mobilization And Mediatization. In *Mediatized Worlds: Culture And Society In A Media Age* (pp. 233-249). London: Palgrave Macmillan.
- Riffe, D., Lacy, S. ve Fico, F. G. (2005). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Schulz, W. (2004). Reconstructing Mediatization As An Analytical Concept. *European Journal Of Communication*, 19(1), 87-101. <https://doi.org/10.1177/0267323104040696>

- Silverstone, R. (1994). *Television And Everyday Life*. Routledge.
- Shannon, C. S. (2022). # Family: Exploring The Display Of Family And Family Leisure On Facebook and Instagram. *Leisure Sciences*, 44(4), 459-475.
- Siibak, A. ve Traks, K. (2019). The Dark Sides Of Sharenting. *Catalan Journal Of Communication & Cultural Studies*, 11(1), 115-121.
- Soncu, A.G. ve Çelik, Ö. (2022). Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kültürünün Sosyal Paydaşım Ağlarında Yansıması: Instagram. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 12 (1), 16-31.
- Stemler, S. (2000). An Overview Of Content Analysis. *Practical Assessment. Research and Evaluation*, 7(1), 1-6.
- Steinberg, S. B. (2016). Sharenting: Children's Privacy in The Age Of Social Media. *Emory Law Journal*, 66, 839.
- Şen, A. F. (2018). Medyatikleşme Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Kurgu*, 26(1), 55-65.
- Verswijvel, K., Walrave, M., Hardies, K. ve Heirman, W. (2019). Sharenting, Is It A Good Or A Bad Thing? Understanding How Adolescents Think And Feel About Sharenting On Social Network Sites. *Children And Youth Services Review*, 104, 104401.
- Tabrizi, M. (2019). Mediatization Of Everyday Life And Family Health. *New Media Studies*, 5(18), 167-202.
- Taşkın, H. ve Boran, T. (2023). Influencer Annelerin Instagram Yaşam Biçimi Sunuşlarının Ev ve İş Hayatı İlişkisi Bağlamında İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (14), 304-326.
- Thimm, C. ve Nehls, P. (2017). Sharing Grief And Mourning On Instagram: Digital Patterns Of Family Memories. *Communications*, 42(3), 327-349.
- Tuncer, R. Z. (2016). Medyatikleşen Kültürler Üzerine Eleştirel Bir Okuma. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (2), 155-164.
- Ünlü, D. G. ve Zeybek, B. (2020). Sosyal Medya Fenomeni ve Marka İşbirliği: İşbirliği Paylaşımlarına İlişkin Instagram Kullanıcı Yorumları Üzerinden Bir Değerlendirme. *AJIT-E: Academic Journal Of Information Technology*, 11(41), 72-95.
- Ünlü, S. ve Filan, M. (2021) Veblen'in Gösterişçi Tüketim Kavramı Çerçevesinde Sosyal Medya: Instagram Influencer'ları Üzerine Bir Analiz. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 39-55.
- Verswijvel, K., Walrave, M., Hardies, K. ve Heirman, W. (2019). Sharenting, Is It A Good Or A Bad Thing? Understanding How Adolescents Think And Feel About Sharenting On Social Network Sites. *Children And Youth Services Review*, 104, 104401.
- Xie, Z. (2022). The Invention Of Chinese "Media Tradition": Mediatization Of Festival Tradition And Family Cultural Reproduction In Contemporary China. *Global Media And China*, 7(2), 183-201.
- Walrave, M., Robbé, S., Staes, L. ve Hallam, L. (2023). Mindful Sharenting: How Millennial Parents Balance Between Sharing And Protecting. *Frontiers in Psychology*, 14, 1171611.

Zeytin Ağacı Dizisinde Aile Dizimi ve İletişim: Travmaların Kuşaklar Arası Aktarımı ve Yeniden İnşa Süreci

→ Cansu ÖKSÜZ KARADEMİR* → Büşra KIRMIZIOĞLU**

Öz

Bu makale, literatürde bilimsel geçerliliği henüz kanıtlanmamış olan Aile Dizimi Yönteminin, Türk yapımı Zeytin Ağacı dizisinde anlatıya nasıl entegre edildiğini ele almaktadır. Çalışmanın amacı, hâlihazırda literatürde tartışmalı bir konu olan Aile Dizimi Yönteminin, dizi aracılığıyla nasıl görselleştirildiğini, bu yöntemin karakterler üzerindeki etkilerini ve yöneme ilişkin seyirciye sunulan bakış açısını analiz etmektir. Analizde, aile içinde bilinç dışı aktarılan travmaların bireyler arasındaki iletişime nasıl yansıdığı, travmaların bireylerin davranışlarını nasıl şekillendirdiği ve çözüme kavuşturma biçimleri göz önünde bulundurulmaktadır. Bu nedenle çalışma, Aile Dizimi Yönteminin travmaların çözüm sürecinde nasıl bir rol oynadığı ve dizinin bu yöntemi popüler kültüre nasıl tanıttığını göstermesi açısından önem taşımaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve tipik durum örnekleme kullanılmıştır. Dizinin birinci sezonundaki sekiz bölüm, Aile Dizimi Yönteminin anlatıya nasıl dâhil edildiğini anlamlandırmak için tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bu doğrultuda belirlenen ana temalar: Kuşaklar arası travma, iletişimde kopukluk ve yeniden bağlanma ile ruhsal şifalanmadır. Aile Dizimi, diziye yöntemin iyileştirici potansiyeline dair görüşlerle örtüşen, olumlu bir yapıda entegre edilmiştir. Ancak yöntemin bilimsel açıdan tartışmalı oluşu, dizinin eleştirel mesafeden yoksun sunumu nedeniyle göz ardı edilmiştir. Bu hâliyle dizinin, terapötik süreçteki riskleri yansıtmaktan çok, yöntemi yücelten bir anlatım benimsediği görülmektedir. Netflix üzerinden geniş kitlelere ulaşan yapım, Aile Dizimi Yönteminin tanınmasına ve popülerleşmesine katkı sunmuş; aynı zamanda bireylerin kendi geçmişleriyle yüzleşme süreçlerine dair görsel bir model oluşturmuştur. Sonuç olarak Zeytin Ağacı, Aile Dizimini bireysel şifalanma ve kimlik inşası süreci ile ilişkilendirerek dramatik anlatı içinde etkili bir araç olarak temsil etmekte fakat bilimsel sorgulamalara yeterince yer vermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile Dizimi, Zeytin Ağacı, Kuşaklar Arası Travma, Tematik Analiz, Aile İçi İletişim

*Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi Kurumsal İletişim Uygulama ve Araştırma Merkezi,

Denizli, Türkiye

E-mail: ckarademir@pau.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4977-3138

**Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi Kurumsal İletişim Uygulama ve Araştırma Merkezi, Denizli, Türkiye

E-mail: busrakirmizioğlu@gmail.com

ORCID: 0009-0004-8083-4183

Öksüz Karademir, C., & Kirmizioğlu, B. (2025). Zeytin Ağacı Dizisinde Aile Dizimi ve İletişim: Travmaların Kuşaklararası Aktarımı ve Yeniden İnşa Süreci. TRT Akademi, 10(24), 652-683. <https://doi.org/10.37679/trta.1670202>

Family Constellation and Communication in the Series Another Self: Intergenerational Transmission of Traumas and the Reconstruction Process

→ Cansu ÖKSÜZ KARADEMİR → Büşra KIRMIZIOĞLU

Abstract

This article examines how the Family Constellation Method, which has not yet been scientifically validated in the literature, is integrated into the narrative of the Turkish TV series Another Self. The aim of the study is to analyze how the Family Constellation Method, which is already a controversial topic in the literature, is visualized through the series, the effects of this method on the characters and the perspective presented to the audience regarding the method. The analysis takes into consideration how the unconscious traumas transferred unconsciously within the family are reflected in the communication between individuals, how traumas shape individuals' behaviors and how they resolve them. Therefore, the study is important in terms of showing how the Family Constellation Method plays a role in the process of resolving traumas and how the series introduces this method to popular culture. Qualitative research method was adopted in the study and typical case sampling was used. Eight episodes from the first season of the series were analyzed by thematic analysis method to make sense of how the Family Constellation Method was included in the narrative. The main themes identified in this direction are: Intergenerational trauma, communication breakdown and reconnection, and spiritual healing. Family Constellation was integrated into the series in a positive manner, in line with the views on the healing potential of the method. However, the scientific controversy of the method is ignored due to the series' presentation that lacks critical distance. In this way, it is seen that the series adopts a narrative that glorifies the method rather than reflecting the risks in the therapeutic process. The production, which reached a wide audience through Netflix, contributed to the recognition and popularization of the Family Constellation Method; at the same time, it created a visual model of the process of individuals confronting their own pasts. In conclusion, Another Self represents Family Constellation as an effective tool in dramatic narrative by associating it with the process of individual healing and identity construction, but it does not give enough space to scientific questioning.

Keywords: Family Constellation, Another Self, Intergenerational Trauma Transference, Thematic Analysis, Family Communication

1. Giriş

Bireyin kimlik inşasında ve toplumsal aidiyetinde aile, temel bir sosyalleşme kurumu olarak belirleyici bir rol üstlenir. Bu görüşe göre, birey toplumsal gerçekliği ilk kez aile aracılığıyla deneyimler ve içselleştirir (Berger ve Luckmann, 1966). Ancak aile sistemi içinde yalnızca olumlu ilişkiler ve paylaşımlar değil, aynı zamanda geçmişten taşınan çözülmemiş duygusal çatışmalar ve iletişim sorunları da varlık göstermektedir. Bowen'a (1978) göre, bu tür çözülmemiş meseleler bireylerde psikolojik sorunların oluşmasına zemin hazırlayabilir. Bu durum, aile içindeki duygusal ve psikolojik yüklerin, sadece birey üzerinde değil, aynı zamanda toplumun geniş yapılarına da yansıdığı ve kuşaklar arası bir etki yarattığı bir döngüye dönüşebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla kuşaklar arası aktarılan bu travmaların toplumsal dinamikler içinde de kendini tekrar eden döngüler yaratma potansiyeline sahip olabileceğini söylemek mümkündür (Kellermann, 2001).

Bu durumla ilişkili olarak son yıllarda psikoterapi alanında oldukça popülerleşen Aile Dizimi Yöntemi, bireyin sadece kendi yaşam öyküsünü değil, aile geçmişini de anlamlandırarak yaşadığı sorunların kökenine inmeye çalışan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bert Hellinger tarafından geliştirilen bu yaklaşım, bireyin yaşadığı sıkıntıların, aile sisteminin geçmişinde çözülmemiş meselelerle bağlantılı olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Yöntem, bireyin kuşaklar arası aile geçmişini sorunların çözümüne dâhil ederek bir iyileştirme ortaya çıkarma iddiasındadır (Hellinger ve ten Hövel, 2010). Türk yapımı dizi Zeytin Ağacı (2022) bu yöntemden hareketle aile içindeki gizli dinamiklerin açığa çıkarılması ve travmaların iyileştirilmesini konu edinmesinden dolayı çalışmanın örneklemi oluşturmaktadır. Ada, Sevgi ve Leyla adında üç yakın arkadaşın başından geçenleri anlatan dizi, Sevgi'nin yeniden kansere yakalanıp Ayvalık'ta alternatif bir tedavi denemek istemesi üzerine gelişir. Farklı geçmişlere sahip karakterlerin terapi süreçlerindeki dönüşümlerinden hareketle Zeytin Ağacı'nın, literatürde hâlen tartışmalı bir konu olan Aile Dizimi Yöntemine yönelik bir bakış açısı oluşturma hususunda birtakım argümanlara yer verdiği görülmektedir. Bu doğrultuda dizinin, bireyin yaşadığı travmatik durumlar ve aile içi ilişkilerin anlamlandırılmasında yeni bir yöntemi tanıtmaya ilişkin bir rol üstlenip üstlenemeyeceğine ilişkin bir çıkarıma varabilmek de önemlidir. Zira dizi, geçmişten gelen travmaların bireylerin hayatlarını nasıl şekillendirdiğine, bu travmaların aile içinde bazı kırılmalara neden olduğuna ve yeniden inşa sü-

recinin nasıl gerçekleşebileceğine ilişkin seyirciye birtakım mesajlar iletmenin yanı sıra Aile Dizimi Yönteminin içeriği ve uygulanış pratiğine dair bilgiler de aktarmaktadır. Bu nedenle henüz bilimsel bir temelden yoksun olan yöntemin, dizideki temsili ve anlatı içindeki yeri, kuşaklar arası travmalar ve iletişim dinamikleri, bireyin kimlik arayışında Aile Dizimi Yönteminin rolü ve ruhsal manada şifalanma sürecinde dizinin araçsal yönünü de kapsayan bir analiz yapmak amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda tematik analiz yöntemi kullanılarak, dizide öne çıkan ana ve alt temalar değerlendirilecek ve Aile Dizimi Yönteminin anlatı içinde nasıl bir araç olarak sunulduğu çözümlenecektir. Bu bağlamda çalışma şu sorulara yanıt arayacaktır: Dizi, Aile Dizimi Yöntemini anlatısına nasıl entegre etmektedir? Aile Dizimi, bireylerin travmalarıyla yüzleşmelerinde ve aile içi iletişimlerini dönüştürmelerinde nasıl bir rol oynamaktadır? Kuşaklar arası travmalar dizide hangi anlatı teknikleriyle işlenmiştir? Son olarak, dizi izleyiciye aile ilişkilerini anlamlandırma nasıl bir perspektif sunmaktadır? Bu sorular ışığında yapılacak analiz, yalnızca Zeytin Ağacı dizisinin anlatısal yapısını incelemekle kalmayıp, aynı zamanda bireyin aile geçmişiyle olan bağlarını çözümlemede Aile Dizimi Yönteminin rolüne dair önemli çıkarımlarda bulunacaktır.

2. Aile Dizimi Yönteminin Tanımı

Aile Dizimi kavramı (family constellation), ilk olarak Adler (1927) tarafından aile sistemindeki her bir üyenin üstlendiği görevleri içeren yapı şeklinde tanımlanmıştır. Aile Dizimi Yöntemi ise ebeveynler, çocuklar ve geniş aile üyeleri arasındaki ilişkileri konu alan, farklı disiplinler ve yöntemlerden oluşan bütüncül ve felsefe temelli bir “grup terapi tekniği” olarak öne çıkmaktadır (Hellinger, 1995). Kökeni Antik Yunan tragediyalarına uzanan bu kavram Bert Hellinger tarafından 1990’lı yıllarda Almanya’da geliştirilmiştir (Matejević ve Petrović, 2022). Hellinger’in çalışmalarıyla yaygınlaşan ve birçok ülkede uygulanmaya başlayan bu yöntem, bireyin çatışmalarını, içsel dünyası ile aile geçmişi arasındaki ilişkiyi anlamlandırarak çözmesi temeline dayanmaktadır (Andıç, 2024). Bunu yaparken çözüm yollarına dair yaklaşımı kuşaklar arası bir perspektif üzerine kuran yöntem bu sayede iyileştirici dinamiklere katkıda bulunma iddiası taşımaktadır.

Kişinin aile sistemi içerisindeki çatışmalı deneyimlerine yönelik içgörü sahibi olması sağlanarak içsel imajının yenilenmesine yardımcı olmanın hedeflendiği bu yaklaşım (Hunger vd., 2014), ailelerin nesiller boyunca, birbirlerine

görünmez bir bağ ile bağlı olduğu anlayışını odağına almaktadır. Çünkü bu süreçte ailenin, bütün olarak bir ruha sahip olduğu kabul edilmektedir (Stone, 2008). Ailenin bir sistem oluşturduğunu ifade eden yöntemde bireyin, içine doğduğu aile tarafından şekillendirildiği anlayışı hâkimdir. Dolayısıyla aile sistemindeki her bir kişinin kadersel olarak diğer bir aile üyesine bağlı olduğu ileri sürülmektedir. Bu nedenle psikolojik rahatsızlıkların büyük bir kısmına, kök ailede yaşanmış sorunlar sebep olmaktadır (Duman, 2020). Diğer bir ifadeyle tüm aile üyelerinin birbirlerinden etkilendiğini söylemek mümkündür.

Aile Dizimi Yöntemi, kişilerin ve aile yapılarının etkinliğini algılama ve iyileştirme bağlamında; aidiyet, düzen, denge ve vicdan gibi birtakım temel yasalara sahiptir (Andıç, 2024). Aidiyet yasasının, her bireyin kendi ailesine ait olma imtiyazını vurgulayan yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilen olaylar ve kişiler (Hellinger ve ten Hövel, 2010) ancak ailenin onları fark edip hatırlaması ile bireyin içsel dengesi ve huzuru üzerinde olumlu bir etki yaratabilmektedir (Anderson ve Carnabucci, 2009).

Çoğu çağdaş aile terapisi modelinin aksine, Aile Dizimi uygulamalarında, bir grup çalışması içinde temsilciler aracılığıyla bireyin aile sistemi sahnelenir ve böylece görünmeyen bağlar ve dinamikler açığa çıkarılmaya çalışılır. Sözel olmayan deneyimin anında işlenmesine dayanan ve grup terapötik bir ortamda yapılan yöntemde bir araya gelen grup üyeleri, kendi Aile Dizimlerinde kendi “yerlerini” belirlemek için gönüllü olarak “yerleştirme” yaparlar. Bu noktada terapist, dizimi yapılan kişiye önemli olaylar, genç yaşta ölen olup olmadığı, anne babanın daha önce başka partnerleri ve başka ilişkilerden çocukları olup olmadığı gibi sınırlı veriler elde edeceği sorular sorar. Ardından danışan, kendi ailesinin her bir üyesi için, kendisi de dâhil olmak üzere grup üyelerinden birini seçer. Seçim, tercihen cinsiyetle tutarlıdır. Her bir kişinin, belirli bir yöne bakacak şekilde belli bir konuma yönlendirilmesi sayesinde mekânsal bir yapılandırma sağlanır. Bu konfigürasyon, danışanın ailesiyle ilgili mevcut deneyimini yansıtır. Her bir aile üyesi yerleştirildikten sonra, Aile Dizimine katılan grup üyeleri geri bildirimde bulunur. Terapist, bir çözüm bulana dek geri bildirim yardımıyla grup üyelerini yavaş yavaş yeniden konumlandırır. Daha sonra danışanı bu deneyimden etkilenmesine izin vermesi için cesaretlendirir ancak hiçbir yansıma teşvik edilmez (Stiefel vd., 2002). Aile Dizimi boyunca, temsilcilerin sezgisel bilgileri vasıtasıyla

geçmişte yaşanan olaylar, eski nesillerinin mirası ve aile içindeki roller gibi öğeler göz önünde tutulup, danışanın var olan yaşamının farkına varması sağlanmaktadır (Andıç, 2024).

Özetle, Aile Dizimi, bireyin köken ailesiyle olan ilişkilerini analiz ederek, bilinç dışı bağları, aktarılan duygusal yükleri ve gizli dinamikleri açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu süreç, kişinin aile içindeki yerini daha iyi kavramasına, ilişkilerindeki sorunları fark etmesine ve bunları dönüştürerek içsel özgürlüğünü kazanmasına yardımcı olan bir yöntem şeklinde ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Aile Dizimi Yönteminin bireyin kimlik inşası, aile içi dinamiklerin çözümlemesi ve kuşaklar arası travmaların farkındalığı açısından nasıl bir işlev gördüğünü irdelemek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli çıkarımlar sunabilir.

3. Bert Hellinger'in Aile Dizimi Yöntemine İlişkin Eleştirel Perspektif

Geçmiş kuşaklardan aktarılan travmaların, bireyin hayatında nasıl etkiler yarattığını anlamlandırmak için alternatif bir yöntem sunan Aile Dizimi Yöntemi, bireylerin yaşadıkları psikolojik sorunların kaynağını aile sistemi içindeki önceki kuşaklara bağlı travmalarda aramaktadır. Yöntem, geleneksel psikoterapi anlayışından daha ziyade sezgisel, temsili ve dramatik bir yapıya sahiptir. Bu durum bilimsel geçerlilik ve etik uygunluk hususunda hem terapi dünyasında hem de akademik çevrelerde birtakım tartışmaların merkezinde yer almasına neden olmaktadır.

Özellikle bilimsel geçerliliği, standardize edilmemiş yapısı ve terapötik müdahalelerin sezgilere dayalı oluşu, yöntemin güvenilirliği ve tekrarlanabilirliği açısından soru işaretleri doğurmuştur/doğurmaktadır (Konkoljy-Thege vd., 2021; Nichols ve Schwartz, 2013). Franz Ruppert (2008), yöntemin terapötik potansiyelini kabul etmekle birlikte, öznel deneyimlere dayanan uygulama pratiğinin yanlış kullanımı neticesinde danışanlar üzerinde yeniden travmatizasyon riski yaratabileceği uyarısında bulunmaktadır. Benzer şekilde, uzmanların tekniği yanlış kullanımından kaynaklanan risklere dikkat çeken De Paula ve Azevedo (2024), tekniğin bilimsel kanıtlara dayanarak yasal olarak düzenlenmesi, yöntemi uygulayanların yeterli eğitim ve öğretimden geçirilmesi ve kullanımı için etik ve ahlaki konuların dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Konkoly-Thege ve arkadaşlarının (2021) yürüttüğü sistematik derleme çalışması ise yöntemin ruh sağlığı üzerindeki etkilerine dair mevcut ampirik bulguların oldukça sınırlı ve metodolojik olarak zayıf olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, çalışmalarda kullanılan örneklem büyüklüklerinin yetersizliği, kontrol grubu eksiklikleri ve takip verilerinin bulunmaması gibi bilimsel açıdan temel eksikliklere dikkat çekmektedir. Hurley ve arkadaşları da (2018) gerçekleştirdikleri kapsamlı literatür taramalarından hareketle yöntem üzerine yapılan bilimsel araştırmaların son derece sınırlı olduğunu vurgulamaktadırlar. Literatürde rastgele kontrollü deneylerin (RCT) sayısının oldukça az olmasının yanı sıra yöntemin çoğunlukla tanıtıcı ya da görüş temelli yazılar kapsamında ele alınması onun, terapötik bir yöntem olarak kabul edilmesi için gerekli bilimsel destekten yoksun olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra tıpkı Talarczyk'ın ifade ettiği gibi (2022), yöntemde gerçek veriler dışında temsilcilerin sezgilerinin ön planda tutulması, onların kişisel deneyim ve yorumlarına bağlı olarak şekillenmesi sürecin danışanın kendi deneyiminden çok, başkalarının hisleri doğrultusunda biçimlendiğini göstermektedir. Aile ruhu, ataların enerjisi, grup vicdanı gibi metafiziksel kavramlara dayanan yöntemin bilimsel entegrasyonu sorunlu bir durumu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda yöntem, tek başına bir tedavi yöntemi olarak değil ancak diğer terapilere ek olarak kullanılabilecek destekleyici bir araç işlevi üstlenebilir. Zira Talarczyk'e (2022) göre Aile Dizimi Yönteminin psikoterapi olarak tanımlanması mümkün değildir. Psikoterapi; süreç temelli, bilimsel dayanağı olan, tekrarlanabilir ve danışan-uzman ilişkisine dayalı bir süreci ifade etmektedir. Fakat Hellinger'in yönteminde seanslar genellikle tek seferlik yapılmakta, bireyin öznelliğinden ziyade temsilcilerin sezgisine dayanmakta ve sistematik bir tedavi sürecinden oldukça uzak bir şekilde dramatik bir sahneleme biçiminde uygulanmaktadır. Bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda; psikoterapinin temel öğeleri olan süreç odaklılık, bilimsel temellilik ve sistematik uygulama özelliklerinin yoksunluğu ve ayrıca danışanın, süreç içinde aktif bir özne olmaktan çıkarılarak izleyici konumuna geriletilmesiyle birlikte yöntemin terapötik değerinin sorgulanmasının yolu açılmıştır.

Bu uygulamanın Polonya Psikiyatri Derneğinin psikoterapistlere yönelik belirledikleri etik kodlar çerçevesine ilişkin birtakım ihlalleri neden olduğundan söz eden Talarczyk (2022), terapötik bir süreç olmayan bu yöntemde etik sorumlulukların yoksunluğunu vurgulamaktadır. Sınırların açıkça belirlen-

memesi ve yöntemin seyircilerle birlikte uygulanması bu savları destekleyen durumlara işaret etmektedir. Danışanın ve aile bireylerine ait özel bilgilerin başka insanlar önünde açığa çıkarılması kişinin mahremiyetini zedeler niteliktedir. Dolayısıyla Hellinger'in yönteminin temel varsayımlarının bilimsel bir açıklamayla değil, daha ziyade spiritüel aile ruhu, temsilcilerin sezgisel enerji algısı ve katarsis yaratan sahneleme gibi subjektif, metafizik unsurlara dayandığını göstermektedir. Bu unsurlar, yöntemin bilimsel temelli terapi teknikleri arasında değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ek olarak özellikle Alman Sistemik Derneğinin görüşlerinden yararlanarak, yöntemin kalabalık seyirci kitleleri önünde popüler şovlara dönüştürülmesi, video kaydı ve kitaplar yoluyla pazarlanması ve "sistemik terapi" adı altında uygulanmasının da psikoterapinin yanlış bir temsili olduğunu ifade etmektedir.

Bu eleştirilerden hareketle Aile Dizimi Yönteminin henüz bilimsel ve etik açıdan yeterince temellendirilmediği görülmektedir. Bu nedenle, yöntemin geçerliliğini ve güvenilirliğini değerlendirebilmek için hem nicel hem de nitel araştırmalara ihtiyaç vardır. Mevcut hâliyle klinik bağlamda kullanılabilirliğinden çok, deneyimsel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Sezgisel temellere dayanan yapısı, bilimsel psikoterapi ilkeleriyle tam olarak örtüşmemekte ve kontrollü çalışmalara duyulan gereksinimi açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak tüm bu eleştirilere rağmen belirli bağlamlarda bireyler için psikolojik açılımlar sağlayabilen bir yaklaşım olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bazı danışanlar tarafından dönüştürücü bir deneyim olarak tanımlanmakta ve öznel anlamda iyileştirici etkileri olduğu ifade edilmektedir. Cohen (2006), Aile Dizimi uygulamalarının katılımcılarda yoğun duygusal tepkiler ve içgörüler uyandırabildiğini, bunun da bazı bireyler tarafından dönüştürücü bir deneyim olarak algılandığını belirtir. Ona göre terapötik sürecin bu yönü, bireylerin kendi aile geçmişleriyle yüzleşmelerine ve çözülmemiş travmaları anlamalarına yardımcı olabilir.

4. Dijital Platformların Yükselişi ve Türkiye'deki Güncel Konumu

Yeni iletişim çağında internet kullanım alanları çeşitlenmiş, gündelik hayatın olmazsa olmaz parçaları hâline gelmiştir (Dikmen, 2017). Tüketiciler ve tedarikçiler gibi grupların ağ üzerinde işlem yapmalarına imkân sağlayan dijital altyapılar aracılığıyla oluşturulan dijital platformlar (Srnicek, 2019), teknolojiyle birlikte gelen dijitalleşmenin bir ürünü olarak kabul görmektedir (Şaki

Aydın, 2019). Dijital platformlar, bireyleri ve kurumları küresel bir iletişim ağına entegre ederek ağ toplumunun temelini oluşturan yatay ve çok yönlü bağlantıları mümkün kılmaktadır. Castells'in vurguladığı gibi, ağ mantığı ekonomik, kültürel ve politik alanları yeniden şekillendirirken, dijital platformlar da bu dönüş açısından somut bir zemin oluşturur (Castells, 2008). İçerikleri istediği zaman, istediği yerde tüketme imkânına sahip olan bireyler, her geçen gün hızla ilerleyen bu karşılıklı etkileşim döngüsü içinde dijital platform kullanımını daha da yaygın bir konuma getirmiştir.

Netflix, Amazon Prime Video ve Disney+ gibi uluslararası dijital yayın platformları günümüzde izleyicinin medya tüketim alışkanlıklarını köklü bir değişime sokmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş bir kullanıcı kitlesi oluşturarak dijital içerik tüketiminde önemli bir görev üstlenen dijital platformlar (Kırık, 2024) kullanıcılarına farklı içerikler sunarak geleneksel televizyon yayıncılığının önüne geçmiştir (Seçmen, 2019). Dijital mecralarda üretilen film ve dizi içeriklerinin, geleneksel sinema ve televizyon seyir pratiklerinde yer almayan geri/ileri sarma, içerik zamanına ilişkin müdahale, içeriği yönlendirme gibi seçenekler doğrultusunda yeni bir seyir deneyimi sunması seyircinin tercih etme durumunu etkileyen unsurlardan bazılarıdır.

Son dönemde en fazla öne çıkan dijital platformlardan biri 1997 yılında film kiralama firması olarak faaliyete başlayan Netflix'tir (Hosch, 2022). Bu noktada platformun kullanıcılarının ilgi göstereceği içerikler için büyük veriyi kullanması diğer bir deyişle sadece ne tükettiklerini değil, içerikleri nasıl izlediklerini de veri olarak kullanması oldukça önemlidir. Dijital çağa entegre olan ve stratejik düşünmeyi bir kültür hâline getiren (Taylor, 2018) platform, bu sayede hem kendisinin hem de üyelerinin içeriklere ulaşma ve bu içerikleri tüketme biçimlerini değiştirmiştir (Başer ve Akıncı, 2020). Kullanıcı hareketlerini takip ederek beğeni, izleme süresi, izleme geçmişi gibi parametreleri analiz eden, kişiselleştirilmiş içerik tavsiyeleri veren platformun (Gürmeriç, 2019) dünya çapındaki güncel abone sayısı 301,63 milyon kişidir (AA, 2025).

Türkiye'de 1990'ların sonunda kullanılmaya başlanan dijital platformların sayısının 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde çeşitlenmeye başlamasının akabinde (Kocaman Karoğlu vd., 2020) yerel dijital platformların yayınlara başlamaları önemli bir adımdır (Ceylan Apaydın, 2023). BluTV, PuhuTV, Exxen, tabii gibi Türkiye'de yayın yapan dijital platformlar, geniş yelpazede

sundukları içerikleri ve kullanımı kolay arayüzleri ile hızla popülerleşerek dijital yayıncılığın öncüleri hâline gelmişlerdir. Bu noktada ülke endüstrisi bağlamında yerel dijital platformlarında içerik üretiminin artması, film ve dizi içeriklerinin global çapta bir seyirci kitlesiyle buluşturulması uluslararası alandaki bilinirliğe de katkı sağlayacak bir unsur olarak değerlendirilebilir.

2024 yılı dijital dünya raporuna bakıldığında Türkiye’de akıllı telefondan dijital platform kullanım oranı %57,4, internet üzerinden TV sağlayıcılarına bağlanma oranı ise %96,8 ile dünyada sıralamasında 4. sıradadır (Wearesocial ve Meltwater, 2025). Bu verilerden hareketle Türkiye’de dijital cihaz ve platform kullanım alışkanlıklarının oldukça yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle internet üzerinden TV sağlayıcılarına bağlanma sıralaması, dijital televizyon tüketiminin ülkemizde ne denli önemli bir noktaya ulaştığını göstermektedir.

5. Zeytin Ağacı Dizisinin Tematik Analiz ile Çözümlemesi

5.1. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma deseninin benimsendiği bu çalışmada olasılık temelli olmayan amaçlı örnekleme yapılmıştır. Bu teknik, araştırmanın varmak istediği noktaya bağlı olarak sınırlı kaynakların etkin biçimde kullanılabilmesi amacıyla bilgi bakımından zengin vakaların belirlenmesi ve derinlemesine analizi açısından nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Yağar ve Dökme, 2018). Belli ölçütleri karşılayan veya belirli özelliklere sahip olan durumlarla çalışılmak istendiğinde başvurulacak amaçlı örneklemede araştırmacı, konu aldığı durumlardan hareketle olaylar ya da olguları anlamlandırarak bunlar arasındaki ilişkileri keşfedip açıklayabilir (Büyüköztürk vd., 2012). Amaçlı örnekleme teknikleri arasından; araştırmaya ilişkin evrende var olan birçok durumun içinden tipik olan diğer bir ifadeyle ortalama bir durumun tespit edilerek örneklem olarak seçilmesini ifade eden tipik durum örnekleme kullanılmıştır (Patton, 2014). Yeni bir uygulamayı veya bir yeniliği tanıtmak isteyen araştırmacının, bu uygulamanın yapıldığı veya yeniliğin olduğu bir dizi durum arasından en tipik bir veya birkaç tanesini saptayarak çalışmasına imkân tanıyan tipik durum örneklemeinden faydalanan çalışmada (Yıldırım ve Şimşek, 2018), belirlenen örnekleme tematik analiz kullanılacaktır. Braun ve Clarke (2006), tematik analizi yürütmek için altı aşamalı bir rehber sunmaktadır. İlk olarak, araştırmacının verileri tanınması ve onlara

aşına olması gerekmektedir. Daha sonra, başlangıç kodları oluşturularak ve-
rinin sistematik bir şekilde işlenmesi sağlanır. Üçüncü aşamada, bu kodlar
doğrultusunda temalar belirlenir ve ardından bu temalar gözden geçirilerek
bütünlükleri değerlendirilir. Beşinci aşamada, tanımlanan temalar isimlendi-
rilir ve son olarak, analiz süreci yazılı hâle getirilerek raporlaştırılır.

5.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsanı ve toplumu yakından ilgilendiren ve birbirinden farklı disiplinleri kapsayan hususlarda filmlerden yararlanılan bir dönem olarak ifade edilen 21. yüzyılda (Sharp vd., 2002) filmlerin uygulayıcılara rehberlik yaparak uygulama sürecini kolaylaştıran ve somut örnekler olarak izleyicilerin öğrenme deneyimini genişleten etkilerinin olduğundan söz edilmektedir (Dermer ve Hutchings, 2000). Bu çalışma, Aile Dizimi Yöntemini; uygulanış biçimi, sağladığı faydalar ve bu yönetime yönelik bakış açısının bir dizi aracılığıyla nasıl görselleştirildiği bağlamında incelemektedir. Özellikle görselleştirme sürecinde kullanılan öğeler, karakterler ve anlatı yapısını ortaya koyarak, bireyin ailesindeki önceki nesillerden miras kalan bedensel ve ruhsal travmaların çözümüne odaklanması açısından önem taşımaktadır. Konuyla ilgili Aile Dizimi Yöntemine dair literatür tarandığında çalışmaların odağının Aile Dizimi Yönteminin tanımı, uygulama biçimi ve tarihsel kökenleriyle ilgili olduğu görülmektedir (Adler, 1927; Hellinger, 1995; Hellinger ve ten Hövel, 2010; Toman, 1961; Stiefel vd., 2002; Matejević ve Petrović, 2022; Hunger vd., 2014; Duman, 2020; Andıç, 2024; Tüner, 2022; Akbuar, 2022; Ersöz, 2022; Conker, 2023; Salı, 2022; Shützenberger, 2024; Selenee, 2022; Sürmeli, 2023). Diğer yandan yabancı ve Türkçe literatür karşılaştırıldığında kavramın Türkçe literatürde yakın zamanlarda yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca ulusal tez merkezinde Aile Dizimi, Aile Takımyıldızı, Köken Aile Açılımı ve Bert Hellinger tanımları tarandığında yalnızca felsefe alanında bir adet doktora tezine rastlanılmıştır.

İletişim çalışmaları ve sinema alanında yapılan literatür incelemesinde ise Aile Dizimi Yöntemini konu alan herhangi bir akademik çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla iletişim çalışmalarına ait alanyazında örneklem olarak belirlenen diziden hareketle yapılacak analizin sonraki çalışmalara örnek teşkil edecek olması çalışmanın diğer bir önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle dizinin Aile Dizimi Yöntemini popülerleştirme ve bu yöntemin toplumda daha fazla tartışılması noktasındaki potansiyeli göz önünde bulundurularak gelecekte bu alanda daha fazla akademik çalışmanın yapılmasına zemin hazırlanmaktadır.

Sinemanın görünmeyi görünür kılma gücünün, gizli kalan yaraları onarma imkânı sağladığından bahseden Levent (2019), bunu açıklarken sinemada toplumsal bellek ve travmatik geçmişle yüzleşme çabalarından hareket edildiğine değinmektedir. Bu çabaların Türk literatüründe 1980'lerden sonra bir ivme kazanmasıyla travmatik geçmişle yüzleşebilmek için sinemanın temsil gücünden daha fazla yararlanılmaya başlandığı görülmektedir. Günümüzde sinema içeriklerine bakıldığında travma ve geçmişle yüzleşme temalarının güncelliklerini hâlâ yitirmeyen konular arasında olduğu görülmektedir.

Ancak bugün, travmayla baş etme ve çözüm bulma hususunda bambaşka alternatiflerden söz edilmektedir. Bu bağlamda Bert Hellinger'in 1990'lı yıllarda Aile Dizimi adını verdiği ve geçmişin bireyler üzerinde bıraktığı etkileri çözmek amacıyla geliştirdiği bu yöntemin Türk yapımı bir dizide konu alınması son derece önemlidir. Üstelik içeriklerin dijital çağda asenkron şekilde tüketildiği günümüzde, oldukça yeni ve spesifik bir yöntem olan Aile Dizimi Yönteminin, dünya genelinde yaklaşık 302 milyon abonesi olan Netflix gibi küresel bir platformda Türk yapımı bir içerikle izleyiciye sunulması, bu yöntemin tanınırlığını artırma açısından önemli ve etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Zira yöntem, literatürde hâlen tartışmalı konumunu korumaktadır. Zeytin Ağacı ise kuşaklar arası travma aktarımı, aile bireyleri arasındaki iletişim, travmaların bedensel ve ruhsal yansımaları gibi konular üzerinden Aile Diziminin uygulanmasına ilişkin somut bir örnek sunmaktadır. Dizi, nesiller arası travmaların çözüm süreçlerini, aile içi iletişimin yeniden şekillenmesini ve bireyin kimlik inşası üzerindeki etkilerini ele alır. Bu yönleriyle, Aile Dizimi Yönteminin hem temsil biçimini hem de dramatik anlatıya nasıl entegre edildiğini incelemek açısından tematik analizle değerlendirilebilecek önemli bir kaynak niteliğindedir.

Bu noktalardan hareket eden çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir:

- **AS 1:** Zeytin Ağacı dizisi, Aile Dizimi Yönteminden hareketle travmaların kuşaklar arası aktarımı, karakterlerin geçmiş travmalarla yüzleşme durumları ve iletişim süreçlerini anlamlandırmalarında seyirciyi nasıl bir bakış açısına yönlendirmektedir?
- **AS 2:** Aile Dizimi anlatı içinde nasıl yapılandırılmıştır?
- **AS 3:** Aile Dizimi yapılan karakterlerde bu yöntem ne tür değişimlere yol açmıştır? Bu yöntem, karakterlerin aile içi iletişim sorunlarını çözmede nasıl bir işlev görmektedir?

- **AS 4:** Zeytin Ağacı, Aile Dizimi bağlamında toplumsal ve kültürel düzeyde seyirciye ne tür mesajları iletmektedir?
- **AS 5:** Zeytin Ağacı, Aile Dizimi Yönteminin popüler kültürde ve medya ortamında bilinirliğinin artırılmasında ne tür katkılar sağlamaktadır?

5.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni son yıllarda popülerlik kazanan Aile Dizimi Yöntemidir. Bu yöntemin, Türk yapımı bir dizide ilk defa konu alınması hem yöntemin yeniliği hem de Türk dizilerine ilişkin literatüre katkı sağlaması bakımından önemlidir. Bu çalışmada tipik durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Aile Dizimi Yöntemini merkeze aldığı belirlenen ve 2022 ile 2024 yılları arasında iki sezon hâlinde toplam 18 bölümü yayınlanan Netflix dizisi Zeytin Ağacı, bu nedenle örneklem olarak seçilmiştir. Netflix'in yayımladığı izleme raporuna göre dizinin 1. sezon izlenme saati 58 milyon saat, görüntülenme sayısı ise 8 milyon 200 bindir (Futon Critic, 2025).

Veri çeşitliliği sağlamak adına yönetmenliğini Burcu Alptekin ve Erdem Tepgöz'ün üstlendiği Zeytin Ağacı (2022) dizisinin birinci sezonunu oluşturan 8 bölümü tematik analizle incelenmektedir. Örüntüleri ve temaları belirleyerek nitel verileri düzenlemeye ve yorumlamaya yarayan bir yöntem olan tematik analizde belirlenen temalar, basit ve karmaşık modeller içindeki göstergelerin ayırt edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca belirlenen temalar, gözlemlerin tanımlanmasına ve yorumlanmasına yardımcı olmanın yanı sıra kimi zaman doğrudan anlamları kimi zamansa saklı olan anlamları iletmede kullanılabilir (Boyatzis, 1998).

5.4. Verilerin Toplanması ve Verilerin Kodlanması

Bu aşamada dizinin birinci sezonunu oluşturan 8 bölümünün tamamı veri seti olarak kullanılmıştır. Bölümler içinde Aile Dizimi Yönteminin anlatıya nasıl dâhil edildiğini ve karakterlerin aile ilişkileri bağlamında nasıl dönüştüğünü gösteren sahneler veri seti içinde ayrıştırılmıştır. Dizide belirlenen sahnelerden hareketle Aile Dizimi'nin nasıl gerçekleştirildiği analiz edilmiştir. Bu analizde, anlatıcı konumundaki Ada karakterinin monologları, her bölümün başında Aile Dizimi yapılacağı anlaşılan karakterin soy ağacına dair geçmişin aktarıldığı sahneler, karakterlerin travmalarına özgü durum-

lar, objeler, motifler ve metaforlar incelenmiştir. Ayrıca, geçmişle yüzleşme biçimleri ve aile içi iletişim dinamikleri de veri setinde yer alan kodlamaların temelini oluşturmuştur. Kodlanan bu verilerden hareketle dizide tekrar eden ve anlam taşıyan ana temalar belirlenmiştir.

5.5. Temaların Belirlenmesi

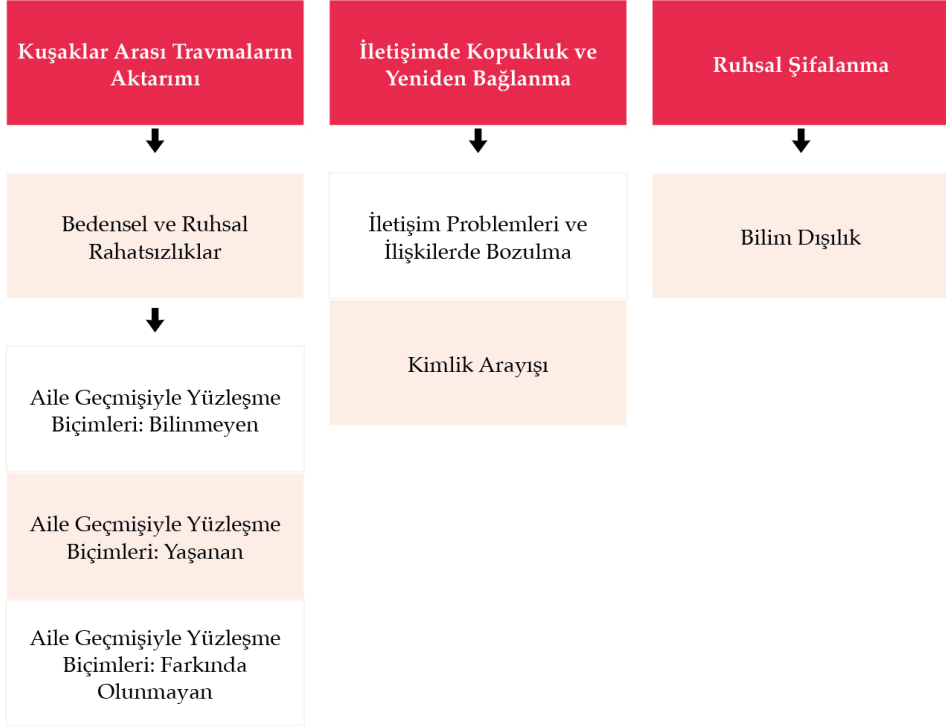
Analiz gerçekleştirilmeden önce dizinin ilk sezonunun sekiz bölümü her iki araştırmacı tarafından her bir bölüm toplamda üç kez olmak üzere ayrı ayrı izlenmiş ve neticesinde araştırmacılar bölüm içeriklerinde çalışma konularına ve analiz yöntemlerine uygun olduğunu düşündükleri temalar üzerinde tartışmışlardır. Ardından anlamlı örüntüleri (temaları) belirleyerek yorumlamaya odaklanan bu yöntem doğrultusunda her iki araştırmacı da kendi saptadıkları öğeler ve temaları karşılaştırmaya tabii tutmuşlardır. Bu bağlamda temalar arasında tutarlılığa sahip olduğu saptananlar araştırmaya dâhil edilmiş, örtüşmeyen temalar ise analiz dışında bırakılmıştır. Bu doğrultuda Aile Dizimi Yönteminin nasıl bir işlev gördüğü, dizinin anlatı yapısını nasıl şekillendirdiği ve bu pratiğin diziden hareketle bireyler için nasıl bir anlamlandırma aracı sunduğunu açıklamaya yönelik çıkarımlar yapılması planlanmıştır.

6. Bulgular

Yapılan tematik analiz doğrultusunda elde edilen verilerden hareketle belirlenen ana temalar; “kuşaklar arası travmaların aktarımı”, “iletişimde kopukluk ve yeniden bağlanma” ve “ruhsal şifalanma”dır. Ana tema ve alt tema başlıklarından hareketle gerçekleştirilen analizde dizide yer alan karakterler hakkında bilgi vermek önemlidir. Çünkü belirlenen temaların yorumlanması olay örgüsü ve karakter hikâyelerinin gelişimi ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla karakterlere ilişkin temel bilgilere öncesinde yer vermek analizi anlamlandırma açısından katkı sunmaktadır. Dizideki başlıca karakterler önce birbirleriyle yakın olan üç arkadaş; Ada (cerrah), Sevgi (avukat) ve Leyla (ev hanımı)’dır.

Karakterlerin birbirleriyle olan ilişkilerine bakıldığında ana karakterin Ada olduğu tespit edilmektedir. Çünkü Zaman Bey (Aile Dizimi yapan kişi) haricinde sekiz bölümde hikâyesi ele alınan diğer karakterlerin Ada ile ilişki içinde olduğu görülmektedir. Bu karakterler: Selim (Ada’nın eşi), Toprak (Ada’nın eski sevgilisi), Belgin (Ada’nın annesi), Kemal (Ada’nın babası), Sevgi (yakın arkadaşı) ve Leyla (yakın arkadaşı)’dır. Ada aynı zamanda film

içinde anlatıcı pozisyonunu da üstlenmektedir. Bölüm başlangıçları ve sonlarına onun iç sesiyle kendisine sorduğu sorular ve verdiği yanıtlar eşlik etmektedir.

Tablo 1. Tematik Analiz Verilerinden Hareketle Belirlenen Ana Temalar ve Alt Temalara İlişkin Tablo

6.1. Kuşaklar Arası Travmaların Aktarımı

1979 yılında H. Barocas ve C. Barocas tarafından kullanılan travmanın nesiller arası aktarımı; yoğun ve şiddetli travmalara maruz kalan kişilerin, bu travmaların etkilerini yakın ilişki içinde bulundukları aile içindeki bireylere doğrudan ya da dolaylı olarak aktarmaları (Auerhahn vd., 1993) veya bireysel ve toplumsal nitelikteki çözümlememiş travmaların, bedensel ve daha çok sözel pratikler aracılığıyla diğer kuşaklara aktarılması (Danieli, 2007) şeklinde ifade edilmektedir. Bu doğrultuda travmanın ikinci kuşağa aktarımı “ikincil

travmatizasyon”, “empatik travma” gibi kavramlarla, travmanın üçüncü kuşağı etkilemesi ise “travmanın kuşaklar arası aktarımı” kavramıyla anılmaktadır. Yalnızca maruz kalanları değil, sonraki nesilleri de etkileyerek kuşaklar boyu sürebilen fiziksel ve psiko-sosyal yakınmalara yol açabilen travmaların kuşaklar arası aktarımı psikodinamik, aile sistemleri ve sosyal-kültürel sistemlerin yanı sıra epigenetik mekanizmalar aracılığıyla da gerçekleşebilir (Karatay, 2020). Bu bağlamda dizinin her bölümünün açılışında yer alan geçmiş yaşamlara ait sekanslarda kuşaklar arası travma ve travmalarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler, Aile Dizimi Yönteminin travmaları nasıl görünür kıldığının göstergeleri konumundadır. Konu alınan karakterlerin sorunlarının yalnızca bireysel olmadığı, bunların aslında geçmişten aktarılan travmaların bir sonucu olarak meydana geldiği gibi mesajların seyirciye aktarıldığı tespit edilen dizide bu travmaların aktarımına ilişkin durumlar Aile Dizimi seanslarında daha fazla görünürlük kazanmaktadır. Dizide anlatıcı konumunda olan Ada, ilk bölümde bu durumla ilgili şu soruları sorar:

Geçmişimiz biz hatırlasak da hatırlamasak da bir yerlerde kayıtlı olabilir mi? Nasıl ki bir kara kutu ne kadar darbe alırsa alsın içindeki bilgiler kaybolmaz. Geçmişimiz de öyledir. Tatlar, kokular, anlar bir gün tekrar hatırlanmak üzere en doğru zamanı bekler ve geçmiş biz unutsak bile bizi etkilemeye devam eder mi? (Alptekin ve Tepegöz, 2022).

Aile Dizimi Yönteminin kişilerin hem bireysel hem de müşterek düzeyde yaşadıkları dengesizlikleri ve haksızlıkları onarmalarına imkân tanıyan bir süreç sağladığından söz eden Andı’ca (2024) göre bu sayede, geçmişte yaşanan olayların şimdiki yaşam üzerindeki etkileri keşfedilir biçime gelerek aile sistemi içinde daha sağlıklı ve dengeli ilişkiler kurulmasını mümkün hâle getirir. Dizideki olay örgüsü tam da bu noktadan ve anlatıcı (Ada) tarafından iletilen sorular üzerinden kurulmaktadır. Daha ilk bölümde seyirciye, üzerine düşünülecek birtakım mesajlar ileten sorulardan hareketle dizide örtük bir anlatı yapısı yerine açık bir anlatı yapısının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü her bir bölümün giriş sekansları göz önünde bulundurulduğunda; aslında seyirciye izleyeceği bölümde kimin hikâyesine tanık olacağını, kimin aile diziminin yapılacağını aktaran bir olay örgüsü kurulmuştur.

Ada’nın yukarıda geçen soruları dikkate alındığında; dizide geçmişin, bireyler üzerindeki etkisi üzerine bir muhakemeye yer veriliyor olması Aile Dizi-

mi Yöntemine ilişkin seyircinin zihninde yer edinmesi istenen bakış açısının pekiştirilmesine yönelik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Öyle ki seyirciye, Ada aracılığıyla aktarılan soruların cevabının yine Ada'nın ağzından net ifadelerle cevaplandığı görülmektedir: "Geçmişimiz biz hatırlasak da hatırlamasak da bir yerlerde kayıtlıdır. Biz unutsak bile bizi etkilemeye devam eder" (Alptekin ve Tepegöz, 2022).

Kanseri yenen çocuğun annesinden bu alternatif tedavi yönteminin ne olduğunu öğrenir öğrenmez bir araştırma yapmaya başlayan Sevgi'nin denk geldiği ifade de bu noktada önemli bir pekiştirme unsurudur: "Geçmişten bugüne kadar taşıdığın miras" (Alptekin ve Tepegöz, 2022). Bu, bir anlamda dizinin hikâyesini kurduğu çatıdır ve hikâyelerin her biri geçmişten bugüne dek izi, etkisi hâlâ sürmekte olan durumların bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar olarak kendini gösterdiği bir koşula bağlıdır. Bu bağlamda seyircinin herhangi bir belirsizlikte bırakılmadığı görülmektedir. Dizinin ilk bölümünde henüz seyirci yeni aşına olmayı başladığı Aile Dizimi Yönteminin kökeninde yer alan "geçmiş mirasın etkisi" üzerine başka herhangi bir yanıtı yer bırakmayacak şekilde ve olumlu anlamda yönlendirilmektedir. Bu yönlendirme, Aile Dizimi yapılan karakterlerin tedavi sürecinden sonra aldıkları iyimser ve olumlu sonuçlarla yeniden pekiştirilmektedir.

6.1.1. Bedensel ve Ruhsal Rahatsızlıklar

Atlattığı kansere yeniden yakalanan Sevgi, dizide bedensel rahatsızlığına değinilen ilk karakterdir. Ada'nın ise sağ elinde bir titreme söz konusudur. Üstelik kendisi bir cerrahdır ve bu sorun kesinlikle tedavi edilmesi gereken bir durumdur. Karakterlerin yalnızca bedensel hastalıklar değil, ruhsal durumlara dayalı birtakım sıkıntılar yaşadıkları da görülmektedir. Aile geçmişinde herhangi bir aile üyesinin başına gelen bir talihsizliğin sonraki nesillerde benzer bir şekilde ortaya çıkabileceğinden söz edilmektedir (Duman, 2020). 1992 yılında Erzincan depremini yaşayan ve depremde annesini kaybeden Selim, inşaat mühendisidir ve kendisinin inşa etmediği herhangi bir yapıda uyuyamaz. Bu mesleğin seçimi, yeniden depremde yakalanma ve bir yakınını kaybetme ihtimalinin önüne geçmek istemesi şeklinde değerlendirilebilir. Leyla'nın ise suya her ayak bastığında boğulma hissi yaşadığı ve bu nedenle suya giremediği görülür. Bu örnekler karakterlerin yaşadıkları bedensel ve ruhsal rahatsızlıkların göstergeleri konumundadır.

6.1.1.1. Aile Geçmişiyle Yüzleşme Biçimleri: Bilinmeyen, Yaşanan, Farkında Olunmayan Geçmiş

Aile Dizim Yönteminde ilk olarak sistemik karmaşıklıkların gün yüzüne çıkarıldığından söz edilmektedir (Duman, 2020). Bilinçsiz hareketlerin, bilinçli olarak zihne getirildiklerinde güçlerini kaybettikleri ve ruhun bu sayede özgür kaldığı düşüncesinden hareket edilir (Stones, 2006). Dizideki karakterlerin, Aile Dizimine de önce bu noktadan başlandığı görülmektedir. Dizide geçmişleriyle farklı şekillerde yüzleşen karakterler, önceki nesillerinin yaşamlarıyla ilgili üç farklı konumda değerlendirilmektedir. Karakterlerin kimisi travmanın varlığından habersizdir. Bu nedenle travmanın etkileriyle farkında olmadan yaşamaktadırlar. Kimisi onu doğrudan deneyimlemesine rağmen sorunun kökenini sorgulamaz. Kimisi ise geçmişin etkilerini hissediyor olmasına rağmen bilinçli olarak göz ardı etmeyi tercih eder. Bu nedenle bu başlık altında bedensel ve ruhsal birtakım sorunlar yaşayan karakterlerin travmalarla yüzleşme biçimleri analiz edilmiştir. Aile Dizimi aracılığıyla bilinç dışı olarak taşıdıkları yükleri fark eden ve bu yükleri dönüştürme süreçlerine giren karakterlerin mevcut durumlarına ilişkin üç alt tema belirlenmiştir. “Bilinmeyen”, “yaşanan” ve “farkında olunmayan” geçmiş ekseninde şekillenen travmaların kuşaklar arası aktarımında karakterlerin mevcut durumunun etkilerine değinilmiştir.

6.1.1.1.1. Bilinmeyen: Geçmişten Habersiz Olanlar

Aile geçmişine dair doğrudan bir bilgiye sahip olmayan, ancak bu geçmişin etkilerini bilinçsizce taşıyan karakterlerin yer aldığı Zeytin Ağacı’nda Ada, ailesinin geçmiş travmalarını bilmeden büyüyen ve bu travmaların kendi hayatını nasıl şekillendirdiğini fark etmeden yaşayan bir karakter olarak inşa edilmiştir. Annesinin sert ve kontrolcü tavrı, onun yaşamındaki tercihlerini etkilemiştir; ancak neden böyle bir ebeveyn figürüyle karşı karşıya olduğunu anlaması zaman alır. Bu tema altındaki temel sorun, karakterlerin geçmişin izlerini taşıdığının farkında olmamasıdır.

Bu noktada kişinin ailesinden veya önceki nesillerinden aldığı yükler diğer bir deyişle borçlar şeklinde ifade edilen sistemik karmaşıklığa (Franke, 2017) ve her eylemin bir sonucu olduğundan söz eden denge yasasına değinmek gerekir. Eğer bir aile üyesine önceki nesillerde ya da şimdiki ailesinde bir haksızlık edilmişse bu durum denge yasası gereğince gelecekteki nesillerde aynı ailenin bir üyesi tarafından telafi edilmelidir (Liebermeister, 2009). Bu,

sistemin dengesini koruması ve aile içinde adaletin sağlanması için gereklidir. Zira geçmişte yapılmış olan haksızlıkların giderilmesi, Aile Dizimi sürecinde önemli bir noktaya işaret eder. Aile Diziminde üç kuşak önceki neslinin (annesinin dedesi) kendi kızını öldürdüğü gerçeğiyle yüzleşen Ada'nın, sağ elinin titrediği görülmektedir. Üçüncü bölümde açığa çıkan bu gerçek, onun elinin titremesinin kökeninde yatan sebebi göstermektedir. Babanın, kızını öldürürken titrediği görülen eli ile Ada'nın titreyen eli aynı eldir. Dolayısıyla burada geçmişte babanın kızını öldürmesi gibi büyük bir haksızlığın karakter tarafından bilinmeden telafisi edildiği görülmektedir. Ancak telafinin aslında anneannenin yönlendirmesiyle dolaylı olarak gerçekleşmesi söz konusudur. Çünkü ölen kız kardeşinin acısını sessizce yaşayan anneanne Ada'yı doktor olması noktasında yönlendirmiş, neticesinde o da cerrah olmayı seçmiştir. Bu bağlamda aynı aileye ait farklı nesillerin birinin hatası, diğeri tarafından telafi edilmektedir.

Diğer yandan bilinmeyen geçmişle ilgili önemli diğer bir olay Ada'nın annesi Belgin ile benzer bir kaderi paylaşmasıdır. Sistemik karmaşıklık içindeki devrilmada ailedeki ebeveynlerin bir başkasını talihsizlik bağlamında takip etmesi, çocuklarının da tıpkı ebeveynleri gibi sadakatle aynı dengeyi araması söz konusudur (Duman, 2020). Hem eşi hem de eski sevgilisi tarafından aldatılan ve her iki aldatmada da karşı tarafın bir kız çocuğu sahibi olması durumu, Belgin'in yaşadığı hikâye ile aynıdır. Ancak Ada annesi ölene dek bu gerçekten haberdar olamayacaktır.

6.1.1.1.2. Yaşanan: Travmayı Bizzat Deneyimleyenler

Sistemik karmaşıklığın temel unsurlarından biri olan takip etmede aileden biri ölür, öldürülür ya da kötü bir olay yaşarsa sonraki nesillerdeki herhangi bir aile üyesinin de bu talihsizliği yaşama olasılığı bulunur (Franke, 2017; Duman, 2020). Aile travmalarını doğrudan deneyimleyen, ancak bunun bir kuşaklar arası aktarımın sonucu olduğunun farkında olmayan karakterleri kapsayan bu temada değinilecek ilk karakter Selim'dir. Dizinin dördüncü bölümü 1992 yılında yaşanan Erzincan depremiyle başlar. Depremi yaşamadan önce annesi ve babasının onun yüzünden tartıştığı görülen Selim, deprem esnasında annesinin ona siper olması sayesinde hayatta kalır. Ancak yanı başındaki annesi ölmüştür. Bu travmanın görünen sonucu onun, kendisinin inşa etmediği bir binada uyumaması iken görünmeyen sonucu Ada'ya olan bağlılığıdır. Aile Dizimi sonrasında Selim'in Ada'ya bağlılığının altında yatan neden, bırakmak istemediği annesi ile ilişkilendirilir.

Travmayı bizzat deneyimleyen diğer karakter Sevgi'dir. Dizinin ilk bölümünün açılış sahnesi 1988 yılında Bursa'da bir lunaparkta başlar. Lunaparkta eğlendiği esnada babası bir başkası tarafından gözleri önünde silahla vurularak öldürülür. Travmayı bire bir yaşayan Sevgi, bu tanıklığın neden olduğu etkilerin farkında değildir. Aile Diziminde canlandırılan vurulma sahnesinde taşıdığı yükün, şimdiki zamana yansıdığına bilincine varır. Aile Diziminde geçmişleriyle yüzleşen karakterler, bunların yalnızca fiziksel sorunlardan kaynaklanmadığını, aynı zamanda psikolojik ve ailesel bağlamlarının da olduğunu keşfederler. Travmanın içinde olan, onu bizzat deneyimleyen karakterlerin, yaşadıklarının nedenlerini ve bunların nereden geldiğini sorgulamamak adına geçmişleriyle yüzleşmekten kaçındıkları görülür. Buradan hareketle dizinin, seyirciyi şimdiki zamanda yaşadıklarının aslında geçmişle bağlantılı olduğuna yönelik bir bakış açısına yönlendirdiği görülmektedir.

6.1.1.1.3. Farkında Olunmayan: Geçmişin Bilinirliğine Rağmen Anlamlandırıl(a)maması

Aile içi bir üyenin dışlanması veya kınanması gibi durumların aile sistemi içindeki düzeni bozabileceğinden bahseden Hellinger, şiddet, intihar, cina-yet, uygunsuzluk gibi bir sebeple mevcut düzende bozukluk ya da kopukluk yaşandığında bunun aile fertlerinin hepsini hatta gelecek kuşakları bile etkileyebileceğini ileri sürmektedir (2001). Bu başlık altında geçmişte yaşananların etkilerini bir noktada hisseden ancak bunları bilinç düzeyine çıkarma konusunda başarısız olan ilk karakter Leyla'dır. Leyla'nın denize girememe korkusunun altında aslında Leyla'nın büyük anneannesi Eleni'nin mübadele döneminde çocuğu ve eşine kavuşmak üzere denize açıldığı yolculukta boğularak ölmesi yatmaktadır. Eleni'nin geçmişte yaşadığı bu ölüm aslında Leyla'nın bildiği bir olaydır fakat geçmişteki bu olayın kendisinin su korkusunun nedeni olarak anlamlandırılmayışından kaynaklanmaktadır.

Aynı temada benzer bir durum Toprak karakterinde görülmektedir. Önceki nesillerinde dedesinin oğlundan ayrı kalarak hapsedilmesine benzer biçimde Toprak da aynı kaderi paylaşmakta kızından ayrı yaşamaktadır. Toprak da Leyla gibi ailesinde yaşanan bu durumdan haberdardır fakat kendisinin de aynı döngüyü tekrar ettiğinin farkında değildir. Bu örnekler, Aile Dizimi Yönteminde öne sürülen, geçmiş ve mevcut zamanın birleşiminde, geçmişteki tecrübeler ve önceki nesillerinden gelen enerjilerin, günümüzdeki nesilleri etkilediklerine (Andıç, 2024) dair iddiaları temsil eden önemli örneklerdir.

6.2. İletişimde Kopukluk ve Yeniden Bağlanma

İletişim, bireyler arası ilişkilerin temel yapı taşıdır ve özellikle aile içinde sağlıklı bir iletişim kurmak, bireylerin psikolojik ve duygusal gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak, birçok insan geçmişten gelen bilinç dışı travmaların etkisiyle sağlıklı iletişim kurmakta zorlanmaktadır. İletişim problemlerinin yalnızca bireysel sorunlar olarak değil, kuşaklar arası aktarılan travmaların bir sonucu olarak konu alındığı Zeytin Ağacı dizisi, karakterlerin yaşadığı iletişim problemlerini, travmaların kuşaklar arası aktarımını ve aile içi dinamikleri izleyiciye Aile Dizimi gibi bambaşka bir perspektiften hareketle sunmaktadır. Bu başlıkta, dizinin ana karakterleri arasındaki diyaloglar ve olay örgüsünün gelişiminden hareket edilerek iletişim sorunları analiz edilmiştir. İletişim süreçlerinde birtakım kopukluklar yaşandığı görülen karakterlerin aile içi ilişkilerinde yaşadıkları sorunların nedenleri ve çözüm yollarına ilişkin durumların dizi aracılığıyla nasıl aktarıldığı saptanmıştır.

6.2.1. İletişim Problemleri ve İlişkilerde Bozulma

Duygusal acıların birçoğunun temelinde kesintiye uğramış sevgi olduğunu öne süren Hellinger'e göre bu acı, çocuk için oldukça fazla bir acı olduğundan ebeveynine yaklaşmak istemez ve giderek onlardan uzaklaşır. Daha fazla acı çekmemek için bulduğu yol kendini korumak için dış dünyadan soyutlanarak tüm girişimleri reddetmektir (Duman, 2020). Geçmiş travmalar ve travmaların neden olduğu durumlar hakkında aileleriyle ve çevresindekilerle açık bir iletişim içinde olmadıkları görülen karakterler, Aile Diziminin akabinde yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Bununla ilgili ilk örnek Ada ve annesi Belgin arasındaki iletişim kopukluğudur. Annesinin geçmişten gelen baskıcı tutumu, çocukluğunda ona sevgiyle yaklaşmıyor olması Ada'nın duygularını ifade etmekte zorlanmasına neden olmuştur. Dizinin ilk bölümlerinden itibaren annesinin telefonlarına cevap vermediği görülen Ada, onunla herhangi bir iletişim kurmaktan kaçınır. Anne-kız arasındaki iletişim eksikliği ve birbirlerini anlamadaki güçlüklerin temelinde, geçmiş travmaların olduğu altıncı bölümde gösterilmektedir.

Sevgi ve annesi arasındaki ilişkide ise tam tersi bir durum vardır. Annesi, ona kendini adamıştır. Ancak aile içinde konuşulmayan travmalar, Sevgi'nin iletişim süreçlerini olumsuz etkileyerek, onun hissettikleri hakkında içe dönük bir birey olmasına yol açmıştır. Babasının ölümüne dair birbirleriyle konuş-

maktan kaçınan iki karakterin iletişim süreci Aile Dizimi sonrasında dönüşmeye başlar.

Leyla ve eşi arasındaki iletişim çatışmalarının kökeninde ise karşılıklı olarak bastırılan duygular ve yanlış anlamalar söz konusudur. Tıpkı Eleni (büyükanne) gibi kendisini eşi ve çocuğuna adayan Leyla'nın geçmişiyile yüzleşmesi, onun kendi içinde de farklı bir noktaya evrilmesine neden olur. Zira tüm arkadaşları okuyup meslek sahibi olmuştur. Fakat o kocası için hem ailesinden hem de okulu ve dolayısıyla mesleğinden vazgeçmiştir. Eşi ile arasındaki ilişkide bırakılma/terk edilme korkusu baskındır. Leyla sürekli bunun olmaması için yeni arayışlara yönelir. Her fırsatta çok sevdiğini ifade ettiği eşini, kaybetmeme çabası Eleni'nin farklı bir biçimde ancak sonuç olarak kaybettiği eşi ve çocuğunu akla getirmektedir.

Karakterlerin geçmişle yüzleşmesini sağlayarak, bilinç dışı aktarılan travmaların iletişim süreçlerindeki rolünü açığa çıkaran Zeytin Ağacı dizisinde yüzleşme, iletişim sıkıntılarının nedenlerini anlamalarına ve çözüm yolları geliştirmelerine katkı sağlayan en önemli unsurdur. Dizide karakterlerin yaşadığı iletişim sorunlarının çözülmesi için uygulanan yöntemler iletişim stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde; Zaman Bey'in onları empatik dinleme, açık iletişim ve duygularını sağlıklı bir şekilde ifade etmeye yönlendirdiği görülmektedir. Bu öneriler karakterlerin aile içi ilişkilerde yaşanan çatışmaları çözmelerinde oldukça etkili durumlar olarak sunulmaktadır. Çünkü geçmişle yüzleşme ve duyguların açıkça ifade edilmesi, sağlıklı bir iletişim kurmada hem kilit bir rol oynamakta hem de karakterleri olumlu anlamda dönüştüren bir süreci sağlamaktadır.

6.2.2. Kimlik Arayışı

Aile Diziminin, karakterlerin kökenlerinden gelen travmaları keşfetmelerine ve kendi kimliklerini yeniden inşa etmelerine olanak tanıyan bir yöntem olarak sunulduğu dizide, kendini başarılı bir cerrah olarak tanımlayan Ada'nın, annesiyle yaşadığı çatışmalar ve ailesinin geçmişine dair bilinmezliklerin kimliğinde, eksiklik hissine neden olduğu görülmektedir. Aile dizimi sayesinde, kendi geçmişine dair keşfettiği gerçekler kimliğini yeniden inşa etmesini sağlarken, onun hikâyesi "bireyin köklerini anlamadan kendini tamamlayamayacağı" vurgusu etrafında şekillenmektedir. Dolayısıyla Ada'nın arayışı "Ben kimim ve beni ben yapan şeyler sadece bireysel tercihlerim mi,

yoksa aile geçmişim mi?” sorusu etrafında şekillenir. Bu da dizinin iletmek istediği mesajı ana karakter üzerinden ele alış biçimini göstermektedir.

Kimliğini güçlü ve bağımsız bir kadın olarak kurmuş gibi görünen Sevgi de Aile Diziminde içsel çatışmalarını derinleştirerek birtakım sorgulamalara girer. “Hastalığın bize hatırlatmak istediği bir şey mi var?” (Alperen ve Tepegöz, 2022) sorusundan hareketle, hastalığının kuşaklar arası travmayla bağlantısı onun kimlik arayışını, “Geçmişin yükleri, sağlığını ve benlik algısını nasıl şekillendiriyor?” üzerinden ilerletir. Bu sayede annesinin ona yönelik tutumundan, onunla ilgili planlarından sıyrılarak daha özgürleştirici bir yöne doğru evrilir.

Ekonomik ve duygusal bağımlılık nedeniyle, kendi kimliğini evliliği üzerinden tanımlayan Leyla, kendisini çoğunlukla eşinin beklentilerine göre konumlandırır. Ancak dizi ilerledikçe, maddi ve duygusal bağımsızlığını kazanma yolunda adımlar atar. Leyla’nın kimlik arayışı, “Ben kimim? Kim olmak istiyorum ve kendi hayatımı kontrol edebilir miyim?” sorularıyla şekillenir.

Genel itibarıyla karakterlerin kimlik arayışları, ailevi bağlar, travmalar ve bireysel tercihler arasında bir denge kurmaya çalışırken şekillenir. Ada, köklerini keşfederek kendi kimliğini tamamlar; Sevgi, bedenini ve ruhunu bütüncül olarak anlamlandırarak kimliğini dönüştürür; Leyla ise bağımsızlığını kazanarak kendi kimliğini yeniden tanımlar. Tüm bu dönüşümlerin Aile Dizimi Yönteminin iyileştirici yönü etrafında kurgulandığı görülmektedir. Bu hâliyle dönüşümün yalnızca olumlayıcı bir perspektif sunduğunu söylemek mümkündür.

6.3. Ruhsal Şifalanma

Aile Diziminin bireyin ruhsal şifalanma sürecinin önemli bir aşaması olarak ele alındığı dizide seyirciye, karakterler aracılığıyla geçmişle yüzleşmenin ve ailevi travmaların farkına varmanın bireyin içsel huzurunu ve ruhsal dengesini bulmasına nasıl katkılar sunabileceğine ilişkin birtakım mesajlar iletilmektedir. Kişileri ruhsal bütünlüklerine ulaştırmak için kullanılan Aile Diziminde karakterler, önceki nesillerinden miras aldıkları travmaların farkına vardıkça, bu yüklerden arınmanın yollarını aramakta, bunu Zaman Bey’in önerilerini yerine getirerek gerçekleştirmektedirler. Bu doğrultuda Leyla, Eleni için denize mum yakıp bırakır. Toprak, dedesi için kafesteki bir kuşu

uçurur. Ada ve Toprak doğmayan çocukları için, Sevgi ise gerçekleşmesini istediği dileği için bir zeytin ağacı fidanı diker. Bu tarz telafi edici davranışlar, aile dengesini yeniden kurmaya yönelik girişimler olarak sunulmaktadır. Kişi, burada bir aile üyesiyle özdeşleşerek, onun suçluluğunu, acısını ya da kaderini üstlenmektedir. Nesiller boyunca aktarılan travmaların kişilerin kendi deneyimlerinden kaynaklanmadığı, bunların aile geçmişlerinin birer yansıması olduğundan bahseden dizide Aile Dizimi, “ruhsal bir şifalanma aracı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Şifalanmanın önündeki en büyük engel ise geçmişi reddetmektir. Çünkü dizi, ruhsal anlamda şifaya kavuşmanın yolunun onu anlamaktan ve kabullenmekten geçtiğini iddia etmektedir. Geçmişlerini ve ailelerini suçlamayı bırakmadıkları müddetçe içsel huzura kavuşamayacak olan karakterler için geçmişi olduğu hâliyle kabul etmek, iç huzurun anahtarıdır. Bu noktalardan hareket eden dizinin, geçmişle yüzleşmenin sadece zihinsel değil, ruhsal bir iyileşme süreci olduğunu vurguladığı görülmektedir. Bu sayede dizinin, seyircisini Aile Dizimi Yöntemini kendi yaşamına da uygulayabileceği bir farkındalık sürecine yönlendirdiğini söylemek mümkündür. “Senin yaşadığın sorunlar sadece sana ait değil” (Alperen ve Tepegöz, 2022) mesajı, bireylerin yaşadığı psikolojik yüklerin ve travmaların çoğunun, geçmişten gelen kolektif mirasın bir parçası olduğuna işaret etmektedir. Değnilmesi gereken bir diğer önemli husus iyileşmenin, geçmişin tekrarını kırmakla başladığına ilişkin mesajdır. Aile Diziminde sorunların kaynağına inerek o anı yeniden canlandırmaları sağlanan karakterler, geçmişte yaşananlara ilişkin yeni bir sahneleme ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada vurgulanan nokta bağışlamanın, geçmişi silmek anlamına gelmediği yalnızca onunla barışmak olduğudur. Bakıldığında dizideki birçok karakterin geçmişleriyle barışarak yeni bir başlangıç yaptığı görülür. Bu anlatı, seyircisi için kendi içsel yolculuğunda kabullenmenin gücünü keşfetmeye teşvik eden bir nokta oluşturma yanı sıra kendi aile geçmişlerine dair yeni bir perspektif kazanma ihtimallerini de ortaya koyar.

Ancak Aile Dizimi genel itibarıyla karakterlerin geçmişleriyle yüzleşerek ruhsal bir şifalanma sürecine adım atmalarını sağlayan güçlü bir araç olarak sunulsa da bu yöntemin bilimsel çevrelerde hâlâ tartışmalı bir konumda yer aldığı unutulmamalıdır. Bert Hellinger tarafından geliştirilen Aile Dizimi Yöntemi, özellikle simgesel ve sezgisel yönleri ağır bastığı için psikoloji ve psikiyatri alanında bilimsel dayanağa sahip bir terapi yöntemi olarak kabul edilmemektedir. Yöntemin bilimsel geçerliliğini destekleyen yeterli nicel veri

bulunmamakta; uygulamalar, bilimsel araştırmalarda aranan nesnellik ve tekrarlanabilirlik kriterlerini karşılamamaktadır. Bu durum, yöntemin daha çok tamamlayıcı ya da alternatif bir farkındalık aracı olarak değerlendirilmesini gündeme getirmektedir. Dizide karakterlerin bu yöntem aracılığıyla ruhsal yüklerinden arınarak içsel dengeye ulaşmaları, Aile Dizimi Yönteminin sembolik gücünü ön plana çıkarmaktadır. Fakat bu noktada, yöntemin her birey için aynı etkiyi yaratmayabileceği ve profesyonel psikolojik destekle birlikte değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle, dizide Aile Dizimi Yönteminin bireylerin ruhsal iyileşme süreçlerinde anlamlı bir temsil aracı olarak kullanılması dikkat çekici olsa da yöntemin bilimsel temellere dayanmayan doğası, onun psikoterapötik bir yöntem olarak değerlendirilmesinde dikkatli olunması gerekliliğini doğrulamaktadır.

6.3.1. Bilim Dışılık

Aile Dizimi Yöntemini travmaların nesiller arası aktarımı ve ruhsal şifalanma perspektifinden ele alan Zeytin Ağacı'nda dizinin bu yöneme bakışı eleştirel olmaktan çok kabul edici ve destekleyici bir çerçevede ilerlemektedir. Ancak bazı sahnelerde ve karakterlerin tepkilerinde, bu yöntemin bilimsel bir temelden yoksun oluşuna dair kimi sahnelerde örtük biçimde işaretler mevcuttur. Dizide özellikle Ada karakteri, bilimsel verilerle hareket eden tıp doktoru kimliğiyle, Aile Dizimi Yöntemine en başından itibaren şüpheyle yaklaşır. Ada'nın Zaman Bey'in yönettiği ilk terapi oturumunda, seansın yöntemine yönelik gösterdiği inkârcı ve eleştirel tepkiler, dizinin bu yöntemin bilim dışılığına dair sunduğu nadir eleştirel noktalardandır. Ada, özellikle terapi sahnelerinde, bu yöntemin bilimsel bir dayanağı olmadığını savunur. Bu sahnelerde Ada'nın ilk başta gösterdiği tepkiler aynı zamanda izleyicinin de eleştirel bir perspektifle yaklaşmasına olanak tanıyan bir alan yaratmaktadır.

Ancak anlatının ilerleyen bölümlerinde Ada'nın kişisel hikâyesiyle Aile Dizimi arasında kurulan bağ, karakterin bu yöntemle birlikte dönüşmesini sağlar ve baştaki eleştirel tutumu yerini zamanla kabule bırakır. Bu dönüşümün, izleyicinin de yöntem hakkında benzer bir kabul geliştirmesi yönünde kurgulandığı görülmektedir. Buna karşın dizide, Aile Dizimi Yönteminin işleyişine dair bilimsel ya da psikoterapötik bir açıklama sunulmaz; karakterlerin iyileşme süreçleri doğrudan bu seanslara bağlanarak nedensellik kurulmadan

duygusal etki üzerinden temellendirilir. Ayrıca yöntemi eleştiren herhangi bir ruh sağlığı uzmanı ya da akademik kimlik de yer almaz; Sevgi'nin annesi gibi karşıt bir pozisyonda yer alan karakterler ise eleştirilerini bilimsel temellere değil, yalnızca duygusal korkulara dayandırmaktadır. Sevgi'nin annesinin karşıtlığı, geçmişte gizli kalan gerçeğin açığa çıkmasından kaynaklanmaktadır. Yöntemin iyileştiriciliğini gördüğü için kızından sakladığı sırrın ortaya çıkmasını istemez. Bu da yönetime dair olumlu referansları daha da güçlendiren bir mesaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sezon finalinde Ada, Zaman Bey'in de aslında kendisi gibi bir tıp hekimi olduğunu öğrenir. Aile Dizimi Yöntemini Zaman Bey ile birlikte uygulamaya başlamak isteyen Ada, gerçek dünyada bu tür uygulamalara mesafeli durması beklenen meslek gruplarının dahi anlatı içinde yönetime tamamen entegre edildiğini ortaya koyan bir konumdur. Dolayısıyla dizide, yöntemi bilimsel geçerliliği tartışmaya açmaksızın, yalnızca bireysel deneyimlerin pozitif sonuçları üzerinden meşrulaştırmaya yönelik bir çaba söz konusudur. Aile Dizimi Yönteminin öznel anlatılarla desteklenmesi, eleştirel mesafeye alan tanınmadan izleyiciye farkındalık ve şifa aracı olarak sunulması, dizinin yöntem hakkındaki temsillerini bilimsel sorgulamalardan uzak, duygusal odaklı bir eksene yerleştirdiğini göstermektedir. Özellikle Sevgi karakterinin kanser tedavisinde yaşadığı ilerlemenin, tıbbi müdahalenin etkisinden çok Aile Dizimindeki yüzleşmesine bağlanması, yöntemin sezgisel bir düzlemde idealize edildiğini gösteren bir unsurdur. Dolayısıyla dizinin, sürece ilişkin bilimsel bir analiz yapmaktan ziyade, kişisel dönüşüm hikâyesine odaklandığı ortaya çıkmaktadır.

Anlatı boyunca Aile Dizimi Yönteminin bilimsel geçerliliğine dair net bir sorgulamanın yapılmadığı dizide, yöntemin etkinliği karakterlerin kişisel deneyimleri üzerinden iletilmektedir. Çünkü yöntemi deneyimleyen karakterlerin büyük çoğunluğu, onun etkili olduğunu kabul eder. Yine de iyileşmelerine ilişkin herhangi bir açıklama sunulmaz.

Aile Dizimi Yöntemini bilimsel bir yöntem olarak sunmamasına karşın onun bilim dışı olabileceğine dair güçlü bir eleştirinin de söz konusu olmadığı dizide aksine farkındalık ve ruhsal şifa mesajları aktarılmaktadır. Aile Dizimine katılan karakterlerin çoğunun hayatında pozitif değişimler yaşaması ise yöntemin doğruluğunu veya bilimselliğini sorgulamaktan ziyade faydasını öne çıkaran bir unsurdur. Seyirciye eleştirel bir mesafe bırakmadan yöntemi

olduğu gibi kabul etmesi gerektiği yönünde bir tutumun sergilendiği dizide yöntemin bilim dışılığına dair olumsuz herhangi bir eleştiri de ön plana çıkmaz. Bilimsel geçerliliğini tartışmak yerine, onun bireyler üzerindeki olumlu etkilerini göstermeye odaklanan anlatı yapısı öznel deneyimlere ve sezgisel yönlendirmelere dayanmaktadır.

7. Sonuç

Türk yapımı Zeytin Ağacı (2022) dizisi, Aile Dizimi Yöntemini dramatik anlatının merkezine yerleştirerek karakterlerin aile geçmişleriyle yüzleşmeleri ve duygusal iyileşme süreçlerini bu terapi biçimi üzerinden işlemektedir. Dizide anlatılan bireysel dönüşümler, Cohen'in (2006) Aile Diziminin öznel düzeyde dönüştürücü deneyimler yaratabileceğine ilişkin tespitleriyle örtüşmektedir. Zeytin Ağacı dizisinin tematik analizine dayanarak elde edilen bulgulardan hareketle, araştırma sorularına verilen yanıtlar ışığında, Zeytin Ağacı dizisinin Aile Dizimi Yönteminin anlatı yapısına olumlu bir perspektifle entegre ettiği tespit edilmiştir. Kuşaklar arası travmalar dizide flashback sahneleri ve Aile Dizimi seansları aracılığıyla görünür kılınırken karakterlerin dönüşümlerine şahit olan izleyiciye de bilinçaltındaki aktarımlar konusunda farkındalık aşılama çabasıdadır. Bu bağlamda dizinin yalnızca Aile Dizimini tanıtmakla kalmayıp, aynı zamanda bireyin kendi duygusal şifalanma sürecinde nasıl bir araç olarak kullanılabileceğine ilişkin mesajlara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, karakterlerin terapi sahnelerinde görünür kılınması, izleyicinin kendisini de bu sürecin bir parçası gibi hissetmesini sağlar. Bu sayede karakterlerin aile geçmişleriyle yüzleşme sürecinde, seyirciyi de benzer bir sorgulama ve anlamlandırma yolculuğuna çıkarmaktadır. Dizinin sunduğu mesajlar arasında, bireyin yaşadığı sorunların sadece kendi deneyimlerinden ibaret olmadığı, bunların kuşaklar boyunca aktarıldığı ve bu nedenle çözüm arayışının da sadece bireysel değil, ailevi bir perspektifle ele alınması gerekliliği vurgulanmaktadır. Zira dizi, Aile Dizimi Yöntemi üzerinden bireyin kimlik arayışına dair bir köprü kurmakta ve karakterler, terapi yoluyla geçmişleriyle yüzleşirken aynı zamanda bireysel kimliklerini yeniden inşa etme sürecine girmektedirler.

Dizinin toplumsal ve kültürel düzeyde seyirciye ilettiği mesajlar ise aile bireyleri arasında açık ve sağlıklı iletişimin önemini vurgulamaktadır. Karakterlerin geçmişlerinden gelen travmalar nedeniyle yaşadıkları iletişim kopuklukları, Aile Diziminde yüzleşme ve kabullenme süreçlerinden ge-

çerek onarılmaktadır. Anlatıda, bastırılmış duyguların ve gizli tutulan aile hikâyelerinin, zamanla bireylerin hem ruhsal hem de bedensel sağlığını etkileyebileceği mesajı üzerinde durulmaktadır. Bu sayede seyircinin, kendi ailesiyle ve çevresiyle olan ilişkilerini sorgulamasına olanak tanınmaktadır. Aile bireyleri arasında kurulan sağlıklı iletişimin, bireysel iyileşme sürecindeki kritik rolüne değinen dizi, geleneksel aile yapısı içerisinde tabulaştırılan meseleleri gün yüzüne çıkararak seyirciyi bireysel ve kolektif düzeyde bir hesaplaşma sürecine davet etmektedir.

Öte yandan, psikoloji literatüründe eleştirel tartışmalara konu olan yöntemin bilimsel olarak yeterince test edilmemiş olması, terapötik sürecin sezgilere dayanması ve uygulama biçimlerinin standart dışılığı, yöntemin bilimsel geçerliliğine dair kuşklar doğurduğu görülmektedir (Konkoly-Thege vd., 2021; Nichols, 2013). Yöntemin yanlış uygulamalarının bireylerde yeniden travmatizasyona yol açma olasılığına karşın (Ruppert, 2008), Zeytin Ağacı'nın Aile Dizimi Yöntemini yücelten ve olumlayan anlatısının gerçek terapötik sürecin risklerini ve karmaşıklığını tam olarak yansıtmadığını söylemek gerekmektedir.

Dizinin, Aile Dizimi Yönteminin Türkiye'de popülerleşmesine katkısı ise geniş kitlelere ulaşmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Netflix gibi küresel bir dijital platform üzerinden yayınlanan dizi, Aile Dizimi Yöntemini daha önce hiç duymamış geniş bir izleyici kitlesine tanıtmış ve bu yöntemin popüler kültürde tartışılmasına olanak sağlamıştır. Dizi yayınlandıktan sonra sosyal medya platformlarında Aile Dizimi Yöntemi hakkında yapılan paylaşımların artması yönetime olan ilginin yükseldiğini gösterirken, literatürde yöntemin geçerliliğine ilişkin tartışmaların çoğalması da onun hâlihazırda sorgulanması gerektiğinin vurgulandığını göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye'de Aile Dizimi terapilerine olan yönelimin arttığına dair gözlemler, dizinin toplum üzerindeki etkisinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Dizi, Aile Dizimi Yöntemini dramatik bir kurgu içinde kullanarak, bu yöntemin nasıl işlediğine dair görsel ve anlatsal bir örnek sunmakta ve izleyicileri kişisel deneyimleriyle bağlantı kurmaya yönlendirmektedir.

Bilimsel açıdan değerlendirildiğinde, Aile Dizimi Yönteminin tartışmaya açık olduğu ancak dizinin bu yöntemi eleştirel bir mesafeden sunmaktan- sa olumlu bir dışavurum aracı şeklinde temsil ettiği görülmektedir. Ada'nın Aile Dizimi Yöntemine mesafeli duruşu başlangıçta izleyiciye eleştirel bakış

sunmakta iken hikâyenin ilerleyen bölümlerinde onun da yöntemi benimsemesi dizinin yönetime dair destekleyici bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, dizinin bilimsel bir tartışma alanı açmak yerine, şifalanma sürecini merkezine alan bir hikâye anlatımı benimsediğinin göstergesidir.

Sonuç olarak Zeytin Ağacı, Aile Dizimi Yöntemini dramatik anlatıyla birleştirerek bireylerin travmalarını anlamlandırma ve çözme sürecine dair yeni bir yöntem sunmaktadır. Dizinin, Aile Diziminin popüler kültüre entegrasyonuna katkı sunduğu, seyirciye bu yöntemi deneyimleme ya da üzerinde düşünme fırsatı tanıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle, Zeytin Ağacı sadece bir dizi olarak değil, aynı zamanda bireylerin kendi geçmişleriyle yüzleşme sürecine katkı sağlayan bir araç olarak da değerlendirilebilir. Yine de dizinin, yöntemin bilimsel geçerliliğini göz ardı ettiğini söylemek gerekmektedir. Zira, literatürde hâlihazırda tartışmalı olan bir konuyu ele alırken anlatı yapısını tek bir perspektif üzerine kurması ve eleştirel yönlerin noksanlığı seyirci açısından sorunlu bir temsili de gözler önüne sermektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %60 (1. Yazar), %40 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- AA. (2025). Netflix 2024'ün son çeyreğinde yaklaşık 19 milyon yeni abone kazandı. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/netflix-2024un-son-ceyreginde-yaklasik-19-milyon-yeni-abone-kazandi/3458793> Erişim Tarihi: 25.01.2025
- Adler, A. (1927). Individual psychology. The Journal of Abnormal and Social Psychology, 22(2), 116-22. <https://doi.org/10.1037/h0072190>
- Alptekin, B., Tepegöz, E. (2022). Zeytin ağacı [Dizi]. Netflix.
- Akbuar, A. (2022). Aile dizimi: Atalarımızın kaderleri kaderimiz olmasın. Mona Kitap.
- Anderson, R., Carnabucci, K. (2009). The challenge and promise for psychodrama of systemic constellation work. Jessica Kingsley Publishers.

- Andıç, H. (2024). Aile dizimi ve felsefe ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 553-565. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.1415292>
- Auerhahn, N. C., Laub, D., Peskin, H. (1993). Psychotherapy with Holocaust survivors. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training*, 30(3), 434.
- Başer, E., Akıncı, S. (2020). Kullanıcı deneyimi ve kişiselleştirme bağlamında bir dijital platform incelemesi. *Selçuk İletişim*, 13(2), 866-897. <https://doi.org/10.18094/josc.688523>
- Berger, P. L., Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. Doubleday & Company.
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage Publications.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Castells, M. (2008). Ağ toplumunun yükselişi. E. Kılıç (Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan Apaydın, Ş. (2023). Dijital yayın platformları ve değişim geçiren diziler: On bin adım dizisi örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (40), 1-22. <https://doi.org/10.31123/akil.1144701>
- Cohen, D. B. (2006). Family constellations: An innovative systemic phenomenological group process from Germany. *The Family Journal*, 14(3), 226-233. <https://doi.org/10.1177/1066480706287279>
- Conker, B. (2023). Yaşam döngümüz ve aile dizimi: Atalarla barış, hayat sana aksın. Ceres Yayınları.
- Danieli, Y. (2007). Assessing trauma across cultures from a multigenerational perspective. In *Cross-cultural assessment of psychological trauma and PTSD* (s. 65-89). Springer.
- Dikmen, E. Ş. (2017). Türkiye’de televizyon yayıncılığının dönüşümü: Sosyal tv yayıncılığı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(1), 425-448. <https://doi.org/10.19145/gumuscomm.283117>
- Duman, N. (2020). Bert Hellinger ve aile dizimi terapisi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 2(2), 114-9. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.20.02.16>
- Ersöz, H. (2022). *Aile dizimi: Sağlıklı ailenin sistemi*. La Kitap.
- Franke, U. (2017). *The river never looks back historical and practical foundations of Bert Hellinger’s family constellations*. E-Book. Carl-Auer-Systeme Verlag: Heidelberg.
- Futon Critic (2025). Netflix: What We Watched the Second Half of 2024. Retrieved from <http://www.thefutoncritic.com/ratings/2025/02/26/netflix-what-we-watched-the-second-half-of-2024-838213/20250226netflix05/> Erişim Tarihi: 29.02.2025

- Gürmeriç, C. (2019). Behavioral changes of the audience by the algorithmic recommendation systems inside video-on-demand platforms considering the example of netflix. [Master's Thesis, The Graduate Schools of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University], Ankara. <https://repository.bilkent.edu.tr/server/api/core/bitstreams/52b10e66-bca9-4fd4-8efc-a1d58ab85515/content>
- Hellinger, B. (1995). Familien-Stellen mit Kranken. Handbook accompanying 10-hour live video edition of a course for patients and their psychotherapists and physicians. Heidelberg (CarlAuer-Systeme).
- Hellinger, B., ten Höwel, G. (2010). Kabul etmenin özgürlüğü. S. Toksoy (Çev.). Sistem Yayıncılık.
- Hellinger, B. (2001). Love's own truths. Bonding and balancing in close relationships. Phoenix, AZ:Zeig, Tucker and Theisen.
- Hosch, W. L. (2022, Ağustos 23). Netflix. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/Netflix-Inc> Erişim Tarihi: 23.01.2025
- Hurley, J., Koenning, M., Bray, A. (2018). Responding to intergenerational psychological trauma: A literature review paper on the place of Family Constellation Therapy. *Psychotherapy and Counselling Journal of Australia*. <https://pacja.org.au/2018/08/4441>
- Hunger, C. Bornhauser, A. Link, L. Schweitzer, J. and Weinhold, J. (2014). Improving experience in personal social systems through family constellation seminars: Results of a randomized controlled trial. *Family Process*, 53(2), 288-306.
- Karatay, G. (2020). Tarihsel/toplumsal travmalar ve kuşaklar arası aktarımı biçimleri üzerine. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(5), 373-379.
- Kellermann, N. P. F. (2001). Transmission of Holocaust trauma: An integrative view. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 64(3), 256-267. <https://doi.org/10.1521/00332747.2001.11024914>
- Kırık, A. M. (2024). Türkiye'de dijital yayıncılığın gelişim süreci ve fırsatları. *TRT Akademi*, 9(21), 578-591. <https://doi.org/10.37679/trta.1493635>
- Kocaman Karoğlu, A., Bal, K., Çimşir, E. (2020). Toplum 5.0 sürecinde Türkiye'de eğitimde dijital dönüşüm. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uad/issue/57871/815428>
- Konkolj Thege, B., Petroll, C., Rivas, C., Scholtens, S. (2021). The effectiveness of family constellation therapy in improving mental health: A systematic review. *Family process*, 60(2), 409-423. <https://doi.org/10.1111/famp.12636>
- Levent, S. (2019). Sinemanın iyileştirici gücü: saklı yaraları onarmak. *Sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi*, 7(2), ss. 235-242.
- Liebermeister, S. (2009). Sevginin kökleri. F. Gürsoy (Çev.). Butik Yayıncılık.
- Matejević, M., Petrović, J. (2022). Family functionality in context of systemic family therapy and family constellations method. *Godišnjak za pedagogiju*, 7(1), 7-21. <https://doi.org/10.46630/gped.1.2022.1>

- Nichols, M. P., Schwartz, R. C. (1984). Family therapy: Concepts and methods. Gardner Press.
- Patton, M. Q. (2014). Nitel araştırma ve değerlendirme Yöntemleri, M. Bütün., S. B. Demir (Çev.). Pegem Akademi.
- Paula, V. E. M. de., Azevedo, V. A. de C. (2024). Expansion, applicability, and effects of systemic and family constellation in Brazil. *Aracê*, 1(6), 16510–16528. 10.56238/arev6n4-320
- Ruppert, F. (2008). Trauma, bonding and family constellations: Understanding and healing injuries of the soul. Green Balloon Publishing.
- Salış, S. (2022). Ataların izleri: Köken aile açılımı. Doğan Novus Yayınları
- Seçmen, A. E. (2019). Uluslararası televizyon yayıncılığında yeni yönelimler: Dijital film ve dizi platformu “Netflix”. İçinde C. Kandemir (Ed.), *Dijital çağda televizyon ve medya* (ss. 1-22). Derin Yayınları.
- Selenee, M. (2022). Bağlı kaderler ayrı yazgılar. B. Gündoğdu (Çev.). Butik Yayınları.
- Sharp, C., Smith, J. V., Cole, A. (2002). Cinematherapy: Metaphorically promoting therapeutic change. *Counselling Psychology Quarterly*, 15(3), 269-276. <https://doi.org/10.1080/09515070210140221>
- Shützenberger, A. A., (2024). Atalarımızdan kalan miras: Aile bağları, travmalar ve psikosoybilim. G. Ünal (Çev.). Say Yayınları.
- Srnicke, N. (2019). Platform capitalism. *Journal of economic sociology*, 20(1), 72–82.
- Stiefel, I., Harris, P., Andreas W. F., Zollmann, A.W. F. (2002). Family constellation-A therapy beyond words, *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy (ANZJFT)* 23(1). 10.1002/j.1467-8438.2002.tb00484.x
- Stone, B. (2008). Invisible roots: How healing past life trauma can liberate your present. Energy Psychology Press.
- Stones, B. (2006). A brief history of Bert Hellinger’s family constellations. *Self & Society*, 33(4), 5–9.
- Sürmeli, Z. (2023). Aile dizimi terapisi. Kitap Ağacı Yayınları.
- Şakı Aydın, O. (2019). Yeni izleme biçimleri ve netflix içerikleri: Ritzer’in mcdonaldlaşma tezi ekseninde bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(63), 1167- 1172.
- Talarczyk, M. (2022). Family constellation method of Bert Hellinger in the context of the code of ethics for psychotherapists. *Archives of Psychiatry and Psychotherapy*, 1, 56-64. <https://doi.org/10.12740/APP/153318>
- Taylor, B. (2018). To see the future of competition, look at netflix. *Harward Business Review*.
- Toman, W. (1961). Family constellation. Springer publishing company.
- Tüner, T. (2022). Köklerimiz mirasımızdır: Aile Dizimi terapisiyle geçmişten gelen travmalardan kurtulmak. Destek Yayınları.
- Wearesocial., Meltwater (2025). Global digital reports. Retrieved from <https://data-reportal.com/reports/digital-2025-turkey> Erişim Tarihi: 04.03.2025
- Yağar, F., Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.

Ergenlerde Deprem Sonrası Travma Tepkisinin İnternet ve Dijital Oyun Bağımlılığı ile İlişkisi

➔ Mustafa GÜLER*

➔ Nevriye Gökçe ŞENSES**

Öz

Deprem gibi doğal afetlerin kişilerde travma sonrası stres oluşturabildiği bilinmektedir. Travma sonrası stres her yaş grubundan bireyi etkileyebilir ancak ergenlik gibi kritik evrelerde bulunan bireyleri daha fazla etkileyebilmektedir. Ergenlikte açığa çıkan travma sonrası stresin, ergenlerin içinde bulundukları kritik yaşam evresi de göz önünde bulundurulduğunda internet ve dijital oyun bağımlılığı gibi farklı bağımlılıklara sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırmada, 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremi doğrudan deneyimleyen ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun ve internet bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İlişkisel ve betimsel araştırma modeli olarak tasarlanan bu çalışmanın örneklemini, 101 erkek ve 116 kız olmak üzere 217 ortaokul ve lise öğrencisi oluşturmaktadır. Verilerin analizinde, değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Basit Doğrusal Regresyon Analizi ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, iki grup arasındaki farklılıkların belirlenmesinde ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Tüm istatistiksel analizler SPSS 23 programı ile gerçekleştirilmiş ve istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak alınmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde, ergenlerde ortaya çıkan travma sonrası stres düzeyi ile internet bağımlılık düzeyleri arasında orta düzeyde ve pozitif ilişki; travma sonrası stres düzeyi ile dijital oyun bağımlılık düzeyleri arasında düşük düzeyde ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Bu bulgular, depremden etkilenen ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri arttıkça, internet ve dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin de arttığını göstermektedir. Ayrıca, kızların travma sonrası stres düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek; erkeklerin dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin kızlardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, cinsiyetin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ve travma sonrası stres düzeyleri üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak bu çalışma, depremden etkilenen ergenlerde travma sonrası stres düzeylerinin internet ve dijital oyun bağımlılığı ile ilişkili olduğunu ve bu ilişkinin cinsiyet gibi faktörlere göre farklılık gösterebildiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, ergenlerin travma sonrası stresle başa çıkmalarna yardımcı olacak müdahalelerin planlanmasında önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Travma Sonrası Stres, İnternet Bağımlılığı, Dijital Oyun Bağımlılığı, Deprem, Ergen

*Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
 E-mail: mustafaguler@selcuk.edu.tr
 ORCID: 0000-0003-2701-1220

**Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye
 E-mail: gokceatli51@gmail.com
 ORCID: 0009-0007-7530-8666

Güler, M., & Şenses, N. G. (2025). Ergenlerde Deprem Sonrası Travma Tepkisinin İnternet ve Dijital Oyun Bağımlılığı İle İlişkisi. TRT Akademi, 10(24), 684-705. <https://doi.org/10.37679/trta.1660863>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 18.03.2025 Revize Tarihi: 09.05.2025 Kabul Tarihi: 22.05.2025

DOI: 10.37679/trta.1660863

The Relationship of Post-Earthquake Trauma Reaction with Internet and Digital Game Addiction in Adolescents

➔ **Mustafa GÜLER**

➔ **Nevriye Gökçe ŞENSES**

Abstract

It is known that natural disasters such as earthquakes can cause post-traumatic stress in people. Post-traumatic stress can affect individuals of all age groups, but it can affect individuals in critical stages such as adolescence more. It is thought that post-traumatic stress that occurs in adolescence may cause different addictions such as internet and digital game addiction, considering the critical life stage that adolescents are in. This study explores the association between post-traumatic stress levels and both internet and digital game addiction among adolescents who directly experienced the earthquake that struck Kahramanmaraş on February 6, 2023. The sample of this study, designed as a relational and descriptive research model, consists of 217 middle school and high school students, 101 boys and 116 girls. In the analysis of the data, Simple Linear Regression Analysis and Pearson Product Moment Correlation Coefficient were used to determine the relationships between the variables, and the Mann Whitney U test was used to determine the differences between the two groups. All statistical analyzes were analyzed with the SPSS 23 program, and the statistical significance level was taken as $p < 0.05$. The findings of the analysis reveal a moderately positive association between post-traumatic stress levels and internet addiction, while a weaker but still positive relationship is observed between post-traumatic stress levels and digital game addiction. These findings suggest that as adolescents' post-traumatic stress levels increase, their internet and digital game addiction levels also rise. Regarding the predictive effect of post-traumatic stress on addiction, post-traumatic stress; while it has a 10.9% effect on internet addiction, it explains 6.5% of the variance in digital game addiction. Furthermore, girls' post-traumatic stress levels are comparably high with boys; It was determined that digital game addiction levels were significantly higher than girls ($p < .05$).

Keywords: Post-traumatic Stress, Internet Addiction, Digital Game Addiction, Earthquake, Adolescent

1. Giriş

Toplumda can ve mal kayıplarına neden olmanın yanında toplumu kültürel ve ekonomik anlamda da olumsuz yönde etkileyen ve insanların yaşam koşullarında ciddi aksamalara yol açan doğa kaynaklı olaylar, doğal afet olarak tanımlanmaktadır (Kadioğlu, 2008). Doğal afetler kişileri fiziksel, sosyal, psikolojik ve ekonomik anlamda olumsuz etkilemektedir (Filazoğlu-Çokluk, 2023). Türkiye’de ve dünyada sık sık doğal afetler meydana gelmekte ve bireyler bu doğal afetlerin sonuçlarından doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenmektedir (Karabulut ve Bekler, 2019). Doğal afetleri doğrudan deneyimleyen bireylerde korku, kaygı, suçluluk, panik gibi pek çok olumsuz duygu görülebilmektedir (Adanalı vd., 2022). Özellikle çocuk ve ergenlerin bilişsel anlamda henüz tam gelişmemiş olmaları ve sözel ifade becerilerinin sınırlı olması, onların doğal afetlerin sonuçlarına karşı daha hassas olmalarına yol açabilmektedir (Karabulut ve Bekler, 2019). Bireyleri en fazla etkileyen ve maddi manevi kayıp yaşamalarına neden olan doğal afetlerden biri depremdir (Çoban vd., 2017). Depremi diğer doğal afetlere göre daha beklenmedik, yıkıcı, ölümcül oluşu ve sık sık meydana gelmesi kişiler üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Depremi birçok kişinin ölümüne sebep olması, hayatta kalanlar açısından zihinsel sorunlara neden olabilmektedir (Dai vd., 2016). Depremi öngörülemez oluşu ve hasar verici etkisi kişide olumsuz duygudurumla bağdaşmakta ve bu durum kişilerde ciddi ruhsal sorunlar doğurmaktadır (Filazoğlu-Çokluk, 2023). Deprem kişilerde can, mal kaybına neden olabilirken kişileri fiziksel ve psikolojik anlamda da etkilemekte, yoğun korku gibi duygular yaşamalarına neden olmakta ve aynı zamanda kişilerin psikolojik anlamda baş etmelerini zorlaştırmaktadır (Devkota ve Bagale, 2016). Deprem gibi büyük bir yıkıcı deneyim sonrası travma sonrası stres bozukluğu yaşamak kaçınılmazdır (Nakajima, 2012).

Olumsuz yaşantılar sonrası travma sonrası stres çıkması normal kabul edilmektedir. Özellikle deprem gibi doğal afetler sonrasında en fazla ortaya çıkan psikolojik bozukluğun travma sonrası stres bozukluğu olduğu bilinmektedir (Chen vd., 2015; Dai vd., 2016). Kişilerin yaşamış oldukları olumsuz deneyimler sonrası açığa çıkan travma sonrası stres bozukluğu, ruhsal bozuklukların tanımlanmasında kullanılan DSM-V el kitabına göre; kişinin yaşamış olduğu olumsuz yaşantının onun fiziksel bütünlüğünü tehdit etmesi veya kişinin olumsuz yaşantıya tanıklık etmesi sonucu psikolojik, davranışsal, sosyal ve bilişsel bozukluk yaşamalarının eşlik ettiği ruhsal ve psikolojik belirtilerdir.

Bu belirtiler travmatik olay yaşandıktan sonraki 3 ay içinde başlar ve kişinin günlük hayatını etkileyecek seviyede kişiyi rahatsız edebilmektedir. Kişiler en az 1 ay boyunca travma yaşantısını yeniden deneyimleme, kaçınma, uyarılma, tepkisellik gibi belirtiler gösterebilmektedir (National Institute of Mental, 2023). Travma sonrası süreçte travma anı zihinde sürekli olarak belirir ve olumsuz ruh hâli sürekli olarak tekrarlanır. Bütün bireyler travma sonrası stres bozukluğu yaşamamaktadır ancak yaşam evrelerine göre incelendiğinde ergenlik dönemindeki bireylerde travma sonrası stres düzeyi diğer yaşam evrelerine göre yüksek düzeydedir (Kessler vd. 2005). Doğal afetler sonrası ergenler, daha büyük yaş gruplarındaki bireylere göre olumsuz etkilere karşı daha savunmasızdır. Ergenlerin deprem gibi bir doğal afeti doğrudan ya da dolaylı deneyimlemesi, sevdiklerini kaybetmesi ve yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalması gibi durumlar onları savunmasız kılarak travma sonrası stres yaşamaya daha meyilli hâle getirir (Demirci vd., 2024). Ayrıca ergenlikle birlikte fiziksel gelişimin hız kazanmasının yanı sıra kişide sosyal, duygusal ve bilişsel anlamda pek çok değişim de gözlemlenmektedir (Keating, 2012). Yaşanan travmalar sonucu özellikle ergenlerde sosyal anlamda içe dönme, çevreye duyulan ilginin azalması (Hobfoll, 1998); kaygı, yalnızlık duygusu ve teknolojik aletlerle geçirilen sürenin artması gibi etkiler görülebilmektedir (Branquinho vd., 2020).

Travmatik yaşantılar sonucu kişilerde ortaya çıkan bazı duygusal ve davranışsal değişiklikler arasında teknolojik aletlerle geçirilen sürenin artmasından söz edilmiştir. Teknolojik aletler aracılığıyla kişiler internete ve dijital oyunlara erişmekte, bu durum günlük sosyal bir aktivite gibi görülmektedir (Kaplan, 2016). İnternet, gelişen koşullarla birlikte büyük küçük herkesin ulaşabildiği bir haberleşme, iletişim aracı hâline gelmiştir. Ancak internetin kontrolsüz ve sürekli kullanımı internet bağımlılığı kavramını ortaya çıkarmıştır (Arısoy, 2009). Young'a (1996) göre internet bağımlılığı, ruhsal bozukluk tanı el kitabı DSM IV'te bulunan bağımlılık çeşitlerinden hareketle oluşturulmuş ve diğer bağımlılıklara göre kumar bağımlılığıyla yakın özellikler gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Yaptığı çalışmada internet bağımlılığını; kişinin aile ve sosyal ilişkileri ile iş yaşamında bozulmaya yol açmasına rağmen kişinin çevrimiçi internet kullanım isteğine söz geçirememesi, sürekli olarak internette zaman geçirmesi ve internette zaman geçirmeden yapılan etkinliklerin önemini kaybetmesi ile internetten uzak kalınan süre zarfında ise sinirlilik ve saldırganlık hâlinin görülmesi olarak özetlemiştir. Ceyhan (2008)'a

göre ergenlik dönemi kişinin sosyal anlamda kabul görmek istediği ve kimlik geliştirdiği kritik bir dönemdir. Bu dönemle birlikte ergen; akranları ve sosyal çevresi tarafından kabul görmek istemekte, bu durum onları internet kullanımına açık hâle getirmektedir. Sosyalleşmek adına ergen; mesajlaşma, sosyal medya da vakit geçirme ve paylaşımda bulunma gibi davranışları sıkça tekrarlamaktadır. Son yıllarda internetin hayatımıza hızla girmesi ve popülerleşmesiyle birlikte henüz öz kontrolleri fazla gelişmemiş olan ergenler, boş vakitlerinin de çok olmasıyla birlikte internetin cazibesine karşı koyamamaktadır (Kovačić-Petrović vd., 2023). Bu gibi durumlar ergenin sağlıksız internet kullanımının göstergesi hâline gelmektedir.

Dijital oyun bağımlılığını, internet bağımlılığında görülen benzer ifadelerle tanımlamak mümkündür. Buna göre dijital oyun bağımlılığı; kişinin bilgisayar, telefon vb. teknolojik cihazlar aracılığıyla eriştiği oyunları uzun vakit alacak şekilde oynaması, günlük rutinlerini aksatması, sosyal çevresi ve ailesiyle olan iletişiminin olumsuz etkilenmesi ile oyunu neredeyse bütün aktivitelerle tercih etmesi olarak ifade edilmektedir (Arslan vd., 2015). Ayrıca dijital oyun bağımlılığıyla birlikte kişi, dijital oyundaki faktörleri gerçek yaşamla ilişkilendirmekte ve vaktinin büyük bir kısmını oyun oynayarak geçirmektedir (Taş ve Güneş, 2019). Teknolojik gelişmeler ve hızlı kentleşme gibi nedenlerle birlikte geleneksel kabul edilen oyunların yerini bilgisayar ve telefonla ulaşılan dijital oyunlar almıştır (Gentile, 2009). Özellikle ergenlik dönemi kişilerin dijital oyunlara yönelmesinde kritik bir dönem olarak görülmektedir. Ergenlik dönemi ile birlikte kişiler psikolojik etkilere açık hâle gelmekte; anlık iyi hissetme, yalnızlık hissinden kurtulma, düşük motivasyondan kaçınma, sosyalleşme ve olumsuz olarak gördüğü ortamdan uzaklaşma adına kendilerini dijital oyunlara vermektedirler (Griffiths, 2010). Bireyler özellikle zor bir yaşantıyla karşılaştığında, dijital oyunları stresli durumdan kaçış olarak görerek, kendilerini bu yolla rahatlatabilmektedir (Kayış ve Ayas, 2024).

Ergenlikte travmatik yaşantıya maruz kalma onların içinde bulunduğu kritik dönemin de etkisiyle farklı bağımlılıklar geliştirebilir, sosyal anlamda içe çekilme davranışları görülebilmektedir (Zara, 2011). Ergenin içinde bulunduğu gelişimsel özellikler gereği internet ergenler için çekici olmakta, onların çatışmalarına, ruhsal dalgalanmalarına ve streslerine karşı bir siper görevi görmektedir (Taş, 2015). Özellikle depresyon gibi ağır travmalar ergenlerin bağımlılık geliştirmesinde dış uyarıcı etkiye sahip olabilmektedir (Harville

vd., 2015). Travma yaşamış ergenlerde internet bağımlılık düzeylerinin yüksek olduğu (Hua vd., 2023), ergenlerin kaygı düzeylerini azaltmak, yaşanan psikolojik acıyı hafifletmek ve yaşanan korku endişe gibi duygulardan kaçınmak adına internet kullanım düzeylerini arttırdıkları bilinmektedir (Kardfelt ve Winther, 2014; Dalbudak vd., 2014; Zhou vd., 2018). Ayrıca ergenlerin bazı psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda, travma gibi ağır yaşantılar sonrası internete ve teknolojiye yönelmeleri, onların psikolojik tatmin sağlamasına neden olabilir (Kovačić-Petrović vd., 2023). Teknoloji kullanımı kaygı, depresyon ve olumsuz duygulardan kaçış olarak görülmesinin yanı sıra ergenin sosyal etkileşimini arttırmasını ve yalnızlığının son bulmasını sağlayarak internete olan ihtiyacı daha da arttırır böylece bağımlılık daha belirgin olarak ortaya çıkar (Potas vd., 2022). Aynı şekilde dijital oyun bağımlılığı, travma sonrası stres yaşayan kişiler için bir kaçış olarak nitelendirilmekte ve internet bağımlılığıyla benzer sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (King ve Delfabbro, 2019). Ergenlerin dijital oyunları sosyalleşme ve eğlence aracı olarak görmelerinden dolayı travmanın neden olduğu stresi azaltmak adına daha fazla oyunlara yöneldikleri de bilinmektedir (Yuan vd., 2021).

Yukarıda belirtilenlerin ışığında bu araştırmada temel amaç, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremin ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun ve internet bağımlılığı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

1.1. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi, “Depremi deneyimleyen ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri ile internet ve dijital oyun bağımlılıkları arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?” şeklindedir.

1.2. Alt Problemler

1. Ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı düzeyleri daha önce psikiyatrik tanı almalarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Ergenlerin travma sonrası stres, internet bağımlılığı ve dijital

oyun bağımlılığı düzeyleri arasında anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?

4. Ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri internet bağımlılık düzeylerini anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?
5. Ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri dijital oyun bağımlılığı düzeylerini anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

2. Yöntem

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem sırasında Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep gibi depremi şiddet açısından en çok hisseden illerde yaşayan ve deprem sırasında bu illerde bulunarak depremi doğrudan yaşayan ergenler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan ergenler, depremden sonra aileleriyle birlikte Konya iline göç etmiş olan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda eğitimine devam etmekte olan öğrenciler arasından seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini yaşları 12-18 arasında değişen, 6 ve 12. sınıf aralığında öğrenimine devam eden 116 kız ve 101 erkekten oluşan toplam 217 ortaokul ve lise öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrenciler basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir (Kılıç, 2013).

2.1.1. İşlem

Araştırmanın yapılması için Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Etik Kurul Kararı alınmıştır. Ölçeklerin uygulanabilmesi için gerekli kişilerden ölçeğe dair izin istekleri alınmıştır. Ayrıca çalışma grubu 18 yaş altı ortaokula ve ortaöğretime devam eden öğrenciler olduğu için Millî Eğitim Bakanlığından izin alınmış, öğrenci velilerinden ise okullara aracılığıyla veli onay belgeleri imzalı olarak alınmıştır. Ölçekler uygulanırken, Konya'ya deprem bölgesinden göç etmiş öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu ortaokul ve liselerle doğrudan iletişim kurularak bu yaş grubunda depremi yaşamış olan gönüllü öğrenciler katılımcı olarak seçilmiştir. Ayrıca ölçekler, deprem yaşandıktan sonraki ilk 6 ay içinde kişilere uygulanmıştır.

2.2. Araştırma Modeli

Bu çalışma, ergenlerde travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun ve in-

ternet bağımlılığı arasında bulunan ilişkiyi incelemeyi amaçlayan tarama modeline dayalı ilişkisel bir araştırmadır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişim olup olmadığını belirlemeyi amaçlayan bir modeldir (Karasar, 2020).

2.3 Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçları aşağıda sunulmuştur.

2.3.1. Revize Edilmiş Çocuk Olayın Etkisi Ölçeği (CRIES)

Travma sonrası stres belirtilerini ölçmek amacıyla “Children and War Foundation” tarafından geliştirilen bu ölçek, bireylerin travmatik deneyimler sonrasında gösterdiği semptomları değerlendirmek için kullanılan bir ölçüm aracıdır. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması ile geçerlilik-güvenirlilik çalışmaları Çeri vd. (2021) tarafından yapılmıştır. Toplam 13 maddeden oluşan bu ölçek, 0 (hiç değil), 1 (nadiren), 3 (bazen) ve 5 (sıklıkla) şeklinde puanlanmaktadır. Bu ölçekten alınabilecek en düşük puan 0, en yüksek puan ise 65’tir. Ölçekten elde edilen puanlar arttıkça bireyin hissetmiş olduğu travma sonrası stresin de yüksek olduğu bilinmektedir. Ölçeğin güvenirlik hesaplamalarında Cronbach alfa katsayısı 0,85 olarak madde toplam bağıntı katsayıları 0,348 ve 0,654 arasında bulunmuştur (Çeri vd., 2021). Bu araştırma için yapılan güvenirlik analizinde Cronbach alfa değeri 0,88 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğe ait örnek maddeler: “İstemediğin hâlde olay (depresyon) aklına geliyor mu?”, “Olayla ilgili (depresyon) kuvvetli duygu dalgalanmaları yaşıyor musun?” (Çeri vd., 2021).

2.3.2. İnternet Bağımlılığı Ölçeği

Kimberly S. Young tarafından 1996 yılında geliştirilen bu ölçek, çocuk ve ergenlerin internet bağımlılık düzeylerini belirlemek için tasarlanmıştır. Türkçeye uyarlama, geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları Bayraktar (2001) tarafından yapılmıştır. 20 maddelik Likert tipi bu ölçek, 0 (hiçbir zaman) ile 5 (her zaman) arasında puanlanır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0-100 arasındadır. 80 ve üzeri puanlar internet bağımlılığını, 50-79 puanlar riskli internet kullanımını, 49 ve altı puanlar ise ortalama internet kullanımını gösterir. Bu ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,91 olarak bulunmuştur (Bayraktar, 2001). Bu araştırma için yapılan güvenirlik analizinde Cronbach alfa değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğe ait örnek maddeler “Ne sıklıkla planladığınızdan daha fazla süre internette kalıyorsunuz?”, “Herhangi biri internette ne yaptığınızı sorduğunda ne sıklıkla kendinizi savunur ve ne yaptığınızı gizlersiniz?” (Bayraktar, 2001).

2.3.3. Dijital Oyun Bağımlılığı Ölçeği

Bu ölçek, kişilerin dijital oyun bağımlılığını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. İlk olarak Lemmens vd. (2009) tarafından oluşturulmuş, daha sonra Irmak ve Erdoğan (2015), Türkçeye uyarlama çalışmalarını yapmıştır. Ölçek, 7 maddeden oluşmakta, 5’li Likert tipi ölçek özelliği göstermektedir sistemine sahip bir ölçüm aracıdır. Katılımcılar, her maddeyi hiçbir zaman (1) ile her zaman (5) aralığında puanlamaktadır. Ölçekten elde edilebilecek toplam puan, 7 ile 35 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması bireyin dijital oyun bağımlılığı düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0,72; madde toplam puan korelasyonları 0,52-0,76 olarak bulunmuştur (Irmak ve Erdoğan, 2016). Bu araştırma için yapılan güvenirlik analizinde Cronbach alfa değeri 0,87 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğe ait örnek maddeler: “Bir bilgisayar oyununu tüm gün boyunca oynamayı düşündün mü?”, “Oyun için harcadığın zamanı giderek arttırdın mı?” (Irmak ve Erdoğan, 2016).

2.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Bu çalışmada kullanılan kişisel bilgi formu, araştırmacılarca hazırlanmıştır. Kişisel bilgi formunda katılımcıların yaş, cinsiyet gibi farklı demografik bilgilerini toplamak amaçlanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri, yüz yüze görüşmeler ve Google Form aracılığıyla elde edilmiştir. Toplanan verilerin analiz etmek için SPSS 23.0 programı kullanılmıştır. George ve Mallery (2003), normallik varsayımında çarpıklık ve basıklık değerinin “+2 ile -2” arasında olmasının ölçeğin normal dağıldığını gösteren bir ifade olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan normallik analizlerinde travma sonrası stres, internet bağımlılığı ve dijital oyun bağımlılığı değişkenlerinin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Analizler sırasında, değişkenler arası ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Katsayısı uygulanmıştır. Sürekli değişkenlerde iki grup arası farklılıkların belirlenme-

sinde Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Ayrıca, değişkenlerin birbirini yordama durumunu belirlemek amacıyla Basit Doğrusal Regresyon Analizi gerçekleştirilmiştir.

3. Bulgular

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	P
Travma Sonrası Stres	Kız	116	37,50	126,11	14628,50	3873,500	,000*
	Erkek	101	29,06	89,35	9024,50		
	Total	217					
İnternet Bağımlılığı	Kız	116	32,44	111,88	12978,00	5524,000	,469
	Erkek	101	31,12	105,69	10675,00		
	Total	217					
Dijital Oyun Bağımlılığı	Kız	116	12,91	98,60	11437,50	4651,500	,009*
	Erkek	101	14,38	120,95	12215,50		
	Total	217					

*p<0.05

Tablo 1. Ergenlerin Deprem Sonrası Travma Sonrası Stres, İnternet Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığı Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Mann Whitney U Testi Bulguları

Tablo 1'e göre, travma sonrası stres ve dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Kızların travma sonrası stres düzeyleri ($X=37,50$), erkeklerin travma sonrası stres düzeylerinden ($X=29,06$) anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Ayrıca, erkeklerin dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ($X=14,38$), kızların dijital oyun bağımlılığı düzeylerinden ($X=12,91$) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

	Tanı	N	$\bar{X}$	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Trav- ma Son- rası Stres	Evet	11	51,63	185,18	2037,00	295,000	,000*
	Ha- yır	206	32,12	104,93	21616,00		
	Top- lam	217					
İnter- net Ba- ğımlı- lığı	Evet	11	45,81	156,64	1723,00	609,000	,010*
	Ha- yır	206	31,08	106,46	21930,00		
	Top- lam	217					
Di- jital Oyun Ba- ğımlı- lığı	Evet	11	17,00	118,50	1303,50	1028,500	,605
	Ha- yır	206	13,41	108,49	22349,50		
	Top- lam	217		185,18			

*p<0.05

Tablo 2. Ergenlerin Deprem Sonrası Travma Sonrası Stres, İnternet Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığı Puanlarının Daha Önce Psikiyatrik Tanı Almasına Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına Yönelik Mann Whitney U Testi Bulguları

Tablo 2'ye göre ergenlerin travma sonrası stres ve internet bağımlılığı düzeyleri ile psikiyatrik tanı almaları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Daha önce psikiyatrik tanı alan ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin (=51,63) tanı almayan ergenlerin stres düzeylerine (=32,63) göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($p<,05$); psikiyatrik tanı alan ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerinin (=45,81), tanı almayan ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerinden ($X=31,08$) anlamlı düzeyde yüksek olduğu ($p<,05$) belirlenmiştir.

Değişkenler	Travma S. Stres	İnternet Bağımlılığı	D. Oyun Bağımlılığı
Travma S. Stres	1		
İnternet Bağımlılığı	,329**	1	
D. Oyun Bağımlılığı	,255 **	,609**	1

**p<0.01

Tablo 3. Ergenlerin Travma Sonrası Stres, İnternet Bağımlılığı ve Dijital Oyun Bağımlılığı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 3'te sunulan verilere göre, katılımcıların travma sonrası stres düzeyleri ile internet bağımlılığı arasındaki ilişki incelendiğinde, ergenlerin travma sonrası stres düzeyleri ile internet bağımlılığı seviyeleri arasında pozitif yönlü ve orta derecede bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r = ,329$, $p < .05$). Ayrıca, travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun bağımlılığı seviyeleri arasında pozitif yönlü ancak daha zayıf bir ilişki tespit edilmiştir ($r = ,255$, $p < .05$). Bununla birlikte, internet bağımlılığı ile dijital oyun bağımlılığı seviyeleri arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve güçlü olduğu saptanmıştır ($r = ,609$, $p < .05$). Buna göre depremden etkilenen ergenlerin gösterdikleri travma sonrası stres düzeyleri ve dijital oyun bağımlılığı düzeyleri arttıkça internet bağımlılığı düzeyleri de artmaktadır.

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	β	T	p	F
Travma Sonrası Stres	İnternet Bağımlılığı	,109	,329	5,116	,000*	26,177

Tablo 4. Ergenlerin Travma Sonrası Stres Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı Düzeylerini Yordayıp Yordamadığına Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Tablo 4'e göre ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin internet bağımlılığının yordayıp yordamadığına bakıldığında; bağımsız değişken olan travma sonrası stres düzeyinin bağımlı değişken olan internet bağımlılık düzeyleri-

ni anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmaktadır ($R^2=.109$ $F=26.177$, $p<.001$). Travma sonrası stres düzeyi internet bağımlılığı üzerindeki varyansın %10,9'unu açıklamaktadır.

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	R ²	β	T	p	F
Travma Sonrası Stres	İnternet Bağımlılığı	,065	,255	3,860	,000*	14,898

Tablo 5. Ergenlerin Travma Sonrası Stres Düzeylerinin Dijital Oyun Bağımlılığı Düzeylerini Yordayıp Yordamadığına Yönelik Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Tablo 5'e göre ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerini yordayıp yordamadığına bakıldığında; bağımsız değişken olan travma sonrası stres düzeyinin bağımlı değişken olan dijital oyun bağımlılığı düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı sonucuna ulaşılmaktadır ($R^2=.065$ $F=14.898$, $p<.001$). Travma sonrası stres düzeyi internet bağımlılığı üzerindeki varyansın %6,5'ini açıklamaktadır.

4. Tartışma

Depreme maruz kalan ergenlerde travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun ve internet bağımlılığı arasında bulunan ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada, kızların travma sonrası stres düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu; kızların dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İnternet bağımlılığı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Daha önce psikiyatrik tanı alan ergenlerin travma sonrası stres ve internet bağımlılık düzeyleri psikiyatrik tanı almayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Ergenlerin daha önce psikiyatrik tanı almaları ile dijital oyun bağımlılıkları arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ergenlerin yaşadığı travma sonrası stres düzeyi ile internet bağımlılık düzeyleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki; travma sonrası stres düzeyi ile dijital oyun bağımlılığı arasında zayıf ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin internet bağımlılığının yordayıp yordamadığına bakıldığında; travma sonrası stres düzeyinin internet bağımlı-

luluk düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı, travma sonrası stres düzeyinin internet bağımlılığı üzerinde %10,9 etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerini yordayıp yordamadığına bakıldığında ise travma sonrası stres düzeyinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı, travma sonrası stres düzeyi internet bağımlılığı üzerinde %6,5 etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Depreme maruz kalan ergenlerde travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun ve internet bağımlılığı arasında bulunan ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, kızların travma sonrası stres düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Bu farkın olası nedenleri arasında toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ve erkeklerin zor yaşam koşullarına karşı kızlara göre daha dirençli olabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda erkeklerin sosyal destek yönünden daha avantajlı olması da travmatik yaşantının etkilerini daha hızlı atlatmakta etkili olabilmektedir (Kurt ve Gülbahçe, 2019). Alan yazına bakıldığında bulgularımızla paralel olarak kadınların erkeklere oranla travma sonrası strese daha yatkın olduğuna yönelik benzer çalışmalara rastlanmıştır (Kurt ve Gülbahçe, 2019; Christiansen ve Berke, 2020; Aydın vd., 2022).

Gerçekleştirilen analizler sonucunda, kızların dijital oyun bağımlılığı düzeylerinin erkeklere kıyasla anlamlı derecede daha düşük olduğu bulunmuştur. Bu durumun olası nedenlerinden biri, erkeklerin bilgisayar oyunlarına olan ilgisinin kızlara oranla daha yüksek olmasıdır (Şimşek ve Yılmaz, 2020). Nitekim, bu alanda yapılan çeşitli araştırmalar da benzer sonuçlara ulaşarak, erkeklerin dijital oyun bağımlılığı seviyelerinin kızlara göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, cinsiyete bağlı farklılıkların dijital oyun oynama alışkanlıkları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Gökçeşarlan ve Durakoğlu, 2014; Şimşek ve Yılmaz, 2020; Kurtbeyoğlu, 2018; Ekinci vd., 2016; Göldağ, 2018; Şen, 2023). Erkeklerin kızlara kıyasla dijital oyunları daha çok oynamaları oyunların savaş, araba yarışı vb. içeriklerde olması ve erkeklerde daha fazla dikkat uyandıran içeriklere sahip olarak tasarlanmasından kaynaklı olabileceği düşünülebilir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı, kızlar daha fazla ev işlerinde rol aldıkları için erkeklere kıyasla dijital oyunlara daha az vakit ayırabildikleri düşünülmektedir.

Depremi yaşayan ergenlerde travma sonrası stres ve internet bağımlılığı düzeyleri ile psikiyatrik tanı almaları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Ulaşılan bulguya göre daha önce psikiyatrik tanı alan ergenlerin travma sonrası stres ve internet bağımlılık düzeyleri psikiyatrik tanı almayanlara göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Karaman ve Yastıbaş'a (2021) göre psikolojik tanı almış olan kişilerin travma sonrası stres düzeyleri de yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni olarak psikolojik rahatsızlığı bulunan kişilerin psikolojik dayanıklılıklarının daha düşük olması ve dayanıklılığın düşük olmasının travmatik yaşantı sonrası yaşanan strese daha açık olmayı beraberinde getirdiği belirtilmektedir. Yapılan araştırmalar benzer sonuçları doğrulamaktadır (Baştuğ ve Aslantaş, 2021; Karaman ve Yastıbaş, 2021; Fernandes vd., 2020). Ayrıca psikiyatrik tanı almış kişilerin internet bağımlılığı düzeylerinin yüksek olmasının nedeni olarak; psikiyatrik tanı almış kişilerin strese daha meyilli olabilmelerinden kaynaklı internete bağlandıkları zaman diliminde stresten uzaklaşma ve psikolojik rahatlama sağladıkları düşünülebilir.

Deprem sonrasında ergenlerin yaşadığı travma sonrası stres düzeyleri ile internet bağımlılığı düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu; travma sonrası stres düzeyleri ile dijital oyun bağımlılığı arasında, zayıf ve pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, travmatik deneyimlerin ergenlerin dijital medya kullanım alışkanlıkları üzerindeki etkisini ortaya koymakta ve özellikle internet bağımlılığı ile daha güçlü bir bağlantı içinde olduğunu göstermektedir. Literatürde benzer sonuçlara ulaşan araştırmalar mevcuttur. Geçmişte travmatik yaşantıya maruz kalmış olan bireylerle yapılan farklı araştırmalarda; travmaya maruz kalmış kişilerin internet kullanım düzeylerinin travmatik yaşantı geçirmemiş olan bireylere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Schimmenti vd., 2017; Budak vd., 2022). Cui ve Chi'nin (2021) çalışmasına göre, travma sonrası stres yaşayan bireyler, sorunlu telefon kullanımı gibi davranışsal bağımlılıklara daha yatkın olup, uyumsuz başa çıkma stratejileri sergileyebilirler; bu durumda telefon ve internet, olumsuz duygulardan kaçış aracı olarak kullanılabilir (Lee vd., 2017; Cui ve Chi, 2021).

Ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin internet bağımlılığının yordayıp yordamadığına bakıldığında; travma sonrası stres düzeyinin internet bağımlılık düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı, travma sonrası stres düzeyinin

internet bağımlılığı üzerinde %10,9 etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ergenlerin travma sonrası stres düzeylerinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerini yordayıp yordamadığına bakıldığında ise travma sonrası stres düzeyinin dijital oyun bağımlılığı düzeylerini anlamlı düzeyde yordadığı, travma sonrası stres düzeyi internet bağımlılığı üzerinde %6,5 etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre travma sonrası stres yaşayan ergenlerin ileriye yönelik internet ve dijital oyun bağımlılığı geliştirebileceği yorumunu yapmak mümkün olmaktadır. Araştırma bulgularına benzer olarak, Schimmenti vd. (2017) tarafından yapılan araştırmada geçmişte travmatik yaşantıya maruz kalmanın ilerde internet bağımlılığı riskini arttırabileceği sonucuna ulaşılmıştır. İnternete bağlanma ve dijital oyunlar oynamanın, kişiler için stresten ve günlük yaşamın zorluklarından kaçış olarak görülebildiği düşünülmektedir. Buna göre travmatik yaşantılar sonrası açığa çıkan yoğun stresten kaçış için, kişilerin internet ve dijital oyunlara daha çok vakit ayırdıkları; bunun sonucunda internet ve dijital oyun bağımlılıklarına daha açık hâle gelebilecekleri düşünülmektedir.

Bu araştırma, özellikle ergenlik dönemi gibi yaşamın kritik evresinde deprem gibi travmatik bir yaşantıya maruz kalan bireylerin internet ve dijital oyun bağımlılığı yönünden nasıl etkilendiğine ışık tutması açısından önemlidir. Daha önce bu yönde yapılmış benzer bir çalışmanın bulunmaması bu araştırmanın güçlü yönleri arasındadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Doğal afetlerin bilinmezliği ve yıkıcı etkisi kişilerde travma yaratabilmektedir. Özellikle deprem gibi büyük felaketler kişilerin psikolojik sağlıklarını etkileyebilmekte, kimi zaman da travma sonrası stres bozukluğu gibi kişinin yaşamında olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ergenlikle birlikte bireylerde psikolojik, bilişsel, sosyal anlamda değişimler meydana gelmekte ve hızlı değişimin yaşandığı bu dönemde ergenler strese daha meyilli hâle gelebilmektedir. Travma yaşantısı sonrası ergenler, diğer gelişim evrelerinde bulunan bireylere göre daha olumsuz etki altında kalabilmektedir. Bu çağda hâlihazırda internet ve dijital dünyaya açık olan ergenler, travma sonrası streslerini azaltmak ve olumsuz duygulardan kaçmak adına daha fazla dijital bağımlılık göstermektedir.

Kadınların, erkeklere oranla travma sonrası strese daha meyilli olabileceği farklı araştırmaların sonuçları arasındadır. Ergenlik döneminde de depresyon gibi travmatik yaşantı sonrası yaşanan stresin kızlarda erkeklere nazaran daha yüksek olabildiği görülmektedir. Ancak travma sonrası ortaya çıkan dijital oyun bağımlılığı düzeyleri incelenecek olursa; ergenlik dönemindeki erkeklerin, kızlara kıyasla daha fazla dijital oyun bağımlılığı gösterebildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bu sonuçlar ışığında alan yazın incelendiğinde ülkemizde ve dünyada depresyon gibi bir doğal afetin neden olduğu travma sonrası stres düzeyinin dijital oyun ve internet bağımlılığı ile ilişkisine yönelik çalışmaların sayıca az olduğu görülmüştür. Bu araştırma alana katkı sağlayacak olup farklı yaş grubunda bulunan, farklı özelliklere sahip ve farklı travmatik yaşantılara maruz kalmış bireylerle yapılacak farklı çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Büyük travmalar sonrası ergenler, travma sonrası stres yaşadıkları ve teknolojik bağımlılıklara daha meyilli oldukları için sosyal ve psikolojik anlamda desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Özellikle ruh sağlığı çalışanları, okul psikolojik danışmanları ve psikologlara; ergenleri travma sonrası stres ve bağımlılıkla mücadele kapsamında desteklemeye yönelik atölyeler, eğitimler ve danışma oturumları planlamaları önerilebilir. Ayrıca depresyon gibi yaşantılar toplumun ortak sorunu olmasından kaynaklı, bakanlıklar tarafından kişilerin ruh sağlığını desteklemeye yönelik farklı çalışmalar planlanabilir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %50 (1. Yazar), %50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu'nun 20.04.2023 tarihli ve 506623 sayılı kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Kaynakça

- Adanalı, R., Yıyın, F. T. ve Özenel, N. (2022). Ortaokul öğrencilerinin afet bilinci. *International Journal of Geography and Geography Education*, (47), 56-81.
- American Psychiatric Association, A. P., & American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-IV* (Vol. 4). Washington, DC: American psychiatric association.
- Arısoy, Ö. (2009). İnternet bağımlılığı ve tedavisi. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 1(1), 55-67.
- Arslan, A., Kırık, A. M., Karaman, M. ve Çetinkaya, A. (2015). Lise ve üniversite öğrencilerinde dijital bağımlılık. *UHİVE: Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 8(8), 34- 58.
- Aydın, H., Reisoğlu, S. ve Aydın, B. (2022). Kovid-19 Pandemisi Sürecinde Bireylerin Travma Sonrası Stres Belirtileriyle Öz-Anlayış Düzeyleri ve Duygusal Şemaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Mavi Atlas*, 10(2), 438-452.
- Baştuğ, Ö. F. ve Arslantaş, H. (2021). Lise Öğrencisi Ergenlerde Travma Sonrası Stres Belirtileri ve İlişkili Faktörler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 13(Ek 1), 110-121.
- Bayraktar, F. (2001). İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. İzmir. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Branquinho, C., Kelly, C., Arevalo, L. C., Santos, A., & Gaspar de Matos, M. (2020). "Hey, we also have something to say": A qualitative study of Portuguese adolescents' and young people's experiences under COVID-19. *Journal of community psychology*, 48(8), 2740-2752.
- Budak, M. İ., Akarsu, Ö., Okanlı, A., ve Adıgüzel, V. (2022). Üniversite Öğrencilerinde Travmatik Yaşantılar, Agresyon ve İnternet Bağımlılığı. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 502-510.
- Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 109-116.
- Chen, J., Zhou, X., Zeng, M., & Wu, X. (2015). Post-traumatic stress symptoms and post-traumatic growth: Evidence from a longitudinal study following an earthquake disaster. *PLoS One*, 10(6), e0127241.
- Christiansen, D. M., & Berke, E. T. (2020). Gender- and sex-based contributors to sex differences in PTSD. *Current Psychiatry Reports*, 22(19), 1-9. doi. org/10.1007/s11920-020-1140-y.
- Cui, X., & Chi., X. (2021) The relationship between social support and internet addiction among Chinese adolescents during the COVID-19 pandemic: A multiple mediation model of resilience and post-traumatic stress disorder symptoms. *Psychol Res Behav Manag*, 14, 1665-1674.
- Çeri, V., Hamidi, F., Çakır, B., Bilaç, Ö., İz, M., İz, F. B. A., & Aydemir, Ö. (2021). Child Revised Impact of Event Scale (CRIES): Validity and Reliability Study of Turkish Version Revize Edilmiş Çocuk Olayın Etkisi Ölçeği (CRIES): Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması.

- Çoban, M., Sözbilir, M. ve Göktaş, Y. (2017). Deprem deneyimini yaşamış kişilerin deprem öncesi hazırlık algılarının belirlenmesi: Bir durum çalışması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 113-134.
- Dai, W., Chen, L., Lai, Z., Li, Y., Wang, J., & Liu, A. (2016). The incidence of post-traumatic stress disorder among survivors after earthquakes: a systematic review and meta-analysis. *BMC psychiatry*, 16, 1-11.
- Dalbudak, E., Evren, C., Aldemir, S. ve Evren, B. (2014). The severity of Internet addiction risk and its relationship with the severity of borderline personality features, childhood traumas, dissociative experiences, depression and anxiety symptoms among Turkish university students. *Psychiatry research*, 219(3), 577-582.
- Demirci, H., Bilge, Y., Emiral, E. ve Şen, S. (2024). Enhancing recovery in post-earthquake adolescents: examining the impact of a psychoeducational intervention on traumatic stress symptoms and coping strategies. *Current Psychology*, 43(33), 26983-26996.
- Devkota, S.P. & Bagale, S. (2016). Post-traumatic stress disorder after earthquake and its impact on education in Nepal, Asia & The Pacific.
- Ekinci, N. E., Yalçın, İ., Özer, Ö. ve Kara, T. (2017). An investigation of the digital game addiction between high school students. *Journal of Human Sciences*, 14(4), 4989-4994. doi:10.14687/jhs.v14i4.4936.
- Fernandes B., Biswas U.N., Tan-Mansukhani R., Vallejo A., & Essau C.A. (2020). The impact of COVID-19 lockdown on internet use and escapism in adolescents. *Revista de Psicología Clínica con Niños y Adolescentes*, 7, 59-65.
- Filazoğlu-Çokluk, G. (2023). Depremin psikolojik etkileri ve travma sonrası stres bozukluğu. *Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Öncü ve Çağdaş Çalışmalar* (s.1335-1350), İzmir: Duvar Yayınevi.
- Gentile, D. (2009). Pathological video-game use among youth ages 8 to 18: a national study. *Psychological Science*, 20(5), 594-602.
- George, D., & Mallery, P. (2003). *Frequencies SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Gökçearslan, Ş. ve Durakoğlu, A. (2014). Ortaokul öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(14), 419-435.
- Göldağ, B. (2018). Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılık düzeylerinin demografik özelliklerine göre incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 1287-1315.
- Griffiths, M. D. (2010). The role of context in online gaming excess and addiction: Some case study evidence. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 119-125.
- Harville, E. W., Jacobs, M., & Boynton-Jarrett, R. (2015). When is exposure to a natural disaster traumatic? Comparison of a trauma questionnaire and disaster exposure inventory. *PLoS One*, 10(4), e0123632.
- Hobfoll, S.E. (1998). *Stress culture and community*, Plenum Press, New York.

- Hua, Y., Wang, W., Shi, J., Wang, H., Xu, K., Shi, G., & Lu, C. (2023). Childhood trauma and internet addiction among Chinese adolescents: The mediating role of coping styles. *Current Psychology*, 42(19), 16507-16517.
- Irmak, A. Y., ve Erdoğan, S. (2016). Ergen ve genç erişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*.
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, Sayı1. JICA Türkiye Ofisi.
- Kaplan, N. (2016). Ortaokul öğrencilerinde internet bağımlılık düzeylerinin sağlık üzerine etkilerinin incelenmesi [Master's thesis]. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karabulut, D. ve Bekler, T. (2019). Doğal afetlerin çocuklar ve ergenler üzerindeki etkileri. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(2), 368-376.
- Karaman, İ. G. Y. ve Yastıbaş, C. (2021). Covid-19 Pandemisinde Görev Yapan Sağlık Çalışanlarında Depresyon, Anksiyete ve Travma Sonrası Stres Belirtlerinin Sosyodemografik ve Mesleki Değişkenler ile İlişkisi Nasıldır?. *Van Tıp Dergisi*, 28(2).
- Karasar, N. (2020). Bilimsel araştırma yöntemi (35. bs). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kardefelt-Winther D. (2014). The moderating role of psychosocial well-being on the relationship between escapism and excessive online gaming. *Computers in Human Behavior*, 38, 68-74. doi:10.1016/j.chb.2014.05.020.
- Kayış, L. ve Ayas, T. (2024). Ortaokul öğrencilerinde dijital oyun bağımlılığı ile akademik erteleme arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 11(1), 30-68.
- Keating, D.P. (2012). Cognitive and Brain Development in Adolescence. *Enfance*, 3(3):267- 79.
- Kessler, R.C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K.R., & Walters, E.E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the national comorbidity survey replication, *Arch Gen Psychiatry*, 62, 593-602.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.
- King, D. L., & Delfabbro, P. H. (2019). Video game monetization (eg, 'loot boxes'): A blueprint for practical social responsibility measures. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17(1), 166-179.
- Kovačić-Petrović, Z., Peraica, T., Blažev, M., & Kozarić-Kovačić, D. (2023). Association between problematic Internet use and specific Internet activities and COVID-19-and earthquake-related stress, anxiety, and depression symptoms among Croatian young adults. *Frontiers in psychiatry*, 14, 1227182.
- Kurt, E. ve Gülbahçe, A. (2019). Van depremini yaşayan öğrencilerin travma sonrası stres bozukluğu düzeylerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3), 957-972. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunisobisbil/issue/49603/617188>
- Kurtbeyoğlu, Ş. (2018). Ortaokul Öğrencilerinin Demografik Özelliklerinin Oyun Bağımlılığı ile İlişkisi [Yüksek lisans tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

- Lee, J. Y., Kim, S. W., Kang, H. J., Kim, S. Y., Bae, K. Y., Kim, J. M. & Yoon, J. S. (2017). Relationship between problematic internet use and post-traumatic stress disorder symptoms among students following the Sewol ferry disaster in South Korea. *Psychiatry investigation*, 14(6), 871.
- Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2009). Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media psychology*, 12(1), 77-95.
- Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 150-155.
- National Institute of Mental Health (2023, Mayıs). Post-Traumatic Stress Disorder. <https://www.nimh.nih.gov/health/topics/post-traumatic-stress-disorder-ptsd>.
- Potas, N., Açıkalın, Ş. N., Erçetin, Ş. Ş., Koçtürk, N., Neyişçi, N., Çevik, M.S. ve Görgülü, D. (2022). COVID-19 döneminde ergenlerin teknoloji bağımlılığı: Tutumun farkındalık ve davranış üzerindeki aracı etkisi. *Güncel Psikoloji*, 41 (4), 1687-1703.
- Schimmenti, A., Passanisi, A., Caretti, V., La Marca, L., Granieri, A., Iacolino, C., ... & Billieux, J. (2017). Traumatic experiences, alexithymia, and Internet addiction symptoms among late adolescents: A moderated mediation analysis. *Addictive behaviors*, 64, 314-320.
- Şen, İ. (2023). Lise öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı: Kırıkkale lise öğrencileri üzerine bir araştırma [Master's thesis]. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Şimşek, E. ve Yılmaz, T. K. (2020). Türkiye'de yürütülen dijital oyun bağımlılığı çalışmalarındaki yöntem ve sonuçların sistematik incelemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(4), 1851-1866.
- Taş, İ. ve Güneş, Z. (2019). 8-12 yaş arası çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı, aleksitimi, sosyal anksiyete, yaş ve cinsiyetin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi-Turkish Journal Of Clinical Psychiatry*.
- Taş, İ. (2015). Psikolojik belirtileri azaltmaya yönelik psiko-eğitim programının ergenlerde internet bağımlılığına etkisi [Yayınlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Young, K. S. (1996) Internet addiction: the emergence of a new clinical disorder. Paper presented at the 104th annual convention of the American Psychological Association, Toronto, Canada.
- Yuan, G., Elhai, J. D., & Hall, B. J. (2021). The influence of depressive symptoms and fear of missing out on severity of problematic smartphone use and Internet gaming disorder among Chinese young adults: A three-wave mediation model. *Addictive Behaviors*, 112, 106648.
- Zara, A. (2011). Krizler ve travmalar. Yaşadıkça psikolojik sorunlar ve başa çıkma yollarının içinde (Zara A., Ed.). 91-121. İstanbul. İmge Kitabevi Yayınları.
- Zhou, X., Zhen, R., & Wu, X. (2018). Trajectories of problematic internet use among adolescents over time since Wenchuan earthquake. *Computers in Human Behavior*, 84, 86-92.

Aile İçi İletişimde Oyunun Gücü: Bluey Çizgi Filmi Çözümlemesi

→ Gamze YILMAZ GÜNTAY* → Vedat GÜNTAY**

Öz

Pek çok akademik araştırma, aile içi iletişimin güçlendirilmesinde oyunun önemini açığa çıkarmaktadır. Oyun, çocukların gelişimi üzerinde derinlemesine bir etkiye sahip olan, aynı zamanda aile üyeleri arasında etkileşimi pekiştiren güçlü bir iletişim yoludur. Bu makalede, ülkemizde Disney Junior kanalında dizi olarak yayınlanan Bluey adlı çizgi filmin, aile içi iletişimde oyunun güçlendirici rolü ve etkisi bağlamında çözümlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada, Bluey çizgi filminin izleyici üzerindeki etkisine odaklanılmamakta, bunun yerine çizgi film içinde oynanan oyunların, karakter dinamikleri bağlamında aile içi iletişim ve etkileşimde nasıl bir rol oynadığı, ilişkileri nasıl şekillendirdiği sorusu üzerinde durulmaktadır. Örneklem seçiminde amaçlı örneklem yöntemi kullanılırken belirlenen bölümlerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bölümler, iletişim problemlerinin oyun yoluyla çözülmesi ve duygu yönetiminin sağlanması, hayal kurmanın oyunla desteklenmesi, oyun aracılığıyla değerlerin aktarılması ve sosyal becerilerin kazanılması, kural ve sınırların oyunla belirlenmesi temaları üzerinden incelenmiştir. Tematik analiz yapılması nedeniyle örneklem seçiminde belirlenen temalara uygunluk dikkate alınmıştır. Yoga Topu, Büyükanne, Otel, Kaçış, Tüylü Değnek, Pijama Partisi, Çocuk Olmaca, Kuşkonmaz, Kütüphane bölümleri örneklem olarak belirlenmiştir. “Bluey çizgi filminin aile içi iletişimde oyunun rolünü ve etkisini açığa çıkardığı” önermesi örnek bölüm incelemeleriyle yansıtılmaya çalışılmıştır. Bluey, bu yönüyle sadece eğitici bir içerik sunmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların oyun aracılığıyla aileleriyle birlikte duygusal ve sosyal anlamda nasıl etkileşime girdiklerini gözler önüne serer. Ebeveyn ve çocuklar arasındaki diyaloglar, oyunun kurulma biçimi, sorunların nasıl ele alındığı ve çözüme kavuşturulduğu, etkileşimin nasıl sağlandığı gibi konular üzerinde durularak çözümleme yapılmaktadır. Bu bağlamda, çocukların oyun yoluyla hem eğlendiği hem de önemli yaşam becerilerini öğrendiği vurgulanırken, Bluey gibi dizilerin çocukların gelişimindeki olumlu rolü de irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aile İçi İletişim, Etkileşim, Oyun, Çizgi Film, Bluey

*Araştırmacı Dr., Burdur, Türkiye
 E-mail: gamzeguntay@gmail.com
 ORCID: 0000-0003-1763-5208

**Araştırmacı Dr., Burdur, Türkiye
 E-mail: vedatguntay@gmail.com
 ORCID: 0000-0003-1982-5910

Yılmaz Güntay, G., & Güntay, V. (2025). Aile İçi İletişimde Oyunun Gücü: “Bluey” Çizgi Filmi Çözümlemesi. TRT Akademi, 10(24), 706-735. <https://doi.org/10.37679/trta.1670417>

The Power of Play in Family Communication: An Analysis of the Bluey Animated Series

→ Gamze YILMAZ GÜNTAY → Vedat GÜNTAY

Abstract

Many academic studies reveal the importance of play in strengthening family communication. Play is a powerful means of communication that has a profound impact on children's development while also enhancing interaction among family members. This article aims to analyze the animated series Bluey, which is broadcast as a series on Disney Junior channel in our country, in the context of the empowering role and effect of the game in family communication. In the study, the focus is not on the effect of the Bluey animated series on the audience; rather, it centers on how the games played within the series contribute to family communication and interaction within the context of character dynamics, and how they help shape relationships. In the sample selection, the purposive sampling method was used, while the analysis of the selected episodes was classified using the thematic analysis method. The episodes were analyzed through the themes of resolving communication problems and managing emotions through play, supporting imagination with play, transmitting values and developing social skills through play, and establishing rules and boundaries through play. Since thematic analysis was performed, compliance with the determined themes was taken into consideration in sample selection. The episodes Yoga Ball, Grannies, Hotel, Escape, Featherwand, The Sleepover, Kids, Asparagus and Library were determined as sample episodes. The proposition that "Bluey cartoon reveals the role and effect of play in family communication" is tried to be reflected with sample episode examinations. Bluey not only provides educational content, but also emphasizes how children interact emotionally and socially with their families through play. The analysis focuses on aspects such as the dialogues between parents and children, the way play is structured, how problems are addressed and resolved, and how interactions are facilitated. In this context, while emphasizing that children both have fun and learn important life skills through play, the positive role of shows like Bluey on children's development is also examined.

Keywords: Family Communication, Interaction, Play, Cartoon, Bluey

1. Giriş

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde ifade edildiği gibi iletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması mıdır? Aslında iletişimden söz edebilmek için sadece aktarım yeterli değildir. Bu tanımda eksik olan geri bildirimdir. Yani duygu düşünce ve bilginin aktarımı karşılıklı olarak gerçekleştirilmelidir. Etkileşim ise birbirini karşılıklı olarak etkileme işi olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2025). Farklı bir ifadeyle duygu, düşünce ve bilginin farklı yollarla karşılıklı olarak aktarılması iletişimi, bu aktarımın karşı tarafta bir etki yaratması ise etkileşime işaret etmektedir. Gökçe'ye göre "iletişimi karşılıklı etkileşim olarak gören görüşler, iletişimin iki yönlülüğünü ön plana çıkarmaktadır." (1998, s. 9). İletişimi bilgi üretme, iletme ve algılama süreci olarak tanımlayan Tutar ve Yılmaz'a göre ise "İletişim kurmaktaki asıl amaç, anlaşılabilir mesajların gönderilmesi ve karşı tarafın tutum ve davranışlarında değişiklik yapmaktır." (2010, s. 15). Zamanla iletişim sözcüğünün anlamının genişlediğinin, ortak bilgi, duygu, duyarlılık, ortak görüş yaratmak anlamında kullanılır olduğunun altını çizen Tokgöz'e göre ise "İletişim, anlam olarak zaman ve mekâna göre farklılık gösterse bile değişmeyen iletişimin paylaşım ve etkileşim olarak ele alınmasıdır." (2015, s. 19). Bu bağlamda oyun yoluyla çocuklarla kurulan iletişimin çocukların tutum ve davranışlarındaki rolünün Bluey çizgi filminde nasıl işlediği bu araştırmanın temel meselesidir. Bluey çizgi filminde ebeveynler ve çocuklar arasında oyun yoluyla kurulan iletişim ve etkileşim çözümlenerek, oyun aracılığıyla kurulan iletişimin; duygu yönetimi, değer aktarımı, iletişim problemlerinin çözülmesi ve sosyal becerilerin öğrenilmesi üzerindeki rolünün tartışılması amaçlanmaktadır.

Oyun, çocukların en önemli iletişim kurma yöntemlerinden biridir. Bu nedenle ebeveyn-çocuk ilişkisinin daha sağlıklı ilerletilebilmesi ve aile içi iletişimin güçlendirilebilmesi için dikkat edilmesi gereken bir alandır. Bununla birlikte günümüz medya araçlarının çocuklar üzerindeki güçlü etkisi düşünüldüğünde medyada var olan içeriklerin akademik düzeyde incelenmesi, çocukların ruhsal ve duygusal gelişimleri için olumlu olduğu düşünülen içeriklerin açığa çıkartılması iletişim çalışmaları bağlamında büyük önem taşımaktadır. Çünkü ilk öğrenme alanı aile yaşantısı olsa da çocuklar artık bu medya içeriklerinden de yaşamın akışına dair enformasyonu edinmektedir. Elbette ilk öğrenme yolculuğunda en önemli faktör hâlâ aile içi iletişimdir.

Goleman'a göre aile yaşamı çocuklara ilk duygusal dersleri veren okuldur. Aile ile yakın ilişkiler içindeyken çocuk kendisini nasıl göreceğini ve diğer aile fertlerinin kendi hislerine nasıl tepki verdiğini gözlemler ve bu hisler hakkında nasıl düşünmesi gerektiğini, seçeneklerinin neler olduğunu öğrenir. Duygularını nasıl ifade edeceğini, diğer aile üyelerinin nasıl ifade ettiğine bakarak içselleştirir. Goleman'ın ifadesiyle "Bu duygusal dersler sadece anne-babanın çocuklarına doğrudan söyledikleri ve yaptıklarıyla değil, kendi hislerini idare edişleriyle ve aralarındaki etkileşim modeliyle de verilir." (2010, s. 252). Bu etkileşim modellerinden biri de oyundur.

Oyunlar, çocuklara yaparak, yaşayarak öğrenme ortamları sunan, sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel yönden gelişim sağlayan, deneyim kazandıran, nesneleri kullanma, bedenini kontrol etme becerisi kazandırıp, hayal güçlerini geliştiren etkinliklerdir (Jones, 2001). "Oyun oynamak, çocuklar için iletişim kurma, denemeler yapma ve öğrenme yoludur." (Cohen, 2023, s. 14). "Her yaş döneminde sağlıklı fiziksel, bilişsel ve toplumsal-duygusal gelişimin gerekli dinamiğidir." (Elkid, 2011, s. 19). Oyun oynamak aynı zamanda çocuklar için dünyayı sahiplenme, keşfetme, yeni deneyimleri anlamlandırma ve üzüntülerin ardından toparlanma yoludur (Cohen, 2023, s. 11). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2019), oyunu "kendiliğinden gerçekleşen (belirli bir amacı olmayan), gönüllü, katılımcılar tarafından keyif alınan ve hayal gücüne dayalı bir etkinlik" olarak tanımlamaktadır. Oyun, yalnız veya sosyal bir etkinlik olabilir ve nesnelerle ya da nesneler olmadan oynanabilir. Küçük çocuklar, insanlarla oyun yoluyla etkileşim kurarak gelişimsel beceriler kazanır ve pekiştirirler (Rescorla ve Goossens, 1992). "Çocuklar için oyun, yaşamdır ve yaşam oyundur. Çocuklar dünyayı oyun yoluyla keşfederler." (Aksoy ve Çiftçi, 2014, ss. 2,8). Özdoğan'a göre ise "Oyun, karmaşık bir insan davranışdır. Dinamik bir süreçtir, ilgi, kendiliğindenlik ve eğlenceyi içerir. (...) Kişinin sosyal olgunlaşmasına, öz benliğini bulmasına yardımcı olur." (2020, s. 113).

Çocuklar, oyun yoluyla öğrenirken eş zamanlı olarak gerçek hayatta öğrendiklerini oyun yoluyla deneyimleyebilmektedir de. Güven ortamında kurulmuş ve tüm duyguların rahatça ifade edilip deneyimlenebileceği oyun zamanları, çocuklara kendilerini ifade edebilecekleri alanlar yaratır. Sorunlarla başa çıkma, birlikte hareket etme ve sosyalleşme, kendileri dışındakilerinin duygularını anlamlandırabilme ve empati duygusunu geliştirme süreçlerine

de katkı sağlar. Oyun temelli iletişim, çocukların ebeveynleri ve diğer aile fertleriyle birlikte olmaktan zevk alacakları zamanları artırırken duygusal, zihinsel ve fiziksel ihtiyaçlarını açığa vuracakları ve bunlara yanıt alabilecekleri kaliteli etkileşim zamanları olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle makale kapsamında, aile içi iletişimde ve ebeveyn-çocuk etkileşiminde oyunun olumlu rolünü görünürleştiren Bluey çizgi filminin bu bağlamda çözümlemesinin, iletişim çalışmaları alanına akademik düzeyde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bluey çizgi filmi, çocukların yanı sıra ebeveynlerin de izleyici olabilecekleri bir içeriğe sahiptir. Bu bağlamda aynı zamanda anne babaların çocuklarla kurdukları iletişimde oyunun rolünü gözlemleyebilecekleri bir yapıdır. “Çocuklarıyla oyun oynayan ebeveynler, çocukların bağ kurma ihtiyacını karşılayıp sevildiğini hissetmesine de yardımcı olur. Aslında, oyun, çocukların duygusal enerjilerini şarj etmenin en iyi yollarından biridir.” (Solter, 2017, s. 21). “Oyunlardaki göz temasları, dokunmalar, ses tonları, sinir sisteminin regülasyonundan ayrılık kaygısına dek ebeveyn-çocuk ilişkisinde iyileştirici güce sahiptir. Çocuklar büyüdükçe de bu basit oyunların disiplin, davranış sorunları gibi süreçlerde aileye nasıl yardımcı olduğu görülmektedir.” (Devecigil, 2017, s. 13). Bu bağlamda oyunun aile içi iletişimdeki önemini ve güçlü rolünü yansıtan Bluey çizgi filminin olumlu içerik örneği olarak çözümlemesinin büyük önem taşıdığı düşünülmektedir. Bugünün iletişim teknolojilerinin toplumsal yapı ve aile içi iletişimindeki belirleyiciliği düşünüldüğünde bu önem daha da belirginleşmektedir.

Bugünün çocukları, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatın merkezinde konumlandırıldığı bir dünyaya doğmaktadır. Bu çocuklar, televizyonla başlayıp internetin kullanımıyla yaygınlaşan görsel kültürün, eğlenceyi ve gösteriyi yaşamın her alanına taşıdığı bir zamanın bireyleridir. Eğitim materyallerinin bile önemli oranda, e-kitap, e-dergi ya da eğitici tablet veya akıllı telefon uygulamaları şeklinde dijital dünyaya adapte edildiği bir zamanda, çocuklar neredeyse bebeklik dönemlerinden itibaren bu evrende olumlu, olumsuz pek çok içerikle karşılaşabilmektedir (Güntay, 2019, s. 283). Bununla birlikte evdeki televizyonlarda var olan yayınlar artık sokaklarda, şirketlerde, kreşlerde, parklarda, bahçelerde, kısaca içinde insanın olduğu her yerdedir. Doğal olarak çocukları beyaz camın büyümlü dünyasından bütünüyle uzak tutmanın artık mümkün olmadığı düşünülebilir (Güntay, 2019, s. 280). Bugün,

hızla gelişen dijital dünya, geleneksel medya içeriklerini de dönüştürmüştür. Endüstrileşmiş ulusların bireylerinin büyük bir çoğunluğu, gündelik hayatlarının fevkalade uzun bir bölümünü bu yeni dünyada geçirmektedir (Bagdikian. 2016, s. xiv). Postman'ın ifadesiyle, "Şimdi biz, ilk ve en yakın öğretmeni, ayrıca çocuğumuz için en güvenilir yoldaşı ve dostu televizyon olan ikinci kuşak çocuklarla bir arada yaşıyoruz." (2017, s. 101). Esslin'e göre, "televizyonla büyüyen çocuklar TV'de gördükleri her şeyden –çizgi filmlerden, reklamlardan ve hatta filmlerin saçma sapanlıklarından dahi- bilgilenirler" (2001, s. 87). Bugün bu durum, dijital dünyanın olanaklarıyla daha da yayılmış durumdadır. Kılıç, mobil medyanın iş dünyasından sanata, tıbbi verilerin islenmesinden çocukların oyunlarına kadar geniş bir yelpazede hayat alanı bulduğunun ve her gecen gün bu alanları daha fazla işgal ettiğinin altını çizmektedir (2017, s. 5). Kitle iletişim araçları verdiği mesajlarla, çocuğun, neyi, nasıl düşüneceğini, nerede nasıl davranacağını, kendini nasıl görüp değerlendireceğini, diğer insanları nasıl görüp değerlendireceğini, adalet, özgürlük, kadın, erkek, gelecek, etik, insan onuru ve hakları gibi birçok kavramı öğrenmesinde doğrudan etkilidir (Mora, 2011, s. 58). Elbette bu araçlarda sadece olumsuz mesajlar yer almamaktadır. Aynı düzeyde çocukların gelişimine olumlu yönde katkı sağlayacak mesajlarla örülü yapımlar da bulunmaktadır. Ancak burada ebeveynlerin doğru tercihler yaparak çocukları yönlendirmesi önem kazanmaktadır (Güntay, 2019, s. 284). Çocuklar için içerik üreten kanallar düşünüldüğünde, televizyon yayınlarının web sayfaları üzerinden izlenebilmesi; çizgi dizi ya da program kahramanlarının yer aldığı oyunlar ve aynı kahramanlarla hazırlanmış etkinlikler, yarışmalar ya da akıllı telefon ve tablet uygulamaları, bu alanlardaki içeriğe çocukların zaman ve mekân sınırlaması olmadan kolaylıkla ulaşabilmesini sağlamaktadır. Çocukları olumsuz etkileyebilecek riskleri de içinde barındıran bu çok yönlülük ve kolay ulaşılabilirlik, hazırlanan içeriğin ve sunuluş biçiminin çok daha dikkatli incelenmesi gerekliliğini de doğurmaktadır (Güntay, 2019, s. 286). Bu araştırma makalesinde, Bluey çizgi filmi, aile içi iletişimde oyunun güçlü rolü bağlamında çözümlenmektedir.

2. Yöntem

Bu çalışmada aile içi iletişimde, çocukların sosyal ve psikolojik gelişiminde oyunun gücünü ve önemi açığa çıkarması nedeniyle Disney Junior kanalında dizi olarak yayınlanmakta olan Bluey çizgi filmi çözümlenmektedir. Bu ça-

lişmada nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bluey’de sık tekrar eden iş birliği, problem çözme, nezaketle iletişim kurma, empati ve duyarlılık geliştirme gibi kavramlar çerçevesinde oyun sırasında aile içi iletişimin nasıl kurulduğu, kullanılan dilin nasıl inşa edildiği, duygu, düşünce ve fikirlerin nasıl aktarıldığı gibi konular üzerinde durulmuştur. Olasılık temelli olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yönteminin kullanıldığı makalede belirlenen bölümler, oyun yoluyla değerlerin aktarılması ve sosyal becerilerin kazanılması, iletişim problemlerinin oyun aracılığıyla çözülmesi ve duygu yönetiminin sağlanması, hayal kurmanın desteklenmesi, kural ve sınırların belirlenmesi temaları kapsamında incelenmiştir. Aziz’in de altını çizdiği gibi amaçlı örnekleme yönteminde araştırma evreninde araştırmacının amacına en uygun yanıt verebilecek örneklem seçilmektedir. Seçimde ölçüt amaca uygunluktur (2011, s. 55). Hâlihazırda 3 yıl boyunca farklı zamanlarda izlenmiş olan bölümler, 1 ay sürecinde detaylı olarak tekrar izlenmiş ve oyunun hikâyede merkezi öneme sahip olduğu bölümler tespit edilmiştir. Eş zamanlı olarak araştırma kapsamında literatür taraması yapılırken bölüm içerikleri ve aile içi iletişimde oyunun önemini yansıtan kaynak kitaplar ışığında çalışmanın temaları belirlenmiştir. Farklı sezonlardan bölümler izlenerek amaca uygun olanları seçilmiş ve çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda üç sezon devam eden ve toplamda 154 bölümden oluşan çizgi diziden sezon ayrımı yapılmaksızın belirlenen temalara uygun olan bölümler örneklem olarak seçilmiştir. Belirlenen Yoga Topu, Büyükanneleler, Otel, Kaçış, Tüylü Değnek, Pijama Partisi, Çocuk Olmaca, Kuşkonmaz, Kütüphane bölümleri, oyunun hikâyedeki merkezi öneminin yansıtılması ve aile içi iletişim ve etkileşimdeki rolünün açığa çıkartılabilmesi amacıyla detaylı olarak betimlenerek incelenmiştir.

Bölüm çözümlemeleri sırasında üzerine düşünülen araştırma soruları aşağıda belirtilmektedir:

1. Bluey çizgi filmi aile içi iletişimde oyunun rolünü nasıl açığa çıkarmaktadır?
2. Oyun, aile içi iletişimi nasıl etkilemektedir?
3. Ebeveyn-çocuk ve kardeşler arasındaki ilişki nasıl kurulmaktadır?
4. Çizgi filmde oyun, çocuk gelişimi açısından nasıl işlev görmektedir?

5. Filmde kullanılan dil, ebeveyn-çocuk etkileşimini nasıl oluşturmaktadır ve desteklemektedir?
6. Oyun yoluyla hangi değerler ve beceriler aktarılmaktadır?
7. Oyun yoluyla değerler nasıl kurulmakta ve aktarılmaktadır?
8. Ebeveyn ya da çocuk oyunu nasıl başlatmakta, diğerleri nasıl tepki vermektedir?
9. Ebeveyn ve çocukların oyundaki rolleri nelerdir?
10. Oyun sırasında ebeveynler aktif katılımcı mı, rehber rolünü mü üstlenmektedir?
11. Ebeveynler oyun sırasında duygu yönetimini nasıl sağlayabilmektedir?
12. Ebeveyn-çocuk ve kardeşler arasındaki etkileşimde oyun bağ kurma aracı olarak nasıl işlev görmektedir?
13. Oyun sırasında empati ve duygusal destek nasıl sağlanmaktadır?
14. Oyun içinde kurallar ve sınırlar nasıl belirlenmektedir?
15. Kişisel sorumlulukların anlaşılmasında oyun nasıl bir rol oynamaktadır?
16. Oyunun hayal gücü ve yaratıcılığın geliştirilmesindeki işlevi nedir?

Bu sorular kapsamında çözümlenen bölümlerde aile içi iletişimde oyunun rolü analiz edilmeye çalışılmaktadır.

3. Bulgular ve Analiz

3.1. Bluey Çizgi Filminden Örnek Bölümlerin Çözümlemesi

Bluey, Joe Brumm ve Ludo Studios tarafından Avustralya'da yaratılan popüler bir animasyon çocuk çizgi dizisidir. Türkiye'de Disney Junior kanalında dizi olarak yayınlanan Bluey, çocuk merkezli bir yaklaşımla 4 kişilik bir köpek ailesinin günlük hayatını konu almaktadır. Diziye adını veren ve dizinin ana karakteri olan Bluey, altı yaşında, dişi bir mavi Heeler (Avusturya Çoban Köpeği) olan bir kız çocuktur. Bingo karakteri ise Bluey'nin dört yaşındaki

kız kardeşidir. Bandit, Bluey ve Bingo'nun babası, Chilli ise çocukların annesidir (Gerzabek, 2024). Çizgi filmde alegorik birer kahraman olarak Bluey ve Bingo, altı ve dört yaşındaki iki kız çocuğunu temsil etmektedir. Onlar gibi düşünür ve davranırlar. Çizgi filmin her bölümü ekranda dans eden anne, baba ve çocuklarla başlar. Dört kişilik çekirdek ailenin günlük hayatını konu olan çizgi filmdeki tüm çocukların ismi vardır ama büyüklerin ismi çok nadiren söylenir. Büyükler, genellikle çocukların annesi ve babası olarak anılır (Şimşek, 2024, s. 384). Üç sezonda, toplam 154 bölümden oluşan dizi, ilk olarak Avustralya yayın kurumu ABC (Australian Broadcasting Corporation) tarafından yayınlanmıştır. Aynı zamanda uluslararası olarak Birleşik Krallık'ta, Britanya yayın kuruluşu olan BBC (British Broadcasting Corporation) tarafından dağıtılmıştır. Gerzabek'in Bluey üzerine 2024 yılında yaptığı çalışmada belirttiği gibi, ABD'de Disney+ platformunda en çok izlenen dizi olup o dönem için toplamda 23 milyar dakika izlenmiştir (2024, s. 1). Bugün hâlâ pek çok ülkede izlenmeye devam edilmektedir. Screen Rant'tan¹ Bill Dubiel, dizinin popülerliğini mizahına bağlamaktadır. Ancak, mizahın yanı sıra çocuk dostu oyunların bitmek tükenmek bilmeyen çeşitliliğinin yaratıcılığı teşvik etmesi, ebeveynlik sorunlarının gerçekçi bir şekilde ele alınması ve izleyicilere verilen rahatlatıcı mesajların da dizinin çekiciliğini artırdığını öne sürmektedir (Aktaran Gerzabek, 2024, s. 1).

Bluey çizgi dizisinde oyun, aile üyeleri arasındaki bağları güçlendiren önemli bir araçtır. Oyunlar, ebeveynlerin, çocuklarla kaliteli zaman geçirmesini sağlar ve çocukların, ebeveynlerinden güven, destek ve rehberlik alarak duygusal gelişimlerinde desteklenmesinin yolunu açar. Oyun, aynı zamanda aile içindeki iletişimi kolaylaştırır ve ebeveynlerin çocuklara değerleri, kuralları ve sınırları öğretmelerine olanak tanır. Bluey, sadece eğlenceli bir çocuk dizisi olmanın ötesinde, izleyici konumundaki çocukların sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimlerine katkıda bulunan derin bir içerik sunmaktadır. Oyun yoluyla ebeveynlerin çocuklarına öğretmek istediği değerler, beceriler ve kurallar, her bir bölümde belirgin bir şekilde işlenir ve bu da diziyi eğitimsel açıdan güçlü kılar. Bu çalışmada Bluey çizgi filmi, iletişim problemlerinin oyun yoluyla çözülüşü ve duygu yönetiminin sağlanması, hayal kurmanın oyunla desteklenmesi, oyun aracılığıyla değerlerin aktarılması ve sosyal be-

¹ Screen Rant; televizyon, film, video oyunları ve film teorileri alanında haberler sunan çevrimiçi bir bilgi-eğlence haber sitesidir.

cerilerin kazanılması, kural ve sınırların oyunla belirlenmesi temaları üzerinden sınıflandırılarak detaylı olarak betimlenmektedir.

3.1.1. İletişim Problemlerinin Oyun Yoluyla Çözülüşü ve Duygu Yönetiminin Sağlanması

Bluey çizgi filminin pek çok bölümünde karşılaşılan iletişim problemlerinin oyun yoluyla çözüldüğü ve olay ve durumlar karşısında değişen duygu yoğunluklarının dengelenerek duygu yönetiminin yine oyun yoluyla sağlandığı görülmektedir.

Bu tema başlığı altında inceleyeceğimiz ilk bölüm “Yoga Ball” (Yoga Topu) bölümüdür. Bölümün başında Bluey ve Bingo, mutfak tezgâhının arkasında duran babaları Bendid’den onlarla oyun oynamalarını ister. Babaları onlarla oyun oynayamayacağını çünkü evde çalışması gerektiğini söyler ancak bir yandan da oyuna başlamıştır. Hayali asansör düğmesine basar ve asansör sesi çıkartarak yavaşça tezgâhın arkasına çökerek gözden kaybolur ve aynı şekilde yukarı çıkarak yerden aldığı bir terliği Bingo’ya verir. Sahne değiştiğinde çocukların babası çalışma odasında yeşil bir yoga topunun üstünde çalışmaktadır. Bir evrakı almak için ayağa kalktığında çocuklar hızlıca içeri girer ve yoga topunu alarak kaçar. Babaları da çocukların ardından koşarak, “Sizi küçük farecikler!” diyerek çocukları gıdıkladıktan sonra sırayla yoga topunun üstünde zıplattır. Ancak Bingo yoga topunun üstündeyken kamera, alt açıyla öyle bir konumlandırılır ve Bingo’yu çerçeveye alır ki onun bu oyundan pek hoşlanmayıp kaygı duyduğunu görürüz. Sonunda babaları artık çalışmam gerek, dese de Bluey topu alır ve kaçar. Bir müddet sonra Bluey babasının çalışma sandalyesinin üzerine oturup kargo sandalyesi oynamak istediğini söyler. Babası önce onun bu isteğini geri çevirse de “Lütfen” diyen yüz ifadesine dayanamaz ve kargocu rolünü oynayarak onları sandalye üzerinde ilerletir. Kargoları damgalamalıyım diyerek eliyle çocukların göğüslerinin üzerine bastırır. Bluey eğlenmeye devam ederken Bingo, babasının sertçe bastırmasından rahatsız olmuş görünür. Ancak izleyiciler Bingo’nun oyunda babasının bazı sert tutumlarından rahatsız olduğunu fark etse de Bluey ve babası bunu fark etmemiştir. Babaları onları kargolamak için yatağa fırlattığında ise Bingo yine alt açıyla ve yavaşlatılmış çekimle gösterilerek kaygısı izleyicilere yansıtılmaktadır. Babası artık oyunun bittiğini ve işe devam etmesi gerektiğini söyleyerek odadan ayrılır, Bluey de peşinden gider. Bingo ise bir müddet daha kıpırdamadan ve üzgün bir ifadeyle öylece kalır. Müzik

de onun üzgün görüntüsünü destekleyecek şekilde yavaşlamıştır. Sahne değiştiğinde çocuklar babalarıyla hazine avcıları oyununu oynamak ister. Kısa bir oyun daha oynayabileceklerini söyleyen babaları, yoga topunu koşturmakta olan çocukların üzerine doğru gönderir, top tam çocuklara çarpacakken çocuklar toptan kurtulurlar. Oyunu birkaç kez tekrarlar ama son seferinde Bingo toptan kaçamaz ve top üzerinden geçer. Tam bu anda yine müzik yavaşlar ve babası onu kaldırıp başını okşayarak oradan uzaklaşmış olsa da sahne değiştiğinde Bingo çok üzgün görünmektedir. Annesi onun bu hâlini fark eder ve durumu öğrendikten sonra Bingo'yu babasıyla bu konuyu konuşmaya ikna eder. Babası durumu öğrendiğinde Bingo'ya daha yakın olabilmek için dizinin üzerine eğilir ve ondan özür diler. Bingo'nun yoga topu üstünde hangi yumuşaklıkta ve hızda zıplamaktan hoşlandığını, birkaç deneme yaparak anlamaya çalışır ve onun duyarlı olduğu noktayı öğrenerek daha özenli hareket eder. Cohen'in ifadesiyle "Çocuklar, normalde gösteremeyecekleri ya da hakkında konuşmayacakları içsel duygularını ve deneyimlerini bize oyun oynarken gösterirler. Ama bizim onların diyeceklerini duymamız, onların da bu duygu ve deneyimleri bizimle paylaşması gerekir." (Cohen, 2023, s. 32). Tıpkı Bingo'nun babasının oyun sırasında kendisine uyguladığı güçten rahatsız olduğunu açığa vurması, babasının da onun bu hissiyatı karşısında daha duyarlı bir tutum geliştirmesinde olduğu gibi.

Bu bölümde öncelikle işi olmasına rağmen çocuklarını kırmayıp kısa sürelerde de olsa onlarla oyun oynayan baba karakterinin çocuklarla kurduğu iletişimdeki hassasiyeti gözlemledik. Baba, ne kadar yoğun olursa olsun çocuklarla oynayacak zamanı yaratır. Ancak bu sefer de çocuklar arasındaki yaş farkını atlamıştır. Altı yaşında olan Bluey için eğlenceli olabilecek oyun hızının ve şeklinin dört yaşında olan Bingo için biraz sert kaçabileceğini gözden kaçırmış ve küçük çocuğunun hassasiyetini fark edememiştir. Hiçbir ebeveynin tamamen mükemmel olamayacağını, ne kadar elinden gelenin en iyisini yapmış olsa da hata yapabileceği görülür. Bununla birlikte durumu fark eden diğer ebeveyn, duygu ve düşüncelerini açıkça ifade etmesi konusunda çocuğunu yüreklendirmiş ve açıkça konuşulan anlayışlı bir diyalogun ardından konu tatlıya bağlanmıştır. Gleman'ın da altını çizdiği gibi, çocuklar aile ile yakın ilişkiler içindeyken kendi duygu ve düşüncelerini nasıl ifade edeceğini diğer aile üyelerinin hislerini nasıl ortaya koyduğunu ve kendi duygularına nasıl tepki verdiğini gözlemleyerek öğrenmektedir (2010, s. 252). Bu bağlamda bölüm anlatısında, oyun içindeyken ebeveynlerin kendi

duygu ve düşüncelerini nasıl ifade ettiklerine dikkat ettikleri kadar çocukların tepkilerine de duyarlı olmaları ve bu konuda hassasiyet geliştirmelerinin önemli olduğu düşüncesi öne çıkmaktadır. Bölümde Bingo'nun beden dili ile ortaya koyduğu duygu hâli sinematografik yaklaşımlarla güçlendirilmektedir. Kullanılan sinematografik teknikler, Bingo'nun duygularının izleyiciye geçmesinde araç konumunu almaktadır. Mercado'nun üzerinde durduğu gibi filmlerde anlatıya anlam katmanları eklemek ya da anlamı pekiştirmek için sinematografik olarak tekrarlanan görüntü, kompozisyon ve ses unsurları kullanılmaktadır (2011, s. 37).

Bölümde tekrarlayan görüntünün alt açıyla verililişi, yavaşlatılmış çekim ve müzik kullanımı Bingo'nun duyduğu kaygıyı görünür kılmaktadır. Kullanılan kamera açıları ve çekim teknikleri, tercih edilen müzikler ve hızları anlatıyı desteklemektedir de denilebilir. Aslında genel olarak filmde görsel ve işitsel unsurların kullanımı karakterlerin duygularını, olay ve durumlar karşısındaki yaklaşımlarını ve hislerini açığa çıkartan bir yapıda inşa edilmektedir.

“Grannies” (Büyükanneleler) bölümü de bu tema başlığı altında ele alınabilir. Bölümde Bingo balkonda kendi kendine kıvrarak dans etmektedir. Çok eğlendiği her hâlden bellidir. Bluey, yanına gider ve onunla büyükanneçilik oynamak ister. Bingo, oynamak için onunla giderken bir yandan da oyunda kıvrıp kıvrımayacağını sorar. Bluey'nin yanıtı “Hayır.” olur. Çünkü ona göre büyükanneleler kıvrıamazlar. Bingo ise onunla aynı fikirde değildir ve oyun boyunca ara ara kıvrımayı sürdürür. Bluey, bu durumdan hoşlanmaz ve büyükannelelerin kıvrımayacağında, Bingo ise kıvrılabileceğinde ısrarcı olur. Dönüp annelerine sorarlar, anneleri ne yanıt vereceğini bilemez ve babalarına sormalarını ister. Baba da cevabı bilmediğini, bunu büyükannelelerine sorabileceklerini söyler. Çocuklar büyükannelelerini tabletle görüntülü arayarak ondan kıvrımasını isterler. Büyükanne bunu dener ama pek başarılı olmaz. Bingo ve Bluey, büyükannelelerinin tabletle konuşmaya ve dans etmeye çalışırken yaptığı saçmalıklara ve hatalara çok güler. Birkaç denemeden sonra büyükanneleleri kıvrarak dans edemediğini kabullenir. Bingo bu duruma çok üzülür ve görüşme daha tamamlanmadan oradan uzaklaşır. Bluey ise çok mutlu görünmektedir. Dönüp baktığında Bingo'yu göremez ve onu bulduğunda Bingo çok üzgün olduğu için artık oyuna devam etmek istemektedir. Bluey bunun haksızlık olduğunu düşünür. Kendisi haklı çıktığı

için Bingo'nun oyunu bırakması onun için haksızlıktır ve bu duygusunu ebeveynlerine aktardığında annesi onun yanına gider ve haklı çıkmak mı yoksa Bingo ile oynayarak eğlenmek mi istediği konusunda düşünmesini önerir. Bluey bir müddet düşündükten sonra büyükannesini görüntülü arar ve ona kıvrarak dans etmeyi öğretmeye çalışır. Biraz uğraştıktan sonra bunu başarır. Sonra neşeyle Bingo'nun yanına gider ve onu çağırarak büyükannelerinin artık kıvrarak dans edebildiğini ona gösterir. İkisi de çok mutlu olurlar ve büyükannecilik oynamaya devam ederler. "Oyun yoluyla çocuk mantık yürütmeyi, seçim yapmayı, sebep-sonuç ilişkileri kurmayı, dikkatini toplamayı, kendini bir amaca yöneltmeyi öğrenebilir." (Aktaran Pehlivan, 2011, s. 21). Tıpkı bu bölümde Bluey'nin, karşılaştığı sorun karşısında mantık yürüterek bir seçim yapma yoluna gittiği gibi.

"Oyun, çocukların kendi deneyimlerinden yararlanarak dünyayı anlamalarını sağlar ve gelişimlerinin, büyümelerinin ve öğrenmelerinin her evresini önemli şekilde etkiler. Oyun oynarken çocuklar kendileri için bir şeyler yapma, kontrol sağlayabilme, becerilerini test edip kullanabilme ve kendilerine güvenebilme gücünü kazanırlar." (Aksoy ve Çiftçi, 2014, s. 5). Bu bölümde çocuklar, kendi yaratıcı süreçlerini hayata geçirdikleri ve bireysel olarak kontrolü sağlayabildikleri, becerilerini test edip kullanabildikleri bir oyun inşa ederler. Her ne kadar fiktisel ayrılıklar yaşasalar da duygu kontrollerini sağlayabilmiş karşılaştıkları sorunu kendi iradeleriyle çözüme ulaştırmışlardır. Ebeveynler, çocuklara büyük müdahalelerde bulunmadan, sakinliklerini koruyarak küçük yönlendirmeler ve önerilerle onların doğru yolu kendilerinin bulmalarına rehberlik etmiştir. Oyun sırasında her iki kardeşin de çok eğlenerek andan keyif almasını sağlayan bu tutum, çocukların yaşadıkları sorunu çözerken karşı tarafla empati kurabilme yeteneğini de geliştirmektedir denilebilir. Korczak'ın "Çocuklara 'bilmiyorum' demek öyle yaratıcı, öyle hayat dolu ve sürprizli bir durum meydana getiriyor ki herkese bunu anlamayı öğretmek istiyorum." sözünden alıntı yapan Cohen'e göre oyuncu ebeveynlik, çocuğun yönlendirmesini takip etmek ile rehber olarak devreye girmek arasındaki hassas dengedir. Oyunun kontrolü çocuklara verilerek yaratıcılık ve öz güven geliştirilmektedir. Bu bağlamda bölümde ebeveynler çocukların anlaşmazlıkları karşısında sorunu çözmek için devreye girmek yerine çözümü çocukların yaratıcılıklarına bırakmış ve kendi sorunlarına kendi çözümlerini bulan çocukların öz güvenlerinin gelişmesine rehber olmuştur.

Kardeşler arası fikir ayrılığının yaşandığı bir başka bölüm de “Hotel” (Otel) bölümüdür. Bluey, kız kardeşi Bingo ve babaları otelcilik oyunu oynarlar. Oyunu Bluey başlatır. Baba, otelin konuğudur. Ancak bir süre sonra Bingo, oyunun kurulumunda bütün kararları Bluey’nin alıyor olmasından ve kendisine düşen görevlerden hoşnut olmaz. O çılgın yastık olmak istemektedir ve bunu birkaç kez ifade eder ancak Bluey onun bu isteğini dikkate almaz. Sonunda Bingo oyunu bırakır. Bu durumun ardından babaları, sakın bir dile Bingo ile arasındaki sorunu çözmezse kendisinin de oyunu sürdürmeyeceğini Bluey’e söyler. Bluey oyunu sürdürürebilmek için Bingo’nun yanına gider ve ondan özür dileyerek oyuna tekrar katılması için ricada bulunur. Bingo önce onu geri çevirse de Bluey’nin üzgün hâline dayanamaz ve çılgın yastık olma koşuluyla oyuna geri döner. Oyun tekrar başladığında babaları iki çocuğunu da oyunun merkezine alarak onları neşelendirir ve üçünün de eğlenerek oyunu sürdürdükleri görülür.

Bu bölümde olduğu gibi çizgi filmin genelinde Bluey karakteri, lider bir figür olarak aile içinde ya da arkadaşlar arasında oynanan oyunlarda oyun kurucu ve yön verici konumundadır. Goleman, liderliğin temel becerisinin grupları organize edebilmek olduğunun altını çizer ve lider kişiyi, insanları harekete geçirip çabalarının koordinasyonunu sağlayan kişi olarak ifade eder. Bu yeteneğin oyun alanında ise herkesin ne oynayacağına karar veren ya da takım kaptanı olan çocukta olduğunu vurgular (2010, s. 164). Dizinin pek çok bölümünde özellikle Bluey karakterinin bu nitelikleri taşıdığı görülmektedir. Ailesiyle ya da arkadaşlarıyla oynanan oyunlarda genellikle Goleman’ın da altını çizdiği gibi hangi oyunun nasıl oynanacağı ve kimin ne görev alacağına karar veren kişi konumunda olduğu gözlenmektedir. Ancak incelenen bölümde olduğu gibi Bluey’nin liderlik rolü oyun içinde kardeşini ya da diğer oyun arkadaşlarını üzen ya da hoşnutsuzlukla karşılanan bir hâl aldığı anda ebeveynlerin bu duruma nazik bir yaklaşımla müdahale ettiği görülmektedir. Bu örnekte olduğu gibi bazı bölümlerde oyun sırasında yaşanan sorunlar, çocukların oyun içinde gelişebilen sorunlar karşısında daha duyarlı davranıp sorunu çözüme ulaştırmalarını sağlamak için oyuna ara verilerek çözüme kavuşturulmaktadır. Bölümde babanın, çocuklar arasında sorun yaşanana kadar oyundan çıkmadığı ancak bir çocuğun kendisini haksızlığa uğramış hissetmesi ve oyunu bırakmayı tercih etmesi ile tutum değiştirdiği gözlenmektedir. Babanın, davranışlarıyla yarattığı sorunu çözmesi için çocuğuna alan açması, oyunu koşullar değişmediği sürece bitirme kararı veriş

ve bunu sakinliğini koruyarak net bir şekilde çocuğa aktarışı aile içi iletişimi ve etkileşimi güçlendirmektedir. Ebeveynin yönlendirmesiyle kardeşler arası iletişim çabalarıyla sorun çözüldüğünde ise her iki çocuğun da oyundan keyif alıp eğlenmesini sağlayan yine baba figürüdür.

3.1.2. Hayal Kurmanın Oyunla Desteklenmesi

Hayal gücü üzerine kurulan oyunlara sıklıkla rastlanan Bluey’de, bazen ebeveynlerin, çoğunlukla da çocukların başlattığı hayali oyunlarda, ebeveynlerin çocukların hayal kurmasını destekleyen tutum ve davranışlarda bulunduğu gözlenmektedir.

Bu tema bağlamında incelenecek olan “Escape” (Kaçış) bölümünde, anne ve baba, birlikte zaman geçirebilmek için çocukları büyükannelerine bırakmaktadır. Çocuklar arabada büyükannelerine gittiklerini öğrenince istedikleri gibi televizyon izleyebileceklerini düşünerek mutlu olurlar. Ancak babaları, zaten sabah boyunca televizyon izledikleri için buna karşı çıkar ve onlara alternatif olarak hayal güçlerini kullanabileceklerini, örneğin resim yapabileceklerini söyler. O sırada Bluey, anne ve babasının neden büyükanneye gelmediğini sorgular. Anneleri, babalarıyla birlikte vakit geçirmek istedikleri açıklamasını yapar. Bu durum, çocuklara tuhaf gelir ve Bluey onlar olmadan ne yapacaklarını sorar. Anne babaları bu soruyu yanıtlarken görüntü değişir ve çizgili kâğıda yapılan çizimlerle hayali kurulan kaçamağın yaratıldığını görürüz. Cohen’in ifadesiyle “Oyun oynamak her yerde ve zamanda mümkündür. Çocuklar seve seve girdikleri hayal oyunlarında hayal gücünden oluşan bir paralel evren yaratır.” (Cohen, 2023, s. 14). Bölümün biçimsel yapısına bakıldığında hayali kurulan bu paralel evren çizimlerle açığa çıkarılmaktadır. Güneş gözlüklerini takıp rahat bir hamakta uzanacaklarını ve şemsiyeli pipetlerle meyve suyu içeceklerini söyleyen anne ve babaları bu hayali oyunu başlatırken hayali kurulanlar çizimlerle betimlenir. Bluey ve Bingo’nun bu eğlenceye katılamayacakları düşüncesine karşı çıkmasıyla bir kaçış ve kovalama hikâyesinin hayali kurulmaya başlanır. Aile arasındaki diyaloglarla eğlenceli bir oyun oynanır. Görüntüler zaman zaman arabada diyalog hâlindeki aileyi yansıtırken çoğunlukla diyalog devam ederken hayali kurulan hikâyenin çizimlerinin oluşmasıyla kurgulanır. Çocuklar onlara engel olmak için babasının hayaliyle kurulan 10 metre duvarı, Bluey’nin hayal ettiği kartalla uçarak aşar, annesinin duvarın diğer tarafında hayal ettiği büyük dikenli çalılığı, Bingo çim biçme makinesiyle biçerek geçer, anne ve baba

yer altındaki üstlerine gittiklerinde çocuklar yine tünel kapağını kırıp onları takip etmeyi sürdürür. Tünelden kaçan ebeveynler süper güzel arabalarıyla kaçır, çocuklar ise Bingo'nun fikriyle tekerlekleri olan dev bir hayal evi aracıyla onları takip eder. Sonunda kaçacak yerleri kalmadığında anne ve baba kaçmaktan vazgeçer. Ama bu durum oyunun sonu olduğu için çocuklar yeni bir kurguyla hayali yönlendirir ve bu sefer çocuklar kaçmaya anne ve babaları ise onları yakalamaya çalışır. Bu kaçma-kovalama hayalinde eğlenceli birçok şey yaşanır. Oyunun sonu gelip büyükannenin evinin önüne gelindiğinde, çocuklar kaçmayı başarmış ve oyunu kazanmıştır. Çocuklar anne ve babalarıyla vedalaşıp büyükannelerinin evine gittiklerinde televizyon izleme istekleri kabul edilmiş olsa da Bluey'nin fikriyle çizim yapmaya başlarlar ve arabada hayalini kurdukları şeyleri çizerken bölüm son bulur.

Bölümde aile, çatışmaya yol açabilecek bir sorunu, oyuna dönüştürüp hayali bir kaçma-kovalama hikâyesiyle hep birlikte hem çok eğlenmiş hem de duygusal olarak kimse incinmeden yaşadıkları çatışmayı çözüme ulaştırmıştır. Ayrıca bu hayali oyun, çocukların tutum ve davranışlarını da pozitif yönde etkileyerek büyükannelerinde istedikleri kadar televizyon izleme olanakları olmasına rağmen kendi iradeleriyle resim yaparak hayali oyunlarını resmetmelerini sağlamıştır. Hayal kurulmasının aile tarafından katılım sağlanarak desteklendiği bu bölümde bu hayal kurma oyunu, aile içi iletişimi ve etkileşimi güçlendiren bir araca dönüşmektedir. Aynı zamanda hayal kurma oyunuyla çocukların yaratıcılıklarının desteklendiği de söylenebilir. "Oyun, çocuğun neşe kaynağıdır." diyen Makarenko, oyunla gelen neşenin kaynağı olarak yaratma neşesi, başarıya ulaşma neşesi, nitelik kazanmanın verdiği neşeyi göstermektedir (1987, s. 35). Hayal kurarken çocukların ebeveynleriyle birlikte yarattıkları dünya ve zihinlerinde kurguladıkları hikâye, tüm ailenin neşe kaynağına dönüşmektedir. Bununla birlikte ebeveynler oyunda oluşturulan çatışmanın sonunda çocukların kazanmasına zemin hazırlayarak onların başarıya ulaşmanın neşesini yaşamalarını da sağlamaktadır.

Hayal kurmanın oyunla desteklendiği bir diğer bölüm de "Featherwand" (Tüylü Değnek)'dir. Bölüm akışı içinde Bluey, arkadaşı Chloe'nin doğum günü partisine giderken davetli olmadığı için Bingo'nun evde babası Bandit'le kalması gerekmektedir. Eğlenceyi kaçıracığı için çok üzgün olan Bingo'nun algısı, evin avlusuna düşen bir kuş tüyüyle dağılır. Bingo bu tüyü eline alıp hayalinde sihirli bir değneğe dönüştürerek kendi kendine bir oyun

kurar. Elindeki tüyü sihirli bir değnekmiş gibi hareket ettirerek büyüyle çevredeki eşyaları ağırlaştırmakta ya da tekrar hafifleştirebilmektedir. Önce tüylü değneğin gücünü babasında dener. Babası mutfakta elinde sütlü gevrek kutusuyla ilerlerken Bingo tezgâhın yanından elindeki tüyü babasına doğru uzatıp “ağır” der, babası önce Bingo’ya öylece bakar, “dedim ki gevrek ağır” diye yinedeğinde ise elindeki sütlü gevrek kutusunu taşıyamıyormuş gibi yere bırakır, büyük bir güç kullanıyormuş gibi uğraşır ama gevrek kutusunu bir türlü yerinden kaldıramaz. Gülerек ortalarda koşuşan Bingo, babasından sonra dişlerini fırçalamaya çalışan ablasının diş fırçasını, annesinin aradığı parti davetiyesini ve kalemi sihirle ağırlaştırır. Abla ve anne de hiç şaşırmasından oyuna dâhil olur ve verdikleri tepkilerle komik görünürler. Bingo çok eğlenerek oynadıkları bu oyunla anne ve ablasının Chloe’nin partisine gitmesine engel olmaya çalışmaktadır. Diğer aile fertleri ise onu durdurmak için çabalamaktadır. Filmin kurgusu, sahne kompozisyonu ve karakterlerin oyuna katılımıyla izleyici üzerinde gerçekten de sihir çalışıyormuş gibi bir algı oluşturmaktadır. Aile fertleri oyuna hiç şaşırmasından ve anlaşmazlık yaşamadan katılır. Hatta bahçede oyun devam ederken oradan geçmekte olan komşu amca bile oyuna gerçekten de tüy sihirli değnekmiş gibi dâhil olmaktadır. Karakter tutum ve davranışları daha önce bu oyunun aralarında çok defa oynandığı düşüncesini güçlendirmektedir. Bununla birlikte bölümün tasarımı hayal ile gerçek arasındaki ayrımı bulanıklaştırmaktadır da diyebiliriz. En son annesi pes edip durumu kabul ettiğinde ise Bingo ağırlaştırdığı bütün eşyaları hafif hâllerine geri döndürür ve gidebileceklerini zaten bu oyunla kendisinin çok eğlendiğini söyler. Böylece küçük bir kriz daha hayali oyunun mutlu eden güçlü etkisiyle aşılır.

Vygotsky’e (1978) göre “Çocukların hayalî durumlar yarattıkları, roller üstlenerek oyun kuralları oluşturup kuralları takip ettikleri ve sosyal olarak iletişim içerisinde bulundukları oyunlar çocukların üst bilişsel² yetenekler kazanma sürecine katkı sağlar.” (Ören, 2019, s. 4). Çocukların hayal güçlerini geliştirecek bu tür oyunlar onların yaratıcılıklarını da güçlendirmektedir. Bu bölümde Bingo’nun hayali oyunu, ailenin inançlı katılımıyla desteklenmektedir. Oyuna dâhil olan herkes büyük bir ciddiyetle büyü tüylü değneğin

² Reeve ve Brown (1985)’e göre üst biliş, bireylerin kendi bilişsel süreçlerini anlama ve kontrol etme yeteneklerini ifade etmek için kullanılır (Kalemkuş, 2021, s. 473).

etkisiyle hareket eder. Ebeveynlerin bu yaklaşımı çocukların hayal gücünü geliştirecek niteliktedir.

3.1.3. Oyun Aracılığıyla Değerlerin Aktarılması ve Sosyal Becerilerin Kazanılması

Bluey'nin pek çok bölümünde oyun aracılığıyla çocukların duyarlı tutum geliştirmesine ve sorumluluk almasına zemin hazırlandığı görülmektedir. Genellikle çocukların aile içinde ya da sosyal yaşam içinde yanlış tutum ve davranışlar sergilediği durumlarda ebeveynlerinin onların tutum ve davranışlarını etkileyecek oyunlarla toplumsal değerleri ve hayatımızdaki önemini anlamalarını sağlamaya yönelik yaklaşımlar geliştirdikleri görülmektedir.

Örnek olarak ele alınan "The Sleepover" (Pijama Partisi) bölümünde, çocukların kuzenleri Muffin yatıya kalmak için misafir gelecektir. Bu nedenle anneleri Chilli, Bingo ve Bluey'nin o gün için daha geç uyumalarına izin verir. Çocuklar bunun için çok heyecanlı ve mutludurlar. Ancak Muffin geldiğinde her zamankinden daha farklı ve tuhaf hareket etmektedir. Anneleri, onun öğle uykusunu almamış olduğunu hemen anlar. Çok uykusu olduğu her hâlden belli olan Muffin, gözlerinden uyku akararak ortalıkta koşturmakta ve tuhaf hareketler yapmaktadır. Bingo ve Bluey de onda bir tuhafılık olduğunu anlamıştır. Muffin'in babası çocuklara Muffin'in gündüz uykularını bırakmaya çalıştığını açıklar. Bu süreç onu biraz zorlamaktadır. O yüzden daha erken uyuması gerekmektedir. Babası Muffin için uyku vakti geldiğini söylediğinde çocuklar buna itiraz ederler çünkü geç uyuyacak ve Muffin ile oynayacakları için çok heyecanlıdırlar. "Anne, geç saate kadar oturabilecektik ama!" diyerek yakınırlar. Anneleri ise "Öyleydi, ama şu an Muffin için doğru olanı yapmamız gerekiyor, öğle uykusunu atlamış." diyerek durumu izah etmeye çalışır. Çocuklar verdiği sözü hatırlatıp sızlanınca anneleri sadece bir oyuna izin verir, bir oyun oynadıktan sonra yatağa gitmek zorundadırlar. Bluey'in önerisiyle çocuklar aralarında uzun bir restorancılık oyunu oynayarak bu sorunu çözmeye karar verirler. Anne ve babaları da yardımcı rollerde onlarla oynamaktadır ancak Muffin'in uykusuzluktan devam etmekte çok zorlandığı anlarda ya da çok uykusu olan her küçük çocukta olduğu gibi enerji patlaması yaşayıp anlamsız davranışlarda bulunduğu zamanlarda onun artık uyuması gerektiği uyarısında bulunurlar. Bluey ise oyunu uzatıp planladıkları gibi geç uyuyabilmek için elinden geleni yapar. Sonunda anne Chilli, artık oyunun bittiğini zaten geç saatin olduğunu ve uyumaları gerekti-

ğini söyler. Geç saate kadar uyumadıkları için “Yaşasın!” diye bağırarak çocukları uyarır, özellikle süreci uzatan Bluey’e yaklaşıp, “Kuzenin uykusunu atlayıp uykusuz kalmışsa onunla ilgilenmek sana düşer. Muffin’in uzun süre önce yatması gerekirdi, şuna baksana.” der. Zihni bulanmış bir şekilde ortarlarda koşturan Muffin’in peşinden Bingo ile birlikte koşan Bluey önce kısa bir süre durup Muffin’in uykusuzluktan mahvolmuş hâline dikkatle bakar. Sonra oyunun içinde fark ettirmeden Muffin’i yatağına yatırır. Bluey’nin, içinde bulunduğu durumun Muffin üzerindeki etkisini gözlemleyerek onunla empati kurduğu anlaşılmaktadır.

Thomas’a göre çocuklar merhamet duymayı ve empati göstermeyi öğrenebilir. Çocuğun duymasını istediğimiz merhamet ve empati için anahtar, rol model olmaktır (Thomas, 2018, s. 34). Bu bölümde ebeveynlerin oyun içindeki tutum ve davranışlarıyla çocuklarını duyarlı bir tutum geliştirip başkalarıyla empati kurabilmeye nasıl yönlendirdiği gözlemlenir. Anne ve baba, çocuklarına yaptıklarının yarattığı sonuçlar nedeniyle kızıp bağırarak yerine oyunu sürdürmekte yani eğlenceyi bozmadan onlara durumu izah etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte Bluey de anne ve babasından gördüğü gibi karşılaştığı bir sorunu oyuncu bir tutumla çözme yoluna gitmiştir. Solter’in ifadesiyle ebeveynlerin çocuklarının yapmasını istedikleri çoğu şey çocuklar için çoğu zaman sıkıcı ve anlamsızdır. Bu nedenle yapılması gerekenin nedenlerini açıklamak ve onlara seçenekler sunmak her zaman faydalı olacaktır. Yapılması istenen şeyin oyuna dönüştürülmesi de çocukların iş birliği yapmada istekli olmasını sağlayacaktır (2017, s. 66). Bununla birlikte Cohen’in de altını çizdiği gibi ebeveynler için çocukların istedikleri oyunları onların istedikleri şekilde, onların kurallarıyla oynaması, onların dünyasına bakmanın ve ne düşündüklerini ve hissettiklerini görmenin en iyi yoludur. Aynı zamanda oyun içinde ebeveynlerin çocuklarının kendilerini yönlendirmesine izin vermesi onların yeni şeyler denemesine ve kendi değerlerini inşa etmelerine alan yaratacaktır (2023, ss. 220, 222). Bu bağlamda bölümde çocukların anne ve babasının onlara yapılması gerekeni nedenleriyle birlikte açıklarken çocukların öneri ve isteklerine hoşgörüyle yaklaşması ve doğru davranışı gerçekleştirmeleri için onlara zaman tanımaları, bu süreçte çocukların oyunlarına onların kurallarıyla dâhil olmaları, yapıcı bir tutum olarak görülmektedir. Ebeveynlerin bu anlayışlı yaklaşımı, çocukların da kendi dışındakilerin duygu hâllerini anlayışla karşılamalarını ve destekleyici bir tutum geliştirmelerini sağlamaktadır.

Bu tema altında incelenecek olan bir diğer bölüm “Kids” (Çocuk Olmaca) bölümüdür. Bluey, Bingo ve babaları markete alışveriş yapmaya gitmek üzere arabadayken başlayan bölümde Bluey, babasına favori çocuğunun kim olduğunu sorar ve marifetlerini göstermeye başlar. Onun peşinden Bingo da kendi marifetlerini sıralar. Babası ikisinin de onun favorisi olduğunu söylese de bu cevap çocukları tatmin etmez ve kendilerinin favori çocuk olduğuna babalarını ikna etmek için hünerlerini göstermeye devam ederler. Baba, “Evlat, anne-babalar çocuk ayrımı yapmazlar.” diye yaptıklarının işe yaramayacağını anlatmaya çalışır. Markete geldiklerinde Bluey’nin önerisiyle çocuk olmaca oyununu oynamaya başlarlar. Bluey’nin yönlendirdiği oyunda Bingo bir bebektir ve adı Kardelen’dir. Bandit, oyunda Kardelen’in ağabeyi rolündedir ve adı Babuş’tur. Çocukların anneleri ise Bluey’dir. Bluey, alışveriş boyunca küçük kızı olan Kardelen’e çok kibar ve sevecen davranırken Babuş’a anlayışsız ve öfkeyle yaklaşır. Her yaptığına kızar ve onu yaramaz bir çocuk olmakla suçlar. Babuş, sıklıkla bunun haksızlık olduğunu ifade etse de anneleri olan Bluey, bu tutumunu sürdürür. Bandit, markette bir arkadaşıyla karşılaştığında ise Bluey, oyundaki oğlu Babuş’u arkadaşının yanında azarlar. Babuş üzülerek “Beni arkadaşımın yanında utandırıyorsun ama.” dese de bunu dikkate almaz. Ona derhal kardeşinin yanına dönmesini söyler. Sonra da dönüp Babuş’un arkadaşına hatırını sorar. Bandit’in arkadaşı da oyunu hiç bozmadan Bluey’nin sorularını yanıtlar. Cohen’e göre, “Çocuklar oyun oynama aracılığıyla etraflarında gördükleri her türlü yetişkin aktivitesinin -yemek ve temizlik yapmanın, işe gitmenin, kavga etmenin, bebekle ilgilenmenin- alıştırmalarını yaparlar. Defalarca tekrar edilen, oyunla karışık bu tür alıştırmalar, onlara daha fazla öz güven verir.” (2023, s. 22). Bu bölümde de markette karşılaştıkları bazı durumları ve yetişkinlerin tutum ve davranışlarını görünür kılan bir oyun kurulumu vardır. Oyun devam ederken Bingo’nun yaptığı bir yaramazlık yüzünden suçlanan ve sürekli yaramaz bir çocuk olmakla itham edilen Babuş, tekrar bunun haksızlık olduğunu ve hep kardeşi Kardelen’in tarafını tuttuğunu söylediğinde, Bluey ona, “Çünkü o çok tatlı ve sen yaramaz bir çocuksun.” yanıtını verir. Sonunda Babuş, bu duruma daha fazla katlanamaz ve “Tamam o zaman.” diyerek gerçekten yaramaz bir çocuk gibi davranır. Anne Bluey’den alışveriş listesini hızla alıp koşarak alışveriş arabasına alınması gerekenleri koyar ve bu sırada ona yapmaması ve onu dinlemesi konusunda emirler yağdıran annesini duymamazlıktan gelir. Bunların hepsi oyunun bir parçasıdır. Sonunda onu durdu-

ran Bluey, “Yeter artık!” diye bağırarak ondan çok daha uzun olan babasına oyunun devam edebilmesi için eğilmesi gerektiğini hatırlattıktan sonra Babuş’un kulaklarından tutarak tuvalet kağıtlarının olduğu rafa götürür ve mola sandalyesi olarak gösterdiği tuvalet kağıtlarının üzerine oturmasını ve yaptığı şeyi iyice düşünmesini salık verir. Babuş, bunun haksızlık olduğunu söyler ve neden Kardelen’in mola sandalyesine oturmadığını, yaramazlık yapanın o olduğunu söyler. Aldığı yanıt onu çok üzer çünkü anne Bluey ona, “Çünkü Kardelen benim favori çocuğum.” yanıtını vermiştir. Babuş, bu yanıta çok üzüldüğünü gösteren ve hayal kırıklığına uğradığını yansıtan bir beden diliyle karşılık verse de annesinin dediğini yaparak mola sandalyesine oturur ve her söylediğine itaat eder. Onun ne kadar üzüldüğünü fark etmeye başlayan Bluey de artık bu durumdan çok hoşnut görünmemektedir. Bu arada Bingo, yaramazlıklarını annesine göstererek ve onunla kaba konuşarak yapmaya başlar. Oyundaki anne Babuş’un yanına gider ve cezasının bittiğini söyler ve başından beri yaramazlık yapanın Kardelen olduğunu anladığını söyler ve ona inanmadığı için ve favori çocuğunun Kardelen olduğunu söylediği için Babuş’tan özür diler. Birbirlerine sıkıca sarılırlar ve konuyu tatlıya bağlarlar.

“Hepimizin yaptığı gibi çocuklar da hata yaparlar. Özür dilemek onlar için önemli bir sosyal beceridir.” diyen Thomas’a göre çocuklara ne kadar erken anlamlı bir şekilde özür dilemeyi öğretirsek ilişkileri o kadar sağlıklı ve öz güvenli olacaktır. Bu noktada ebeveynlerin rol model olması çocukların özür dileme becerilerini öğrenmesinde büyük önem taşımaktadır (2018, s. 37). Bu bölümde olduğu gibi Bluey’de aile üyeleri hatalı olduklarını anladıklarında birbirlerinden kolaylıkla özür dilemektedir. Bunda Thomas’ın da altını çizdiği gibi ebeveynlerin rol model tutum ve davranışlarının etkili olduğu görülmektedir. Elbette özür dilemek kadar olumlu davranışlar için teşekkür etmek de nezaketin öne çıktığı yaklaşımlardandır. Oyunun bundan sonraki kısmında Babuş alışveriş yaparken Bluey de diğer çocuğuna terbiye vermeye çalışmakla meşgul olur. Alışveriş sonunda kasada ödeme yaparken anne Bluey, Babuş’a ona çok yardımcı olduğu için teşekkür eder. Kasiyer de oyunlarına katılır ve ne kadar akıllı bir çocuğunuz var diye ekler. Bluey önce, “Teşekkür ederim, o kesinlikle benim favori çocuğum.” yanıtını verse de Babuş’un şaşırması tepkisi üzerine yanıtını değiştirir ve ikisinin de favori çocukları olduğunu söyler.

Çocuğun, duygusal ve sosyal gelişiminde oyunun etkisi, bilinen bir olgudur. Oyun, çocuğun ilgisini artırır ve çocuğun hayal dünyasını zenginleştirerek yaratıcı fikirler bulmasına yardımcı olur. Ayrıca doğru-yanlış, güzel-çirkin, iyi-kötü, haklı-haksız gibi kavramları çocuk oyun sırasında görür ve dener. Yani oyun; çocuğun duygusal, sosyal, zihinsel ve bedensel yönlerini geliştirir. (Çoban ve Nacar, 2006). Bu oyunda çift taraflı bir öğrenme yaşanmaktadır. Öncelikle Bluey bir favori çocuk belirleyip öyle hareket etmenin, ebeveynler için doğru bir davranış olmadığını, bunun çocukları çok incitebileceğini öğrenirken tutum ve davranışlarını bu anlayış doğrultusunda düzenlemeye çalışır. Aynı zamanda adalet duygusu gelişir. İzleyici olan ebeveynler de karakterin oyunun içinde öğrendiği duyarlı tutum ve davranışlar üzerine düşünmeye yönlendirilir. Zaman zaman çocukların yaramazlıkları karşısında ebeveynlerin takındığı suçlayıcı tavrın yanlışlığı göz önüne serilir.

3.1.4. Kural ve Sınırların Oyunla Belirlenmesi

Bluey çizgi filminin birçok bölümünde çocuklar yaşamlarında uymaları gereken kuralları da oyunun bir parçası olarak öğrenmektedir. Hatta bazı bölümlerde kurallar ebeveynler tarafından bilinçli olarak ihlal edilerek, uyulmadıklarında yaşanan karmaşa ve sorunlarla çocukların yüzleşmesi sağlanmaktadır.

Örnek olarak incelenecek olan “Asparagus” (Kuşkonmaz) bölümünde tüm aile sofrada yemek yemektedir. Bluey, ağzı doluyken garip sesler çıkarmakta ve yerinde duramamaktadır. Babası ağzı doluyken konuşmaması ve düzgün oturması gerektiği uyarısında bulunur. Bunun kötü bir davranış olduğunu da ekler. Bunun üzerine Bingo ağzı yemekle doluyken dilini dışarı çıkarır ve “Bu kötü bir davranış mı?” diye sorar. Babası “Bingo!” diye sesini yükseltince ise kıkırdarak gülmeye başlar. Bluey sofrada neden terbiyeli olmak zorunda olduklarını merak etmektedir. Babası onu, “Çünkü biz hayvan değiliz.” diyerek uyarırken annesi ise “Sebzelerinizi yediğiniz sürece ben mutluyum.” der ve Bluey’e brokoli çatalını uzatır. Babaları durumu oyuna çevirmek için annesine de dirseklerini masadan çekmesini söyler. Birlikte biraz güldükten sonra annesi Bluey’e iyice yaklaşp fısıltıyla seslenerek ona bir kuşkonmaz uzatarak karşındakini istediği hayvana çevirebileceğini söyler. Böylece oyun başlar. Bluey tüm aile fertlerini değişik hayvanlara dönüştürür. Bu oyun Bluey için önce çok eğlenceli başlar. “Artık özgür olun hayvan dostlarımız, bundan sonra kural falan yok.” der ama dönüştürdüğü hayvanlar hiç-

bir görgü kurallarına uymayınca, bu durumla baş etmek Bluey için giderek zorlaşmaya başlar. Bluey hayvanları uyarmak durumunda kalır. Bingo her yeri dağıtmaya başlar, fil babası onu kollarına alır ve onu hızlıca sarsar. Bluey onu bir mirkete dönüştürerek elinden kurtulduğunda, “Canın isteyince başkalarını yakalayıp saldıramazsın.” diye uyarır. Bir keçi olan annesi oyuncacı Köpiş Poli’yi kemirdiğinde, onu bir fareye dönüştürür ve “Başkalarının oyuncaklarını kemiremezsin.” uyarısını yapar. Sonunda Bluey bu işin çok zor olduğunu itiraf eder. Daha sakın olacaklarını düşünerek hepsini birden tavus kuşuna çevirdiğinde ise baba tavus kuşu kabarak diğerlerini köşeye sıkıştırır. Çözüm olarak anne ve Bingo tavus kuşunu aslana dönüştürür ama bu sefer de aslanlar komşularını ısırır. Artık bu duruma daha fazla dayanamayan Bluey, diğerlerine biraz terbiye öğretmeye çalışır ve uyulması gereken kuralları sıralar. Ancak varılan noktada durumun umutsuz olduğunu düşünüp hepsini tekrar eski hâllerine dönüştürmeye karar verir. Bu sefer de sihirli kuşkonmazın kuş Bingo tarafından yenilmiş olduğunu fark eder. İşler iyice zorlaşmıştır. Sonunda kuş Bingo köpek diyerek herkesi tekrar köpeğe dönüştürdüğünde Bluey, tabağındaki bütün yemekleri bitirir ve nazik bir çocuk olarak mutfağı toplamaya kendi kararıyla gider.

Bu, eğlenceyle başlayıp giderek zorlaşan oyun içinde Bluey, sıkıcı olduğunu düşündüğü ve uymamakta ısrar ettiği görgü kurallarına gönüllü olarak riayet eder. Cohen’e göre “Oyuncu ebeveynlik, oyunla başlar ama ağlayan bir bebeği yatıştırmaktan alışveriş merkezinde birlikte dolaşmaya; yastık savaşı yapmaktan bisikletin yan tekerleklerini birlikte çıkarmaya, kurallar üstünde pazarlık yapmaktan oyun parkında düştüğü için bozulan moraliyle ilgilenmeye; okul için hazırlamaktan yatmadan önce korkularını gidermeye ve rüyalarını dinlemeye kadar daha pek çok farklı şeyi kapsar” (Cohen, 2023, s. 12). Bu oyunda da oyuncu ebeveynler, oyun içindeki kural tanımaz hâllerile çocuklarına günlük hayatın içinde uyulması gereken kuralların ve nezaketli davranışların aslında yaşamı kolaylaştırdığını ve birbirleriyle olan ilişkilerini ve iletişim biçimlerini iyileştirdiğini en eğlenceli yoldan göstermiştir. Solter’in de altını çizdiği gibi ebeveynler çocuklarıyla çatıştıkları konu hakkında rol değişimine dayanan senaryolar geliştirip oyuna yön vermiştir (2017, s. 72). Görgü kurallarının önemini, kuralları yıkarak yansıtan ebeveynler, katı tutum ve davranışlardan çok daha etkili bir yöntemle öğrenmenin ve öğrendiklerini hayata geçirmenin yolunu bulmuş gibi görünmektedir. Solter, oyun ve kahkahanın çocukların disiplin sorunlarını çözmek için harika bir araç ol-

duğunu söyler. Anne babaların çocuklarıyla yaşadıkları çatışmaları oyun yoluyla çözmekte tereddüt etmemeleri gerektiğinin altını çizerek. Eğlenceli oyunlarla eğitmek, ebeveynlerin sınırları çizme ve çocuklarını iş birliğine teşvik etme becerisini artırır. Böylece çocuklara arzu edilen gerçek değerler ve sağduyuyu aşılanabilir. (2017, s. 59). Bu bölümde ailenin hep beraber oynadığı bu oyunun, çocukların birbirlerine ve diğer aile bireylerine nezaketle yaklaşma ve sağduyulu hareket etme gibi değerleri kendiliğinden içselleştirmelerine zemin hazırladığı görülmektedir.

Bu tema içinde inceleyebileceğimiz bir başka bölüm de “Library” (Kütüphane)’dir. Bölümde Bingo ve Bluey’nin kuzenleri Muffin’in babası, arabayla yanlışlıkla trafik ışıklarından kural dışı geçince, Muffin bunu fark eder ve babasına bunu neden yaptığını sorar. Babası bunun özel bir durum olduğunu söyler. Muffin kısa bir süre durduktan sonra babasına “Sen özel misin?” diye sorar. Babası bu soruyu “Birazcık” diyerek yanıtlar. Bunun üzerine Muffin kendisinin özel olup olmadığını sorar. Babası ona “Muffin, sen bu dünyadaki en özel çocuksun.” der. Bu diyalogun ardından sahne değiştiğinde Muffin ve babası Blueylerin evine giderler. Muffin içeri “Ben çok özel bir çocuğum.” diyerek çamurlu ayaklarıyla girer. Bu arada Bingo ve Bluey salonda kütüphanecilik oyunu oynamaktadır. Bluey, oyunlarını ona anlatır ve kütüphanedeki araçlar ve uyulması gereken kurallar hakkında bilgi verir. Kütüphanede sessiz hareket etmeleri gerektiğini vurgular. Muffin, bunun tam aksi yönde hareket edip çok yüksek sesle konuşmaya ve oynamaya başlar. Bingo ara ara onu sessiz olması için “Şiiiiışşt!” diye uyarsa da bu uyarıları dikkate almaz, ısrarla gürültü yapmayı ve ondan istenenlerin tam tersi şekilde hareket etmeyi sürdürür. Oyundaki hiçbir kurala riayet etmez. Sonunda kitapları kütüphaneye geri teslim etme zamanı geldiğinde bunu da reddeder ve kendisinin özel bir çocuk olduğu için bunu yapmayacağı konusunda ısrarcı olur. Bingo ve Bluey bu durum karşısında üzülür ve Muffin’in babası ve kendi annelerinin yanına giderler. Onları çok üzgün gören yetişkinler ne olduğunu sorduğunda ise Muffin’in yaptıklarını anlatırlar. Muffin’in babası durumu anlayıp Muffin’in yanına gider ve ona daha önce söylediği gibi dünyanın en özel çocuğu olmadığını, aslında kendisi ve annesi için çok özel olduğu çünkü onu çok sevdiklerini ancak herkes için özel olmadığını açıklar ve herkesle aynı kurallara uyması gerektiğini söyler. Muffin bu açıklamayı anlayışla karşılar, Bingo ve Bluey’e artık özel olmadığını söyler ve yeniden kütüphanecilik oyunu oynamayı önerir. Bu sefer kurallara uyacağını da ekler.

“Çocuklarınızı düzenli olarak nazik olmaları için teşvik edin.” diyen Thomas’a göre bu, çocuğun olumlu bir ilgi görmesi, başkalarıyla bağlantı kurması ve kendisi hakkında iyi hissetmesi için fırsatlar sunacaktır (2018, s. 24). Bu bölümde de nezaket kuralları çerçevesinde hareket etmenin önemi ne işaret edilmekte ve çocukların tutum ve davranışlarının şekillenmesinde ebeveynlerin etkisini gösteren bir yapı inşa edilmektedir. Kuralların herkes için geçerli olduğu, kişiye göre değişime uğramayacağına yönelik bir anlatı oluşturulmaktadır. Genel olarak bakıldığında bölümde yaşanan iletişim sorununun babanın yanlış tutum ve davranışından kaynaklandığı görülmektedir. Babasından öğrendiği tutumu kendine göre içselleştirip sosyal ilişkilerine yansıtan bir çocuk karakter betimlenmektedir. Muffin’in oyundaki tutum ve davranışları karşısında bunu reddeden çocukların durumu ebeveynlerine yansıtmasıyla yaşanan problem açığa çıkmakta ve bu davranış problemi yine babanın çocukla uygun bir dille bağ kurup nezaketle hatasını düzeltmesi ve ona yeni bir yön vermesiyle çözüme ulaştırılmaktadır. Bu bölümdeki anlatı, Solter’in vurguladığı, çocukların davranışlarına kısıtlama getirilmesi gerektiğinde nedeninin açıklanmasına ihtiyaç olduğu ve çocukların yapmak istediklerinin neden frenlendiğini öğrendiklerinde kurallara uyma olasılıklarının daha yüksek olduğu yaklaşımıyla paralellik göstermektedir (2017, s. 76).

4. Sonuç

Bluey çizgi filminde oyun, merkezi bir önemdedir. Ebeveynlerin çocuklarla kurduğu ilişkide oyun yön gösterici, öğretici, en önemlisi de aile bireyleri arasında bağ kurucu niteliktedir. Aile fertleri, birlikte oldukları zamanlarda oyun oynayarak eğlenceli zaman geçirmenin, duygu ve düşüncelerini paylaşmanın kaliteli iletişim kurmanın yanında aralarındaki iletişim problemlerinin çözüme kavuşturmakta, aile bağlarını güçlendirmekte, sağlıklı etkileşimi sağlayarak çocukların sosyal beceri geliştirmesine, duyarlı tutum ve davranışları kazanmasına katkı sağlamaktadır. Günlük hayatın akışı içinde karşılaşılan pek çok sorun oyun yoluyla etkili bir şekilde çözüme ulaştırılmakta ve aile bağları güçlendirilmektedir.

Ebeveyn-çocuk ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oyun yoluyla geliştirildiği çizgi filmde, oyuncu ebeveynlerin çocuklara anlayışlı ve duyarlı yaklaşımlarıyla dokunduğu bir aile içi iletişim öne çıkmaktadır. Aynı zamanda oyun, çocukların gelişimsel süreçlerinin vazgeçilmez bir parçası olarak konumlandırılmaktadır. Bluey ve Bingo karakterlerinin sosyal becerilerinin geliş-

tirilmesinde, nezaket, dürüstlük, yardımseverlik, sabır ve hoşgörü, cesaret ve sorumluluk gibi değerleri benimsemelerinde oyunun etkili gücü açığa çıkmaktadır. Oyunlar, bu değerlerin somutlaşması ve günlük yaşantıya entegrasyonu açısından bir araç işlevi görür. Bluey çizgi filminde aile içindeki etkileşim, çocukların oyun kurma, kendini ifade etme, başkalarının duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı olma gibi konulardaki tutum ve davranışlarını da biçimlendirmektedir.

Bluey'de öfkesini yönetebilen, neredeyse her koşulda sakinliğini koruyabilen, anlayışlı tutum ve davranışlarıyla duygu yönetimini sağlamış ebeveynlerle karşılaşmaktadır. Aile içi ilişkilerde oluşabilecek kriz anlarında bile her daim sakin kalabilen hem birbirlerine hem de çocuklarına karşı anlayışlı ve saygılı tutumlarını hiç bozmayan ebeveyn yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu durum hiç bozulmadığı için zaman zaman inandırıcılığını yitiren bir hâl olsa da ebeveynlerin özellikle baba Bandit karakterinin oyuncu ebeveyn rolünden hiç vazgeçmeyerek bunu sağladığı gözlenmektedir. Baba karakteri filmde her bölümde oyuncu bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman oyun kurucu konumdadır. Ancak oyun kurucu olmadığı zamanlarda da çocukların kurduğu oyuna hemen adapte olup onların kurduğu hayali karaktere kolaylıkla dönüşebilmektedir. Sofrada yemek yerken, uyurken ya da çalışırken çocuklardan aniden gelen oyun oynama taleplerine hemen karşılık vermekte, istenilen karaktere çok çabuk bürünebilmektedir. Anne Chilli karakteri de oyuncu ebeveyn rolünde olsa da genellikle günlük hayatın akışı içindeki sorumluluklar ve yapılması gerekenler konusunda çocukları yönlendiren ve kuralları ortaya koyan ebeveyn rolünü üstlendiği söylenebilir. Chilli, babanın yüksek enerjisi ve oyuncu yapısının yanında daha sakin ve dingin bir karakterdir. Evde dengeyi ve düzeni sağlayan konumundadır. Bununla birlikte Chilli'nin de çocuklarıyla kurduğu bağı güçlendirmek için kuralları esnettiği ya da uygun bir dille veya oyun yoluyla çocukların bu konulardaki duyarlılıklarını geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. O da çocuklarla ya da ailece oyun oynarken oyuna ve oyunun gerektirdiği role kendi de eğlenerek hızlıca dâhil olabilmektedir. Genel olarak oyun oynanırken ebeveynler ve çocuklar, rol yapmak yerine karakterlere dönüşmektedirler. Bu bağlamda Bluey'de anne ve babanın çocuklarıyla iletişimde kullandıkları dil, ebeveyn-çocuk etkileşimini olumlu yönde inşa etmektedir. Bağ kurmaya yönelik bir iletişim dilinin benimsendiği ailede oyun, bunun sağlanmasında önemli bir araçtır.

Aile içinde oynanan oyunlarda ebeveynler zaman zaman aktif katılımcı olarak hareket ederken bazen de rehber rolünü üstlenmektedir. Üzerine düşünceleri için sordukları sorular ya da önerileriyle yönlendirerek çocukların kendi kararlarını kendilerinin vermesine ve karşılaştıkları sorunların çözümünde aktif olarak rol almalarında rehberlik etmektedirler. Bununla birlikte özellikle babalarının her durum ve koşuldan bir oyun üretebilmesi, çocukların da benzer bir yaklaşımla durum ve olayları kolaylıkla oyuna dönüştürmelerini sağlar. Ebeveynlerin birbirleriyle ve çocuklarla olan ilişkilerinde karşı tarafın duygu ve düşüncelerine önem veren ve dikkate alan tutum ve davranışları çocuklara geçmektedir.

Anne baba arasındaki ilişki nezaket kuralları içinde sürdürülür. Birbirleriyle saygılı ama samimi bir ilişki inşa etmişlerdir. Taleplerini ricayla ifade ederler. Birbirlerinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşı duyarlıdırlar. Çocuklara da onların birbirlerine olan duyarlı yaklaşımlarının sirayet ettiği görülmektedir. Ebeveynlerin, çocuklarla kurduğu ilişkide rolleri ve sorumlulukları paylaştıkları görülür. Desteğe ihtiyaç duyduklarında bunu rahatça birbirlerinden rica edebilmektedirler. Taleplerinin nezaketle karşılık bulacağını bilirler. Bununla birlikte anne ve babanın farklı mizaçlardaki yapıları ilişkilerindeki ve oyunlardaki rollerinde de farklılıklar getirmektedir.

Bu durum çocuklar için de geçerlidir. Çocuklar arasındaki mizaç farklılıkları ve yaş farkının da etkisiyle Bluey genellikle oyun kurucu konumundadır. Oyunu yönlendiren, kuralları belirleyen ve oyuncuları yönlendiren, oyunun nasıl ilerleyeceği konusunda kararları veren genellikle Bluey'dir. Küçük kardeş olan Bingo, daha hassas ve kırılgan bir yapıya sahipken Bluey hem aile içinde hem de arkadaşları arasındaki ilişkilerde daha çok lider konumu almaktadır. Ancak tüm aile fertleri birbirlerinin duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı hareket etmektedir. Aile içi iletişimde fertlerden birinin duygusal olarak incindiği fark edilirse hemen diğerleri daha özenli hareket etmekte ve incinen duyguları iyileştirmenin yollarını aramaktadır.

Çocukların duygusal gelişimi, Bluey'de önemli bir temadır. Oyun, çocuklara duygularını tanıma, yönetme ve başkalarına empati gösterme becerilerini kazandırmak için kullanılır. Ebeveynler, çocuklarının duygusal durumlarını anlamak ve onlara bu duygularla nasıl başa çıkacaklarını öğretmek için oyunları bir araç olarak kullanır. "Hotel" bölümünde görüldüğü gibi bazen çocukların doğru kararlar vermesi, yapıcı tutum ve eylemlerde bulunabilme-

si ve eğlence ile öğrenmenin sürdürülebilmesi için oyunun bölünmesine, ara verilmesine ya da durdurulmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Özellikle ebeveynler çocukları, doğru tutum ve davranışlara yönelebilmeleri için konu üzerine düşünmeye ya da konuyu kardeşler arasında uygun bir dille çözmeye teşvik etmektedir.

Bununla birlikte oyun, Bluey’de kuralların ve sınırların öğretildiği bir mecra olarak da işlev görmektedir. Çocuklar, oyun yoluyla toplumsal kuralları ve sınırları anlamayı öğrenir. Ebeveynler, oyun sırasında disiplin ve sorumlulukları öğretirken aynı zamanda çocukların bağımsızlıklarını keşfetmelerine de yardımcı olurlar. Bluey çizgi filmi, oyunlar aracılığıyla çocukların kendi kararlarını verme, sorumluluk alma ve liderlik etme becerilerini geliştirir. Film, oyun içinde sosyal becerilerin geliştirilmesi sürecini de kapsar. Oyunlar, çocuklara başkalarının duygularını anlamayı, paylaşmayı ve iş birliği yapmayı öğretir. Bluey çizgi filmi aynı zamanda hayal gücünün önemini ve çocukların yaratıcılıklarını nasıl geliştirdiğini gösterir. Oyun, çocukların hayal güçlerini serbest bırakmalarına ve farklı senaryolar yaratarak gerçek dünyadaki deneyimlerini anlamalarına olanak tanır. Hayal gücü, çocukların duygusal ve zihinsel gelişiminde önemli bir rol oynar. Sabır, Bluey’de oyun yoluyla öğrenilen bir başka önemli temadır. Çocuklar, çeşitli oyunlar aracılığıyla sabırlı olmayı, zorluklarla karşılaştıklarında nasıl sakin kalacaklarını öğrenirler. Stresli durumlar, oyunlar aracılığıyla çözülür ve çocuklar bu süreçte duygusal dengeyi sağlamayı öğrenir.

Genel olarak Bluey çizgi filminde oyun aile içi iletişimde ve etkileşimde önemli ve etkili bir role sahiptir. Aile arasında oynanan oyunlar, karakter dinamikleri bağlamında aile içi iletişimin olumlu düzeyde sürdürülmesinin yanı sıra çocukların ruhsal, bilişsel ve sosyal gelişimlerini destekleyici bir rol de üstlenmektedir. Oyun yoluyla kurulan iletişim sayesinde duygu yönetimi, değer aktarımı, iletişim problemlerinin çözülmesi, bireysel ve sosyal becerilerin öğrenilmesi ya da geliştirilmesi sağlanmaktadır. Çizgi filmde aile bireyleri oyun sırasında birbirlerinin duygu ve düşüncelerine duyarlı bir dil geliştirmekte ve böylece eğlenceli zaman geçirerek aralarındaki bağı güçlendirmenin yanı sıra çocukların sosyal öğrenme süreçlerine de katkı sunulmaktadır. Sonuç olarak Bluey yapımı, aile içi iletişimde ve ebeveyn-çocuk etkileşiminde oyunun olumlu ve pekiştirici rolünü açığa çıkarmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarları herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleye %50 (1. Yazar), %50 (2. Yazar) oranında katkı sağlamış olduklarını beyan ederler.

Kaynakça

- Aziz, A. (2011). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aksoy, B. A. ve Çiftçi, H. D. (2014). Erken Çocukluk Döneminde Oyun, Duyu-Motor Oyundan Kurallı Oyuna. Ankara: Pegem Akademi.
- Bagdikian, B. H. (2016). Yeni Medya Tekeli. (Çev. E. Eminel), Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Brumm, J. (Yönetmen). Bluey. [TV Dizisi Çizgi Film]. Avusturalya, Birleşik Krallık, Amerika: CBeebies, Australian Broadcasting Corporation (ABC), BBC Studios.
- Cohen, L. J. (2023). Oyuncu Ebeveynlik. (Çev. Belgin Selen Haktanır). Ankara: Görünmez Adam Yayıncılık.
- Çoban, B ve Nacar E. (2006). Okul Öncesi Eğitimde Eğitsel Oyunlar. Ankara: Nobel Basımevi
- Devecigil, N. (2017). "Türkiye'den Bir Önsöz" Anne Baba Akademisi, Oyun Oynama Sanatı, Anne Babalar İçin Oyun Becerileri içinde. 13-14. İstanbul: Doğan Kitap.
- Elkind, D. (2011). Oyunun Gücü. (Çev. Demet Erol Öngen). Ankara: İmge Kitabevi.
- Esslin, M. (2001). Televizyon Çağı. (Çev. M. Çiftkaya), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gerzabek, O. (2024). Bluey and Adult Fandon: The Importance of Play in Culture. Chapman University ProQuest Dissertations & Theses. 312981145. (Erişim Tarihi: 13.03.2025). (<https://www.proquest.com/openview/2f32c-4b3cc521d7b04f5f6a31f924011/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&dis-s=y>)
- Goleman, D. (2010[1995]). Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir? İstanbul: Varlık Yayınları ISBN 978-975-434-196-6.
- Gökçe, O. (1998). İletişim Bilimine Giriş, İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Güntay Y. G. (2019). Çocuk Televizyon Kanallarının Yeni Medyada Genişleyen Kullanım Alanı ve Değişen Televizyon Seyri: TRT Çocuk, Baby TV ve Disney Junior Örnekleri. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi (AKİL). Haziran (31) s. 276-304.
- Jones, M. (2001). Oyun ve Çocuk. (Çev., Ayda Çayır). İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.

- Kalemkuş, L. (2021). Bilmeyi Bilme: Üstbiliş. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 42, ss.471-495.
- Kılıç, A. O. (2017). 1-60 Ay Arası Çocuklarda Mobil Medya Cihazı Kullanımı. T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu Uzmanlık Tezi.
- Makarenko, A. S. (1987). Çocuk Eğitimi (Çev: Dumrul Cemgil). İstanbul: Sorun Yayınları.
- Mercado, G. (2011). Sinemacının Gözü, Sinemada Kompozisyon Kurallarını Kullanmayı (ve Yıkmayı) Öğrenmek. (Çev: Selçuk Taynaner). İstanbul: Hil Yayınları.
- Mora, N. (2011). Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ören, M. (Ed.). (2019). Çocuk ve Oyun. T.C. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Pehlivan, H. (2011). Oyun ve Öğrenme. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdoğan, B. (2020). Çocuk ve Oyun, Çocuğa Oyunla Yardım. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Postman, N. (2017). Televizyon: Öldüren Eğlence, Gösteri Çağında Kamusal Söylem. (Çev. O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 7. Basım.
- Rescorla, L., & Goossens, M. (1992). Symbolic play development in toddlers with expressive specific language impairment (SLI-E). Journal of Speech and Hearing Research, 35, 1290-1302. (<https://doi.org/10.1044/jshr.3506.1290>)
- Solter, A. J. (2017). Anne Baba Akademisi, Oyun Oynama Sanatı, Anne Babalar İçin Oyun Becerileri. (Çev.: Türe Özer). İstanbul: Doğan Kitap.
- Şimşek, Emel (2024). Ekofemenist Bir Ütopya Olarak "Bluey" Çizgi Filmi: Kim Kimi Büyütüyor? Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi. Sayı VII (2) s.379-399).
- Tokgöz, O. (2015). İletişim Kuramlarına Anlam Vermek, Başlangıcından Günümüze Anglo-Amerikan İletişim Kuramı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Thomas, B. (2018). Çocuklar İçin Duygularla İletişim Becerileri, Çocuklarda Duygusal Düzenlemeye Yardımcı Aktiviteler, Oyunlar ve Hikâyeler. (Çev: Deniz Ağar). İstanbul: Solo Yayınları.
- Tutar, H. ve Yılmaz, M. K. (2010). Genel İletişim, Kavramlar ve Modeller. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu (2025). İletişim, Etkileşim. İçinde Güncel Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 17.03.2025, <https://sozluk.gov.tr>

İdeolojik Bir Aile Kurgusu: Çin'de Tek Çocuk Politikası Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi

→ **Mahmut Fevzi CENGİZ***

Öz

Devletlerin ideolojik söylemlerini görselleştirmek amacıyla kullandığı propaganda posterleri, yalnızca mesaj iletme araçları değil, toplumsal değerleri yeniden inşa eden ideolojik metinlerdir. Bu çalışma, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1979 yılında başlattığı Tek Çocuk Politikası (TÇP) kapsamında üretilmiş propaganda posterlerini, Roland Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımıyla analiz ederek, bu görsellerin modernleşme, aile yapısı ve cinsiyet rolleri üzerindeki ideolojik etkilerini ortaya koymaktadır. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen on poster, düz anlam ve yan anlam düzeylerinde incelenmiştir. Araştırma sonucu posterlerde çekirdek aile, modernleşme, bireysel refah, cinsiyet eşitliği ve ulusal kalkınma gibi kavramlar güçlü görsel ve dilsel kodlarla işlendiği tespit edilmiştir. Bulgular, propaganda posterlerinin demografik politikaların ötesinde, kültürel kimlik ve kolektif bilinç inşasında merkezi bir rol üstlendiğini göstermektedir. Sonuç olarak, çalışma, propaganda posterlerinin yalnızca birer iletişim aracı değil, aynı zamanda ideolojik dönüşümün görsel taşıyıcıları olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Tek Çocuk Politikası, Propaganda, Göstergebilim, İdeolojik Söylem

*Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Konya Ereğli Kemal Akman MYO Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Konya, Türkiye

E-mail: mahmutfevzi.cengiz@erbakan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7398-3392

Cengiz, M. F. (2025). İdeolojik Bir Aile Kurgusu: Çin'de Tek Çocuk Politikası Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. TRT Akademi, 10(24), 736-765. <https://doi.org/10.37679/trta.1670216>

An Ideological Construction of Family: A Semiotic Analysis of the One-Child Policy Posters in China

➔ **Mahmut Fevzi CENGİZ**

Abstract

Propaganda posters, utilized by states to visualize ideological discourses, function not merely as tools of communication but as ideological texts that reconstruct social values. This study analyzes propaganda posters produced within the framework of China's One-Child Policy (OCP), initiated in 1979, through Roland Barthes' semiotic approach, aiming to uncover their ideological impacts on modernization, family structures, and gender roles. Ten posters, selected through purposive sampling, were examined at both denotative and connotative levels. The findings reveal that concepts such as the nuclear family, modernization, individual prosperity, gender equality, and national development are prominently conveyed through strong visual and linguistic codes. The study demonstrates that propaganda posters played a central role not only in supporting demographic policies but also in shaping cultural identity and constructing collective consciousness. Ultimately, the research highlights that propaganda posters served not only as communication tools but also as visual carriers of ideological transformation.

Keywords: Family, One-Child Policy, Propaganda, Semiotics, Ideological Discourse

1. Giriş

Propaganda posterleri, yalnızca bilgi aktaran görseller değil, aynı zamanda kamusal alanda ideolojik yapıların pekiştirilmesini sağlayan etkili araçlardır. Görsel mesajların kolay anlaşılır olması ve geniş kitlelere hitap etmesi, özellikle okuryazarlık oranının düşük olduğu bölgelerde devlet politikalarının içselleştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu nedenle afişlerin toplumsal gücü, yalnızca içerikleriyle değil, taşıdığı sembolik anlamlarla da desteklenmektedir (Barnes, 2020, s. 1; Landsberger, 1995, s. 10).

Nüfus politikaları tarih boyunca devletlerin sosyoekonomik hedeflerine ulaşmada başvurdukları önemli araçlardan biri olmuş ve çeşitli yöntemlerle uygulanmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde hızlı nüfus artışının yaratabileceği ekonomik ve toplumsal sorunlar, doğurganlık oranlarını sınırlayan politikaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1979 yılında başlattığı Tek Çocuk Politikası (TÇP), bu tür uygulamaların en dikkat çeken örneklerinden biridir. TÇP, yalnızca nüfus artışını kontrol altına almak amacı taşımamış, aynı zamanda modernleşme ve ekonomik kalkınmanın bir ön koşulu olarak kabul edilmiştir (Feng, Cai ve Gu, 2012, ss. 115-116). Mao Zedong Dönemi'nde nüfus artışı teşvik edilirken, Deng Xiaoping liderliğinde uygulamaya konan ekonomik reformlar, sürdürülebilir kalkınmanın gereği olarak nüfus kontrolünü ön plana çıkarmıştır (Koçakoğlu, 2019, s. 32).

Ancak bu politika yalnızca demografik sonuçlar yaratmakla kalmamış, aile yapısından toplumsal değerlere, cinsiyet rollerinden bireysel yaşam biçimlerine kadar geniş bir sosyal dönüşümü tetiklemiştir (Feng, Poston ve Wang, 2014, ss. 18-19; Yang, 2007, s. 2044). Çin Hükûmeti, TÇP'yi toplum genelinde kabul ettirmek ve meşrulaştırmak için kapsamlı bir propaganda stratejisi izlemiş, bu stratejinin merkezinde propaganda posterlerini etkin biçimde kullanmıştır. Posterler, basit ve çarpıcı görsellerle kitlelere ulaşmanın yanı sıra, ideolojik eğitimin önemli bir parçası olarak işlev görmüş ve devlet politikalarının görsel iletişim araçları aracılığıyla pekiştirilmesini sağlamıştır (Bird, 1948, s. 10; Landsberger, 1995, s. 10).

Bu çalışma, Çin'in Tek Çocuk Politikası döneminde propaganda posterleri aracılığıyla uyguladığı ideolojik söylemleri incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, propaganda posterlerindeki görsel ve dilsel unsurların, aile kavramı başta olmak üzere toplumsal değerler ve cinsiyet temsilleri gibi alanlarda nasıl bir ideolojik söylem oluşturduğunu ortaya koy-

maktır. Çalışmanın önemini, posterlerin görsel mesajlarının toplumsal bilinç üzerinde yarattığı etki ve bu etkinin uzun vadeli sonuçlarının anlaşılması oluşturur. Bu bağlamda araştırmada, propaganda posterlerinin modernleşme, ekonomik kalkınma ve ulusal birlik gibi kavramlarla ilişkilendirilme biçimleri de ele alınmaktadır.

TÇP dönemi propaganda posterlerinin analizi, yalnızca tarihsel bir inceleme olmaktan öte, günümüz politikalarının görsel ve ideolojik boyutlarını anlama açısından da önemlidir. Görsel propaganda araçlarının nasıl ideolojik yapılar inşa ettiğinin anlaşılması, politikaların toplumlar üzerinde yarattığı kalıcı etkileri daha iyi anlamaya ve değerlendirmeye olanak tanır. Bu nedenle çalışma, propaganda posterlerinin yalnızca görsel iletişim araçları olarak değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel metinler olarak taşıdığı potansiyeli ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tek Çocuk Politikası: Sosyoekonomik ve Kültürel Etkiler

Mao Zedong'un önderliğindeki Çin Komünist Partisi, Çin İç Savaşı'nda Çan Kay Şek'in liderliğini yaptığı Çin Milliyetçi Partisini mağlup ederek 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur (Türk, Avcı ve Baytimur, 2021, s. 162). Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1979 yılında uygulamaya koyduğu Tek Çocuk Politikası (TÇP), ülkenin nüfus artışını kontrol altına alarak ekonomik kalkınmayı hızlandırmayı amaçlamıştır (Feng, Cai ve Gu, 2012, ss. 115-116). Mao Zedong döneminde nüfus artışı teşvik edilirken, Deng Xiaoping liderliğinde gerçekleşen ekonomik reformlar, sürdürülebilir ekonomik büyüme için nüfus kontrolünün gerekli olduğunu ortaya koymuştur (Koçakoğlu, 2019, s. 32). Ancak, Mao Dönemi'nde de doğumları sınırlandırma girişimleri olmuş ve nüfus artışı politikalarında dalgalanmalar görülmüştür (Whyte, Wang ve Cai, 2015, s. 145).

TÇP uygulaması kapsamında aileler yalnızca bir çocuk sahibi olmakla sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmaya uymayanlara ekonomik cezalar ve çeşitli sosyal yaptırımlar getirilmiştir. Politika, Çin'in toplam doğurganlık oranını belirgin bir şekilde düşürmüş ve nüfus artış hızını yavaşlatmıştır (Yang, 2007, ss. 2043-2044). Buna rağmen politika uygulanmadan önceki "daha geç, daha uzun aralıklarla ve daha az çocuk" kampanyasının da doğurganlık oranının düşmesinde önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Gietel-Basten, Han ve Cheng, 2019, s. 2).

Politikanın uzun vadeli etkileri arasında nüfusun yaşlanması, iş gücü arzının azalması ve sosyal güvenlik sistemlerinde yaşanan sorunlar yer almaktadır (Sun, Gordon ve Pacey, 2016, ss. 1-2; Demir, 2016, s. 42). Bu bağlamda, 2015 yılında Çin Hükûmeti, Tek Çocuk Politikası'nı sona erdirerek İki Çocuk Politikası'na geçmiştir (Wang, Gu ve Cai, 2016, s. 83). Ancak, beklenen nüfus artışı gerçekleşmemiş, doğurganlık oranlarında ciddi bir artış görülmemiştir. Bu durum, politikanın toplumda yarattığı köklü dönüşümlerin kalıcı etkilerini ortaya koymaktadır (Feng, Poston ve Wang, 2014, ss. 18-19).

Tek Çocuk Politikası, Çin aile yapısını da derinden değiştirmiştir. Geleneksel geniş aile modelinden çekirdek aile yapısına geçiş yaşanmış, aile içi destek mekanizmaları zayıflamıştır (Feng, Poston ve Wang, 2014, ss. 18-19). Bunun sonucu olarak, boş yuva aileleri, tek ebeveynli aileler ve göçmen aileler gibi yeni aile türleri oluşmuştur (Abudureyimu ve Hu, 2019, s. 135; Yang, 2007, s. 2044). Ayrıca tek çocuklu aile yapısının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan "küçük imparatorlar" fenomeni, çocukların daha benmerkezci ve sosyal ilişkilerde daha az güvenilir bireyler olmalarına yol açmıştır (Cameron, Erkal, Gangadharan ve Meng, 2013, s. 1). Bu değişimler, yaşlı bakımı sorumluluğunu devletin üstlenmesini zorunlu hâle getirmiştir.

Ebeveynlerin tek çocuklarının eğitime daha fazla kaynak ayırmaları sonucu, Çin'de genel eğitim seviyesi yükselmiştir (Şakar, 2017, s. 82). Ancak eğitim alanında yaşanan aşırı rekabet, öğrenciler üzerinde psikolojik baskılara yol açmıştır (Li ve Zhang, 2017, ss. 246-247). Bu rekabetçi ortamın yarattığı baskı, gençlerin psikolojik sağlıklarında kalıcı hasarlara neden olabilmektedir. Ayrıca, politika nedeniyle doğan tek çocukların ailelerinin ve toplumun gelecekteki beklentilerini tek başlarına karşılamak zorunda kalmaları, gençler üzerinde ek baskı unsuru olmuştur.

Politika, cinsiyet eşitsizliğini derinleştirmiştir. Çin toplumunda erkek çocuk tercihi sebebiyle cinsiyet seçici kürtajlar artmış ve kız çocukları terk edilmiştir. Bu durum, erkek çocuk oranının artmasına ve uzun vadede evlilik pazarında ciddi sorunlara yol açmıştır. Politikanın etkisiyle 100 kız çocuğuna karşılık fazladan 4,4 ila 7 erkek çocuk doğmuştur (Li, Yi ve Zhang, 2011, s. 1536). Bu cinsiyet dengesizliği, özellikle kırsal bölgelerde evlenemeyen erkek nüfusun artmasına, sosyal istikrarsızlık ve suç oranlarının yükselmesine neden olmuştur.

Öte yandan, kadınların eğitim düzeyleri ve işgücüne katılımları artmıştır. Tek çocuklu ailelerde kız çocuklarına yapılan yatırımlar sonucu kadınlar, eğitimde ve iş hayatında daha görünür hâle gelmiştir (Sudbeck, 2012, s. 44). Kadınların eğitim seviyelerindeki yükseliş, toplumdaki genel cinsiyet eşitliğine olumlu katkıda bulunmuştur. Ancak politikaların uygulanması sırasında yaşanan zorunlu kürtaajlar ve yetersiz sağlık hizmetleri, kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir (Sudbeck, 2012, s. 45).

Çin propaganda afişlerinin ideolojik işlevi üzerine yapılan çeşitli çalışmalar, bu görsel araçların yalnızca politik mesajları yaymakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dönüşümün kültürel ve psikolojik boyutlarını da şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Mao Dönemi sonrası ABD (Karaca, Gazi ve Çakı, 2020, s. 1145) karşıtı propaganda posterleri, düşman imajı inşa ederek toplumsal birlik ve siyasi meşruiyet üretimine hizmet etmiştir. Kadın temsilleri üzerine yapılan analizlerde (Çakı ve Dündar, 2019, s. 20) ise kadınların hem ekonomik kalkınma hem de aile içi rollerle idealize edilerek ikili sembolik kodlarla temsil edildikleri gösterilmiştir. Kültür Devrimi yıllarına odaklanan bir çalışmada (Avina, 2019, s. 187), kadınların Çin Kültür Devrimi sırasında şiddet olaylarına aktif olarak katıldıkları belgelenmiş olsa da propaganda afişlerinde bu gerçek yansıtılmamış; kadınların şiddet uygulayan figürler olarak temsiline neredeyse hiç yer verilmemiştir. Bununla birlikte, Çin'in uluslararası ilişkiler bağlamında, Afrika'ya dair posterlerde "dost-düşman" ikilikleri üzerinden kurulan temsiller, dış politik söylemin iç kamuoyunda nasıl üretildiğini de göstermektedir (Suglo, 2021, s. 5). Tüm bu çalışmalar, propaganda posterlerinin tarihsel süreçte yalnızca görsel birer iletişim aracı değil, aynı zamanda kültürel bellek ve ideolojik yapı üreticisi olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Çin'in Tek Çocuk Politikası'nın ekonomik, sosyal ve kültürel yapılar üzerindeki etkileri çok boyutlu olmuş, kısa vadeli hedeflere ulaşılmasına rağmen uzun vadeli ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Politika resmi olarak sona ermiş olsa da sosyal ve demografik sonuçları Çin toplumunu uzun yıllar boyunca etkilemeye devam edecektir.

3. Hükûmetler Tarafından Propaganda Amaçlı Posterlerin Kullanımı

Propaganda, belirli bir düşünce, görüş veya ideolojiyi geniş kitlelere benimsetmek amacıyla gerçekleştirilen bilinçli bir faaliyet olarak tanımlanmaktadır

(Mahaney, 2002, s. 41). Tarih boyunca siyasi, ekonomik ve askeri amaçlarla kullanılan propaganda; özellikle savaş dönemlerinde devletler tarafından kamuoyu oluşturmak ve halkın motivasyonunu artırmak için yoğun biçimde kullanılmıştır (Chambers, 2012, s. 54). Bu amaçla propaganda yöntemleri arasında yazılı metinler, filmler ve radyo yayınları gibi araçların yanı sıra posterler de etkili bir iletişim aracı olarak öne çıkmıştır.

Posterler, propaganda faaliyetlerinde görsel iletişim gücünden yararlanarak geniş kitlelere hızlı ve etkili şekilde ulaşmayı hedefleyen araçlardır (Bird, 1948, s. 9). Bir propaganda posteri, açıkça anlaşılabilir, çarpıcı ve dikkat çekici görsel öğeler içererek, izleyicilerin dikkatini çekmek, mesajını iletmek ve bu mesajın kalıcı olmasını sağlamak üzere tasarlanır (Bird, 1948, s. 10). Birinci ve İkinci Dünya Savaşları başta olmak üzere, devletler propaganda amaçlı posterleri yoğun bir şekilde kullanmış, ulusal kimlik ve dayanışma duygularını güçlendirmeyi hedeflemişlerdir (Eken ve Taluğ, 2023, s. 30).

İkinci Dünya Savaşı sırasında, propaganda posterlerinin kullanımı daha geniş çaplı ve profesyonel hâle gelmiştir. İngiltere’de savaş dönemi propaganda posterlerinin planlanması ve tasarımı, bilgi bakanlığı tarafından titizlikle yürütülmüştür. Bu posterler, halka moral verme, savaşa katılımı teşvik etme ve ekonomik üretimi artırma gibi farklı amaçlara hizmet etmiştir (Lewis, 2004, ss. 1-2). ABD’de ise posterler, vatanseverlik duygularını pekiştirmek, savaş bonolarının satışını teşvik etmek ve ulusal güvenliği koruma mesajlarını yaymak için kullanılmıştır (Mahaney, 2002, ss. 41-46).

Sovyetler Birliği’nde propaganda posterleri, siyasi liderlerin idealize edilmesi ve toplumun ideolojik hedefler doğrultusunda harekete geçirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Posterlerin içerdiği güçlü ve açık sloganlar, halka net mesajlar vererek onları istenilen yönde harekete geçirmeyi hedeflemiştir (Bykova, 2018, s. 504).

Çin Halk Cumhuriyeti’nde propaganda posterleri, Mao Zedong’un kültürel ve siyasi devrim döneminde toplumun geniş kesimlerini etkilemek ve onları ideolojik yönde yönlendirmek amacıyla yoğun şekilde kullanılmıştır. Bu posterler genellikle çarpıcı, canlı renklerle ve güçlü görsellerle hazırlanarak, özellikle kırsal kesimdeki okuma yazma oranı düşük topluluklara hitap etmek için etkili bir araç olarak görülmüştür (Barnes, 2020, ss. 1-2). Maoist Dönem posterleri, tarım işçilerinin idealize edilmiş imgelerini ve devrim

kahramanlarını yücelterek, halkı sosyalist değerler doğrultusunda seferber etmeyi amaçlamıştır (Fu ve Yan, 2017, s. 312). Çin'deki propaganda posterleri ayrıca, “dört modernleşme” dönemi boyunca ekonomik kalkınma ve sosyal ilerleme hedeflerini teşvik eden güçlü görsel mesajlar içermiştir (Landsberger, 1995, s. 10).

Mao Dönemi'nde propaganda posterlerinin toplum üzerindeki etkileri, ideolojik devlet aygıtları olarak yorumlanmış ve bunların sürekli tekrarlanan imgeler aracılığıyla halkın bilincini şekillendirdiği ileri sürülmüştür (Avina, 2019, s. 3). Bu posterler sadece siyasi hedefleri gerçekleştirmekle kalmamış, aynı zamanda kültürel ve estetik zevklerin şekillenmesinde de etkili olmuş ve toplumun gündelik yaşamına kadar nüfuz etmiştir (Landsberger, 2012, s. 1). Propaganda posterlerinin bu yaygın ve yoğun kullanımı, Çin toplumunun siyasi ve sosyal yapısının dönüşümünde kritik rol oynamıştır (Landsberger, Iskin ve Salisbury, 2019, ss. 212-227).

Literatürde Çin Halk Cumhuriyeti'nin propaganda amaçlı poster kullanımına dair yapılan farklı çalışmalara rastlanmaktadır. Bu çalışmalar Çin Hükümetleri tarafından farklı zamanlarda kullanılan propaganda posterlerinin ideolojik mesaj iletim dinamiklerini farklı dönem ve bağlamlarda incelenmiştir. Örneğin Ranta (2020, s. 60), Mao sonrası dönemde posterlerin toplumsal “içeridekiler” ile “öteki”ler arasında bir Homeworld–Alienworld ayrımı yaratarak kolektif kimlik inşasında işlev gördüğünü göstermiştir. Kültür Devrimi bağlamında Gazi ve arkadaşları (2020, s. 415), posterlerin okuma alışkanlıklarını yönlendirerek “Başkan Mao'nun Sözleri” kitabının topluma benimsetilmesine katkı sağladığını tespit etmiştir. Karaca, Gazi ve Çakı (2020, s. 1153) ise Kore Savaşı posterlerinde ABD'yi işgalci ve barbar imgelerle somutlayarak halkı anti-Amerikan bir mobilizasyona sevk ettiğini vurgulamıştır. Kadın temsiline odaklanan Çakı ve Dündar (2019, s. 28) ise Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı posterlerinin, kadınları sanayi ve tarım alanında aktif katılıma teşvik ederken aynı zamanda annelik ve ev içi rollerle de idealize ettiğini göstermiştir. Powell ve Wong (1997, s. 778) posterleri “birleşme ve eğitime silahı” olarak tanımlayarak, siyasi hedeflerin görsel araçlarla pekiştirilmesindeki güce dikkat çekmiştir. Son olarak Suglo (2021, s. 7), Çin-Afrika ilişkilerini resmeden afişlerin Afrika'yı stratejik dost olarak konumlandırıp Çin'in soğuk savaş dönemindeki küresel duruşunu güçlendirdiğini göstermiştir.

Önceki araştırmalar genellikle Mao Dönemi ve Kültür Devrimi bağlamındaki propaganda posterlerinin tarihsel, politik veya toplumsal işlevlerine odaklanmış (Powell ve Wong, 1997; Ranta, 2020), ya da kadın temsili ve uluslararası ilişkiler vizyonunu incelemişlerdir (Çakı ve Dündar, 2019; Suglo, 2021). Buna karşılık, bu çalışma Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tek Çocuk Politikası Dönemi posterlerini Barthes'ın düz anlam-yan anlam ayrımı temelinde sistematik olarak çözümleyerek, nüfus kontrol politikalarının aile ideolojisi ve cinsiyet rolleri aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, amaçlı örnekleme seçilen on poster üzerinden yürütülen bu semiotik analiz, modernleşme ve ulusal birlik söylemlerinin aile sembolleri üzerinden ideolojik bir anlatıya dönüştürülme biçimlerini, önceki tematik veya tarihsel incelemelerden konu amaç ve yöntem açısından ayırmaktadır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, Çin Halk Cumhuriyeti'nde TÇP Dönemi'ne ait içerik ve mesaj çeşitliliği açısından farklılaşan 10 propaganda posterini amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilerek analiz edilmiştir. Araştırmada Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tek Çocuk Politikası'nı Çin halkına benimsetmek amacıyla kullandığı propaganda posterleri, Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemi temel alınarak incelenmiştir. Barthes'ın göstergebilimsel analizi, göstergelerin anlamlarının sistematik olarak çözümlenmesine odaklanan nitel bir yaklaşımdır. Bu yöntem, gösterge çözümlemesini iki düzeyde ele almaktadır: birinci düzeyde gösterilen (signified) ve gösteren (signifier) arasındaki ilişkiye dayanan "düz anlam" (denotation) ve ikinci düzeyde kültürel, toplumsal ve ideolojik bağlamların dâhil olduğu "yan anlam" (connotation) analiz edilmektedir (Barthes, 1972, s. 117; Barthes, 1977, s. 33).

Göstergebilim, anlamlandırmaları içeriklerinden ayrı olarak incelediği için aynı zamanda bir biçim bilimidir (Barthes, 1972, s. 110). Roland Barthes'ın analiz yöntemi, göstergebilimsel çözümlemeyi sadece dil ile sınırlı tutmamakta, görsel imgelerin de çözümlemesini kapsayacak şekilde genişletmektedir. Görsel imgeler, düz anlam ve yan anlam düzeylerinde analiz edilerek, imgelerin kültürel, ideolojik ve estetik boyutlarının derinlemesine yorumlanmasını mümkün kılmaktadır (Mazereee vd., 2023, s. 213). Barthes'a göre, gösterge sadece basit bir imge veya sembol değil, daha geniş bir ideolojik anlatının parçası olan bir mit üreticisi konumundadır (Bouzida, 2014, s. 1002). Mit, bir iletişim sistemi, bir mesajdır. Mit, mesajının nesnesiyle de-

ğil, bu mesajı dile getirme biçimiyle tanımlanmaktadır (Barthes, 1972, s. 107). Araştırmanın veri analizi sürecinde Roland Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemi sistematik olarak uygulanmıştır. Analiz süreci şu adımlar izlenerek gerçekleştirilmiştir:

Birinci Aşama (Düz Anlam Analizi): Posterlerin doğrudan ve açık anlamları, görsel unsurların objektif tasviri yoluyla tanımlanmıştır. Bu aşamada posterlerdeki imgeler, karakterler, renkler ve metinsel unsurlar betimleyici olarak ele alınmıştır.

İkinci Aşama (Yan Anlam Analizi): İkinci aşamada posterlerin yan anlam çözümlemesi yapılmıştır. Posterlerin içerdiği sembollerin kültürel, toplumsal ve ideolojik bağlamları derinlemesine yorumlanmıştır. Bu süreçte posterlerdeki görsel ve dilsel kodların ima ettiği daha geniş sosyal ve politik anlamlar çözümlenmiştir. Burada posterlerde yer alan imgelerin toplumsal, kültürel ve ideolojik boyutları ele alınmış ve bu imgelerin taşıdığı örtük anlamlar derinlemesine yorumlanmıştır (Putri vd., 2022, s. 376).

Üçüncü Aşama (Mit Analizi): Son aşamada Barthes'ın "mit" kavramı çerçevesinde, propaganda posterlerinin hangi ideolojik mitleri ve toplumsal değerleri yeniden ürettiği tartışılmıştır (Mazeree vd., 2023, s. 214). Bu analiz, Tek Çocuk Politikası'na yönelik hazırlanan propaganda posterlerinin toplum üzerindeki kalıcı ideolojik etkilerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Posterlerin analizinde nitel bir kodlama yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak her posterin görsel unsurları (figürler, renkler, semboller, mekanlar) ve metinsel öğeleri sistematik biçimde listelenmiştir. Kodlama süreci, araştırmacıların bağımsız olarak posterleri incelemesi ve ardından ortak kodlama kategorilerini belirlemesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Kodlar şu kategorilere ayrılmıştır:

- Aile temsili (çekirdek aile, ebeveyn-çocuk ilişkileri),
- Modernleşme sembolleri (kent imgeleri, teknolojik unsurlar),
- Cinsiyet rolleri (kadın ve erkek temsilleri, kız çocuklarının vurgulanması),

- Ulusal semboller (bayrak, üniforma, panda, milli renkler).

Araştırmanın güvenilirliğini ve tekrarlanabilirliğini artırmak için, üç farklı araştırmacı bağımsız analizler yapmış ve sonrasında bulgular karşılaştırılarak ortak sonuçlara ulaşılmıştır. Bu süreçte araştırmacılar arasındaki yorum farklılıkları tartışılarak konsensüs sağlanmıştır. Ayrıca elde edilen bulguların geçerliliğini güçlendirmek amacıyla, analiz edilen posterlerdeki imgeler ve semboller, ilgili tarihsel ve kültürel bağlamlarla ilişkilendirilmiş, dönemin politik ve toplumsal koşulları dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Sonuç olarak, bu araştırma Barthes'ın göstergebilimsel analiz yöntemi ile Tek Çocuk Politikası'nın propaganda posterlerinin derinlemesine çözümlenmesine odaklanmış, düz anlam ve yan anlam analizleriyle posterlerin hem açık hem de örtük ideolojik mesajlarını ve toplumsal mitlerini ortaya koymuştur.

4.1. Araştırma Soruları

1. Tek Çocuk Politikası'na dair propaganda posterlerinde, modernleşme ve kalkınma idealleri hangi görsel semboller ve estetik unsurlar yoluyla meşrulaştırılmaktadır?
2. Posterlerde idealize edilen aile modeli ve çocuk imgesi, hangi kültürel değerler ve ideolojik mitler üzerinden sunulmuştur?
3. Propaganda posterlerinde cinsiyet temsilleri nasıl kurgulanmış ve kız çocuklarının öne çıkarılması hangi ideolojik söylemi üretmektedir?
4. Çin Hükûmetinin Tek Çocuk Politikası'na ilişkin görsel anlatıları, toplumsal normları ve kolektif idealleri nasıl yeniden üretmektedir?
5. Posterlerdeki görsel ve metinsel unsurlar, toplumsal hafızayı ve duygusal algıyı nasıl dönüştürmeyi hedeflemektedir?
6. Barthes'ın düz anlam ve yan anlam kavramları temelinde, propaganda posterlerinde hangi toplumsal mitler yaratılmakta veya yeniden üretilmektedir?
7. Posterler üzerinden kırsal ve kentsel halklara yönelik nasıl farklı mesaj stratejileri geliştirilmiştir?

4.2. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tek Çocuk Politikası Dönemi'ne ait propaganda posterleri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında analiz edilen propaganda posterleri, ChinesePosters.net adlı görsel arşiv sitesinden seçilmiştir. Bu site, Çin Halk Cumhuriyeti'nin farklı dönemlerine ait orijinal propaganda materyallerini bir araya getiren geniş bir dijital koleksiyona sahiptir. Ancak bu site incelenen posterler açısından doğrudan birincil kaynak değildir. Araştırmaya konu olan posterlerin orijinalleri, Çin'deki resmî devlet arşivlerine, üniversite kütüphanelerine ve kişisel koleksiyonlara dayanmaktadır. Araştırma kapsamında ChinesePosters.net sitesi üzerinde TÇP politikasıyla ilişkili 23 farklı postere ulaşılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemiyle, analiz edilen döneme ait 10 propaganda posterleri seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, incelenen fenomenin tipik ve kritik örneklerini belirleyerek analiz sürecinin derinlik kazanmasını sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 121). Çalışmada kullanılan amaçlı örneklem seçimi, analiz edilecek posterlerin belirli kriterleri karşılaması üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu kriterler şunlardır:

Dönemsellik: Posterlerin tümü, Tek Çocuk Politikası'nın aktif olarak uygulandığı 1970'li ve 1980'li yıllara ait orijinal propaganda materyalleridir. Bu dönem, Çin Halk Cumhuriyeti'nde Tek Çocuk Politikası'nın en yoğun propagandist faaliyetlerinin yürütüldüğü ve sosyal dönüşümün en açık biçimde gözlemlenebildiği yıllardır (Koçakoğlu, 2019, ss. 32-33; Whyte, Wang ve Cai, 2015, s. 145).

Tematik Çeşitlilik: Örneklem seçiminde aile yapısı, modernleşme, ekonomik kalkınma, cinsiyet rolleri gibi farklı tematik unsurları içeren posterler tercih edilmiştir. Bu yaklaşım, Tek Çocuk Politikası'nın ideolojik mesajlarının farklı boyutlarının ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır.

Temsiliyet: Posterler, kırsal ve kentsel alanları kapsayacak şekilde seçilerek Çin toplumunun farklı kesimlerine yönelik propaganda stratejilerini temsil etmektedir. Bu bağlamda posterlerin seçiminde kırsal yaşam ve kentsel modernleşme imgelerine eşit ağırlık verilmiştir.

4.3. Sınırlılıklar

Çin Halk Cumhuriyeti TÇP'yi kentsel ve kırsal bölgelerde teşvik etmek için farklı zamanlarda çeşitli propaganda posterleri basmıştır. Bu araştırma yalnızca "ChinesePosters.net" sitesinden temin edilen ve içerdiği mesaj açısından farklılık gösteren 10 posterle sınırlandırılmıştır. Posterlerin tarihsel üretim koşulları, orijinal üretim yerleri ve tasarımcıları hakkındaki ulaşılabilen bilgiler analizlerle birlikte paylaşılmıştır. Ayrıca analizler, Roland Barthes'ın göstergebilim yaklaşımıyla sınırlı kalmış, diğer görsel analiz metotları kapsam dışında bırakılmıştır. Bu nedenle çalışmanın bulguları, farklı teorik yaklaşımlar ışığında yeniden yorumlanabilir.

5. Bulgular

5.1. Poster 1: Mutluluğun Tek Çocuklu Tasviri

Görsel 1. Mutluluğun Tek Çocuklu Tasviri

Sichuan Güzel Sanatlar Yayınevi - Sichuan Meishu Chubanshe (四川美术出版社) tarafından 1980'li yıllarda basılan poster, Chen Ming (陈明) ve Chen Ying (陈英) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde poster, merkezde konumlandırılmış mutlu, gülen bir çocuk ve onun arkasında yine neşeli ve genç görünen anne baba figürlerinden oluşan üç kişilik çekirdek aileyi göstermektedir. Çocuk, panda figürlü bir kıyafet girmektedir ve arka planda modern binalar ve ışıklar görülmektedir. Posterin köşelerinde lotus çiçeği

gibi geleneksel Çin sembolleri ile birlikte dört adet Çince karakter yer almaktadır. Bu karakterler sırasıyla “mutluluk (福)”, “zenginlik (禄)”, “uzun ömür (寿)” ve “bolluk (禧)” anlamına gelir ve bu ifadeler doğrudan aile saadetine vurgu yapmaktadır.

Barthes'ın yan anlam düzeyinde incelendiğinde poster, Tek Çocuk Politikası'nı benimsetme amacına yönelik ideolojik bir alt metin taşımaktadır. Merkezde tek bir çocuğun mutlu ve sağlıklı olarak gösterilmesi, politikaya uyan ailelerin daha iyi bir yaşam kalitesi elde edeceğini ima etmektedir. Geleneksel Çin kültüründe lotus çiçeği gibi bolluk ve mutluluğu simgeleyen sembollerle, tek çocuk sahibi olmanın yalnızca modern değil, aynı zamanda geleneksel değerlere uygun bir tercih olduğu mesajını iletilmektedir. Çin'in sembollerinde olan panda ile ülke sevgisi ve ulusal gurur vurgusu yapılırken, arka plandaki modern mimari görselleriyle politikanın ülkenin ekonomik ve teknolojik ilerleyişine katkı sağlayacağı düşüncesi pekiştirilmektedir. Sonuç olarak poster, tek çocuk politikasını pozitif sembollerle ilişkilendirerek, aileleri politika doğrultusunda bilinçli olarak yönlendirmekte ve böylelikle politikayı toplumsal açıdan cazip hâle getirmektedir.

5.2. Poster 2: Tek Çocuk Sertifikası: Gurur ve Mutluluk

Görsel 2. Tek Çocuk Sertifikası: Gurur ve Mutluluk

Chengdu Aile Planlaması Eğitim ve Tanıtım Merkezi - Chengdu Sub-Center of Education and Publicity on Family Planning (中国成都计划生育宣传教育分中心) tarafından 1980'lerin başında basılan poster, He Zhesheng (何哲生) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde poster, kırsal bir peyzajın

ön planında el ele yürüyen genç bir anne ile küçük kız çocuğunu resmetmektedir. Kadın elinde rulo hâlindeki bir belgeyi, çocuk ise elinde mavi renkteki “Tek Çocuk Sertifikası”nı gururla havaya kaldırmıştır. Arka planda yeşil tarlalar, çiftçiler ve kırsal yaşam sahneleri yer alırken, kadın ve çocuk figürü merkezde vurgulanmıştır. Alt metinde yer alan Çince mesajda (我领到了独生子女证) “Tek Çocuk Sertifikamı aldım.” ifadesi yer almaktadır.

Yan anlam düzeyinde poster, bir annenin tek çocuk politikasına uyduğu için devlet tarafından ödüllendirilmiş ve bununla gurur duyan bir vatandaş imgesi çizmektedir. Kadının elindeki belge ve çocuğun neşeli ifadesi doğrudan bir başarıyı, uyumu ve memnuniyeti sembolize etmektedir. Kırsal manzara, bu politikanın sadece şehirlerde değil, kırsalda da benimsendiğini ve yayıldığını göstermektedir. Poster Tek Çocuk Politikası’na uyum göstermenin bir tür yurttaşlık görevi ve sosyal başarı olarak konumlandığını ima etmektedir. Kadının gururla taşıdığı belge, sadece bir sertifika değil, devletle uyumlu bir yaşam tarzının onaylanması anlamına gelmektedir. Kırsal arka plan ve tarım sahneleri, bu politikanın Çin’in tarımsal kalkınma hedefleriyle de ilişkili olduğunu vurgu yapmaktadır. Çocuğun elindeki mavi kitapçık ise, geleceğin vatandaşı olan çocuğun da bu ideolojik başarıya dâhil edildiğini göstermektedir. Kadının giyimi çağdaş, çocuğun neşesi ise politikaya duygusal meşruiyet kazandırır. Bu yönüyle poster, “tek çocuk = bilinçli yurttaşlık” mitini üretmektedir.

5.3. Poster 3: Planlı Gelecek, Kalkınan Ülke

Görsel 3. Planlı Gelecek, Kalkınan Ülke

Yeni Aile Gazetesi - Liaoning Xin Jiating Baoshe (《新家庭》报社) tarafından 1986 yılında basılan poster, Zhang Zhenhua (张振华) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde incelendiğinde posterde, genç bir kadın, ellerini açmış ve umut dolu bir yüz ifadesiyle gökyüzüne doğru bakmaktadır. Başının üstünde uçan beyaz güvercinler yukarıdan ona doğru süzülen, sağlıklı ve mutlu görünen bir bebek kadına kucaklarını açmış durmaktadır. Bebek pembe şeritlerle çevrelenmiş, sağlıklı ve enerjik görünümüyle dikkat çekmektedir. Arka planda modern şehir silüetleri, Çin bayrağı ve çiçek motifleri görülmektedir. Posterin altında Çince slogan "Aile planlamasını iyi yapın, ekonomik kalkınmayı teşvik edin." yer almaktadır.

Yan anlam açısından incelendiğinde poster, doğrudan aile planlaması ile ekonomik kalkınma arasında güçlü bir bağ kurmaktadır. Kadının umutlu ifadesi ve göğse açılmış eli, ideal bir geleceğe erişim arzusunu sembolize etmektedir. Bebeğin sağlıklı ve gökten gelen görüntüsü, tek çocuk politikasının mutluluk ve sağlıkla özdeşleştirilmesini ifade etmektedir. Beyaz güvercin, barış ve huzuru temsil ederken modern kent silüetleri ekonomik kalkınma ve çağdaşlaşma vurgusunu yapmaktadır. Poster, Tek Çocuk Politikası'nı uygulamanın yalnızca bireysel değil, toplumsal ve ekonomik açıdan da gerekli olduğu mesajını içermektedir. Barthes'ın kavramsallaştırdığı mit bağlamında değerlendirildiğinde, bebek ve güvercin figürleri, politikaya uyarak barış ve refah içinde yaşayacak bir gelecek mitini yaratmaktadır. Arka plandaki modern kent unsurlarıyla desteklenen bu görsel mesaj, nüfus kontrolünün ulusun modernleşme hedeflerine ulaşmasında temel bir koşul olduğunu vurgulamaktadır. Kadının idealize edilmiş ifadesi ve çağdaş unsurlar, geleneksel değerlerin korunmasıyla modernleşme arasında denge kuran propaganda stratejisini yansıtmaktadır. Bu bağlamda poster, toplumda aile planlamasının benimsenmesini olumlu semboller aracılığıyla sağlamaya çalışmaktadır.

5.4. Poster 4: Tek Çocukla Yükselen Çin

Görsel 4. Tek Çocukla Yükselen Çin

Pekin Aile Planlaması İletişim ve Eğitim Merkezi - Beijing Centre of Communication and Education for Family Planning (北京计划生育宣传教育中心) tarafından 1987 yılında basılan posterin tasarımcı bilgisine ulaşamamıştır. Düz anlam düzeyinde posterde genç anne baba ve omuzlarında neşeyle oturan bir kız çocuğu bulunmaktadır. Baba elinde turuncu kapaklı bir kitap veya belge tutarken, anne ve baba yüzlerinde mutlu ve gururlu ifadelerle ileri doğru yürümektedir. Anne, sarı elbisesi ve Batı tarzı kıyafetiyle öne çıkmaktadır. Arka planda uzayı çağrıştıran yıldızlar ve gezegen benzeri çizimler yer almaktadır. Sağ tarafta kırmızı karakterlerle yazılmış Çince mesaj "Daha az ve daha kaliteli doğumla Çin'i kalkındıralım." bulunmaktadır.

Roland Barthes'ın yan anlam düzeyinde poster; genç, mutlu ve modern görünümlü aile bireyleriyle birlikte kitap tutan babanın simgesiyle eğitime yapılan yatırımı, annenin Batı tarzı kıyafetiyle çağdaşlaşmayı, çocuğun neşeli duruşuyla ise gelecek nesillere duyulan umudu açıkça ifade etmektedir. Görselin arka planındaki yıldızlı uzay figürü, ilerleme, modernleşme ve sınırsız gelecek ideallerini destekleyen bir anlam taşımaktadır. Posterdeki görsel ve metinsel mesajlar Çin'in Tek Çocuk Politikası'nı ekonomik ve sosyal kalkınma için kritik bir faktör olarak konumlandırmaktadır. Kız çocuğunun ebe-

veynleri tarafından gururla taşınması, geleneksel erkek çocuk tercihinin terk edilerek kız çocuklarının da değer görmeye başladığını ima etmektedir. Bu durum, politikanın yarattığı cinsiyet eşitsizliği sorununu azaltmaya yönelik sembolik bir girişim olarak değerlendirilebilir (Li, Yi ve Zhang, 2011, s. 1536). Yıldız ve uzay temaları, Çin'in teknolojik ve ekonomik gelişimine gönderme yaparak nüfus kontrolünün ülkenin küresel rekabet gücünü artıracak olduğunu vurgulamaktadır. Böylelikle poster, politikayı yalnızca nüfus kontrolü değil, ulusal gurur ve uluslararası başarıyla ilişkilendirerek halkın politikayı benimsemesini sağlamaya çalışmaktadır.

5.5. Poster 5: Planlı Gelecek, Sağlıklı Anne, Sağlıklı Çocuk

Görsel 5. Planlı Gelecek, Sağlıklı Anne, Sağlıklı Çocuk

1975 yılında tasarlanan posterin tasarımcı bilgisine ulaşamamıştır. Düz anlam düzeyinde posterde geleneksel kıyafet giymiş genç bir kadın, gökyüzüne doğru kaldırdığı küçük bir kız çocuğunu sevgi dolu bir ifadeyle tutmaktadır. Arka planda doğal, kırsal bir manzara, elektrik direkleri ve uçan kuşlar görülmektedir. Posterin üst kısmında aile planlamasını teşvik eden Çince bir slogan, "Aile planlaması uygulamak, anne ve çocuğun sağlığını korumaya yardımcı olur." paylaşılmıştır. Bu slogan, politik mesajı doğrudan ve açıkça vurgulamaktadır.

Yan anlam düzeyinde, görseldeki kadın figürü anne sevgisini simgelerken, çocuk figürü sağlıklı, sevimli ve korunmaya muhtaç bir varlık olarak su-

nulmaktadır. Elektrik direkleri modernleşmeyi ve kırsal kalkınmayı simgelerken, uçan kuşlar özgürlüğü ve umut dolu geleceği ifade etmektedir. Bu sembollerle kırsal bölgelerde de politikanın uygulanmasının gerekliliği ve modernleşme idealleri öne çıkarılmıştır. Posterde görsel mesajlar ve metinler aile planlamasının yalnızca nüfus kontrolü için değil, aynı zamanda toplumun genel sağlık ve refah düzeyini yükseltmek için gerekli olduğunu ideolojik olarak desteklemektedir. Kadının geleneksel giysisi, kültürel değerlerin korunması gerektiğini ifade ederken, elektrik direkleri ile modernleşmenin gerekliliği arasında bir köprü kurulmaktadır. Özellikle kız çocuğunun seçilmesi, cinsiyet eşitsizliği sorununu azaltmaya yönelik bir mesaj olarak algılanabilir; zira politika sonucu ortaya çıkan erkek çocuk tercihi, uzun vadede sosyal problemlere yol açmıştır (Li, Yi ve Zhang, 2011, s. 1536). Bu görsel, kız çocuklarının da değerli ve toplum için önemli olduğunu vurgulayarak geleneksel cinsiyet rollerini sorgulamayı amaçlamaktadır. Böylelikle poster, kırsal nüfusun hem duygusal hem de ekonomik ihtiyaçlarına hitap ederek politikaya gönüllü bir destek sağlamayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak poster, Tek Çocuk Politikası'nı kırsal kalkınma, modernleşme ve toplumsal sağlıkla birleştirerek, politikayı toplumsal değerlerle bütünleştiren güçlü bir mit yaratmaktadır.

5.6. Poster 6: Tek Çocukla Parlak Gelecek

Görsel 6. Tek Çocukla Parlak Gelecek

Nanjing Belediyesi Nüfus Kontrol Ofisi - Nanjing Municipal Population Control Office (南京市计划生育办公室) tarafından 1980'li yıllarda basılan posterin tasarımcı bilgisine ulaşamamıştır. Düz anlam düzeyinde posterde modern ve mutlu görünen üç kişilik bir aile tasvir edilmiştir. Baba ve anne, ortalarında gururla tuttıkları kız çocuklarıyla birlikte gülümseyerek uzaklara bakmaktadır. Çocuk beyaz bir elbise giymektedir ve üçünün de göğsünde çiçek rozeti bulunmaktadır. Ayrıca baba elinde sertifika ya da başarı belgesi olduğu düşünülen bir obje tutmaktadır. Arka planda modern, gelişmiş ve karmaşık otoyollarla çevrilmiş bir şehir manzarası bulunmaktadır. Posterde Çince büyük harflerle yazılan ifade "Sadece bir çocuk iyidir." Tek Çocuk Politikası'na ilişkin net bir mesaj taşımaktadır.

Barthes'ın yan anlam düzeyinde değerlendirildiğinde, poster mutlu ve modern bir aileyi tasvir ederken sağlıklı ve başarılı bir çocuk imgesiyle tek çocuk politikasının olumlu yönlerini vurgulamaktadır. Babanın elindeki belge ve aile üyelerinin göğsündeki rozetler, başarının ve gururun simgesi olarak öne çıkmaktadır. Arka plandaki modern şehir unsurları, ekonomik kalkınmayı ve toplumsal ilerlemeyi temsil ederek politikanın doğrudan ekonomik gelişmeyle ilişkili olduğunu ima etmektedir. Poster pek çok derin ideolojik anlamı da barındırmaktadır. Tek çocuklu aile imgesi, ekonomik kaynakların tek bir çocuğa odaklanmasıyla çocukların daha kaliteli yetiştirilip topluma daha faydalı bireyler olacakları mitini yaratmaktadır. Posterde babanın elinde tuttuğu sertifika, tek çocuk politikasına uyulmasının toplumsal olarak ödüllendirildiğini simgelemekte ve politikayı benimsemenin toplum tarafından takdir edileceğini ifade etmektedir. Kız çocuğunun seçilmesi, politikaya bağlı olarak ortaya çıkan cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması mesajını da taşımaktadır.

5.7. Poster 7: Tek Çocuk ve Yükselen Nesil

Görsel 7. Tek Çocuk ve Yükselen Nesil

Chengdu Aile Planlaması Eğitim ve Tanıtım Merkezi - Chengdu Sub-center of Education and Publicity on Family Planning, Chengdu, China (中国成都计划生育宣传教育分中心) tarafından 1980'lerin başında basılan poster, Sun Hong (孙鸿) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde poster, parlak sarı bir giysiyle öne çıkan tek çocuğun ebeveynlerinin arasında mutluluk ve gururla resmedildiği bir aile sahnesi sunmaktadır. Anne sol tarafta gülümserken, baba sağ eliyle çocuğu işaret etmekte; çocuk ise memnuniyetle annenin ve babanın kolları arasında durmaktadır. Aile figürlerinin üzerinde, orta plan derinliğinde, anneye benzeyen ileriye dönük kararlı bir kadın profili yer almaktadır. Kadının çevresi, mavi, mor ve gri bir arka plan üzerinde atom modeli ve yıldız motifleriyle çevrelenmiştir. Alt metindeki Çince slogan (只生一个孩子好!) “Yalnızca bir çocuk sahibi olmak iyidir!”, görselin merkezindeki çekirdek aile imgesine doğrudan göndermede bulunmaktadır.

Yan anlam düzeyinde posterde yer alan atom sembolü Çin'in bilimsel modernleşme ve teknoloji odaklı kalkınma hedeflerini ideolojik bir örtüyle sunmakta; bu, tek çocuk seçiminin “bilimsel akıl” ve “ulusal ilerleme” ile eşdeğer olduğuna işaret etmektedir. Kadının idealize edilmiş portresi, modern Çin kadınının toplumsal dönüşümdeki aktif rolünü simgelemektedir. Aile

figürü ise “sosyal sorumluluk” ve “yurttaşlık onuru” mitini pekiştirmek; tek çocuklu ailenin devlet tarafından takdir edilen bir davranış olduğu, hem bireysel mutluluk hem de kolektif refah ekseninde vurgulamaktadır. Kız çocuğunun sarı renkli giysisi geleneksel Çin renklerine vurgu yaparken, sloganlardaki “yalnızca tek çocuk” vurgusu, Tek Çocuk Politikası’na uyumu erdemli bir eylem olarak konumlandırmaktadır. Böylece poster, nüfus kontrolünü yalnızca demografik bir adım değil, bilimsel ilerleme ve toplumsal onurun bulunduğu bir ideolojik mit olarak yeniden kurgulamaktadır.

5.8. Poster 8: Tek Çocuğun Devrimci İşlıtı

Görsel 8. Tek Çocuğun Devrimci İşlıtı

Chengdu Aile Planlaması Eğitim ve Tanıtım Merkezi - Chengdu Sub-center of Education and Publicity on Family Planning (中国成都计划生育宣传教育分中心) tarafından 1980'lerin başında basılan poster, Li Shan (李善) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde incelendiğinde, posterin ön planında, parlak sarı-kırmızı önlüğü ve kırmızı fularıyla bir Çin üniforması giymiş genç bir kız çocuğu yer almaktadır. Kız, hafif yan tarafa dönük ve kendinden emin bir gülümsemeye izleyiciye bakarken, arka planda silüet hâlinde anne ve babasının yüzleri görülmektedir. Alt kısımda hem Çince hem de İngilizce sloganlar, “tek çocuk olmanın” toplumsal bir değer olduğuna vurgu yapmaktadır.

Yan anlam düzeyinde Barthes'ın (1972, s. 109) mit üretimi kavramına göre, kıza atfedilen idealler politikayı meşrulaştıran sembollerle kodlanmaktadır. Kırmızı fular, sosyalist ideallerin ve gençliğin enerjisinin simgelemekte; genç kız, yeni neslin “devrim birikiminin” taşıyıcısı olarak idealize edilmektedir. Arkadaki anne-baba figürleri, devlet-vatandaş ilişkisini aile bağları çerçevesinde tanımlayarak, bireysel tercihin ötesinde toplumsal bir sorumluluk iması yapmaktadır. Kızın giydiği Çin Halk Cumhuriyeti bayrağının renklerinden oluşan üniforması kızın ulusal geleceğin yapı taşlarından biri olduğunu vurgulamaktadır. Posterdeki bu görsel anlatı, Tek Çocuk Politikası'nı yalnızca demografik düzenleme olarak değil, sosyalist yurttaşlığın ve ulusal kalkınmanın temeli sayılan bir mitte bütünleştirmektedir. Böylece poster, “tek çocuk = geleceğin inşası” denkliği üzerinden, politikaya toplumsal ve ideolojik bir meşruiyet kazandırmaktadır.

5.9. Poster 9: Tek Çocukla Işıldayan Gelecek

Görsel 9. Tek Çocukla Işıldayan Gelecek

Pekin Aile Planlaması İletişim ve Eğitim Merkezi - Beijing Centre of Communication and Education for Family Planning (北京计划生育宣传教育中心) tarafından 1985 yılında basılan poster, Lin Chenghan (林成翰) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde poster, kocaman bir şakayık çiçeğinin ortasından anne ve babasının elleri üzerinde yükselen bir bebeği resmetmek-

tedir. Bebek sağ elinde bir gülü tutarken, sol eli ileriye göstermekte ve elinin hemen ucunda küçük bir uçak maketi tutmaktadır. Arkada yıldız motifleriyle döşenmiş mavi bir gökyüzü yer almaktadır. Alt kısımda, büyük harflerle Çince (优生 优育 光荣 幸福) “İyi doğum, iyi yetiştirme, onur, mutluluk.” ifadesi bulunmaktadır. Yan anlam düzeyinde incelendiğinde bebeği saran şakayık çiçeği refah ve güzellik mitini kodlamakta, üzerindeki ışık halkası bebeği “ulusal geleceğin kutsal taşıyıcısı” olarak yüceltmektedir. Bebeğin elinde havaya kalmış uçak maketi, teknolojik ilerleme ve modern kalkınmanın simgesi olarak politikanın bilimsel meşruiyetini pekiştirmektedir. Yıldız arka planı, bebek üzerinden “yıldız nesil” mitini üretmekte; böylece tek çocuk, kolektif ideallerin parlayan üyesi hâline gelmektedir. Anne ve babanın elleri ailenin koruyucu ve yönlendirici rolünü temsil etmektedir. Çiçek ve uçak birlikteliği, geleneksel değerlerle modern ideallerin uyumlu sentezini vurgulamaktadır. Sloganlardaki “onur” ve “mutluluk” vurguları, bireysel mutluluk ile ulusal onur arasında doğrudan bir bağ kurarak, Tek Çocuk Politikası’na duygusal ve ideolojik meşruiyet kazandırmaktadır.

5.10. Poster 10: Tek Çocuk, Sağlıklı Gelecek

Görsel 10. Tek Çocuk, Sağlıklı Gelecek

Şanghai Halk Güzel Sanatlar Yayınevi - Shanghai Renmin Meishu Chubanshe (上海人民美术出版社) tarafından 1978 yılında basılan poster, Li Mubai (李慕白) tarafından tasarlanmıştır. Düz anlam düzeyinde posterde, sağlıklı ve gülümseyen tombul bir bebek, tartı aleti üzerinde çıplak hâlde oturmaktadır. Arka planda açık mavi tonlar hâkimdir. Duvarı, büyük harflerle yazılmış bir Çince slogan (计划生育好) “Aile planlaması iyidir.” yer almaktadır. Bebeğin bulunduğu ortam muayenehane ya da klinik odasını andırmaktadır.

Yan anlam düzeyinde poster, sağlıklı, iyi bakılmış ve refah içinde büyüyen bir çocuğun aile planlaması sayesinde elde edilebileceğini doğrudan sunmaktadır. Tartı, tıbbi bakım ve sağlıkla ilişkilendirilirken; bebeğin fiziksel görünümü, refahın ve devlet destekli sağlık hizmetlerinin simgesi olarak kullanılmaktadır. Arka plandaki sade mekân, dikkatin yalnızca bebeğe odaklanmasını sağlamaktadır. Poster, aile planlaması uygulayan ailelerin daha sağlıklı, güçlü ve sosyalist değerlere bağlı çocuklar yetiştireceğini ima etmektedir. Tombul ve sağlıklı bebeğin bireysel mutluluğu, toplumun kolektif refahı ile özdeşleştirilmiş; böylece “bir çocuk ama kaliteli bir çocuk” miti yaratılmıştır. Aynı zamanda bu görsel, devletin nüfus planlaması politikalarının yalnızca demografik değil, aynı zamanda bireysel sağlık düzeyinde de fayda sağladığı yönünde bir algı oluşturmaktadır. Sonuç olarak poster, tek çocuk politikasını yalnızca ekonomik ya da toplumsal fayda temelinde değil, bireyin fiziksel sağlığı üzerinden olumlamaktadır. Böylece politika, bireysel ve toplumsal refahın ortak paydası olarak sunulurken meşrulaştırılmaktadır.

6. Sonuç

Bu araştırma, Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1979 yılında başlattığı Tek Çocuk Politikası’nın (TÇP) toplumsal kabulünü sağlamak amacıyla ürettiği propaganda posterlerini Roland Barthes’ın göstergebilimsel yöntemi çerçevesinde inceleyerek, görsel iletişim araçlarının ideolojik söylem üretimindeki rolünü ortaya koymayı hedeflemiştir. Seçilen 10 posterin düz ve yan anlam düzeyinde çözümlemeleri, devletin yalnızca nüfus politikasını değil, aynı zamanda aile yapısına, toplumsal değerlere ve bireysel kimliklere yönelik kapsamlı bir ideolojik müdahale yürüttüğünü açık biçimde göstermektedir.

Çalışma kapsamında Roland Barthes’ın düz anlam (Barthes, 1972, s. 117), yan anlam (Barthes, 1977, s. 33) ve mit (Barthes, 1972, s. 107) yaklaşımı bağlamında Poster 1’den Poster 10’a kadar yapılan analizler, TÇP’nin yalnızca demog-

rafik bir politika olmadığını, aynı zamanda kültürel bir yeniden inşa projesi niteliği taşıdığını ortaya koymuştur. Görsel 1'de yer alan posterde (Mutluluğun Tek Çocuklu Tasviri), merkezde konumlanan tek çocuklu çekirdek aile imgesi ile politikaya uyumun mutluluk ve refah getireceği ifade edilmiştir. Çocuğun panda desenli giysisi ve arka plandaki modern mimari imgeleri, geleneksel ve modern değerlerin sentezi olarak aile saadeti ve ekonomik gelişim ideallerini vurgulamaktadır. Görsel 2'de yer alan posterde (Tek Çocuk Sertifikası: Gurur ve Mutluluk), genç anne ve çocuğun gururlu ifadeleriyle birlikte tek çocuk sertifikasının gösterilmesi, politikanın kırsal kesimde de benimsenmiş bir yurttaşlık erdemi olduğunu ima etmektedir. Özellikle kadının elindeki belge ve çocuğun mutluluğu, politikaya bağlılığın devlet tarafından ödüllendirildiğini sembolize etmektedir. Görsel 3'te yer alan posterde (Planlı Gelecek, Kalkınan Ülke), bebeğin gökten inen güvercinlerle çevrelenmiş görünümü ve kadının umutlu ifadesiyle aile planlaması ve ekonomik kalkınmanın iç içe olduğunu işaret etmektedir. Beyaz güvercinler barış ve huzuru, modern şehir silüetleri ise kalkınma ve modernleşmeyi simgelemektedir. Görsel 4'te yer alan posterde (Tek Çocukla Yükselen Çin), ebeveynlerin gururla taşıdığı kız çocuğu ve babanın elindeki kitap, eğitimin önemine işaret ederken, arka plandaki yıldızlar ve gezegen imgeleriyle Çin'in küresel rekabet gücü ve modernleşme hedefleri görselleştirilmiştir. Görsel 5'te yer alan posterde (Planlı Gelecek, Sağlıklı Anne, Sağlıklı Çocuk), geleneksel kıyafetli genç kadın ile kız çocuğunun sevecen etkileşimi, politikanın anne ve çocuk sağlığını koruma boyutunu öne çıkarmaktadır. Elektrik direkleri modernleşme ve kırsal kalkınmayı temsil ederken, kız çocuğunun tercih edilmesi cinsiyet eşitsizliğini azaltma mesajı olarak değerlendirilebilir. Görsel 6'da yer alan posterde (Tek Çocukla Parlak Gelecek), modern şehir arka planı ve rozetli aile bireyleri, tek çocuklu yaşamın sosyal başarı ve ekonomik refahla ilişkisini sembolize etmektedir. Baba figürünün tuttuğu belge, politikaya uyumun toplumsal olarak takdir gördüğüne işaret etmektedir. Görsel 7'de yer alan posterde (Tek Çocuk ve Yükselen Nesil), ortada duran çocuk figürü, ebeveynlerinin desteğiyle "bilimsel akıl" ve "ulusal ilerleme" kavramlarıyla bütünleştirilmektedir. Atom sembolü ve yıldızlar, politikayı bilim ve modernleşmeyle ilişkilendiren ideolojik mesajları içermektedir. Görsel 8'de yer alan posterde (Tek Çocuğun Devrimci Işıltısı), üniforma giymiş kız çocuğunun kendinden emin duruşu, genç neslin sosyalist ideallerin taşıyıcısı olarak ko-

numlandırılmasını sağlamaktadır. Kırmızı fular ve üniforma, sosyalist ideolojinin ve devrimci enerjinin görsel sembolleri olarak kullanılmıştır. Görsel 9'da yer alan posterde (Tek Çocukla Işıldayan Gelecek), bebeğin şakayık çiçeği içinde yükseltilmesi ve uçak tutan eli, geleneksel değerlerin ve modern kalkınma hedeflerinin uyumlu birlikteliğini göstermektedir. Bebek figürü üzerinden "yıldız nesil" miti yaratılarak politikaya duygusal meşruiyet kazandırılmaktadır. Son olarak Görsel 10'da yer alan posterde ise (Tek Çocuk, Sağlıklı Gelecek), klinik ortamında sağlıklı, tombul bebek imgesi ve tartı cihazı, aile planlamasının doğrudan sağlık ve refah ile ilişkilendirildiğini ifade etmektedir. Bu görsel, bireysel sağlık düzeyinde politika uygulamasının yararlarına odaklanmaktadır.

Çalışmanın bulguları, literatürdeki benzer araştırmalarda elde edilen bulgularla bazı paralellikler ve önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin Ranta (2020, s. 55), Çin'deki propaganda posterlerinin kültürel kimlik oluşturmadaki rolünü vurgulamış ve görsellerin kolektif bir "Homeworld" inşasına hizmet ettiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde, posterler aracılığıyla yeni bir normatif aile modeli ve toplumsal aidiyet bilinci oluşturulmaya çalışıldığı tespit edilmiştir. Çakı'nın (2020, s. 195) Mao'nun kült liderliğini incelediği çalışmasında, lider figürünün mutlak doğruluk kaynağı olarak temsil edildiği; Gazi ve arkadaşlarının (2020, s. 410) Kültür Devrimi sürecindeki propaganda posterlerine yönelik çalışmasında ise bireysel davranışların ideolojik biçimlendirilmesinin ön planda olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada ise, bireyin yaşam tarzı ve aile yapısının devlet tarafından yönlendirildiği, ancak herhangi bir lider figürü etrafında değil, bir yaşam biçimi etrafında örgütlendiği gözlemlenmiştir. Powell ve Wong'un (1997, s. 778) Çin Kültür Devrimi posterleri üzerine yaptığı çalışmada, propaganda sanatının devrimci ruhu sürdürme ve muhalifleri bertaraf etme aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. TÇP posterlerinde ise bu doğrudan çatışmacı yaklaşımın yerine, pozitif bir gelecek vizyonu sunulularak halkın gönüllü katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. Suglo'nun (2021, s. 2) Çin-Afrika ilişkilerini analiz ettiği çalışmada, propaganda posterlerinin "biz" ve "öteki" kavramlarını inşa ettiği ve Çin'in uluslararası kimliğini şekillendirdiği belirtilmiştir. Buna karşın, TÇP posterlerinde odak noktası dış dünyadan çok, içsel sosyal düzenin yeniden yapılandırılması olmuştur. Bu karşılaştırmalar göstermektedir ki, TÇP dönemi propaganda posterleri, diğer dönem ve alanlardaki Çin propaganda örneklerinden ayrılarak, daha çok geleceğe yönelik içsel bir sosyoekonomik tahayyülün görselleştirilmesine yönelmiştir.

Sonuç olarak, bu araştırma Çin'in TÇP döneminde propaganda posterlerini yalnızca bir doğum kontrol politikası aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümü teşvik eden bir ideolojik inşa mekanizması olarak kullandığını göstermektedir. Posterlerde, çekirdek aile, modernleşme, bireysel refah, demografik cinsiyet eşitliği ve ulusal kalkınma gibi kavramlar güçlü görsel ve dilsel kodlarla işlenmiştir. Bu süreçte birey, yalnızca bir aile üyesi değil; aynı zamanda modern Çin toplumunun bir temsilcisi, ekonomik kalkınmanın bir parçası ve ideolojik bir özne olarak kurgulanmıştır. Gelecek araştırmalarda, Çin Halk Cumhuriyeti'nde farklı dönemlerde üretilen propaganda posterleri arasındaki söylemsel ve görsel evrimlerin karşılaştırmalı bir analizle ele alınması, Çin'in değişen ideolojik önceliklerini ve ulusal kimlik politikalarını daha kapsamlı biçimde anlamamıza imkân verecektir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Abudureyimu, H., & Hu, L. (2019). Gelenekselden Moderniteye Çin'in Aile Yapısındaki Değişimler ve Toplum Üzerindeki Etkileri. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 3(2), 135-136.
- Barnes, A. J. (2020). Chinese Propaganda Posters at the British Library. *Visual Resources*. <https://doi.org/10.1080/01973762.2020.1746498>
- Barthes, R. (1972). *Mythologies*. New York: The Noonday Press.
- Barthes, R. (1977). *Elements of Semiology* (1st ed.). Hill and Wang.
- Bird, K. (1948). Propaganda Posters, *Health Education Journal*, 6(1), 9-13.
- Bouzida, F. (2014). The Semiology Analysis in Media Studies: Roland Barthes Approach. In *Proceedings of SOCIOINT14-International Conference on Social Sciences and Humanities* (pp. 1001-1002). İstanbul, Türkiye.
- Bykova, T. (2018). Propaganda Posters in the Soviet Political Post-War Discourse. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*, 504. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2018.04.02.71>
- Cameron, L., Erkal, N., Gangadharan, L., & Meng, X. (2013). Little Emperors: Behavioral Impacts of China's One-child Policy. *Science*, 339(6122), 953-957. <https://doi.org/10.1126/science.1230221>
- Chambers, R. (2012). Art and Propaganda in an Age of War: The Role of Posters. *AJOL*, 54.
- Çakı, C. (2019). Mao Zedong'un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Göstergebilimsel Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 189-210. <https://doi.org/10.18037/ausbd.566789>

- Çakı, C., & Dündar, G. (2019). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde (1953-1957) Kadınların Propaganda Posterlerindeki Sunumu. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 13-37. <https://doi.org/10.46452/baksoder.557506>
- ChinesePosters.net. (2025). Population Policy, <https://www.chinese posters.net>. (Erişim Tarihi: 26.04.2025)
- Demir, O. (2016). Nüfus Politikaları ve Çin, Fransa ve Türkiye Örneklerinin Değerlendirilmesi. *Social Sciences*, 11(1), 42-43.
- Eken, B., & Taluğ, D. Y. (2023). The Visualization of Hate Speeches in Wartime Propaganda Posters. *Art Time*, 4(1), 30-31. <https://doi.org/10.5152/Arttime.2023.1255441>.
- Feng, W., Cai, Y., & Gu, B. (2012). Population, Policy, and Politics: How Will History Judge China's One-Child Policy? *Population and Development Review*, 38, 115-129.
- Feng, X., Poston, D., & Wang, X. (2014). China's One-child Policy and the Changing Family. *Journal of Comparative Family Studies*, 45(1), 18-19.
- Fu, Y., & Yan, C. (2017). The Way of Visual Persuasion In Chinese Propaganda Poster. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 123, 312. <https://doi.org/10.2991/icesame-17.2017.70>
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O., & Çakı, G. (2020). Çin Halk Cumhuriyeti Kültür Devrimi Sürecinde Okuma Alışkanlığının Propaganda Posterlerinde Sunumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 406-431. <https://doi.org/10.24146/tk.778685>
- Gietel-Basten, S., Han, X., & Cheng, Y. (2019). Assessing the Impact of the "One-child policy" in China: A Synthetic Control Approach. *PLOS ONE*, 14(11), 2. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0220170>
- Karaca, M., Gazi, M. A., & Çakı, C. (2020). Kore Savaşı Ekseninde ABD-Çin İlişkilerinin Çin Propaganda Posterleri Üzerinden Analizi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 1142-1156.
- Koçakoğlu, M. A. (2019). Deng Xiaoping Sonrası Sloganlarla Çin'in Gelişimi. *APAM Çin Çalışmaları I*, 32-33.
- Landsberger, S. (1995). *Chinese Propaganda Posters: From Revolution to Modernization*. Routledge.
- Landsberger, S. (2012). *All Work and No Play? Leisure in Chinese Propaganda Posters*. Leiden University.
- Landsberger, S. R., Iskin, R. E., & Salsbury, B. (Eds.). (2019). *Collecting Chinese Propaganda Posters*. Bloomsbury Publishing. <https://doi.org/10.5040/9781501338526.0020>
- Lewis, R. M. (2004). *The Planning, Design and Reception of British Home Front Propaganda Posters of the Second World War*. University College Winchester, 1-2.
- Li, B., & Zhang, H. (2017). Does Population Control Lead to Better Child Quality? *Journal of Comparative Economics*, 45, 246-260.

- Li, H., Yi, J., & Zhang, J. (2011). Estimating the Effect of the One-Child Policy on the Sex Ratio Imbalance in China. *Demography*, 48, 1535-1537. <https://doi.org/10.1007/s13524-011-0055-y>.
- Mahaney, D. C. (2002). Propaganda Posters. *OAH Magazine of History*, 16(3), 41-46. <https://doi.org/10.2307/25163525>.
- Mazeree, N. S. Q., Ashaari, N., Ramli, N. M., & Zuri, N. A. Z. (2023). A Semiotic Analysis on Confession of a Shopaholic Trailer: Roland Barthes approach. *LET: Linguistics, Literature and Language Teaching Journal*, 13(2), 212-232.
- Powell, P., & Wong, J. (1997). Propaganda Posters from the Chinese Cultural Revolution. *The Historian*, 59(4), 778-781.
- Putri, A. F., Inayah, A., & Wageyono. (2022). A Semiotic Analysis of Aladdin Movie by Using Roland Barthes Theory. *LUNAR*, 6(2), 376-378.
- Ranta, M. (2020). Mao's Homeworld(s) – A Comment on the Use of Propaganda Posters in Post-war China. *Semiotica*, 232, 53-78. <https://doi.org/10.1515/sem-2019-0054>
- Sudbeck, K. (2012). The Effects of China's One-Child Policy: The Significance for Chinese Women. *Nebraska Anthropologist*, 27, 43-45.
- Suglo, I. G. D. (2021). Visualizing Africa in Chinese Propaganda Posters 1950-1980. *Journal of Asian and African Studies*, 1-18. <https://doi.org/10.1177/00219096211025807>
- Sun, W., Gordon, J., & Pacey, A. (2016). From One to Two: The Effect of Women and the Economy on China's One Child Policy. *Human Fertility*, 19(1), 1-2.
- Şakar, E. (2017). Nüfus Politikasının Eğitim Üzerindeki Etkisi. 3rd SCF International Conference, Antalya, 82-83.
- Türk, M. S., Avcı, Ö., & Baytimur, T. (2021). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sovyet Revizyonizmi'ne Karşı Kitapların Propaganda Amaçlı Kullanımı. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(2), 159-182. <https://doi.org/10.24146/tk.923450>
- Wang, F., Gu, B., & Cai, Y. (2016). The End of China's One-Child Policy. *Studies in Family Planning*, 47(1), 83-86. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4465.2016.00052.x>
- Yang, J. (2007). China's One-child Policy and Overweight Children. *Social Science & Medicine*, 64, 2043-2044.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili: Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu

→ İlknur ŞAHİN*

Öz

Araştırmada, engelsiz çizgi filmlerde yer alan engelli karakterlere yönelik aile ve çocuk yaklaşımı, Kardeşim Ozi adlı çizgi film özelinde incelenmiştir. Yapılan literatür taramasında medyada engelli çocuklara yönelik temsillerin az olduğu saptanmıştır. Bu nedenle engelli bireyleri konu alan ve medyada az sayıda bulunan içeriklerde, engelli bireylerin nasıl temsil edildiği oldukça önemlidir. Araştırma kapsamında TRT Çocuk kanalında yayınlanan ve engelli bir karakterin günlük yaşamını ele alan Kardeşim Ozi adlı çizgi film, içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda araştırmayı temsil ettiği düşünülen yedi tema ve bu temalara ait kodlar belirlenmiştir. Belirlenen temalar; engelli çocuğun temsili, aile ilişkileri, söylemler, davranışlar, toplumsal etkileşim, eğitim ve farkındalık çerçevesinde şekillenmiştir. Elde edilen bulgular, medyada engelli bireylere yönelik üretilen içeriklerin, toplumsal anlayış ve kabulü etkileme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmada karakterin hem idealize edilmiş hem de gerçekçi yönlerinin bir arada sunulması engelli bireylerle sosyal özdeşleşme sağlanması açısından oldukça önemlidir. Sonuç olarak, medyada engelli bireylerin doğru temsillerinin sunulmasının yanı sıra yapımların sayısının artmasının engellilik konusunda toplumsal anlayışı ve farkındalığı artıracakı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Medyada Temsil, Çizgi Film, Aile, Çocuk

*Öğr. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Niksar MYO Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Tokat, Türkiye

E-mail: ilknur.patan@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6534-6892

Şahin, İ. (2025). Engelsiz Çizgi Filmlerde Engelli Çocuk Temsili: Kardeşim Ozi Örneğinde Aile ve Çocuk Yaklaşımının Sunumu. TRT Akademi, 10(24), 766-799. <https://doi.org/10.37679/trta.1663842>

Representation of Disabled Children in Accessible Cartoons: Presentation of Family and Child Approach in the Example of Kardeşim Ozi

→ İlknur ŞAHİN

Abstract

In the study, the family and child approach towards disabled characters in unimpeded cartoons was examined in the specific case of the cartoon named Kardeşim Ozi. In the literature review, it was found that there are few representations of children with disabilities in the media. For this reason, it is very important how disabled people are represented in the content about disabled people, which is rare in the media. Within the scope of the research, the cartoon called Kardeşim Ozi, which is broadcast on TRT Çocuk channel and deals with the daily life of a disabled character, was analysed by content analysis method. As a result of the analysis, seven themes and codes belonging to these themes were determined. The themes identified were shaped within the framework of representation of the disabled child, family relations, discourses, behaviours, social interaction, education and awareness. The findings show that the content produced in the media for individuals with disabilities has the potential to influence social understanding and acceptance. In addition, presenting both idealized and realistic aspects of the character together in the research is very important in terms of ensuring social identification with disabled individuals. As a result, it is thought that presenting accurate representations of disabled individuals in the media as well as increasing the number of productions will increase social understanding and awareness about disability.

Keywords: Disability, Representation in Media, Cartoon Film, Family, Child

1. Giriş

Kitle iletişim araçları sahip olduğu tür ve çeşitlilik ile hayatımızda son derece önemli bir yere sahiptir. Ancak bireylerin medya kullanımları kendi tercih ve ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Televizyon gibi geleneksel medya ortamları uzun yıllardır toplumun bilgi akışını şekillendirmeye devam etmektedir (Hazar ve Avcı, 2024, s. 17). Teknolojik gelişmelere kolay adapte olması, izleyicilere daha kaliteli görüntüler sunması, birbirinden farklı program tür ve içerikleri ile toplumun her kesimine hitap etmesi televizyonu bireyler içinde vazgeçilmez yapmıştır. Dolayısıyla televizyon toplumsal etkileşimin en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu yönüyle televizyon, izleyicilerine yalnızca keyifli vakit geçirmelerini sağlamaktan öte ne hakkında, nasıl düşünceleri gerektiği konusunda da bilinç oluşturmaktadır (Ak ve Yalın, 2019, s. 62).

Televizyon, bireyler için haber alma ve eğlence amacıyla kullanırken, çocuklar için eğlence aracı olmanın yanı sıra içerisinde yaşanan dünyayı ve toplumu anlama ve anlamlandırma aracıdır. Ancak çocuklar kendilerine yönlendirilen içerikleri bireyler kadar kolay anlamlandırıp ayırt edememektedir. Hatta çoğu zaman televizyon yoluyla iletilen mesajların hangilerinin kurgu, hangilerinin gerçek olduğunu anlamakta zorlanmaktadır (Adak, 2004, s. 33). Dolayısıyla çocuklar için televizyon izleme ve davranış sergileme arasındaki önemli bir etken de yönlendirmedir. Çocukların izledikleri ve izleyeceği televizyon programları hakkında ebeveynler ve öğretmenler tarafından verilen ön bilgiler ile programın konusu ve içeriği hakkında çocuklar düşünmeye yönlendirilirken, verilen mesajların hangi yönlerine dikkat edilmesi gerektiği ve nasıl algılandığının altı çizilmektedir (Küçükçakır, 1991, s. 402; Adak, 2004, ss. 33-34).

Kent yaşamındaki dönüşümler, toplumsal cinsiyet alanındaki gelişmeler ve aile yapısındaki değişimler sonucunda çocukları eğitme ve geleceğe hazırlama konusunda aileye büyük sorumluluklar düşmektedir. Özellikle son yıllarda kadınların da çalışma hayatına katılımıyla birlikte ebeveynlerin yoğun iş temposunda çalışması; aile içerisinde ebeveynleri çocuğun eğitilmesi ve sosyalleştirilmesi konusunda kolay ve pratik çözümler aramaya yönlendirmiştir. Bu çözümlerden birisi de şüphesiz televizyon olmuştur. Aileler, hızlı yaşam temposunda bir süre sonra çocuklarını televizyon ekranları ile baş başa bırakmak zorunda kalmıştır (Yayan ve Gümüşsoy, 2016, s. 344). Bu gerçeği

TÜİK tarafından yapılan araştırma gözler önüne sermektedir. TÜİK'in, "06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya" raporu-na göre; 06-15 yaş grubundaki çocukların %92,5'i hemen her gün televizyon izlemektedir. 06-10 yaş grubu çocukların en çok izlediği program türü %93,8 ile çizgi filmler olarak belirlenmiştir (TÜİK, 2013). Görüldüğü üzere çocuğun toplumsallaşma ve yaşadığı çevreyi algılama sürecinde aile kadar medyanın da etkisinin olduğu kaçınılmazdır. Hatta son yıllarda çocuk ve medya arasındaki ilişkinin daha fazla yoğunlaştığını da söylemek mümkündür.

Medya araçlarının günlük hayatımızı derinden etkilediği ve enformasyon sağlamada kritik bir rol oynadığı açıktır. Ancak medyanın toplum üzerindeki etkisinin her zaman toplum yararına olmadığı da bilinmektedir. Medyada üretilen içeriklerde ekonomik kaygının ön planda olduğu, toplumsal sorunların yeterince gündeme getirilmediği ve toplumun her kesiminin eşit şekilde temsil edilmediği görülmektedir (Pirsl ve Popovska, 2013, s. 42).

Bu çalışmada medyada temsillerinin daha az olduğu belirlenen engelli çocuklar ile ilgili üretilen içerikler, yine çocuklara hitap eden bir program türü olan çizgi filmler özelinde ele alınmıştır. Çocukların televizyonda en fazla zaman geçirdikleri program türü olan çizgi filmlerin, engelli çocuklara yönelik ürettiği içeriklerdeki temsiller, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Televizyonda yer alan program türlerinin çocukların yaşadıkları dünyayı anlama ve anlamlandırma açısından önemli bir araç olduğu bilinmektedir. Bu nedenle çizgi filmlerde engellilik kavramına ve engelli çocuklara bakış açısının aile ve çocuk açısından nasıl yansıtıldığına değerlendirilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Televizyonda yer alan çizgi filmlerde, engelli çocuklara yönelik üretilen içerikler çalışmanın evrenini temsil etmektedir. Türkiye'de çocuklara yönelik içerik üreten TRT Çocuk kanalında yayınlanan, Kardeşim Ozi adlı çizgi film ise çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada elde edilen verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak engellilik, engelliliğe yönelik toplumsal algı ve engellilerin medyada temsilleri ele alınmıştır. Daha sonra çocuk ve aile iletişiminde medyanın rolüne değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise medyada çocuklara yönelik üretilen engelsiz çizgi filmlerde, engelli çocuk temsilleri üzerinden aile ve çocuk yaklaşımının sunumu değerlendirilmiştir.

2. Engellilik ve Engelli Çocukların Medyada Temsili

Engellilik kavramına yönelik yaklaşımlar tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlara göre farklılaşmaktadır. Engellilik toplumlarda bazen fiziksel olarak bir uzvun yokluğu olarak görülürken bazen zihinsel olarak anlama ve anlamlandırmadan yoksun olmak bazen de sosyal etkileşim kurma yetisine sahip olmamak olarak değerlendirilmektedir. Engellilik kavramının tanımlanmasında karşılaşılan çeşitlilik, engelliliğe yönelik yanlış bilgilerin ve ön yargıların ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bazı toplumlar engellileri korunması ve sahip çıkılması gereken bir grup olarak görerek toplumsal katılımın teşviki yönünde çalışmalar yapmıştır. Öte yandan bazı toplumlarda engellileri ötekileştirmiş ve toplumdaki dezavantajlı grup statüsünde konumlandırmıştır. Bu nedenle engellilik kavramına yönelik tutum ve kanaatlerin oluşmasında bireysel yaklaşımlardan ziyade toplumların yaklaşımı daha belirleyici bir unsur olmaktadır.

Kavrama yönelik farklı yaklaşımlara karşın Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1980 yılında Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps-ICIDH) isimli bir sınıflama sistemini geliştirmiştir (Bilsin ve Başbakkal, 2014, s. 66; WHO, 2011, s. 5). Bu sınıflandırma da kavramların tanımları ve kapsamı şu şekilde aktarılmaktadır (Minaire, 1992, ss. 374-375):

Yetersizlik (Impairment): Vücudun zihinsel, fiziksel ya da işlevsel yapısında veya işleyişinde meydana gelen bozulma olarak tanımlanmaktadır.

Özürlülük (Disability): Bir engelden kaynaklanan işlevsel kapasite veya aktivitede azalma veya kayıp olarak tanımlanmaktadır.

Engellilik (Handicap): Bir engel ve/veya sakatlıktan kaynaklanan, bireyin performansı veya statüsü ile sosyal grubunun kendisinden beklediği arasında bir farklılaşmayı içeren sosyal dezavantaj olarak tanımlanmaktadır.

Görüldüğü üzere engellilik, zihinsel, fiziksel ve işlevsel engelleri içine alan çok geniş bir kavramdır. Engellilik durumu dünya genelinde oldukça yaygındır. Ancak engellilerin yaşadığı sorunları ve onların ihtiyaçlarına tam anlamıyla çözüm üretmek için doğru ve kapsamlı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Engelli bireylerin en çok yaşadığı sorunların toplumsal hayata katılım

ve entegrasyon olduğu bilinmektedir. Engellilere yönelik ortaya konulan istatistiksel veriler, engelli bireylerin toplumsal hayata katılımı konusunda sayısal değerler içerdiği için önemli bir temsil aracı olarak kullanılmaktadır. Ancak günümüzde Türkiye’de engellilik ile ilgili verilerin güncelliğini yitirdiği ve engelli bireylerin toplumsal temsilde net verilerin bulunmadığını söylemek mümkündür. Türkiye’de engelli bireyler ile ilgili ulusal verilerin toplanmasında üç araçtan yararlanılmaktadır. Bunlar; nüfus sayımları, örneklem araştırmaları ve kurumsal/idari kayıtlardır. Nüfus sayımı yoluyla engelli bireyler ile ilgili elde edilen bilgilere 2011 yılında ülkemizde yapılan “Nüfus ve Konut Araştırması” örnek gösterilirken; TÜİK’in hazırladığı “Türkiye Sağlık Araştırması” ise örneklem yoluyla toplanan veri kapsamına girmektedir. Son olarak kurumsal/idari kayıtlar ise, “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Millî Eğitim Bakanlığı, İŞKUR” tarafından elde edilen verilerden oluşmaktadır (Büyüktunca, 2024). Türkiye’de engelli bireylere yönelik en kapsamlı araştırma 2011 yılında nüfus sayımı ile yapılan “Nüfus ve Konut Araştırması”dır. Bu araştırmanın verileri şu şekilde aktarılmaktadır (TÜİK, 2011; EYHGM, 2021).

Engelli Birey	Nüfus Oranı (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
Tüm Yaş Grupları	6,9	5,9	7,9
3-9	2,3	2,5	2,1
10-14	2,1	2,4	1,8
15-19	2,3	2,6	2,0
20-24	2,7	3,4	2,0
25-29	2,6	3,0	2,3
30-34	3,1	3,6	2,7
35-39	4,0	4,0	4,1
40-44	5,1	5,4	4,8
45-49	6,9	5,7	7,8
50-54	8,8	7,1	10,7
55-59	12,1	9,2	15,0
60-64	16,5	12,3	20,4
65-69	23,0	18,3	27,2
70-74	31,9	26,3	36,3
75+	46,5	40,9	50,3

Tablo 1. Genel Nüfus İçinde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Engelli Birey Nüfusu

Başka bir araştırmada ise, Aralık 2021 tarihli TÜİK rakamlarına göre Türkiye’de 3.337.922 kadın ve 2.503.258 erkek olmak üzere 5.841.180 engelli birey yaşamaktadır (TÜİK, 2021; Engelsiz Yaşam Derneği, 2024). Ancak engelli bireylerin kayıtları yalnızca kurumsal veri tabanlarında kayıtları bulunan bireyleri kapsamaktadır. Ayrıca ülkemizde yaşlı olma hâli olan yaşlılık da bir engel türü olarak tanımlandığı için bu verilerin tam olarak engelli bireylerin sayısını yansıtmadığını söylemek mümkündür. Bu sebeple engelli bireylerin istihdamı, eğitimi ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için kapsamlı ve güncel verilere ihtiyaç duyulmaktadır (Büyüktunca, 2024).

Ayrıca engelli bireylerin yaşamlarını iyileştirmek için onların toplumdaki görünürlüğünü artırmak gerekmektedir. Çünkü toplumsal algı engelli bireylerin, yaşadıkları toplumda ve çevresindeki konfor alanlarını artırmaktadır. Örneğin; Avrupa Birliği ülkelerinde ilkokuldan sonra okulu bırakan engelli birey oranı %25, İsveç’te %11 iken Türkiye’de bu oran %60’tır. Avrupa Birliği ülkelerinde engellilerin %29,9’u yoksulluk/sosyal dışlanmışlık riski altında olduklarını belirtirken Türkiye’de bu oranın %77,1 olduğu belirlenmiştir. Bu durum Türkiye’de engelli bireylerin toplumsal hayata katılımında daha fazla sıkıntı yaşadığı şeklinde yorumlanmaktadır (Engelsiz Yaşam Derneği, 2024).

Engelli bireylerin sosyal hayatta var olma mücadelesi için hükümetlerin, yasaların, kurum ve kuruluşların destekleyici politikalar ortaya koyarak engelli bireylerin haklarını gözetmesi gerekmektedir. Öte yandan engelli bireylere yönelik farkındalık oluşturmak için medya araçları kullanılmalıdır. Medya aracılığı ile engelli bireylerin temsili, yaşadıkları zorluklar, sosyal hayata adaptasyon, istihdam, eğitim gibi konular gündeme getirilerek onları görünür kılma yoluna çalışmalar yapılmalıdır.

Medya endüstrisinde önemli bir yer tutan radyo ve televizyon yayıncılarının kamuoyuna karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Medya kanalları ürettikleri içeriklerde sosyodemografik, etnik, kültürel ve siyasal farklılık gözetmeden toplumun tüm kesimine hitap eden objektif bir yapıya sahip olmalıdır. Radyo ve televizyon kullanıcısının yazılı basında olduğu gibi okuryazar olma yeteneğine sahip olma gibi zorunluluğunun bulunmaması daha geniş kitlelere hitap etme gücünü artırmıştır. Radyo ve televizyonun hedef kitleleri etkileme gücü düşünüldüğünde bu mecralar ürettikleri içeriklerde kamu yararını gözetmeye dikkat etmektedir (Kapani, 1981, s. 9). Özellikle demokratik toplumlarda kamu yayıncılığı toplumdaki dezavantajlı kesimlerin (azınlıklar,

kadınlar, çocuklar, engelliler) seslerini duyurmayı ve yaşadıkları olayları görünür kılma politikası gütmektedir (Güler, 2009, s. 86; Seraslan, 1993, s. 110).

Kamu yayıncısı, hitap ettiği hedef kitleye başkalarının görüşlerini dinleme ve onlara saygı duyma anlayışı aşılacaktır. Sosyal sorumluluk ilkesinin esas alındığı kamu hizmeti yayıncılığının amacı, toplumdaki yerleşik düzenin değer yargılarına uyan, eğitim, bilgi ve eğlence içerikli özellikle de iletişim odaklı kamu yayıncılığının sağlanabilmesidir (Güler, 2009, s. 89).

Colin Barnes'ın Engelli İmajı ve Medya Raporu'na göre medyada engellilerin imajı ve temsiline yönelik ilgi 1960'larda ön plana çıkmıştır. 1970'lere gelindiğinde Amerika'da engellilerin temsili ile ilgili stereotipler (kalıp yargılar) oluşturulmuştur. 1980'lerde ise engellilerin medyada temsiline ilişkin eksiklikler dikkat çekmeye başlamış olup konu ile ilgili çalışmalar çoğalmıştır. Barnes'ın çalışmasında engelli bireyler, medyada temsili ile ilgili yaygın olarak yinelenen stereotiplerle sınıflandırılmıştır. Bu stereotipler; "acınası veya merhamet duyulması gereken karakter, şeytani karakter, şiddet objesi karakter, uğursuz ve kötü karakter, süper kahraman karakter, kendisine düşman karakter, etrafına yük olan karakter, olay örgüsü yaratmak için kullanılan karakter, komedi unsuru olan karakter ve son olarak günlük hayata katılamayan asosyal karakter" olarak lanse edilmektedir (Barnes, 1992, ss. 6-29; Serttaş ve Güngör Eral, 2017, ss. 333-334). Görüldüğü üzere medyada engelli bireylerin temsili konusunda ortaya çıkan genel yargıların acıma ve merhamet duyulması gereken bireyler ile süper kahraman olan bireyler etrafında şekillenmektedir. Buna göre engelli bireyler bazı içeriklerde toplumsal adaptasyon sağlayamayan, hoş görülme ve çevresine yük olan biri olarak görülürken bazı içeriklerde ise tüm fiziksel ve işlevsel sıkıntılarına rağmen büyük başarılar elde eden olağanüstü biri olarak temsil edilmektedir (Zengin, 2014, s. 244; Kuyucu, 2019, s. 62).

Bu bilgiler doğrultusunda son yıllarda engelli bireylerin medyada temsili yetersiz olduğu ulusal araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir. Sönmez ve arkadaşları 2012 yılında, 48 ulusal televizyon kanalının yayınlarını engellilik ve engelli hakları kapsamında betimsel analiz ile incelemiştir. Bu çalışma, engelli bireylerin medyada temsillerinin süre, sayı ve içerik açısından yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Sönmez ve arkadaşları medyada engelli bireyler ile ilgili yapılan yayınların "Dünya Engelliler Haftası" ve "Dünya Engelliler Günü"nin içerisinde bulunduğu mayıs ve aralık aylarında yapıldığını belirtmiştir (Sönmez vd., 2013, s. 2073).

Bu çalışmada engelli çocukların medyada temsili ele alınmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de engelli çocuklara yönelik medya temsillerine ve yapılan çalışmalara değinmek önem arz etmektedir.

Serttaş ve Güngör Eral (2017), “Türkiye’de Yayınlanan Çizgi Dizilerde Engelli Bireylerin Temsili: TRT Çocuk Kanalı Örneği” başlıklı çalışmasında simgesel imhaya uğrayan engelli bireylerin medyada temsili ele alınmıştır. Bu amaçla yola çıkılan çalışmada engelli karakterlerin çizgi filmlerdeki yeri incelenmiştir. Çalışmada Türkiye’nin en çok izlenen çocuk kanalı TRT Çocuk üzerinden bir analiz yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre TRT Çocuk kanalında yer alan çizgi filmlerde sınırlı sayıda engelli karakterlere yer verildiği ancak bu karakterlerin hiçbirinin ana karakter olmadığı belirlenmiştir. Araştırmacılar son olarak engelli çocukların medyada daha doğru, etkili bir şekilde temsil edilmesinde ve engelli çocuklara yönelik toplumsal algının iyileştirilmesinde medya yayınlarının destekleyici bir rolde bulunması gerektiğine yönelik önerilerde bulunmuştur (Serttaş ve Güngör Eral, 2017, s. 331). Çünkü medya bireylerin ve çocukların tutumlarının şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Öyle ki engelliliğe ilişkin sahip olunan yerleşik tutumlar, engelli olmayan bir çocuğun okul ortamında ve oyun alanında engelli akranlarını ne ölçüde kabul ettiğini büyük ölçüde etkilemektedir (Okagaki vd., 1998).

Kuyucu (2019), “Engelli Çocuk ve Medya: Engelli Çocukların Medyadaki Temsili” başlıklı çalışmasında kapsamlı bir değerlendirme yapmıştır. Ayrıca çalışmada TRT Çocuk kanalında 2018 yılında yayınlanan ve down sendromlu bir çocuğun hayatını anlatan Kardeşim Ozi isimli çizgi filme değinmiştir. Kuyucu, bu konuda ilk olma özelliği ile dikkat çeken yapımla ilgili TRT Çocuk Kanal Koordinatör Yardımcısı İsmihan Yılmaz’ın ifadelerini şu şekilde aktarmaktadır:

“TRT Çocuk olarak kamu yayıncılığının yüklediği bilinç ile hareket ediyoruz. Bu da TRT Çocuk olarak hedef kitlemizin her katmanına hitap etmemizi, içinde barındırdığı tüm grupların tüm mecralarımızda temsili konusunda hassas davranmamızı hatta dezavantajlı çocuklarımız ile ilgili yapımlarda özenli ve öncelikli aksiyon almamızı beraberinde getiriyor. Dezavantajlı çocukların, hedef kitlemiz özelinde medyada temsili, bu açıdan bir sorumluluğun gereği. Kardeşim Ozi de bu bakış açısının sonucunu olan özgün bir karakterden yola çıkılarak hikâyesi kurulan

yapımlardan biri. Dezavantajlı çocuklar, hedef kitemizin yüzde 1'ini dahi oluştursa biz bunu, bizim için ekranda ve hayatın doğal akışı içerisinde, çocuklarımızın temsiliyet açısından önemli görüyoruz" (İsmihan Yılmaz'dan akt. Kuyucu, 2019, ss. 76-77).

Yine aynı çalışmada Kardeşim Ozi'den sonra 0-5 yaş arasındaki çocuklara işaret dili öğretme amacıyla yayın hayatına hazırlanan El Feneri isimli çizgi filminden de bahsedilmiştir. Bu yönüyle TRT Çocuk engelli bireylerin eğitime katkı sağlarken öte yandan engelli olmayan bireyler içinde farkındalık oluşturulmasında yardımcı olmaktadır (Kuyucu, 2019, s. 77).

Son olarak Çoban Keneş (2015), "Punky ve Afacan Toto İsimli Çizgi Filmlerde 'Öteki'nin Temsili" başlıklı çalışmasında medyada sıkça gördüğümüz Caillou, Conni, Niloya, Pepee, Canım Kardeşim, Biz İkimiz, Can gibi yabancı ve yerli çizgi filmlerin çoğunlukla steril karakterlerle kurgulandığını ifade etmektedir. Mükemmel ve idealize bir olay örgüsü etrafında kurgulanan bu çizgi filmlerdeki hayat gerçek hayattakinden biraz uzak kalmaktadır. Çoban Keneş çalışmasında bu sorunsal üzerine yoğunlaşarak medyada çok az örneğine rastlanan çizgi filmler üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Punky, down sendromlu bir çocuğun gündelik hayatını anlatırken Afacan Toto ise ebeveynleri boşanmış bir çizgi karakteri canlandırmaktadır. Sonuç olarak araştırmacı, yaygın olarak karşımıza çıkan çizgi filmlerin etnik ve dini grup farklılıkları, engelli bireyler, tek ebeveynli çocuklar, mutsuz veya gergin anne-baba figürlerinden yoksun olduklarını belirtmektedir (Çoban Keneş, 2015, s. 31).

3. Çocuk ve Aile İletişiminde Medyanın Etkisi

Çocukların ait oldukları toplumun kültürü, değer yargıları, inanç sistemi, aile yapıları ve aile içi iletişimde karşılaştıkları rol modelleri, ahlaki ilkelerinin oluşmasında etkilidir. Başka bir ifadeyle çocukların değer yargılarının ve ahlaki yönünün gelişimi kişisel ve toplumsal deneyimlerinin bir ürünüdür (Ertürk ve Gül, 2006, s. 36). Toplumun kültürünü ve değer yargılarını çocuğa aktarmada önemli bir rol oynayan aile kurumu, çocuk için ilk andan itibaren bir eğitim merkezi görevi görmektedir. Aile içerisinde anne ve babalar kendilerini taklit eden çocukları için aynı zamanda mükemmel bir rol modelidir (Doğan ve Tosun, 2003, s. 46). Ancak günümüzde değişen yaşam koşulları ve hayat düzeni içerisinde yoğun bir iş temposunda çalışan anne babalar çocuk-

larıyla fazla zaman geçirememekten yakınmaktadır. Bu durum çocukların modern masal anlatıcısı rolünde olan televizyon tür ve programlarını izlemeye yönlendirmiştir.

Şüphesiz ki medya, aile ve sosyal çevreden sonra çocukların hayata bakışını etkileyen, duygularını ve düşüncelerini şekillendiren önemli bir araçtır. Çünkü çocuklar modern çağda, çok daha küçük yaşlarda medya araçlarıyla tanışmaktadır. Hatta daha okuma ve yazma bilmeden medya araçlarını kullanmayı öğrenirken, zamanlarının çoğunu bu medya araçları ile iç içe geçirmektedir. Son yıllarda “televizyon çocuğu” ve “bilgisayar çocuğu” kavramları bu yaşam formunu sürdüren çocuklar için kullanılmaktadır. Çocuklar artık yüz yüze iletişimden ziyade dolaylı iletişim ile sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılar duruma gelmiştir. Ayrıca bu durum çocukların kitap okuma alışkanlıklarının azalmasına ve görsel medyada yer alan öğelere yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Okul ve ailelerin yanı sıra çocukların etkilendiği yeni bir alan olan medyada, çocuklar kendilerine yeni rol modeller seçmekte ve bu modeller ile duygusal bağlar kurarak onların yaşam tarzlarını taklit etmektedir (Karaboğa, 2018, ss. 2-3). Dolayısıyla ebeveynler çocukların medyada maruz kaldığı içerikleri takip etmeli ve onların doğru rol modeller seçmelerine yardımcı olmalıdır.

İnternet, televizyon, radyo, gazete, kitap ve dergiler medya araçları kapsamında değerlendirilmektedir. Gündelik yaşamımızda kapladığı alan, sağladığı avantajlar ve kullanım kolaylığı açısından değerlendirildiğinde televizyon bu araçlar içerisinde en etkili olanıdır. Medya araçlarının insanları etkilediği yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak televizyonda yer alan çeşitli tür ve programlardan en çok etkilenen grupların çocuklar ve gençler olduğu bilinmektedir. Bu nedenle televizyonda üretilen içeriklerin çocukların ve gençlerin gerçeklik algısına uygun olarak üretilmesine dikkat edilmelidir. Özellikle çocuklar televizyon içeriklerinde kendilerine yöneltilen mesajlara karşı daha savunmasızdır. Sonuç olarak medyanın olayları ve olguları nasıl yansıttığı ebeveynleri ve çevresi tarafından çocuklara anlatılmıdır. Çocuklar ilkokul çağlarından itibaren medya okuryazarlığı anlayışı ile eleştirel bir medya izleyicisi olarak yetiştirilmelidir. Medyada gerçekliğin sunumu ile gerçek yaşamdaki gerçekliğin aktarımı arasındaki fark çocuklara ne kadar erken yaşta öğretilirse çocukların yanıltıcı medya içeriklerinin etkilerine karşı direnci de artar (Akyüz, 2013, ss. 117-118).

Televizyondaki tür ve programlar, yetişkin izleyici kitlesine hitap ediyor gibi görünse de çocuklar da aileleri ile toplu izleme davranışı sırasında medya içeriklerine maruz kalmaktadır (Pembecioğlu, 2018, s. 28). Ancak televizyonda sadece çocukların izleyeceği ve onlara hitap eden türlerde bulunmaktadır. Çizgi film ve animasyon filmler bu türlere örnek oluşturmaktadır.

Çizgi filmler, her çocuğun yaşam döngüsünün belirli bir dönemine etki etmiştir. Bu dönemlerde çizgi filmler, çocukların yaşadıkları dünyadan hayal dünyasına açılan bir kapı görevi görmektedir. Çocuklar bu hayal dünyasını kendi istedikleri gibi kurgulamakta ve bazen bu dünyada gördüklerini/öğrendiklerini gerçek hayatta uygulamaya koymaktadır. Dolayısıyla çizgi filmler aracılığı ile bir çocuğun hayatını şekillendirmek mümkündür (Türkmen, 2013, s. 139).

Çizgi filmler, vermek istediği mesajları simgeler ve animasyonlar aracılığı ile canlandırma sanatıdır. Çizgi filmlerin en büyük izleyici kitlesi çocuklardan oluşmaktadır (Yaşar Ekici, 2015, s. 70). Üretilen içerikler; tamamen hayal ürünü ve gerçek dışı fantastik konulardan oluşabildiği gibi gerçekçi yaklaşımlardan da meydana gelmektedir. Görüntü ve sesin animasyon karakterler üzerinden aktarılması, bu türü çocuklar için eğlenceli bir hâle getirmekte ve kalıcılığı artırmaktadır. Bu yönüyle çizgi filmler çocuğun bilişsel, duygusal ve davranışsal yönlerine etki ederek çizgi film kahramanlarıyla kolayca özdeşleşmesine ve onları rol model almasına sebep olmaktadır (Güneş, 2010, s. 50). Çünkü çocuklar çizgi filmlerde en çok karakterlerden, olay ve olgulardan etkilenmektedir. Üretilen içerikler çocukların algısına uygun olduğunda onları olumlu yönde etkilerden, ticari kaygılarla hazırlandığında olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır (Yaşar Ekici, 2015, s. 70). Bu aşamada en büyük görev ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynler, çocukların izlediği içerikleri takip etmeli ve çocuk bakış açısı ile değerlendirmelidir. Çocuklar için üretilen içeriklerin sunumu ve temsili oldukça önemli bir konudur. Ebeveynler gerekirse çizgi filmlerin olay örgüsünü ve vermek istediği mesaj hakkında çocukları önceden bilgilendirmelidir. Böylelikle çocuklar içerikleri, ebeveynlerinin yardımıyla daha kolay anlamlandırmaktadır.

Türkiye’de çocuklar günün her saatinde çizgi filmlerle karşılaşmaktadır. Özellikle yerel veya ulusal yayın yapan kanallarda hafta içi ve hafta sonu çocukların televizyonla vakit geçirme olasılığının fazla olduğu tüm zaman dilimlerinde çizgi filmler yayınlanmaktadır. TRT Çocuk, Minika Go, Minika Çocuk, Disney Channel ve Planet Çocuk Türkiye’de çizgi film içeriklerinin

yayınlandığı kanallardır. Bu kanalların yayın içeriklerinin büyük çoğunluğu çocuklara yöneliktir (Türkmen, 2013, s. 140).

Çocuklara yönelik çok fazla kanal ve çizgi film türünün bulunması üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu hassasiyetin temel sebebi, çocukların televizyondaki üretilen tür ve içeriklere karşı savunmasız bir konumda bulunmasıdır (Özerkan, 2008, s. 47). Ebeveynlerin televizyon izleme davranışı konusunda çocuklarına rehberlik ederek rol model olmaması, sunulan içerikleri birlikte izleyerek verilen mesajlar hakkında onları bilgilendirmemesi, merak ettikleri konuları aydınlatmaması ve çocukları tek başına ekranlarla baş başa bırakması çocukların yanıltıcı ve zararlı içeriklere maruz kalmasında önemli bir etkidir (Adak Özdemir ve Ramazan, 2004, s. 160; Samaniego ve Pascal, 2007). Çünkü televizyonun ortaya çıkması hem çocuklar hem de yetişkinler için mevcut rol model yelpazesini genişletmiştir. Artık yetişkinler ve özellikle de çocuklar, kitle iletişim araçlarında sunulan sembolik modelleme yoluyla evlerinden birçok davranış biçimini gözlemleyerek öğrenir hâle gelmiştir (Bandura, 1977, ss. 24-25). Bu modellerin içerisinde olumlu temsiller olduğu gibi olumsuz temsiller de bulunmaktadır. İnsanların model alarak öğrenmesine örnek oluşturacak bir teori geliştiren Bandura, sosyal durumlarda bireylerin taklit yoluyla çok şey öğrendiğini savunmaktadır. Sosyal öğrenme teorisi adını verdiği bu yaklaşıma göre, insanlar sadece başkalarının davranışlarını gözlemleyerek çok daha hızlı öğrenme eğilimi göstermektedir (O'Rourke, 2006, s. 72). Bandura'ya göre gözlemsel öğrenmenin üç temel modeli bulunmaktadır. Bunlar (Nabavi ve Bijandi, 2011, s. 9):

“Bir davranışı gösteren veya canlandıran gerçek bir bireyi içeren canlı bir model.

Bir davranışın tanımlarını ve açıklamalarını içeren sözel bir öğretim modeli.

Kitaplarda, filmlerde, televizyon programlarında veya çevrim içi medyada davranışları sergileyen gerçek veya kurgusal karakterleri içeren sembolik bir model.”

Görüldüğü üzere televizyon yoluyla gözlemsel öğrenme Bandura'nın sembolik öğrenme yaklaşımında yer almaktadır. Televizyondan yapılan modellemenin etkinliği ve kamuoyunun buna yoğun bir şekilde maruz kalması göz önüne alındığında, kitle iletişim araçları davranış ve sosyal tutumları

şekillendirmede etkili bir rol oynamaktadır. İletişim teknolojisindeki daha fazla gelişme, insanların istedikleri zaman istedikleri hemen hemen her aktiviteyi gözlemlmelerini sağlayacaktır. Sembolik modellemenin kullanımının artmasıyla ebeveynler, öğretmenler ve diğer geleneksel rol modelleri sosyal öğrenmede daha az önemli roller üstlenir hâle gelmektedir (Bandura, 1977, s. 39; Parker, 1970).

Sonuç olarak çocukların toplumsal gerçeklik algıları dolaylı deneyimlerden, yani kitle iletişim araçlarında gördükleri, duydukları ve okuduklarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Bandura, 1997, s. 40). Bu nedenle ebeveynler çocuklarının medyada ne izlediği ile yakından ilgilenmeli ve onların aklında soru işareti oluşturan her konuda onları bilgilendirerek rehberlik etmelidir.

4.Araştırmanın Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı

Çizgi filmlerin engelli çocuk algısını nasıl yansıttığı ve medyanın engellilik ile ilgili toplumsal mesajları nasıl sunduğunu değerlendirmek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın bir diğer amacı ise engelli çocukların medyada temsiline yönelik üretilen içeriklerin aile, çocuk ve toplum bağlamında nasıl ele alındığını belirlemektir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde medyanın toplumları etkileme gücüne sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak öngörülemeyen bir gerçek de bu etkileme gücünün içerik üreticileri tarafından nasıl ve ne niyetle kullanıldığıdır. Bu çalışmada medyada engelli çocuklar ile ilgili toplumsal anlayış ve farkındalık oluşturmayı amaçlayan içeriklerin nasıl kurgulandığı ve sunulduğu incelenmiştir. Elde edilen bulguların ebeveynler, eğitimciler, toplumsal çevre, yapımcılar ve medya içerik üreticileri için önemli öngörüler sunacağı düşünülmektedir. Çünkü medyada engelli çocukların temsili yalnızca ebeveynleri değil aynı zamanda bahsi geçen tüm grupları ilgilendiren ve önemli ölçüde etkileyen bir faktördür. Bu kapsamda, engelli çocukları konu alan çizgi filmlerin engelliliği nasıl ele aldığı, engelli karakterlerin sunumu ve hikâyenin anlatımı önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırma, engelli çocukların medyada temsilini aile ve çocuk yaklaşımı kapsamında incelemiş olup veri toplama aşaması ise TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı engelsiz çizgi film ile sınırlı tutulmuştur.

4.4. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi ile örneklem seçimi yapılmıştır. Amaçsal örnekleme yöntemi, araştırmanın amacına bağlı olarak geniş bilgiler sunarak veri toplama aşamasında derinlemesine araştırma yapılmasını sağlamaktadır. Bu yöntemde belli ölçütlerin karşılandığı ve belirli özelliklerin ön plana çıkartıldığı bir veya daha fazla özel durumlar çalışılmak istenildiğinde tercih edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015, s. 130). Buna göre araştırmanın evreni çocuklara yönelik içerik oluşturan çizgi film kanallarından oluşmaktadır. Ancak konumuz engelli çocukların medyada temsili üzerine odaklandığı için amaçlı örnekleme yöntemi ile TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı çizgi film çalışmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Bu çizgi filmin, toplumsal anlayış ve farkındalık oluşturma teması ile yayın hayatına başlaması ilk intibayı önemli kılmaktadır. Bu nedenle veri toplamak için bahsi geçen çizgi filmin ilk ve belirleyici bölümleri olan ilk 5 bölümü ile olay örgüsünün gelişimine etki eden 16, 17, 18, 22 ve 24. bölümleri analiz edilmiştir. Örneklem olarak seçilen bu 10 bölüm, engelli karakterlerin nasıl ele alındığı, olay örgüsüne nasıl davet edildiği, engelliliğin nasıl tanımlandığı, aile ve çevrenin engelli karakterlere yönelik tutumlarının nasıl şekillendiği açısından oldukça önemlidir.

4.5. Araştırma Soruları

Araştırma kapsamında cevap aranan sorular şu şekilde aktarılmaktadır:

1. Kardeşim Ozi çizgi filminde, engelli çocuk karakter nasıl temsil edilmektedir?
2. Kardeşim Ozi çizgi filminde, engelli çocuk karakterin ailesi ve çevresiyle iletişimi nasıl kurgulanmıştır?
3. Kardeşim Ozi çizgi filminde, izleyicilere engellilik ile ilgili toplumsal anlayış ve farkındalık açısından hangi mesajlar verilmektedir?
4. Engelli çocuk karakter hikâyeye nasıl dâhil edilmektedir?

5. Kardeşim Ozi çizgi filminde aile ve çevrenin engelli çocuklara yönelik tutumları nasıl yansıtılmıştır? Bu tutumlar toplumsal anlayış ve farkındalık açısından nasıl mesajlar içermektedir?
6. Bu araştırma soruları ile örneklem olarak seçilen çizgi filmin engellilik konusunu nasıl ele aldığı, temsillerin nasıl sunulduğu, aile ve çocukların yaklaşımının nasıl yansıtıldığı açıklanmak istenmiştir.

4.6. Araştırmanın Yöntemi

Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, insanların iletişim kurma biçimlerini kökten değiştirmiştir. Özellikle internetin sağladığı araç ve ortamlar görülmemiş oranda arşivlenmiş veri üretmiştir. Ortaya çıkan büyük çaplı verilerden tam anlamıyla yararlanmak için bu verileri uygun yöntemler ile analiz etmek gerekmektedir. İçerik analizi bu karmaşık verileri çözümlemek için mükemmel bir fırsat sunmaktadır. Çünkü içerik analizi yöntemi metinsel veriler, görsel içerikler ve ses dosyaları olmak üzere çok çeşitli verileri çözümlemek için kullanılmaktadır (Stemler, 2015, s. 1). İçerik analizinin değeri çok yönlü olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırılması zor olan konuların ve verilerin hemen hemen tüm özelliklerini incelemek için içerik analizi yöntemi kullanılmaktadır (Crano vd., 2014, s. 319). Öte yandan tüm araştırma yöntemlerinde olduğu gibi, içerik analizi de bilimsel yöntemin üç temel ilkesi olan “nesnellik, sistematiklik ve genelleştirilebilirlik” ilkeleri ile uyumludur (Prasad, 2008, s. 2).

Bu bilgiler doğrultusunda araştırmada nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. TRT Çocuk kanalında yayınlanan Kardeşim Ozi adlı çizgi filmin örneklem olarak belirlenen 10 bölümü içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen verilere yönelik kodlar ve açıklamaları şu şekilde aktarılmaktadır:

1. **Engelli Karakterin Sunumu:** Karakterlerin medya aracılığı ile sunumu nasıldır?
2. **Aile İçi İlişkiler:** Aile üyelerinin engelli çocuğa yaklaşımı nasıldır?
3. **Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı:** Engelli çocukların toplum içindeki yeri çizgi filmde nasıl aktarılıyor?
4. **Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı:** Engelli karaktere hitap ederken kullanılan dil nasıldır?

5. **Görsel ve Davranışsal Kodlar:** Karakterin beden dili, hareketleri ve davranışları nasıldır?
6. **Rol Model ve Mesajlar:** Çocuklar için engelli bireyler nasıl bir model olarak sunuluyor?
7. **Eğitim ve Farkındalık Temaları:** Çizgi film, engellilik konusunda bir farkındalık yaratıyor mu? Hangi mesajları veriyor?

Bu yöntem doğrultusunda oluşturulan kodlar ile engelli bireylerin medyada nasıl temsil edildiği, ailelerin ve çevrenin engelli karakterlere yaklaşımının nasıl olduğu ve bu temsillerin toplumda ne kadar farkındalık yaratabileceği değerlendirilecektir.

5. Bulgular ve Analiz

Araştırma, televizyonda bir program türü olan çizgi filmler aracılığı ile engelli çocukların nasıl temsil edildiğini, aile ve çevrenin engelli çocuklara yaklaşımının nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır. Elde edilen verileri analiz etmeden önce örneklem olarak seçilen Kardeşim Ozi çizgi filmi hakkında bilgi verilmesi uygun görülmüştür.

Görsel 1. Kardeşim Ozi Çizgi Film Görseli (TRT Çocuk)

Çizgi Filmin Konusu: Kardeşim Ozi çizgi filmi, 6 yaşında down sendromlu bir çocuk olan Ozan'ın hayatını anlatmaktadır. Ozan, 5 kişiden oluşan (anne-baba-abla-dede) bir aileye sahiptir. Çizgi filmde Ozan'ın günlük yaşamı, bitmek bilmeyen merak duygusu, ablası Duru ile ilişkileri, karşılaştığı zorluklar, ebeveynlerin yaklaşımı ve aile desteğini anlatmaktadır. Yayın hayatına 2018 yılında başlayan Kardeşim Ozi çizgi filminin toplam 25 bölümü bulunmaktadır. Bölümler genellikle 9 dk. ile 14 dk. uzunluğuna sahiptir.

Bu bilgiler doğrultusunda Kardeşim Ozi çizgi filminin örnekleme konu olan 10 bölümü içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. İzlenen bölümler çerçevesinde belirlenen ana temalar ve kodları daha iyi aktarabilmek için ele alınan 10 bölümü içerik olarak incelemek faydalı olacaktır.

Birinci Bölüm (Konu: Ozi Çözüm Üretiyor. Süre (dk): 13 dk. 02 sn.): Çizgi filmin birinci bölümü karakterimiz Ozi'nin izleyici ile tanıştığı ilk bölümdür. Çizgi filmde Ozi dâhil beş kişilik bir aile resmedilmektedir. Sabah erkenden uyanan Ozi, her çocuk gibi yatağından kalkar ve elini yüzünü yıkamak için lavaboya yönelir. Koridorda ablası ile karşılaşır. Ablası Duru, kardeşine yardımcı olmak ister ancak Ozi ihtiyacı olmadığını söyleyerek teşekkür eder. Ozi'nin ablası ilk bölümde izleyicilere Ozi'nin durumu ilgili bilgi vermek için; "Kardeşim Ozi; o, down sendromlu bir çocuk. O pek çok zorlukla uğraşmak zorunda. Ozi çok güçlü, bütün zorlukları çalışarak yeniyor. Biz de ona yardım ediyoruz." der. Bu söylemlerden ailesinin onu desteklediği ve hayatını kolaylaştırmak için çaba harcadığı görülmektedir. Bölüm genelinde sıcak ve samimi bir aile ortamı izleyicilere aktarılmaktadır.

İkinci Bölüm (Konu: Ozi ve Ailesi, Annesine Sürpriz Doğum Günü Hazırlıyor Süre (dk): 10 dk. 40 sn.): İkinci bölümde; Ozi ve ablası annesine hissettirmeden ona doğum günü sürprizi hazırlamaya çalışmaktadır. Öte yandan çizgi filmde Ozi'nin ailesinin onun gelişimi ile yakından ilgilendiği aktarılmaktadır. Aile bireyleri Ozi'yi doktora götürmekte, gelişimini takip etmekte ve Ozi'nin doktor tarafından verilen egzersizleri düzenli olarak yaptırılmaktadır. Ozi'nin aile bireylerinden ablasına sık sık sevgi gösterdiği ve onun davranış kalıplarını taklit ettiği gözlemlenmektedir. Bu bölümde ablası ve dedesi ile annesine sürpriz yapmak isteyen Ozi'nin beklenmedik durumlarda verdiği tepkilere ve empati duygusuna odaklanıldığı görülmektedir.

Üçüncü Bölüm (Konu: Ozi, Ablası Duru ile Aynı Sınıfa Gitmek İstiyor. Süre (dk): 10 dk. 57 sn.): Ozi'nin ailesinin ona yaklaşımları üzerine kurgulanan bu bölümde aile bireyleri, Ozi'nin okula gidebileceği hakkında konuşmaktadır. Ozi'nin durumundaki öğrenciler için okullarda kaynaştırma eğitimi olduğunu ifade ederek izleyicilerde farkındalık oluşturulmak istenmiştir. Ozi, okula gideceğini öğrenince ablası Duru ile aynı sınıfa gitmek istediğini söylemektedir. Ailesi uygun bir dil ile bunun mümkün olmayacağını anlatsa da Ozi, bu durumu kabullenmek istememektedir. Aile bireyleri ise birlikte konuşarak Ozi'yi üzen bu durum ile ilgili çözüm üretmeye çalışır. Duru'nun aklına gelen bir fikir sorunu çözüme kavuşturmuştur. Aile bireyleri, Ozi'nin karşılaştığı bir sorunda onun anlayacağı şekilde çözüm üretmiş ve Ozi'nin mutlu olmasını sağlamıştır.

Dördüncü Bölüm (Konu: Ozi Ablasına Yardım Etmek İstiyor. Süre (dk): 10 dk.): Önceki bölümlerde Duru sürekli olarak kardeşi ile ilgilenen bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu bölümde Duru'nun prova yapması gereken bir tiyatro oyunu bulunmaktadır. Bu nedenle Ozi'nin onu yalnız bırakmasını istemektedir. Ancak Ozi, ablası Duru ile birlikte prova yapmak istemekte ısrarcı davranmaktadır. Diğer aile bireyleri, Ozi'yi ablasının tiyatro oyununa tek başına çalışması konusunda ikna edememiştir. Sonunda Duru, Ozi'nin kendisine yardımcı olmasını kabul etmiştir. Bu bölümde Ozi ve ablası Duru'nun aile içi ilişkisine odaklanılmıştır.

Beşinci Bölüm (Konu: Ozi Piknikte Kayboluyor. Süre (dk): 09 dk. 47 sn.): Beşinci bölümde ilk defa Ozi ve ailesi, Ozi için güvenli alan olan evlerinin dışına çıkmaktadır. Bir pikniğe giden aile keyifli vakit geçirmektedir. Babası, Ozi ve Duru'ya piknik alanındaki ağaçları ve türlerini tanıtmaktadır. Aile keyifle oyunlar oynamaktadır. Ardından dedesi Ozi'ye uç uç böceğini göstermiştir. Uç uç böceği Ozi'nin dikkatini dağıtmış ve Ozi böceğin peşine takılarak piknik alanında kaybolmuştur. Aile durumu fark edince çok endişelenip dağılarak Ozi'yi aramıştır. Daha sonra ailenin evcil köpeği Pamuk, Ozi'yi bulmuştur. Babası, Ozi'ye nasihatlerde bulunup yanında bir aile büyüğü olmadan hiçbir yere gitmemesi gerektiğini söylemiştir. Bölüm içerisinde down sendromlu bir çocuğun dikkatinin dış etkenler tarafından kolayca dağılabileceği ve onun etkisi ile kaybolabileceği izleyicilere aktarılacak istenmiştir.

On Altıncı Bölüm (Konu: Yeni Bir Heyecan, Ozi Okula Başlıyor. Süre (dk): 11 dk. 17 sn.): Karakterimiz Ozi, bu bölümde yeni bir heyecanla karşı karşıyadır. Ailesi kahvaltı masasında Ozi'ye artık okula başlayabileceğini söylemiştir. Ozi, duruma hiç sevinmemiş aksine endişeli ve kaygılı bir ifade-

ye bürünmüştür. Çünkü okulda ailesinin yanında olmayacak olması Ozi'yi korkutmaktadır. Tüm aile Ozi'nin okul süreçlerine alışması ve rahat etmesi için onu cesaretlendirmektedir. Ancak Ozi durumu kabullenmekte zorlanmaktadır. Ailesi Ozi'nin bu haklı endişesi karşısında birlikte hareket ederek evlerinde bir okul simülasyonu gerçekleştirmiştir ve Ozi okula gitmeye karar vermiştir. Bu bölümde down sendromlu bireylerin hayatlarındaki değişikliklere kolay adapte olamayacağı ve bunun için aile desteğinin ne kadar önemli olduğunun altı çizilmiştir. Önemli olan bir diğer konu ise bazı çocuklar için kolay olan bir süreç engelli bir çocuk için aşılması gereken zor bir durum olabilmektedir.

On Yedinci Bölüm (Konu: Okulda İlk Gün. Süre (dk): 12 dk. 32 sn.): Karakterimiz Ozi, okula başlayacağı için ailesinin çok endişeli olduğuna dair kötü bir rüya görmüştür. Bu nedenle oldukça endişeli ve kaygılıdır. Annesini ve ablasını yanında istemektedir. Okulun ilk günü Duru, Ozi'nin rahat hissetmesi için sınıfta ona eşlik etmektedir. Bu bölüm Ozi'nin ailesi ile kurduğu güvenli ortamın dışında olduğu için oldukça önemlidir. Çünkü down sendromlu çocuklar alıştıkları ortamların dışına çıktığında tedirgin olmakta ve korkmaktadır. Ayrıca Ozi'nin sınıfında Musti adında başka bir kaynaştırma öğrencisi daha bulunmaktadır. Ozi ve Musti tanışmış ve öğretmen de onların sürece alışmasına yardımcı olmuştur. Bu durum Ozi ve Musti gibi engelli çocukların kaynaştırma eğitimi ile toplumla bütünleşebileceğini göstermek için önemli bir farkındalık yaratmaktadır. Ayrıca bölümde engelli bireylerin iletişim kurma becerileri üzerine de odaklanılmıştır.

On Sekizinci Bölüm (Büyük Yüzücüler. Süre (dk): 10 dk. 27 sn.): Duru ve Ozi'yi bahçede karşılayan aile bireyleri okulun ilk gününün nasıl geçtiği hakkında sohbet etmiştir. Ozi ise Duru'nun yanlış sınıfa geldiği ile ilgili şaka yaparak ailesini güldürmüştür. Sonrasında ailesi Ozi'ye, "Okulu sevdiğin mi? Arkadaşlarınla aranız nasıldı?" gibi sorular sormuştur. Ozi ise gün içerisinde okulda yaşadıklarını hatırlayarak her şeyin çok iyi olduğuna dair cevaplar vermiştir. Sonraki gün aile bireyleri kahvaltı masasında Ozi'nin kahvaltısını güzel bir şekilde yaptığı, okula gitmek için sabırsızlandığı ile ilgili konuşurken Ozi'nin öğretmeni aileyi aramıştır. Öğretmeni Ozi ve Musti'nin kas gelişimi için yüzme dersi almaları konusunda yardımcı olacaklarını aileye iletmıştır. Bu bölümde Ozi ve kendisi gibi özel çocuk olan Musti'nin kas gelişimleri için yüzme gibi sporlara yönlendirilmesi ile ilgili farkındalık oluşturulmak istenmiştir.

Yirmi İkinci Bölüm (Konu: Trafik Polisi Ozi. Süre (dk): 10 dk. 33 sn.): Bu bölümde öğretmen, trafik kurallarını anlatması için sınıflarında bir trafik polisini misafir etmiştir. Trafik polisi tüm öğrenciler gibi Ozi ve Musti'nin de dikkatini çekmiştir. Ozi artık sınıfta daha rahat davranmaktadır. Sınıf kurallarına uyarak sorular sormakta ya da soruları cevaplamaktadır. Ozi bu eğitimden çok etkilenmiştir ve büyüyünce trafik polisi olmaya karar vermiştir. Ozi'nin bir hayali olması tüm aileyi sevindirmiştir. Duru ise Ozi'nin bu hayalini gerçekleştirmek için ailesi ile plan yapmıştır. Ozi'nin ailesi evlerinin içerisinde trafik işaret ve levhaları ile bir sokak ortamı yaratmıştır. Ozi ise trafik polisi kıyafetleri giyerek bu sokaktaki trafiği yönetmiştir. Ozi'nin okulda öğrendiği şeyleri, evde ailesinin simülasyonlar yaratarak canlandırması; Ozi'nin kişisel gelişimine, olayları anlamlandırma ve algılamasına büyük destek olmaktadır.

Yirmi Dördüncü Bölüm (Konu: Ozi Boyama Yapıyor. Süre (dk): 11 dk. 33 sn.): Bu bölümde Ozi'nin öğretmeni evlerine gelerek ailesi ile özel görüşme yapmıştır. Öğretmen Ozi'nin çok büyük bir gelişim gösterdiğini ve arkadaşlarıyla iletişiminin çok iyi olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ozi'nin sevgi dolu ve meraklı bir çocuk olduğunu söylemiştir. Ozi'nin babası ise onun daha iyi bir eğitim alması ve mutlu olması için elinden geleni yaptıklarını ifade etmiştir. Öğretmen ise bu söylemler üzerine Ozi'nin böyle bilinçli bir ailesi olduğu için çok şanslı olduğunu ve böyle devam ederse rahat ve güzel bir geleceğin onu beklediğinin altını çizmiştir. Ozi'nin öğretmeni, ailesine kalem tutma becerisinin gelişmesi için sık sık boyama egzersizi yapmasını tavsiye etmiştir. Ancak Ozi bahaneler öne sürerek boyama yapmaktan kaçmaktadır. Duru, kardeşinin boyama yapmak istemediğini anlayarak onun ilgisini çeken bir fikir üretir. Ozi sayıları çok sevdiği için sayılarla ilgili boyamalar yapmasını sağlar. Bu bölümde karşılaşılan bir problem karşısında Duru, kardeşi Ozi'yi iyi tanıdığı için onun ilgisini çekecek bir fikirle kardeşinin sorununu çözmüştür. Kardeş desteği down sendromlu çocuklar için oldukça önemli bir unsurdur. Duru tüm çizgi film boyunca kardeşi ile ilgilenen ve onu mutlu eden bir abla imajı çizmektedir.

Araştırma kapsamında örneklem olarak seçilen bölümlerin olay örgüsü içerik analizi yapılırken ana tema ve kodların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmayı temsil ettiği düşünülen ana temalar ve kodlar aşağıdaki gibi aktarılmaktadır.

ANA TEMALAR	KODLAR
Engelli Karakterin Sunumu	Olumlu Temsiller - Güçlü - Akıllı - Sorumluluk Sahibi - Sosyal - Meraklı - Sevecen - Yardıma İhtiyacı Olmayan
	Duygusal Çeşitlilik - Yaratıcı - Mutlu - Üzgün - Endişeli - Korkmuş
Aile İçi İlişkiler	- Koruyucu - Destekleyici - Öğretici - Yol Gösterici - Paylaşımçı
Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı	- Kabul Edilen - Normalleştirilen

Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı	Şefkatli Açıklayıcı Cesaretlendirici
Görsel ve Davranışsal Kodlar	Fiziki Görünüm Eylem ve Davranışlar
Rol Model ve Mesajlar	Bağımsız Yaratıcı İlham Verici Meraklı Taklit Ederek Öğrenen
Eğitim ve Farkındalık	Bilgilendirme Yönlendirme Kaynaştırma Farkındalık Yaratma Öğretme

Tablo 2. Kardeşim Ozi Çizgi Filminin Temaları ve Kodları

İçerik analizi sonrasında belirlenen ilk tema “Engelli Karakterin Sunumu”-dur. Bu tema çizgi filmde engelli karakterin nasıl temsil edildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Tema kendi içerisinde olumlu temsiller ve duygusal çeşitlilik olarak iki koda ayrılmaktadır. Olumlu temsiller açısından değerlendirdiğimizde; çizgi filmde Ozi karakteri sık sık güçlü, akıllı, sorumluluk sahibi, sosyal, meraklı, sevecen ve yardıma ihtiyacı olmayan bir çocuk olarak aktarılmaktadır. Duygusal çeşitlilik kodunda ise Ozi karakteri çizgi film bo-

yunca farklı duygu durum değişiklikleri ile karşımıza çıkmaktadır. Ozi'nin mutlu, üzgün, endişeli ve korkmuş yönlerini görmek, duygusal olarak tek yönlü veya stereotipik bir anlatımla aktarılmasından ziyade karakterin insani bir derinlik kazandığını göstermektedir. Ozi karakterinin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin betimlenmesi çizgi filme çok boyutlu ve gerçekçi bir aktarım kazandırmaktadır.

"Aile İçi İlişkiler" araştırmanın ikinci temasını oluşturmaktadır. Kardeşim Ozi çizgi filmi engelli bir çocuğun gündelik yaşamını aile ve sosyal çevre ilişkileri kapsamında ele almaktadır. Dolayısıyla bu temanın kodları çizgi filmde Ozi ve ailesinin ilişkileri çerçevesinde oluşturulmuştur. Ozi'nin ailesi, Ozi'nin down sendromlu olduğunun farkındadır. Çizgi filmde aile bireyleri Ozi'ye karşı; "koruyucu, destekleyici, öğretici, yol gösterici ve paylaşımcı" bir tutum sergilemektedir. Aile içi ilişkilerde Ozi'nin ailesi tarafından desteklenmesi hem kişisel gelişimi hem de sosyal becerileri için oldukça önemlidir. Çünkü engelli bireylerin topluma adapte olması için en büyük görev ailelere düşmektedir. Bu nedenle çizgi filmde sık sık aile desteğine vurgu yapılmaktadır.

Üçüncü temayı oluşturan "Toplumsal Kabul ve Engellilik Algısı" kendi içerisinde; "kabul edilen ve normalleştirilen" olmak üzere iki koda ayrılmaktadır. Çizgi film boyunca engellilik bir farklılık olarak sunulmaktan ziyade sosyal yaşamda olağan bir durum olarak ele alınmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin topluma entegre edilmesi ve toplumda doğal bir konumda kabul edilmeleri için önemli mesajlar verilmektedir.

"Engelliliğe Yönelik Söylem ve Dil Kullanımı" adlı dördüncü temada engelli bireylere yönelik kullanılan dil ve söylemlere odaklanılmıştır. Çizgi filmin analiz edilen tüm bölümlerinde ana karakter Ozi'ye karşı kullanılan dilin ve söylemlerin olumlu olduğu görülmektedir. Özellikle aile bireyleri Ozi'ye karşı şefkatli ve cesaretlendirici bir dil kullanmaktadır. "Canım Oğlum, Prensim, Aslan Torunum, Akıllı Kardeşim" gibi söylemler bu duruma örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında Ozi'nin gündelik yaşamda anlamlandıramadığı pek çok olay ve olgu bulunmaktadır. Ailenin bu noktada açıklayıcı bir dil kullanması hem Ozi hem de çocuk izleyiciler için önemli farkındalıklar yaratmaktadır.

“Görsel ve Davranışsal Kodlar” adlı beşinci temada down sendromlu bir karakteri temsil eden Ozi’nin, “fiziki görünümü, eylem ve davranışları” ile ilgili kodlara yer verilmiştir. Down sendromu bireylerin gelişimini etkileyen genetik bir durumdur. Normal bebeklerin hücrelerinde 2 adet olması gereken 21. kromozomun 3 adet olması sonucunda ortaya çıkan bu durum trizomi 21 olarak da adlandırılmaktadır. Fazladan bulunan bu kromozom bireylerin fiziksel, zihinsel ve davranışsal gelişimlerini etkilemektedir. Down sendromlu bireylerde bulunan “yassı bir yüz, basık burun kökü, çekik gözler, kısa ve kalın bir boyun, küçük kulaklar ve kısa boy” dışarıdan belli olan fiziksel özelliklerdir (TMFTP, 2025). Çizgi filmde bahsi geçen bu fiziksel özellikler Ozi karakterinde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Ozi karakterinin down sendromlu bireyleri temsil eden zihinsel ve davranışsal eylemleri de bulunmaktadır. Ozi’nin çevresinde olan olayları anlamakta zorlanması, yüksek sestense rahatsız olması, bazı kavramları tam anlamıyla idrak edememesi ve cümle kurarken bazı ekleri kullanmadan yarım cümle kurması zihinsel ve davranışsal eylemlerine örnek oluşturmaktadır. Ozi ele alınan bölümlerde konuşurken: “Duru bahçe temizleyelim; anne ben okula gidecek; birlik yaparak toplayalım; trafik amca geldi ve bize anlattı; anne tanımadığın insanlara el sallama dedi; baba ben kayıp.” gibi ifadeler kullanmaktadır. İlk bölümde aşırı ve yüksek sestense rahatsız olmaktadır. Ablası Duru’nun tiyatro provasına çalışması için yalnız kalması gerektiğini kabullenmekte zorlanmıştır. Genel bir ifade ile Ozi karakteri ile engelli bireyin kendine özgü davranışları doğal bir şekilde yansıtılmıştır. Bu durum çizgi filmde gerçekçi bir anlatım kullanıldığının göstergesidir.

“Rol Model ve Mesajlar” temasında engelli karakterin rol model alınabilecek yönlerini göstermektedir. Çizgi filmde Ozi “bağımsız, yaratıcı, ilham verici, meraklı ve taklit ederek öğrenen” bir karakter olarak sunulmaktadır. Ozi çizgi film boyunca ailesi tarafından desteklenen ancak bağımsız bir şekilde hareket eden ve karar veren bir karakter olarak sunulmaktadır. Öte yandan olaylara bakış açısı yaratıcı ve ilham vericidir. Merak duygusu karakterinin en önemli özelliği olarak vurgulanmaktadır. Son olarak sık sık ablası Duru’nun söylemlerini ve davranışlarını taklit ettiği gözlemlenmektedir.

“Eğitim ve Farkındalık” adlı son temada çizgi filmlerin sadece eğlendirici değil aynı zamanda eğitici işlevleri bulunduğunun bir göstergesidir. Bu tema; “bilgilendirme, yönlendirme, kaynaştırma, farkındalık yaratma ve öğretme” olmak üzere beş koda ayrılmıştır. Kardeşim Ozi çizgi filminde, down sendromlu bir çocuğun gündelik yaşamı anlatılırken bunun yanında izleyicilere toplumsal mesajlar verilmektedir. Down sendromlu bir bireye nasıl yaklaşılacağı, ailenin bu süreçteki görev ve sorumlulukları, toplumsal ilişkiler değerlendirilen konular arasındadır. Kardeşim Ozi çizgi filmi, izleyicilere down sendromlu bir çocuğun hayatı üzerinden eğitim ve farkındalık oluşturarak engelli bireylerin toplumsal kabulüne katkıda bulunmak istemektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 3’te Kardeşim Ozi çizgi filminde Ozi’nin karakter yansımalarının, ebeveyn, kardeş ve öğretmen desteği ile bağımsız karakter sunumunun bölümlere göre aktarımına yer verilmiştir.

Bölüm No	Ebeveyn Desteği	Kardeş Desteği	Öğretmen Desteği	Bağımsız
1	+	+	-	+
2	+	+	-	+
3	+	+	-	-
4	+	+	-	-
5	+	+	-	-
16	+	+	+	+
17	+	+	+	-
18	+	+	+	+
22	+	+	-	+
24	+	+	+	+
Toplam	10	10	4	6

Tablo 3. Kardeşim Ozi Çizgi Filminde Ozi’nin Karakter Yansıması

Tablo 3’e göre analiz edilen 10 bölümde ebeveyn ve kardeş desteğinin her bölümde vurgulandığı görülmektedir. Bu durum engelli çocukların eğitsel ve sosyal gelişiminde ailenin önemine vurgu yapmaktadır. Özellikle engelli çocukların gelişiminde ailenin desteği erken çocukluk döneminde önemli bir yer tutmaktadır. Ebeveynler ve varsa kardeşler çocuğun sosyal, bilişsel ve

duygusal gelişimine etki eden ilk rehberlerdir. Erken çocukluk döneminde aile, çocuklarının güvenli bir çevrede kendisini ifade etmesine, temel becerileri kazanmasına ve toplumsal hayata adapte olmasına yardımcı olmaktadır. Engelli çocukların kardeşi, onların ilk oyun arkadaşıdır. Böylelikle kardeş desteği ile engelli çocuklar oyun kurma, sosyalleşme ve problem çözme becerilerine kavuşmaktadır. Başka bir deyişle engelli çocukların bağımsız bir şekilde karar almasında ve eylemler gerçekleştirmesinde ilk adım ailenin desteğiyle başlamaktadır.

Ancak engelli çocuklar okul çağına geldiklerinde aile desteği tek başına yeterli olmamaktadır. Ailesinden ve güvenli alanı olan evden uzaklaşan çocuk için yeni bir dönem başlamaktadır. Engelli çocukların okuldaki en büyük destekçisi öğretmenlerdir. Öğretmenler engelli çocukların akademik, sosyal ve bireysel becerilerini geliştirmesine yardımcı olarak onları daha geniş bir toplumsal çevre ile iletişim kurmak için hazırlamaktadır. Çünkü öğretmenler eğitsel programlar ve materyaller ile sistematik, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamı yaratmaktadır. Dolayısıyla öğretmen desteği çocuğun öğrenme sürecini hızlandırırken aynı zamanda topluma adaptasyonunu kolaylaştırmaktadır.

Kendisine sunulan destekten ayrı olarak Ozi karakteri ele alınan bölümlerde bağımsızlık ve bağımlılık açısından da değerlendirilmiştir. Burada bağımsızlık kavramı ile Ozi'nin kendi iradesi ile karar alma ve davranışta bulunma eylemleri anlatılırken; bağımlılık kavramı ise Ozi'nin çevresel desteğe duyduğu içerik ifade edilmek istenmiştir. Ozi, incelenen altı bölümde bağımsız bir karakter olarak temsil edilmiştir. Ozi, bu bölümlerde olaylar karşısında kendi iradesini kullanarak çözümler üretmiş ve bağımsız bir karakter örneği sergilemiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, örneklem olarak seçilen Kardeşim Ozi çizgi filmi üzerinden engelli çocukların medyada nasıl temsil edildiğine odaklanılmıştır. Yapılan analizlerde aile, akran ve çevre ilişkisi belirleyici unsur olmuştur. Kardeşim Ozi çizgi filminden elde edilen veriler, engelli çocukların medyada temsili konusunda olumlu bir izlenim yaratılmaya çalışıldığını göstermektedir. Ancak bu temsillerin toplumsal kabul ve algıyı ne yönde etkilediği, nasıl dönüştürebileceğine yönelik daha derinlemesine araştırmalar yapılması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Bond'a göre televizyonda engelli bireylerin temsil ediliş şekli, karakterlerin engelli bireylere davranış biçimleri, çocukların gerçek hayatta engelli bireylere karşı nasıl bir tutum sergileyebileceğini etkilemektedir. Buna yönelik yapılan deneysel bir araştırmada çocuklara fiziksel engelli bir çocuğu olumlu şekilde tasvir eden veya hiç fiziksel engellilik tasvir etmeyen bir Susam Sokağı bölümü izletilmiştir. Fiziksel engelli kişilere karşı olumlu tutumlar, deney grubundaki çocuklarda, kontrol grubundaki çocuklara göre önemli ölçüde artış göstermiştir (Bond, 2013, s. 409).

Literatürde konuyla ilgili deneysel çalışma yapılan başka bir örnek ise Bandura tarafından gerçekleştirilen Bobo Doll deneyidir. Bandura'nın Bobo bebeği deneyi 1960'lı yıllarda 3-6 yaş aralığından olan ve her iki cinsiyetten çocukları kapsayan klasik bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma yeni davranışların öğrenilmesinde gözlem ve taklit etmenin önemini keşfetmek üzere tasarlanmıştır. Araştırmanın ön koşulu; "Bobo bebeğine karşı hiçbir saldırganlığa tanık olmamak, aynı veya farklı cinsiyetten bir yetişkinin bebeğe karşı saldırganca davrandığını izlemek, aynı veya farklı cinsiyetten bir yetişkinin bebeğe karşı saldırganca davrandığını gösteren bir videoyu izlemek ve son olarak Bobo bebeğine karşı şiddeti tasvir eden bir çizgi filmi izlemek" olarak belirlenmiştir. Bobo bebeği oyuncak bir bebektir. Araştırmacılar tarafından çocuklar, Bobo bebeğiyle bir odaya konulmuş ve davranışları kaydedilmiştir. Deney sonuçlarına göre; bir yetişkinin Bobo bebeğe saldırmasını izleyen çocuklarda benzer davranışlar sergilemiş ve bebeğe zarar vermiştir. Saldırgan davranış üretme olasılığı ikinci en yüksek olan durum ise video izleyen çocuklarda gelişmiştir. Üçüncü olası durum ise çocukların bebeğe karşı şiddeti tasvir eden bir çizgi filmi izlediği koşulda gerçekleşmiştir. Bandura tarafından yapılan bu çalışmanın en çarpıcı sonucu saldırgan modellere maruz kalan izleyicilerin benzer davranış modellerini sergileme eğiliminin yüksek olmasıdır (Bandura ve Walters, 1963; Allan, 2017, ss. 5-40). Bu deneylerin başka bir çarpıcı sonucu ise şiddet içeren müzik videoları, filmler ve bilgisayar oyunlarında yer alan temsillerin çocuklar ve gençler üzerinde oldukça etkili olduğunun kanıtlanmasıdır.

Türkiye'de çocuklara yönelik üretilen programlar değerlendirildiğinde engelli çocuklara yönelik yeterince içerik bulunmadığı saptanmıştır. Çocukların televizyonda engelli başka çocuklar görmemesi, engelli çocuklara yönelik tutumlar geliştirmesini zorlaştırabilmektedir. Çocukların sadece fiziksel engelli

yetişkinleri televizyonda görmesi, engelli çocuklara yönelik bir tutuma sahip olmamasına ya da daha az bir tutuma sahip olmasına neden olabilmektedir.

Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye’de az sayıda bulunan yapımlardan biri olan Kardeşim Ozi çizgi filmi araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Çizgi filmin belirlenen 10 bölümünden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan içerik analizi ile araştırmayı temsil ettiği düşünülen ana temalar ve kodlar belirlenmiştir. Bu temalar; “Engelli karakterin sunumu, Aile içi ilişkiler, Toplumsal kabul ve engellilik algısı, Engelliliğe yönelik söylem ve dil kullanımı, Görsel ve davranışsal kodlar, Rol model ve mesajlar, Eğitim ve farkındalık” olmak üzere yedi başlık altında toplanmıştır.

Temaların odaklandığı temel noktaların başında çizgi filmde engelli bir karakter olan Ozi’nin temsil edilme şekli gelmektedir. Çünkü medyanın bireyleri etkileme gücü düşünüldüğünde, engelli karakterlerin nasıl temsil edildiği oldukça önemlidir. Engelli karakterlerin medyada gerçekçi ve kapsayıcı bir şekilde temsil edilmesi toplumsal kabul ve algıları olumlu etkilemektedir. Engelliler günlük hayatta pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Ancak üretilen içeriklerde bireyleri yalnızca zorluklarla karşılaşan mağdur kişiler olarak lanse etmekten ziyade güçlü, kendi ayakları üzerinde durabilen, hedefleri olan ve bunları gerçekleştirmek için çok yönlü hareket eden karakterler olarak göstermek önemlidir.

Kardeşim Ozi çizgi filminde engelli karakterin olay örgüsü içerisinde zaman zaman aile desteği ile kendisine yardım edilen kişi olarak konumlandığı görülmektedir. Ancak Ozi karakteri film boyunca kendi kararlarını verebilen, sorunlara çözüm üreten, espriler yapan, olaylar arasında anlam bağları kuran bir karakter olarak da sunulmaktadır. Bu durum üretilen içeriğin gerçekçi bir zemine dayandırıldığını göstermektedir. Ele alınan içerikte çarpıcı olan bir nokta da stereotiplerden kaçınmasıdır. Engellilik ile ilgili içeriklerde, engelli bireyler mucizeler yaratarak ilham kaynağı olan ya da yardıma muhtaç olan bir trajedi unsuru olarak kullanıldığına sık sık tanık olmaktadır. Kardeşim Ozi çizgi filminde bu kalıp yargılardan uzaklaşan, engelli karakterin gündelik yaşamındaki gerçekliklerden yola çıkılan dengeli bir anlatım izleyicilere aktarılmaktadır. Öte yandan aileler, akranlar, öğretmenler ve toplumsal algının engelli bireyler üzerinde olumlu-olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle engelli bireylerin gelişimi konusunda ailenin rolü çok büyüktür. Kardeşim Ozi çizgi filminde ana karakter olan Ozi, aile bireyleri tarafından sürekli desteklenen ve aile sevgisinin ön planda olduğu bir ortamda büyüyen

karakter olarak resmedilmektedir. Ailesinin Ozi'ye sunduğu imkânlar, koruyucu ve destekleyici tutumlar onun karakter gelişiminde oldukça etkilidir. Ailesinin gözetiminde güvenli bir şekilde kendini ifade ederken bu sayede sosyal yaşama dair bilgi ve beceriler kazanmaktadır. Film boyunca aile bireylerinin, Ozi'nin kişisel gelişimini desteklemek için aktif roller üstlendiği görülmektedir. Bu durum gerçek hayatta engellilerin eğitim alma ve sosyal çevreye uyum sağlama konusunda aile katılımının önemini vurgulayan çalışmalarla örtüşmektedir. Bunun yanı sıra çizgi filmde ailenin destekleyici bir konumda olduğu tüm bölümlerde hissedilmektedir. Ancak zaman zaman engelli bireylerin bağımsız karar alma ve davranabilme yeteneğinin ne ölçüde desteklendiği de önemlidir. Gerçek yaşamda engelli bireylerin sadece aile desteğiyle yaşamlarını devam ettirmeleri oldukça zordur, bireysel karar alma mekanizmaları da geliştirilmeli ve desteklenmelidir.

Engelli bireylerin toplumsal adaptasyonunda ailenin desteğinin yanı sıra eğitim ortamları ve engelli bireylerin akranları ile arkadaşlık ilişkileri de göz önüne alınmalıdır. Kardeşim Ozi çizgi filminin 16. bölümünden itibaren Ozi'nin kaynaştırma eğitimi ile okul hayatına başlaması, yeni arkadaşlar edinmesi olumlu bir temsil olarak sunulmaktadır. Engelli bireylerin ailesi dışında yeni bir otorite olan öğretmenlerle tanışması, akranlarıyla iletişim kurması ve sosyalleşmesi için kaynaştırma eğitimi kritik bir öneme sahiptir. Çizgi filmde kaynaştırma eğitiminin önemine vurgu yapılması izleyicilere önemli mesajlar vermektedir.

Son olarak medya toplumların tutum ve kanaatleri üzerinde etkili olarak toplumsal algıları şekillendirmektedir. Kardeşim Ozi gibi sosyal mesaj vermek üzere kurgulanan yapımlar, toplumda engelli bireylerin toplumsal kabulünü artırmak ve farkındalık yaratmak için önemli bir işlev görmektedir. Çizgi filmde Ozi karakteri, yalnızca down sendromlu engelli bir çocuk olarak temsil edilmemektedir. Ozi, akıllı, güçlü, sevecen, mutlu gibi olumlu temsillerle sunulurken; üzgün, endişeli, kaygılı gibi olumsuz temsillerle de resmedilmektedir. Medya gerçekliği kurgusal olarak izleyicilere aktarsa da medyanın gerçeklikten tamamen kopmaması gerekmektedir. Bu nedenle medyanın, olay ve olguları sadece iyi yönleriyle değil gerçekçi yönleriyle aktarması gerekmektedir.

Bu araştırma sonuçlarından ortaya çıkan genel kanı; engelli bireylerin medyada doğru ve gerçekçi temsiline son derece önemli olduğudur. Çünkü Türkiye'de engelli çocuklar, kendilerine ait farklılıkların farkına vardıkları

ilk andan itibaren kendilerini büyük bir mücadelenin içerisinde bulmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı aracılığı ile engelli çocuklara yönelik kaynaştırma eğitimi faaliyetleri yapılırsa da engelli çocukların sosyalleşmesi için önce kendi ailelerinde sonra ise arkadaşlarında ve onların ailelerinde farkındalık yaratılması gerekmektedir. Çünkü engelli çocuklar ile doğru ve sağlıklı iletişim kurulması çok önemlidir. Engelli çocuklara yönelik oluşturulacak farkındalık çalışmalarında yalnızca MEB aracılığı ile değil aynı zamanda pek çok kurum ve kuruluş ile iş birliği içerisinde olmalıdır. Bu kuruluşlardan birisi de medyadır (Serttaş ve Güngör Eral, 2017, s. 332). Kardeşim Ozi gibi çizgi filmler, toplumsal farkındalık oluşturma konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Ancak toplumsal kabul ve algının çok çeşitli kitlelere yayılması için daha geniş kapsamlı politika ve uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak olan araştırmalar için şu öneriler geliştirilebilir:

Engellilere yönelik medya içerikleri çeşitlendirilmelidir. Yani engelli bireylerin medyada temsili için oluşturulan içeriklerde sadece aile ve yakın çevre odaklı anlatılarla sınırlı kalınmamalıdır. Engelli bireylerin gerçek hayatta karşılaşabileceği olay ve olgular farklı yaşam alanlarında sunulmalıdır.

Engelli bireylerin topluma kazandırılmasında önemli bir yeri olan kaynaştırma eğitimleri ve süreçleriyle ilgili içeriklere daha fazla yer verilmelidir. Ayrıca okullarda engelli bireylerin akranlarıyla iletişim ve ilişkisine daha fazla yer verilere akran zorbalığının önüne geçilmesi için farkındalık oluşturulmalıdır.

Medyada yayınlanan içeriklerde toplumsal duyarlılığı artıran kamu politikaları ve kampanyalarına yer verilmelidir.

Sonuç olarak, Kardeşim Ozi çizgi filmi down sendromlu bir çocuğun gündelik yaşamına tanık olduğumuz bir yapım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun gibi yapımlar toplumsal farkındalığı artırmak ve engelli bireylerin hayatını kolaylaştırmak için toplumsal kabulü desteklemektedir. Unutulmamalıdır ki engelli bireylerin topluma kazandırılmasında sürekli bir destek mekanizmasının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Adak, N. (2004). Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet. *Bilig*, 30(31), 27-38.
- Adak Özdemir, A., & Ramazan, M. O. (2012). Çizgi Filmlerin Çocukların Davranışları Üzerindeki Etkisinin Anne Görüşlerine Göre İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35, 157-173.
- Ak, S., & Yalın, B. (2019). Siyasal İletişim Kampanyalarında Televizyonun Kullanımı: 2018 Yılı Başkanlık Seçiminde Televizyonda Yayınlanan Reklamların İncelenmesi. *TRT Akademi*, 4(7), 62-85.
- Akyüz, E. (2013). Çocuğun Bilgi Edinme ve Zararlı Yayınlar Karşı Korunma Hakkı. 1. Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi, Bildiriler Kitabı. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1(1), 115- 132.
- Allan, J. (2017). An Analysis of Albert Bandura's Aggression: A Social Learning Analysis. Macat Library.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice hall.
- Barnes, C. (1992). *Disabling Imagery and the Media*. Ryburn Publishing.
- Bilsin, E., & Başbakkal, Z. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 30(2), 65-78.
- Büyüktunca, E. (2024). Doğruluk Payı. (Erişim Tarihi: 27.02.2025).
- Bond, B. J. (2013). Physical Disability on Children's Television Programming: A Content Analysis. *Early Education and Development*, 24 (3), 408-418.
- Crano, W. D., Brewer, M. B., & Lac, A. (2014). *Principles and Methods of Social Research*. Routledge.
- Çoban Keneş, H. (2015). Punky ve Afacan Toto İsimli Çizgi Filmlerde "Öteki'nin Temsili. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 31-50.
- Doğan, R., & Tosun, C. (2003). İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi. (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Engelsiz Yaşam Derneği, (2025). Türkiye ve Dünya'da Engelliler. (Erişim Tarihi: 06.02.2025).
- EYHGM, (2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. (Erişim Tarihi: 06.02.2025).
- Ertürk Y. D. & Gül A. A. (2006). Çocuğunuzu Televizyona Teslim Etmeyin: Televizyon Haberlerinin Çocuklar Üzerindeki Stres Etkileri ve Ailesel Haber İzleme Alışkanlıkları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güler, B. (2009). Televizyon Yayınlarında Çocuk ve Çocuk Sorunlarının İşleniş: TRT'de Çocuk Temalı Yayınların Analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, V. (2010). Çizgi Film Karakterlerinin Çocukların Satın Alma Davranışlarında Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüşsoy, R., & Yayan, G. (2016). Çizgi Filmlerdeki İmgelerin Çocuk Eğitimi Üzerine Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, (4), 344-358.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Hazar, Ç. M., & Avcı, Ö. (2024). Sosyal Medya Bağımlılığı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi (KİAD)*, (13), 16-39.
- Kapani, M. (1981). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları. No. 453.
- Karaboğa, M. T. (2018). Medya Çağında Çocuk ve Çocuk Kültürü: Şiddet ve Tüketim Kültürünün Yansımaları. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 1-17.
- Kuyucu, M. (2019). Engelli Çocuk ve Medya: Engelli Çocukların Medyadaki Temsili. *Sosyal Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri-4*, Ankara: Gece Akademi, 54-84.
- Küçük Kurt, M. (1991). Tele-vizyon ve Çocuk. İçinde B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Der.), *Aile Yazıları 3*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 399-404.
- Minaire, P. (1992). Disease, Illness and Health: Theoretical Models of the Disablement Process, *Bulletin of the World Health Organization*, 70(3), 373-379.
- Nabavi, R. T. & Bijandi, M. S. (2012). Bandura's Social Learning Theory & Social Cognitive Learning Theory. <https://www.researchgate.net/publication/267750204>.
- O'Rourke, K. (2006). Social Learning Theory & Mass Communication. *ABEA Journal*, 25(4), 72-74.
- Okagaki, L., Diamond, K. E., Kontos, S. J., & Hestenes, L. L. (1998). Correlates of Young Children's Interactions with Classmates with Disabilities. *Early Childhood Research Quarterly*, 13, 67-86.
- Özerkan, Ş. (2008). Medyada Muhafazakâr Rol Modelleri. İçinde Yasemin G. İ. ve Nurdan A. (Ed.), *Medya ve Çocuk Rehberi*. Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.
- Parker, E. P. (1970). Information Utilities and Mass Communication. İçind H. Sackman & N. Nie (Eds.), *Information Utility and Social Choice*. Montvale: AFIPS Press.
- Pembecioğlu, N. (2018). *Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi*. Ankara: Nobel.
- Pirls, D. & Popovska, S. (2013). Media Mediated Disability: How to Avoid Stereotypes. *International Journal of Scientific Engineering and Research*, 1(4), 42-45.
- Prasad, B. D. (2008). Content Analysis. *Research Methods for Social Work*, 5(20).
- Samaniego, C. M., & Pascal, A.C. (2007). The Teaching and Learning of Values Through Television. *Review of Education*, 53, 5-2.
- Serarslan, M. (1993). *Radyo Televizyon Düzeninde Değişimler, Arayışlar ve Türkiye*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Serttaş, A., & Güngör Eral, A. (2017). Türkiye'de Yayımlanan Çizgi Dizilerde Engelli bireylerin temsili: TRT Çocuk Kanalı örneği. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(44). 333-334.

- Sönmez, Ö. F., Karatekin, K., & Merey, Z. (2013). Ulusal Televizyon Kanallarında Engelli Hakları. *Turkish Studies*, 8(8), 2073-2095.
- Stemler, S. E. (2015). Content Analysis. Emerging Trends in The Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource, 1, 1-14.
- TÜİK, (2011). Nüfus ve Konut Araştırması. (Erişim Tarihi: 11. 02. 2025).
- TÜİK, (2013). 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya Raporu. (Erişim Tarihi: 25. 02.2025).
- Türkmen, N. (2013). Çizgi Filmlerin Kültür Aktarımındaki Rolü ve Pepee. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 139-158.
- Yaşar Ekici, F. (2015). Çizgi Filmlerin Çocukların Üzerindeki İlişkilerin Çok Boyutlu Bir Değerlendirmesi. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(5), 70-84.
- Yayan, G. & Gümüşsoy, R. (2016). Çizgi Filmlerdeki İmgelerin Çocuk Eğitimi Üzerine Etkisi. *Kesit Akademi Dergisi*, (4), 344-358.
- World Health Organization (WHO). (2011). World Report On Disability. Geneva. (Erişim Tarihi: 21.02.2025).
- Zengin, M. O. (2014). Engellilik Modelleri Çerçevesinde Medyada Engelli Temsilleri. İçinde Aysel A. ve Suat S. (Ed.). *İletişim Ve... İstanbul: Hiperlink Yayınları*.

Sosyal Medyada Aile Algısı: Ekşi Sözlük Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme

→ Damla AKAR*

Öz

Toplumların en küçük birimini oluşturan aile kurumu, teknolojik gelişmeler ile sosyal, ekonomik ve kültürel alanda meydana gelen değişimlere bağlı bir dönüşüm yaşamaktadır. Aile kurumundaki bu dönüşüm sonunda ailenin işlevleri ve toplum tarafından anlamlandırılması da değişime uğramıştır. Bu çalışmada, dijital kültürün önemli bir ürünü olan katılımcı dijital sözlüklerin ilk örneği Ekşi Sözlük tanımları üzerinden aile kurumunun işlevlerine yönelik algının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırma kapsamında Ekşi Sözlük web sayfasında "aile" başlığı altında yer alan toplam 742 tanım (entry) incelenmiştir. Doküman analizi tekniği ile toplanan veriler betimsel bir yaklaşım ile incelenmiş ve tablolar hâlinde sunulmuştur. Elde edilen bulgular Ekşi Sözlük tanımlarında ailenin en fazla psikolojik doyum sağlama işlevine yönelik ifadelerin yer aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca temalara göre yapılan sınıflandırma; olumlu tanımlarda ailenin destekleyici yönüne yapılan vurguların, olumsuz tanımlarda ise bireyin özgürleşmesinin önündeki engellere yönelik ifadelerin ön plana çıktığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Ailenin İşlevleri, Sosyal Medya, Ekşi Sözlük, Doküman Analizi

*Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: damla.tosyalioglu@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000 0003 4676 2302

Akar, D. (2025). Sosyal Medyada Aile Algısı: Ekşi Sözlük Tanımları Üzerine Bir Değerlendirme. TRT Akademi, 10(24), 800-829. <https://doi.org/10.37679/trta.1659935>

Perception of Family in Social Media: An Evaluation Based on Eksi Sozluk Entries

→ Damla AKAR

Abstract

The family institution, which forms the smallest unit of societies, is undergoing a transformation due to technological developments and changes in social, economic, and cultural spheres. As a result of this transformation, both the functions of the family and its interpretation by society have evolved. This study aims to explore the perceptions regarding the functions of the family institution through the entries on Eksi Sözlük, the first example of participatory digital dictionaries and a significant product of digital culture. Within the scope of the research, a total of 742 entries under the heading "family" on the Eksi Sözlük website were analyzed. The data, collected using document analysis techniques, were examined through a descriptive approach and presented in tables. The findings indicate that the most prominent themes in the entries about family are psychological satisfaction and the need for love. Moreover, thematic classification revealed that in positive entries, the supportive aspect of the family stands out, while in negative entries, the obstacles to individual liberation are highlighted.

Keywords: Family, Functions of the Family, Social Media, Eksi Sozluk, Document Analysis

1.Giriş

Bireyin ilk sosyal çevresi olan aile, kişilik gelişiminin sağlıklı bir şekilde tamamlanması ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli bir rol taşımaktadır. Aile, bireyler için psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanmasında önemli işlevlere sahiptir. Tarihsel süreçte yaşanan teknolojik ve ekonomik gelişmeler, aile kurumunun da değişime uğramasına yol açmıştır. Yeni iletişim araçlarının toplum hayatına yayılması, ekonomik yaşam şartlarında yaşanan değişimler ailenin yapısı, işlevleri, aile üyelerinin sahip olduğu roller ve aile içi iletişimi etkilemiştir.

Aile kurumunun yapısındaki değişimlerle birlikte toplumun aile kurumuna ilişkin algısı da sürekli değişmekte ve yaşanan gelişmelerden etkilenmektedir. 2025 yılının “Aile Yılı” olarak ilan edilmesi, sosyal mecralarda aile kurumuna ilişkin haber ve söylemlerin sayısında artış yaşanmasına yol açmıştır. Bireylerin aktif birer katılımcı olarak rol aldığı sosyal medya platformları, aile algısının izini sürmek için uygun bir ortam hâline gelmiştir.

Sosyal medya bireyler için kendilerini ifade edebilecekleri bir alan oluşturmaktadır. Bilgi, fikir ve görüşlerin yer aldığı sosyal medya platformlarında, bireyler bir topluluğun parçası oldukları hissi ile farklı konularda deneyimlerini paylaşmaktadır. Bu platformlarda zaman zaman olay, olgu ve kavramlara ilişkin ortak bir dil olduğu da görülmektedir. Bu durum sosyal medya aracılığıyla çeşitli konularda toplumsal algı ve kanılara ilişkin fikir sahibi olmayı mümkün kılmaktadır.

Aile algısı ve değerlerine yönelik daha önce yapılan çalışmalarda, sosyal medya platformlarına yönelik araştırmaların kısıtlı kaldığı görülmüştür. Sosyal medya paylaşımlarındaki aile ve akrabalık olgularına bakış açısını ortaya koyan bir çalışmada, aile kavramına yüklenen anlamın değişmediği ancak akrabalık kavramına bakışın yıllar içinde olumsuz bir şekilde değiştiği tespit edilmiştir (İpekoğlu, 2015). Instagram’da paylaşılan fotoğraflar üzerinden aile algısına yönelik bilgi üretmeyi hedefleyen bir araştırmada ise kullanıcılar için çocukları dâhil etmenin aile fotoğrafı paylaşmadaki belirleyici bir etken olduğu saptanarak kullanıcıların aile tanımına ilişkin önemli çıkarımlar sunulmuştur (Karahana, 2023, s. 27).

Literatürde yapılan çalışmalar daha çok sosyal medya kullanımının aile içi iletişime olan etkisine yoğunlaşmaktadır. Ancak sosyal medya platformları

aynı zamanda toplumun aile algısı ve değerine ilişkin bakış açısını ortaya koyan önemli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerden hareketle bu çalışmada, paylaşım ve katılımın yoğun bir şekilde gerçekleştiği katılımcı sözlüklerde aile algısını ve aile kavramı ile ilişkili değerleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda her konudan görüşlere yer verilen Türkiye'nin ilk katılımcı sözlüğü Ekşi Sözlük üzerinde "aile" başlığı altında yer alan tanımlar incelemeye alınmıştır. Ekşi Sözlük web sayfasında "aile" anahtar kelimesi ile arama yapılmış ve en çok tanımın girildiği başlıklar belirlenmiştir. İçerisinde aile kelimesinin yer aldığı dizi ve filmler çıkarıldığında en çok içeriğin "aile" başlığı altında girildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda "aile" başlığı altında yer alan 1132 tanım incelenmiş, aile kurumu ile alakası bulunmayan 327 tanım ve sadece link verilmiş 63 tanım değerlendirme dışı bırakılmıştır. Başlıkta yer alan 742 tanım doküman analizi tekniği ile toplanmış ve betimsel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Araştırma sorularını yanıtlamak üzere elde edilen bulgular temalara göre sınıflandırılmış ve tablolar hâlinde sunulmuştur. Çalışmanın sosyal medya platformlarında aile algısına yönelik sunduğu bakış, alandaki bir boşluğun doldurulmasına sağlayacağı katkı ile bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

2. Aile Kurumu ve İşlevleri

Aile, evlilik ve kan bağına dayanan ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliği ifade etmektedir (TDK, 2025). İlk insan toplumlarından itibaren var olan aile, en eski ve en temel kurum, geniş toplumun en küçük yaşam birimi olarak tanımlanabilir (Canatan, 2024, ss. 21-55). Pek çok zaman toplumun temel yapı taşı olarak tanımlanan aile, toplumsal devamlılığın sağlanması ve gelecek nesillerin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda ailenin işlevleri toplumsal düzenin korunması ve toplumsal varlığın devam etmesi için önem taşımaktadır.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve küreselleşme, sosyal ve ekonomik hayatın değişmesi aile kurumu ve işlevlerinin de zaman içerisinde değişmesine yol açmıştır. Tarihsel süreçte aile kurumunun şekillenmesinde din, gelenek ve ekonomi en önemli belirleyiciler olmuştur. Modernite ile yaşanan değişimler insanların din ve gelenekten soyutlanarak bireyselleşmesine yol açmış, bununla birlikte ailenin yapısı ve ilişkilerinde farklılıklar meydana gelmiştir (Duran, 2022, s. 148).

Geniş akrabalık bağlarıyla varlığını sürdüren geniş aile yapısı özellikle sanayileşme ve devamında gelen kentleşme ile birlikte yerini çekirdek aile yapılanmasına bırakmıştır. Geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşümde, sanayileşme ile birlikte iç ve dış göçler, nüfus yapısındaki değişimler, eğitim, iletişim ve ulaşım imkanlarının gelişmesi gibi farklı faktörler etkili olmuştur. Bu gelişmeler yalnız aile yapısında değil, evlilik ve ailenin kuruluşuna ilişkin pek çok farklı konuda da değişimlere yol açmıştır (Canatan, 2024, s. 115).

Kentsel gelişmelerle ailelerin de küçüldüğüne dikkat çeken Sosyolog P. I. Sorokin, çok uluslu kültürün karmaşıklığından kaynaklı geniş ailenin bir arada tutulmasının da güçleştiğini belirtmiştir (Sennett, 2013, s. 233). Kent ailesi olarak da tanımlanan çekirdek aile, kent ortamının özellikleri ile donanmıştır. Kentsel yaşam tarzı, çalışma biçimi, sosyal ilişkiler vb. aile kurumunun yapısını da etkilemektedir (Yıldırım, 2024, s. 76). Aile üyelerinin sayısındaki azalma, kadın-erkek rollerindeki farklılaşmalar, boşanmaların artması aile yapısında farklılaşmalar ve ailenin işlevlerinde değişimlere neden olmuştur.

Kültürel değerlerin bir kısmını yaşatmaya devam eden çekirdek aileler ise bireyselleşmiş yaşam deneyimleri ve geleneğin otoritesinde yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak yerini yeni aile yapılarına bırakmaktadır (Varışlı vd., 2024, s. 115). Çekirdek ailenin çözülmesi tek ebeveynli aile, babasız aile, üvey aileler, birlikte yaşama gibi yeni aile türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Yıldırım, 2024, ss. 79-81). Bu yeni aile türleri ile alternatif yaşam biçimleri oluşmuş ve aile içi roller de değişmiştir.

Aile kurumu toplumsal yapıya göre farklılık gösterse bile kurumun temelde cinsellik, üreme, ekonomik ve yetiştirme işlevleri bulunmaktadır (Canatan, 2024, s. 60). Toplumsallaşmanın gerçekleştiği ilk yer olan aile ortamı, toplumsal hayatı oluşturan ekonomi, siyaset, din, eğitim gibi alanlarda farklı kurumlarda gerçekleşen davranış biçimlerinin ilk temsilcilerine sahiptir. Birey, toplumsal yaşamın sürekliliği için gereken değer ve kuralları aile yaşamında öğrenmektedir (Çağan, 2024, s. 83). Bourdieu bu ilk öğrenme sürecini şu şekilde açıklamaktadır (Bourdieu, 2017, s. 125):

İlk öğrenmenin, en güçlü ve değiştirilemez işaretini besinlere dair beğenilerde buluruz ki bu beğeniler, içine doğulan dünyadan uzaklaşma ya da bu dünyanın yıkılması hâlinde varlığını en

uzun süre koruyan ve nostaljiyi en kalıcı bir biçimde ayakta tutan beğenilerdir: İçine doğulan dünya, çocukluk evreni, her şeyden önce annesel dünyadır; haz vermenin, hazzın ve haz içinde edinilen hazzla dair seçicilik yatkınlığının ayrılmaz bir parçası olduğu, kültürel malların arketip ilişkisinden arketip biçimine kadar, bir birincil beğeniler ve ilksel besinler dünyasıdır.

Bireyin çocukluk evresinde ailede öğrenmeye başladığı davranış ve değerler, toplumsal yaşam üzerinde de bir etki yaratır. Kamusal dünyanın insan ilişkileri, ailedeki ilişkileri belirleyen kurallara göre biçimlenmektedir (Sennett, 2013, s. 235). Bireyin ve toplumun fonksiyonları arasında vazgeçilmez bir öge olarak aile, duygusal ve psikolojik temel ihtiyaçların karşılandığı ve eğitim ile kültürel değerlerin kazanıldığı birincil çevre olarak karşımıza çıkmaktadır (Karadoğan Doruk, 2009, s. 175). Bireyin fiziksel ve duygusal doyumu sağlamaya başladığı aile, bireysel gelişim ve toplumsal uyum sürecinde büyük önem taşımaktadır.

Ailenin işlevleri pek çok sosyolog tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Çağan (2024, ss. 85-89) geçmişten günümüze ailenin üstlendiği işlevleri, yapılmış benzer bölümlemelerden hareketle özetleyerek; biyolojik işlev, psikolojik doyum sağlama işlevi, ekonomik işlev, eğitim işlevi, dini işlev, boş zamanları değerlendirme işlevi olarak sınıflandırmıştır:

Ailenin Biyolojik İşlevi: Aile kurumunun en temel işlevlerden biri, eşlerin belirli gereksinimlerini karşılaması ve kuşakların sürekliliğini sağlaması olarak kabul edilmektedir (Tezcan, 2016, s. 150).

Ailenin Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi / Sevgi İşlevi: Ailenin anne, baba ve çocuklara sağladığı psikolojik tatmin, onların yalnızlık hissinden kurtulmalarını ve moral yönünden güçlenmelerini sağlamaktır (Çağan, 2024, s. 86). Eşlerin ve çocukların bir arada yaşamasından kaynaklanan ve aralarındaki sevgi, duygusal ve ruhsal bir güven duygusu sağlamaktadır (Karadoğan Doruk, 2009, s. 175). Gerekli psikolojik doyumu sağlamış ve sevgi ile büyüyen çocuklar, sağlıklı ve güçlü kişilikler geliştirebilecektir.

Ailenin Ekonomik İşlevi: Aile üyeleri arasında üretim, tüketim, tasarruf, yatırım, gelir, harcama gibi faaliyetleri kapsayan bu işlev aile üyelerinin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktadır (Ari, 2023, s. 131). Modernleşme ile birlikte aile işleri, aile mekanının dışına çıkmış, iş aile çevresinden ayrılmıştır. Kadınlar iş hayatına atılmış, aile bütçesine önemli katkılar sunmaya başlamıştır (Tezcan, 2016, s. 150).

Aile kurumu, bireylerin meslek ve kariyer alanlarında eğitim almasına olanak tanıyarak onların ekonomik beceri ve kaynaklarını geliştirmektedir (Ari, 2023, s. 131).

Ailenin Eğitim İşlevi: Biyolojik bir varlık olarak dünyaya gelen çocuk ilk eğitimini ailesinden almakta ve sosyalleşerek topluma kazandırılmaktadır (Kır, 2011, s. 394). Çocuklar ailede aldıkları eğitim ile toplumsal hayata uyum sağlama sürecine de başlamış olmaktadır.

Aile kurumu aynı zamanda bireylerin meslek ve kariyer seçiminde de önemli bir rol üstlenmekte ve yönlendirici olmaktadır. Bugün aileler eğitim konusunda daha bilgili olmakla birlikte özellikle ebeveyn-öğretmen iş birliği sayesinde anne babalar üzerlerine düşen eğitim görevini daha etkili şekilde gerçekleştirebilmektedir (Tezcan, 2016, s. 152).

Ailenin Dini İşlevi: Modern toplumlarda dini eğitim belirli bürokratik örgütlere aktarılmış olsa bile, aileler inandıkları dini değer ve davranışları çocuklarına aktarmaktadır (Çağan, 2024, s. 88). Din eğitiminin önemli bir kısmını ailede öğrenen bireyin inanç sistemi ilk kez aile çatısı altında şekillenmektedir.

Ailenin Boş Zaman Değerlendirme İşlevi: Ailenin boş zaman değerlendirme etkinlikleri, ailenin ekonomik düzeyi ile bağlantılıdır (Tezcan, 2016, s. 153). Boş zamanın değerli bir şekilde değerlendirilmesi çocukların kültür sanat faaliyetlerine katılımını desteklemektedir (Ari, 2023, s. 133). Boş zamanların değerlendirilmesi ayrıca aile üyelerine birlikte eğlenme fırsatı tanıması yönünden aile içi ilişkilerin güçlenmesine de katkı sağlamaktadır.

Bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamasında önemli bir yere sahip olan aile kurumunun birçok işlevi bulunmaktadır. Nesillerin devamlılığını sağlayan aile kurumu, çocukların eğitiminden dini ve kültürel mirasın aktarımına, duygusal ve psikolojik doyumlara kadar birçok önemli görevi üstlenmektedir. Ayrıca bireylerin kişiliklerinin gelişimine katkı sağlamakta, sevgi, saygı, güven gibi önemli ihtiyaçları sağlayarak sağlıklı birey ve dolayısıyla sağlıklı toplum oluşmasına katkı sunmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme, aile üyelerinin rolleri, aile içi iletişim ve ilişkiler ile aile kurumunun yapısı üzerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda aile kurumunu ele alırken yeni iletişim teknolojileri ile birlikte ele almak önem taşımaktadır.

3. Dijital Dünya ve Değişen Aile İlişkileri

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve dijitalleşme, aile üyeleri arasındaki ilişki biçimlerini de etkilemiştir. Aile kurumunun işlevlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için aile içi iletişimin de sağlıklı olması gerekmektedir. Ayrıca aile kurumu, bireyin toplumsal yaşama hazırlanmasında da önemli bir yer tutmakta bu yönü ile de aile üyeleri arasındaki iyi iletişim ve ilişkiler önem kazanmaktadır. Dijital dünyanın aile üzerindeki etkileri her geçen gün artmaktadır. Aile üyelerinin birbirlerine ayırdıkları zamanın azalması, ebeveyn-çocuk iletişiminde dijital yeterliliklerin farklılaşmasına bağlı yeni sorunların ortaya çıkması ve sosyal medya platformlarında aile temsil biçimlerinin aile içi rollere zarar vermesi bu alandaki önemli konu başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknolojik cihazların sunduğu bazı olanaklar aile bağları ve ilişkilerini güçlendirme imkânı sunsa da aynı zamanda yüz yüze iletişimi olumsuz etkileyerek sosyal katılımı engelleme potansiyeli de taşımaktadır (Villegas, 2013, s. 13). Sosyal medya platformlarında geçirilen zamanın artması, aile üyelerinin birbirlerine ayırdıkları zamanın azalmasına yol açabilmektedir. Özellikle akıllı telefonların yaygınlaşması bireylerin her an kolaylıkla bu platformlara ulaşmasını sağlamıştır. Bu gelişmelerin devamında ise aile üyelerinin birlikte geçirdikleri ortak zaman ve faaliyetler zamanla son bulmaya başlamıştır.

Aile içinde boş zamanların değerlendirilmesi için yapılan aile etkinliklerinin yerini sosyal medyada geçirilen zaman almıştır. Gençler, odalarında yalnız bir şekilde internette vakit geçirmekte ve bunu boş zaman değerlendirme etkinliği olarak görmektedir (Güleç, 2018, s. 115). Bununla birlikte ebeveynler

de boş zamanlarının çoğunu sosyal medya platformlarında geçirmekte eşler arası iletişimde kopukluklar ortaya çıkmaktadır. İnternet bağımlılığının ulaştığı seviye bu alanda hukuki uygulamalarda da yer almaya başlamıştır. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2024 yılında aldığı kararda, “internet bağımlısı eşin; evine, eşine ve çocuğuna yeterli ilgi göstermemesini” boşanma sebebi olarak kabul etmiştir (TRT Haber, 2024).

Aile-teknoloji ilişkisini merkeze alarak hazırlanmış olan “Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü: Yeni Nesil Bağlar ve Dinamikler” başlıklı rapor, ebeveynlerin çocukluk çağlarında dijital araçlara olan erişiminin bu denli yaygın olmasının onların iyi bir dijital arabuluculuk ve rehberlik desteği sağlamasının önünde engeller oluşturduğuna dikkat çekmektedir (Odabaşı vd., 2024). Dijitalleşmeye yönelik ebeveyn ve çocuk arasındaki bu farklılıklar, aile içi iletişimde de yeni sorunlar ortaya çıkarmakta ve aile içi roller dönüşmektedir.

Aile üyelerinin internet ve sosyal medya kullanımında aşırıya kaçması, birbirlerine gösterebilecekleri gerçek ilginin yerini sanal bir uğraşının alması durumuna dönüşmüştür. Çocukları ile ilgilenmek yerine sosyal medyaya çocuklarının fotoğrafını yüklemekle meşgul duruma gelen ebeveynler, çocukları ile aralarında kopukluklara sebep olmaktadır (Yengin, 2019). Ayrıca aile üyeleri arasındaki bu kopukluk; çocukların şiddet, güvenlik ihlalleri ve siber zorbalık gibi farklı problemleri tek başlarına göğüsleyerek yanlış kararlar aldıkları durumlara sebep olmaktadır. Bu bağlamda aile içi iletişimin sağlıklı olması ve ebeveynlerin dijital okuryazarlık bilincini geliştirmeleri önem taşımaktadır.

İnternet ve sosyal medyanın bu denli yaygınlaşması aile yapısında bir dönüşüme yol açmış fakat değişimler sadece aile içi iletişimle sınırlı kalmamıştır. Sosyal medya platformlarının kullanım oranlarındaki artış ve bireylerin yaşamlarının önemli anlarını bu platformlarda paylaşması, toplumun aile algısı ve değerlerine ilişkin yansımaları görünür kılmıştır. İletişim alanında sıklıkla kullanılan bir kavram olarak “aile temsili”, aile ilişkileri, rolleri, etkileşimleri gibi konuları kavrama ve çözümlemeye yardımcı olmaktadır (Yılmaz vd., 2023, s. 146). Sosyal medyada aile ilişkilerinin temsili, aile üyelerine ait rollerin nasıl çizildiği gibi farklı tanımlamalar toplumun aile kurumuna yönelik algısına ilişkin izler taşımaktadır.

Sosyal medya platformlarında kusursuz kimlikler sergileme çabası, aile içi rollere ilişkin bazı sorunları da beraberinde getirecektir. “Sosyal medya an-neciliği” kavramının ortaya çıkması, çocuk bakımını sadece anne işi olarak tanımlayan cinsiyetçi bir dilin oluşmasına yol açmıştır (Yenğin, 2019, s. 47). Sosyal medya aracılığıyla yayılan “mükemmel anne”, “süper kadın” gibi yeni tanımlamalar, ebeveynlerin baskı altında hissetmesine yol açarak aile içi rollerinin de zarar görmesine sebep olabilmektedir.

Dijital medya kültürü aile içi iletişim ve roller bağlamında da önemli değişimlere yol açmıştır. Teknoloji ile kuşatıldığımız günümüz dünyasında sosyal ağları reddetmek mümkün gözükmemektedir. Kamu kurumları aracılığıyla verilecek eğitimlerle dijital okuryazarlığın geliştirilmesi, ailelerin bilinçlendirilmesi, üniversiteler tarafından düzenlenecek eğitim ve çalıştaylar ile olumsuz etkilere dönük önlemler almak gerekmektedir.

4. Yeni Medya ve Katılımcı Sözlükler

Teknolojik alanda yaşanan gelişmeler iletişim araç ve biçimlerinde de önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Bilgisayar, tablet ve telefonlarda geçirilen zamandaki artış toplumsal yaşamın teknoloji ile donatıldığı yeni yaşam biçimleri ortaya çıkarmıştır. İnternete erişimde yaşanan sıkıntılar pek çok kurumun işlerinde aksaklıklara yol açmakta dahası insan ilişki ve iletişiminde de sorunlara sebep olmaktadır.

Toplumsal yaşamın teknoloji ile böylesine kuşatıldığı 21. yüzyılı Van Dijk “ağlar çağı” olarak adlandırmakta ve bu ağları toplumun sinir sistemi olarak değerlendirmektedir (2016, s. 13). Ağ toplumunda dijital iletişim araçları anlık iletişimi mümkün kılmakta, bireylerin birbiri ile sürekli bağlantıda kaldıkları bir etkileşim ağı ortaya çıkmaktadır. Laughey, yeni medya kavramının cep telefonları, dijital kameralar, internet uygulamaları, dokunmatik radyo ve dijital televizyonlar gibi dijital iletişim araçlarına işaret ettiğini belirtmektedir (2010, s. 158). Dijital teknolojilerin gelişmesiyle yükselen ve farklı iletişim biçimlerini ortaya çıkaran bu yeni dönem yeni medya dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Yeni medyayı tanımlarken yöndeşme ve interaktifliğin altını çizmek gerekmektedir. Yöndeşme sürecinde telekomünikasyon, veri iletişimi ve kitle iletişimi tek bir ortamda birleşmekte, bu yönü ile multimedya adını almaktadır. Bununla birlikte yeni medya çok yönlü iletişim kurulmasına

olanak vermekte, mesajlar kişilerin istediği zaman ve mekânda üretilebilmektedir (Dijk, 2016, ss. 20-22). Yeni medya ortamı, medya tüketicisinin aktif bir rol üstlenmesine olanak tanırken, kullanıcıların diledikleri programı tercih ettikleri yayın araçlarından izledikleri yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır (Duman ve Özdoğru, 2018, s. 82). Geleneksel medyadaki tüketici artık üretim süreçlerinde de yer alan aktif bir kullanıcı rolü üstlenmektedir.

Jenkins katılımcı kültürü, eski pasif medya izleyiciliğinin tam karşısında, içeriğin oluşması sürecine aktif bir şekilde katkı sağlayan ve birbirleri ile etkileşime giren bireyler olarak tanımlamaktadır (2016, s. 20). Katılımcı kültürün bireyleri, yalnızca tüketici değil, aynı zamanda aktif üreticiler olarak konumlanmaktadır. Facebook, Instagram vb. sosyal medya platformları kullanıcıların ürettikleri içerikler üzerinden devamlılıklarını sürdürmektedir. Bu platformlarda kullanıcı, kullanım değeri içeren profil, içerik, bağlantı, ağ ve topluluk yaratarak bu yolla “üretüketici” sıfatını almaktadır (Çetin, 2019, s. 373). Üreten tüketici kavramının altını çizen Toffler (2008), “üreticiyle tüketiciyi birbirinden ayıran çizginin belirsizleştiği”ni vurgulamaktadır. Üçüncü Dalga uygarlığında, yeni üretim teknolojileri ve yükselişe geçen kendin yap eğilimleri, tüketici ile üretici arasındaki geleneksel ayrımı ortadan kaldırmıştır.

Dijitalleşme ile birlikte kullanıcılar içerik üretmek, fotoğraf ve video çekmek gibi kültürün daha üst formlarına katkı sunmaktadır. Geleneksel araçlara göre bu araçlarda uzmanlaşmak daha az beceri gerektirmektedir (Dijk, 2016, s. 296). Sosyal medyada kullanıcı, ürettiği bu içeriklerle geleneksel medya izleyicisinden farklılaşmaktadır. Kullanıcının içerik üretiminde zaman ve mekânsal bir bağlılığı olmamakla birlikte diğer taraftan bu platformlardaki ekonomik yönetim sosyal medya şirketlerinin elinde bulunmaktadır. Yeni medya kullanıcılarını “yaratıcı, etkin, ağlaşmış dijital işçiler” olarak tanımlayan Fuchs (2015), kullanıcılar tarafından üretilen içeriğin maddi olmayan emeğe dönüştüğünü belirtmektedir. Sosyal medya platformlarının kullanıcıların ürettikleri içeriklerle faaliyetlerine devam etmesi ve kullanıcı verilerinin hedefli reklamcılık çalışmaları kapsamında kullanıldığına dikkat çeken Fuchs (2015), “dijital emek” kavramsallaştırmasını ele almıştır. Fuchs kavramı sosyal medyadaki kullanıcı emeği ile sınırlı tutmayarak teknolojik cihazların yapımında kullanılan madenlerin ortaya çıkarıldığı koşullardan uzak doğudaki montaj sanayisine kadar tüm emek biçimlerini içine alacak şekilde genişletmiştir.

Yeni iletişim teknolojileri ve sosyal medya platformlarına olan ilgi her geçen gün artmaya devam etmektedir. We Are Social Global 2024 raporuna göre Türkiye’de %77,3 oranında bir kitle sosyal medyayı aktif olarak kullanmaktadır (We Are Social, 2025). Katılım kültürü sosyal medya platformlarının özünde yer almaktadır. Bu platformların devamlılığı kullanıcıların ürettikleri içerikler üzerine kuruludur. Sözlüklerden esinlenerek ortaya çıkmış katılımcı sözlükler ise kullanıcıların sözlükte açılan başlıklara yaptıkları tanımlardan oluşmaktadır. Sözlüklerde gündeme ilişkin siyaset, sanat, spor, ekonomi vb. alanlarda başlıklar açılmakta kullanıcılar ise kullandıkları takma isimlerle kimliklerini gizleyerek bu başlıklara ilişkin yorumda bulunabilmektedir. Sözlük tanımları kullanıcıların deneyim, beğeni, eleştiri gibi farklı fikirlerine dayanmaktadır.

Sedat Kapanoğlu tarafından 1999 yılında kurulmuş olan Ekşi Sözlük, Türkiye’de katılımcı sözlük alanında ilk örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta herkesin içerik üretimine katkı sunabildiği Ekşi Sözlük zamanla yazar alımını onaya bağlamış ve bu gelişme Ekşi Sözlük yazarlığının popüler hâle gelerek prestijli bir statüye dönüşmesine yol açmıştır (Yücel, 2017, s. 127). Ekşi Sözlük diğer sosyal medya platformlarında da önemli bir etki alanına sahiptir. Sözlüğün X’te 3,1 milyon, Facebook’ta 1,3 milyon ve Instagram’da 1 milyon takipçisi bulunmaktadır. Ayrıca sözlüğe ait Pena isimli YouTube kanalına konuk edilen birçok ünlü isim sözlük yazarlarının sorularını cevaplamaktadır. Ekşi Sözlük’ün gördüğü ilgi sonrası pek çok farklı katılımcı sözlük ortaya çıkmıştır. Bunların içerisinde en popüler olanlarını İTÜ Sözlük, Uludağ Sözlük, İnci Sözlük olarak sıralamak mümkündür.

Katılımcı sözlüklerin yapısı, farklı fikirlerin ortaya konularak görüş çeşitliliğinin sağlanmasına katkı sunmaktadır (Duman ve Özdoğan, 2018, s. 84). Katılımcı sözlük yazarlarının takma isimler kullanabilmesi, platformda ele alınan konuların çeşitliliği, sözlüğün dinamik yapısı, girilen içeriklerin silinmeden uzun yıllar başlık altında yer alabilmesi gibi birçok özellik katılımcı sözlükleri önemli bir araştırma alanı hâline getirmektedir.

5. Metodoloji

Gündelik hayatın sosyal medyada yer alması, kendini ifade etme biçimleri ve bu platformlardaki etkileşimler toplumun farklı kavramlara ilişkin algısına dönük tespitler yapmayı mümkün kılmıştır. Bu çalışma, toplumda aile ku-

rumu ve işlevlerinin nasıl algılandığını katılımcı sözlük yazarları üzerinden yapılan araştırma ile incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaca bağlı olarak bu araştırmanın temel amaç sorusu “Ekşi Sözlük yazarlarının aile kurumu ve işlevlerine yönelik algısı nedir?” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacını kapsamlı bir şekilde ortaya koyabilmek için belirlenmiş alt amaç soruları ise aşağıdaki şekildedir:

AS 1: Ekşi Sözlük üzerinde “aile” başlığı altında oluşturulmuş tanımların yıllara göre dağılımı nasıldır?

AS 2: Tanımların anlatım türüne göre dağılımı ne şekildedir?

AS 3: Tanımlar aile kurumunun işlevlerine göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

AS 4: Tanımların niteliklerine göre dağılımı nasıldır?

AS 5: Tanımlarda aile kurumunun işlevleri hangi temalar üzerinden ele alınmaktadır?

Araştırma kapsamında belirlenen soruları yanıtlayabilmek üzere veriler doküman analizi tekniği ile toplanmıştır. Araştırılması hedeflenen konuya ilişkin bilgi içeren materyallerin analizini ifade eden doküman analizinde dokümanlar araştırmanın amacına uygun olacak şekilde kapsamlı bir biçimde içerik analizine tabi tutulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, ss. 189-200). Ekşi Sözlük üzerinde yazarlar tarafından girilen tanımlamalar doküman olarak kabul edilmiş ve bu çalışmanın veri setini oluşturmuştur.

Araştırma kısmında Bailey’in (1982) doküman analizi tekniği uygulanmıştır. İlk aşamada incelenecek dokümanlar belirlenmiştir. Çalışmada aile kurumu ve işlevlerinin nasıl algılandığı katılımcı sözlüklerden Ekşi Sözlük örnekleminde belirlenmeye çalışılmaktadır. Günlük hayatın pek çok farklı alanında içeriklerin yer aldığı dijital sözlükler, kullanıcıların bilgi ve deneyimleri üzerinden şekillenmektedir. Ekşi Sözlük ise ülkemizdeki ilk katılımcı sözlük olmuş ve özellikle gençler tarafından en çok kullanılan internet sayfalarından biri hâline gelmiştir (Yücel, 2017, s. 127). Bu sebeple çalışmada katılımcı sözlüklerden ilki olan Ekşi Sözlük üzerinde aile başlığı altında yer alan tanımlar incelemeye alınmıştır. Ekşi Sözlük’ün iç arama motoru kullanılarak “aile” anahtar kelimesi ile arama yapılmış ve “dolmuş dolmuş” filtresi uygulanarak en çok tanımın girildiği başlıklar tespit edilmiştir. Sıralamaya içinde aile

kelimesinin geçtiği dizi ve film başlıkları dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda “aile” başlığı altında yer alan ve 29.04.1999-05.03.2025 tarihleri arasında girilmiş toplam 1132 tanım incelemeye tabi tutulmuştur. Tanımlar değerlendirilirken konu ile alakası bulunmayan 327 tanım ve yalnızca link bağlantısı olan, yazılı bir ifadenin yer almadığı 63 tanım değerlendirme dışı bırakılmıştır. İkinci aşamada metinlerin içeriğini analiz edebilmek için kategoriler geliştirilmiştir. Ardından kategoriler sistematik bir şekilde analiz edilerek son aşamada analiz sonucu elde edilen veriler sayısallaştırılmış ve tablolar hâlinde sunulmuştur. Metnin geniş bağlamda anlamlandırılabilmesi için elde edilen bulgular betimsel bir yaklaşımla tartışılmıştır.

6. Bulgular

Araştırma kapsamında Ekşi Sözlük üzerinde “aile”¹ başlığındaki toplam 742 tanım değerlendirilmiştir. Başlıktaki tanımların 3’ünün İngilizce, kalan 739 tanımın ise Türkçe olarak girildiği belirlenmiştir.

Yıl	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
1999	1	0,13
2002	5	0,67
2003	4	0,54
2004	5	0,67
2005	19	2,56
2006	7	0,94
2007	15	2,02
2008	15	2,02
2009	13	1,75
2010	21	2,83
2011	32	4,31
2012	25	3,37
2013	54	7,28
2014	27	3,64
2015	50	6,74
2016	31	4,18

¹ Araştırma verileri 4-7 Mart 2025 tarihleri arasında Ekşi Sözlük web sayfası üzerinden çekilmiştir. Veriler Microsoft Excel programına girilerek tanım sayıları ve frekans analizlerinin hesaplanması program üzerinde gerçekleştirilmiştir.

2017	42	5,66
2018	30	4,04
2019	54	7,28
2020	68	9,16
2021	53	7,14
2022	56	7,55
2023	52	7,01
2024	57	7,68
2025	6	0,81
Toplam	742	100

Tablo 1. Tanımların Yıllara Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen 742 tanım, 1999-2025 yılları arasında sözlüğe girilmiştir. Tanımların sözlüğe girilişi yıllara göre düzenli bir dağılım göstermemekle birlikte en çok tanım 2020 (n=68) yılında, en az tanım ise 1999 (n=1) yılında girilmiştir.

Tanım Anlatım Türü	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Açıklayıcı	627	84,50
Tartışma	44	5,93
Örneklendirme	39	5,26
Eleştiri	26	3,50
Karşılaştırma	6	0,81
Toplam	742	100

Tablo 2. Tanımların Anlatım Türlerine Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında incelenen 742 tanım, anlatım türleri bakımından incelenmiştir. Tanımların %84,5'inde açıklayıcı anlatım türüne (n=627) başvurulduğu tespit edilmiştir. Tanımların büyük bir kısmında aile kavramına yönelik yazarların algıları daha çok kavramı tanımlama, açıklama getirme noktasında yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte tartışma, örneklendirme, eleştiri ve karşılaştırma gibi farklı anlatım türlerine başvurulmuş olması ya-

zarların tanımlamalarda farklı görüşlere yer vererek kavramı farklı boyutlarıyla ele aldığını göstermektedir.

İşlev	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Biyolojik İşlev	134	18,06
Psikolojik Doyum Sağlama İşlevi / Sevgi İşlevi	577	77,76
Ekonomik İşlev	13	1,75
Eğitim İşlevi	11	1,48
Dini İşlev	4	0,54
Boş Zaman Değerlendirme İşlevi	3	0,40
Toplam	742	100

Tablo 3. Tanımların Aile Kurumunun İşlevlerine Göre Dağılımı

Aile kurumunun işlevlerinin başlıkta yer alan tanımlardaki dağılımına bakıldığında en fazla tanımın psikolojik doyum sağlama/sevgi işlevi (n=577) ile ilgili olarak girildiği belirlenmiştir. Psikolojik doyum sağlama/sevgi işlevinden sonra diğer tanımların çoktan aza doğru işlevsel dağılımına bakıldığında; biyolojik işlev (n=134), ekonomik işlev (n=13), eğitim işlevi (n=11), dini işlev (n=4) ve boş zaman değerlendirme işlevi (n=3) olarak sıralandığı görülmektedir.

Aile kavramına ilişkin tanımların birçoğu birey üzerinde sağladığı duygusal ve ruhsal doyum ile sıcak bir yuva sağlaması bağlamında ilişkilendirilmiştir. Bireylerin ailelerinden sadece genetik bir miras almadığı, yaşantılar yolu ile de birçok olumlu ve olumsuz kazanım elde ettiği birçok tanımda vurgulanmıştır. Ailenin psikolojik doyum sağlama/sevgi işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“sofrasından bir kişi bile kalkıp ebediyete gitse bir daha hiçbir yemek eskisi gibi olmaz. ses, koku, şevk, gürültü yarım kalır. aile birlikte olmaktır, birbirine yaslanmaktır. ailedeki her birey özel, vazgeçilmezdir” (apoptosis, 2010). Örnek tanıma bakıldığında ailenin sağladığı birliktelik ortamına ve desteğe dikkat çekildiği görülmektedir. Psikolojik doyumun aile üyelerini yalnızlık hissinden kurtaran ve bireyi destek alma yönünden güçlendiren işlevi örnek tanımda yer almaktadır.

Ailenin biyolojik işlevine yönelik tanımlara bakıldığında, genellikle aile kavramını temel düzeyde açıklayan ve aile üyeleri ile aralarındaki kan bağına vurgu yapan tanımların yer aldığı görülmektedir. Ailenin biyolojik işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“aile; bir toplumun birlik ve beraberliğine sağlıklı ve ahlaklı bir şekilde uyum kazandırıp neslin devamlılığını sağlamak için fertler arasında kurulan illiyeti ve cinsel bağ...” (nuanstakal, 2018). Örnek tanımda biyolojik işlevin iki önemli fonksiyonuna, nesillerin devamlılığının sağlanması ve cinsel güdülerin doyurulmasına vurgu yapılmaktadır.

Ailenin ekonomik işlevini ön plana çıkaran tanımlar, ekonomik faaliyetler etrafında şekillenmiştir. Maddi sıkıntılar, evin maddi ihtiyaçlarının karşılanamaması ve ekonomik kısıtlayıcılık tanımlarda öne çıkmaktadır. Ailenin ekonomik işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“...maddi desteği sağlayamadığın bir insanı niye getirirsin ki dünyaya?...” (bilinmeze, 2016). Aile üyelerinin ihtiyaçları aile ekonomisi içinde karşılanmaktadır. Çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yetişkinliklerinde meslek sahibi olabilmeleri için gerekli şartların sağlanması ailenin ekonomik işlevleri kapsamında yer almaktadır. Tanım, aile kurumu tarafından maddi desteğin sağlanamadığı bir örneğe ve buna bağlı ekonomik işlevde yaşanan sorunlara işaret etmektedir.

Ailenin eğitim işlevine yönelik tanımlara bakıldığında ilk eğitim vurgusu dikkat çekmektedir. Tanımlarda aile ilk eğitimin alındığı bir kurum olarak öne çıkmış, buna bağlı olarak da kişiliğin gelişimindeki önemli etkileri vurgulanmıştır. Ailenin eğitim işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“...aile bir okul evet, hayat okulu da diyebilirsiniz size kalmış. dış dünyaya burada hazırlanıyorsun, muhtemelen kişiliğini oluşturan bütün etkenlere burada maruz kalıyorsun. ilk eğitimini burada alıyorsun. çevreye duyarını burada geliştiriyorsun. ilk kitabını onlarla okuyorsun. aile bireylerin hangi edebiyat türünü seviyorsa ilk onunla tanışıyorsun. evde hangi haber kanalı açıksa onu dinliyorsun, ilk siyasi görüşünü böyle ediniyorsun. duvarlarda ya da bir buzdolabı notunda ailenin favori yazarlarının sözlerini görüyorsun, ilk bu yazarları öğreniyorsun...” (purplelightsaber, 2018).

Ailenin eğitim işlevi, eğitimin temelinin ailede atıldığı, toplumsal değerlerin ve toplumsal hayata uyum sağlanması için gerekli birtakım davranış örüntülerinin de bu ortamda kazanıldığını içermektedir. Örnek tanıma bakıldığında aile okul olarak ifade edilmekte ve ilk eğitim vurgusu yapılmaktadır. Yazar çevresel duyarlılığa ve kişiliği oluşturan etkenlere dikkat çekmektedir. Ailenin eğitim işlevi kapsamında bireyin bilgi, beceri, davranış, tutum kazanımına dönük ifadeler tanımda yer almaktadır.

Ailenin dini işlevinin ön plana çıktığı tanımlara bakıldığında özellikle dini baskılar ve bu konuda aile üyeleri ile yaşanan çatışmalara vurgu yapıldığı belirlenmiştir. Ailenin dini işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“...şimdi ramazan geliyor konu ordan açıldı. oruç tutacak mısın? yalan söyleyemem kıvırmaya çalışsam da kızarırım hemen anlaşılır. ben bunu kalemle anlattım silgiyle anlattım kitapla defterle her şeyle defalarca anlattım onlara. anlamıyorlar. neymiş efendim ben sapkınmışım. doğru yola tekrar donecekmişim bir gün. neden sadece mutlu olmam onlara yetmiyor...” (doktormusunnesinsen, 2021).

Ailenin dini işlevi aile üyelerinin sahip olduğu dini inanç ve değerlerin çocuklara aktarılmasını ifade etmektedir. Örnek tanıma bakıldığında yazarın oruç tutma davranışının ailesi tarafından sorgulanması, ebeveynleri tarafından kendisine kazandırılmaya çalışılan dinsel bir aktiviteyi temsil etmektedir.

Boş zaman değerlendirme işlevine yönelik tanımlara bakıldığında aile ile birlikte geçirilen aktivitelerin aile içi paylaşım ve ilişkiler üzerindeki etkisinin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Ailenin boş zaman değerlendirme işlevine yönelik örnek tanım aşağıda verilmektedir:

“birkaç ay önce pikniğe gelen bir aile görmüştüm bugün yine rastladım aynı yerde. ağaçların gölgesinde herkesten uzak bir yerde oturmuşlar adamın sağında eşi solunda 20-23 yaşlarında iki kızı var. sıra hâlinde durmuş çekirdek yiyorlardı bakınca kızların birbirine olan bağı belli oluyordu ben yanlarından geçerken bir sessizlik oldu sonra konuşmalarına devam ettiler yavaş yavaş uzaklaşırken tekrar baktım gün ışığı artık zayıflamış turuncu rengiyle çevreye dağılıp onların çekirdek keyfini artırıyordu. düşününce bu aile yanında rönesans tabloları halt etmişti. ailen için bu mutlu ânu önemseyen adam; sanırım gizli kahraman çekirdek ve sensin” (baba param bitti, 2018).

Örnek tanım incelendiğinde yazar tarafından tasvir edilen ailenin, boş zaman değerlendirme işlevinin güzel vakit geçirme durumu için bir örnek oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca aile üyelerinin boş zamanları değerlendirmek için birlikte yaptıkları aktiviteler, aile içinde daha iyi ilişkilerin geliştirilmesi anlamında da önem taşımaktadır.

Tanım Niteliği	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Olumlu	320	43,13
Olumsuz	335	45,15
Nötr	87	11,73
Toplam	742	100

Tablo 4. Tanımların Niteliklerine Göre Dağılımı

Aile başlığı altındaki tanımların niteliklerine göre dağılımlarına bakıldığında; 742 tanımın 335'i olumsuz, 320'si olumlu olarak değerlendirilmiştir. Toplam 87 tanımda ise olumlu ya da olumsuz nitelik içerecek bir ifade yer almadığı ve bu tanımlar nötr olarak belirlenmiştir.

Olumlu Tanımların Temaları	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Desteğe Vurgu	101	31,56
Aile Bağlarına Vurgu	93	29,06
Değere Vurgu	53	16,56
Koşulsuz Sevgiye Vurgu	32	10
Özleme Vurgu	12	3,75
Paylaşımaya Vurgu	10	3,13
Toplumsallaşmaya Vurgu	10	3,13
Kişiliğe Vurgu	9	2,81
Toplam	320	100

Tablo 5. Olumlu Tanımların Tema Dağılımı

Aile başlığında yer alan toplam 320 olumlu tanım belirli özellikleri bakımından sınıflandırılmış ve hangi temalara göre dağılım gösterdikleri belirlenmiştir. Olumlu tanımlar desteğe, aile bağlarına, değere, koşulsuz sevgiye, özleme, paylaşımaya, toplumsallaşmaya ve kişiliğe vurgu yapan farklı içeriklerden oluşmaktadır. Olumlu tanımlar içerisinde ailenin en fazla destekleyici

ci (n=101) yönüne vurgu yapılmıştır. Desteğe vurgu yapan tanımlar, ailenin destekleyici ve zor zamanlarda güç veren yönünü ön plana çıkartmaktadır. Birçok farklı tanımda aile “sığınılacak bir liman” ve “kürkçü dükkânı” olarak tanımlanmaktadır.

Olumlu tanımlar içerisinde 93 farklı tanımda aile bağları ön plana çıkarılmıştır. Bu tema, aile üyeleri arasındaki olumlu ilişkilere değinilen tanımları içermektedir. Aile bağlarının öne çıktığı tanımlarda yazarlar aileyi, aidiyet, huzur ve güven bağı üzerinden tanımlamaktadır. Bu temada gündelik hayatın akışındaki aktivitelerin aile ile birlikte anlam kazandığı öne çıkmaktadır. Olumlu tanımlar içerisinde değere vurgu yapan 53 tanım bulunmaktadır. Bu tanımlarda ailenin hayatın anlamı, hayattaki en değerli ve kıymetli olgu olduğu vurgusu yapıldığı belirlenmiştir. Aile bir nimet, bir hediye olarak değerlendirilmektedir.

Olumlu tanımlar içerisinde 32 tanımda aile, koşulsuz ve karşılıksız sevgi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu tanımlarda herhangi bir karşılık beklemeden, bir sebep aramadan aile üyeleri arasında var olan sevgi açıklanmış ve bireylerin hayatında geçici olmayan tek şeyin aile olduğu vurgusu yapılmıştır. Olumlu tanımlar içerisinde 12 farklı tanımda özlem teması ön plana çıkmıştır. Bu tanımlarda ailesinden uzak olan yazarlar aileyi özlemleri üzerinden tanımlamaktadır. Tanımlardan ikisinde ise aileye sahip olma özlemi ve aile kurma isteği vurgulanmıştır.

Olumlu tanımlar içerisinde 10 tanımda aile, paylaşım kültürü üzerinden değerlendirilmiştir. Tanımlarda birlikte yaşamının güzelliği vurgulanmış, maddi paylaşımların ötesinde iyi ve kötü hayata dair tüm anların paylaşımı öne çıkmıştır. Olumlu tanımlar içerisinde toplumsallaşmaya vurgu yapan 10 tanım bulunmaktadır. Tanımlarda hem aile toplumun temel yapı taşı olarak değerlendirilmiş hem de bireyin toplumsallaşmasında aileye düşen rol ön plana çıkmıştır.

Olumlu tanımlar içerisinde yer alan son temada kişiliğe vurgu yapılan 9 tanım yer almaktadır. Bu tanımlarda kişiliğin gelişiminin ailede başladığı, sevgi dolu bir aile ortamında kişiliğin sağlıklı gelişeceği ve şekilleneceğine yönelik ifadeler bulunmaktadır.

Aile başlığında yer alan olumlu tanımlar farklı temalarda toplanmış ve aile kurumuna ilişkin olumlu yaklaşımlarda öne çıkan kavramlar belirlenmiştir.

Aile üyeleri arasındaki ilişkilere dayalı olumlu tanımlamalar, bireye yaşam boyu destek sağlama, güvende ve huzurlu hissettirme, koşulsuz sevgi sunma gibi farklı başlıklar aile kavramına olumlu yaklaşan yazarların görüşlerini sunmaktadır.

Araştırmada ön plana çıkan temalar, yazarların aile kavramına yükledikleri anlamların belirlenmesinde önem taşımaktadır. Olumlu tanımlarda öne çıkan temalar, yazarlar için ailenin psikolojik doyum sağlama ve sevgi adına önemli işlevleri olduğunun altını çizmiştir. Aile kurumunu bir arada tutan ve güçlendiren temel, kurumun aile üyeleri için sağladığı duygusal ilişkilerin ve psikolojik tatminin güçlü ve sağlıklı olmasıdır.

Olumsuz Tanımların Temaları	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Aile Bağlarına Vurgu	190	56,72
Aile Kavramının Tanımına Vurgu	41	12,24
Bireyselleşme Engellerine Vurgu	28	8,36
Kötü Deneyimlerin İzlerine Vurgu	25	7,46
Baskı ve Bağlayıcılığa Vurgu	25	7,46
Kişiliğe Vurgu	13	3,88
Aidiyet Sorunlarına Vurgu	8	2,39
Aile İçi Şiddete Vurgu	5	1,49
Toplam	335	100

Tablo 6. Olumsuz Tanımların Tema Dağılımı

Aile başlığında yer alan toplam 335 olumsuz tanım belirli özellikleri bakımından sınıflandırılmış ve hangi temalara göre dağılım gösterdikleri belirlenmiştir. Olumsuz tanımlar aile bağlarına, aile kavramının tanımlanmasına, bireyselleşme önündeki engellere, kötü deneyimlerin izlerine, baskı ve bağlayıcılığa, kişiliğe, aidiyet sorunlarına ve aile içi şiddete vurgu yapan farklı içeriklerden oluşmaktadır. Olumsuz tanımlar içerisinde en fazla aile bağlarına (n=190) vurgu yapılmıştır. Bu tema aile üyeleri arasındaki olumsuz

ilişkilere değinilen tanımları içermektedir. Aile bağlarının öne çıktığı olumsuz tanımlarda bireyin kendi ailesini seçme şansının olmaması yazarlar tarafından birçok tanımda tekrar edilmiştir. Bu tanımlarda ebeveyn-çocuk arası ilişkilerdeki sorunlar ön plana çıkarılmış ve ilgisizlik önemli bir sorun olarak vurgulanmıştır.

Olumsuz tanımlar içerisinde 41 farklı tanımda aile kavramı ve tanımlanmasına yapılan vurgu ön plana çıkarılmıştır. Bu tanımlarda aile kavramını bir denetim mekanizması olarak tanımlayan ifadelerle yıllar içinde aile kavramında meydana gelen yapısal bozulmaları ele alan değerlendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir. Aile kavramının tanımları eleştirilmiş, kan bağı dışında kurulan farklı ilişkilerle de aile olunabileceği vurgulanmıştır.

Olumsuz tanımlar içerisinde bireyselleşmenin engellemesine yönelik vurgu yapılan 28 tanım yer almaktadır. Bu tanımlarda aile bireyin özgürleşmesinde, maddi ve manevi bağımsızlığa ulaşmasında bir engel olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynlerin korumacı tavırda ve yönlendirmede aşırıya kaçmaları bu temada sıklıkla ifade edilmiştir. Olumsuz tanımlar içerisinde 25 tanımda aile, kötü deneyimlerin çocuklarda bıraktığı izler üzerinden değerlendirilmiştir. Tanımlarda aile içinde yaşanan sorunlar, huzursuzluk ve birçok farklı olumsuz etkenin çocuklar üzerinde geri alınamaz izler bıraktığı ve gelecek yaşamlarını şekillendirdiği dile getirilmiştir.

Olumsuz tanımlar içerisinde baskı ve bağlayıcılığa vurgu yapan 25 tanım bulunmaktadır. Bu tanımlarda aile üyeleri ile yaşam boyu ilişki içerisinde bulunmanın zorunluluğu ve ebeveynlerin çocuklar üzerindeki baskıları öne çıkmaktadır. Dini, ekonomik ve özgürlüğün kısıtlanmasına yönelik baskılar, çocukların gerçek ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi, aşırı kuralcılık gibi konulara bu tanımlarda sıklıkla değinilmiştir. Aile içerisinde deneyimlenen tüm olumsuzluklara rağmen aile üyelerini geride bırakmamak ve birlikte yaşamak bir zorunluluk olarak ifade edilmiştir.

Olumsuz tanımlar içerisinde kişiliğe vurgu yapılan 13 tanım yer almaktadır. Bu tanımlarda kişiliğin oluşumunda aile içi sorunların olumsuz etkileri ele alınmıştır. Sevgi ve saygı yönünden sorunların yaşandığı ailelerde kişiliğin de sağlıklı bir şekilde gelişemeyeceğine değinilmiştir. Olumsuz tanımlar arasında aidiyet ile ilgili sorunlara vurgu yapan 8 tanım bulunmaktadır. Bu tanımlarda ailesi olmasına rağmen eksikliğini hisseden yazarlar, aidiyet duygusu doyuma ulaşamadığı için ortaya çıkan sorunları dile getirmiştir.

Olumsuz tanımlar içerisinde yer alan son temada aile içi şiddete vurgu yapılan 5 tanım yer almaktadır. Tanımlarda aile içi şiddet sebebiyle uğranılan bedensel ve ruhsal zararlar yer almaktadır. Şiddet nedeniyle aile ortamının güvensiz bir hâle gelmesi ve aile üyelerinin bu olaylara bağlı taşıdığı izler tanımlarda öne çıkmaktadır.

Aile başlığında yer alan olumsuz tanımlar farklı temalarda toplanmış ve aile kurumuna ilişkin olumsuz yaklaşımlarda öne çıkan kavramlar belirlenmiştir. Ailelerin çocuklarını kendileri ile benzer yetiştirme eğilimleri ve aşırı koruyucu yaklaşımları bireysel gelişimin önündeki önemli bir engel olarak tanımlanmıştır. Bireylerin kendileri gerçekleştirme noktasında aileden kaynaklı engellere takılması, baskılar, aile içi sorunlar, kötü deneyimlerin mirası ve bireylerin gelecek yaşamlarını olumsuz etkilemesi gibi farklı başlıklar aile kavramına olumsuz yaklaşan yazarların görüşlerini sunmaktadır.

Araştırmada öne çıkan olumsuz nitelikteki temalarda, aile içi çatışmalar ve olumsuz deneyimlerin aile kavramının tanımının sorgulanmasına yol açtığı belirlenmiştir. İçinde bulunduğu ailede maddi ve psikolojik ihtiyaçlarını sağlamayan bireyler yine de bir aile arayışı sürdürmektedir. Yazarlar kan bağı olmamasına rağmen çevrelerinde bulunan değer verdikleri kişilerle de aile olduklarını belirterek yeni bir aile tanımlamasına gitmektedir. Aile kurumunun işlevleri birey ve toplum için önemlidir ve işlevlerin sağlıklı bir şekilde yerine getirilememesi aile kurumunu temelden sarsmaktadır.

Nötr Tanımların Temaları	Tanım Sayısı (n)	Yüzde (%)
Aile Bağlarına Vurgu	34	39,08
Kişiliğe Vurgu	24	27,59
Tanımlama Üzerine Vurgu	21	24,14
Bağlayıcılığa Vurgu	8	9,20
Toplam	87	100

Tablo 7. Nötr Tanımların Tema Dağılımı

Aile başlığında yer alan toplam 87 tanım nötr olarak değerlendirilmiştir. Bu tanımlar belirli özellikleri bakımından sınıflandırılmış ve hangi temalara göre dağılım gösterdikleri belirlenmiştir. Nötr tanımlar aile bağlarına, kişiliğe, tanımlama üzerine, bağlayıcılığa vurgu yapan farklı içeriklerden

oluşmaktadır. Nötr tanımlar arasında aile bağlarına vurgu yapan tanımlar yazarların deneyimlerinden çok, daha genelleyici ifadelere dayanmaktadır. Ailenin kişinin geleceğini olumlu ya da olumsuz olarak nasıl şekillendireceği aile içi bağların sağlamlığına bağlı görülmektedir. İyi ve sağlıklı bir aile yapısı bireyin güzel bir gelecek inşa etmesine olanak tanıyabilir ya da kötü ve sağlıksız aile yapısı sonucu birey sorunlu bir geleceğe sahip olabilir.

Nötr tanımlar arasında kişiliğe vurgu yapan 24 tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar kişiliğin oluşumunda aile kurumunun etkisini vurgulamakta ancak yazarların olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarını içermemektedir. Nötr tanımlar arasındaki 21 tanım, aile kavramını tanımlamaya yöneliktir. Aile kavramı yazarların olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarını içermemektedir. Nötr tanımlar içerisinde yer alan son temada bağlayıcılığa vurgu yapılan 8 tanım yer almaktadır. Aile kurumu bağlayıcı yönü ile açıklanırken tanımlarda yazarların olumlu ya da olumsuz yaklaşımları yer almamıştır.

Aile başlığında yer alan nötr tanımlar farklı temalarda toplanmış ve aile kurumuna ilişkin öne çıkan kavramlar belirlenmiştir. Temalar olumlu ve olumsuz tanımlarla benzerlik göstermektedir fakat nötr tanımlarda yazarların yaklaşımları yoruma yansımamıştır. Bu başlıkta daha genelleyici ifadeler kullanılmış ve genel tanımlar yapılmıştır.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Toplumların en temel yapı taşı olan aile, her dönem önemli tartışma konularından biri olmuştur. Ailenin yapısı, türleri, işlevleri teknolojik gelişmelerden etkilenmiş ve bireylerin aile kurumuna yönelik algı ve değerleri değişmiştir. Bu çalışma, katılımcı sözlüklerde aile algısını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda katılımcı sözlüklerin ilk örneği olan Ekşi Sözlük üzerinde aile başlığı altında yer alan 1999 ve 2025 yılları arasında girilmiş 742 tanım değerlendirmeye alınmıştır. Doküman analizi yapılarak elde edilen veriler araştırma sorularını yanıtlayabilmek üzere niteliklerine ve temalarına göre çeşitli kategorilere ayrılmış ve analiz edilmiştir.

Araştırmamızın alt amaç sorularından ilki yani tanımların yıllara göre dağılımının nasıl olduğu incelendiğinde; aile başlığı altında 2002 yılından itibaren her yıl düzenli olarak tanım girildiği tespit edilmiştir. Başlığa her yıl aktif şekilde tanım girilmesi aile kavramına olan ilginin her dönem canlı olduğunu ve katılımcı sözlüklerde karşılık bulduğunu göstermektedir. Girilen tanım

sayılarının yıllara göre dalgalı bir dağılım gösterdiği, en fazla tanımın ise 2020 yılında girildiği tespit edilmiştir. Ülkemizde 2020 yılı başlarında ortaya çıkan Kovid-19 salgını ve bireylerin evde geçirdikleri zamanın artması, sosyal medya kullanımını da artırmıştır. Buna bağlı olarak 2020 yılında diğer yıllara göre daha fazla tanım girilmiş olması anlamlı bulunmuştur.

Araştırma alt amaç sorularından ikincisini yanıtlamak üzere aile başlığı altında yer alan tanımların anlatım türüne bakıldığında en fazla açıklayıcı anlatım türünün kullanıldığı görülmektedir. Sözlüğün kendine has dili, yapısı ve post gönderim kuralları, girilen tanımlarda en fazla açıklayıcı anlatım türünün kullanılmasını anlamlı kılmaktadır. Sözlükte tanımlamaların ikinci olarak en fazla tartışma anlatım türünde olması, aile kurumuna ilişkin tanımlamalarda karşıt görüşlere yer verildiğini ve kavramın çok yönlü olarak tanımlanmaya çalışıldığını göstermektedir. Yoğun kullanılan anlatım türlerinden biri ise örneklendirme olmuştur. Yazarlar aile kavramını tanımlamaya çalışırken kendi ve yakın çevrelerinin yaşantılarından örnekler sunarak görüşlerini güçlendirmiştir.

Çalışmada aile başlığı altında yer alan tanımlar üzerinden aile kurumunun işlevleri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma alt amaç sorularından üçüncüsünü yanıtlamak üzere tanımlarda aile kurumunun işlevlerine göre nasıl bir dağılım gösterdiğine bakıldığında, tanımların %77,76'sının ailenin psikolojik doyum sağlama/sevgi işlevine yönelik içeriklerden oluştuğu belirlenmiştir. Aile kurumu psikolojik olarak bireylere sevgi, şefkat, saygı gibi bir grup psikolojik gereksinimin giderilmesinde önemli bir görev görmektedir. Bireyin küçük yaşlardan itibaren ailesinden sağlayacağı psikolojik doyumlar tüm yaşamı boyunca sağlıklı bir ruhsal gelişim göstermesi için önem taşımaktadır. Başlık altındaki tanımların %77,76'sının aile kurumunun bu işlevi üzerinde durması, bireyler için de bu ihtiyacın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Başlıktaki tanımlarda yazarların aile kavramını iyi ya da kötü olarak tanımlarken ailelerinde yaşadıkları psikolojik deneyimlerin etkili olduğu görülmektedir. Maddi sorunlar ya da aile içi çatışmalara rağmen manevi ve duygusal doyumun sağlandığı durumlarda yazarlar ailelerini ilk sıraya koymakta ve vazgeçilmez olarak tanımlamaktadır. Psikolojik doyum ve sevgi işlevinden sonra tanımların biyolojik işlev üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu tanımların birçoğu aile kavramını açıklayan, bu bağlamda üreme ve nesillerin devamını vurgulayan içeriklerden oluşmaktadır.

Aile başlığı altında aile kurumunun ekonomik işlevi üzerine girilmiş tanımların çoğu ailenin çocuklara sağladığı maddi destek üzerine yoğunlaşmıştır. Tanımların önemli birçoğunda bu maddi desteğin sağlanamaması sorunu ele alınmış ve maddi yeterliliğin aile kurmanın önemli bir şartı olarak görüldüğü öne çıkmıştır. Eğitim işlevi odağında girilmiş olan tanımlarda ise aile ilk eğitim kurumu olarak değerlendirilmiştir. Bu tanımlar, ailede alınan bu ilk eğitimin kişinin gelecek yaşantısı üzerindeki etkisine yoğunlaşmaktadır. Başlık içerisinde ailenin dini işlevi ve boş zaman değerlendirme işlevine yönelik girilen tanımlar oldukça kısıtlıdır. Bireylerin dini inançları çoğunlukla içindeki bulundukları ailede şekillenir ve burada yaşantılarla kazanılan dini uygulamalar yaşamın geri kalanında da bireylerce sürdürülebilir. Başlıktaki tanımlarda ise ailede alınan din eğitiminin bir baskıya dönüştüğü vurgusu bulunmaktadır. Bu bağlamda gelecek nesillere manevi değerlerin aktarımında aile içi iletişimin önemini ortaya çıkmaktadır. Aile kurumunun boş zaman değerlendirme işlevine yönelik tanımlarda ise aile içi paylaşım kültürü ön plana çıkarılmıştır.

Araştırma alt amaç sorularından dördüncüsünü yanıtlayabilmek için aile başlığı altındaki tanımlar niteliğine göre gruplandığında; tanımların %45,15'inin olumsuz, %43,13'ünün olumlu ve %11,73'ünün nötr olduğu tespit edilmiştir. Tanımların çoğunluğu olumsuz niteliğe sahip olmakla birlikte olumlu tanımlarla çok yakın oranlarda olduğu dikkat çekmektedir. Yazarların aile kurumuna yönelik olumlu ya da olumsuz yaklaşımlarında aile içi deneyimlerin belirleyici etkisi görülmektedir. Bununla birlikte olumlu ya da olumsuz şeklinde bir yargı taşımayan tanımlar nötr olarak değerlendirilmiştir. Bu tanımların kişisel deneyimlerden uzak, aile kurumuna daha genel bir sözlük tanımı getirme amacıyla girildikleri belirlenmiştir.

Çalışmada aile başlığı altındaki tanımlarda hangi temaların ön plana çıktığı ortaya konularak yazarlar tarafından aile kavramına yüklenen anlamlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma alt amaç sorularından beşincisini yanıtlamak üzere tanımlarda aile kurumunun işlevlerinin hangi temalar üzerinden ele alındığına bakıldığında tanımların önemli bir kısmının aile bağları üzerinden yazıldığı belirlenmiştir. Olumlu tanımlarda aile üyeleri arasındaki bağların avantajları vurgulanırken olumsuz yorumlarda bu bağların bireylerin hayatında yol açtığı dezavantajlar üzerinde durulmuştur. Tanımlarda ailenin kişilik gelişimi üzerindeki etkilerine de sıklıkla değinilmiştir. Olumlu

tanımlarda ailenin sağlıklı kişilik gelişiminde rolü üzerinde durulmuş olumsuz yorumlarda ise aile içi sorunların kişilik gelişiminde yol açacağı problemlere değinilmiştir.

Aile başlığı altındaki olumlu tanımlarda destek, değer, koşulsuz sevgi, özlem, paylaşım ve toplumsallaşma temalarının öne çıktığı belirlenmiştir. Olumsuz tanımlarda ise ailenin bireyselleşme ve bağımsızlığın kazanılmasının önünde bir engel olması, baskı ve bağlayıcılığının olumsuz etkileri, kötü deneyimler, aidiyet sorunları ve aile içi şiddet temaları ön plana çıkmıştır. Araştırma sonuçları yazarların aile kurumu ile ilgili en önemli sorunsalının bireyin bağımsızlığının önünde engel oluşturması olarak görüldüğünü ortaya koymuştur. Ailelerin aşırı korumacı tutum ve davranışları bireyin kendini gerçekleştirmesi ve toplumsal gelişimi önünde engeller oluşturabilmektedir. Bu bağlamda sağlıklı ve etkili aile içi iletişimin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında belirlenen alt amaç soruları ile elde edilen bulgular, temel amacın kapsamlı bir şekilde açıklanmasını mümkün kılmıştır. Bu bağlamda Ekşi Sözlük yazarlarının aile kurumu ve işlevlerine yönelik en temel algısının aile üyeleri arasında önemli duygusal bağlar kurulduğu ve ailenin psikolojik doyum sağlamada önemli bir işlev taşıdığı yönünde olduğu tespit edilmiştir. Ailenin zorluklarla başa çıkmayı kolaylaştırarak bireye zor zamanlarda destek sağlayan yönü ve sevgi ihtiyacının giderilmesi vurgulanmıştır. Aile ile ilgili öne çıkan olumsuz algı ise bireyin kendi potansiyeline ulaşması önünde kısıtlar oluşturabilmesi ve bireyin özgürleşmesini engellediği yönünde olmuştur.

Teknolojik gelişmeler toplumsal yaşamda önemli değişimlere yol açmış insan ilişki ve iletişimde yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. İnternet ve sosyal ağlarda geçirilen fazla zaman bireyin aile ve arkadaşlık ilişkilerinde de olumsuz etkiler yaratmaya başlamıştır. Bu gelişmelere rağmen aile kurumunun bireyler için hâlâ önemli işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Bireyin fiziksel olduğu kadar ruhsal yönden sağlıklı bir gelişim göstermesi hem kendisi hem de içinde bulunduğu toplum için önem taşımaktadır. Ailenin bireylere sağladığı bu psikolojik doyumlar bireyin toplumsal adaptasyon süreci için önemli görevler görmektedir. Bireylerin ailesinin manevi desteğini ve koşulsuz sevgilerini hissedebilmesinin yaşamın devamlılığı için önemli bir motivasyon olduğu görülmüştür. Bununla birlikte aile içi paylaşım kültürü öne çıkan olumlu temalarda yer almıştır. Ailenin yapısında meydana gelen

değişimlerle birlikte aile kurumu ekonomik, eğitim ya da dini alanlardaki işlevlerini farklı kuruluşlarla paylaşır hâle gelmiş olsa bile ailenin sağladığı psikolojik doyum ve sevgi ihtiyacının farklı kurumlar tarafından karşılanması mümkün değildir ve önemli bir işlev olarak güncelliğini korumaktadır.

Bu çalışmada aile kurumu ve işlevlerinin nasıl algılandığı katılımcı sözlükler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ekşi Sözlük yazarlarının gerçek kimliklerini kullanmadan içerik girmesi, görüşlerini daha rahat ve özgür biçimde ifade edebilmelerine olanak tanımaktadır. Bu yönü ile araştırmanın Ekşi Sözlük üzerinde yapılması verilerin elde edilmesi ve tanımların gerçek görüşlere dayanması sebebiyle avantaj sağlamıştır. Ekşi Sözlük'te incelenen aile başlığı altında 26 yıllık bir süreçte girilen tanımlar yer almakta ve hâlâ aktif olarak içerik girilmektedir. Toplumun en önemli yapı taşlarından biri olan aile kurumunun sosyal medya platformlarındaki algısını ölçen çalışmaların eksikliği bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ilerleyen dönemde farklı sosyal medya platformları üzerinden yapılacak çalışmaların, aile kurumuna yönelik algıların zaman içindeki değişimini ortaya koyması ve alandaki boşluğun doldurulmasına yönelik katkı sunması yönünden faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Arı, Y. (2023). Aile Kurumunun İşlevleri Nelerdir ve Neden Önemlidir? Sosyolojik Bir Araştırma. İçinde K. Ertaş (Ed.). İlahiyat Alanında Uluslararası Araştırma ve Değerlendirmeler (ss.127-139). Ankara: Serüven Yayınevi.
- Bailey, K. D. (1982). Methods of social research. New York: The Free Pres.
- Bourdieu, P. (2017). Ayrım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi. Fırat, D., Berkkurt, G. (Çev.), Ankara: Heretik Yayınları.
- Canatan, K. (2024). Aile kavramının tanımı. İçinde K. Canatan, E. Yıldırım (Ed.). Aile Sosyolojisi (ss.53-59). İstanbul: Açılım.
- Canatan, K. (2024). Aile Sosyolojisi: Konuları, Perspektifi ve Gelişimi. İçinde K. Canatan, E. Yıldırım (Ed.). Aile Sosyolojisi (ss.15-25). İstanbul: Açılım.
- Canatan, K. (2024). Ailenin İşlevleri. İçinde K. Canatan, E. Yıldırım (Ed.). Aile Sosyolojisi (ss.83-89). İstanbul: Açılım.
- Çağan, K. (2024). Aile Kavramının Tanımı. İçinde K. Canatan, E. Yıldırım (Ed.). Aile Sosyolojisi (ss.53-59). İstanbul: Açılım.
- Çetin, B. N. (2019). Üretüketim olgusu bağlamında örtülü emek olarak dijital üretü-

- ketici emeği. *Journal of Social Policy Conferences*, 77, 349-382.
- Duman, K., Özdoğru, G. (2018). Dijital emek ve kullanıcı içeriğinin metalaşması: Katılımcı sözlük yazarları üzerine inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 75-99.
- Duran, R. (2022). Türkiye aile yapısının geleceğine yönelik çıkarımların değerlendirilmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 147-164.
- Fuchs, C. (2015). Dijital emek ve Karl Marx. T. E. Kalaycı, S. Oğuz (Çev.), Ankara: NotaBene Yayınları.
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 2(2), 105-120.
- İpekoğlu, H. Y. (2015). Aile ve akrabalık konularındaki sosyal medya paylaşımları üzerine bir değerlendirme. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(1), 241-249.
- Jenkins, H. (2016). Cesur yeni medya: Teknolojiler ve hayran kültürü. N. Yeğengil (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karadoğan Doruk, E. (2009). Sosyal sermaye - iletişimde strateji ve kalite yönetimi/ insanın toplumsal kuruluşu ve güven. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karahan, G. (2023). Sosyal medyada aile: Instagramda paylaşılan aile fotoğrafları. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 27-39.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Laughey, D. (2010). Medya çalışmaları: Teori ve yaklaşımlar. A. Toprak (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Odabaşı, H. F., Tekgöz, N., Hafizoğlu, R., Aydın, S. (2024). Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü: Yeni Nesil Bağlar ve Dinamikler. Erişim adresi: https://enstusosyal.org/uploads/publications_module/file-17180161271439228492.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2025)
- Sennett, R. (2013). Kamusal insanın çöküşü. Durak, S., Yılmaz, A. (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TDK (2025). Aile. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 26.02.2025)
- Tezcan, M. (2016). Sosyolojiye giriş. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Toffler, A. (2008). Üçüncü dalga. Yeniçeri, S. (Çev.), İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Van Dijk, J. (2016). Sosyal ağ analizi. Sakin, Ö. (Çev.), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Varışlı, B., Kurdoğlu, İ., Ergin, S. (2024). Değişen toplumda dünya aileleri: Aile örüntüleri ve hastalıkta, sağlıkta evlilikler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(62), 115-136.
- Villegas, A. (2013). The influence of technology on family Dynamics. *Proceedings of the New York State Communication Association*, 2012(10).
- Yengin, D. (2019). Yeni Medya ve Aile Çalıştayı Sonuç Raporu. Erişim adresi: https://vrlab.aydin.edu.tr/wp-content/uploads/2019/10/yeni_medya_aile_calistayi_sb.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2024). Aile ve Evlilik Türleri. İçinde K. Canatan, E. Yıldırım (Ed.). Aile Sosyolojisi (ss.65-80). İstanbul: Açılım.
- Yılmaz, M., Atalar, U., Topal, E. Ş. (2023). Türkiye’de dijitalleşme ve gençlerin internet tabanlı film-dizi platformlarındaki aile temsili algıları: Kahramanmaraş örneği. Toplumsal Politika Dergisi, 4(2), 145-167.
- Yücel, R. (2017). Yazılı kültür–dijital kültür bağlamında mesajın değişen yapısı (Örnek olay: Ana Britannica Ansiklopedisi ile ekşi sözlük karşılaştırması). (Doktora Tezi), Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- We Are Social (2025). Digital 2024 Global Overview Report. Erişim adresi: <https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024/> (Erişim Tarihi: 28.02.2025)
- <https://www.trthaber.com/haber/gundem/yargitay-internet-bagimligini-bosama-sebebi-saydi-866295.html#:~:text=Kocaeli'nin%20Gebze%20il%C3%A7esinde%20kar%C5%9F%C4%B1l%C4%B1kl%C4%B1,Sakarya%20B%C3%B6lge%20Adliye%20Mahkemesi%202.> (Erişim Tarihi: 10.04.2025)

Modern Zamanın Kaygıları ve Kolaylıkları Arasında Ebeveyn Olmak

→ Emine DURMUŞ*

Ebeveynlik rolleri tarihsel süreç içinde, toplumların ekonomik yapısı, toplumsal cinsiyet rolleri, eğitim fırsatları, teknoloji, bireyselleşme-toplumsallaşma dengesi ve çocuk kavramına yüklenen anlamlar gibi çok sayıda faktörün etkisiyle değişiklikler göstermiştir. Bu değişiklikler ebeveynlik uygulamalarının fiziksel olarak değişmesi ile birlikte, ebeveynlerin çocuğa ve çocuk yetiştirmeye dair değer yargılarının da değişme uğramasını getirmiştir. Ebeveyn rollerini konu alan araştırmalardan yola çıkarak (Aries, 1962; Baumrind, 1966; Hays, 1996; Kağıtcıbaşı, 1990; Maccoby ve Martin, 1983; Tofan, Türkçapar ve Işık, 2024) değişen ebeveynlik rollerini aşağıdaki başlık ve içeriklerle incelemek mümkündür.

Geleneksel Topumlarda Ebeveynlik: Bu ebeveynlik biçimi çoğunlukla geniş aile yapısı içinde ve toplum değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak şekillenmiştir. Otorite ve roller üzerine odaklanan bu ebeveynlik stili, sanayi devrimi öncesi dönemde daha çok biyolojik bakım ve sosyal uyum görevlerine dayanan ebeveynlik rollerini tanımlanmaktadır. Annenin çocuk bakımından sorumlu olduğu, babanın daha çok otorite figürü olduğu, geçim sağlamaktan sorumlu ebeveynlik olarak açıklanmaktadır (Aries, 1962). Çocuğun duygusal gelişiminden çok, çalışkan ve itaatkâr olması ile değer gördüğü, disiplin, katı kuralların olduğu otoritenin temel işlev üslendiği bir ebeveynlik olarak değerlendirilmektedir (Baumrind, 1966).

Sanayileşmiş Topumlarda Ebeveynlik: Artan şehirleşme oranları, eğitilmiş olmanın yaygınlaşması ile birlikte ebeveynlik rollerinde yeni dönüşümler meydana gelmiştir. Erkekler kurumsal alanlarda çalışırken, kadınların ev içi rollerle ve annelikle idealleşmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde bireysel-

* Prof. Dr., İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi PDR Ana Bilim Dalı, emine.durmus@inonu.edu.tr

leşme ön plana çıkmıştır. Baba otorite sağlayıcı, anne ise duygusal emeğin merkezi olarak kutsanmıştır. Ebeveynlikte daha esnek tutumlar, katılımcı ve daha çok çocuk merkezli yaklaşımların etkin olduğu ebeveyn rollerinin öneminin artmaya başladığı ebeveynlik yaklaşımlarıdır.

Modern Toplumlarda Ebeveynlik: Psikoloji biliminin gelişmesi ile ebeveynlik rolleri de bilimsel bir zemine oturmaya başlamıştır. Özellikle Bowlby'nin bağlanma kuramı (1969) ve ebeveyn çocuk ilişkilerinin duygusal bağlamının araştırılmasının derinleştiği dönemde ebeveynlik rolü yeni anlamlar kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde ebeveynlik daha çok çocuklar ile duygusal yakınlık, güçlü ilişkiler kurma ve psikolojik gelişiminin takip edilmesi gibi temalara odaklanmıştır. Önceki dönemlerin otoriter ebeveyn tutumuna ek olarak, bu dönemin ebeveynlerden hem çocukların duygusal ihtiyaçlarına duyarlı olma hem de onları kurallarla yönlendirmeyi başarması beklenmektedir (Maccoby ve Martin, 1983). Bu dönemde ebeveynler hem çocuklarını kontrol etme hem de onlara rehberlik yapma rolünü üstlenmek durumunda kalmışlardır.

Postmodern Toplumlarda Ebeveynlik: Yoğun bir ebeveynlik anlayışı ile 2000'li yıllara doğru olan süreç de hem yoğun bir bireyselleşme hem de ebeveyn olma çabaları ile kendini gösteren bu ebeveynlik stili *helikopter ebeveynlik* kavramı ile de nitelendirilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına dair sorumluluklarını çok fazla içselleştirdiği ve ebeveynliğin bir tür kişisel başarı ya da başarısızlık göstergesi hâline geldiği (Hays, 1996) bu ebeveynlik stilinde ana-babalar çoğunlukla çocuklarının eğitiminden, başarısından, sosyal ilişkilerine kadar pek çok alanda aktif rol alması, müdahil olması ile çocuk merkezli bir ebeveynliğe dönüşmüşlerdir. Bu dönemde ebeveynlik bir dizi tehlikeyi yönetme becerisine dönüşmüş, çocuklar akademik, sosyal ve bilişim teknolojilerinin risklerden korunması gereken bireyler olarak konumlandırılmıştır. Kadınların en çok annelik ve kariyer rol çatışması yaşadığı bu dönemde, babaların da dönüşümü kaçınılmaz olmuştur. Geleneksel rolde, otoriter ve çocuktan uzak duran baba imgesi de dönüşerek, daha duyarlı, katılımcı ve ilişki odaklı bir babalık anlayışına dönüşmüştür (Lamb, 2010).

Dijitalleşen Toplumlarda Ebeveynlik: Günümüzde teknolojinin yaşamımızdaki yerinin artmasıyla dijitalleşmenin ebeveynlikte yeni roller ve riskleri barındırdığı bu dönemde ebeveynlik rolleri daha da karmaşık hâle gelmiştir. Ana-babalığın da dijitalleştiği bu dönemde, ebeveynler çocuklarını artık yal-

nızca fiziksel çevreden değil, aynı zamanda sanal ortamlardan da korumakla yükümlü hâle gelmişlerdir. *Dijital ebeveynlik* kavramıyla tanımlanan bu ebeveynlik rolünde çocukların internet, sosyal medya ve çevrim içi etkileşimleri konusunda rehberlik edilmesi sorumluluğunu da dâhil etmiştir (Livingstone, Mascheroni and Ólafsson, 2014). Günümüzün ebeveynlerinin temel sorumlulukları hem çocukların dijital yetkinliklerini desteklemek hem de onları ekran bağımlılığı, siber zorbalık ve bilgi kirliliği tehditlerinden korumakla yükümlü olmuştur. Aynı zamanda bu ebeveynlik rolü mahremiyet, denetim ve güven arasındaki dengeleri kurma zorluklarını da beraberinde getirmiştir.

Her dönem, ebeveynler açısından kendine özgü kaygılar barındırmaktadır. Ana-babalar geleneksel dönemde ebeveynlik rollerini yerine getirirken, en büyük zorlukları eğitim, sağlık olanakları ve bilgiye erişimin sınırlı olması iken bilgi eksikliğinin yetersizliği ebeveynlerin en büyük kaygılarından birini oluşturmaktaydı. Modern dönemin ebeveynlerinin en büyük zorluğu çalışan anneler ve zaman yönetimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern zamanlarda ebeveynler artan boşanma oranları ile birlikte farklı aile modellerini (örn. Tek ebeveynli aileler) oluşturmuştur. Bu ebeveynlerin kafası iyi aile ortamının nasıl olması gerektiği konusunda oldukça karışmıştır. Geleneksel değerlerin sorgulandığı ancak yerine konulacak değerlerin belirsizliği büyük karmaşaları da beraberinde getirmiştir. Tüm ebeveynlik kaygılarına ek olarak, çocukların dijital teknolojilerini kullanımlarını yönetmek günümüz ebeveynliğinin en zorlu yönlerinden biri hâline gelmiştir (Livingstone ve Blum-Ross, 2020). Çünkü ebeveynler kendilerinin *teknoloji göçmeni*, çocuklarının *teknoloji yerlisi* olduğu dönemin oluşturduğu karmaşa ile boğuşmak durumunda kalmaktadırlar. Her dönem ebeveynlerin öğreten, çocukların öğrenen olduğu dönemler iken, dijital dünya, bilen ve bilmeyenler dengesini ebeveynlerin aleyhine büyük oranda bozmuştur. Bu bozulma ebeveyn çocuk arasındaki güç dengesini bir anlamda altüst etmiştir.

Ebeveyn-Çocuk-Güç İlişkisinin Dönüşmesi

İnternet, cep telefonları, tabletler, bilgisayarlar ve oyun konsolları gibi dijital medya araçları, çağdaş yaşamın kritik altyapısının önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bireylerin internet erişimi, ülkelere göre farklılık gösterse de dünya genelinde 5,64 milyar yani dünya nüfusunun %68,7'sinin internet erişimi vardır. Bu oranın aile bazında Avustralya gibi ülkelerde, %99 oranında internet erişimi olduğu raporlanmaktadır (eSafety Commissioner, 2021; akt. Jeffery,

2025). Hem ebeveynler hem de çocuklar için değerli olan bu bağlantı sayesinde, giderek artan sayıda günlük etkinlik için ağ tabanlı teknolojilere bağımlı hâle gelmiş bulunmaktayız; bunlar arasında iletişim, eğlence, iş ve eğitim yer almaktadır. Bu durum, özellikle 2020 ve 2021 yıllarında uzun Kovid-19 karantinaları sırasında daha da belirgin hâle gelmiştir. Pek çok açıdan artık sürekli bağlantı hâlinde olmanın normalleştiği bir duruma ulaşmış bulunmaktayız. Bu durum önemli düzeyde aile dinamiklerini yeniden şekillendirmiş, ebeveyn/çocuk güç ilişkilerini dönüştürmüş ve bazı ebeveynler için ebeveynlik yük ve kaygısını büyük oranda artırmıştır. Dünyanın dört bir yanında dijital cihazlara erişim, çocuklar açısından öğrenme, oyun ve bağlantı kurma açısından kritik hâle gelmiştir. Çocukların medya hesaplarına sahip olması ve kullanması önemli ölçüde artmıştır (Jeffery, 2025). Bu değişim, bilim insanlarının önemle altını çizdiği gibi ebeveynlik ve çocukların medya kullanımıyla ilgili olarak seçim ve kontrol imkânlarının ailelerden alınmasıyla sonuçlandı. Çocukların okul temelli dijital talepleri nedeniyle cihaz edinmelerinin zorunlu hâle gelmesi, ebeveynlerin daha önce uyguladıkları medya kullanım kurallarının etkisiz kalmasına yol açmıştır. Bu dönemde, özellikle ekran süresi ile ilgili kaygılar artarken, ebeveynlerin medya üzerindeki kontrol algısı daha da zayıflamıştır (Page ve Jeffery, 2022; Willett ve Zhao, 2024, akt. Jeffery, 2025).

Çağdaş ebeveynlerin en çok yaşadıkları duygunun korku ve endişe olduğu görülmektedir. Ebeveynler çocukları üzerinde daha az kontrole sahip olduklarını hissettikçe, bu endişe artmaktadır. Bu durum, özellikle internet ortamı ebeveynler için hem kaçınmaları gereken risk ortamı hem de değerlendirilmesi gereken sayısız fırsatların olduğu bir ortama dönüştüğünden, gerilim çift yönlü ebeveynlerin omuzlarına yüklenmektedir. Dijital medya kullanımı ve sürekli bağlantıda olma konusundaki kaygılar genellikle, uygunsuz içeriklere erişim, zihinsel aktivelerde gerileme, yabancı tehlikesi, sosyal medya ve ruh sağlığı gibi eski kaygıların yeni biçimleri olarak öne çıkmıştır. Günümüz medya söylemleri, çoğunlukla çocukluğun mobil telefonlar, Instagram, TikTok ve çevrim içi oyunlar öncesindeki hâlini idealleştirir ve çocukların ekranlara gömülmesiyle çocukluk masumiyetinin yitirildiğinden yakınlık (Nelson, 2010; Jeffery, 2025).

Bilişim teknolojileri aracılığı ile ortaya çıkan her yeni medya aracı, ebeveynler açısından çocuklar ve gençlere yönelik bir ahlaki kaygı oluşmasına yol açmaktadır. Ülkemiz özelinde gündüz kuşağı programları ve medya haberleri

incelendiğinde bu bozulmanın yalnızca çocuk ve gençlerde değil, ebeveynlerde, meslek üyesi bireylerde ve hatta toplumun çoğu bireylerinde olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır. Ancak çağdaş dijital medya biçimleriyle birlikte yalnızca içeriğe değil, aynı zamanda medyanın nasıl tüketildiğine ve hangi davranışlara yol açtığına dair kaygılar da yaygınlaşmıştır. Özellikle ekranların taşınabilirliği ve çok yönlülüğü, medyayı gündelik yaşamı kontrol eder hâle getirmiştir. Televizyon ve sinema genellikle sabit bir fiziksel mekânda, *ortak* bir şekilde izlenirken, mobil ekranlar daha *kişisel* ve *bireysel* deneyimlere olanak tanır. Mobil ekranlar, bireylerin tüketimlerini özel alanlara taşınmasına izin verirken, ebeveyn veya otorite figürlerinin denetimini de zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, dijital farkındalığı yüksek bazı ebeveynlerin çocuklarının dijital medya kullanımını denetlemek amacıyla çeşitli gözetim teknolojilerine başvurduğu da bilinmektedir.

Medyanın çocuklar üzerindeki olumsuz sosyal etkilerini ve dijital medya çağında değişen ebeveyn kaygılarını *Parenting in a Digital World* kitabında (Jeffery, 2025) üç noktaya odaklandığı görülmektedir.

1. Kültürün basitleştirilmesi (*the 'dumbing down' of culture*)
2. Cinselliğin aşırılılaşması (*pornography and the sexualisation of culture*)
1. Çocukların yetersiz sosyal-duygusal gelişimi (*children being framed as vulnerable and 'at risk'*)

Medya yorumculuğu ve kamuoyu söylemleri, özellikle çocuklar etrafında şekillenen ahlaki korkuları ele aldığı (Kelly, 2010), çocukların geçmişte daha güvende ve masum olduğuna dair nostaljik bir inancı yansıtarak bugünkü tehlike ve risk algısının çocuklukla ilgili tartışmaların temel ögesi hâline geldiğini gösterir. Ebeveynler, çocuklarını potansiyel tehlikelerden korumaya yönelik kaygı ve korkularla hareket etme durumunda kalmaktadırlar (Jeffery, 2025). İnternetin ve dijital medyanın yükselişi, bu kaygıların biçiminde bir değişime yol açmıştır. Eskiden medya korkuları, aptallığın kitlere pasif şekilde iletilildiğini varsayarken, günümüzde bu korkular, bireylerin kendi seçimleriyle medya içeriklerine erişim sağladığı için ortaya çıkan *gönüllü aptallık* korkusuna dönüşmüştür. Popüler anlatılarda, gençlerin derin düşünme yetileri zayıflamış, sabırsızlıkları artmış ve zihinsel dikkatleri par-

çalanmış olarak tariflenmektedir. Kısa dikkat süresi ve anında ödül beklentisi, gençlerin karmaşık düşünme becerilerini tehdit eden bir unsur olarak gösterilmektedir. Bu korkular, artık sadece pasif izleyici olmaktan değil; aynı zamanda medya içeriğiyle kurulan aktif ama yüzeysel ilişki biçimlerinden de kaynaklanmaktadır (Jeffery, 2025).

Ebeveynlerin dijital farkındalığını arttırmak amacıyla, yürütülen geleneksel araştırmalar, şiddet içeriğine maruz kalmanın saldırganlığı arttırdığı gibi nedensel çalışmaları konu almasına karşın, günümüz araştırmaları daha geniş bir sosyal medya bağlamını açıklamaya yöneliktir. Bu bağlamda, sadece içerikle sınırlı kalmayıp, medyanın kişiyi başka eylemlerden alıkoyarak yaşamın diğer anlamlı yönlerini nasıl etkilediği gibi konulara da yönelmiştir (Jeffery, 2025). Jean Twenge, *iGen* (2017) adlı çalışmasında, günümüz gençliğini kaygılı, daha az sosyal ve mutlu olmayan bireyler olarak tanımlamış ve bunun nedeninin dijital teknolojiyle erken yaşta karşılaşmaları olduğunu öne sürmüştür. Jonathan Haidt ise *The Anxious Generation* (2024) adlı kitabında, çocuklarının *kablolanmış bir beyinle* büyüdüğünü savunmaktadır. Bu durumun çocuklar üzerinde dikkat dağınıklığı, duygusal gelişim bozukluğu ve yalnızlık gibi sonuçlar yarattığı yönündedir (Healy, 1991, akt. Jeffery, 2025). Ancak Jeffery, *Parenting in a Digital World* (2025) kaynağında gençler yalnızca kırılgan bireyler olarak değil, aynı zamanda medyanın en hevesli kullanıcıları ve üreticileri olarak da tanımlanmaktadır. Bu heves ebeveynlerin baş etmeyi öğrenmeleri gereken problemlerin başında gelmektedir. Çocuk ve gençleri bu kadar hevesle yöneldikleri bir ortamdan uzak tutmak ebeveynlerin farkındalığı yüksek birer dijital ebeveyn olmalarını zorunlu hâle getirmektedir. Öte yandan pornografi ve cinsel açıdan açık içeriklerin çocuklar üzerindeki etkilerine dair ebeveyn ve bilim insanlarının kaygıları uzun süredir devam etmektedir. Bu endişeler genellikle çocukların açık cinsel içeriklere maruz kalması ve bu durumun gençleri *toplumsal normları* aşan konuma taşımasıdır. Yani Malatya’da yaşayan ergen karşı cinsle ilişki normlarını, Viyana’da yaşayan ergenle aynı toplumsal normlar doğrultusunda şekillendirmeye çalışma çabasıdadır. Bu ergenin toplumsal, geleneksel rol normlarını giderek anlamını yitiren kurallar olarak görmesi ile sonuçlanmaktadır. Günümüz medya söylemleri, gençlerin cinsel davranışları anlamakta zorlandıkları ve pornografiden öğrendikleri normları *gerçek* ile karıştırdıkları varsayımına dayanır. Örneğin, Byron, Albury ve Evers (2021) gençlerin pornografi izledikten sonra gerçek ilişkilerde neyin *normal* olduğuna dair algılarının bozulduğunu göstermektedir.

Ancak bu olumsuz tabloya rağmen teknolojinin ebeveynlik rollerinde oluşturduğu bazı olumlu gelişmeler de gözlemlenmektedir. Pandemi, ebeveynlerin çocuklarının dijital yaşamlarına daha fazla dâhil olmalarına zemin hazırlamış; böylece ekran süresi gibi yüzeysel kavramların ötesine geçilerek çocukların çevrim içi etkinliklerine dair niteliksel değerlendirmeler yapılmasına olanak tanınmıştır. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının dijital aktiviteleri hakkında bilgi düzeylerini artırmış ve disiplinler arası bir dijital medya okuryazarlığı gelişimine katkı sunmuştur (Willett ve Zhao, 2024, akt. Jeffery, 2025).

Dijital dünyanın ebeveynlerine kaynaklar destek sunmak amacıyla sayısız öneriler sunmaktadır. Bunlar arasında, ebeveynlerin dijital becerilerinin geliştirilmesi, dijital farkındalıklarının (Manap, 2020) artırılması, rol model olmaları (Manap ve Durmuş, 2020) ebeveynler ve çocuklar arasında dijital medya kullanımı konusunda olması gereken açık ve çok yönlü iletişimlerin içeriği (Kurtoğlu Erden ve Uslupehlivan, 2021) ve çocuklara baskıcı veya aşırı kontrollü davranmamak gibi geniş bir yelpaze sunulmaktadır. Bu yazının sonunda sunulabilecek iyi bir öneri olarak Avustralya'nın devlet eliyle oluşturduğu sistem olabilir. Dünyada bir ilk olarak kurulan "e-güvenlik komiserliği"; (Jeffery, 2025) internet güvenliği, çevrim içi riskler ve dijital ebeveynlik konularında uzmanlaşmış kamu görevlilerinin olduğu birimlerdir. Bu birimler, gençleri kültürel olarak sürekli izlenmeleri ve kontrol altında tutulması gereken bireyler olarak tanımlamaktadır ve böylece çocukları ve gençleri çevrim içi ortamlarda korumayı, dijital güvenlik politikalarını oluşturmayı ve çevrim içi tehlikelere karşı bilinçlendirme çalışmalarını ebeveynler aracılığı ile yürütmeyi amaçlamaktadır. Ülkemiz koşullarında bu izleme, kontrol ve politikaların yalnızca çocuk ve ergenlere yönelik değil, ebeveynler ve toplumun diğer bireylerini de kapsayacak şekilde planlanması önerilebilir.

Kaynakça

- Aries, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. Random House.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37(4), 887-907. <https://doi.org/10.2307/1126611>
- Byron, P., Albury, K., & Evers, C. (2021). "It would be weird to show anyone else": Young people's framing of image-based sexual abuse as a moral issue. *New Media & Society*, 23(3), 527-544. <https://doi.org/10.1177/1461444820905043>

- Hays, S. (1996). The cultural contradictions of motherhood. Yale University Press.
- Jeffery, C. P. (2025). Parenting in a Digital World: Beyond Media Panics Towards a New Theory of Parental Mediation. Routledge NY.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan-Aile-Kültür. Remzi Kitabevi.
- Kelly, P. (2010). The haunting of childhood innocence: The ideological construction of childhood in Western culture. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 11(3), 231-244.
- Kurtoğlu Erden, M., & Uslupehlivan, E. (2021). Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: Teknoloji kullanımında anne babalar rehber mi engel mi olmalı? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 447-474. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.671929>
- Lamb, M. E. (Ed.). (2010). The role of the father in child development (5th ed.). Wiley.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives. Oxford University Press.
- Livingstone, S., Mascheroni, G., & Ólafsson, K. (2014). Children's online risks and opportunities: Comparative findings from EU Kids Online and Net Children Go Mobile. London School of Economics.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed., pp. 1-101). Wiley.
- Manap, A. (2020). Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi [Doktora tezi]. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Manap, A. & Durmuş, E. (2020). Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 978-993.
- Tofan, S., Türkçapar, M. H., & Işık, H. (2024). Dijital toplumda ebeveynlik: Çocuğa atfedilen değerler üzerine karşılaştırılmalı bir çalışma. *Nesne*, 12(32), 225-242. <https://doi.org/10.7816/nesne-12-32-06>

Kavramsal Tanımlar Bağlamında Medya ve Aile Etkileşimi

→ Ali BÜYÜKASLAN*

Dijitalleşme yeni medya çağını ortaya koyan önemli bir kavram olarak hayatımıza girmiştir. Kavramın gerek bireysel gerekse toplumsal bağlamda dijital olma hâlini yansıttığı düşünüldüğünde, dijitalleşmenin bir durum ya da hâli ortaya koymayı tanımladığı görülmektedir. Dolayısıyla dijitalleşme aslında bilgisayar teknolojileri, ağ teknolojileri ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle ortaya çıkan bir hâlin tezahürüdür. Bu teknolojiler geçmiş teknolojilerin toplumsal hayata olan etkisinin çok ötesinde üstelik biri diğerini sürekli oluşturan ve geliştiren ve ön görülemeyen başka birçok gelişmeye de yol açan etkiler üretmiştir. Bugün sıklıkla konuştuğumuz ve muhtemeldir ki ilerleyen yıllarda bireysel ve toplumsal etkileri çok daha fazla hissedilecek yapay zekâ teknolojileri insanın dünden bugüne ulaştığı noktayı birçok açıdan sorgulanabilir hâle getirmekle kalmamış, insan hayatında topyekûn değişime giden bir süreci de başlatmıştır.

Dijitalleşme sadece yoğun teknolojik bir başlangıç hâlinin adı olmaktan çok insanoğlunun hayatında gelecekte çok daha önemli değişimlere yol açacak bir sürecin başlangıcının da adı olmaktadır. Bu süreç sadece bilinen anlamıyla toplumsal etkiler üretmekle kalmayacak bu toplumsal değişimlerin hangi oranda kimi ne yönde nasıl etkileyeceği sorularını da beraberinde getirecektir. Toplumsal yapının temel birimi olarak aile hemen her türlü değişimden etkilenen bir toplumsal yapı taşı olarak dikkat çekmektedir. Bugün dijitalleşmeyle hayatımıza giren birçok kavramın ilk ve en önemli etkilerinin hissedildiği yer hiç kuşkusuz aile ve aile bireyleri olmuştur. Nitekim Kır'ın (2011) çalışmasında ortaya koyduğu ailenin işlevlerini göz önüne aldığımızda bu işlevlerden; psikolojik işlevin, eğitim işlevinin, toplumsal işlevin ve ekono-

*Prof. Dr., İstanbul Medipol Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü,
abuyukaslan@medipol.edu.tr

mik işlevin dijitalleşme etkisinde çok farklı boyutlarda etkileşime uğradığı görülecektir.

Radyolu yıllardan televizyonlu günlere gelindiğinde evlere giren bu yeni teknolojik aygıtın sadece bir eğlence ve magazin aracı olmadığı yıllar sonra çok daha açık şekilde anlaşıyordu. Bu konuda George Gerbner 1970'li yılların başında yaptığı çalışmayla ortaya koyduğu Ekme Kuramı, televizyonun insanların bilinçaltlarına yönelerek onları yönlendirdiğini; kitle iletişim araçlarıyla insanların dünya görüşünün ve gerçeği algılama biçimlerinin değiştirilebildiğini ortaya koymuştur (Bak vd., 2020). Televizyon ve şiddet ilişkisini yaptığı uzun soluklu çalışmayla ortaya koyan Gerbner'in ele aldığı konular iletişim çalışmaları alanında önemli bir başlık oluşturmakta, konuyla ilgili yapılan çalışmalar dijitalleşmenin hayatımıza girmesiyle dijitalleşme ve şiddet konusuna yönelmiş durumdadır.

Televizyondaki kurgusal olayları gerçek dünyada olan olaylarla karşılaştırma ya da benzerlik kurma çabası televizyon seyircisinin benzer bir dünya içerisinde yaşadığı hissini ona vermektedir. Televizyonun insanı kendi evinde seyirci konumuna yerleştirdiği, televizyon insan ilişkisinde aslında yeni olan sadece insanın kendi evinde bir ekranın önüne seyirci olarak konumlanması değildir. Televizyon artık, seyredenine ona ayırdığı zamana göre kendi sosyal gerçekliğini ve dünyayı algılamasını oluşturmada önemli bir etken olmaktadır (Morgan'dan Akt., Özer, 2017, s. 12).

Televizyonun insanların evlerine dâhil olmasıyla birtakım yeni alışkanlıklar ve nitelikler ortaya çıkarken kimi alışkanlıklar ve nitelikler de insan yaşamından uzaklaşarak “eski” olmak niteliğini kazanıyordu. Bu durum kuşkusuz, tıpkı günümüzde mobil telefon-insan ilişkisinde olduğu gibi, gündelik hayatın televizyona göre şekillenmesine neden olmuştur. Aslında bu durum, mobil bağlantısı olmadığında bağımlılık benzeri tepkiler veren insan davranışıyla benzerlik göstermekteydi.

Bir Toplumsal Kurum Olarak Aile

Literatür taraması ve bu konuda yapılmış araştırmalara dayanarak toplumsal örgütlenmenin ve toplumsal kurumlaşmanın temel birimi olarak ailenin birtakım işlevleri üstlendiğine dikkat çeken Kır (2011, s. 399) ailenin şu işlevlerini vurgulamıştır: *Biyolojik işlev, Psikolojik işlev, Eğitim işlevi, Toplumsal işlev, Ekonomik işlev.*

Ailenin işlevlerini çalışma bağlamında ortaya konan tespitler üzerinden ele aldığımızda geleneksel aileden modern dönemlerdeki aile anlayışlarına dek bu işlevlerin farklı yoğunlukta da olsa benzer şekillerde işlevler üstlendiği görülecektir. Her durumda aile üyeleri arasındaki işlevler farklılaşsa da aile, bu işlevlerin yerine getirildiği bir toplumsal kurum olarak varlığını devam ettirmiştir. Ailenin varlığı onu bir arada tutan inanç, kültür, psikososyal gerçeklikler, ekonomik ve toplumsal birtakım ilişkilerle görünür olmuş, kimi zaman kendi dışındaki etkilere maruz kalarak (salgın dönemleri, savaş dönemleri, kıtlık dönemleri gibi) sarsıntı geçirmiş olsa da her daim kendini toparlamayı ve toplumsal yapının en önemli yapı taşı olma özelliğini korumuştur.

Toplumsal bir kurum olarak üyelerinin kan bağıyla birbirine bağlı oldukları aile, kendi içerisinde birtakım işlevler üstlenmiştir. Bu işlevlerin yerine getirildiği bu birliktelik toplumsal yapı içerisinde yer alan bir sosyal grup olarak toplumsal değerlerle de etkileşim içerisinde. Bu özelliğiyle dış etkilere açık olmasına rağmen üyelerinin sahip olduğu inanç değerleri, kültürel değerler ve toplumsal ilişki biçimleriyle toplumsallaşma bağlamında da geleceğe umutla bakılmasına yönelik çabalar sergilemiştir aile. Modern dönemlerde olabildiğince küçülen aile yapısı geleneksel değerlerden uzaklaşmaya başlasa da yeryüzü coğrafyasında aile her daim birlik ve beraberliğin, toplumsal dayanışmanın en görünür olduğu bir yapı olarak dikkat çekmiştir. Bilindiği üzere toplumsal değişimler anlık değişimler olmayıp süreç içerisinde gerçekleşen ve değişimin çok açık şekilde hissedilmeyeceği şekilde gerçekleşir. Tarih insanoğluna anlık kırılmaların, ani değişimlerin olduğu dönemleri de yaşatmıştır. Ancak tarihin her döneminde toplumsal değişimler ve dönüşümler hızlı ve beklenmedik şekilde gerçekleşmemiştir.

Gutenberg'in matbaayı icat etmesi, toplumsal yapıda gerçekleşen değişimlere etkisi, Rönesans'a ve Reform'a giden sürecin başlangıcını oluştursa da uzun yıllara dayanan ve Rönesans ve Reform hareketlerine giden süreç birkaç nesil boyunca devam edegelmiştir. Günümüzde düne göre toplumsal değişimlerin geçmişten daha hızlı, daha farklı boyutlarda ve sürekli artan bir hızla gerçekleştiği inkâr edilemez bir gerçektir. Bu gerçeklik bugün dijitalleşme adı verilen bir değişimin adı olmuştur.

Dijitalleşme ve Aile

Dijitalleşmeyle hayatımıza birçok kavram girmiştir. Sosyolojik bir gerçeklik olarak her değişim kendi kavramlarını üretmekte olup bu kavramlar insana ve hayata ilişkin yeni adlandırmalar, yeni tanımlamalar ortaya koymaktadır. Dijitalleşmeyle hayatımıza giren kavramlar bilişim teknolojileri ve insan ilişkisini farklı yönlerde farklı boyutlarda etkilemiştir. Bu etkileşim tek yönlü olmamıştır. Çok boyutlu bir etkileşim söz konusudur. Öyle ki bugün dijitalleşme etkisiyle oluşan ve üreten tüketici ya da tüketen üretici anlamında kullanılan *prosumer* kavramı bir hâlin ortaya konmasıdır. İnsan bu durumda bir içeriği hem üretmek hem tüketmektedir. *Prosumer* konumunda olan insan aynı zamanda dijital mecralarda, sosyal ağların sahipliğini elinde bulunduranların da işçisi olmaktadır. Sadece bireysel anlamda değil çok farklı boyutlarda insanın, ailenin, toplumların sosyal, psikolojik, kültürel değerler, inanç değerleri, eğitim, ekonomik tutumlar, ideolojik yönelimler vb. birçok konuda medya içerik sunucularının ve Büyük Veri'ye sahip olanların yönetme ve yönlendirme etkileri söz konusu olmaya başlamıştır. Dijitalleşme sosyal ağlar ve medya içeriklerinin paylaşımına sokulduğu her mecra da çok yönlü iletişime ve etkileşime açık ortamları da oluşturmuştur. Bu ortamlar eğitimden eğlenceye, magazinden kültüre, uygulamadan bizatihi parçası olunan kimi sanal gruplara kadar birçok mecra şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bu mecraların We Are Social ya da Hootsuite gibi ajansların ulusal ve uluslararası ölçeklerde ortaya koydukları internet istatistikleri göz önüne alındığında dijitalleşme ve sosyal ağların hangi boyutlarda ne tür kullanıcılarla ve nasıl kullandığıyla ilgili ortaya çıkan istatistiksel verilerin dijitalleşme etkilerini anlamamıza yardımcı olacağı açıktır. Ülkemizde TÜİK tarafından belirli aralıklarla uygulanan saha araştırmaları da benzer şekilde dijitalleşme etkisinin kullanıcı ve kullanım düzeyleri hakkında bilgi vermektedir. Örneğin aşağıdaki tablo 2024 yılına ait Bilişim Teknolojileri Kullanımı hakkında yapılmış bir araştırma olarak dikkat çekmektedir.

	(%)								
Bilişim Teknolojileri	6-15			6-10			11-15		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İnternet Kullanımı	91,3	92,2	90,3	87,9	88,1	87,7	94,7	96,4	93,0
Sosyal Medya Kullanımı	66,1	68,1	64,0	53,5	53,8	53,3	79,0	82,8	75,1
Cep Telefonu/Akıllı Telefon Kullanımı	76,1	76,9	75,3	66,3	65,8	66,7	86,2	88,3	84,0
Bilgisayar Kullanımı	50,3	52,3	48,3	45,9	47,1	44,7	54,9	57,6	52,0
Dijital Oyun Oynama	74,0	82,8	64,8	75,7	80,6	70,6	72,2	85,0	58,7

Tablo 1. Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Çocukların Bilişim Teknolojileri Kullanım Oranı, 2024

Tablodaki veriler çocuk yaş gruplarında bilişim teknolojileri ve sosyal medya kullanımı oranlarını ortaya koymaktadır. Burada çocuk nüfusun bilişim teknolojilerine olan yatkınlığı ve kullanıcı düzeyindeki oranlar sevindirici bir durum olarak görünse de, kullanım istatistiklerinin hangi içeriklerin hangi yaş gruplarınca nasıl tüketildiği sorusu önem kazanmaktadır.

Bugün düne göre medyayı farklı kılan ve geleneksel medyadan ayıran birçok temel özellik vardır. Ancak amaçları itibarıyla değerlendirildiğinde medyanın geçmişe nazaran dijitalleşmenin etkisi ve sunduklarıyla daha üretici, daha etkileyici, daha paylaşımcı, daha hızlı şekilde ilerleyen etkileri olduğu en belirgin ve öne çıkan özelliklerdir. Dijitalleşmeyle ortaya çıkan kavramlar ne sadece bireyi ne sadece aileyi ne de sadece toplumu ilgilendiren kavramlar değildir. Bu kavramlar küresel bağlamda hemen her şekliyle bireyden topluma, aileden kültürel değerlere, yerel olandan evrensel olana birçok alanda etki oluşturan ve hızlı sonuçlar doğuran kavramsallaştırmalardır. Geleneksel medyayla ya da dijitalleşmeyle ortaya çıkan yeni medya mecralarında oluşturulan etki her zaman bir içerik tüketimi, bir tercih durumu ortaya çıkarmıştır. Nitekim dijitalleşmeyle post-truth kavramının hayatımızda yer edinmesi belki bir anda gerçekleşmiş bir durum olmasa da modern zamanlardan post-modern zamanlara giden süreçte insan, post-truth kavrayışla birlikte modern bilimin modern teknoloji olarak somutlaşarak git gide hayatın bütün alanlarında bir dönüşüme yol açtığı ve niceliğin nitelik üzerinde egemenlik oluşturduğu bir hâli yaşamaya başlamıştır (Oruç, 2021, s. 23). Reyting oran-

larının, beğeni almanın, paylaşım yapmanın, dijital mecralarda ortaya çıkan yeni görme ve görünme biçimlerinin olabildiğince hızla arttığı ve etkileşim oranlarına göre ekonomik kazançların elde edildiği bir dünyada *Sharenting*, *Kidfluencer* kavramlarının yanı sıra Annelik blogları olarak ortaya çıkan, sunulan içeriğin hangi değerlendirmeler ve hangi ölçütlere göre bir tercih etme durumunun söz konusu olduğunu Manovich'in de belirttiği gibi daha önce tanımlanmış olanlardan hareketle yeni bir şey ortaya koyma şeklinde gerçekleşen seçmenin mantığı (Manovich, 2023, ss. 115-120) kullanıcıyı/içerik tüketicilerini en genel ifadesiyle kendilerine rağmen beklenmedik bir anda, beklenmedik görünümler altında sunulanı tercih etme durumuna getirmektedir.

Medya ve aile ilişkisi, medya içerik üreticilerinin hangi önceliklere göre hareket ettiğiyle aile ve aile bireylerinin hangi önceliklere göre hareket ettikleri konusunda ortak bir noktada buluşmalarındaki sorunsallık açısından her zaman ideal olana ulaşamamaktadır. Geleneksel medyanın eğitim, bilgilendirme, kamuoyu oluşturma, eğlendirme, gündem belirleme vb. işlevleri açısından ele alındığında ortaya çıkan durum ile dijitalleşmeyle ortaya çıkan durum her ne kadar medyanın işlevleri açısından kısmi benzerlikler taşısa da sosyal ağları ve içerik oluşumu düşünüldüğünde her bir kullanıcının bir içerik üreticisi olduğu ve bu içerikleri hangi gerçeklikleri hangi düzeylerde barındırdığı her zaman tartışmalı olacaktır. Hemen her türden bilginin, içeriğin metin, ses ve görüntü düzeyinde her şekilde yer aldığı dijital mecralarda aile ve aile bireylerinin bu içeriklerden olumlu ya da olumsuz etkilenmeksizin kalması mümkün değildir.

Bugün televizyonlarda gündüz kuşağı programları olarak adlandırılan programların onca yaşanmışlık üzerinden cımbızla seçer gibi kimi öznel olayları genele yayma görüntüsü veren formatları sadece seyredenler açısından değil, o programların içeriğinin konuşulması, yaygınlaşması ve yayılması açısından da bir döngüsel durum oluşturmaktadır. Televizyon içeriklerinin tek yönlü bir iletişimle bir tür içerik pazarlaması oluşturmaya çalıştığı bir dünyada televizyon izleyicilerinin kumanda program tercihi gibi kısır değerlendirmelere mahkûm edilmesi çok da anlaşılabilir bir durum değildir. Hemen her içeriğin bir tür eğitim formasyonu olarak tüketilmesi söz konusudur. Bu durum içerik üretiminin ve onun hangi mecralarda hangi formatta paylaşılması sorusunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Üretilen her içeriğin bireysel ya da toplumsal düzeyde birçok sosyal gerçekliği yeniden şekillendirdiği unutulmamalıdır.

Aile artık geçmişe göre aynı sofrada bir araya gelen anne baba ve çocukların bir aile yuvası içerisinde gündelik hayat ilişkilerini hayatın akışı içerisinde yönettikleri bir kurum olmaktan çıkmakta, üyelerinin her birinin kendisi için bir başka varoluşla aynı veya başka adlarla var olduğu bir sanal varoluşa evrilmektedir. Aile kavramı ve mahremiyet ilişkisi biri diğeriyle oldukça sıkı tanımlama içerirken, dijitalleşmeyle gelineen noktada mahremiyet kavramı geçmişe göre daha farklı bir anlam kazanmaktadır. Mahremiyeti kişinin kendi bireysel tercihleri doğrultusunda neyin dışarıya kapalı neyin dışarıya açık olabileceğine ilişkin (dini, dünyevi, ahlaki, ekonomik, fikri, ailevi, kültürel, duygusal vb.) sınırları kendisinin belirlemesi, göstermesi ve bunun diğerleri ya da ötekiler tarafından kabul edilebilir sınırlar içerisinde bir karşılık bulması olarak tanımlayabilirdik. Ancak bugün gelineen noktada mahremiyet kavramı bilindik sözlük ve kavramsal tanımlarının ötesinde bir zorlamaya, “Tercihlerini mutlaka belli etmelisin.” denilmeye, “Nerede durduğunu açıkça belirt.” şeklinde bir zorlamayla kişilerin davranışlarına, sözlerine, düşüncelerine karşı tavır geliştirilmek için “pusuda beklenen” bir bağlamla tanımlanmaya başladı. İnsanın düşüncesini ve davranışını ya da hangi ortamlarda hangi davranışı göstermesi gerektiğine ilişkin baskılayıcı yönde seyreden davranışlar sadece kişisel mahremiyete saygısızlık değil, bu yönde kişiler üzerinde o kişilerle irtibatlı aile, çocuk, eşler ve hatta ikincil üçüncül derece yakınlarına bile yönelmeye başlamıştır.

Genellemeci bir yaklaşımla kişileri düşünceleri ve davranışları üzerinden kendini ifşa etmeye zorlama ve onun mahrem sınırlarını ortaya koymaya yönelik baskıcı tutumlar insanın mahremiyet duygusunu tüketmekle kalmamakta topyekûn bir ilişki ağını da linç etmeye yönelik bir kültürün oluşmasına yol açmaktadır. Aile bireylerinin bu yönde uğradığı mağduriyetler sık sık gündeme gelmekte bu durumdan da en çok çocuklar zarar görebilmektedir. Herhangi bir mahremiyet saygısı ya da masumiyet karinesi gözetmeksizin yapılan sosyal medya linçleri aile bireyleri ve özellikle de çocukların hassas ruhlarında derin yaralara yol açmakta, gittikleri okullarda yalnızlığa itilmekte ve daha o yaşlarda yalnızlaşmanın ve ötekileşmenin en derin ve acı tecrübelerini onlara yaşatmaktadır.

Sonuç

Medya gerek geleneksel medya olarak gerekse yeni medya bağlamında takip edenler açısından içerik pazarlaması ya da sunumuyla birçok işlevi bir arada yerine getirmektedir. Bu işlevleri medya ve aile ilişkisi bağlamında ele aldı-

ğımız medyanın öncelikleriyle aile ve aile bireylerinin öncelikleri arasındaki tercih etme durumu her zaman sınırları kesin belli olan bir uyum oluşturmamaktadır. Ürettiği etki açısından medya dijitalleşmeyle insan hayatını daha da yoğun bir etkiye maruz bırakmıştır. Çocukların ebeveynleri tarafından bir tüketim nesnesi olarak değerlendirilmesi ve bunun medya üzerinden gerçekleşmesi medyayı sorumluluk altına sokmayacaktır elbette. Ancak medya sahipliğinin ister dijital ister geleneksel medyada olsun bu araçsallaştırmada hangi ilkeleri hangi amaçları gözettiği ve kime neyi ne kadar nasıl sağladığı medyanın kendi etik değerleri içerisinde ele alınması gereken bir konudur.

Dünün mağduriyet anlayışları bugün ortadan kalkabiliyorsa bu sadece toplumsal değişimle izah edilebilecek bir durum değildir. Bu aynı zamanda toplumsal değişime kimin nasıl yön verdiğiyle de alakalı olarak değerlendirilmelidir. Elbette toplum durağan değildir ve değişimin kendisi her zaman için inkâr edilemez bir gerçeklik olarak var olacaktır. Burada üzerinde durulması gereken bu değişimin topluma rağmen yapılıp yapılmadığıdır. Toplumsal değerleri yok sayan toplumun değerlerine rağmen başka değerleri dayatan her türlü içerik hangi mecrada üretilirse üretilsin sorunları da beraberinde getirecektir.

Bu sorunların en yoğun hissedileceği toplumsal yapının en önemli birimi hiç kuşkusuz ki ailedir. Aile sadece bir kavram olarak değil aynı zamanda bir içerik nesnesi olarak 21. yüzyılla birlikte sosyal ağların etkisiyle ortaya çıkan sosyal medyada geleneksel medya dönemlerinde yer aldığından çok daha farklı boyutlarda, farklı içeriklerle, farklı başlıklar altında ve farklı etkilere maruz kalacağı dönemi yaşamaktadır. Aile artık sosyolojinin, psikolojinin geleneksel tanımlarının ötesinde yeni bir duruma evrilmiştir. Bu yeni durum bilinen anlamların çok ötesinde bir aile tanımıyla bizleri karşı karşıya getirmiştir. Sosyal bilimlerin birçok alanı artık tek bir disipline özgü kavramsal tanımlamaların ötesinde disiplinler arası bir çaba içerisinde toplumsal birçok konuyu yeniden ele almak ve yeni tanımlamalarla konuyu anlaşılır kılmak durumundadır. Medya aile ilişkisi sadece maruz kalma ilişkisi olarak değerlendirilmemeli, aile bireylerinin hemen hepsinin aynı zamanda birer içerik üreticisi olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla geleneksel dönemlerdeki medya etkisinin dijitalleşmeyle oluşan etkiyle aynı olmadığı, bu etkinin hangi sonuçları doğurduğu sadece sonuçlar üzerinden değil, o etkiyi oluşturan içerikler üzerinden de anlaşılmalı çalışılmalıdır.

Kaynakça

- Bak, G., Altıntop, M., & Bak, A. (2024). George Gerbner'in genel iletişim modeli, kültürel göstergeler ve ekme kuramı. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences (JOSHAS)*, 6(25), 484-492.
- Kır, İ. (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(36), 381-404.
- Manovich, L. (2023). *Yeni Medyanın Dili*. İstanbul: AA Kitap.
- Oruç, M.S. (2021). *Post-Truth Durum -Sosyal Medya Çağında Bilgi ve Doğruluk-*. İstanbul: Mahya Yay.
- Özer, Ö. (2017). Medyada şiddet kullanımı: şiddet ekonomisi, medyanın ideolojik şiddeti ve yetiştirme kuramı açısından bir değerlendirme. *Marmara İletişim Dergisi*, (27), 1-19.
- TÜİK, (2024). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi> Erişim Tarihi: 10.05.2025

Kaynak: Getty Images

Dezenformasyon ve Dijital Tehditler Karşısında Aileyi Korumak

→ Derya GÜL ÜNLÜ*

Günümüzde dijital ortam, ebeveynlik pratikleri için önemli bir aracı hâlini almaktadır. Anne ve babalar hem ebeveynlik rollerini yürütmek hem de kendi deneyimlerini aktarmak, bilgi ve destek almak için dijital ortamın önemli kullanıcı kimlikleri arasında yer almaktadır (Lupton vd., 2016). 1990'lı yılların sonunda ebeveynlerin forumlara girmesiyle başlayan süreçten geldiğimiz noktada yapay zekâ araçlarına dek uzanan bir pletorada dijital entegre araçlar, annelik ve babalık pratiklerinin sürdürüldüğü alanlara dönüşmüştür. Böylelikle kullanıcılar, bilgi ve tavsiye edindiği, kişisel ebeveynlik modellerini diğerlerine aktardığı, dahası bu modelleri tartışmaya açtığı özgün platformlara sahip olmaktadır. Ebeveynlerin, söz konusu platformlarda ulaştıkları bilgiyi hızlı, sürekli, detaylı, eğlenceli, özelleştirilmiş, pratik, (görece) güven verici ve tarafsız olarak değerlendirmeleri ise dijital entegrasyonunun gittikçe artmasını beraberinde getirmiştir (Lupton, 2016). Dahası, her bir dijital platformun kendine özgü doğası, dijital ortamın ebeveynlerin farklı amaç ve ihtiyaçlarına yönelik içeriklere ulaşmalarına da olanak tanıyarak, anne-babalara çoklu-işlev sunmaya başlamıştır. Yani anne ve babaların dijital öncesi dönemde kendi ebeveynlerine ya da yakın çevrelerine sorarak ancak edinebildikleri bilgiler, dijital dünyaya geçişle birlikte sağlık uzmanlarının kişisel web sitelerinden, aşı takvimi uygulamalarına kadar çok sayıda farklı ihtiyaca dair sonsuz bilgiye dönüşmüştür. Sadece bilgi almanın ötesinde, aile bireyleri arasındaki iletişim biçimi de değişmiştir. İletişimin zaman ve mekân-ötesi hâli, anne/baba-çocuk etkileşimini de sınırsızlaştırmıştır. Hem anne-babalar ebeveynlik rollerini zamansız sürdürebilir oldu hem de ebeveyn ve çocuk iletişimi kesintisizleşti. Yani dijital ortam, çocuk bakımı ve gözetimi mater-

*Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, derya.gul@istanbul.edu.tr

yali olarak kullanılmaya başlanmıştır (Brownlie ve Spandler, 2018; Buse vd., 2018).

Tüm bu süreç, ebeveynlerin günlük yaşamlarını kolaylaştırmakla birlikte, bizi yeni dijital tehdit türleriyle karşı karşıya bırakmıştır. Günümüzde ebeveynler üstlendikleri annelik-babalık rollerine dair bilgilerinde boşluklar olduğunu hissettiğinde, bu eksiklikleri giderebilmek için hızlıca dijital kaynaklara başvurmaktadır. Bu durum, ister istemez kullanıcıların çok sayıda dezenformatif içeriğe maruz kalışını da beraberinde getirmektedir. Bilindiği üzere, dijital ortamda yer alan içeriklerin kolaylıkla değiştirilip çarpıtılabilen bir niteliğe sahip olması, kanıtlanmamış ancak güvenilir gözüken kaynaklara dayandırılabilmesi, herhangi bir editoryal sürece takılmadan rahatlıkla dolaşıma sokulabilmesi (Metzger, 2007) gibi pek çok faktör dezenformatif içeriğin yaygınlaşmasını olanaklı kılmaktadır. Ebeveynler açısından değerlendirildiğinde ise maruz kalınan dezenformasyonun pratiğe dönüşmesi, doğrudan aile bireylerini etkileyen bir dijital mahremiyet ve güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Özellikle erişilen bilgi uzman bilgisi değilse ya da kullanıcı bilgiyi doğrudan kaynaktan değil de aktarımlar üzerinden alıyorsa (kullanıcı yorumları, çok yakın bir tanıdığın başına gelenler gibi) başlı başına sorunlu bir durum ortaya çıkmaktadır.

Özel bir sosyal grup olarak ebeveynlerin, odağında çocukların yer aldığı konulara ilişkin aşırı hassasiyetleri, onları dezenformasyon içeren bilginin ana hedefi hâline getirmektedir. Örneğin, Johnson ve arkadaşları (2021), alternatif sağlık bilgisi sunan dijital içeriklerin, özellikle komplo teorileri ve dijital ebeveynler arasındaki kritik kesişim kümeleri üzerinden harekete geçtiğine ve dezenformasyon taşıyan gerçek dışı anlatıları ebeveynler için daha ilgi çekici hâle getirdiğine dikkat çekmektedir. Dijital ortamda ebeveynler ve komplo teorisi üreticileri arasında kurulan bu bağın, gerçek bilgilerdeki herhangi bir değişiklikten bağımsız olarak, sürekli olarak yeni yanlış bilgiler ürettiği ve ebeveynleri bu içeriklerle buluşturmaya devam ettiği de ulaşılan bulgular arasındadır. Yanı sıra, anne ve babalara yönelik dezenformasyonun özellikle ebeveynlik sürecinin belirli dönemlerinde aranan bilgi içeriklerinde oldukça fazlaştığını da görmek mümkündür. Özellikle hamilelik döneminde kadınların karşılaştığı dezenformatif içeriğin oranı oldukça artmakta; bu süreçte ebeveynlere beslenme hakkında bilgi aktaran dijital içeriğin yaklaşık %60'ı doğruyu yansıtmamaktadır (Storr vd., 2017). Sadece

bu örnek değerlendirildiğinde bile bireylerin yeni ebeveyn olma sürecinde edindikleri yanlış bilgileri uygulamaya dönüştürmelerinin sağlık sorunlarına kaynaklık edeceği görülebilmektedir. Hatta hamile veya yaşı küçük çocuğa sahip olan annelerin kendileri ve çocuklarının beslenmesiyle ilgili olarak karşılaştıkları yoğun dezenformasyonun obezite ya da metabolik sendrom gibi yaygın bulaşıcı olmayan hastalıkların bir sebebi olarak ortaya çıkabileceği vurgulanmaktadır (Verduci vd., 2021).

Ebeveynlerin dezenformasyona maruz kalma nedenleri şöyle sıralanıyor (Snyder vd., 2020): (1) ebeveynlerin pratikleriyle ilgili olarak sosyal medyadan yararlanma, (2) ebeveynler arasında paylaşılan bilgi ve öneri, (3) söylentiler aracılığıyla edinilen ebeveynlik bilgisi, (4) kişisel deneyimlerdir. Yani ebeveynlerin öncelikli bilgi kaynağı olarak başvurdukları güvenilir olmayan sosyal medya içerikleri, diğer kullanıcı ebeveynler tarafından aktarılan kişisel deneyimlere dayalı öneriler, kaynağı bilinmeyen dijital söylentiler ve dijital ortamda erişip kişisel deneyimlerinden de yararlanarak çevrim dışı hayata taşınan çıkarımlar, ebeveynlik rollerinin dezenformatif içerikler üzerinden yapılandırılmasının başlıca sebepleridir.

Tüm bunların yanında, sosyal medyanın yapısal özellikleri de ebeveynlerin dezenformasyon içeren bilgilerle karşılaşmasına kaynaklık etmektedir. Günümüzde her ne kadar kullanıcılar, reklam verenler, aktivistler, politika yapıcılar gibi gruplar tarafından sorunlu olduğu düşünülen dijital platform içeriğine kısmen müdahale edilmesi mümkün olsa da (O'Callaghan vd., 2015), YouTube, Facebook, X, Instagram ya da TikTok gibi dijital platformlar kendilerini dijital içeriğin sadece barındırıcısı olarak konumlandırmaktadır (Gillespie, 2010). Bu durum, sorunlu içeriklerin dolaşıma sokulmasının engellenememesinin de en önemli nedenlerinden biridir. Dahası, sosyal medya algoritmalarının çoğu zaman problemli içeriği daha da popüler hâle getirip, dolaylı yoldan desteklediği durumlarla da karşılaşılabilir. Örneğin; Johnson ve arkadaşlarının (2021) yakın tarihli bir araştırması, Facebook'un mevcut politikalarının ebeveynleri hedef alan çeşitli komplo teorilerinin ve yanlış bilgilerin çok sayıda kullanıcıya ulaşarak platformun popüler içeriklerine dönüşmesini durdurmakta başarısız olduğunu açıkça göstermektedir. Tüm bunların ötesinde, dijital ortamda herhangi bir konuyu araştıran kullanıcının, araştırdıkça birbirine benzer ve doğruluğu şüpheli olan içeriğe kolaylıkla ulaşabildiği; dezenformatif içeriklerin bir düzen içerisinde sunulmasının

bireye daha inandırıcı geldiği de bilinmektedir. *Alice Harikalar Diyarında* romanındaki tavşan deliğine düşüş metaforu üzerinden karakterize edilen bu süreçte (Gül-Ünlü ve Kesgin, 2021), kullanıcı kendisine bağlantı üstüne bağlantı sunan ilgi çekici önerilerle karşılaşmaktadır (O’Callaghan vd., 2015; Tang vd., 2021). Kullanıcıyı tavşan deliğine düşüren içerikler ise çoğunlukla dezenformatif bir nitelik taşıyor ve gerçek hakkında doğru olmayan görünümler sunarak, “*alternatif bir gerçeklik*” düşüncesinden besleniyor (Smith ve Reiss, 2020). Tavşan deliğine düşüşün ilk aşamada bireyin kendi tercihiyle eriştiği, yani hakkında bilgi almak isteği ve seçici olarak maruz kaldığı içerikler, sonrasında sosyal medya algoritmaları tarafından şekillendirilmektedir. Kullanıcı davranışını analiz eden algoritmalar, yine kullanıcı verilerine uygun biçimde yeni içerikleri seçmekte, sıralamakta ve kişiselleştirerek önermektedir. Yani her bir kullanıcı profili çözümlenerek, bireyin hangi içerikle, ne aşamada, nasıl karşılaşacağı kişiye özgü bir hâl almaktadır. Böylelikle kullanıcı tutumunun yönlendirilip, pekişmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Özellikle Kovid-19 dönemiyle birlikte artan dijital entegrasyon sonrasında, çevrim içi grup üyeleri ve topluluklar arasındaki bağın daha da güçlendiğini söylemek mümkündür. Bu entegrasyon artışı ebeveyn grupları için de geçerlidir (Johnson vd., 2021). Dolayısıyla, ebeveynlerin çevrim içi ortam üzerinden erişecekleri doğru bilgi ihtiyacı her zamankinden daha fazla; bu hem sağlıklı bir ebeveyn-çocuk ilişkisinin kurulabilmesi hem de anne/baba ve çocuğun fizyolojik ve psikolojik iyi oluş hâllerinin sağlanıp, sürdürülebilmesi için önem taşımaktadır. Çünkü dijital ortam hakkında yeterli bilgi sahibi olmayan bir ebeveyn, doğru bilgiye ulaşamamanın yanı sıra çocuğunu da çevrim içi ortamın risklerine karşı koruyamamaktadır. Anne babaların dijital okuryazarlık becerisi ve dijital yerlilik yetkinliği kazanması da önemli bir gereklilik hâlini almaktadır. Kaldı ki ebeveynlerin doğru bilgiye ulaşabilmek için ihtiyaç duyulan becerileri edinmeleri kadar, doğru bilgiye erişimi talep ettiklerinin de altı çizilmelidir (Snyder vd., 2020). Bunun için çevrim içi ortamda doğru bilgiyi ulaşılabilir kılmak ve dijital tehditler karşısında aile mahremiyetini ön plana almak adına gerekli düzenlemelerin yapılması ve ihtiyaç duyulan yeni yerli platformların kullanıma sokulması oldukça kıymetlidir. Bu çerçevede, ebeveynlerin, içeriği sağlık uzmanları tarafından oluşturulmuş ve resmî kurumları temsil eden sosyal medya hesaplarına yönlendirilmelerini sağlayacak çeşitli kampanyaların organize edilmesi önerilmektedir. Böylelikle hem bir sağlık kurumunu temsil etmesi bakımından

sosyal medya hesaplarının güvenilirliğinin artacağı hem de kurum çalışanı olan sağlık uzmanları tarafından içeriği oluşturulmuş güncel bilgilere her an ulaşılabilmesinin olanaklı olacağı belirtilmektedir.

Sosyal medya hesaplarına ek olarak ebeveynin forumlar, web siteleri, mobil uygulamalar, çeşitli mesajlaşma uygulaması grupları gibi diğer dijital ortamlarda da nasıl içeriklerle karşılaştığının tespiti, dezenformasyonla bütünlüklü bir mücadele için gerekliliktir. Bu noktada, bilim insanlarının ve sağlık uzmanlarının doğrudan katkıda bulunmalarının istendiği kanıtı dayanan bilgilerin yer aldığı platformların tanıtılması ve herkes için erişilebilir hâle getirilmesi önerilmektedir (Snyder vd., 2020; Swire-Thompson ve Laser, 2020). Yine bireyin dijital ortam üzerinden çok sayıda çeşitli içeriğe aynı anda ulaşabiliyor olmasının bir zihinsel karmaşa yarattığı düşünüldüğünde, ebeveynler için güvenilir bir kaynak olduğu açıkça bilinen platformların varlığı daha da önem kazanmaktadır. Hatta önemli bir örnek olarak, Verduci ve arkadaşları (2021) tarafından, özellikle kendileri ve çocuklarına yönelik olarak beslenme bilgisi hakkında çok fazla dezenformasyona maruz kalan ebeveynlerin doğrudan doğru beslenme bilgisi aktaran mobil uygulamalardan yararlanmalarının altı çizilmektedir. Ebeveynin doğru bilgi aktaran dijital kaynaklara yönlendirilmesi hem yanlış bilgiyle savaşılabilmesi hem de bilimsel bilgiye dayalı ebeveynlik stratejilerinin geliştirilebilmesi için oldukça önemlidir.

Dijital ortamın ebeveynlik rollerine ilişkin kullanımında karşılaşılan riskler ve fırsatlar konusunda son derece hassas bir denge söz konusudur. Fırsatları arttırma çabaları riskleri arttırırken, riskleri engelleme çabaları da fırsatlara erişimi kısıtlamaktadır (Yurdakul vd., 2013). Bu bakımdan ebeveyne birçok konu hakkında sonsuz fırsatlar sunan hatta anne ve babalık rollerinin gerçekleştirilmesi sürecinde bir aracıya dönüştüğü ileri sürülen dijital ortam, ebeveynlerin dezenformasyon kaynaklı yanlış kararlarına ya da uygulamalarına da kaynaklık edebilmektedir. Bu durum sadece ebeveynlik rolleri için değil, ebeveynlik rollerine bağlı olarak ortaya çıkan ilişki kurma hâlleri neticesinde aile yapısının dönüşümüne de işaret etmektedir. Öncelikle dezenformatif içeriklerden kaynaklı karşılaşılabilecek tehditler, aile bireyleri arasındaki günlük pratiklerin dönüşümünü ve anne/babalık rollerinin değişimini beraberinde getirerek, çocuk gelişimi sürecinde en önemli rolü üstlenen aileyi de her türlü riske açık durumda bırakmaktadır. Dahası, sadece bir çocuğun

büyütülmesinde değil, toplumsal yapıya kazandırılacak her yeni bireyin de bu tehditler karşısında savunmasız kalmasının sebebi olmaktadır. Bilindiği üzere, aile toplumsal yapının en küçük birimi olmanın ötesinde, söz konusu yapının devamlılığını sağlayan, topluma her yeni katılan bireyin sosyalleştirildiği yegâne ortamdır. Böylesi bir ortamın destek sağlayıcıları olan anne ve babaların dezenformasyona maruziyeti, çocuğun nasıl bir bakım ve gözetim sürecine dâhil olacağını da doğrudan etkilemektedir. Çünkü dezenformatif içeriğe maruz kalış, bireyin ebeveynlik rolüne bakışından çocukla ilişkisine, aşı yaptırma kararından sağlık hizmeti almaya kadar pek çok konu hakkında davranışlarını da etkileyebilmektedir. Ebeveynler arasında hızla yayılan dezenformasyona dayalı içeriğin kötücül etkisini azaltılması, birçok konu hakkında özelliklere ebeveynlerin hedef alındığı komplo teorilerinin (aşı karşıtlığı, iklim değişikliği reddi vs.) yayılımının azaltılabilmesi bakımından da önemlidir (Johnson vd., 2021).

Son söz olarak, ebeveynin kendisi ve çocuğuyla ilgili bilgi ve tavsiye almak amacıyla yararlandığı dijital ortamda edindiği bilginin niteliğinin daha fazla sorgulanması hem de bu bilgiye dayanarak yapılandığı annelik ve babalık uygulamalarının potansiyel sonuçları üzerine daha fazla düşünülmesinin akademik ve pratik bir ihtiyaç olduğu tekrar hatırlatılmalıdır. Ayrıca dezenformasyona yönelik direncin inşa edilmesi için dijital ebeveynlerin medya okuryazarlığı konusunda teori ve uygulama noktasında daha aktif kullanıcılar olması gerektiği de unutulmamalıdır.

Kaynakça

- Brownlie, J. & Spandler, H. (2018). "Materialities of Mundance Care and the Art of Holding One's Own", *Sociology of Health & Illness*, 40(2), s.256-269.
- Buse, C., Martin, D. & Nettleton, S. (2018). "Conceptualising 'Materialities of Care': Making Visible Mundane Material Culture in Health and Social Care Contexts". *Sociology of Health & Illness*, 40(2), s.243-255.
- Gilliespie, T. (2010). The politics of 'platforms'. *New Media & Society*, 12, 347-364.
- Gül-Ünlü, D. & Kesgin, Y. (2021). Tavşan deliği ve siyasal radikalleşme: YouTube kullanıcı önerileri üzerinden bir değerlendirme. *İçinde Gelenekselden dijital e siyasal iletişim çalışmaları*. (Ed. Aslı Aydemir). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Johnson, N.F., Velasquez, N., Restrepo, N.J., Leahy, R., Sear, R., Gabriel, N., Larson, H. & Lupu, Y. (2021). Mainstreaming of conspiracy theories and misinformation. *arXiv Preprint*: 2102.02382.
- Lupton, D. (2016). "The Use and Value of Digital Media for Information about Pregnancy and Early Motherhood: A Focus Group Study", *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16, s.171-181.

- Lupton, D., Pedersen, S. & Thomas, G. (2016). "Parenting and Digital Media: From the Early Web to Contemporary Digital Society", *Sociology Compass*, 10(8), s.730-743.
- Metzger, M.J. (2007) Making sense of credibility on the web: Models for evaluating online information and recommendations for future research. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 58(13), 2078–2091.
- O'Callaghan, D., Greene, D., Conway, M., Carthy, J. & Cunningham, P. (2015). Down the (White) Rabbit Hole: The extreme right and online recommender systems. *Social Science Computer Review*, 33(4), 459-478.
- Smith, T.C. & Reiss, D.R. (2020). Digging the rabbit hole, COVID-19 edition: Anti-vaccine themes and the discourse around COVID-19. *Microbes and Infection*, 22, 608-610.
- Snyder, K., Pelster, A.K. & Dinkel, D. (2020). Healthy eating and physical activity among breastfeeding women: The role of misinformation. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 20(470): 2-7.
- Swire-Thompson, B. & Lazer, D. (2020). Public health and online misinformation: Challenges and recommendations. *Annual Review of Public Health*, 41: 433-451.
- Storr, T., Maher, J. & Swanepoel, E. (2017). Online nutrition information for pregnant women: A content analysis. *Maternal & Child Nutrition*, 13(2): e12315.
- Tang, L., Fujimoto, K., Amith, M., Cunningham, R., Costantini, R., York, F., Xiong, G., Boom, J. & Tao, C. (2021). Down the rabbit hole" of vaccine misinformation on YouTube: Network exposure study. *Journal of Medical Internet Research*, 23(1), e23262.
- Verduci, E., Vizzuso, S., Frassinetti, A., Mariotti, L., Del Torto, A., Fiore, G., Marconi, A. & Zuccotti, V. (2021). Nutripedia: The fight against the fake news in nutrition during pregnancy and early life. *Nutrients*, 13(9): 2998.
- Yurdakul, I.K., Dönmez, O., Yaman, F. & Odabaşı, F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(4): 883-896.

YAYIN İLKELERİ

- TRT Akademi Dergisi, TRT'nin ana hizmet alanına uygun olacak şekilde ağırlıklı olarak iletişim bilimini odağına alan ancak diğer sosyal bilim üretimlerine ve disiplinler arası çalışmalara da yer veren, yılda 3 defa (Ocak, Mayıs, Eylül) yayınlanan akademik, hakemli bir dergidir.
- Her sayıda farklı bir dosya konusu tema olarak belirlenmekte ancak tema dışında da makaleler yayınlanabilmektedir. Derginin akademik literatüre katkı sağlayan, dinamik, etkin bir yayın olması ve referans niteliği taşıması hedeflenmektedir.
- TRT Akademi Dergisinde yayınlanmak üzere gönderilecek çalışmaların, iletişim bilimi veya iletişim biliminin alt disiplinleriyle ya da iletişim bilimiyle disiplinler arası ilişki içinde bulunan bilim dalları çerçevesinde konuları ele alan, Türkçe ve İngilizce bilimsel, özgün araştırmalar ve / veya derlemeler, değerlendirme makaleleri, kitap eleştirileri veya çeviriler olması gerekmektedir. Gerekli görülmesi halinde dergide röportaj ve soruşturmalara da yer verilecektir.
- Dergiye değerlendirilmek üzere gönderilen makaleler için benzeşim raporu alınmaktadır. Benzeşim oranı yüksek çıkan çalışmalar iade edilmektedir.
- Gönderilen çalışmaların başka bir yayın organında yayınlanmamış olması ya da yayınlanma aşamasında olmaması gerekmektedir.
- Çalışmalar; önce TRT Akademi Dergisi editör ekibi tarafından yazım kılavuzu ve yayın ilkeleri doğrultusunda incelenir, sonrasında (Kör hakemlik sisteminde olduğu gibi) değerlendirmesi için derginin sayı editörüne ve Yayın Kuruluna sunulur. Sayı editörünün ve Yayın Kurulunun onayını alan çalışmalar, uzmanlık alanlarına göre Hakem Kurulunda yer alan iki hakeme değerlendirmek üzere gönderilir. Çalışmalar gerek duyulması halinde üçüncü hakeme değerlendirmek üzere gönderilir. (Hakem değerlendirme zaman dilimi süreleri ve yazar revizyon zaman dilimi süreleri editör tarafından ilgililere iletilen zaman dilimleridir.)
- Gerekli durumlarda gerekçesi ile sayı editörü, yayın kurulu ve derginin editöryal ekibi makaleler için red ve iade verebilir.
- Düzeltme istenen yazıların, TRT Akademi Dergisinin belirttiği sürede düzeltmeler yapılmış bir şekilde editörlüğe gönderilmesi gerekmektedir. Belirtilen sürede geri gönderilmeyen yazılar iade edilebilir veya TRT Akademi Dergisinin daha sonraki sayılarında yeniden değerlendirilmek üzere bekletilbilir veya kabul edilir.
- Yayınlanması uygun görülen veya görülmeyen çalışmalar geri gönderilmez. Yazar(lar)a sadece bilgi gönderilir.
- TRT Akademi Dergisinde hakemlik yapan akademisyenlere bir ücret ödemesi yapılmaktadır. Bunun yanında gerekli durumlarda röportaj, analiz ve değerlendirme yazılarına da ödeme yapılmaktadır.
- TRT Akademi Dergisinde yayınlanan her türlü içerik TRT Yayın İlkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.
- TRT yayın ilkeleri kapsamında, argo, müstehcen, hakaret, nefret söylemi, din, dil, ırk ve inanç ayrımı içeren ifadelerin yer aldığı çalışmalar ön değerlendirmede veya hakem süreçleri tamamlanmış olsa dâhi editöryal süreç çerçevesinde iade edilebilir.

YAZIM KURALLARI

- Çalışmalar 4.500-8.000 kelime aralığını aşmamalıdır. 1500-2500 kelimelik daha kısa analiz/değerlendirme yazıları veya tercümelemler de kabul edilmektedir (Tercüme metinlerde yazarın KPDS, ÜDS veya denk bir belgedeki notunun C ve üzeri olması koşulu aranmaktadır).
- Çalışmalar A4 kâğıdının bir yüzüne, sol ve sağ taraftan 2'şer cm.'lik boşluk bırakılarak, 12 punto harf karakteri, Times New Roman fontu ve 1,5 satır aralık ölçüsü kullanılarak yazılmalıdır. Alt başlıklar, ana başlığa göre bir küçük punto ve küçük harf kullanarak koyu ve sola bitişik şekilde yazılmalıdır.
- Yazar/yazarların isimleri çalışmanın başlığının hemen altında sağa bitişik şekilde verilmeli ayrıca yıldız dipnot şeklinde (*) yazarın kurumu, unvanı sayfanın en altında dipnot şeklinde belirtilmelidir. Yazar/yazarlar, çalıştıkları kurum ismini; üniversite, fakülte ve bölüm olarak Türkçe ve İngilizce bildirmelidirler.
- Yazar/yazarlar, TRT Akademi Dergisine tüm iletişim bilgilerini (Adres, telefon, orcid ve e-posta) bildirmelidirler.
- Girişten önce 250 kelimeyi geçmeyecek şekilde çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi özetleyen İngilizce özet verilmelidir. İngilizce çalışmalarda ise Türkçe özet hazırlanmalıdır. 5 (Beş) adet anahtar kelime yazılmalıdır (Analiz/değerlendirme yazılarında bu şartlar aranmamaktadır).
- Giriş bölümü "1. Giriş" şeklinde belirtilmelidir. Alt bölümler her bölüm içinde bölüm numarası kullanılarak "1.1.", "1.2." şeklinde numaralandırılmalıdır. Son bölüm sonuç/tartışma bölümü olmalı ve bunu sırasıyla notlar, kaynakça ve varsa ekler kısmı takip etmelidir.
- Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu, İngilizce yazılarda Oxford English Dictionary örnek alınmalıdır. Türkçe çalışmalarda yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözcükler kullanılmalıdır (Örneğin makale içerisinde & kullanılmamalıdır).
- Çalışmanın değerlendirilmek üzere teslimi sırasında Türkçe ve İngilizce öz de eklenmesi gereklidir.
- Çalışmanın ve çalışmanın özetinin üzerinde, başlığa yer verilmelidir.
- Çalışmanın özetinde; çalışmanın problematiği, amacı, kuramsal perspektifi, araştırma metodu ve bulgularına yer verilmelidir.

- TRT Akademi Dergisi'ne gönderilen makalelerde APA 7 referans sistemi kullanılmalıdır.
- Tüm referanslar metin içinde, sırasıyla yazarın soyadı, tarih ve gerekiyorsa sayfa numaraları yazılarak verilmelidir. Aynı kaynaklara yapılan göndermelerde de bu yöntem uygulanmalı ve "a.g.e.", "ibid.", "op. cit." gibi kısaltmalar kullanılmamalıdır.
- Metin içinde numaralandırılan notlar metnin sonunda, numara sırasına göre ve kaynakça bölümünden hemen önce verilmelidir.
- Yazarın adı metinde geçmiyorsa ve kitaba atıf yapılıyorsa, yazarın soyadı ve tarih verilmelidir (Jarvick, s. 1996).
- Yazarın adı metinde geçmiyor ve belli sayfalar söz konusuysa, yazarın soyadı, tarih ve sayfa numarası verilmelidir (Jarvick, 1996, s. 111).
- Yazarın adı metinde geçmiyor ve birbirini takip etmeyen sayfalar söz konusuysa, yazarın soyadı, tarih ve sayfa numaraları ayrı ayrı verilmelidir (Jarvick, 1996, ss. 111-113).
- Yazarın adı metinde geçiyorsa ve kaynakçada yazarın birden fazla eseri mevcutsa sadece bahis konusu olan kitabın yayın tarihi ve sayfa numarası yazılmalıdır (1996, s. 111).
- Yazarın adı metinde geçiyorsa ve kaynakçada bu yazarın bir eseri mevcutsa sadece sayfa numarası verilir (2017, s. 111).
- İki yazarlı kitaplarda her iki yazarın da soyadları yazılarak verilmelidir (Frantzich ve Sullivan, 1996, s. 89).
- Yazarlar ikiden fazlaysa ilk yazarın soyadından sonra "ve diğerleri" anlamında " vd.," ibaresi kullanılmalıdır (Caroline Pauwels vd., 2000, s. 89).
- Yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine gönderme varsa, basım yılına a. b. c gibi harfler eklenerek kaynaklar birbirinden ayrılmalıdır (Noam, 1991a: s. 34).
- Birden fazla kaynağa yapılan göndermeler noktalı virgülle ayrılmalıdır (Jarvick, 1996, s. 234; Noam, 1991, s. 45; Dörr, 2000, s. 456).
- İngilizce makalelerde metin içindeki atıflarda sayfa sayısı tek ise (Durkheim, 1900, p. 12) şeklinde sayfa sayısı çift ise (Durkheim, 1900, pp. 12-13) şeklinde yazılmalıdır.

- Metin içindeki alıntılar için çift tırnak kullanılmalıdır. 40 kelimeden uzun alıntılar, tırnak kullanılmadan girintili paragrafta ve ana metne göre bir küçük punto ile verilmelidir. Alıntı içinde vurgulanan sözcükler ise tek tırnak ile verilmelidir. Kitap, film isimleri gibi özel nitelemeler italik harfler ile, yazarın vurgu yapmak istediği sözcükler ise tek tırnakla belirtilmelidir.
- TRT Akademi Dergisi APA yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimini esas almaktadır.
- Yazar/yazarlar çalışmanın içerisinde kullandıkları görsel öğeleri yüksek çözünürlükte ayrı bir klasörde Dergiye iletmekle mükelleftir.
- Anahtar kelime sayısı en az 5 (Beş) olmalı ve ilk harfleri büyük olmalı. Kısaltmalarda ve diğerleri (vd.,) şeklinde kullanılmalı.
- İnternet kaynaklarına mutlaka erişim tarihi eklenmeli (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- Gönderilen çalışmaların benzeşim oranı %15'i geçmemelidir. Bu oranı geçen çalışmalar değerlendirilmeye alınmayacaktır.
- Makale içerisinde yer verilen tablo, görsel veya şekillerin açıklamaları ilgili alanın (tablo, görsel, şekil) altında başlıkları bold olacak şekilde 10 puntoda ve ortalı yazılmalıdır. Ayrıca tablo, görsel veya şekillere ait eklenecek bir kaynak var ise yine ilgili açıklamanın hemen altında yine ortalı olarak yer almalıdır.

Örnek:

Tablo 1. TRT Akademi Dergisi Yazım Kuralları

Kaynak: <https://www.trtakademi.com/trtakademidergisi/tr/yayin-ilkeleri/yazim-kurallari>

Şekil 1. TRT Akademi Dergisi Yazım Kuralları

Kaynak: <https://www.trtakademi.com/trtakademidergisi/tr/yayin-ilkeleri/yazim-kurallari>

Görsel 1. TRT Akademi Dergisi Yazım Kuralları

Kaynak: <https://www.trtakademi.com/trtakademidergisi/tr/yayin-ilkeleri/yazim-kurallari>

